

मेण' परिपाठ्या योगपद्येन वोदीर्णाननधिसहमानाः—परीपहैर्भग्ना मोहपरवशतया पुरस्कृतदुर्गतयो मोक्षमार्गं परित्यजन्ति । भोगार्थं त्यक्तवतामपि पापोदयाद्यत्स्यात्तदाह—'कामान्' विरूपानपि 'ममायमाणस्स'त्ति स्वीकुर्यतो भोगाध्यवसायिनोऽन्तरायोदयात् 'इदानीं' तत्क्षणमेव प्रव्रज्यापरित्यागानन्तरमेव भोगप्राप्तिसमनन्तरमेव वा अन्तर्मुहूर्त्तं वा कण्डरीकस्थेयाहोरात्रेण वा ततोऽप्यूर्ध्वं शरीरभेदो भवत्यपरिमाणाय, एवम्भूत आत्मना सार्द्धं विवक्षितशरीरभेदो भवति येनानन्तेनापि कालेन पुनः पञ्चेन्द्रियत्वं न प्राप्नोति । एतदेवोपसञ्जिहीपुराह—'एवं' पूर्वोक्तप्रकारेण 'स' भोगाभिलाषी आन्तरायिकः कामैः—बहुप्रत्यपायैः न केवलमेकेवलं तत्र भवा आर्केवलिकाः—सद्वन्धाः सप्रतिपक्षा इतियावत् असम्पूर्णा वा, तैः सद्भिरवतीर्णाः संसारं तान् वा द्वितीयार्थं तृतीया, 'चः' समुच्चये, 'एत' इति भोगाभिलाषिणः, कामैरतृप्ता एव शरीरभेदमवाप्तुवन्तीति तात्पर्यार्थः ॥ अपरे त्वासन्नतया मोक्षस्य कथञ्चित्कुतश्चित् कदाचिदवाप्त्यन्तःपपरिणामं प्रतिक्षणं लघुकर्मतया प्रवर्द्धमानाध्यवसायिनो भवन्तीति' दर्शयितुमाह—

अहेगे धम्ममायाय आयाणप्पभिइसु पणिहिए चरे, अप्पलीयमाणे दढे सव्वं गिद्धिं
परिन्नाय, एस पणए महामुणी, अइअच्च सव्वओ संगं न महं अत्थित्ति इय एगो
अहं, अस्सि जयमाणे इत्थ विरए अणंगारे सव्वओ मुंडे रीयंते, जे अचेले परिबु-
सिए संचिकखइ ओमोयरियांए, से आकुट्टे वा हए षा लुंघिए वा पलियं पकत्थ अ-

दुवा पकथ अतहेहिं सइफासेहिं इय संखाए एगथरे अन्नथरे अभिन्नाय तितिख-
माणे परिव्वए जे य हिरी जे य अहिरीमाणा (सू० १८३)

‘अथ’ अनन्तरमेके विशुद्धपरिणामतया आसन्नापवर्गतया ‘धर्म’ श्रुतचारित्राल्यं ‘आदाय’ गृहीत्वा वखपतद्गहा-
दिधर्मोपकरणसमन्विता धर्मकरणेषु प्रणिहिताः परीपहसहिष्णवः सर्वज्ञोपदिष्टं धर्मं चरेयुरिति । अत्र च पूर्वोणि
प्रमादसूत्राण्यप्रमादाभिप्रायेण पठितव्यानीति, उक्तं च—“यत्र प्रमादेन तिरोऽप्रमादः, स्याद्वाऽपि यत्नेन पुनः प्रमादः ।
विपर्ययेणापि पठन्ति तत्र, सूत्राण्यधीकारवशाद्विधिज्ञाः ॥ १ ॥” । किम्भूताः पुनर्धर्मं चरेयुरित्याह—कामेषु मातापि-
त्रादिके वा लोके न प्रलीयमाना अप्रलीयमाना -अनभिपक्ता धर्मचरणे ‘दृढाः’ तपःसंयमादौ द्रढिमानमालम्बमाना
धर्मं चरन्तीति, किं च-सर्वा ‘गृद्धि’ भोगकाङ्क्षां दुःखरूपतया ज्ञपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परित्यजेत् ।
तत्परित्यागे गुणमाह—‘एष’ इति कामपिपासापरित्यागी प्रकर्षेण नतः-प्रह्वः संयमे कर्मधुननायां वा महामुनिर्भवति
नापर इति । किं च—‘अतिगत्य’ अत्येत्यातिक्रम्य ‘सर्वतः’ सर्वैः प्रकारैः ‘सङ्गं’ सम्बन्धं पुत्रकलत्रादिजनितं कामानु-
पङ्गं वा, किं भावयेदित्याह-न मम किमप्यस्तीति यत्संसारे पतत आलम्बनाय स्यादिति, तदभावाच्च ‘इति’ उच्यते-
कैकोऽहमस्मिन्-संसारोदरे, न चाहमन्यस्य कस्यचिदिति । एतद्भायनाभावितश्च यत्कुर्यात्तदाह—‘अत्र’ अस्मिन् मौ-
नीन्द्रे प्रवचने विरतः सन् सायद्यानुष्ठानादशुविधचक्रालसामाचार्या यतमानः, कोऽसौ?—‘अनगरः’ प्रव्रजितः, एक-

त्वभावनां भावयन्नवमौदर्ये संतिष्ठत इत्युत्तरसूत्रेण सम्बन्धः, इयमेव क्रिया अनन्तरसूत्रेष्वपि लगायतव्याप्त, एक च—
‘सर्वतः’ द्रव्यतो भावतश्च गुणो ‘रीयमाणः’ संयमानुष्ठाने गच्छन्, किम्भूत इत्याह—यः ‘अचेलः’ अल्पचेलो जिनकल्पिको
वा ‘पर्युषितः’ संयमे उद्युक्तविहारी अन्तप्रान्तभोजी, तदपि न प्रकामतयेत्याह—‘संचिक्खइ’ संतिष्ठते अवमौदर्ये ।
न्यूनोदरतायां वर्त्तमानः सन् कदाचित्प्रत्यनीकतया ग्रामकण्टकैस्तुद्येतेत्येतददर्शयितुमाह—‘स’ मुनिर्वाग्भिराकुष्टो वा द-
ण्डादिभिर्हतो वा लुब्धितो वा केशोत्पाटनतः पूर्वकृतकर्मपरिणत्युदयादेतदगच्छन् सम्यक्तितिक्षमाणः परिप्रज्जेदिति,
एतच्च भावयेत्, तद्यथा—“पावाणं च खलु भो कडाणं कम्माणं पुण्वं दुच्चिन्नाणं दुप्पडिक्कंताणं वेदयित्ता मुक्खो,
नत्थि अवेयइत्ता, तवसा वा झोसइत्ता” इत्यादि । कथं पुनर्वाग्भिराकुश्यत इत्याह—‘पलिअं’ति कम्मं जुगुप्सितमनुष्ठानं
तेन पूर्वोचरितेन कुबिन्दादिना प्रकथ्य जुगुप्स्यते, तद्यथा—भो कोलिक ! प्रव्रजित ! त्वमपि मया सार्द्धमेवं जल्पसीत्ति,
अथवा जकारचकारादिभिरपरैः प्रकारैः प्रकथ्य निन्दां विधत्से, एभिर्वा वक्ष्यमाणैः प्रकारैरित्याह—‘अतथ्यैः’ वितथैर-
सद्भूतैः शब्दैश्चौरस्तं पारदारिक इत्येवमादिकैः सर्वैश्च असद्भूतैः साधोः कर्तुमयुक्तैः करचरणच्छेदादिभिः स्वकृतादृष्ट-
फलमित्येतत् ‘सङ्ख्याय’ ज्ञात्वा तितिक्षमाणः प्रव्रजेदिति, यदिवा एतत् सङ्ख्याय, तद्यथा—“पंचहिं ठाणेहिं छउ-

१ पापानां च एतल्ल भो- कृतानां कर्मणां पूर्वं दुष्ठीर्णानां दुष्परान्कान्तानां चेदयित्वा मोक्षः, नास्त्यचेदयित्वा, तपसा वा क्षपयित्वा- २ पद्मभिः स्थानैश्छमस्य
उत्पन्नानुपसर्गान् सहते क्षमते तितिक्षते अध्यासयति, तद्यथा—यथाविद्योऽयं पुरुरः, उन्मादप्राप्तोऽयं पुरुरः, दत्तचित्तोऽयं पुरुरः, मम च तद्भववेदनीयानि कर्मोण्युदीर्णानि
भवन्ति यदेव पुरुर आक्रोशति क्प्रमति तेपते पिट्ठयति परितापयति, मम च सम्भ्यं यावदध्यासीनस्वीकान्ततः कर्मनिर्जरा भवति । पद्मभिः स्थानैः केवली
उदीर्णान् परीपहानुपसर्गान् यावदध्यासयेत् यावत् ममाध्यासयतः यद्दृश्यच्छमस्यतः भ्रमणा निर्प्रन्त्या उदीर्णान् परीपहोपसर्गान् सम्भ्यं संहिष्यन्ते यावद्दध्यासिष्यन्ते.

मत्थे उप्पन्ने उवसग्गे सहइ खमइ तित्तिक्खइ अहियासेइ, तंजहा-जक्खाइठ्ठे अयं पुरिसे १, उम्मायपत्ते अयं पुरिसे २, दित्तचित्ते अयं पुरिसे ३, ममं च णं तव्भवेअणीयाणि कम्मणि उदिन्नाणि भयंति-जन्नं एस पुरिसे आउसइ वंधइ तिप्पइ पिट्टइ परितावेइ ४, ममं च णं सम्म सहमाणस्स जाव अहियासेमाणस्स एगंतसो कम्मणिज्जरा हवइ ५ । पंचहिं ठाणेहिं केवली उदिन्ने परीसहे उवसग्गे जाव अहियासेज्जा, जाव ममं च णं अहियासेमाणस्स वहेवे छउमत्था समणा निगंथा उदिन्ने परीसहोवसग्गे सम्मं सहिस्संति जाव अहियासिस्संति” इत्यादि, परीपहाथानुकूलप्रतिकूलतया भिन्ना इत्येतदर्थयित्तुमाह -एकतरान्-अनुकूलान् अन्यतरान्-प्रतिकूलान् परीपहानुदीर्णानभिज्ञाय सम्यक्तिक्षमाणः परिव्रजेत् यदिवाऽन्यथा परीपहाणां द्वैविध्यमित्याह-ये च परीपहाः सत्कारपुरस्कारादयः साधोर्हारिणो-मनआह्लादकारिणो ये तु प्रतिकूलतया अहारिणो-मनसोऽनिष्टा, यदिवा द्वीरूपाः-याचनाऽचेलादयः; अहीमनसश्च-अलज्जाकारिणः शीतोष्णादयः इत्येतान् द्विरूपानपि परीपहान् सम्यक् तितिक्षमाणः परिव्रजेदिति ॥ किं च—

चिच्चा सव्वं विसुत्तिथं फासे समियदंसणे, एए भो णगिणा वुत्ता जे लोगंसि अणा-
 गमणधम्मिणो आणाए सामगं धम्मं एस उत्तरवाए इह माणवाणं वियाहिए, इत्थो-
 वरए तं झोसमाणे आयाणिज्जं परिन्नाय परियाएण विगिंचइ, इह एगेसिं एगचरिया
 होइ तत्थियरा इयरोहिं कुलेहिं सुद्धेसणाए सव्वेसणाए से मेहावी परिव्वए सुद्धिंभ

अदुवा दुर्विभ अदुवा तत्थ भेरवा पाणे किलेसंति, ते फासे पुट्टो धीरे अहिया-
सिजासि त्तिवमि (सू० १८४) ॥ धूताध्ययने द्वितीयोवेशकः ॥ ६-२ ॥

त्यक्त्वा सर्व्या परीपहकृतां विश्रोतसिकां परीपहापादितान् स्पर्शान्-दुःखानुभवान् 'स्पृशेत्' अनुभवेत् सम्यगधिस-
हेत, स किम्भूतः ?-सम्यग् इतं-गतं दर्शनं यस्य स समितदर्शनः, सम्यग्दृष्टिरित्यर्थः । तत्सहिष्णयश्च किम्भूताः स्यु-
रित्याह—'भोः' इत्यामन्त्रणे 'एते' परीपहसहिष्णवो निष्किञ्चना निर्ग्रन्था भावनया 'उक्ताः' अभिहिताः, यस्मिन्म-
नुष्यलोके अनागमनं धर्मो येषां तेऽनागमनधर्मणः, यथाऽऽरोपितप्रतिज्ञाभारवाहित्यान्न पुनरुहं प्रत्यागमनेऽप्य-
इति, किं च-आज्ञाप्यतेऽनयेत्याज्ञा तथा मामकं धर्मं सम्यगनुपालयेत् तीर्थकर एवमाहेति, यदिया धर्मानुष्ठाय्येव-
माह-धर्म एवैको मामकः अन्यत्तु सर्वं पारक्यमित्यतस्तमहमाज्ञया-तीर्थकरोपदेशेन सम्यकरोमीति, किमित्याज्ञया
धर्मोऽनुपाल्यत इत्यत आह—'एयः' अनन्तरोक्तः 'उत्तरवाद' उत्कृष्टवाद इह मानवानां व्याख्यात इति । किं च
—'अत्र' अस्मिन् कर्मधुननोपाये संयमे उप-सामीप्येन रत उपरतः तद्-अष्टप्रकारं कर्म 'ज्ञोपयन्' क्षपयन् धर्मं च-
रेदिति, किं चापरं कुर्यादित्याह-आदीयत इत्यादानीयं-कर्म तत्परिज्ञाय मूलोत्तरप्रकृतिभेदतो ज्ञात्वा 'पर्ययिण'
श्रामण्येन विवेचयति, क्षपयतीत्यर्थः । अत्र चाशेषकर्मधुननासमर्थं तपस्तद्वाह्यमधिकृत्योच्यते—'इह' अस्मिन् प्रव-
चने 'एकेषां' शिथिलकर्मणामेकचर्या भवति-एकाकिविहारप्रतिमाऽभ्युपगमो भवति, तत्र च नानारूपाभिग्रहविशे-

पास्तपश्चरणविशेषाश्च भवन्तीत्यतस्तावत्याभृति कामधिकृत्याह—‘तत्र’ तस्मिन्नेकाकिकिविहारे ‘इतरे’ सामान्यसाधुभ्यो विशिष्टतरा ‘इतरेषु’ अन्तप्रान्तेषु कुलेषु शुद्धैषणया दशैषणादोपरहितेनाहारादिना ‘सर्वैषणये’ति सर्वा याऽऽहाराद्युद्गमोत्सादनग्रसैषणारूपा तथा सुपरिशुद्धेन विधिना संयमे परिब्रजन्ति, बहुत्वैऽप्येकदेशतामाह—स मेधावी मर्यादाव्यवस्थितः संयमे परिब्रजेदिति, किं च—स आहारस्तेष्वितरेषु कुलेषु सुरभिर्वा स्यात् अथवा दुर्गन्धः, न तत्र रागद्वेषौ विदध्यात्, किं च—अथवा तत्रैकाकिकिविहारित्ये पितृवनप्रतिमाप्रतिपन्नस्य सतो ‘भैरवा’ भयानका यातुधानादिकृताः शब्दाः प्रादुर्भवेयुः, यदिवा ‘भैरवा’ वीभत्साः ‘प्राणाः’ प्राणिनो दीप्तजिह्वादयोऽपरान् प्राणिनः ‘क्लेशयन्ति’ उपापयन्ति, त्वं तु पुनस्तैः स्पृष्टस्तान् स्पर्शान् दुःखविशेषान् ‘धीरः’ अक्षोभ्यः सन्नतिसहस्व । इतिरधिकारपरिसमाप्तौ, ब्रवीमीति पूर्ववत् । धृताध्ययने द्वितीयोद्देशकः परिसमाप्तः ॥

उक्तो द्वितीयोद्देशकः, साम्प्रतं तृतीय आरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः, इहानन्तरोद्देशके कर्मधूननाऽभिहिता, सा च नोपकरणशरीरविधूननामन्तरेण, इत्यतस्तद्विधूननार्थमिदमारभ्यते, इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्योद्देशकस्य सूत्रमुच्चारयितव्यम्, तच्चेदम्—

एयं खु मुणी आयाणं सया सुयन्खायधम्मे विहूयकप्पे निज्झोसइत्ता, जे अचेले प-
रिबुत्तिए तस्स णं भिक्खुस्स नो एवं भवइ—परिजुण्णे मे वत्थे वत्थं जाइस्सामि सुत्तं

जाइस्सामि सूइं जाइस्सामि संधिस्सामि सीविस्सामि उक्कसिस्सामि बुक्कसिस्सामि परिहिस्सामि पाउणिस्सामि, अदुवा तत्थ परिक्कमंतं भुज्जो अचेलं तणफासा फुसंति सीयफासा फुसंति तेउफासा फुसंति दंसमसगफासा फुसंति एगयरे अन्नयरे विरूव-रूवे फासे अहियासेइ अचेले लाघवं आगममाणे, तवे से अभिसमन्नागए भवइ, जहेयं भगवया पवेइयं तमेव अभिसमिच्चा सव्वओ सव्वत्ताए संमत्तमेव समभिजा-णिज्जा, एवं तेसिं महावीराणं चिरायं पुव्वाइं वासाणि रीयमाणणं दवियाणं पास अहियासियं (सू० १८५)

‘एतत्’ यत्पूर्वोक्तं वक्ष्यमाणं वा ‘सुः’ वाक्यालङ्कारे, आदीयते इत्यादानं-कर्म आदीयते वाऽनेन कर्मोत्पादानं-कर्मोपादानं, तच्च धर्मोपकरणतिरिक्तं वक्ष्यमाणं वच्चादि तन्मुनिः निज्ञोपयितेति सम्वन्धः, किम्भूतः?—‘सदा’ सर्वकालं सुष्ठ्वाख्यातो धर्मोऽस्येति स्वाख्यातधर्मा-संसारभीरुवाद्यथारोपितभारवाहीत्यर्थः, तथा विधूतः-धुण्णः सम्यग्स्पृष्टः कल्पः-आचारो येन स तथा, स एवम्भूतो मुनिरादानं ज्ञोपयित्वा आदानमपनेष्यति, कथं पुनस्तदादानं वच्चादि स्याद्येन तत् ज्ञोपयितव्यं भवेदित्याह-अल्पार्थे नञ्, यथाऽयं पुमानज्ञः, स्वल्पज्ञान इत्यर्थः, यः साधुर्नास्य

चेलं-वस्त्रमस्तीत्यचेलः, अल्पचेल इत्यर्थः, संयमे 'पर्युपितो' व्यवस्थित इति, तस्य भिक्षोः 'नैतद्भवति' नैतत्कल्पते यथा परिजीर्णं मे वस्त्रमचेलकोऽहं भविष्यामि न मे त्यक्त्वा भविष्यति, ततश्च शीताद्यदि तस्य किं शरणं मे स्यादिति वस्त्रं धिन्येतोऽहं कश्चन श्रावकादिकं प्रत्यग्रं वस्त्रं याचिष्ये, तस्य वा जीर्णस्य वस्त्रस्य सन्धानाय सूत्रं याचिष्ये, सूत्रं च याचिष्ये, अवाप्ताभ्यां च सूचिसूत्राभ्यां जीर्णवस्त्रान्ध्रं सन्धास्यामि-पाटितं सेविष्यामि, लघु वा सदपरशकललग्नत उत्तरुर्पयिष्यामि, दीर्घं वा सत् खण्डापनयनतो व्युत्कर्षयिष्यामि, एवं च कृतं सत्परिधास्यामि तथा प्रावरिष्यामीत्याद्यार्त्तध्यानोपहृता असत्यपि जीर्णादिवस्त्रसद्भावे यद्भवति तदाऽध्यवसायिनो धर्मैकप्रवणस्य न भवत्यन्तःकरणवृत्तिरिति, यदिवा जिनकल्पिकाभिप्रायेणैवैतत्सूत्रं व्याख्येयं, तद्यथा—'जे अचेले' इत्यादि, नास्य चेलं-वस्त्रमस्तीत्यचेलः-अच्छिद्रपाणित्वात् पाणिपात्रः, पाणिपात्रत्वात् पात्रादिसप्तविधतद्विर्योगरहितोऽभिग्रहविशेषात् त्यक्तकल्पत्रयः केवलं रजोहरणमुखवस्त्रिकासमन्वितस्तस्याचेलस्य भिक्षोर्नैतद्भवति, यथा-परिजीर्णं मे वस्त्रं छिद्रं पाटितं चेत्येवमादि वस्त्रगतमपधानं न भवति, धर्मिणोऽभावाद्धर्माभावः, सति तु धर्मिणि धर्मन्वेपणं न्याय्यमिति सत्यः, तथेदमपि तस्य न भवत्येव यथा-अपरं वस्त्रमहं याचिष्ये इत्यादि पूर्ववन्नेयं, योऽपि छिद्रपाणित्वात् पात्रनिर्योगसमन्वितः कल्पत्रयान्यतरयुक्तोऽसावपि परिजीर्णादिसद्भावे तद्गतमपधानं न विधत्ते, यथाकृतस्याल्पपरिकर्मणो ग्रहणात्सूचिसूत्रान्वेपणं न करोति । तस्य चाचेलस्याल्पचेलस्य वा तृणादिसर्गसद्भावे यद्विधेयं तदाह-तस्य ह्यचेलतया परिवसतो जीर्णवस्त्रादिकृतमपधानं न भवति, अथनैतत्स्यात्-तत्राचेलत्वे पराक्रममाणं पुनस्तं साधुमचेलं क्वचिद्भ्रामादौ त्यक्त्वाभावात् तृण-

शय्याशायिनं तृणानां स्पर्शाः परुयास्तृणैर्या जनिताः स्पर्शाः—दुःखविशेषास्तृणस्पर्शास्ते कदाचित् स्पृशान्तं, तांश्च सम्यग्
 अदीनमनस्कोऽतिसहत इति सम्बन्धः, तथा शीतस्पर्शाः स्पृशन्ति—उपतापयन्ति, तेजः—उष्णाल्पस्पर्शाः स्पृशन्ति, तथा
 दंशमशकस्पर्शाः स्पृशन्ति, एतेषां तु परीपहाणामेकतरेऽविरुद्धा दंशमशकतृणस्पर्शादयः प्रादुर्भवेयुः, शीतोष्णादिपरीप-
 हाणां वा परस्परविरुद्धानामन्यतरे प्रादुर्ज्युः, प्रत्येकं बहुवचननिर्देशश्च तीव्रमन्दमध्यमावस्थासंस्पर्शकः, इत्येतदेव दर्श-
 यति—विरूपं—वीभत्सं मनोऽनाह्लादि विविधं वा मन्दादिभेदाद्रूपं—स्वरूपं येषां ते विरूपरूपाः, के ते?—‘स्पर्शाः’ दुःख-
 विशेषाः, तदापादकास्तृणादिस्पर्शा वा, तान् सम्यक्करणेनापधानरहितोऽधिसहते, कोऽसौ?—‘अचेलः’ अपगतचेलो-
 ऽल्पचेलो वा अचलनस्वरूपो वा सम्यक्तिक्षते, किमभिसन्ध्य परीपहानधिसहत इत्यत आह—लघोर्भावो लाघवं,
 द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यतो ह्युपकरणलाघवं भावतः कर्मलाघवं ‘आगमयन्’ अवगमयन् बुध्यमान इतियावद् अधिस-
 हते परीपहोपसर्गानिति, नागार्जुनीयास्तु पठन्ति—“एवं खलु से उवगरणलाघवियं तवं कम्मवखयकारणं करेइ” ‘ए-
 वम्’ उक्तक्रमेण भावलाघवार्थमुपकरणलाघवं तपश्च करोति इति भावार्थः । किं च—‘से’ तस्योपकरणलाघवेन कम्म-
 लाघवमागमयतः कर्मलाघवेन चोपकरणलाघवमागमयतस्तृणादिसर्शानधिसहमानस्य ‘तपः’ कायक्लेशरूपतया बाल्यम-
 भिसमन्वागतं भवति—सम्यग् आभिमुख्येन सोढं भवति । एतच्च न मयोच्यते इत्येतद्दर्शयितुमाह—‘यथा’ येन प्रकारेण
 ‘इद’मिति यदुक्तं वक्ष्यमाणं चैतद्भगवता—धीरवर्द्धमानस्वामिना प्रकर्षेणादौ वा वेदितं प्रवेदितमिति, यदि नाम भगवता
 प्रवेदितं ततः किमित्याह—तद्—उपकरणलाघवमाहारलाघवं वा ‘अभिसमेत्य’ ज्ञात्वा एवकारोऽवधारणे, तदेव लाघवं

शाल्येत्यर्थः, कथमिति चेत् तदुच्यते—‘सर्वत’ इति द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो भावतश्च, तत्र द्रव्यतः आहारोपकरणादौ
 क्षेत्रतः सर्वत्र ग्रामादौ कालतोऽहनि रात्री वा दुर्भिक्षादौ वा सर्वात्मनेति भावतः कृत्रिमकल्काद्यभावेन, तथा ‘सम्यक्त्व’-
 मिति प्रशस्तं शोभनं एकं सद्गतं वा तत्त्वं सम्यक्त्वं, यदुक्तम्—“प्रशस्तः शोभनश्चैव, एकः सद्गत एव च । इत्येतैरुप-
 सृष्टस्तु, भावः सम्यक्त्वमुच्यते ॥ १ ॥” तदेवम्भूतं सम्यक्त्वमेव समत्वमेव वा ‘समभिजानीयात्’ सम्यगाभिमुख्येन
 जानीयात्—परिच्छिन्द्यात्, तथाहि—अचेलोऽप्येकचेलादिकं नावमन्यते, यत उक्तम्—“जोऽवि द्रुवत्यतिवत्यो एगेण
 अचेलगो व संथरइ । ण हु ते हीलंति परं सव्वेऽपि य ते जिणाणाए ॥ १ ॥” तथा—“जे खलु विसरिसकप्पा संघयण-
 धियादिकारणं पप्प । णऽयमन्नइ ण य हीणं अप्पाणं मन्नई तेहिं ॥ २ ॥ सव्वेऽपि जिणाणाए जहचिहिं कम्मखवणअ-
 द्दाए । विहरंति उज्जया खलु सम्मं अभिजाणई एयं ॥ ३ ॥” ति, यदिवा तदेव लाघवमभिसमेत्य सर्वतो द्रव्यादिना
 सर्वात्मना नामादिना सम्यक्त्वमेव सम्यगभिजानीयात्, तीर्थकरणधरोपदेशात् सम्यक्पुर्यादिति तात्पर्यार्थः । एतच्च
 नाशक्यानुष्ठानं ग्वरहरतक्षकचूडालङ्कारलोपदेशवद्भवतः केवलमुपन्यस्यते, अपि त्वन्यैर्बहुभिश्चिरकालमासेवितमित्येत-
 दर्शयितुमाह—‘एवम्’ इत्यचेलतया पयुपित्तानां तृणादिस्पर्शानधिसहमानानां तेषां महावीराणां सकललोचनमत्कृति-
 कारिणां ‘चिररात्रं’ प्रभूतकालं यावज्जीवमित्यर्थः, तदेव विशेषतो दर्शयति—‘पूर्वाणि’ प्रभूतानि वर्षाणि ‘रीयमाणानां’

१ योऽपि द्विवस्त्रस्त्रिवस्त्र एकेन अचेलगो वा निर्वहति । नेव हीलयति परं सर्वेऽपि च ते जिनाहायाम् ॥ १ ॥ ये खलु विसदसकल्पाः संहननशुल्यादिकारणं
 प्राप्य । नावगन्त्ये न च हीनमात्मानं मन्यन्ते तेभ्यः ॥ २ ॥ सर्वेऽपि जिनाशायां यथाविधि कर्मक्षपणार्थं । विहरन्त्युद्यताः खलु सम्यगभिजानीयायेवम् ॥ ३ ॥

संयमानुष्ठानेन गच्छतां, पूर्वस्य तु परिमाणं वर्षाणां सप्ततिः कोटिलक्षाः पट्टपञ्चाशच्च कोटिसहस्राः, तथा प्रभृतानि वर्षाणि रीयमाणानां, तत्र नाभेयादारभ्य शीतलं दशमतीर्थकरं यावत्पूर्वसङ्ख्यासम्भावात् पूर्वाणीत्युक्तं, ततः आरतः श्रेयांसादारभ्य वर्षसङ्ख्याप्रवृत्तेर्वषाणीत्युक्तमिति, तथा 'द्रव्याणां' भव्यानां मुक्तिगमनयोग्यानां 'पश्य' अवधारय यत्तृणसर्शादिकं पूर्वमभहितं तदधिसोढव्यमिति सम्यकरणेन स्वर्शातिसहनं कृतमेतदवगच्छेति ॥ एतच्चाधिसहमानानां यत्स्यात्तदाह—

आगयपन्नाणानं क्विसा वाहवो भवंति पयणुए य मंससोणिए विस्सेणिं कट्टु परिन्नाय,
एस तिण्णे मुत्ते विरए वियाहिए त्तिवेमि (सू० १८६)

आगतं प्रज्ञानं पदार्थाभिर्भावकं येषां ते तथा तेषामागतप्रज्ञानानां तपसा परीपहातिसहनेन च कृशा 'वाहयः' भुजा भवन्ति, यदिवा सत्यपि महोपसर्गपरीपहादावागतप्रज्ञानत्वाद् 'वाधाः' पीडाः कृशा भवन्ति, कर्मक्षपणाद्योत्थितस्य शरीरमात्रपीडाकारिणः परीपहोपसर्गान् सहायानिति मन्यमानस्य न मनःपीडोत्पद्यत इति, तदुक्तम्—“णिग्मांणेइ परो च्चिय अप्पाण उ ण वेयणं सरीराणं । अप्पाणो च्चिय हिअयस्स ण उण दुक्खं परो देइ ॥ १ ॥” इत्यादि, शरीरस्य तु पीडा भवत्येवेति दर्शयितुमाह—प्रतनुके च मांसं च शोणितं च मांसशोणिते द्वे अपि, तस्य हि रूक्षाहार-

१ विदधति परो नैवात्मनो वेदना शरीराणाम् । आत्मन एव हृदयस्य न पुनर्दुःखं परो ददति ॥ १ ॥

त्वाद्दल्पाहारत्वाच्च प्रायशः खलत्वेनैवाहारः परिणमति, न रसत्वेन, कारणभावाच्च प्रतन्त्रेव शोणितं तच्चतुत्वान्मांस-
 मपीति ततो मेदादीन्यपि, यदिया प्रायशो रूक्षं वातलं भवति, वातप्रधानस्य च प्रतनुतैव मांसशोणितयोः, अचे-
 लतया च तृणस्पशादिप्रादुर्भावेन शरीरोपतापात् प्रतनुके मांसशोणिते भवत इति सम्बन्धः, 'संसारश्रेणी' संसाराव-
 तरणी रागद्वेषकपायसंततिस्तां क्षान्त्यादिना विश्रेणीं कृत्वा, तथा 'परिज्ञाय' ज्ञात्वा च समत्वभावनया, तद्यथा-जि-
 नकल्पिकः कश्चिदेककल्पधारी द्वौ द्वीन् वा विभक्तिं, स्वविरकल्पिको वा मासार्द्धमासक्षपकः तथा विकृष्टाविकृष्ट-
 तपधारी प्रत्यहं भोजी कूरगडुको वा, एते सर्वेऽपि तीर्थकृद्बचनानुसारतः परस्परानिन्दया समत्वदर्शिन इति, उक्तं
 च—“जोवि दुवत्यतिवत्यो एगेण अचेलगो व संथरइ । न हु ते हीलेंति परं सव्वेवि हु ते जिणाणाए ॥ १ ॥” तथा जि-
 नकल्पिकः प्रतिमाप्रतिपन्नो वा कश्चित्कदाचित् पडपि मासानात्मकल्पेन भिक्षां न लभेत तथाऽप्यसौ कूरगडुकमपि
 यथौदनमुण्डस्त्वमित्येयं न हीलयति । तदेवं समत्वदृष्टिप्रज्ञया विश्रेणीकृत्य 'एष' उक्तलक्षणो मुनिः तीर्णः संसारसागरं
 एष एव मुक्तः सर्वसङ्गेभ्यो विरतः सर्वसायद्यानुष्ठानेभ्यो व्याख्यातो नापर इति । ब्रवीमीतिशब्दौ पूर्ववत् ॥ तदेवं सं-
 सारश्रेणीं विश्लेषयित्वा यः संसारसागरतीर्णवत्तीर्णो मुक्तवन्मुक्तो विरतो व्याख्यातः, तं च तथाभूतं किमरतिरभिभवे-
 दित नेति, अचिन्त्यसामर्थ्यात् कर्मणोऽभिभवेदित्येतदेवाह—

विरयं भिक्खुं रीयंतं चिरराश्रोसियं अरई तत्थ किं विधारए?, संधेमाणे समुट्टिए,

जहा से दीवे असंदीणे एवं से धम्मे आरियपदेसिए, ते अणवकंखमाणा पाणे अण-
इवाएमाणा जइया मेहाविणो पंडिया, एवं तेसिं भगवओ अणुट्टाणे जहा से दिया-
पोए एवं ते सिस्सा दिया य राओ य अणुपुब्बेण वाइय त्तिवेमि (सू० १८७) धूता-
ध्ययने तृतीयोद्देशकः ॥ ६-३ ॥

विरतमसंयमाद् भिक्षणशीलं भिक्षुं 'रीयमाणं' निस्सरन्तमप्रशस्तेभ्योऽसंयमस्थानेभ्यः प्रशस्तेष्वपि गुणोत्कर्षादुपर्युपरि
वर्त्तमानं चिरान्नं-प्रभूतं कालं संयमे उपितश्चिरान्नोपितस्तमेवंगुणयुक्तम् 'अरतिः' संयमोद्धिन्नता 'तन्न' तस्मिन्
संयमे प्रवर्त्तमानं 'किं विधारयेत्' किं प्रतिरखलयेत्?, किंशब्दः प्रश्ने, किं तथाभूतमपि मोक्षप्रस्थितं प्रणाव्य विषय-
मरतिविधारयेत्, ओमित्युच्यते, तथाहि-दुर्बलान्यविनयवन्ति चेन्द्रियाण्यचिन्त्या मोहशक्तिर्विचित्रा कर्मपरिणतिः
किं न कुर्यादिति, उक्तं च—“कर्माणि पूर्णं घणचिक्कणाइं गरुयाइं वइरसाराइं । णाणद्धिअंपि पुरिसं पंधाओ उप्पहं
णित्ति ॥१॥” यदिवा किं क्षेपे, किं तथाभूतं विधारयेदरतिः?, नैव विधारयेदित्यर्थः, तथाहि-असौ क्षणे क्षणे विशुद्धतर-
चरणपरिणामतया विष्कम्भितमोहनीयोदयत्वाद्बहुकर्मा भवतीति, कुतस्तमरतिर्वि(र्न)विधारयेदित्याह-क्षणे क्षणेऽव्यवच्छे-
देनोत्तरोत्तरं संयमस्थानकण्डकं संदधानः सम्यगुत्थितः उत्तरोत्तरं गुणस्थानकं वा संदधानो यथाख्यातचा-

१ कर्माणि नूनं घनकठोरानि गुरुकानि वज्रसारानि । ज्ञानस्थितमपि पुण्यं पथ उत्सर्प्य नयन्ति ॥ १ ॥

रित्राभिमुखः समुत्थितोऽसावतस्तमरतिः कथं विधारयेदिति ? । स चैवम्भूतो न केवलमात्मनस्त्राता परेषामप्यरतिविधार-
 क्त्वात् त्राणायैत्येतद्दर्शयितुमाह-द्विर्गता आपोऽस्मिन्निति द्वीपः, स च द्रव्यभावभेदात् द्वेधा-तत्र द्रव्यद्वीप आश्वा-
 सद्वीपः, आश्वास्यतेऽस्मिन्नित्याश्वासः आश्वासश्चासौ द्वीपश्चाश्वासद्वीपो, यदिवा आश्वसनमाश्वासः, आश्वासाय द्वीप
 आश्वासद्वीपः, तत्र नदीसमुद्रवहुमध्यप्रदेशे भिन्नवोहित्थादयस्तमवाप्याश्वसन्ति, असावपि द्वेधा-सन्दीनोऽसन्दीन-
 श्चेति, यो हि पक्षमासादाबुदकेन ह्लाब्यते स सन्दीनो, विपरीतस्त्वसन्दीनः सिंहलद्वीपादिः, यथा हि सांयान्निकास्तं
 द्वीपमसन्दीनमुदन्वदादेरुत्तितीर्षयः समवाप्याश्वसन्ति एवं तं भावसंधानायोत्थितं साधुमवाप्यापरे प्राणिनः समा-
 श्वस्युः, यदिवा दीप इति प्रकाशदीपः, प्रकाशाय दीपः प्रकाशदीपः, स चादित्यचन्द्रमण्यादिरसन्दीनोऽपरस्तु विद्यु-
 दुल्कादिः सन्दीनो, यदिवा प्रचुरेन्धनतया विवक्षितकालावस्थायसन्दीनो विपरीतस्तु सन्दीनं इति, यथा ह्यसौ स्थ-
 पुदाद्यावेदनतो हेयोपादेयहानोपादानवतां निमित्तभावमुपयाति तथा क्वचित्समुद्राद्यन्तर्वर्तिनामाश्वासकारी च भ-
 वति एवं ज्ञानसंधानायोत्थितः परीपहोपसर्गाक्षोभ्यतयाऽसन्दीनः साधुर्विशिष्टोपदेशदानतोऽपरेपामुपकारायेति, अ-
 परे भावद्वीपं भावदीपं वा अन्यथा व्याचक्षते-तद्यथा-भावद्वीपः सम्यक्त्वं, तच्च प्रतिपातित्वादौपशमिकं क्षायोपश-
 मिकं च संदीनो भावद्वीपः, क्षायिकं त्वसन्दीन इति, तं द्विविधमवाप्य परीतसंसारत्वात् प्राणिन आश्वसन्ति, भाव-
 दीपस्तु सन्दीनः श्रुतज्ञानम् असंदीनस्तु केवलमिति, तच्चावाप्य प्राणिनोऽवश्यमाश्वसन्त्येवेति, अथवा धर्मं संद-
 धानः समुत्थितः सन्नरतेर्द्वप्रघप्यो भवतीत्युक्ते कश्चिच्चोदयेत्-किम्भूतोऽसौ धर्मो ? यत्सन्धानाय समुत्थित इति,

अत्रोच्यते, यथाऽसौ द्वीपोऽसन्दीनः—असलिलच्छुतोऽवहरुणवाहनानामितरेषां च बहूनां जन्तूनां शरण्यतयाऽऽश्यासहे-
 तुर्भवत्येवमसावपि धर्मः 'आर्यप्रदेशितः' तीर्थकरप्रणीतः कपतापच्छेदनिर्घटितोऽसन्दीनः, यदिया कुतर्काप्रधृष्यत-
 याऽसन्दीनः—अक्षोभ्यः प्राणिनां त्राणायान्धासभूमिर्भवति । तस्य चार्यदेशितस्य धर्मस्य किं सम्यगनुष्ठायिनः केचन
 सन्ति?, ओमित्युच्यते, यदि सन्ति किम्भूतास्त इत्यत आह—'ते' साधवो भावसन्धानोद्यताः संयमारतेः प्रणोदका
 मोक्षनेदिष्टा भोगाननवकाङ्क्षन्तो धर्मे सम्यगुत्थानवन्तः स्युरिति, एतदुत्तरत्रापि योज्यम्, तथा प्राणिनोऽनतिपात-
 यन्तः, उपलक्षणार्थत्वात् शेषमहाव्रतग्रहणमायोज्यं, तथा कुशलानुष्ठानप्रवृत्तत्वाद्व्यतिताः सर्वलोकानां, तथा 'मेधा-
 यिनो' मर्यादाव्यवस्थिताः 'पण्डिताः' पापोपादानपरिहारितया सम्यक्पदार्थज्ञा धर्मचरणाय समुत्थिता भवन्तीति । ये
 पुनस्तथाभूतज्ञानाभावात् सम्यग्विवेकविकलतया नाद्यापि पूर्वोक्तसमुत्थानवन्तः स्युः ते तथाभूता आचार्यादिभिः स-
 म्यगनुपाल्या यावद्विवेकिनोऽभूवन्नित्यतद्दर्शयितुमाह—'एवम्' उक्तव्यधिना 'तेषाम्' अपरिक्र्मितमतीनां 'भगवतो'
 वीरवर्द्धमानस्वामिनो धर्मे सम्यगनुत्थाने सति तत्परिपालनतस्तथा सदुपदेशदानेन परिकर्मितमतित्वं विधेयमिति,
 अत्रैव दृष्टान्तमाह—द्विजः—पक्षी तस्य पोतः—शिशुः द्विजपोतः स यथा तेन द्विजेन गर्भप्रसवात् प्रभृत्यण्डकोच्छूनो-
 च्छूनतरभेदादिकास्ववस्थानु यावन्निष्पन्नपक्षस्तावत्पाल्यते एवमाचार्येणापि शिक्षकः प्रव्रज्यादानादारम्य सामाचार्युप-
 देशदानेनाध्यापनेन च तावदनुपाल्यते यावद्गीतार्थोऽभूत्, यः पुनराचार्योपदेशमुल्लङ्घ्य स्वैरित्वाद्यथा कथञ्चित्क-
 यासु प्रवर्तते स उज्जयिनीराजपुत्रवद्विनश्येदिति, तद्यथा—उज्जयिन्यां जितशत्रो राज्ञो द्वौ पुत्रौ, तत्र ज्येष्ठो धर्मयो-

पाचार्यसमीपे संसारासारतामघगम्य प्रवव्राज, क्रमेण चाधीताचारादिशास्त्रोऽद्यगततदर्थश्च जिनकल्पं प्रतिपित्सुः द्वि-
 तीयां सत्त्वभावनां भावयति, सा च पञ्चधा-तत्र प्रथमोपाश्रये द्वितीया तद्बहिः तृतीया चतुष्के चतुर्थी शून्यगृहे प-
 श्यमी इमशाने, तत्र पञ्चमी भावनां भावयतः स कनिष्ठो भ्राता तदनुरागादाचार्यान्तिकमागल्योवाच-मम ज्यायान्
 भ्राता फास्ते !, साधुभिरभाणि-किं तेन !, स आह-प्रव्रजाम्यहं, आचार्येणोक्तो-गृहाण तावत् प्रव्रज्यां पुनर्द्रक्ष्यसि, स
 तु तथैव चक्रे, पुनरपि पृच्छत आचार्या ऊचुः-किं तेन दृष्टेन !, नासौ कस्यचिदुल्लापमपि ददाति, जिनकल्पं प्रतिप-
 चुकाम इति, असांवाह-तथाऽपि पश्यामि तावदिति, निर्वन्धे दर्शितः, तूष्णीभाबस्थित एव वन्दितः, तदनुरागाच्च नि-
 पिच्छोऽप्याचार्येण निवार्यमाणोऽप्युपाध्यायेन धियमाणोऽपि साधुभिरसाम्प्रतमेतद्भवतो दुष्करं दुरध्ययसेयमित्येवं क-
 थ्यमानेऽप्यहमपि तेनैव पित्रा जात इत्यवष्टम्भेन मोहात्तथैव तस्यौ यथा ज्येष्ठो भ्रातेति, इतरो देवतयाऽऽगत्य व-
 न्दितः, शिक्षकस्तु न वन्दितः, ततोऽसायपरिकर्मितमतिव्याकुपितः, अविधिरितिकृत्वा देवताऽपि तस्योपरि कुपिता
 सती तलप्रहारेणाक्षिगोलकौ बहिर्निश्चिषेप, ततस्तज्ज्यायान् हृदयेनैव देवतामाह-किमित्ययमज्ञस्तथा कदर्थितः, तद-
 स्याक्षिणी पुनर्नवीकुरु, सा त्ववादीत्-जीवप्रदेशीमुंकाविमौ गोलकौ न शक्यौ पुनर्नवीकर्तुं इत्युक्त्वा ऋषित्रचनमलङ्घ-
 नीयमित्यवधार्य तत्क्षणभ्यपाकव्यापादितैलाक्षिगोलकौ गृहीत्वा तदक्ष्णोश्चकार । इत्येवमनुपदेशप्रवर्त्तनं सापायमित्यव-
 धार्य शिष्येण सदाऽऽचार्योपदेशवर्त्तिना भाव्यम्, आचार्येणापि सदा स्वपरोपकारवृत्तिना सम्यक् स्वशिव्या यथो-
 कविधिना प्रतिपालनीया इति स्थितम् । इत्येतदेवोपसंहरन्नाह-यथा द्विजपोतो मातापितृभ्यामनुपाल्यते एवमाचा-

र्येणापि शिष्या अहर्निशम् 'अनुपूर्वेण' क्रमेण 'वाचिताः' पाठिताः शिक्षां प्राहिताः समस्तकार्यसहिष्णवः संसारोत्तर-
णसमर्थाश्च भवन्ति । इतिरधिकारपरिसमाप्तौ, ब्रवीमीति पूर्ववत् । धृताध्ययने तृतीयोद्देशकः परिसमाप्त इति ॥

उक्तस्तृतीयोद्देशकः, साम्प्रतं चतुर्थं आरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इहानन्तरोद्देशके शरीरोपकरणधूननाऽ-
भिहिता, सा च परिपूर्णा न गौरवत्रिकसमन्वितस्येतत्सम्बन्धनार्थमिदमुपक्रम्यत इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्योद्देशक-
स्यास्वल्लितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं, तच्चेदम्—

एवं ते सिस्सा दिवा य राओ य अणुपुण्वेण वाइया तेहिं महावीरेहिं पन्नाणमन्तेहिं
तेसिमंतिए पन्नाणमुवल्लभ हिच्चा उवसमं फारुसियं समाइयंति, वसित्ता वंभचेरंसि आणं
तं नोत्ति मन्नमाणा आघायं तु सुच्चा निसम्म, समणुन्ना जीविस्सामो एगे निक्ख-
मंते असंभवन्ता विडज्झमाणा कामेहिं गिच्चा अज्झोववन्ना समाहिमाघायमजोसयंता
सत्थारमेव फरुसं वयंति (सू० १८८)

'एवम्' इति द्विजपोतसंबर्द्धनक्रमेणैव 'ते शिष्याः' स्वहस्तप्रव्राजिता उपसम्पदागताः प्रातीच्छकाश्च दिवा च रात्रौ च

'अनुपूर्वण' क्रमेण 'वाचिताः' पाठिताः, तत्र कालिकमहः प्रथमचतुर्थपर्योरध्याप्यते उत्कालिकं तु कालवेलावर्जं सकलमप्यहोरात्रमिति, तच्चाध्यापनमाचारादिक्रमेण क्रियते, आचारश्च त्रिवर्षपर्यायोऽध्याप्यत इत्यादिक्रमेणाध्यापिताः शिष्याश्चारित्रं च ग्राहिताः, तद्यथा-युगमात्रदृष्टिना गन्तव्यम् कूर्मवत्सङ्कुचितान्नेन भाव्यमित्याद्येवं शिक्षां ग्राहिता वाचिताः-अध्यापिताः, कैरिति दर्शयति-तैर्महावीरैः-तीर्थकरैर्गणधराचार्यादिभिः, किम्भूतैः?-प्रज्ञानवद्भिः, ज्ञानिभिरेवोपदेशादि दत्तं लगतीत्यतो विशेषणं, ते तु शिष्याः द्विप्रकारा अपि प्रेक्षापूर्वकारिणस्तेषाम्-आचार्यादीनाम् 'अन्तिके' समीपे प्रकर्षेण ज्ञायते अनेनेति प्रज्ञानं-श्रुतज्ञानं, तस्यैवापरस्मादासिसद्भावादित्यतस्तद्, 'उपलभ्य' लब्ध्या बहुश्रुतीभूताः प्रबलमोहोदयापनीतसदुपदेशोत्कटमदत्वात् त्यक्तव्योपशमं, स च द्वेषा-द्रव्यभावभेदात्, तत्र द्रव्योपशमः कतकफलाध्यापादितः कलुषजलादेः भावोपशमस्तु ज्ञानादित्रयात्, तत्र यो येन ज्ञानेनोपशम्यति स ज्ञानोपशमः, तद्यथा-आक्षेपण्याद्यन्यतरया धर्मकथया कश्चिद् उपशम्यतीत्यादि, दर्शनोपशमस्तु यो हि शुद्धेन सम्यग्दर्शनेनापरमुपशमयति, यथा श्रेणिकेनाश्रद्धधानो देवः प्रतिबोधित इति, दर्शनप्रभावकैर्वा सम्मत्यादिभिः कश्चिदुपशम्यति, चारित्रोपशमस्तु क्रोधाद्युपशमो विनयनश्चेति, तत्र केचन क्षुद्रका ज्ञानोदन्वतोऽध्याप्युपयैव ह्यवमानास्तमेवंभूतमुपशमं त्यक्त्वा ज्ञानलवोत्तम्भितगर्वाध्माताः 'पारुष्यं' परुषतां 'समाददति' गृह्णन्ति, तद्यथा-परस्परगुणनिकायां मीमांसायां वा एकोऽपरमाह-त्यं न जानीये न चैषां शब्दानामयमर्थो यो भवताऽभाणि, अपि च-कश्चिदेव माहशः शब्दार्थनिर्णयायालं, न सर्व इति, उक्तं च--"पृष्टा गुरवः स्वयमपि परीक्षितं निश्चितं पुनरिदम् नः । वादिनि च महामुख्ये च माहगेवान्तरं ग-

च्छेत् ॥ १ ॥” द्वितीयस्त्वाह-नन्वसंदाचार्या एवमाज्ञापयन्तीत्युक्ते पुनराह-सोऽपि वाचिकुण्ठो बुद्धिविकलः किं ज्ञानीते?, त्वमपि च शुकवत्याडितो निरुहापोह इत्यादीन्यन्यान्यपि दुर्गृहीतकतिचिदक्षरो महोपशमकारणं ज्ञानं विपरीत-तामापादयन् स्वौद्धत्यमाधिर्भावयन् भापते, उक्तं च—“अन्वैः स्वेच्छारचितानर्थविशेषान् श्रमेण विज्ञाय । कुरुते वा-अयमित इति खादत्यङ्गानि दर्पेण ॥ १ ॥ क्रीडनकमीश्वराणां कुक्कुटलावकसमानवाह्यभ्यः । शाखाण्यपि हास्यकथां लघुतां वा क्षुल्लको नयति ॥ २ ॥” इत्यादि, पाठान्तरं वा “हेच्चा उवसमं अहेगे पारुसियं समारुहंति” त्यक्त्योपशमम् ‘अथ’ अनन्तरं बहुश्रुतीभूताः एके न सर्वे परुपतामालम्बन्ते, ततश्चालप्ताः शब्दिता वा तूष्णीभावं भजन्ते हुङ्कारशिरः-कम्पनादिना वा प्रतिवचनं ददति । किं च-एके पुनर्ब्रह्मचर्यं-संयमस्तत्रोपित्वा आचारो वा ब्रह्मचर्यं तदर्थोऽपि ब्रह्मच-र्यमेव तत्रोपित्वा आचारार्थानुष्ठायिनोऽपि तद्ब्रह्मसंस्तामाज्ञां-तीर्थकरोपदेशरूपां ‘नो’ इति मन्यमानाः नोशब्दो देश-प्रतिषेधे देशतस्तीर्थकरोपदेशं न बहु मन्यमानाः सातागौरववाहुल्याच्छरीरवाकुशिकतामालम्बन्ते, यदिवा अपवादमा-लम्ब्य वर्त्तमाना उत्सर्गचोदनाचोदिताः सन्तः नैषा तीर्थकराज्ञेत्येवं मन्यन्ते, दर्शयन्ति चापवादपदानि “कुञ्जा भिक्खू गिलाणस्स, अगिलाए समाहियं” इत्यादि, ततश्च यो येन ग्लायति तस्य तदपनयनार्थमाधाकर्म्मार्थापि कार्यं, स्यादेतत्-किं तेषां नाख्याताः कुशीलानां प्रत्यपायाः यथाऽऽशातनावहुलानां दीर्घः संसार इति?, तदुच्यते—‘तुः’ अवधारणे, आख्यातमेवैतत्कुशीलविपाकादिकं श्रुत्वा ‘निशम्य’ अवबुध्य च शास्त्रारमेव परुपं वदन्तीति सम्वन्धः । किमर्थं तर्हि

शृण्वन्तीति चेत्तदाह—‘समनोज्ञा’ लोकसम्मता जीविष्याम इतिकृत्वा प्रश्रव्याकरणार्थमेव शब्दशास्त्रादीनि शास्त्राप्यधीयते, यदिवा अनेनोपायेन लोकसम्मता जीविष्याम इतिकृत्वैके निष्क्रम्य, अथवा समनोज्ञा उद्युक्तविहारिणः सन्तो जीविष्यामः संयमजीवितेनेत्येवं निष्क्रम्य पुनर्मोहोदयाद् असम्भवन्तः—ते गौरवत्रिकान्यतरदोषात् ज्ञानादिके मोक्षमार्गे न सम्यग्भवन्तो—नोपदेशे वर्त्तमाना विविधं दह्यमानाः कामैर्गृह्णा गौरवत्रिकेऽध्युपपन्ना विषयेषु ‘समाधि’ इन्द्रियप्रणिधानमाख्यातं तीर्थकृदादिभिः यमा(आ)वेदितं(तः)तं ‘अजोपयन्तः’ असेवमाना दुर्विदग्धा आचार्यादिना शास्त्राभिप्रायेण बोधमाना अपि तच्छास्त्रारमेव परुषं वदन्ति—नास्मिन्विषये भवान् किञ्चिज्जानाति, यथाऽहं सूत्रार्थं शब्दं गणितं निमित्तं वा जाने तथा कोऽन्यो जानीते?, इत्येवमाचार्यादिकं शास्त्रारं हीलयन्तः परुषं वदन्ति, यदिवा शास्त्रा—तीर्थकृदादिस्तमपि परुषं वदन्ति, तथाहि—क्वचित्स्खलिते बोदिता जगदुः—किमन्यदधिकं तीर्थकृद्दृश्यत्यस्मत्फलकर्त्तनादपीति, इत्यादिभिरपाचीनैरालापरलीकविद्यामदावलेपाच्छास्त्रकृतामपि दूषणानि वदेयुः ॥ न केवलं शास्त्रारं परुषं वदन्यपरानपि साधूनपवदेयुरित्येतदाह—

सीलमंता उवसंता संखाए रीयमाणा असीला अणुवयमाणस्स विइया मंदस्स वा-

लया (सू० १८९)

शीलम्—अष्टादशशीलाङ्गसहस्रसङ्ख्यं, यदिवा महाव्रतसमाधानं पञ्चेन्द्रियजयः कपायनिग्रहस्त्रिगुप्तिगुप्तता चेत्येतच्छीलं विद्यते येषां ते शीलवन्तः, तथा उपरान्ताः कपायोपशमात्, अत्र शीलवद्ग्रहणेनैव गतार्थत्वादुपशान्ता इत्येतद्विशेषो-

पणं कयायनिग्रहप्राधान्यख्यापनार्थं, सम्यक् ख्यायते-प्रकाशयतेऽनयेति संख्या-प्रज्ञा तथा 'रीयमाणाः' संयमानुष्ठानं पराक्रममाणाः सन्तः कस्यचिद्विश्रान्तभागधेयतया अशीला एत इत्येवमनुवदतोऽनु-पश्चाद्ददतः पृष्ठतो वदतोऽन्येन वा मिथ्यादृष्ट्यादिना कुशीला इत्येवमुक्तेऽनुवदतः पार्श्वस्थादेः द्वितीयैषा 'मन्दस्य' अज्ञस्य 'बालता' मूर्खता, एकं तावत्खतश्चारित्रापगमः पुनरपरानुद्युक्तविहारिणोऽपवदत इत्येषा द्वितीया बालता, यदिवा शीलवन्त एते उपशान्ता वेत्येवमन्येनाभिहिते कैषां प्रचुरोपकरणानां शीलवत्तोपशान्तता वा इत्येवमनुवदतो हीनाचारस्य द्वितीया बालता भवतीति ॥ अपरे तु वीर्यान्तरायोदयात् स्वतोऽवसीदन्तोऽप्यपरसाधुप्रशंसान्विता यथावस्थितमाचारमावेदयेयुः, इत्येतद्दर्शयितुमाह—

नियदृमाणा वेगे आचारगोथरमाइक्खंति, नाणब्भट्टा दंसणद्धूसिणो (सू० १९०)

एके-कर्मोदयात् संयमान्निवर्त्तमाना लिङ्गाद्वा, वाशब्दादनिवर्त्तमाना वा, यथावस्थितमाचारगोचरमाचक्षते, वयं तु कर्तुमसहिष्णव आचारस्त्वेवम्भूत इत्येवं वदतां तेषां द्वितीया बालता न भवत्येव, न पुनर्वदन्ति-एवंभूत एवाचारो योऽस्माभिरनुष्ठीयते, साम्प्रतं दुष्पमानुभावेन बलाद्यपगमान्मध्यभूतैव वर्त्तनी श्रेयसी 'नोत्सर्गावसर इति, उक्तं हि —“नात्यायतं न शिथिलं, यथा युञ्जीत सारथिः । तथा भद्रं वहन्त्यश्वः, योगः सर्वत्र पूजितः ॥ ३ ॥” अपि च-जो जत्य होइ भग्गो, ओवासं सो परं अविदंतो । गंतुं तत्थऽचयंतो, इमं पहाणंति घोसेति ॥ ३ ॥” इत्यादि । किम्भूताः

१ यो यत्र भवति भगोऽवकाशं सोऽपरमविन्दन् । गन्तुं तत्रासमर्थ इदं प्रधानमिति घोषयति ॥ १ ॥

पुनरेतदेवं समर्थयेयुरित्याह—सदसद्विवेको ज्ञानं तस्माद्भ्रष्टा ज्ञानभ्रष्टा; तथा 'दंसणलूसिणो'त्ति सम्यग्दर्शनविध्वंसिनोऽसदनुष्ठानेन स्वतो विनष्टा अपरानपि शङ्कोत्पादनेन सन्मार्गोच्छ्वावयन्ति ॥ अपरे पुनर्बोद्धाक्रियोपपेता अप्यात्मानं नाशयन्तीत्याह—

नममाणा वेगे जीवियं विप्परिणामंति पुट्टा वेगे नियद्धंति जीवियस्सेव कारणा, नि-
 क्खंतंति तेसिं दुन्निक्खंतं भवइ, बालवयणिज्जा हु ते नरा, पुणो पुणो जाइं पकप्पिंति
 अहे संभवता विदायमाणा अहमंसीति विउक्कसे उदासीणे फरुसं वयंति, पलियं प-
 कथे अदुवा पकथे अतहेहिं, तं वा मेहावी जाणिज्जा धम्मं (सू० १९१)

नमन्तोऽप्याचार्यदेद्रव्यतः श्रुतज्ञानार्थं ज्ञानादिभावविनयाभावात् कर्मोदयाद् एके न सर्वे संयमजीवितं 'विप-
 रिणामयन्ति' अपनयन्ति, सच्चरितादात्मानं ध्वंसयन्तीत्यर्थः । किं चापरमित्याह—एके—अपरिकर्मितमतयो गौरवत्रिक-
 प्रतिबद्धाः स्पृष्टाः परीपहैनिर्वर्तन्ते संयमात् लिङ्गाद्वेति, किमर्थं ?—जीवितस्यैव—असंयमाख्यस्य कारणात्—निमित्तात् सु-
 खेन वयं जीविष्याम इतिकृत्वा सावधानुष्ठानतया संयमान्निवर्तन्ते । तथाभूतानां च यत्स्यात्तदाह—तेषां गृहयासान्नि-
 ष्कान्तमपि ज्ञानदर्शनचारित्रमूलोत्तरगुणान्यतरोपघातादुनिष्क्रान्तं भवति । तद्धर्मणां च यत्स्यात्तदाह—हुँहँतौ यस्माद-
 सम्यगनुष्ठानात् दुनिष्क्रान्तास्तस्माद्बालानां—प्राकृतपुरुषाणामपि वचनीयाः—गर्ह्या बालवचनीयास्ते नरा इति । किं च—

पौनःपुन्येनारहदृष्टदीधन्न्यायेनं जातिः—उत्ससिस्तां कल्पयन्ति, किम्भूतास्ते इत्याह—अधःसंयमस्थानेषु सम्भवन्तो-
 वर्त्तमाना अविद्यया वाऽधो वर्त्तमानाः सन्तो विद्वांसो वयमित्येवं मन्यमाना लघुतयाऽऽत्मानं व्युत्कर्षेयुरिति—आत्मनः
 श्लाघां कुर्वते, यत्किञ्चिज्जानानोऽपि मानोन्नतत्वाद्रससातागौरवबहुलोऽहमेवात्र बहुश्रुतो यदाचार्यो जानाति तन्मयाऽ-
 ल्पेनैव कालेनाधीतमित्येवमात्मानं व्युत्कर्षयेदिति । नात्मश्लाघतयैवासते, अपरानप्यपवेदेयुरित्याह—‘उदासीनाः’ राग-
 द्वेपरहिता मध्यस्था बहुश्रुतत्वे सत्युपशान्तास्तान् स्वलितचोदनोद्यतान् परुषं वदन्ति, तद्यथा—स्वयमेव तावत्कृत्यमकृत्यं
 वा जानीहि ततोऽन्येषामुपदेश्यसीति । यथा च परुषं वदन्ति तथा सूत्रेणैव दर्शयितुमाह—‘पलियं’ति अनुष्ठानं तेन
 पूर्वाचरितेनानुष्ठानेन तृणहारादिना प्रकथयेद्—एवम्भूतस्त्वमिति, अन्यथा वा कुण्टमण्टादिभिर्गुणैर्मुखविकारादिभिर्वा
 प्रकथयेदिति । किम्भूतैः ?—‘अतथ्यैः’ अविद्यमानैरिति । ‘उपसंहरन्नाह—‘तद्’ वाच्यमवाच्यं वा ‘तं’ वा धर्मं श्रुतचा-
 रित्राख्यं ‘मेधावी’ मर्यादाव्यवस्थितो ‘जानीयात्’ सम्यक् परिच्छिन्द्यादिति ॥ सोऽसभ्यवादप्रवृत्तो बालो गुर्वादिना
 यथाऽनुशास्यते तथा दर्शयितुमाह—

अहम्मट्टी तुमंसि नाम बाले आरंभट्टी अणुवयमाणे हण पाणे घायमाणे हण पाणे हणओ
 यावि समणुजाणमाणे, घोरे धम्मो, उदीरिए उवेहइ णं अणाणाए, एस विसन्ने वियेव्वे
 वियाहिए त्तिवेमि (सू० ११२)

अर्थोऽस्यास्तीत्यर्थी, अधर्मेणार्थी अधर्मार्थी, यतो नाम त्वमेवभूतोऽतोऽनुशास्यसे, कुतोऽधर्मार्थी? यतो 'वालः' अज्ञः, कुतो वालो?, यत 'आरम्भार्थी' सावधारम्भप्रवृत्तः, कुतः आरम्भार्थी?, यतः प्राण्युपमर्दवादाननुवदन्नैतद् ब्रूये, तद्यथा-जहि प्राणिनोऽपरैरेवं घातयन् धृतश्चापि समनुजानासि गौरवत्रिकानुबद्धः पचनपाचनादिक्रियाप्रवृत्तांस्तस्मिण्ड-तर्कीं तत्समक्षं ताननुवदसि-कोऽत्र दोषो?, न ह्यशरीरैर्द्धर्मः कर्तुं पार्यते, अतो धर्मधारं शरीरं यत्नतः पालनीय-मिति, उक्तं च—“शरीरं धर्मसंयुक्तं, रक्षणीयं प्रयत्नतः । शरीराज्जायते धर्मो, यथा बीजात्सदङ्कुरः ॥ १ ॥” इति, किं चैवं ब्रवीषि त्वं, तद्यथा—‘घोरः’ भयानको धर्मः सर्वासवनिरोधात् दुरनुचरः उत्-प्रावल्येनेरितः-कथितः प्रति-पादितस्तीर्थकरणधरादिभिरित्येवमध्यवसायी भवांस्तमनुष्ठानत ‘उपेक्षते’ उपेक्षां विधत्से, ‘णम्’ इति वाक्यालङ्कारे, ‘अ-नाज्ञया’ तीर्थकरणधरानुपदेशेन स्वेच्छया प्रवृत्त इति, क एवम्भूत इति दर्शयति—‘एष’ इत्यनन्तरोक्तोऽधर्मार्थी बाल आरम्भार्थी प्राणिनां हन्ता घातयिता घ्नतोऽनुमन्ता धर्मोपेक्षक इति, विषण्णः कामभोगेषु, विविधं तर्दतीति वितर्दो-हिसकः ‘तर्द हिंसायां’मित्यस्मात् कर्त्तरि पचाद्यच्, संयमे वा प्रतिकूलो वितर्दः इत्येवंरूपस्त्वमेव व्याख्यात इत्यतोऽहं ब्रवीमि-त्वं मेधावी धर्मं जानीया इति ॥ एतच्च वक्ष्यमाणमहं ब्रवीमीत्यत आह—

किमणेण भो! जणेण करिस्सामित्ति मन्नमाणे एवं एणे वइत्ता मायरं पियरं हिच्चा
नायओ य परिग्गहं वीरायमाणा समुट्टाप अविहिंसा सुव्वया दंता पस्स दीणे

उत्पद्ये पडिवयमाणे वसद्वा कायरा जणा लूसगा भवंति, अहमेगोसे सिलोए
पावए भवइ, से समणो भवित्ता विवभंते २ पासहेगे समन्नागएहिं सह असमन्नागए
नममाणेहिं अनंसमाणे विरएहिं अविरए दविएहिं अदविए अभिसमिच्चा पंडिए
मेहावी निट्टियट्टे वीरे आगमेणं सया परक्कमिज्जासि चिचेमि (सू० १९३) ॥ इति
धृताध्ययने चतुर्थ उद्देशकः ६-४ ॥

केचन-विदितवेद्या वीरायमाणाः सम्यगुत्थानेनोत्थाय पुनः प्राण्युपमर्दका भवन्तीति, कथमुत्थाय ?-किमहमनेन
‘भोः’ इत्यामन्त्रणे ‘जनेन’ मातापितृवृत्रकलत्रादिना स्वार्थपरेण परमार्थतोऽनर्थरूपेण करिष्यामीति, न ममायं कस्यचि-
दपि कार्यस्य रोगापनयनादेरलमित्यतोऽनेन किमहं करिष्ये?, यद्यद्या प्रविब्रजिषुः केनचिदभिहितः किमनया सिकताक-
वलसन्निभया प्रब्रज्याया करिष्यति भवान्?, अदृष्टशशायातं तायद्भोजनादिकं भुङ्क्ष्वेत्यभिहितो विरागतामापन्नो ब्रवीति-
किमहमनेन भोजनादिना करिष्ये?, भुक्तं मयाऽनेकशः संसारे पर्यटता तथापि तृप्तिर्नाभूत्, तत्किमिदानीमनेन जन्मना
भविष्यतीत्येवं मन्यमाना एके विदितसंसारस्वभावा उदित्वाऽप्येवं ततो ‘मातरं’ जन्नीं ‘पितरं’ जनयितारं ‘हित्वा’
त्यक्त्वा ‘ज्ञातयः’ पूर्वापरसम्बन्धिनः स्वजनास्तान् परिगृह्यत इति परिग्रहः-धनधान्यहिरण्यद्विपदचतुष्पदादिः तं,
किम्भूताः ?-वीरमिवात्मानमाचरन्तो वीरायमाणाः, सम्यक् संयमानुष्ठानेनोत्थाय समुत्थाय विविधैरुपायैर्हसा विहिंसा

न विद्यते विहिंसा येषां तेऽविहिंसाः, तथा शोभनं व्रतं येषां ते सुव्रताः, तथेन्द्रियदमाहान्ताः, इत्येवं समुत्थाय, नागा-
 र्जुनीयास्तु पठन्ति—“समणा भविस्सामो अणगारा अकिंचणा अपुत्ता अपसूया अविहिंसगा सुव्वया दंता परदत्तभो-
 इणो पावं कम्मं न करेस्सामो समुष्ठाए” सुगमत्वान्न विम्रियते, इत्येवं समुत्थाय पूर्वं पश्चात् ‘पश्य’ निभाल्य ‘दीनान्’
 शृगालत्वविहारिणो वान्तं जिघृक्षन् पूर्वमुत्पतितान् संयमारोहणात् पश्चात्सापोदयात् प्रतिपतत इति, किमिति दीना
 भवन्तीति दर्शयति—यतो ‘वशात्’ वशा इन्द्रियविषयकपायाणां ततः आर्त्ता वशात्; तथाभूतानां च कम्मनुपङ्गः,
 तदुक्तम्—“सोईदियवसट्टेणं भंते! कइ कम्मपगडीओ बंधइ?, गोयमा! आउअवजाओ सत्त कम्मपगडीओ जाव अ-
 णुपरिअट्टइ। कोहवसट्टेणं भंते! जीवे एवं तं चेव” एवं मानादिद्विपीति, तथा ‘कातराः’ परीपहोपसर्गोपनिपाते सति
 वेपयलोलुपा वा कातराः, के ते?—जनाः, किं कुर्वन्ति?—ते प्रतिभग्नाः सन्तः ‘लूपका भवन्ति’ व्रतानां विध्वंसका भ-
 वन्ति, को ह्यष्टादशशीलाङ्गसहस्राणि धारयिष्यतीत्येवमभिसन्धाय द्रव्यलिङ्गं भावलिङ्गं वा परित्यज्य प्राणिनां विराधका
 वन्ति। तेषां च पश्चात्कृतलिङ्गानां यत्स्यात्तदाह—‘अथ’ आनन्तर्ये ‘एकेषां’ भग्नप्रतिज्ञानामुल्लव्रजितानां तत्समन-
 र्मेयान्तर्मुहूर्त्तेन वा पश्चत्यापत्तिः स्याद्, एकेषां तु ‘श्लोको’ श्लाघारूपः पापको भवेत्, स्वपक्षायरपक्षाद्वा महत्ययशः-
 भित्तिर्भवति, तद्यथा—स एष पितृवनकाष्ठसमानो भोगाभिलाषी व्रजति तिष्ठति वा, नास्य विश्वसनीयं, यतो नास्या-
 र्त्तव्यमस्तीति, उक्तं च—“परलोकविरुद्धानि, कुर्याणं दूरतस्त्यजेत् । आत्मानं यो न संधत्ते, सोऽन्यस्मै स्यात्कथं

१ श्रोत्रेन्द्रियवशात्तो भदन्त ! कति कर्मप्रकृतीर्वाप्ति ?, गीतम ! आयुर्वर्जाः तस कर्मप्रकृतीर्योवत् अनुपरिवर्त्तते । क्रोधवशात्तो भदन्त ! जीवः, एवमेव तत्.

हितः ? ॥ १ ॥” इत्यादि, यदिवा सूत्रेणैवाश्लाघ्यतां दर्शयितुमाह-सोऽयं श्रमणो भूत्वा विविधं भ्रान्तो-भग्नः श्रमण-
विभ्रान्तो, वीप्सयाऽत्यन्तजुगुप्सामाह, किं च-पश्यत यूयं कर्मसामर्थ्यम् ‘एके’ विश्रान्तभागधेयाः समन्वागतैरुद्युक्त-
विहारिभिः सह वसन्तोऽप्यसमन्वागताः-शीतलविहारिणः, तथा ‘नमसनाः’ संयमानुष्ठानेन विनयवद्भिः ‘अनममा-
नान्’ निर्दृणतया सावधानुष्ठायिनो, विरतैरविरता द्रव्यभूतैरद्रव्यभूताः पापकलङ्काङ्कितत्वादेवभूतैरपि साधुभिः सह
वसन्तोऽपि, एवभूतान् ‘अभिसमेत्य’ ज्ञात्वा किं कर्तव्यमिति दर्शयति—‘पण्डितः’ त्वं ज्ञातज्ञेयो-‘मेधावी’ मर्यादा-
व्यवस्थितो ‘निष्ठितार्थः’ विषयसुखनिधिपपासो ‘धीरः’ कर्मविदारणसहिष्णुर्भूत्वा ‘आगमेन’ सर्वज्ञप्रणीतोपदेशानु-
सारेण ‘सदा’ सर्वकालं परिक्रामयेरिति । इतिरधिकारपरिसमाप्तौ, ब्रवीमीति पूर्ववद् ॥ धृताध्ययनस्य चतुर्थोद्देशकः
परिसमाप्तः ॥

उक्त्यनुर्थोद्देशकः, साम्प्रतं पञ्चम आरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः, इहानन्तरोद्देशके कर्मविधूननार्थं गौरवत्र-
यविधूतनाऽभिहिता, सा च कर्मविधूननोपसर्गविधूननामन्तरेण न सम्पूर्णाभावमनुभवति, नापि सत्कारपुरस्कारात्म-
कसन्मानविधूननामन्तरेण गौरवत्रयविधूनना सम्पूर्णतासिद्यादित्यत उपसर्गसन्मानविधूननार्थसिद्धमुपक्रम्यते, इत्यनेन
सम्बन्धेनायातस्यास्योद्देशकस्यास्वल्लितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं, तच्चेदम्—

से गिहेसु वा गिहंतरेसु वा गामेसु वा गामंतरेसु वा नगरेसु वा नगरंतरेसु वा जण-

वयसु वा जणवयंतरेसु वा गामनयरंतरे वा गामजणवयंतरे वा नगरजणवयंतरे वा संतेगइया जणा लूसगा भवंति अदुवा फासा फुसंति ते फासे पुट्टे वीरो अहियासए, ओए समियदंसणे, दयं लोगस्स जाणित्ता पाईणं पडीणं दाहिणं उदीणं आइक्खे, विभए किट्टे वेयवी, से उट्टिएसु वा अणुट्टिएसु वा सुस्सूसमाणेसु पवेयए संतिं विरइं उवसमं निव्वाणं सोयं अज्जवियं मइवियं लाघवियं अणइवत्तियं सव्वेसिं पाणाणं सव्वेसिं भूयाणं सव्वेसिं सत्ताणं सव्वेसिं जीवाणं अणुवीइ भिक्खू धम्ममाइ-
 विखज्जा (सू० १९४)

‘स’ पण्डितो मेघावी निष्ठितार्थो वीरः सदा सर्वज्ञप्रणीतोपदेशानुविधायी गौरवत्रिकाप्रतिबद्धो निर्ममो निष्किञ्चनो रैराश एकाकिविहारितया ग्रामानुग्रामं रीयमाणः क्षुद्रतिर्यग्भ्रामरकृतोपसर्गपरीपहापादितान् दुःखसर्शान् निर्जरार्थी म्यगधिसहेत, क पुनर्व्यवस्थितस्य ते परीपहोपसर्गा अभिपतयुरिति दर्शयति—आहाराद्यर्थं प्रविष्टस्य गृहेषु वा, उ-
 नीचमध्यमावस्थासंसूचकं बहुवचनं, तथा गृहान्तरेषु वा, ग्रसन्ति बुद्ध्यादीन् गुणानिति ग्रामाः तेषु वा तदन्तरालेषु
 1, नैतेषु करोऽस्तीति नकराणि तेषु वा तदन्तरालेषु वा, जनानां—लोकानां पदानि—अवस्थानानि येषु ते जनपदाः—

अवन्त्यादयः साधुविहरणयोग्याः अर्द्धपद्भिः शक्तिर्देशास्त्रेषु वा, तथा ग्रामनगरान्तरे वा ग्रामजनपदान्तरे वा नगरजनपदान्तरे वा उद्याने वा तदन्तरे वा विहारभूमिगतस्य वा गच्छतो वा, तदेवं तस्य भिक्षोर्ग्रामादीनधिशया-
 नस्य कायोत्सर्गादि वा कुर्वत एके कालुष्योपहतात्मानो ये जना लूपयन्तीति लूपका भवन्ति, 'लूप हिंसाया'मित्य-
 स्मात् लुड्, ते 'सन्ति' विद्यन्ते, तत्र नारकाल्तावदुपसर्गकरणं प्रत्ययस्तु, तिर्यगभरयोरपि कादाचित्कत्वान्मानुष्याणा-
 भवानुकूलप्रतिकूलसद्भावाज्जनग्रहणं, यदिया जायन्त इति जनाः, ते च तिर्यगभरामरा एव जनशब्दाभिहिताः, ते च
 जना अनुकूलप्रतिकूलान्यतरोभयोपसर्गापादानेनोपसर्गयैयुरिति, तत्र दिव्याश्चतुर्विधाः, तद्यथा-हास्यात् १ प्रदे-
 पाद् २ विमर्शात् ३ पृथग्विमात्रातो ४ वा, तत्र केलीकिलः कश्चिद्भ्रान्तरो विविधानुपसर्गात् हास्यादेव कुर्यात्, यथा
 भिक्षार्थं प्रविष्टैः क्षुल्लकैर्भिक्षालाभार्थं पल्लविकटतर्पणादिनोपयाचितकं व्यन्तरस्य प्रपेदे, भिक्षावाप्तौ च तद्याचमानस्य
 कुतश्चिदुपलभ्य विकटादिकं तैर्दुर्बोके, तेनापि केल्यैव ते क्षुल्लकाः क्षीवा इव व्यधायिपत १, प्रद्वेषेण यथा भगवतो
 माघमासरजन्यन्ते तापसीरूपधारिण्या व्यन्तर्योदकजटाभारवल्कलविमुद्भिस्सेचनमकारि २, विमर्शात्किमयं दृढधर्मा न
 वेत्यनुकूलप्रतिकूलोपसर्गः परीक्षयेत्, यथा संविन्नसाधुभावितया कयाचिद्भ्रान्तर्था स्त्रीवेषधारिण्या शून्यदेवकुलिकावासितः

१ 'पुरच्छिद्येणं कप्पद् निगंघीण वा जाय मगहाओ एत्तए, दधिरणेणं कप्पद् निगंघीण वा जाय कोसंघीओ एत्तए, पच्छिद्येणं
 जाव धूणाधिसओ, उत्तरेणं जाय कुणालाविसओ, ताप आरिए तिसे, नो कप्पद् इतो यादि'ति, आस्यां च आर्यभूमिकया सार्द्धपद्यविशतिर्जनपदा धर्मक्षेत्राण्यह-

स्मिरकानि ॥

साधुरनुकूलोपसर्गैरुपसर्गितो हृदयममति च कृत्वा वन्दित इति ३, तथा पृथग् विविधा मात्रा येषूपसर्गेषु ते पृथग्वि-
 मात्राः-हास्यादित्रयान्यतरारब्धा अन्यतरावसायिनो भवन्ति, तद्यथा भगवति सङ्गमकेनेव विमशारब्धाः प्रद्वेषेण पर्यव-
 सिता इति, मानुषा अपि हास्यप्रद्वेषविमशकुशीलप्रतिसेवनाभेदाच्चतुर्धा, तत्र हास्यादेवसेनागणिका क्षुल्लकमुपसर्गयन्ती
 दण्डेन ताडिता राजानमुपस्थिता, क्षुल्लकेन तदाहूतेन श्रीगृहोदाहरणेन राजा प्रतिबोधित इति १, प्रद्वेषाद्गजसुकुमार-
 स्वैव श्वशुरसोमभूतिनेति २, विमशाच्चन्द्रगुप्तो राजा चाणाक्यचोदितो धर्मपरीक्षार्थमन्तःपुरिकाभिर्धर्ममावेदयन्तं सा-
 धुमुपसर्गयति, साधुना च प्रताड्य ताः श्रीगृहोदाहरणं राज्ञे निवेदितमिति ३, तत्र कुत्सितं शीलं कुशीलं तस्य प्रति-
 सेवनं कुशीलप्रतिसेवनं तदर्थं कश्चिदुपसर्गं कुर्यात्, तद्यथा-ईर्ष्यालुगृहपर्युषितः साधुश्चतसृभिः सीमन्तिनीभिः प्रोषि-
 तभर्तृकाभिः सकलां रजनीमैकैकया प्रतियाममुपसर्गितो न चासौ तासु लुलुभे मन्दरवन्निष्प्रकम्पोऽभूदिति ४। तैर्यग्योना
 ऽपि भयप्रद्वेषपाहारापत्यसंरक्षणभेदाच्चतुर्धैव, तत्र भयात्सर्पादिभ्यः, प्रद्वेषाद्यथा भगवतश्चण्डकौशिकात्, आहारात् सिं-
 व्याप्रादिभ्यः, अपत्यसंरक्षणात् काक्यादिभ्य इति । तदेवमुक्तविधिनोपसर्गापादकत्वाज्जना लूपका भवन्ति, अथवा
 पु ग्रामादिषु स्थानेषु तिष्ठतो गच्छतो वा सर्शाः-दुःखविशेषा आत्मसंवेदनीयाः स्पृशन्ति-अभिभवन्ति, ते चतुर्विधाः
 तद्यथा-घट्टनताऽक्षिकणुकादेः पतनता भ्रमिमूर्च्छादिना स्तम्भनता वातादिना श्लेषणता तालुनः पातादद्भुल्यादेर्वा
 त्, यदिया वातपित्तश्लेष्मादिक्षोभात् सर्शाः स्पृशन्ति, अथवा निष्किञ्चनतया तृणस्पर्शदंशमशकशीतोष्णाद्यापा-
 ताः सर्शाः-दुःखविशेषाः कदाचित्स्पृशन्ति-अभिभवन्ति, तैश्च स्पृष्टः परीपहस्तान् सर्शान्-दुःखविशेषान् 'धीरः'

अक्षोभ्योऽधिसहेत नरकादिदुःखभावनायाऽवन्धकर्मोदयापादितं पुनरपि भयैवैतत्सोढव्यमित्याकलय्य सम्यक् तिति-
 क्षेतेति । कीदृक्षोऽधिसहेतेत्यत आह, यदिवा स एवम्भूतो न केवलमात्मनस्त्राता सपुदेशदानतः परेषामपीति
 दर्शयितुमाह—‘ओजः’ एको रागादिविरहात् सम्यग् इतं-गतं दर्शनमस्येति समितदर्शनः, सम्यग्दृष्टिरित्यर्थः, यदिवा
 ‘शमितम्’ उपशमं नीतं ‘दर्शनं’ दृष्टिज्ञानमस्येति शमितदर्शनः, उपशान्ताध्यवसाय इत्यर्थः, अथवा समतामितं-
 गतं दर्शनं-दृष्टिरस्येति समितदर्शनः, समदृष्टिरित्यर्थः, एवम्भूतः स्वर्गानधिसेहेत, यदिवा धर्ममाचक्षीतेत्युत्तरक्रियया
 सह सम्बन्धः, किमभिसन्धाय धर्ममाचक्षीतेति दर्शयति—‘दयां’ कृपां ‘लोकस्य’ जन्तुलोकस्योपरि द्रव्यतो ज्ञात्वा
 क्षेत्रतः प्राचीनं प्रतीचीनं दक्षीणमुदीचीनमपरानपि दिग्भिभागानभिसमीक्ष्य सर्वत्र दयां कुर्वन् धर्ममाचक्षीत, का-
 लतो यावज्जीवं, भावतोऽरकोऽद्विष्टः, कथमाचक्षीत?—तद्यथा—सर्वे जन्तवो दुःखद्विपः सुखलिप्सवः आत्मोपमया
 सदा द्रष्टव्या इति, उक्तं च—“न तत्परस्य संदध्यात्, प्रतिकूलं यदात्मनः । एष सद्गाहिको धर्मः, कामादन्यः
 प्रवर्त्तते ॥ १ ॥” इत्यादि, तथा धर्ममाचक्षणो ‘विभजेत्’ द्रव्यक्षेत्रकालभावभेदैराक्षेपण्यादिकथाविशेषैर्वा प्राणा-
 तिपातमृषावादादत्तादानमैथुनपरिग्रहारात्रीभोजनविरतिविशेषैर्वा धर्मं विभजेत्, यदिवा कोऽयं पुरुषः कं नतो
 देवताविशेषमभिगृहीतोऽनभिगृहीतो वा? एवं विभजेत्, तथा कीर्त्तयेद्गतानुष्ठानफलं, कोऽसौ कीर्त्तयेद्?—वेदविद्, आ-
 गमविदिति । नागार्जुनीयास्तु पठन्ति—“जे खलु समणे बहुसुए वज्जागमे आहरणहेउकुसले धम्मकहालद्धिसम्पन्ने
 खेतं कालं पुरिसं समासज्ज केऽयं पुरिसे कं वा दरिसणमभिसम्पन्नो? एवंगुणजाइए पभू धम्मस्त आघवित्तए” इति,

कण्ठं । स पुनः केतु निमित्तभूतेषु कीर्त्तयेदित्याह—‘स’ आगमवित् स्वसमयपरसमयज्ञः ‘उत्थितेषु वा’ भावोत्थानेन यतिषु, वाशब्दः उत्तरापेक्षया पक्षान्तरद्योतकः, पार्श्वनाथशिष्येषु चतुर्यामोत्थितेष्वेव वर्द्धमानतीर्थाचार्यादिः पञ्चयामं र्म्म प्रवेदयेदिति, स्वशिष्येषु वा सदोत्थितेष्वज्ञातज्ञापनाय धर्मं प्रवेदयेदिति, ‘अनुत्थितेषु वा’ श्रावकादिषु ‘शुश्रूषणेषु’ धर्मं श्रोतुमिच्छत्सु गुर्वादेः पर्युपास्ति कुर्वत्सु वा संसारीत्तारणाय धर्मं प्रवेदयेत् । किम्भूतं प्रवेदयेदित्याह—श-नं शान्तिः, अहिंसेत्यर्थः, तामाचक्षीत, तथा चिरतिम्, अनेन च मृपावादादिशेषव्रतसङ्ग्रहः, तथा ‘उपशमं’ क्रोधज-त्त्वं, अनेन चोत्तरगुणसङ्ग्रहः, तथा निर्धृतिः निर्वाणं मूलगुणोत्तरगुणयोरैहिकामुष्मिकफलभूतमाचक्षीत, तथा ‘शौचं’ योपाधिशुचित्वं निर्वाच्यव्रतधारणं, तथा आर्जयं मायावकतापरित्यागात्, तथा मार्दवं मानस्तब्धतापरित्यागात्, धा लाघवं सवाह्याभ्यन्तरग्रन्थपरित्यागात्, कथमाचक्षीतेति दर्शयति—‘अनतिपत्य’ यथावस्थितं वस्त्यागमाभिहितं ‘द्याऽनतिक्रम्येत्यर्थः, केषां कथयति?—‘सर्वेषां प्राणिनां’ दशविधाः प्राणा विद्यन्ते येषां ते प्राणिनस्तेषां सामान्यतः ज्ञेयैश्चेन्द्रियाणां, तथा ‘सर्वेषां भूतानां’ मुक्तिगमनयोग्येन भव्यत्वेन भूतानां—व्यवस्थितानां, तथा ‘सर्वेषां जीवानां’ यमजीवितेन जीवतां जिजीविषूणां च, तथा ‘सर्वेषां सत्त्वानां’ तिर्यङ्नरामराणां संसारे छिद्रयमानतया करुणास्पदा-भेकार्थिकानि धैतानि प्राणादीनि वचनानि इत्यतस्तेषां क्षान्त्यादिकं दशविधं धर्मं यथायोगं प्रागुपन्यस्तं शान्त्यादिप-भेहितम् ‘अनुविचिन्त्य’ स्वपरोपकाराय भिक्षणशीलो भिक्षुधर्मकथालब्धिमान् ‘आचक्षीत’ प्रतिपादयेदिति । यथा धर्मं कथयेत्तथाऽऽह—

अणुवीइ भिक्खु धम्ममाइक्खमाणे नो अत्ताणं आसाइज्जा नो परं आसाइज्जा नो
 अन्नाइं पाणाइं भूयाइं जीवाइं सत्ताइं आसाइज्जा से अणासायाए अणासायमाणे व-
 ज्जमाणणं पाणाणं भूयाणं जीवाणं सत्ताणं जहा से दीवे असंदीणे एवं से भवइ
 सरणं महामुणी, एवं से उट्टिए ठियप्पा अणिहे अचले चले अवहिल्लेसे परिव्वए सं-
 क्खाय पेसलं धम्मं दिट्ठिमं परिनिब्बुडे, तम्हा संगंति पासह गंथेहिं गढिया नरा
 विसन्ना कामकंता तम्हा लूहाओ नो परिवित्तसिज्जा, जस्सिमे आरंभा सव्वओ स-
 व्वप्पयाए सुपरिन्नाया भवंति जेसिमे लूसिणो नो परिवित्तसंति, से वंता कोहं च माणं
 य मायं च लोभं च एस लुट्ठे वियाहिए त्तिवेमि (सू० १९५)

स भिक्षुमुधुरनुविचिन्त्य-पूर्वापरेण धर्म्मं पुरुषं वाऽऽलोच्य यो यस्य कथनयोग्यस्तं धर्म्ममाचक्षाणः आङ्गिति
 मर्यादया यथाऽनुष्ठानं सम्यग्दर्शनादेः शातना आशातना तथा आत्मानं नो आशातयेत्, तथा धर्म्ममाचक्षीत य-
 थाऽऽत्मन आशातना न भवेत्, यदिवाऽऽत्मन आशातना द्विधा-द्रव्यतो भावतश्च, द्रव्यतो यथाऽऽहारोपकरणा-
 देर्द्रव्यस्य कालतिपातादिकृताऽऽशातना-चाथा न भवति तथा कथयेद्, आहारादिद्रव्यवाधया च शरीरस्यापि पीडा

भाषाशातनारूपा स्यात्, कथयतो वा यथा गात्रभङ्गरूपा भाषाशातना न स्यात् तथा कथयेदिति, तथा नो परं शु-
 श्रुत् आशातयेद्-हीलयेद्, यतः परो हीलनया कुपितः सन्नाहारीपकरणशरीरान्यतरपीडायै प्रवर्त्तेति, अतस्तदाशातनां
 वर्जयन् धर्मं न्र्यादिति, तथाऽन्यान् वा सामान्येन प्राणिनो भूतान् जीवान् सत्त्वान्नो आशातयेद्-बाधयेत्, त-
 देवं स मुनिः स्वतोऽनाशातकः परैरनाशातयन् तथाऽपरानाशातयतोऽननुमन्यमानो परेषां वध्यमानानां प्राणिनां
 भूतानां जीवानां सत्त्वानां यथा पीडा नोत्पद्यते तथा धर्मं कथयेदिति, तद्यथा-यदि लौकिककुप्रावचनिकपार्श्वस्था-
 दिदानानि प्रशंसति अवटतटागादीनि वा ततः पृथिवीकायादयो व्यापादिता भवेयुः, अथ द्रूपयति ततोऽपरेषां अ-
 न्तरायापादनेन तत्कृतो बन्धविपाकानुभवः स्यात्, उक्तं च—“जे उं दाणं पसंसंति, वहमिच्छंति पाणिणं । जे उ णं
 पडिसेहंति, वित्तिच्छेअं करंति ते ॥ १ ॥” तस्मात्तद्दानावटतटागादिविधिप्रतिषेधव्युदासेन यथावस्थितं दानं शुद्धं
 प्ररूपयेत् सावधानुष्ठानं चेति, एवं च ह्रुवह्रुभयदोपपरिहारी जन्तूनामाश्वासभूमिर्भवतीति, एतद्दृष्टान्तद्वारेण दर्श-
 यति-यथाऽसौ द्वीपोऽसन्दीनः शरणं भवत्येवमसावपि महामुनिः तद्रक्षणोपायोपदेशतः वध्यमानानां वधकानां च
 तदध्यवसायविनियर्त्तनेन विशिष्टगुणस्थानापादनाच्छरण्यो भवति, तथाहि-यथोद्विष्टेन कथाविधानेन धर्मकथां
 कथयन् कांश्चन मन्त्राजयति कांश्चन श्रावकान् विधत्ते कांश्चन सम्यग्दर्शनयुजः करोति, केषाञ्चित्प्रकृतिभद्रकतामापाद-
 यति । किं गुणश्चासौ द्वीप इव शरण्यो भवतीत्याह—‘एव’मिति वक्ष्यमाणप्रकारेण ‘स’ शरण्यो महामुनिर्भावोत्थानेन

संयमानुष्ठानरूपेण उत-प्राचल्येन स्थित उत्थितः, तथा स्थितौ ज्ञानादिके मोक्षाध्वन्यात्मा यस्य स स्थितात्मा, तथा स्निह्यतीति स्निहोऽस्निहः-रागद्वेपरहितत्वात् अप्रतिबद्धः, तथा न चलतीत्यचलः परीपहोपसर्गवातेरितोऽपीति, तथा चलः अनियतविहारित्वात्, तथा संयमाद्धिर्निर्तेगा लेश्या-अध्यवसायो यस्य स बहिर्लेश्यः यो न तथा सोऽबहिर्लेश्यः, स एवम्भूतः परि-समन्तात् संयमानुष्ठाने व्रजेत् परिब्रजेत्, न क्वचित्प्रतिबध्यमान इतियावत्, स च किमिति संयमानुष्ठाने परिब्रजेदित्याह-‘संख्याय’ अवधार्य ‘पेशलं’ शोभनं ‘धर्मः’ अविपरीतार्थं दर्शनं-दृष्टिः सदनुष्ठानं वा सा यस्यास्त्यसौ दृष्टिमान्, स च कपायोपशमात् क्षयाद्वा, परिः-समन्तान्निवृत्तः-शीतीभूतो । यस्त्वसद्व्यत्यातवान् पेशलं धर्मं मिथ्यादृष्टिरसौ न निर्वातीति दर्शयितुमाह-इतिर्हेतौ यस्माद्धिपरीतदर्शनो मिथ्यादृष्टिः सद्गयान्न निर्वाति-तस्मात् ‘सङ्गं’ मातांपितृपुत्रकलत्रादिजनितं धनधान्यहिरण्यादिजनितं वा सद्गविपाकं वा पश्यत यूयं विवेकेनावधारयत, सूत्रेणैव सङ्गमाह-त एवं सङ्गिनो नराः सवाह्याभ्यन्तरैर्ग्रन्थैर्ग्रथिता अवबद्धा विपण्णा ग्रन्थसङ्गे निमग्नाः कामैः-इच्छामदनरूपैराक्रान्ता अवष्टब्धा न निर्वान्ति, यद्येवं ततः किं कर्त्तव्यमित्याह-यस्मात्कामाद्यासकचेतसः स्वजनधनधान्यादिमूर्च्छिताः कामजैः शारीरमानसादिभिर्दुःखैरुपतापितास्तस्माद् रूक्षात्-संयमान्निःसङ्गात्मकात् ‘नो परिविब्रसेत्’ न संयमानुष्ठानाद्विभीयात्, यतः प्रभूततरदुःखानुपङ्क्तिणो हि सङ्गिन इति । कस्य पुनः संयमान्न परिविब्रसनं सम्भाव्यत इत्याह-यस्य महामुनेरवगतसंसारमोक्षकारणस्येमे सङ्गाः-आरम्भा अनन्तरोक्ता अविगानतः सर्वजनाचरितत्वात् प्रत्यक्षासन्नवाचिनेदमाऽभिहिताः ‘सर्वतः’ सर्वात्मकतया सुपरिज्ञाता भवन्ति, किम्भूता आरम्भाः ?-ये-

त्विमे ग्रन्थप्रथिता विषण्णाः कामभराक्रान्ता जना 'द्विषिणो' लक्षणशीलाः हिंसका अज्ञानमोहोदयात् 'न परिवित्रसन्ति'
 न विभ्यति, यो ह्येवम्भूतांश्चारम्भान् नपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया च परिहरति तस्यैते सुपरिज्ञाता भवन्ति ।
 यश्चारम्भानां परिज्ञाता स किमपरं कुर्यादित्याह—'स' महामुनिः पूर्वव्यावर्णितस्वरूपो 'वान्वा' त्यक्त्वा क्रोधं च मानं च
 मायां च लोभं चेति, स्वगतभेदसंसूचनार्थो व्यस्तनिर्देशः, सर्वानुयायित्वात् क्रोधस्य प्रथमोपादानं तत्सम्बद्धत्वान्मा-
 नस्य लोभार्थं मायोपादीयत इत्यतस्तत्कारणत्वान्मायाया लोभस्यादावुपन्यासः ततः सर्वदोषाश्रयत्वात् सर्वगुरुत्वाच्च
 सर्वोपरि लोभस्य, क्षपणाक्रमं वाऽऽश्रित्यायमुपन्यास इति, चकारो हीतरेतरापेक्षया समुच्चयार्थः । स एवं क्रोधादीन्
 वान्वा मोहनीयं त्रोटयति, स चैपोऽपगतमोहनीयः संसारसन्ततेस्तुष्टः-अपसृतो व्याख्यातस्तीर्थकृदादिभिरितिरधिकार-
 परिसमाप्तौ, ब्रवीमीत्येतत् पूर्वोक्तं ॥ यदि वैतद्वक्ष्यमाणमित्याह—

कायस्स वियाघाए एस संगामसीसे वियाहिए से हु पारंगमे सुणी, अविहम्मममाणे
 फलगावथट्टी कालोवणीए कंखिज्ज कालं जाव सरীরभेउत्तिवेमि (सू० १९६) ६-५॥
 धूताध्ययनम् ॥ ६ ॥

'कायः', औदारिकादित्रयं घातिचतुष्टयं वा तस्य 'व्याघातो' विनाशः, अथवा चीयत इति कायस्तस्य विशेषेणाङ्गम-
 र्थादयाऽऽयुक्तक्षयायधिलक्षणया घातो व्याघातः-शरीरविनाशः एव मत्तन्मन्ती

शिरसि परानीकनिशिताकृष्टकृपाणनिर्यत्प्रभासंवलितोद्यत्सूर्यत्विड्भूतविद्युन्नयनचमत्कृतिकारिणि कृतकरणोऽपि सुभ-
 दश्चित्तविकारं विधत्ते, एवं मरणकालेऽपि समुपस्थिते परिकर्मितमतेरप्यन्यथाभावः कदाचित्स्याद् अतो यो मरणकाले
 न मुह्यति स पारगामी मुनिः संसारस्य कर्मणो वा उक्षिप्तभारस्य वा पर्यन्तयायीति । किं च-विविधं परीपहोपसर्गैः
 न्यमानो विहन्यमानः न विहन्यमानोऽविहन्यमानः न निर्दिण्णः सन् वैहानसं गार्द्धपृष्ठमन्यद्वा बालमरणं प्रतिपद्यत
 इति, यदिवा हन्यमानोऽपि सवाह्याभ्यन्तरतया तपःपरीपहोपसर्गैः फलकवदवतिष्ठते न कातरीभवति, तथा कालेनो-
 पनीतः कालोपनीतो-मृत्युकालेनान्ययशतां प्रापितः सन् द्वादशवर्षसंलेखनयाऽऽत्मानं संलिल्य गिरिगह्वरादित्यण्डिल-
 पादपोपगमनेऽङ्कितमरणभक्तपरिज्ञान्यतरावस्थोपगतः 'कालं' मरणकालमायुष्कक्षयं यावच्छरीरस्य जीवेन सार्द्धं भेदो भ-
 वति तावदाकाङ्क्षेद्, अयमेव च मृत्युकालो यदुत शरीरभेदो, न पुनर्जीवस्यात्यन्तिको विनाशोऽस्तीति । इतिरधिकारप-
 रिप्तमाप्तौ, त्रयीमीत्यादिकं पूर्ववदिति, पञ्चमोद्देशकः, तत्समाप्तौ समाप्तं धूताख्यं पष्ठमध्ययनमिति ॥ ग्रं०-८३५ ॥

अथाष्टमं विमोक्षाध्ययनम् (सप्तमं व्युच्छिन्नम्)

उक्तं षष्ठमध्ययनं, अथ सप्तमाष्टमाध्ययनमारभ्यते, अधुना सप्तमाध्ययनस्य महापरिज्ञाख्यस्यावसरः, तच्च व्यवच्छिन्नमितिकृत्वाऽतिलङ्घ्याष्टमस्य सम्बन्धो वाच्यः, स चायम्-इहानन्तराध्ययने निजकर्मशरीरोपकरणगौरवत्रिकोपसर्गसन्मानविधूनेन निःसङ्गताऽभिहिता, सा चैवं साफल्यमनुभवति यद्यन्तकालेऽपि सम्यग्निर्याणं स्यादित्यतः सम्यग्निर्याणप्रतिपादनायेदमारभ्यते, यदिवा निःसङ्गविहारिणा नानाविधाः परीपहोपसर्गाः सोढव्या इत्येतल्लतिपादितं, तत्र मारणान्तिकोपसर्गनिपाते सति अदीनमनस्केन सम्यग्निर्याणमेव विधेयमित्यस्यार्थस्य प्रतिपादनायेदमारभ्यते इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यासाध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि भवन्ति, तत्रोपक्रमद्वारायातोऽर्थाधिकारो द्वेषा, तत्राप्यध्ययनार्थाधिकारः प्रागभिहितः, उद्देशार्थाधिकारं तु निर्युक्तिकारो विभणिपुराह—

असमणुन्नस्त विमुक्त्वो पढमे विइए अकप्पियविमुक्त्वो । पडिसेहणा य रुट्त्स चेव सब्भावकहणा य ॥२५३॥
तइयंमि अंगचिट्ठाभासिय आसंकिए य कहणा य । सेसेसु अहीगारो उवगरणसरीरमुक्त्वेसु ॥ २५४ ॥
उद्देशंमि चउत्थे वेहाणसगिद्धपिट्टमरणं च । पंचमए गेलन्नं भत्तपरिन्ना य बोद्धव्वा ॥ २५५ ॥
छट्ठंमि उ एगत्तं इंगिणिमरणं च होइ बोद्धव्वं । सत्तमए पडिमाओ पायवगमणं च नायव्वं ॥ २५६ ॥

अणुपुञ्चिविहारीणं भक्तपरिज्ञा य इंगिणीमरणं । पायवगमणं च तथा अहिगारो होइ अष्टमए ॥ २५७ ॥

अत्राद्योद्देशकेऽयमर्थधिकारः, तद्यथा-असमनुज्ञानाम समनोज्ञानां वा त्रयाणां त्रिपद्यधिकानां प्रायादुकशतानां विमोक्षः-परित्यागः कार्यः, तथा तदाहरोपधिशयात्तद्वृष्टिपरित्यागश्च, पार्थस्थादयः पुनश्चारित्रतपोविनयेष्वसमनोज्ञाः, यथाच्छन्दस्तु पश्यस्वपि ज्ञानाचारादिष्वसमनोज्ञास्तेषां यथायोगं त्यागो विधेय इति १ । द्वितीये तु अकल्पिकस्य-आधा-कर्मादेर्विमोक्षः-परित्यागः कार्यो, यद्विवाऽऽधाकर्मणा कश्चिन्निमन्त्रयेत्, ततः प्रतिपेधो विधेयः, तस्मतिपेधे च रुष्टस्य सतः सिद्धान्तसद्भावः कथनीयो यथैवम्भूतं दानं तव मम च न गुणायेति २ । तृतीये तूद्देशकेऽयमर्थधिकारः, तद्यथा-गोचरगतस्य यतेः शीतादिना कम्पनादिकायामङ्गचेष्टायां सत्यां गृहस्थस्येयमारेका स्याद् यथा-ग्रामधर्मैरुद्धाध्यमानस्य शृङ्गारभावावेशादस्य यतेः कम्पनमित्येयं भाषिते आशङ्किते वा तदाशङ्कान्बुदासाय यथावस्थितार्थकथना क्रियत इति ३ । शेषेषु तूद्देशकेषु पश्यस्वयमर्थधिकारः, तद्यथा-उपकरणशरीराणां विमोक्षः-परित्यागस्तद्विषयः समासतो व्यासतस्त्वूच्यते-चतुर्थोद्देशके त्ययमर्थधिकारः, तद्यथा-वैहानसम्-उद्धन्धनं गार्द्धपृष्ठम्-अपरमांसादिहृदयन्यासाऽऽद्भ्यादिनाऽऽत्मव्यापा-दनम्, एतत् प्रकारद्वयं मरणं वाच्यं ४ । पञ्चमके तु ग्लानता भक्तपरिज्ञा च बोद्धव्या ५ । षष्ठे त्वेकत्वम्-एकत्वभावना तथे-क्षितमरणं च बोद्धव्यं ६ । सप्तमकेषु प्रतिमाः-भिधुप्रतिमा मासादिका वाच्याः, तथा पादपोषणं च ज्ञातव्यमिति ७ । अ-ष्टमके त्ययमर्थधिकारः, साद्यथा-अनुपूर्वविहारिणां-प्रतिपालितदीर्घसंयमानां शास्त्रार्थग्रहणप्रतिपादनोत्तरकालमवसीदत्-संयमाध्ययनाध्यापनक्रियाणां निष्पादितशिव्याणामुत्सर्गतः द्वादशसंवत्सरसंलेखनाक्रमसंलिखितदेहानां भक्तपरिज्ञेक्षित-

मरणं पादपोषणमनं वा यथा भवति तथोच्यत इति गाथापञ्चकसमासार्थो, व्यासार्थस्तु प्रत्युद्देशकं वक्ष्यते । निक्षेपरतु त्रिधा-ओघनिष्पन्नो नामनिष्पन्नः सूत्रालापकनिष्पन्नश्चेति, तत्रौघनिष्पन्ने निक्षेपेऽध्ययनं, नामनिष्पन्ने तु विमोक्ष इति नाम, तत्र विमोक्षस्य निक्षेपं चिकीर्षुः निर्युक्तिकार आह—

नामंठवणचिमुक्त्वो दब्ध्वे खित्तं य काल भावे य । एसो उ चिमुक्त्वस्सा निक्खेवो छब्बिहो होइ ॥ २५८ ॥
 नामविमोक्षः स्थापनाविमोक्षो द्रव्यविमोक्षः क्षेत्रविमोक्षः कालविमोक्षो भावविमोक्षश्चेत्येवं विमोक्षस्य निक्षेपः षोढा भवतीति गाथासमासार्थः ॥ व्यासार्थप्रतिपादनाय तु सुगमनामस्थापनाव्युदासेन द्रव्यादिविमोक्षप्रतिपादनद्वारेणाह—

दब्ध्वचिमुक्त्वो नियलाइएसु खित्तंमि चारयाइसुं । काले चेइयमहिमाइएसु अणघायमाईओ ॥ २५९ ॥
 द्रव्यविमोक्षो द्वेधा-आगमतो नोआगमतश्च, आगमतो ज्ञाता तत्र चानुपयुक्तः, नोआगमतस्तु ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तो निगडादिकेषु विषयभूतेषु यो विमोक्षः स द्रव्यविमोक्षः, सुब्बत्ययेन वा पञ्चम्यर्थे सप्तमी, निगडादिभ्यो द्रव्येभ्यः सकाराद्विमोक्षो द्रव्यविमोक्षः, अपरकारकवचनसम्भवस्तु स्वयमभ्यूह्यायोज्यः, तद्यथा-द्रव्येण द्रव्यात् सचित्ताचित्तमिश्राद्विमोक्ष इत्यादि, क्षेत्रविमोक्षस्तु यस्मिन् क्षेत्रे चारकादिके व्यवस्थितो विमुच्यते क्षेत्रदानाद्वा यस्मिन्वा क्षेत्रे व्यावर्ण्यते स क्षेत्रविमोक्षः, कालविमोक्षस्तु चैत्यमहिमादिकेषु कालेष्वनाघातादियोषणापादितो यावन्तं कालं मुच्यते यस्मिन्वा काले व्याख्यायते सोऽभिधीयते इति गाथार्थः ॥ भावविमोक्षप्रतिपादनायाह—

दुपिहो भावचिमुक्त्वो देसचिमुक्त्वो य सच्चविमुक्त्वा साह सच्चविमुक्त्वा भये सिद्धा ॥ २६० ॥

भाषविमोक्षो द्विधा-आगमतो नोआगमतश्च, आगमतो ज्ञाता तत्र चोपयुक्तो, नोआगमतस्तु द्विधा-देशतः सर्व-
तश्च, तत्र देशतोऽविरतसम्यग्दृष्टिनामाद्यकपायचतुष्कक्षयोपशमादेशविरतानामाद्याष्टकपायक्षयोपशमाद्भवति, साधूनां
च द्वादशकपायक्षयोपशमात् क्षपकश्रेण्यां च यस्य यावन्मात्रं क्षीणं तस्य तत्क्षयादेशविमुक्ततेत्यतः साधवो देशविमुक्ता,
भवस्यकेवलिनोऽपि भवोपग्राहिसद्भावादेशविमुक्ता एव, सर्वविमुक्ताश्च सिद्धा भवेयुः इति गाथार्थः ॥ ननु बन्धपूर्वकत्वा-
न्मोक्षस्य निगडादिमोक्षवदित्याशङ्कान्यवच्छेदार्थं बन्धाभिधानपूर्वकं मोक्षमाह—

कम्मयद्व्येहि समं संजोगो होइ जो उ जीवस्स । सो वंधो नाग्रब्धो तस्स विओगो भवे सुवत्थो ॥ २६१ ॥

कर्मद्रव्यैः' कर्मवर्गणाद्रव्यैः 'समं' सार्द्धं यः संयोगो जीवस्य सवन्धः प्रकृतिस्थित्यनुभावप्रदेशरूपो चञ्चस्पृष्ट-
निधत्तनिकाचनायस्थश्च ज्ञातव्यः, तर्धैकको ह्यात्मप्रदेशोऽनन्तानन्तैः कर्मपुद्गलैर्वद्धः, वध्यमाना अप्यनन्तानन्ता एव,
शेषाणामग्रहणयोग्यत्वात्, कथं पुनरष्टप्रकारं कर्मं वभातीति चेद्, उच्यते, मिथ्यात्वोदयादिति, उक्तं च—“कंहं णं
भंते! जीवा अट्ट कम्मपगडीजो वंधंति?, गोअमा! णाणावरणिज्जस्स कम्मस्स उदएणं दरिसणावरणिज्जं कम्मं निअ-
च्छन्ति, दंसणमोहणिज्जस्स कम्मस्स उदएणं मिच्छत्तं णियच्छन्ति, मिच्छत्तेणं उइन्नेणं एवं खलु जीवे अट्टकम्मपगडीओ वं-

१ क्षत्र यथामन्यथा? इत्येवंह्यथा. २ कथं भदन्त! जीवा अट्टकर्मप्रकृतीष्वप्रन्ति?, गीतम! ज्ञानापरणीयस्य कर्मण उदयेन दर्शनापरणीयं यमं प्रप्ति
(अद्वयेने), दर्शनमोहनीयस्य पर्येण उदयेन मिथ्यात्वं प्रप्ति (उदयते), मिथ्यात्वेन उदितेन एवं एतत् जीवोऽट्टकर्मप्रकृतीष्वप्रप्ति.

धइ” यदिवा—“नेहनुष्पिअगतस्स रेणुओ लग्गई जहा अंगे । तह रागदोसणेहालियस्स कम्मंपि जीवस्स ॥ १ ॥” इत्यादि, तस्यैवम्भूतस्याष्टप्रकारस्य कर्मणः आस्रवनिरोधात् तपसाऽपूर्वकरणक्षपश्रेणिप्रक्रमेण शैलेश्यवस्थायां वा योऽसौ वियोगः—क्षयः स मोक्षो भवेदिति गाथार्थः ॥ अस्य च प्रधानपुरुषार्थत्वात् प्रारब्धासिधारात्रतानुष्ठानफलत्वात् तीर्थिकैः सह विप्रतिपत्तिसद्भावाच्च यथावस्थितमव्यभिचारि मोक्षस्य स्वरूपं दर्शयितुमाह, यदिवा पूर्वं कर्मवियोगोद्देशेन मोक्षस्वरूपमभिहितं, साम्प्रतं जीववियोगोद्देशेन मोक्षस्वरूपं दर्शयितुमाह—

जीवस्स अत्तजणिण्हि चैव कम्मैहिं पुव्वबद्धस्स । सव्वविवेगो जो तेण तस्स अह इत्तिओ मुक्खो ॥ २६२ ॥

जीवस्यासङ्ख्येयप्रदेशात्मकस्य स्वतोऽनन्तज्ञानस्वभावस्यात्मनैव—मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकपाययोगपरिणतेन जनितानि—वद्धानि यानि कर्माणि तैः पूर्वबद्धस्यानादिवन्धवद्धस्य प्रवाहापेक्षया तेन कर्मणा ‘सर्वविवेकः’ सर्वाभायरूपतया यो विश्लेषस्तस्य—जन्तोः ‘अर्थे’त्युपप्रदर्शने एतावन्मात्र एव मोक्षो नापरः परपरिकल्पितो निर्वाणप्रदीपकल्पादिक इति गाथार्थः ॥ उक्तो भावविमोक्षः, स च यस्य भवति तस्यावश्यं भक्तपरिज्ञादिमरणत्रयान्यतरेण मरणेन भाव्यं, तत्र कार्यकारणोपचारात् तन्मरणमेव भावविमोक्षो भवतीत्येतत्प्रतिपादयितुमाह—

भत्तपरिज्ञा इंगिणि पायवगमणं च होइ नायव्वं । जो मरइ चरिममरणं भावविमुक्खं वियाणाहि ॥ २६३ ॥

भक्तस्य परिज्ञा भक्तपरिज्ञाऽनशनमित्यर्थः, तत्र त्रिविधचतुर्विधाहारनिवृत्तिमान् समतिकर्मेशरीरो घृतिसंहननवान्

यथा समाधिर्भवेत्तथाऽनशनं प्रतिपद्यते, तथेङ्गिते प्रदेशे मरणमिङ्गितमरणमिदं चतुर्विधाहारनिवृत्तिस्वरूपं विशिष्टसंह-
ननवतः स्वत एवोद्धर्त्तनादिक्रियायुक्तस्यावगन्तव्यं, तथा परित्यक्तचतुर्विधाहारस्यैवाधिकृतचेष्टाव्यतिरेकेण चेष्टान्तरम-
धिकृत्यैकान्तनिष्प्रतिकर्मशरीरस्य पादपस्येयोप-सामीप्येन गमनं-वर्त्तनं पादयोपगमनमेतच्च ज्ञातव्यं भवति, यो हि
भवसिद्धिकश्चरमं-अन्तिमं मरणमाश्रित्य म्रियते स एतत्पूर्वोक्तत्रयान्यतरेण मरणेन म्रियते, नान्येन वैहानसादिना वा-
लमरणेत्येतच्चानन्तरोक्तं मरणं चेष्टाभेदोपाधिविशेषात् त्रैविध्यमनुभवद्भावमोक्षं विजानीहीति गाथार्थः ॥ सान्प्रतमेतदेव
मरणं सपराक्रमेतरभेदाद् द्विविधमिति दर्शयितुमाह—

सपरिक्रमे य अपरिक्कमए य वाधाय आणुपुब्वीए । सुत्तत्थजाणएणं समाहिमरणं तु कायव्वं ॥ २६४ ॥

‘पराक्रमः’ सामर्थ्यं सह पराक्रमेण वर्त्तत इति सपराक्रमस्तसिंश्च मरणं स्यात्, तद्विपर्यये चापराक्रमे-जङ्घावलपरि-
क्षीणे तद्भक्तपरिशेङ्गितमरणपादपोपगमनभेदान्निविधमपि मरणं सपराक्रमेतरभेदात् प्रत्येकं द्वैविध्यमनुभवति, तदपि
व्याघातिमेतरभेदात् द्विधा भवेत्, तत्र व्याघातः सिंहव्याघ्रादिकृतोऽव्याघातस्तु प्रव्रज्यासूत्रार्थग्रहणादिकयाऽऽनुपूर्व्या
विपक्त्रिममायुष्कक्षयमनुभवतो यो भवति सोऽव्याघात इहानुपूर्वीत्युक्तं, तत्र परमार्थोपक्षेपोपसंहरति-व्याघातेनानु-
पूर्व्या वा सपराक्रमस्यापराक्रमस्य वा मरणे समुपस्थिते सति सूत्रार्थज्ञेन कालज्ञतया समाधिमरणमेव कर्त्तव्यं, भक्तप-
रिशेङ्गितमरणपादपोपगमनानामन्यतरद् यथासमाधि विधेयं, न वैहानसादिकं बालमरणं कर्त्तव्यमिति गाथार्थः ॥ तत्र
सपराक्रममरणं दृष्टान्तद्वारेण दर्शयितुमाह—

सपरकममाएसो जह मरणं होइ अज्जवहराणं । पायवगमणं च तहा एयं सपरकमं मरणं ॥ २६६ ॥
सह पराक्रमेण वर्त्तत इति सपराक्रमं, किं तत्?—मरणं आदिश्यते—इत्यादेशः आचार्यपारम्पर्यश्रुत्यायातो वृद्धवादो
यमतिह्यमाचक्षते, स आदेशो 'यथे'त्युदाहरणोपन्यासार्थः, यथैतत्तथाऽन्वदप्यनया दिशा द्रष्टव्यं, 'आर्यवैरा'वैरस्वामिनो
यथा तेषां मरणमभूत् तथा पादपोपगमनं च, एतच्च सपराक्रमं मरणमन्यत्राप्यायोज्यमिति गाथार्थः ॥ भावार्थस्तु कथा-
नकादवसेयः, तच्च प्रसिद्धमेव यथाऽऽर्थवैरैर्विस्मृतकर्णाहितशृङ्गवैरैः प्रमादादवगतासन्नमृत्युभिः सपराक्रमैरेव रथावर्त्त-
शिखरिणि पादपोपगमनमकारीति । साम्प्रतमपराक्रमं दर्शयितुमाह—

अपरकममाएसो जह मरणं होइ उदहिनामाणं । पाओवगमेऽवि तहा एयं अपरकमं मरणं ॥ २६६ ॥
न विद्यते पराक्रमः—सामर्थ्यमस्मिन्नित्यपराक्रमं, किं तत्?—मरणं; तच्च यथा जङ्घावलपरिक्षीणानामुदधिनाम्नाम्-आर्यसमु-
द्राणां मरणमभूद्, अयमादेशो—दृष्टान्तो वृद्धवादायात इति, पादपोपगमनेऽपि तथैवादेशं जानीयाद् यथा पादपोपगमनेन
तेषां मरणमभूदिति, एतद्—अपराक्रमं मरणं यदार्यसमुद्राणां सञ्जातमेवमन्यत्राप्यायोज्यमिति गाथाऽक्षरार्थः ॥ भावार्थस्तु
कथानकादवसेयः, तच्चेदम्—आर्यसमुद्रा आचार्याः प्रकृतिकृशा एवासन्, पश्चाच्च तैर्जङ्घावलपरिक्षीणैः शरीराह्लाभमन-
पेक्ष्य तत्तित्यधुभिर्गच्छस्थैरेवानशनं विधाय प्रतिश्रथैकदेशे निर्हारिमं पादपोपगमनमकारि ॥ साम्प्रतं व्याघातिममाह—

वाघाहयमाएसो अवरब्धो हुज्ज अन्नतरणं । तोसलि महिंसीइ हओ एयं वाघाहयं मरणं ॥ २६७ ॥
विशेषेणाघातो व्याघातः—सिंहादिकृतः शरीरविनाशस्तेन निर्धुत्तं तत्र वा भयं व्याघातिमं, कश्चिसिंहाद्यन्यतरेणाप-

राक्षो भवेद्-आरब्धो भवेत् तेन यन्मरणं तद्वाघातिमं, तत्र वृद्धवादायात् आदशा-दृष्टान्तः, यथा-तासालनामाचार्यो महिष्याऽऽरब्धश्चतुर्विधाहारपरित्यागेन मरणमभ्युपगतवान् एतद्वाघातिमं मरणमिति गाथाऽक्षरार्थो, भावार्थस्तु कथानकादवसेयः, तच्चेदम्-तोसलिनामाचार्योऽरण्यमहिषीभिः प्रारब्धः, तोसलिदेशे वा बह्व्यो महिष्यः सम्भवन्ति, ताभिश्च कदाचिदेकः साधुरद्वयन्तर्वत्यारब्धः, स च ताभिः क्षुधमानोऽनिर्वाहमवगम्य चतुर्विधाहारं प्रत्याख्यातवानिति ॥ साम्प्रतमव्याघातिमप्रतिपादनेच्छयाऽऽह—

अणुपुञ्जिगमाएसो पञ्चजासुत्तअत्थकरणं च । वीसज्जिओ(य)निन्तो सुक्को त्तिविहस्स नीयस्स ॥ २६८ ॥
 आनुपूर्वी-क्रमस्तं गच्छतीत्यानुपूर्वीगः, कोऽसौ ?-आदेशो-वृद्धवादः, स चायं, तद्यथा-पूर्वमुत्थितस्य प्रव्रज्यादानं, ततः सूत्रकरणं पुनरर्थग्रहणं, ततस्तदुभयनिर्मातः सुपात्रनिक्षिप्तसूत्रार्थः गुर्वादिनाऽनुज्ञातोऽभ्युद्यतो मरणत्रिकान्यतराय-‘निर्यन्’ निर्गच्छन् त्रिविधस्याहारोपधिश्चख्याख्यस्य नित्यपरिभोगान्नित्यस्य मुक्तो भवति, तत्र यद्याचार्यस्तदा शिष्यान्निष्पाद्याऽपरमाचार्यं विधायोत्सर्गेण द्वादशसांवत्सरिक्या संलेखनया संलेख्य ततो गच्छविसर्जितो गच्छानुज्ञया स्वस्थापिताचार्यविसर्जितो वा अभ्युद्यत्तमरणायापराचार्योन्तिकमियात्, एवमुपाध्यायः प्रवर्त्तिः स्थविरो गणावच्छेदकः सामान्यसाधुर्वाऽऽचार्यविसर्जितः कृतसंलेखनापरिकर्मा भक्तपरिज्ञादिकं मरणमभ्युपेयात्, तत्रापि भावसंलेखनां कुर्यात् ॥

द्रव्यसंलेखनायां तु केवलायां दोषसम्भवादित्याह—

पडिचोइओ य कुविओ रणो जह त्तिक्ख सीयला आणा । तंथोले य विवेगो घट्टणया जा पसाओ य ॥ २६९ ॥

प्रतिचोदितः सन्नाचार्येण पुनरपि संलिखेत्येवमभिहितः 'कुपितः' क्रुद्धो यथा च राज्ञः पूर्वं तीक्ष्णाज्ञा पश्चाच्छी-
 तलीभवति एवमाचार्यस्यापि, 'तम्बोले' नागवल्लीपत्रे च कुथिते शेषरक्षणाय 'विवेकः' परित्यागः कार्यः, ततः 'घ-
 ट्ना' कदर्थना कार्या, तत्सहिष्णोः पश्चाद्यावत् प्रसाद इति गाथाऽक्षरार्थः, भावार्थस्तु कथानकादवसेयः, तच्चेदम्-ए-
 केन साधुना द्वादशवर्षसंलेखनयाऽऽत्मानं संलिख्य पुनरभ्युद्यतमरणायाचार्यो विज्ञप्तः, तेनाप्यभाणि-यथाऽद्यापि सं-
 लिख, ततोऽसौ कुपितः त्वगस्थिशोषामङ्गुलीं भङ्गत्वा दर्शयति, किमत्राशुक्रमिति !, आचार्योऽपि येनाभिप्रायेणोक्तवा-
 स्तमाविष्करोति-अत एवाशुद्धो भवान्, यतो वचनसमनन्तरमेवाङ्गुलीभङ्गद्वारेण भावाशुद्धतामाविष्कृतवानित्युक्त्वा-
 ऽऽचार्यस्तत्प्रतिबोधनाय दृष्टान्तं दर्शयति, यथा-कस्यचिद्राज्ञो नित्यं निष्पन्दिनी लोचने, ते च स्ववैद्योपन्यस्तानुष्ठानव-
 तोऽपि न स्वस्थतामियातां, पुनरागन्तुकेन वैद्येनाभिहितः-स्वस्थीकरोमि भवन्तं यदि मुहूर्त्तं वेदनां तितिक्षसे वेद-
 नार्त्तश्च न मां घातयसीति, राज्ञा चाभ्युपगतं, अञ्जनप्रक्षेपानन्तरोद्भूततीव्रवेदनात्तेनापगते ममाक्षिणी इत्येवंवादिना व्या-
 पादयितुमारंभे, ततो राज्ञस्तीक्ष्णाज्ञा, यतश्च पूर्वमव्यापादनमभ्युपगतमतः शीतलेति, मुहूर्त्ताच्चापगतवेदनः पटुनयनश्च
 पूजितवैद्यो मुमुदे राजेति, एवमाचार्यस्यापि तीक्ष्णा प्रतिचोदनादिकाऽऽज्ञा परमार्थतस्तु शीतलेति, यदि पुनरेवं कथितेऽपि
 नोपशाम्यति ततः शेषसंरक्षणार्थं विकृतनागवल्लीपत्रस्यैव विवेकः क्रियते, अथाचार्योपदेशं प्रतिपद्यते ततो गच्छ एव ति-
 ष्टतो घट्टना दुर्बचनादिभिः कदर्थना क्रियते, यदि च तथापि न ज्वलति ततः शुद्ध इतिकृत्वाऽनशनदानेन प्रतिजा-
 गणेन च प्रसादः क्रियत इति ॥ किम्भूतः पुनः कियन्तं वा कालं कथं वाऽऽत्मानं संलिखेतित्येतत् हृदि व्यवस्थाप्याह—

निष्फार्इया य सीसा सउणी जह अंडगं पयत्तेणं । वारससंवच्छरियं सो संलेहं अह करेइ ॥ २७० ॥
 चत्तारि चिचिचाइं विगईनिज्जुहियाइं चत्तारि । संवच्छरे य इुन्नि उ एगंतरियं तु आयामं ॥ २७१ ॥
 नाइविगिट्ठो उ तवो छम्मासे परिमियं तु आयामं । अन्नेऽपि य छम्मासे होइ विगिट्ठं तवोकम्मं ॥ २७२ ॥
 वासं कोडीसहियं आयामं काउ आणुब्बीए । गिरिकंदरंमि गंतुं पायवगमणं अह करेइ ॥ २७३ ॥

सूत्रार्थतदुभयैः स्वशिष्याः प्रातीच्छका वा 'निष्पादिता' योग्यतामापादिताः शकुनिनेवाण्डकं प्रयत्नेन, ततोऽसौ 'अथ' अनन्तरं द्वादशसांवत्सरिकीं संलेखनां करोति, तद्यथा-चत्वारि वर्षाणि 'विचित्राणि' विचित्रतपोऽनुष्ठानवन्ति भवन्ति, चतुर्थपष्ठाष्टमदशमद्वादशादिके कृते पारणकं सविकृतिकमन्यथा वेति, पञ्चमादारभ्य संवत्सरादपरणि चत्वारि वर्षाणि निर्विकृतिकमेव पारणकमिति, नवमदशमसंवत्सरद्वयं त्येकान्तरितमाचाम्लमेकस्मिन्नहनि चतुर्थमपरेश्वराचाम्लेन पारणकमिति, तत एकादशसंवत्सरं द्विधा विधत्से-तत्राद्यं पणमासं नातिविकृष्टं तपः करोति, चतुर्थं पष्ठं वा विधाय परिमितेनाचाम्लेन पारणकं विधत्से, न्यूनोदरतां करोतीत्यर्थः, अपरपणमासं तु विकृष्टतपश्चरणवतः पूर्वोक्तमेव पारणकं, द्वादशं तु संवत्सरं कोटीसहितमाचाम्लं करोति, प्रतिदिनमाचाम्लेन भुङ्क्ते, आचाम्लस्य कोट्याः कोटिमीलयत्यतः कोटीसहितमित्युक्तं, चतुर्मासावशेषे तु संवत्सरे तैलगण्डूपानस्खलितनमस्काराद्यध्ययनायापगतवातमुलयन्त्रप्रचारार्थं पौनःपुन्येन करोतीति, तदेवमनयाऽऽनुपूर्व्यां सर्वं विधाय सति सामर्थ्ये गुरुणाऽनुज्ञातो गिरिकन्दरं गत्वा स्थण्डिलं प्रत्युपेक्ष्य 'अथ' अनन्तरं पादपोषगमनं करोति, इङ्गितमरणं वा भक्तप्रत्याख्यानं वा यथासमाधि

विद्यत इति गाथाचतुष्टयार्थः ॥ अनया च द्वादशसंवासरसंलेखनाऽऽनुपूर्व्या क्रमेण आहारं परितनुं कुर्वत आहाराभिला-
पोच्छेदो भवतीत्येतद्गाथाद्वयेन दर्शयितुमाह—

कह नाम सो तवोकर्मपंडिओ जो न निचुजुत्तप्पा । लहुवित्तीपरिकखेवं वच्चइ जेमंतओ चेव ? ॥ २७४ ॥
आहारेण विरहिओ अप्पाहारो य संवरनिमित्तं । हासंतो हासंतो एवाहारं निरुंभिज्जा ॥ २७५ ॥

कथं नामासौ तपःकर्मणि पण्डितः स्यात्?, यो न नित्यमुद्युक्तात्मा सन् वर्त्तनं वृत्तिः—द्वात्रिंशत्कवलपरिमाणल-
क्षणा तस्याः परिक्षेपः—संक्षेपो वृत्तिपरिक्षेपः लघुवृत्तिपरिक्षेपोऽस्येति लघुवृत्तिपरिक्षेपः तद्भावं यो भुञ्जान एव न ब्रजति
कथमसौ तपःकर्मणि पण्डितः स्यात्?, तथाऽऽहारेण विरहितो द्वित्रान् पञ्चपान् वा वासरान् स्थित्या पुनः पारयति त-
त्राप्यल्पाहारोऽसौ भवति, किमर्थ?—‘संवरनिमित्तम्’ अनशननिमित्तं; एवमसादुपवासैः प्रतिपारणकमल्पाहारतया च
द्वादशस्यन्नाहारमुक्तविधिना पश्चान्निरुन्ध्याद्—भक्तप्रत्याख्यानं कुर्यादिति गाथाद्वयार्थः ॥ उक्तो नामनिष्पन्नो नि-
क्षेपस्तन्निर्युक्तिश्च, साम्प्रतं सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं, तच्चेदम्—

से बेमि समणुत्तस्स वा असमणुत्तस्स वा असाणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा
वत्थं वा पडिगहं वा कंवलं वा पायपुंच्छणं वा नो पादेज्जा नो निमंतिज्जा नो कुज्जा
वेयावडियं परं आढायमाणे त्तिवेमि (सू० १९७)

सोऽहं ब्रवीमि योऽहं भगवतः सकाशात् शतश्रेय इति, किं तद्ब्रवीमि ?-वक्ष्यमाणं, तद्यथा—समनाज्ञस्य वा वाशब्द उत्तरापेक्षया पक्षान्तरोद्योतकः, समनोज्ञो दृष्टितो लिङ्गतो न तु भोजनादिभिः तस्य, तद्विपरीतस्त्वसमनोज्ञः शाक्यादिस्तस्य वा, अद्वयत इत्यशनं-शाक्योदनादि, पीयत इति पानं-द्राक्षापानकादि, खाद्यत इति खादिसं-नालिकेरादि, स्वाद्यत इति स्वादिसं-कर्पूरलवङ्गादि, तथा वस्त्रं वा पात्रं वा पतद्ग्रहं वा कम्बलं वा पादपुञ्जं वा, नो प्रदद्यात्-प्रासुकमप्रासुकं वा तदन्येषां कुशीलानामुपभोगाय नो वितरेत्, नापि दानार्थं निमन्त्रयेत्, न च तेषां वैयावृत्यं कुर्यात्, परम्-अत्यर्थमाद्रियमाण इति, अत्यर्थमादरवान्न तेभ्यः किमपि दद्यात् नापि तानामन्त्रयेत् न च तेषां वैयावृत्यमुच्चावचं कुर्यादिति, ब्रवीमीत्यधिकारपरिसमाप्तौ ॥ एतच्च वक्ष्यमाणमहं ब्रवीमीत्याह—

ध्रुवं चेयं जाणिजा असणं वा जाव पायपुच्छणं वा लभिया नो लभिया भुंजिया नो भुंजिया पथं विउत्ता विउक्कम्म विभत्तं धम्मं जोसेमाणे समेमाणे चलेमाणे पाइज्जा वा निमंतिज्ज वा कुज्जां वेयावडियं परं अणाढायमाणे त्तिवेमि (सू० १९८)

ते हि शाक्यादयः कुशीला अशनादिकमुपदर्शयन् ब्रूयुः, यथा-ध्रुवं चैतज्जानीयात्-नित्यमस्मदावसथे भवति लभ्यते वाऽतो भवद्भिरेतदशनादिकमन्यत्र लब्ध्वावाऽलब्ध्वा वा भुवन्ना वाऽभुक्त्वा वा अस्मद्भृतयेऽवश्यमागन्तव्यं, अलब्धे

लाभाय लब्धेऽपि विशेषाय भुक्ते पुनः पुनर्भोजनायाभुक्तेऽपि प्रथमालिकार्थमस्मद्भृतये यथाकथञ्चिदागन्तव्यं, यद्यथा वा भवतां कल्पनीयं भवति तत्तथा दास्याम इति, अनुपथ एवास्मदावसथो भवतां वर्त्तते, अन्यथाऽप्यस्मत्कृते पन्थानं व्यावर्त्त्यापि वक्रपथेनाप्यागन्तव्यमपक्रम्य वाऽन्यगृह्याणि समागन्तव्यं, नात्रागमने खेदो विधेयः, किन्भूतोऽसौ शा-
 क्यादिरिति दर्शयति—‘विभक्तं’ पृथग्भूतं धर्मं ‘जुपन्’ आचरन्, एतच्च कदाचित्प्रतिश्रयमध्येन ‘समेमाणे’त्ति समा-
 गच्छन् तथा ‘चलेमाणे’त्ति गच्छन् ब्रूयाद् यदिवाऽशनादि प्रदद्यात् अशनादिदानेन वा निमन्त्रयेदन्यद्वा प्रश्रयवद्द्वया-
 वृत्त्यं कुर्यात्, तस्य कुशीलस्य नाम्युपेयात् न तेन सह संस्तवमपि कुर्यात्, कथं परम्—अत्यर्थमनाद्रियमाणः—अनादरवान्,
 एवं हि दर्शनशुद्धिर्भवतीति ब्रवीमीत्येतत्पूर्वोक्तं ॥ यदि वैतद्वक्ष्यमाणमित्याह—

इहमेगोसिं आचारगोथरे नो सुनिसंते भवति ते इह आरंभट्टी अणुवयमाणा हण
 पाणे घायमाणा हणओ यावि समणुजाणमाणा अदुवा अदिन्नमाययंति अदुवा वा-
 चाउ विउज्जंति, तंजहा-अत्थि लोए नत्थि लोए धुवे लोए अधुवे लोए साइए
 लोए अणाइए लोए सपज्जवसिए लोए अपज्जवसिए लोए सुक्केत्ति वा दुक्केत्ति वा
 कल्लणत्ति वा पावेत्ति वा सांहुत्ति वा असाहुत्ति वा सिद्धिन्त्ति वा असिद्धिन्त्ति वा नि-

रएत्ति वा अनिरएत्ति वां, जमिणं विष्पण्डिवद्वा मामगं धम्म पन्नवमाणा इत्थाव जा-
णह अकस्मात् एवं तेलिं नो सुयक्खाए धम्मे नो सुपन्नत्ते धम्मे भवइ (सू० १९९)

‘इह’ अस्मिन्मनुष्यलोके ‘एकेपां’ पुरस्कृताशुभकर्मविपाकानामाचरणमाचारो-मोक्षार्थमनुष्ठानविशेषस्तस्य गोचरो-
विषयः नो सुष्ठु निशान्तः-परिचितो भवति, ते चापरिणताचारगोचरा यथाभूताः स्युः तथा दर्शयितुमाह—‘ते’ अनधी-
ताचारगोचरा भिक्षाचर्याऽस्नानस्वेदमलपरीपहतज्जिताः सुखविहारिभिः शाक्यादिभिरात्मसात्यरिणामिताः ‘इह’ मनुष्य-
लोके आरम्भार्थिनो भवन्ति, ते वा शाक्यादयोऽन्ये वा कुशीलाः सावधारम्भार्थिनः, तथा विहारारामतडागकूपकरणौ-
द्देशिकभोजनादिभिर्धर्मं वदन्तोऽनुवदन्तः, तथा जहि प्राणिन इत्येवमपरैर्घातयन्तो घ्नतश्चापि समनुजानन्तः, अथवा
अदत्तं परकीयं द्रव्यमगणितविपाकास्त्रिरोहितशुभाध्यवसायाः ‘आददति’ गृह्णन्तीति, किं च-तत्र प्रथमतृतीयव्रते अ-
ल्पवक्तव्यत्वात् पूर्वं प्रतिपाद्य ततो बहुतरवक्तव्यत्वात् द्वितीयव्रतोपन्यास इति, ‘अथवेति’ पूर्वस्मात् पक्षान्तरोपक्षेपकः,
तद्यथा अदत्तं गृह्णन्त्यथवा वाचो विविधं-नानाप्रकारा युञ्जन्ति, ‘तद्यथे’त्युपक्षेपार्थः, अस्ति ‘लोकः’ स्यावरजङ्गमात्मकः,
तत्र नवखण्डा पृथ्वी सप्तद्वीपा वसुन्धरेति वा, अपरेपां तु ब्रह्माण्डान्तर्वर्त्ती, अपरेपां तु प्रभूतान्येवम्भूतानि ब्रह्माण्डा-
न्युदकमध्ये हवमानानि संतिष्ठन्ते, तथा सन्ति जीवाः स्वकृतफलभुजः, अस्ति परलोकः, स्तो वन्धमोक्षौ, सन्ति पञ्च
महाभूतानि इत्यादि, तथाऽपरे चार्वाका आहुः-नास्ति लोको मायेन्द्रजालस्वमकल्पमेवैतत्सर्वं, तथा ह्यपिचारित्तरमणी-

यतया भूताभ्युपगमोऽपि तेपामतो नास्ति परलोकानुयायी जीवो, न सतः शुभाशुभे, किण्वादिभ्यो मदशक्तिवद्भूतेभ्य एव चैतन्यमित्यादिना सर्व मायाकारगन्धर्वनगरतुल्यम्, उपपत्त्यक्षमत्वादिति, उक्तं च—“यथा यथाऽर्थाश्चिन्त्यन्ते, विविच्यन्ते तथा तथा । यद्येतत्स्वयमर्थेभ्यो, रोचते तत्र के वयम् ? ॥ १ ॥ भौतिकानि शरीराणि, विषयाः करणानि च । तथापि मन्दैरन्यस्य, तत्त्वं समुपदिश्यते ॥ २ ॥” इत्यादि, तथा साङ्ख्यादय आहुः—‘ध्रुवो’ नित्यो लोकः; आविर्भावतिरोभावमात्रत्वादुत्पादविनाशयोः, असतोऽनुत्पादात् सतश्चाविनाशात्, यदिवा ‘ध्रुवः’ निश्चलः, सरित्समुद्रभूधराध्वाणां निश्चलत्वात्, शाक्यादयस्त्वाहुः—अध्रुवो लोकोऽनित्यः, प्रतिक्षणं विशरारुस्वभावत्वात्, विनाश-हेतोरभावात् नित्यस्य च क्रमयौगपद्याभ्यामर्थक्रियायामसामर्थ्यात्, यदिवा ‘अध्रुवः’ चलः, तथाहि-भूगोलः. केपा-श्चिन्मतेन नित्यं चलन्नेवास्ते, आदित्यस्तु व्यवस्थित एव, तत्रादित्यमण्डलं दूरत्वाद्ये पूर्वतः पश्यन्ति तेपामादित्योदयः आदित्यमण्डलाधो व्यवस्थितानां मध्याह्नः ये तु दूरतितिकान्तत्वान्न पश्यन्ति तेपामस्तमित इति, अन्ये पुनः सादिको लोक इति प्रतिपन्नाः, तथा चाहुः—“आसीदिदं तमोभूतमप्रज्ञातमलक्षणम् । अप्रतर्क्यमविज्ञेयं, प्रसुप्तमिव सर्वतः ॥ १ ॥ तस्मिन्नेकार्णवीभूते, नष्टस्थावरजङ्गमे । नष्टामरनरे चैव, प्रनष्टोरगराक्षसे ॥ २ ॥ केवलं गह्वरीभूते, महाभूतवि-वर्जिते । अचिन्त्यात्मा विभुस्तत्र, शयानस्तप्यते तपः ॥ ३ ॥ तस्य तत्र शयानस्य, नाभेः पद्मं विनिर्गतम् । तरुणरवि-मण्डलनिभं, हृद्यं काञ्चनकर्णिकम् ॥ ४ ॥ तस्मिन् पद्मे तु भगवान् दण्डी, यज्ञोपवीतसंयुक्तः । ब्रह्मा तत्रोत्पन्नस्तेन जग-न्मातरः सृष्टाः ॥ ५ ॥ अदितिः सुरसङ्घानां दितिरसुराणां मनुर्मनुष्याणाम् । विनता विहङ्गमानां माता विश्वप्रकारा-

लोकम् । द्रव्यादिपङ्क्तिर्लपं जगदेतत्केचिदिच्छन्ति ॥ २ ॥ ईश्वरप्रेरितं केचित्केचिद्ब्रह्मकृतं जगत् । अव्यक्तप्रभवं सर्वं,
 विश्वमिच्छन्ति कापिलाः ॥ ३ ॥ यादृच्छिकमिदं सर्वं, केचिद्भूतविकारजम् । केचिच्चानेकरूपं तु, बहुधां संप्रधाविताः
 ॥ ४ ॥” इत्यादि, तदेवमनवगाहितस्याद्वादोदन्वतामेकांशावलम्बिनां मतिभेदाः प्रादुष्यन्ति, तदुक्तम्—“लोकक्रिया-
 ऽऽस्मत्त्वे विवदन्ते वादिनो विभिन्नार्थम् । अविदितपूर्वं येषां स्याद्वादविनिश्चितं तत्त्वम् ॥ १॥” येषां तु पुनः स्याद्वादमतं
 च्यते, ग्रन्थविस्तरभयाद्, अन्यत्र च सूत्रकृतादौ विस्तरेण सुविहितत्वादिति । ते च विवदन्तः परस्परतो विप्रतिपन्नाः
 ‘मामकम्’ इत्यात्मीयं धर्मं प्रज्ञापयन्तः स्वतो नष्टाः परानपि नाशयन्ति, तथाहि—केचित्सुखेन धर्ममिच्छन्ति अपरे
 दुःखेनान्ये स्नानादिनेति, तथा सामक एवैको धर्मो मोक्षायानिर्वाच्यश्च नापर इत्येवं वदन्तोऽपुष्टधर्माणोऽविदितपर-
 मार्थान् प्रतारयन्ति, तेषामुत्तरं दर्शयति—‘अत्रापि’ अस्ति लोको नास्ति वेत्यादौ जानीत यूयम् ‘अकस्मादि’ति मागधदेशे
 आगोपालङ्गनादिना संस्कृतस्यैवोच्चारणादिहापि तथैवोच्चारित इति, कस्मादिति हेतुर्न कस्मादकस्माद् हेतोरभावादित्यर्थः
 तत्रास्ति लोक इत्युक्तेऽत्राप्येवं जानीत यथा न भवत्येवमकस्माद्, हेतोरभावादिति, तथाहि—यद्येकान्तेनैव लोकोऽस्ति
 ततोऽस्तिना सह समानाधिकरण्याद्यदस्ति तल्लोकः स्याद् एवं च तत्प्रतिपक्षोऽप्यलोकोऽस्तीतिकृत्वा लोक एवालोकः
 स्याद्, व्याप्यसद्भावे व्यापकस्यापि सद्भावादलोकाभावः, तदभावे च तत्प्रतिपक्षभूतस्य लोकस्य प्रागेवाभावः सर्वगतत्वं
 वा लोकस्य स्यादिति, अथवा लोकोऽस्ति, न च लोको भवति, लोकोऽपि नामास्ति, न च लोकोऽलोकाभाव इत्येवं

स्याद्, अनिष्टं चैतत्, किं च-अस्तव्यापकत्वे लोकस्य घटपटादेरपि लोकत्वप्राप्तिः, व्याप्यस्य व्यापकसम्भावनान्तरीयक-
 त्वात्, किं च-अस्ति लोकः इत्येवापि प्रतिज्ञा लोक इतिकृत्वा हेतोरप्यस्तित्वात्, प्रतिज्ञाहेत्वोरेकत्वावाप्तिः, तदेकत्वे हेत्व-
 भावः, तदभावे किं केन सिद्ध्यतीति?, उतास्तित्वादन्वो लोक इत्येवं च प्रतिज्ञाहानिः स्यात्, तदेवमेकान्तेनैव लोका-
 स्तित्वेऽभ्युपगम्यमाने हेत्वभावः प्रदर्शितः, एवं नास्तित्वप्रतिज्ञायामपि वाच्यं, तथाहि-नास्ति लोक इति श्रुवन् वाच्यः-
 किं भवानस्त्युत नेति?, यद्यस्ति किं लोकान्तर्गताः कथं नास्ति लोक इति ब्रवीषि?, अथ
 वहिर्भूतततः खरविपाणवदसद्भूत एवेति कस्य मयोत्तरं दातव्यम्, इत्यनया दिशैकान्तवादिनः स्वयमभ्यूह्य प्रतिक्षेप्तव्या
 इति, 'एव' मिति यथाऽस्तित्वनास्तित्ववांस्तैपामाकस्मिको-निर्युक्तिकः, एवं ध्रुवाद्युवाद्योऽपि वादा निर्युक्तिका ए-
 वेति, अस्माकं तु स्याद्वादवादिनां कथञ्चिदभ्युपगमान्न यथोक्तदोषानुपपन्नो, यतः स्वपरसत्ताव्युदासोपादानापाद्यं हि
 वस्तुनो वस्तुत्वम्, अतः स्वद्रव्यक्षेत्रकालस्वभावतोऽस्ति परद्रव्यादिचतुष्टयान्नास्तीति, उक्तं च--"सदेव सर्वं को नेच्छेत्,
 स्वरूपादिचतुष्टयात्? । असदेव विपर्यासान्न चेन्न व्यवतिष्ठते ॥ १ ॥" इत्यादि, अलमतिप्रसङ्गेनाक्षरगमनिकार्थत्वात्
 प्रयासस्य, एवं ध्रुवाद्युवादिष्वपि पञ्चावयवेन दशावयवेन वाऽन्यथा वैकान्तपक्षं विक्षिप्य स्याद्वादपक्षोऽभ्यूह्यायोज्य इति ।
 साम्प्रतमुपसंहरति--"एवं" उक्तनीत्या तेषामेकान्तवादिनां न स्वाह्यातो धर्मो भवति, नापि शास्त्रप्रणयनेन सुप्रज्ञा-
 पितो भवति ॥ किं स्वमनीषिकया भवतेदमभिधीयते?, नेत्याह-यदिवा किम्भूतस्तर्हि सुप्रज्ञापितो धर्मो भवतीत्याह-

से जहेयं भगवया पवेइयं आसुपन्नेण जाणया पासया अदुवा गुत्ती वओगोयरस्स

त्विमि सबत्थ संमयं पावं, तमेव उवाइक्कम्म एस महं विवेगे वियाहिए, गामे वा अदुवा रणे नेव गामे नेव रणे धम्ममायाणह पवेइयं माहणेण मइमया, जामा तिन्नि उदाहिया जेसु इमे आयरिया संबुद्धमाणा समुट्टिया, जे णिब्बुया पावेहिं . कम्मेहिं अणियाणा ते वियाहिया (सू० २००)

तद्यथा 'इदं' स्याद्वादरूपं वस्तुनो लक्षणं समस्तव्यवहारानुयायि क्वचिदप्यप्रतिहतं 'भगवता' श्रीवर्द्धमानस्वामिना प्रवेदितम्, एतद्वाऽनन्तरोक्तं भगवता प्रवेदितमिति, किम्भूतेनेति दर्शयति-आशुप्रज्ञेन, निरावरणत्वात् सततोपयुक्ते-नेत्यर्थः, किं यौगपद्येन?, नेति दर्शयति- 'जानता' ज्ञानोपयुक्तेन, तथा 'पश्यता' दर्शनोपयुक्तेनैतत्प्रवेदितं, यथा नै-पामेकान्तवादिनां धर्मः स्वाख्यातो भवति, अथवा गुप्तिर्वागोचरस्य-भापासमितिः कार्येत्येतत्प्रवेदितं भगवता, य-दिया अस्ति नास्ति ध्रुवाध्रुवादियादिनां वादायोत्थितानां त्रयाणां त्रिपष्ट्यधिकानां प्रावादुकशतानां वादलब्धिमतां प्र-तिज्ञाहेतुदृष्टान्तोपन्यासद्वारेण तदुपन्यस्तदूपणोपन्यासेन च तत्पराजयापादनतः सम्यगुत्तरं देयम्, अथवा गुप्तिर्वागो-चरस्य विधेयेत्येतदहं ब्रवीमि, वक्ष्यमाणं चेत्याह-तान् वादिनो वादायोत्थितानेवं ब्रूयाद्-यथा भवतां सर्वेषामपि पृथि-व्यसृजोवायुवनसत्यारम्भः कृतकारितानुमत्तिभिरनुज्ञातोऽस्तः सर्वत्र 'सम्मत्तम्' अभिप्रेतमप्रतिपिच्छं 'पापं' पापानुष्ठानं, मम तु नैतत्सम्मत्तमित्येतद्दर्शयितुमाह- 'तदेव' एतत्पापागुष्ठानमुप-सामीप्येनातिक्रम्य-अतिलङ्घ्य यतोऽहं व्यवस्थि-

तोऽत एव मम विवेको व्याख्यातः, तत्कथमहं सर्वांप्रतिषिद्धाद्यद्वारैः संभाषणमापं कारय्यः, आस्ता तावद्वाद इत्य-
वमसंभुजविवेकं करोतीति, अत्राह चोदकः—कथं तीर्थिकाः सम्मतपाया अज्ञानिनो मिथ्यादृष्टयोऽचरित्रिणोऽतप-
स्विनो वेति?, तथाहि—तेऽप्यकृष्टभूमिवनवासिनो मूलकन्दाहारा वृक्षादिनिवासिनश्चेति, अत्राहाचार्यः—नारण्यवासादिना
धर्मः, अपि तु जीयाजीवपरिज्ञानात् तत्पूर्वकानुष्ठानाच्च, तच्च तेषां नास्तीत्यतोऽसमनोज्ञास्ते इति । किं च—सदसद्विवे-
किनो हि धर्मः, स च ग्रामे वा स्यात् अथवाऽरण्ये, नैवाधारो ग्रामो नैवारण्यं धर्मनिमित्तं, यतो भगवता न वसि-
ममितरद्वाऽऽश्रित्य धर्मः प्रवेदितः, अपि तु जीवादितत्त्वपरिज्ञानात् सम्यगनुष्ठानाच्च, अतस्तं धर्ममाजानीत 'प्रवे-
दितं' कथितं 'माहणेण'सि भगवता, किम्भूतेन?—'मतिमता' मननं—सर्वपदार्थपरिज्ञानं मतिस्तद्धता मतिमता केवलित्ने-
त्यर्थः । किंभूतो धर्मः प्रवेदित इत्याह—'यामा' व्रतविशेषाः त्रय उदाहृताः, तद्यथा—प्राणातिपातो मृषावादः परिग्र-
हश्चेति, अदत्तादानमैथुनयोः परिग्रह एवान्तर्भावात् त्रयग्रहणं, यदिवा यामा—वयोविशेषाः, तद्यथा—अष्टवर्षादात्रिं-
शतः प्रथमस्तत ऊर्द्धमापष्टेः द्वितीयस्तत ऊर्द्धं तृतीय इति अतिवालवृद्धयोर्व्युदासो, यदिवा यम्यते—उपरम्यते'संसार-
भ्रमणादेभिरिति यामाः—ज्ञानदर्शनचारित्राणीति ते 'उदाहृता' व्याख्याताः, यदि नामैवं ततः किमित्याह—'येषु' अ-
वस्थाविशेषेषु ज्ञानादिषु वा इमे देशार्था अपाकृतहेयधर्मा वा सम्बुध्यमानाः सन्तः समुत्थिताः, के?—ये 'निर्वृताः' क्रो-
द्याद्यपगमेन शीतीभूताः पापेषु कर्मसु 'अनिदाना' निदानरहिताः ते 'व्याख्याताः' प्रतिपादिता इति ॥ क्व च पुनः
पापकर्मस्वनिदाना इत्यत आह—

उद्वं अहं तिरियं दिसासु सव्वावति सव्वावंति च णं पाडियक्कं जीवेहिं कम्मसमारम्भे
 णं तं परिन्नाय मेहावी नेव सयं एएहिं काएहिं दंडं समारंभिजा नेवन्ने एएहिं काएहिं
 दंडं समारंभाविजा नेवन्ने एएहिं काएहिं दंडं समारंभंतेऽवि समणुजाणेजा जेवऽन्ने
 एएहिं काएहिं दंडं समारंभंति तेसिंपि वयं लज्जामो तं परिन्नाय मेहावी तं वा दंडं
 अन्नं वा नो दंडभी दंडं समारंभिजासि त्तिवेमि (सू० २०१) ॥ विमोक्षाध्ययनो-
 वैशकः ८-१ ॥

ऊर्ध्वमधस्तिर्यग्दिशु 'सर्वतः' सर्वैः प्रकारैः सर्वा याः काश्चन दिशः चशब्दादनुदिशश्च 'णम्' इति वाक्यालङ्कारे 'प्रत्येकं
 जीवेषु' एकेन्द्रियसूक्ष्मेतरादिकेषु यः कर्मसमारम्भः-जीयानुद्दिश्य य उपमर्दरूपः क्रियासमारम्भः 'णम्' इति वाक्या-
 लङ्कारे तं कर्मसमारम्भं शपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया प्रत्याचक्षीत, कोऽसौ ?—'मेधावी' मर्यादाव्यवस्थित
 इति, कथं प्रत्याचक्षीतेत्याह-नैव स्वयमात्मना 'एतेषु' चतुर्दशभूतग्रामावस्थितेषु 'कायेषु' पृथिवीकायादिषु 'दण्डम्' उ-
 पमर्दं समारभेत, न चापरेण समारम्भयेत्, नैवान्यान् समारभमाणान्, समनुजानीयात्, ये चान्ये दण्डं समारभन्ते,
 सुख्यत्ययेन तृतीयांशं पष्ठी, तैरपि चयं लज्जाम इत्येवं कृताध्यवसायः सन् तज्जीवेषु कर्मसमारम्भं महतेऽनर्थाय. 'परि-

ज्ञाय' ज्ञात्वा 'मेधाधी' मर्यादावान्, तथा पूर्वोक्तं दण्डमन्यद्वा मृषावादादिकं दण्डाद्धिभेतीति दण्डभीः सन् नो 'दण्ड' प्राण्युपमर्दादिकं समारभेथाः; करणत्रिकयोगत्रिकेण परिहरेदिति, इतिरधिकारपरिसमाप्तौ त्रयीमीति पूर्ववत् । विमोक्षाध्ययने प्रथमोद्देशक इति ॥

उक्तः प्रथमोद्देशकः, साम्प्रतं द्वितीय आरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः, इहानन्तरोद्देशकेऽनघसंयमप्रतिपालनाय कुशीलपरित्यागोऽभिहितः, स चैतावताऽरूपनीयपरित्यागमृते न सम्पूर्णाताभियाद् अतोऽरूपनीयपरित्यागार्थमिदमुपक्रम्यत इत्यनेन सम्बन्धेनाथातस्यांस्त्योद्देशकस्यादिसूत्रम्—

से भिक्खू परिक्रमिज्ज वा चिट्ठिज्ज वा निसीइज्ज वा तुयट्ठिज्ज वा सुसाणंसि वा सु-
 द्वागारंसि वा गिरिगुहंसि वा रुक्खमूलंसि वा कुंभाराययणंसि वा हुरत्था वा कर्हि-
 चि विहरमाणं तं भिक्खुं उवसंकमित्तु गाहावई बूया—आउसंतो समणा ! अहं खल्लु
 तव अट्टापए असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा वत्थं वा पडिगहं वा कंचलं
 वा पायपुच्छणं वा पाणाइं भूयाइं जीवाइं सत्ताइं समारब्भ सग्गिण्णं णमिच्चं

अच्छिज्जं अणिसट्ठं अभिहण्डं आहट्ठु चेएमि आवसहं वा समुस्सिणोमि से भुंजह व-
सह, आउसंतो समणा! भिक्खू तं गाहावइं समणसं सवयसं पडियाइयस्खे-आउ-
संतो! गाहावई नो खल्ल ते वयणं आढामि नो खल्ल ते वयणं परिजाणामि, जो तुमं
मम अट्टाप एसणं वा ४ वत्थं वा ४ पाणाइं वा ४ समारम्भ समुद्दिस्स कीयं पा-
मिच्चं अच्छिज्जं अणिसट्ठं अभिहण्डं आहट्ठु चेएसि आवसहं वा समुस्सिणोमि, से
विरओ आउसो गाहावई! एयस्स अकरणयाए (सू० २०२)

‘स’ कृतसामायिकः सर्वसावधाकरणतया प्रतिज्ञामन्दरमारूढो भिक्षुः भिक्षार्थमन्यकार्याय वा ‘पराक्रमेत्’
विहरेत् तिष्ठेद्वा ध्यानव्यग्रो निपीदेद्वा अध्ययनाध्यापनश्रवणश्रावणादृतः, तथा श्रान्तः क्वचिदध्वानादौ त्वग्वर्तनं वा
विदध्यात्, क्वेतानि विदध्यादिति दर्शयति—‘इमशाने वा’ शवानां शयनं इमशानं-पितृवनं तस्मिन् वा, तत्र च त्व-
ग्वर्तनं न सम्भवत्यतो यथासम्भवं पराक्रमणाद्यायोज्यं, तथाहि-गच्छवासिनस्तत्र स्थानादिकं न कल्पते, प्रमादस्खलि-
तादौ व्यन्तराद्युपद्रवात्, तथा जिनकल्पार्थं सत्त्वभावनां भावयतोऽपि न पितृवनमध्ये निवासोऽनुज्ञातः, प्रतिमाप्रति-
पन्नस्य तु यत्रैव सूर्योऽन्नामुपपत्ति तत्रैव स्थानं, जिनकल्पिकस्य चा, तद्वेक्षया इमद्यानगृहम्, एवमन्यदपि यथासम्भय-

मायोज्यं, शून्यागारे वा गिरिगुहायां वा 'हुरथा व'त्ति अन्यत्र वा ग्रामादेवेहितं भिक्षुं कचिद्विहरन्तं गृहपातेरुपसंक्रम्य
 विनेयदेशं गत्वा 'श्रूयाद्' वदेदिति, यच्च श्रूयात्तदर्शयितुमाह-साधुं समशानादिषु परिक्रमणादिकां क्रियां कुर्वाणमुपस-
 ङ्गम्य-उपेत्य पूर्वस्थितौ वा गृहस्थः प्रकृतिभद्रकोऽभ्युपेतसम्यक्त्वो वा साध्याचाराकोविदः साधुमुद्दिश्यैतद्भूयात्-यथैते
 लब्धापलब्धभोजिनः त्यक्तारम्भाः सानुक्त्रोशाः सत्यशुचय एतेषु निक्षिप्तमक्षयमित्यतोऽहमेतेभ्यो दास्यामीत्यभिसन्धाय
 साधुमुपतिष्ठते, वक्ति च-आयुष्मन् ! भोः श्रमण ! अहं संसारार्णवं समुत्तितीर्षुः 'खलुः' वाक्यालङ्कारे 'तवार्थाय' युष्म-
 त्त्रिमित्तं अशनं वा पानं वा खादिमं वा स्वादिमं वा द्रव्या वखं वा पतद्ब्रह्मं वा कम्बलं वा पादपुञ्जं वा समुद्दिश्य-
 आश्रित्य किं कुर्यादिति दर्शयति-यञ्चेन्द्रियोच्छ्वासनिश्वासादिसमन्विताः प्राणिनस्तान्, अभूवन् भवन्ति भविष्यन्ति
 चेति भूतानि तानि, तथा जीवितवन्तो जीवन्ति जीविष्यन्तीति वा जीवाः तान्, सक्ताः सुखदुःखेज्विति सत्त्वास्तान्
 समारम्य-उपमर्द्य, तथाहि-अशनाद्यारम्भे प्राण्युपमर्दोऽवश्यंभावी, एतच्च समस्तं व्यस्तं वा कश्चित्प्रतिपद्येत, इयं चावि-
 शुद्धिकोदिर्गृहीता, सा चेमा-“आहाकम्मुद्देशिअ मीसज्जा वायरा य पाहुडिआ । पूइअ अञ्जोयरगो उगमकोडी अ
 छब्भेआ ॥ १ ॥” विशुद्धिकोटिं दर्शयति-“क्रीतं” मूल्येन गृहीतं 'पामिच्च'ति अपरस्मादुच्छिन्नमुद्यतकं गृहीतं, वला-
 त्कारितया वाऽन्यस्मादाच्छिद्य राजोपसृष्टो वाऽन्येभ्यो गृहिभ्यः साधोर्दास्यामीत्याच्छिन्द्यात्, तथा 'अनिसृष्टं' परकीयं
 यत्तदन्तिके तिष्ठति न च परेण तस्य निसृष्टं-दत्तं तदनिसृष्टं, तदेवंभूतमपि साधोर्दानाय प्रतिपद्यते, तथा स्वगृहादाहृत्य

१ आघाकमौद्देशिके मिश्रजातं वादरा च प्रागृत्तिका । पृथिव्य अथवपूरक उद्गमकोटो च पद्भेदा ॥ १ ॥

‘चेरमि’ति ददामि तुभ्यं चितरामि, एवमशानादिकमुद्दिश्य दूयात्, तथा ‘आवसथं वा’ युष्मदाश्रयं समुच्छृणोमि-आ-
 देतरभ्यापूर्वं करोमि संस्कारं वा करोमीत्येवं प्राञ्जलिरवनतोत्तमाङ्गः सन् अशनादिना निमन्त्रयेत्, यथा-मुङ्क्ष्वाशाना-
 दिरुं मत्संरुतायसथे वसेत्यादि, द्विवचनवहुवचने अप्यायोज्ये । साधुना तु सूत्रार्थविशारदेनादीनमनस्केन प्रतिपेधित-
 व्यमित्याह—आयुष्मन् ! शमण ! भिक्षो ! तं गृहपतिं समनसं संवयसमन्यथाभूतं वा प्रत्याचक्षीत, कथमिति चेद्दर्शयति
 -यथा आयुष्मन् ! भो गृहपते ! न खलु तवैवंभूतं वचनमहमाद्रिये, खलुशब्दोऽपिशब्दार्थे, स च समुच्चये, नापि तवै-
 तद्वचनं ‘परिजानामि’ आसेवनपरिज्ञानेन परिविदधेऽहमित्यर्थः, यस्त्वं मम कृतेऽशनादि प्राण्युपमर्देन विदधासि यावदा-
 वसधसमुच्छ्रयं विदधासि, भो आयुष्मन् गृहपते ! विरतोऽहमेवभूतादनुष्ठानात्, कथम् ?—एतस्य-भवदुपन्यस्तस्याकरण-
 तयेत्यतो भवदीयमभ्युपगमं न जानेऽहमिति ॥ तदेवं प्रसह्याशनादिसंस्कारप्रतिपेधः प्रतिपादितो, यदि पुनः कश्चिद्विदि-
 तनाचभिप्रायः प्रच्छन्नमेव विदध्यात्तदपि कुतश्चिदुपलभ्य प्रतिपेधयेदित्याह—

से भिक्खुं परिक्रमिंज वा जाव हुरथा वा कहिंचि विहरमाणं तं भिक्खुं उवसंकमिचु
 गाहावई आयगयाए पेहाए असणं वा ४ वरथं वा ४ जाव आहट्टु चेएइ आवसहं वा
 समुस्सिणाइ भिक्खू परियासेउं, तं च भिक्खू जाणिजा सहसम्मइयाए परवागरणेणं
 अत्तेसि वा मुच्चा-अयं ग्वळ गाहावई मम अट्टाए असणं वा ४ वरथं वा ४ जाव

आवसहं वा समुस्तिष्णाइ, तं च भिक्खु पडिलेहाए आगमेत्ता आणावज्जा अणास-
वणाए त्तिवेमि (सू० २०३)

तं भिक्षुं क्वचित् श्मशानादौ विहरन्तमुपसङ्गम्य प्राञ्जलिर्वन्दित्वा गृहपतिः प्रकृतिभद्रकादिकः कश्चिदात्मगतया प्रेक्ष-
याऽनाविष्कृताभिप्रायः केनचिदलक्ष्यमाणो यथाऽहमस्य दास्यामीत्यशनादिकं प्राण्युपमर्देनारभेत, किमर्थमिति चेदश-
यति-तदशनादिकं भिक्षुं 'परियासयितुं' भोजयितुं, साधुभोजनार्थमित्यर्थः, जावसथं च साधुभिरधिवासयितुमिति, त-
दशनादिकं साध्वर्थं निष्पादितं भिक्षुः 'जानीयात्' परिच्छिन्द्यात्, कथमित्याह—स्वसन्मत्या परव्याकरणेन वा तीर्थकरो-
पदिष्टोपायेन वा अन्येभ्यो वा तत्सरिजनाविभ्यः श्रुत्वा जानीयादिति वर्त्तते, यथाऽयं खलु गृहपतिर्मदर्थमशनादिकं प्रा-
ण्युपमर्देन विधाय मह्यं ददात्यावसथं च समुच्छृणोति, तन्निधुः सम्यक् 'प्रत्युपेक्ष्य' पर्यालोच्यावगम्य च ज्ञात्वा 'ज्ञाप-
येत्' तं गृहपतिमनासेवनया यथाऽनेन विधानेनोपकल्पितमाहारादिकं नाहं भुञ्जे एवं तस्य ज्ञापनं कुर्याइ, यद्यसौ श्रा-
वकस्ततो लेशतः पिण्डनिर्युक्तिं कथयेइ, अन्यस्य च प्रकृतिभद्रकस्योद्गमादिदोषानाविर्भावयेत् प्रासुकदानफलं च प्ररू-
पयेत्, यथाशक्तितो धर्मकथां च कुर्यात्, तद्यथा—“काले देशे कल्पं श्रद्धायुक्तेन शुद्धमनसा च । सत्कृत्य च दा-
तव्यं दानं प्रयत्नात्मना सन्न्यः ॥ १ ॥” तथा—“दानं सत्पुरुषेषु स्वल्पमपि गुणाधिकेषु विनयेन । वटकणिकेव महान्तं
न्यग्रोधं सत्फलं कुरुते ॥ २ ॥ दुःखसमुद्रं प्राज्ञास्तरन्ति पात्रार्पितेन दानेन । लघुनेव मकरनिलयं वणिजः सद्यानपा-
त्रेण ॥ ३ ॥” इत्यादि, इतिरधिकारपरिसमाप्तौ, त्रयीमीत्येतत्पूर्वोक्तं वक्ष्यमाणं चेत्याह—

भिव्बुं च खलु पुट्टा वा अपुट्टा वा जे इमै आहच्च गंथा वा फुसंति, से हंता हणह
 खणह छिंदह दहह पयह आलुंपह विलुंपह सहसाकारेह विप्परासुसह, ते फासे धीरो
 पुट्टो अहियासए अदुवा आथारगोयरसाइक्खे, तक्किया णमणेलिसं अदुवा वइगुत्तीए
 गोयरस्स अणुपुव्वेण संमं पडिलेहए आयतगुत्ते बुद्धेहिं एयं पवेइयं (सू० २०४)

'चः' समुच्चये 'खलुः' वाक्यालङ्कारे भिक्षणशीलो भिक्षुसं भिक्षुं पृष्ठा कश्चिद्यथा भो भिक्षो ! भवदर्थमशनादिकमा-
 वसथं वा संस्करिव्येऽननुज्ञातोऽपि तेनासौ तत्करोत्यवश्यमयं चाडुभिर्बलात्कारेण वा ग्राहयिष्यते, अपरस्त्वीपत्सा-
 ध्वाचारविधिज्ञोऽतोऽपृष्ट्वैव छद्मना ग्राहयिष्यामीत्यभिसन्ध्यायाशनादिकं विदध्यात्, स च तदपरिभोगे श्रद्धाभङ्गाच्चा-
 दुशताग्रहणाच्च रोपावेशान्निःसुखदुःखतयाऽलोकज्ञा इत्यनुशयाच्च राजानुसृष्टतया च न्यक्कारभावनातः प्रद्वेषमुपगतो
 हगनादिकमपि कुर्यादिति दर्शयति-एकाधिकारे बहुतिदेशाद्य इमे प्रश्नपूर्वकमप्रपूर्वकं वा आहारादिकं 'ग्रन्थात्' म-
 हतो द्रव्यव्ययाद् 'आहृत्य' ढौकित्या आहृतग्रन्था वा-व्ययीकृतद्रव्या वा तदपरिभोगे 'सृशन्ति' उपतापयन्ति, कथ-
 मिति चेद्दर्शयति—'स' ईश्वरादिः प्रद्विष्टः सन् हन्ता स्वतोऽपरांश्च हननादौ चोदयति, तद्यथा-हृतैनं साधुं दण्डाभि-
 'क्षणुत'व्यापादयत छिन्नहस्तपादादिकं बहत अभ्यादिना पचत उरुमांसादिकं आलुम्पत ख्वाादिकं यिलुम्पत सर्वस्वाः

पहारण सहसात् कारयत-आशु पश्यत्व गयत तथा । पापव परानृतसत-गानापाडाकरणवाधयत, ताव्यवभूतान् 'सं-
 शान्' दुःखविशेषान् 'धीरः' अक्षोभ्यः तैः स्वर्शैः स्पृष्टः सन्नधिसहेत, तथा परैः क्षुत्पिपासापरीपहैः स्पृष्टः सन्नधिसहेत,
 न तु पुनरुपसर्गैः परीपहेर्वा तर्जितो विक्लवतामापन्नस्तदुद्देशिकादिकमभ्युपेयादनुकूलैर्वा सान्त्वयादादिभिरुपसर्गितो ना-
 दद्याद्, अपि तु सति सामर्थ्ये जिनकल्पिकादन्यः आचारगोचरमाचक्षीतेत्याह-नानाविधोपसर्गजनितान् स्पशानधिस-
 हेत, अथवा साधूनामाचारगोचरम्-आचारानुष्ठानविषयं मूलोत्तरगुणभेदभिन्नमाचक्षीत, न पुनर्नैर्द्वैतव्यविचारं, तत्रापि
 मूलगुणस्थैर्यार्थमुत्तरगुणान् तत्रापि पिण्डैपणाविशुद्धिमाचक्षीत, अत्र च पिण्डैपणासूत्राणि पठितव्यानि, अपि च—“य-
 स्वयमदुःखितं स्यान्न च परदुःखे निमित्तभूतमपि । केवलमुपग्रहकरं धर्मकृते तद्भवेद्देयम् ॥ १ ॥” किं सर्वस्य सर्वं कथ-
 येत् ?, नेति दर्शयति—‘तर्कयित्वा’ पर्यालोच्य पुरुषं, तद्यथा-कोऽयं पुरुषः कथं नतोऽभिगृहीतोऽनभिगृहीतो मध्यस्थः
 प्रकृतिभद्रको वेत्येवमुपयुज्य यथाहं यथाशक्ति चावेदयेत्, सत्यां च शक्तौ पञ्चावयवेनान्यथा वा वाक्येनानीदृशम्-अ-
 नन्यसदृशं स्वपरपक्षस्थापनाव्युदासद्वारेणावेदयेदिति, अथ सामर्थ्यविकलः स्यात् कुप्यति वा कथ्यमानेऽसावनुकूलप्रत्य-
 नीकस्ततो वागुप्तिविधेयेत्याह-सति सामर्थ्ये शृण्वति वा दातरि आचारगोचरमाचक्षीत, ‘अथवे’त्यन्यथाभावे तु वा-
 ग्मुह्या व्यवस्थितः सन्नात्महितमाचरन् ‘गोचरस्य’ पिण्डविशुद्ध्यादेराचारगोचरस्य ‘आनुपूर्व्या’ उद्गमप्रश्नादिरूपया स-
 म्यगशुद्धिं प्रत्युपेक्षेत, किंभूतः ?-आत्मगुप्तः सन्, सततोपयुक्त इत्यर्थः, नैतन्मयोच्यत इत्याह—‘युद्धैः’ कल्प्याकल्प्य-
 विधिज्ञैः ‘एतत्’ पूर्वोक्तं प्रवेदितम् ॥ एतद्वा वक्ष्यमाणमित्याह—

से समणुन्ने असमणुन्नस्स असमणं वा जाव नो पाइज्जा नो निमंतिज्जा नो कुज्जा वे-
यावडियं परं आढायमाणे त्तिवेमि (सू० २०५)

न केवलं गृहस्थेभ्यः कुशीलेभ्यो वा अकल्प्यमिति कृत्वाऽऽहारादिकं न गृह्णीयात्, स समनोज्ञोऽसमनोज्ञाय तत् पू-
र्वोक्तमंशनादिकं न प्रदद्यात्, नापि परम्-अत्यर्थमाद्रियमाणोऽशनादिनिमन्त्रणतोऽन्यथा वा तेषां वैयावृत्त्यं कुर्यादिति,
त्रयीमीति शब्दावधिकारपरिसमाप्त्यर्थं । किम्भूतस्तर्हि किम्भूताय दद्यादित्याह—

धम्ममायाणह पवेइयं साहणेण मइमया समणुन्ने समणुन्नस्स असणं वा जाव कुज्जा
वेयावडियं परं आढायमाणे (सू० २०६) त्तिवेमि ॥ ८-२ ॥

‘धर्म’ दानधर्मं जानीत यूयं ‘प्रवेदितं’ कथितं, केन ?—श्रीवर्द्धमानस्वामिना, किम्भूतेन ?—‘मतिमता’ केवलिनः,
किम्भूतं धर्ममिति दर्शयति—यथा समनोज्ञः—साधुर्युक्तविहारी अपरस्मै—समनोज्ञाय चारित्रवते संविज्ञाय साम्भोगि-
कार्यकसामाचारीप्रविष्टायशनादिकं चतुर्विधं तथा वस्त्रादिकमपि चतुर्द्धा ‘प्रदद्यात्’ प्रयच्छेत्, तथा तदर्थं च निमन्त्र-
येत्, पेशलमन्यद्वा वैयावृत्त्यम्—अङ्गमर्दनादिकं कुर्यात्, नैतद्विपर्यस्तेभ्यो गृहस्थेभ्यः कुशीर्थिकेभ्यः पार्श्वस्थादिभ्योऽ-
संयिनेभ्योऽसमनोज्ञेभ्यो धेत्येतत्पूर्वोक्तं कुर्यादिति, किन्तु समनोज्ञेभ्य एव परम्—अत्यर्थमाद्रियमाणस्तदर्थंसीदने परमु-
त्सप्यमानः सम्यग्वैयावृत्त्यं कुर्यात्, तदेवं गृहस्थादयः कुशी-

याचल्लभ्यते तावद्गृह्यते, केवलमकल्पनीयं प्रतिपिद्यते, असमनोज्ञेभ्यस्तु दानग्रहणं प्रति सर्वनिषेध इति । इतिब्रवीमि-
शब्दौ पूर्ववद् । विमोक्षाध्ययने द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥ ८-२ ॥

उक्तो द्वितीयोद्देशकः, साम्प्रतं तृतीय आरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः-इहानन्तरोद्देशकेऽकल्पनीयाहारादिप्रति-
षेधोऽभिहितस्तत्प्रतिषेधकुपितस्य दानुर्यथावस्थितपिण्डदानप्ररूपणा च, तदिहाप्याहारादिनिमित्तं प्रविष्टेन शीताद्यङ्गोत्क-
म्पदर्शनान्यथाभाववतो गृहपतेर्यथावस्थितपदार्थावेदनतो गीतार्थेन साधुनाऽसदारेकाऽपनेयेत्यनेन सम्बन्धेनाथातस्या-
स्योद्देशकस्य सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारयितव्यं, तच्चेदम्-

मज्झिमेणं वयसावि एगे संबुञ्जमाणा समुट्टिया, सुच्चा मेहावी वयणं पंडियाणं
निसामिया समियाए धम्मे आरिएहिं पवेइए ते अणवकंलमाणा अणइवाएमाणा
अपरिगहेमाणा नो परिगहावंती सब्वावंति च णं लोगंसि निहाय दंडं पाणेहिं पावं
कम्मं अकुवमाणे एस महं अगंथे वियाहिए, ओए जुइमस्स खेयन्ने उववायं चवणं
च नच्चा (सू० २०७) •

इह त्रीणि वयांसि-युवा मध्यमवया • वृद्धश्चेति, तत्र मध्यमवयाः परिपक्वबुद्धित्वाद्धर्माह इत्यादौ दर्शयति-मध्यमेन वयसाऽप्येके सम्बुध्यमानाः धर्मचरणाय सम्यगुत्थिताः समुत्थिता इति, सत्यपि प्रथमचरमवयसोरुत्थाने यतो बाहुल्या-घोगयत्वाच्च प्रायो विनिवृत्तभोगकुतूहल इति निष्प्रत्यूहधर्माधिकारोति मध्यमवयोग्रहणं । कथं सम्बुध्यमानाः समुत्थिता इत्याह-इह त्रिविधाः सम्बुध्यमानका भवन्ति, तद्यथा-स्वयंबुद्धाः प्रत्येकबुद्धाः बुद्धबोधिताश्च, तत्र बुद्धबोधितेनेहाधिकार इति दर्शयति--'मेधावी' मर्यादाव्यवस्थितः 'पण्डितानां' तीर्थकृदादीनां 'वचनं' हिताहितप्राप्तिपरिहारप्रवर्त्तकं 'श्रुत्वा' आ-कर्ण्य पूर्वं पश्चात् 'निशम्य' अवधार्य समतामालम्बेत, किमिति ?-यतः समतया-माध्यस्थ्येनार्यैः-तीर्थकृद्भिर्धर्मः--श्रुतचा-रित्राख्यः 'प्रवेदितः' आदौ प्रकर्षेण वा कथित इति, ते च मध्यमे वयसि श्रुत्वा धर्मं सम्बुध्यमानाः समुत्थिताः सन्तः किं कुर्युरित्याह-ते निष्क्रान्ताः मोक्षमभि प्रस्थिताः कामभोगानभिकाङ्क्षन्तः तथा प्राणिनोऽनतिपातयन्तः परिग्रहमपरिगृ-ह्णन्तः, आद्यन्तयोर्ग्रहणे मध्योपादानमपि द्रष्टव्यम्, तथा (तो) मृपावादमवदन्त इत्याद्यपि वाच्यम्, एवम्भूताः स्वदेहेऽप्य-ममत्याः 'सन्वावंति'ति सर्वस्मिन्नपि लोके, चः समुच्चये स च भिन्नकमः, 'णम्' इति वाक्यालङ्कारे, नो परिग्रहवन्तश्च भवन्तीतियावत्, किं च-प्राणिनो दण्डयतीति दण्डः--परितापकारी तं दण्डं प्राणिषु प्राणिभ्यो वा 'निधाय' क्षिप्त्वा त्यक्त्वा 'पापं' पापोपादानं 'कर्म' अष्टादशभेदभिन्नं तत् 'अकुर्वाणः' अनाचरन्नेषु महान् न विद्यते ग्रन्थः सवाह्याभ्य-न्तरोऽस्यैत्यग्रन्थः 'व्याख्यातः' तीर्थकरगणधरादिभिः प्रतिपादित इति । कश्चैयम्भूतः स्यादित्याह--'ओजः' अद्वितीयो रागदेपरहितः 'द्युतिमान्' संयमो मोक्षो वा तस्य 'खेदज्ञो' निपुणो देवलोकेऽप्युपपातं च्यवनं च ज्ञात्वा सर्वस्थानानि-

आहारोवचया देहा परीसहपभंगुरा पासह एगे सव्विदिएहिं परिगिलायमाणेहिं (सू० २०८)

आहारेणोपचयो येषां ते आहारोपचयाः, के ते?—दिद्यन्त इति देहास्तदभावे तु म्लायन्ते चियन्ते वा, तथा 'परी-पहप्रभञ्जिनः' परीपहैः सन्निर्भङ्गुरा देहा भवन्ति, त्रतश्चाहारोपचितदेहा अपि प्राप्तपरीपहा यातादिक्षोभेण वा पश्यत यूयमेके क्लीवाः सर्वैरिन्द्रियैर्ग्लायमानैः क्लीवतामीयुः, तथाहि—क्षुषीडितो न पश्यति न शृणोति न जिघ्रतीत्यादि, तत्र केवलिनोऽप्याहारमन्तरेण शरीरं ग्लानभावं यायाद् आस्तां तावदपरः प्रकृतिभङ्गुरशरीर इति, स्यान्मतं—अकेवल्यकृता-र्थत्वात् शुद्धेदनीयसद्भावाच्चाहारयति दयादीनि त्रतान्यनुपालयति, केवली तु नियमात् सेत्स्यतीत्यतः किमर्थं शरीरं धारयति? तद्धरणार्थं चाहारयतीति?, अत्रोच्यते, तस्यापि चतुःकर्मसद्भावाच्चैकान्तेन कृतार्थता, तत्कृते शरीरं विभृ-यात्, तद्धरणं च नाहारमन्तरेण, शुद्धेदनीयसद्भावाच्चेति, तथाहि—वेदनीयसद्भावात्तत्कृता एकादशापि परीपहाः केव-लिनो व्यस्तसमस्ताः प्रादुष्यन्ति इत्यत आहारयत्येव केवलीति स्थितम्, अत आहारमृते ग्लानतेन्द्रियाणामिति प्रतिपा-दितं ॥ विदितवेद्यश्च परीपहपीडितोऽपि किं कुर्यादित्याह—

ओए दयं दयइ, जे संनिहाणसत्थस्स खेयन्ने से भिक्खू कालन्ने बलन्ने मायन्ने

खणन्ने विणयन्ने समयन्ने परिग्गं अममायमाणे कालेणुट्टाइ अपडिन्ने दुहओ छित्ता

नियाइं (सू० २०९)

‘ओजः’ एको रागादिरहितः सन् सत्यपि क्षुत्पिपासादिपरीपहे ‘दयामेव दयते’ कृपां पालयति, न परीपहैः तर्जितो दयां खण्डयतीत्यर्थः । कः पुनर्दयां पालयतीत्याह—यो हि लघुकर्मा सम्यङ् निधीयते नारकादिगतिषु येन तत्सन्निधानं-कर्म तस्य स्वरूपनिरूपकं शास्त्रं तस्य खेदज्ञो-निपुणो, यदिवा सन्निधानस्य-कर्मणः शस्त्रं-संयमः सन्निधानशस्त्रं तस्य खेदज्ञः-सम्यक् संयमस्य वेत्ता, यश्च संयमविधिज्ञः स भिक्षुः कालज्ञः-उचितानुचितावसरज्ञः, एतानि च सूत्राणि लो-कविजयपञ्चमोद्देशकव्याख्यानुसारेण नेतव्यानीति, तथा बलज्ञो मात्रज्ञः क्षणज्ञो विनयज्ञः समयज्ञः परिग्रहसमत्वेन अ-चरन् कालेनोत्थायी अप्रतिज्ञः उभयतश्छेत्ता, स चैवम्भूतः संयमानुष्ठाने निश्चयेन याति निर्यातीति ॥ तस्य च संयमानु-ष्ठाने परिव्रजतो यत्स्यात्तदाह—

तं भिक्खुं सीयफासपरिवेवमाणगायं उवसंकमित्ता गाहावई बूया-आउसंतो समणा !
नो खलु ते गामधम्मा उव्वाहंति ?, आउसंतो गाहावई ! नो खलु मम गामधम्मा
उव्वाहंति, सीयफासं च नो खलु अहं संचाएमि अहियासित्तए, नो खलु मे कप्पइ

अगणिकायं उज्जालित्तए वा (पज्जालित्तए वा) कायं आयावित्तए वा पयावित्तए वा
 अन्नेसिं वा वयणाओ, सिया स एवं वयंतस्स परो अगणिकायं उज्जालित्ता पज्जालित्ता
 कायं आयाविज्ज वा पयाविज्ज वा, तं च भिक्खू पडिलेहाए आगमित्ता आणविज्जा
 अणासेवणाए त्तिवेमि (सू० २१०) ॥ ८-३ ॥

‘तम्’ अन्तप्रान्ताहारतया निस्तेजसं निष्किञ्चनं भिक्षणशीलं भिक्षुमतिक्रान्तसोष्मयौवनावस्थं सम्यक्त्वक्काणाभावतया
 शीतस्पर्शपरिवेपमानगात्रं उपसङ्गम्य-आसन्नतामेत्य गृहपतिः-ऐश्वर्योष्मानुगतो मृगनाभ्यनुविद्धकश्मीरजवहलरसानुलि-
 ष्टदेहो मीनमदागुरुधनसारधूपितरल्लिकाच्छादितवपुः प्रौढसीमन्तिनीसन्दोहपरिवृतो वार्तोभूतशीतस्पर्शानुभवः सन्
 किमयं मुनिरुपहसितसुरसुन्दरीरूपसम्पदो मत्सीमन्तिनीरवलोप्य सात्त्विकभावोपेतः कम्पते उत शीतेनेत्येवं संशयानो
 ब्रूयात्-भो आयुष्मन् ! श्रमण ! कुलीनतामात्मन आविर्भावयन् प्रतिपेधद्वारेण प्रश्नयति-नो भवन्तं ग्रामधर्माः-विपया
 उत्-प्रावत्येन वाधन्ते!, एवं गृहपतिनोके विदिताभिप्रायः साधुराह-अस्य हि गृहपतेरात्मसंविख्याऽङ्गनावलोकनाऽऽवि-
 ष्कृतभावस्यासत्याशङ्काऽभूद् अतोऽहमस्यापनयामीत्येवमभिसन्धाय साधुर्वभाषे-आयुष्मन् ! गृहपते ! ‘नो खलु’ नैव
 ग्रामधर्मा मासुद्वाधन्ते, यत्पुनर्येषमानगात्रयष्टिं मामीक्षांचकृपे तच्छीतस्पर्शविजृम्भितं, न मनसिजविकारः, शीतस्पर्शमहं
 न खलु शक्नोम्यधिसोढुं, एयमुक्तः सन् भक्तिकरुणारसाक्षिसहृदयो ब्रूयात्-सुप्रज्वलितमाशुशुक्षणिं किमिति न सेवसे?;

महामुनिराह-भो गृहपते ! न खलु मे कल्पतेऽन्निकायं मनाग् ज्वालयितुं (उज्ज्वालयितुं) प्रकर्षेण ज्वालयितुं प्रज्वालयितुं स्वतो ज्वलितादौ 'कायं' शरीरमीपत् तापयितुमातापयितुं वा प्रकर्षेण तापयितुं प्रतापयितुं वा, अन्येषां वा वचनात् ममैतत्कर्तुं न कल्पते, यदिवाऽन्निसमारम्भायान्यो वा वक्तुं न कल्पते ममेति । तं चैवं वदन्तं साधुमवगम्य गृहपतिः कदाचिदेतत्कुर्यादित्याह—स्यात्-कदाचित्स-परो गृहस्थ एवमुक्तनीत्या वदतः साधोरन्निकायमुज्ज्वालय्य प्रज्वालय्य वा कायमातापयेत् प्रतापयेद्वा, तच्चोज्ज्वालनातापनादिकं भिक्षुः 'प्रत्युपेक्ष्य' विचार्य स्वसन्मत्या परव्याकरणेनान्येषां वाऽ-न्तिके श्रुत्वा-अवगम्य ज्ञात्वा तं गृहपतिमाज्ञापयेत्-प्रतिबोधयेत्, कया ?-अनासेयनया, यथैतत् ममायुक्तमासेवितुं, भवता तु पुनः साधुभक्त्यनुकम्पाभ्यां पुण्यप्राग्भारोपार्जनमकारीति, त्रवीमीतिशब्दाबुक्तार्थौ । विमोक्षाध्ययनस्य तृती-योद्देशकः परिसमाप्तः ।

उक्तस्तृतीयोद्देशकः, साम्प्रतं चतुर्थं आरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः, इहानन्तरोद्देशकं गोचरादिगतेन शीताद्यङ्ग-विकारदर्शनान्यथाभावापन्नस्य गृहस्थस्यासदारेका व्युदस्ता, यदि पुनर्गृहस्थाभावे योषित एवान्यथाभावाभिप्रायेणोप-सर्गयियुः ततो वैहानसगार्द्धपृष्ठादिकं मरणमप्यवलम्बनीयं, कारणभावे तु तन्न कार्यमित्येतत्प्रतिपादनार्थमिदमारभ्यत इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्योद्देशकस्यादिसूत्रम्—

जे भिक्खू तिहिं वत्थेहिं परिबुसिए पायचउत्थेहिं तस्स णं नो एवं भवइ--चउत्थं वत्थं
जाइस्सामि, से अहेसणिजाइं वत्थाइं जाइजा अहापरिगहियाइं वत्थाइं धारिजा,
नो धोइजा नो धोयरत्ताइं वत्थाइं धारिजा, अपलिओवमाणे गामंतरेसु ओमचेलिए,
एयं खु वत्थधारिस्स सामग्गियं (सू० २११) .

इह प्रतिमाप्रतिपन्नो जिनकल्पको वा अच्छिद्रपाणिः, तस्य हि पात्रनिर्योगसमन्वितं पात्रं कल्पत्रयं चायमेवौघोपधि-
र्भवति नौपग्रहिकः, तत्र शिशिरादौ क्षौमिकं कल्पद्वयं सार्द्धहस्तद्वयायामविष्कम्भं तृतीयस्त्वौर्णिकः, स च सत्यपि शीते
नापरमाकाङ्क्षतीत्येतद्दर्शयति--यो भिक्षुः त्रिभिर्वस्त्रैः 'पर्युपितो' व्यवस्थितः, तत्र शीते पतत्येकं क्षौमिकं प्रावृणोति, ततो-
ऽपि शीतासहिष्णुतया द्वितीयं क्षौमिकं, पुनरपि अतिशीततया क्षौमिककल्पद्वयोपर्यौर्णिकमिति, सर्वथौर्णिकस्य चाद्या-
च्छादनता विधेया, किम्भूतैस्त्रिभिर्वस्त्रैरिति दर्शयति--'पात्रचतुर्थैः' पतन्तमाहारं पातीति पात्रं, तद्ग्रहणेन च पात्रनिर्योगः
सप्तप्रकारोऽपि गृहीतः, तेन विना तद्ग्रहणाभावात्, स चायम्--'पतंतं पत्ताबंधो पायद्वयणं च पायकेसरिआ । पडलाइ
रयत्ताणं च गोच्छओ पायणिज्जोगो ॥ १ ॥' तदेवं सप्तप्रकारं पात्रं कल्पत्रयं रजोहरणं १ मुखवस्त्रिका २ चेत्येवं द्वाद-
शधोपधिः, सस्यैवम्भूतस्य भिक्षोः 'णम्' इति वाक्यालङ्कारे 'नैवं भवति' नायमध्यवसायो भवति, तद्यथा--न ममास्मिन्

१ पात्र पात्रबन्ध. पात्रस्थापनं च पात्रकेशरिका । पटलानि रजस्राणं च गोच्छकः पात्रनिर्योगः ॥ १ ॥

काले कल्पत्रयेण सम्यक् शीतापनोदो भवत्यतश्चतुर्थं वस्त्रमहं याचिष्ये, अथवसायनिषेधे च तद्याचनं दूरोत्सादितमेव, यदि पुनः कल्पत्रयं न विद्यते शीतकालश्चापतितस्ततोऽसौ जिनकल्पिकादिर्यथैषणीयानि वस्त्राणि याचेत्—उत्कर्षणापकर्षणरहितान्यपरिकर्म्मणि प्रार्थयेदिति, तत्र “उद्दिष्ट १ पहे २ अंतर ३ उज्झियधम्मा ४ य” चतस्रो वस्त्रेणा भवन्ति, तत्र चाधस्तन्योर्द्धयोरग्रह इतरयोस्तु ग्रहः, तत्राप्यन्यतरस्यामभिग्रह इति, याञ्जावाप्तानि च वस्त्राणि यथापरिगृहीतानि धारयेत्, न तत्रोत्कर्षणधावननादिकं परिकर्म्म कुर्याद् ॥ एतदेव दर्शयितुमाह—नो धावेत्—प्रासुकोदकेनापि न प्रक्षालयेत्, गच्छवासिनो ह्यप्राप्तवर्षादी ग्लानावस्थायां वा प्रासुकोदकेन यत्नया धावनमनुशातं, न तु जिनकल्पिकस्येति, तथा—न धौतरकानि वस्त्राणि धारयेत्, पूर्वं धौतानि पश्चाद्द्रक्तानीति, तथा ग्रामान्तरेषु गच्छन् वस्त्राण्यगोपयन् ब्रजेद्, एतदुक्तं भवति—तथाभूतान्यसावन्तप्रान्तानि विभर्ति यानि गोपनीयानि न भवन्ति, तदेवमसायवमचेलिकः, अवमं च तच्चेलं चायमचेलं प्रमाणतः परिमाणतो मूल्यतश्च, तद्यस्यास्त्यसायवमचेलिक इत्येतत्—पूर्वोक्तं ‘सुः’ अवधारणे, एतदेव वस्त्रधारिणः सामर्थ्यं भवति—एषैव त्रिकल्पात्मिका द्वादशप्रकारौघिकोपध्यात्मिका वा सामग्री भवति, नापरति ॥ शीतापगमे तान्यपि वस्त्राणि त्याज्यानीत्येतद्दर्शयितुमाह—

अह पुण एवं जाणिजा-उंवाइकंते खलु हेमंते गिम्हे पडिवन्ने अहापरिजुग्गाइं वत्थाइं परिट्टविज्जा, अदुवा संतरुत्तरे अदुवा ओमचेले अदुवा एगसाडे अदुवा अचेले (सू० २१२)

यदि तानि वस्त्राण्यपरहेमन्तस्थितिसहिष्णूनि तत उभयकालं प्रत्युपेक्षयन् विभर्ति, यदि पुनर्जीर्णदेश्यानि जीर्णा-
नीति जानीयात् ततः परित्यजतीत्यनेन सूत्रेण दर्शयति, अथ पुनरेवं जानीयाद्यथाऽपक्रान्तः खल्वयं हेमन्तो ग्रीष्मः
प्रतिपुन्नः अपगता शीतपीडा यथापरिजीर्णान्येतानि वस्त्राणि, एवमवगम्य ततः परिष्ठापयेत्—परित्यजेदिति, यदि पुनः
सर्वाण्यपि न जीर्णानि ततो यद्यजीर्णं तत्तत्परिष्ठापयेत्, परिष्ठाप्य च निस्तङ्गो विहरेत्, यदि पुनरतिक्रान्तेऽपि शिशिरे
क्षेत्रकालपुरुषगुणाद्भवेच्छीतं ततः किं कर्त्तव्यमित्याह—अपगते शीते वस्त्राणि त्याज्यानि, अथवा क्षेत्रादिगुणांद्भिमकणिनि
वाते वाति सत्यात्मपरितुलनार्थं शीतपरीक्षार्थं च सान्तरोत्तरो भवेत्—सान्तरमुत्तरं—प्रावरणीयं यस्य स तथा, क्वचित्प्रा-
वृणोति क्वचित्पार्श्ववर्त्तिं विभर्त्ति, शीताशङ्कया नाद्यापि परित्यजति, अथवाऽवमचेत् एककल्पपरित्यागात् द्विकल्पधा-
रीत्यर्थः, अथवा शनैः शनैः शीतेऽपगच्छति सति द्वितीयमपि कल्पं परित्यजेत् तत एकशटकः संवृतः, अथवाऽऽत्य-
न्तिके शीताभावे तदपि परित्यजेदतोऽचेलो भवति, असौ मुखवस्त्रिकारजोहरणमात्रोपधिः॥ किमर्थमसावैकैकं वस्त्रं परि-
त्यजेदित्याह—

लाघवियं आगममाणे, तवे से अभिसमन्नागए भवइ (सू० २१३)

लघोर्भावो लाघवं लाघवं विद्यते यस्यासौ लाघविक(स्त)मात्मानमागमयन्—आपादयन् वस्त्रपरित्यागं कुर्यात्, शरी-
रोपकरणकर्मणि वा लाघवमागमयन् वस्त्रपरित्यागं कुर्यादिति । तस्य चैवम्भूतस्य किं स्यादित्याह—‘से’ तस्य वस्त्रप-

रित्यागं कुर्वतः साधोस्तपोऽभिसमन्वागतं भवति, कायक्लेशस्य तपोभेदत्वात्, उक्तं च—“पंचहिं ठाणेहिं समणाणं नि-
गंधाणं अचेलगत्ते पसत्थे भवति, तंजहा-अप्पा पडिलेहा १ वेसासिए रुवे २ तवे अणुमए ३ लाघवे पसत्थे ४ विडले
इंदियनिगहे ५” ॥ एतच्च भगवता प्रवेदितमिति दर्शयितुमाह—

जमेयं भगवया पवेइयं तमेव अभिसमिच्चा सव्वओ सव्वत्ताए सम्मत्तमेव सम-

भिजाणिज्जा (सू० २१४)

यदेतद्भगवता-धीरवर्द्धमानस्वामिना प्रवेदितं तदेवाभिसमेत्य-ज्ञात्वा ‘सर्वतः’ सर्वैः प्रकारैः सर्वात्मतया सम्यक्त्वमेव
समत्वं वा-संचलाचलावस्थयोस्तुल्यतां ‘समभिजानीयात्’ आसेवनापरिज्ञया आसेवेतेति ॥ यः पुनरल्पसत्त्वतया भगवदु-
पदिष्टं नैव सम्यग् जानीयात्स एतदध्यवसायी स्यादित्याह—

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-पुट्ठो खलु अहमंसि नालमहमंसि सीयफासं अहिया-
सित्तए, से वसुमं सव्वसमन्नागयधन्नाणेणं अप्पाणेणं केइ अंकरण्याए आउट्टे तव-
स्सिणो हु तं सेयं जमेगे विहमाइए तत्थावि तस्स कालपरियाए, सेऽवि तत्थ

१ पद्यभिः कारणैः श्रमणात्तो निप्रंथानामचेलकत्वं प्रशस्तं भवति, तद्यथा—अल्पा प्रतिखिखणा १ वैश्वसिकं रूपं २ तपोऽनुमतं ३ लाघवं प्रशस्तं ४ विपुल
इन्द्रियनिग्रहः ५.

विअंतिकारए, इच्चेयं विमोहायतणं हियं सुहं खमं निस्सेसं आणुगामियं तिवेमि .

(सू० २१५) ॥ ८-४ ॥ विमोक्षाध्ययने चतुर्थ उद्देशकः ॥”

‘णम्’ इति वाक्यालङ्कारे यस्य भिक्षोर्मन्दसंहननतया एवम्भूतोऽध्यवसायो भवति, तद्यथा-स्पृष्टः खल्वहमस्मि रोगा-
तद्कैः शीतस्पर्शादिभिर्वा ख्याद्युपसर्गैर्वा, ततो ममास्मिन्नवसरे शरीरविमोक्षं कर्तुं श्रेयो ‘नालं’ न समर्थोऽहमस्मि,
‘शीतस्पर्श’ शीतापादितं दुःखविशेषं भावशीतस्पर्शं वा ख्याद्युपसर्गम् ‘अध्यासयितुम्’ अधिसोढुमित्यतो भक्तपरिज्ञेद्वि-
तमरणपादपोषगमनमुत्सर्गतः कर्तुं युक्तं, न च तस्य ममास्मिन्नवसरेऽवसरो यतो मे कालक्षेपासहिष्णुरूपसर्गः समु-
त्थितो रोगवेदनां वा चिराय सोढुं नालमतो वेदानसं गार्ह्यपृष्ठं वा आपवादिकं मरणमत्र साम्प्रतं, न पुनरुपसर्गितस्त-
देवाभ्युपेयादित्याह—‘स’ साधुः वसु-द्रव्यं स चात्र संयमः स विद्यते यस्यासौ वसुमान्, सर्वसमन्वागतप्रज्ञानेनारमना
कश्चिदर्द्धकटाक्षनिरीक्षणाद्युपसर्गसम्भवे सत्यपि तदकरणतया आ-समन्ताद्भूतो-व्यवस्थित आवृत्तो, यदिया शीतस्पर्श-
वातादिजनितं दुःखविशेषमसहिष्णुस्तच्चिकित्साया अकरणतया वसुमान् सर्वसमन्वागतप्रज्ञानेनारमना आवृत्तो-व्यव-
स्थित इति, स चोपसर्गितो वातादिवेदनां चासहिष्णुः किं कुर्यादित्याह-हुर्हेतौ यस्माच्चिराय वातादिवेदनां सोढुमस्त-
हिष्णुः, यदिया यस्मात् सीमन्तिनी उपसर्गयितुमुपस्थिता विपभक्षणोद्धन्धनाद्युपन्यासेनापि न मुञ्चति ततस्तपस्विनः
प्रभूततरकालानाविधोपायोपार्जिततपोधनस्य तदैव श्रेयो यदैकः कश्चिन्नित्तैः सपत्नीकोऽपवरके प्रवेशितः आरूढप्रण-

यम्रेयसीप्राग्धिं तस्तस्त्रिर्गमोपायमलभमान आत्मोद्धन्धनाय विहायोगमनं तदाऽऽदद्याद्धिपं वा भक्षयेत् पतनं वा कुर्याद्
दीर्घकालं वा शीतस्पर्शादिकमसहिष्णुः सुदर्शनवत् प्राणान् जह्यात् । ननु च वेहानसादिकं बालमरणमुक्तं, तच्चानर्थाय,
तत्कथं तस्याभ्युपगमः?, तथा चागमः—“इच्छेएणं बालमरणेणं सरमाणे जीवे अणंतेहिं नेरइयभवगहणेहिं अप्पाणं
संजोएइ जाव अणाइयं च णं अणवयगं चावरंतं संसारकंतारं भुज्जो परिइइत्ति, अत्रोच्यते, नैप दोपोऽत्रास्सा-
कमार्हतानां, नैकान्ततः किञ्चित्पिच्छमभ्युपगतं वा मैथुनमेकं विहाय, अपि तु द्रव्यक्षेत्रकालभावानाश्रित्य तदेव प्रति-
पिथ्यते तदेव चाभ्युपगम्यते, उत्सर्गोऽप्यगुणायापवादोऽपि गुणाय कालज्ञस्य साधोरिति, एतद्दर्शयितुमाह—दीर्घकालं संघ-
मप्रतिपालनं विधाय संलेखनाविधिना कालपर्यायेण भक्तपरिज्ञादिमरणं गुणायेति, एवंविधे त्ववसरे तत्रापि वेहानसगा-
र्द्धमप्यादिमरणे अपि कालपर्याये एव, यद्धत्कालपर्यायमरणं गुणाय एवं वेहानसादिकमपीत्यर्थः, बहुनाऽपि कालपर्यायेण
यावन्मात्रं कर्मासौ क्षपयति तदसावल्पेनापि कालेन कर्मक्षयमवाप्नोतीति दर्शयति—‘सोऽपि’ वेहानसादेर्विधाता, न
केवलमानुपूर्व्या भक्तपरिज्ञादेः कर्त्तव्यपिशब्दार्थः, ‘तत्र’ तस्मिन् वेहानसादिमरणे ‘विअंत्तिकारए’त्ति विशेषेणान्तिर्व्यन्तिः
—अन्तक्रिया तस्याः कारको व्यन्तिकारकः, तस्य हि तस्मिन्नवसरे तद्देहानसादिकमौत्सर्गिकमेव मरणं, यतोऽनेनाप्याप-
वादिकेन मरणेनानन्ताः सिद्धाः सेत्स्यन्ति च, उपसञ्जिहीर्षुराह—‘इत्येतत्’ पूर्वोक्तं वेहानसादिमरणं विगतमोहानामाय-
तनम्—आश्रयः कर्त्तव्यतया तथा हितम् अपायपरिहारतया तथा सुखं जन्मान्तरेऽपि सुखहेतुत्वात् तथा ‘क्षमं’ युक्तं

१ इत्येतेन बालमरणेन म्रियमाणो जीवोऽन्तर्गैरधिकभवमहणेऽस्मान् संयोजयति यावदनादिकं चानवदमं चातुरन्तं संसारकान्तारं भूयो भूयः परिवर्त्तते.

प्राप्तकालत्वात् तथा निःश्रेयसं कर्मक्षयहेतुत्वात् तथा 'आनुगामिकं' तदज्जितपुण्यानुगमनात्, इतिब्रवीमिशब्दौ पूर्ववद् । विमोक्षाध्ययनस्य चतुर्थोद्देशकः समाप्तः ॥

उक्तचतुर्थोद्देशकः, साम्प्रतं पञ्चम आरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः, इहानन्तरोद्देशके बालमरणं गार्हपृष्ठादिकमुपन्यस्तम्, इह तु तद्विपर्यस्तं ग्लानभावोपगतेन मिथुणा भक्तपरिज्ञाख्यं मरणमभ्युपगन्तव्यमित्येतत्प्रतिपाद्यते, तदनेन सम्बन्धेनायातस्यास्योद्देशकस्यादिसूत्रम्—

जे भिक्खू दोहिं वरथेहिं परिबुसिए पायतइएहिं तस्स णं नो एवं भवइ-तइयं वरथं जाइस्सामि, से अहेसणिज्जाइं वरथाइं जाइज्जा जाव एवं खु तस्स भिक्खुस्स सामगियं, अह पुण एवं जाणिज्जा-उवाइकंते खलु हेमन्ते गिम्हे पडिवण्णे, अहापरिजुन्नाइं वरथाइं परिट्टुविज्जा, अहापरिजुन्नाइं परिट्टुविच्चा अदुवा संतरुत्तरे अदुवा ओमचेले अदुवा एगसाडे अदुवा अचेले लाघवियं आगममाणे तवे से अभिसमन्नागए भवइ जमेयं भगवया पवेइयं तमेव अभिसमिच्चा सब्वाए सम्मत्तमेव स-

मभिजाणिया, जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-पुट्टो अवलो अहमसि नालमहमंसि
 गिहंतरसंकमणं भिक्खवारियं गमणाए, से एवं वयंतस्स परो अभिहंडं असणं वा ४
 आहट्टु दलइज्जा, से पुब्बामेव आलोइज्जा-आउसंतो ! नो खलु मे कप्पइ अभिहंडं
 असणं ४ भुत्तए वा पायए वा अन्ने वा एयप्पगारे (सू० २१६)

तत्र त्रिकल्पपर्युपितः स्थविरकल्पिको जिनकल्पिको वा स्यात्, कल्पद्वयपर्युपितस्तु नियमाजिनकल्पिकपरिहारविशु-
 द्धिकथथालन्दिक्प्रतिमाप्रतिपत्तानामन्यतमः, अस्मिन् सूत्रेऽपदिष्टो यो भिक्षुर्जिनकल्पिकादिद्वीभ्यां वस्त्राभ्यां पर्युपितो
 वस्त्रशब्दस्य सामान्यवाचित्वादेकः क्षौमिकोऽपर और्णिक इत्याभ्यां कल्पाभ्यां पर्युपितः-संयमे व्यवस्थितः, किम्भूताभ्यां
 कल्पाभ्यां!-पात्रतृतीयाभ्यां पर्युपित इत्याद्यनन्तरोद्देशकवन्नेयं यावत् 'नालमहमंसि'त्ति स्पृष्टोऽहं वातादिभी रोगैः 'अ-
 चलः असमर्थः 'नालं' न समर्थोऽस्मि गृहाद्गृहान्तरं सङ्क्रमितुं, तथा भिक्षार्थं चरणं चर्या भिक्षाचर्या तद्गमनाय 'नालं' न
 समर्थ इति, तमेवम्भूतं भिक्षुमुपलभ्य स्याद्गृहस्थ एवम्भूताभाल्मीयामवस्थां वदतः साधोरवदतोऽपि परो गृहस्थादिरनु-
 कम्पाभक्तिरसार्द्रहृदयोऽभिहृतं-जीवोपमर्दननिर्वृत्तं, किं तद्? -अंशानं पानं खादिसं स्वादिसं चेत्यारादाहृत्य तस्मै साधवे
 'दलणज्ज'त्ति दद्यादिति । तेन च ग्लानेनापि साधुना सूत्रार्थमनुसरता जीवित्तिनिष्पिपासुनाऽवश्यं मर्त्तव्यमित्यध्यवसा-
 यिना किं विधेयमित्याह-स जिनकल्पिकादीनां चतुर्णामध्यन्यतमः पूर्वमेव-आदावेव 'आलोचयेत्' विचारयेत्, कत्तरे-

णोद्गमादिना दोषेण दुष्टमेतत् १, तत्राभ्याहृतमिति ज्ञात्वाऽभ्याहृतं च प्रतिषेधयेत्, तद्यथा-आयुष्मन् गृहपते ! न खल्वे-
 तन्ममाभिहृतमभ्याहृतं च कल्पते अशनं भोक्तुं पानं पातुमन्यद्वैतलकारमाधां कर्मादिदोषदुष्टं न कल्पते, इत्येवं तं गृह-
 पतिं दानायोद्यतमाज्ञापयेदिति, पाठान्तरं वा “तं भिक्खुं केइ गाहावई उवसं कमिचु बूया-आउसंतो समणा ! अहन्नं
 तव अट्टाए असणं वा ४ अभिहडं दलामि, से पुब्बामेव जाणेज्जा-आउसंतो गाहावई ! जन्नं तुमं मम अट्टाए असणं
 वा ४ अभिहडं चेतेसि, णो य खलु मे कप्पइ एयप्पगारं असणं वा ४ भोत्तए वा पायए वा, अन्ने वा तहप्पगारे”त्ति,
 कण्ठ्यं, तदेवं प्रतिषिद्धोऽपि श्रावकसंज्ञिप्रकृतिभद्रकमिथ्यादृष्टीनामन्यतम एवं चिन्तयेत्, तद्यथा-एष तावत् ग्लानो
 न शक्नोति भिक्षामटितुं न चापरं कञ्चन ब्रवीति तदस्मै प्रतिषिद्धोऽप्यहं केनचिच्छन्नना दास्यामीत्येवमभिसन्धायाहा-
 रादिकं षोक्तयति, तत्साधुरनेपणीयमितिकृत्वा प्रतिषेधयेत् ॥ किं च—

जस्स णं भिक्खुस्स अयं पगप्पे-अहं च खलु पडिन्नत्तो अपडिन्नत्तेहिं गिलाणो अ-
 गिलाणेहिं अभिक्ख साहम्मिएहिं कीरमाणं वेयावडियं साइज्जिस्सामि, अहं वावि
 खलु अप्पडिन्नत्तो पडिन्नत्तस्स अगिलाणो गिलाणस्स अभिक्ख साहम्मियस्स कुज्जा
 वेयावडियं करणाए आहट्टु परिन्नं अणुक्खिस्सामि आहडं च साइज्जिस्सामि १, आ-
 हट्टु परिन्नं आणक्खिस्सामि आहडं च नो साइज्जिस्सामि २, आहट्टु परिन्नं नो आण-

विखस्सामि आहडं च साइज्जिस्सामि ३, आहडु परिन्नं नो आणक्खिस्सामि आहडं
 च नो साइज्जिस्सामि ४ एवं से अहाकिट्ठियमेव धम्मं समभिजाणमाणे संते विरए
 सुसमाहियलेसे तत्थावि तस्स कालपरियाए से तत्थ विअंतिकारए, इच्चेयं विमोहाय-
 यणं हियं सुहं खमं निस्सेसं आणुगामियं तिवेमि (सू० २१७) ८-५ । विमोक्षाध्य-
 यने पञ्चम उद्देशकः ॥

'णम्' इति वाक्यालङ्कारे यस्य भिक्षोः परिहारविशुद्धिकस्य यथालन्दिकस्य वाड्यं-वक्ष्यमाणः 'प्रकल्पः' आचारो भ-
 यति, तद्यथा-अहं च खलु 'च' समुच्चये 'खलुः' वाक्यालङ्कारे अहं क्रियमाणं वैयावृत्त्यमपरैः 'स्वादयिष्यामि' अभिल-
 पिष्यामि, किम्भूतोऽहं? -प्रतिज्ञप्तो-वैयावृत्त्यकरणायपरुरुकः-अभिहितो यथा तव वयं वैयावृत्त्यं यथोचितं कुर्म इति,
 किम्भूतैः परैः? -अप्रतिज्ञप्तैः-अनुक्तैः, किम्भूतोऽहं-ग्लानो-विकृष्टतपसा कर्त्तव्यताऽशक्तौ वातादिक्षोभेण वा ग्लान
 इति, किम्भूतैरपरैः? -अग्लानैः-उचितकर्त्तव्यसहिष्णुभिः, तत्र परिहारविशुद्धिकस्यानुपारिहारिकः करोति कल्पस्थितो
 वा परो, यदि पुनस्तेऽपि ग्लानास्ततोऽन्ये न कुर्वन्ति, एवं यथालन्दिकस्यापीति, केवलं तस्य स्वविरा अपि कुर्वन्तीति
 दर्शयति-निर्जराम् 'अभिकाइक्ष्य' उद्दिश्य 'साधर्मिकैः' सहशकल्पिकैरेककल्पस्थैरपरसाधुभिर्वा क्रियमाणं वैयावृत्त्यमहं
 'स्वादयिष्यामि' अभिकाइयिष्यामि यस्यायं भिक्षोः प्रकल्पः-आचारः स्यात् स तमाचारमनुपालयन् भक्तपरिज्ञयाऽपि

जीवितं जह्यात्, न पुनराचारखण्डनं कुर्यादिति भावार्थः । तदेवमन्येन साधर्मिकेण वैयावृत्यं क्रियमाणमनुज्ञातं, सा-
म्प्रतं स एवापरस्य कुर्यादिति दर्शयितुमाह—‘चः’ समुच्चये अपिशब्दः पुनःशब्दार्थः, स च पूर्वस्माद्विशेषदर्शनार्थः,
‘खलुः’ वाक्यालङ्कारे, अहं च पुनरप्रतिज्ञः—अनभिहितः प्रतिज्ञप्तस्य—वैयावृत्यकरणायामिहितस्य अगलानो ग्लानस्य
निर्जरामभिकाङ्क्ष्य साधर्मिकस्य वैयावृत्यं कुर्या, किमर्थं?—‘करणाय’ तदुपकरणाय तदुपकारायेत्यर्थः, तदेवं प्रतिज्ञां
परिगृह्यापि भक्तपरिज्ञया प्राणान् जह्यात्, न पुनः प्रतिज्ञामिति सूत्रभावार्थः । इदानीं प्रतिज्ञाविशेषद्वारेण चतुर्भङ्गि-
कामाह—एकः कश्चिदेवम्भूतां प्रतिज्ञां गृह्णाति, तद्यथा—ग्लानस्यापरस्य साधर्मिकस्याहारादिकमन्वेपयिष्यामि, अपरं च
वैयावृत्यं यथोचितं करिष्यामि, तथाऽपरेण च साधर्मिकेणाहृतमानीतमाहारादिकं स्वादयिष्यामि—उपभोक्ष्ये, एवम्भूतां
प्रतिज्ञामाहृत्य—गृहीत्वा वैयावृत्यं कुर्यादिति १, तथाऽपर आहृत्य—प्रतिज्ञां गृहीत्वा यथाऽपरनिमित्तमन्वीक्षिष्ये आहा-
रादिकमाहृतं चापरेण न स्वादयिष्यामीति २, तथाऽपर आहृत्य प्रतिज्ञामेवम्भूतां, तद्यथा—नापरनिमित्तमन्वीक्षिष्याम्या-
हारादिकमाहृतं चान्येन स्वादयिष्यामीति ३, तथाऽपर आहृत्य प्रतिज्ञामेवम्भूतां, तद्यथा—नान्वीक्षिष्येऽपरनिमित्तमाहा-
रादिकं नाप्याहृतमन्येन स्वादयिष्यामीति ४, एवम्भूतां च नानाप्रकारां प्रतिज्ञां गृहीत्वा कुतश्चिद् ग्लायमानोऽपि जीवित-
परित्यागं कुर्यात्, न पुनः प्रतिज्ञालोपमिति । अमुमेवार्थमुपसंहारद्वारेण दर्शयितुमाह—‘एवम्’ उक्तविधिना ‘स’ मिथु-
रवगततत्त्वः शरीरादिनिष्पिपासुः यथाकीर्तितमेव धर्मम्—उक्तस्वरूपं सम्यग्भिजानन्—आसेवनापरिज्ञया आसेवमानः,
तथा लाघविकमागमयन्नित्यादि यच्चतुर्थोद्देशकेऽभिहितं तदत्र वाच्यमिति, तथा ‘शान्तः’ कपयोपशमाच्छ्रान्तो वा अ-

नादिसंसारपर्यटनाद् विरतः सावधानुष्ठानात् शोभनाः समाहृता-गृहीता लेश्याः-अन्तःकरणवृत्तयस्तैजसीप्रभृतयो वा येन स सुसमाहृतलेश्यः, एवम्भूतः सन् पूर्वगृहीतप्रतिज्ञापालनासमर्थो ग्लानभावोपगतस्तपसा रोगातङ्केन वा प्रतिज्ञालोप-मकुर्वन् शरीरपरित्यागाय भक्तप्रत्याख्यानं कुर्यात्, 'तत्रापि' भक्तपरिज्ञायामपि 'तस्य' कालपर्यायेणानागतायामपि कालपर्याय एव निष्पादितशिव्यस्य संलिखितदेहस्य यः कालपर्यायो-मृत्योरवसरोऽत्रापि ग्लानावसरेऽसावेव कालपर्याय इति, कर्मनिर्जराया उभयत्र समानत्वात्, स भिक्षुस्तत्र-ग्लानतयाऽनशनविधाने व्यन्तिकारकः-कर्मक्षयविधायीति । उद्देशकार्यमुपसञ्जिहीरुराह-सर्वं पूर्ववद् । विमोक्षाध्ययनस्य पञ्चमोद्देशकः परिसमाप्तः ॥

उक्तः पञ्चमोद्देशकः, साम्प्रतं पष्ठ आरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः-इहानन्तरोद्देशके ग्लानतया भक्तप्रत्याख्यान-मुक्तम्, इह धृतिसंहननादिवलोपेत एकत्वभावनां भावयन्निद्रितमरणं कुर्यादित्येतत्प्रतिपाद्यत इत्यनेन सम्बन्धेनायात-स्यास्योद्देशकस्यादी सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीयं, तच्चेदम्-

जे भिववू एगेण वत्थेण परिवुसिए पायविईएण, तस्स णं नो एवं भवइ-विइयं वत्थं जाइस्सामि, से अहेसणिज्जं वत्थं जाइज्जा अहापरिगहियं वत्थं धारिज्जा जाव गिम्हे

पडिवन्ने अहांपरिजुन्नं वरथं परिट्टुविजा २ ता अदुवा एगसाडे अदुवा अचेले लाघ-
वियं आगममाणे जाव सम्मत्तमेव समभिजाणीया (सू० २१८)

गतार्थं ॥ तस्य च भिक्षोरभिग्रहविशेषात् सपात्रमेकं वस्त्रं धारयतः परिकर्मितमतेर्लघुकर्मतया एकत्वभावनाऽध्यव-
सायः स्यादिति दर्शयितुमाह—

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ—एगे अहमंसि न मे अत्थि कोइ न याहमवि कस्सवि,
एवं से एगागिणमेव अप्पाणं समभिजांणिजा, लाघवियं आगममाणे तवे से अभि-
समन्नागए भवइ जाव समभिजाणिया (सू० २१९)

'णम्' इति वाक्यालङ्कारे, यस्य भिक्षोः 'एवं'मिति वक्ष्यमाणं भवति, तद्यथा—एकोऽहमस्मि संसारे पर्यटतो न मे
पारमार्थिक उपकारकर्तृत्वेन द्वितीयोऽस्ति, न चाहमन्यस्य दुःखापनयनतः कस्यचिद् द्वितीय इति, स्वकृतकर्मफलेश्व-
रत्वात्प्राणिनां, एवमसौ साधुरेकाकिनमेवात्मानम्—अन्तरात्मानं सम्यगभिजानीयात्, नास्यात्मनो नरुकादिदुःखत्राणात्तया
शरण्यो द्वितीयोऽस्तीत्येवं संदधानो यद्यद्रोगादिकमुपतापकारणमापद्यते तत्तदपरशरणनिरपेक्षो मयैवैतत्कृतं मयैव सोढव्य-
मित्येतदध्ययसायी सम्यगधिसहते । कुत एतदधिसहत इत्यत आह—लाघवियमित्यादि, चतुर्थोद्देशक्यद्गतार्थं, यावत्
'सम्मत्तमेव समभि जाणिय'त्ति ॥ इह द्वितीयोद्देशके उद्गमोत्पादनैपणा प्रतिपादिता, तद्यथा—'आउसंतो रामणा !' अहं बलु

तव अष्टाए असणं वा ४ वयं वा पडिगहं वा कंवलं वा पायपुंछणं वा पाणाइं भूयाइं जीवाइं सत्ताइं समांरंभ समुद्दिस्स
 कीयं पांमिघं अच्छेज्जं अणिसिद्धं आहट्टुं चेएमि' इत्यादिना ग्रन्थेनेति, तथाऽनन्तरोद्देशके "ग्रहणैपणा प्रतिपादिता,
 "सिया य से एवं वयंतस्सपि परो अभिहडं असणं वा ४ आहट्टुं दलएज्जा" इत्यादिना ग्रन्थेन, ततो ग्रसैपणाऽवशिष्यते,
 अतस्तत्रप्रतिपादनायाह—

से भियखू वा भियखुणी वा असणं वा ४ आहारमाणे नो वामाओ हणुयाओ दा-
 हिणं हणुयं संचारिज्जा आसाएमाणे, दाहिणाओ वामं हणुयं नो संचारिज्जा आसाए-
 माणे, से अणासायमाणे लाघवियं आगममाणे तवे से अभिसमन्नागए भवइ, ज-
 मेयं भगवया पवेइयं तमेवं अभिसमिच्चा सव्वओ सव्वत्ताए सम्मत्तमेव अ(सम)भि-
 जाणिया (सू० २२०)

• 'स' पूर्वव्यावर्णितो 'भिधुः' साधुः साधी वा अशनादिकमाहारमुद्गमोत्पादनैपणाशुद्धं प्रत्युत्पन्नं ग्रहणैपणाशुद्धं च
 गृहीतं सदङ्गारिताभिधूमितवर्जमाहारयेत्, तयोश्चाङ्गारिताभिधूमितयो रागद्वेषौ निमित्तं, तयोरपि सरसनीरसोपलब्धिः,
 कारणभावे च कार्याभाव इतिकृत्या रसोपलब्धिनिमित्तपरिहारं दर्शयति—स भिक्षुराहारमाहारयन्नो वामतो हनुतो द-
 क्षिणां हनुं रसोपलब्धये सन्नारयेदास्वादयन्ननादिकं, नापि दक्षिणतो वामां सन्नारयेदास्वादयन्, तत्सन्नारारास्वादनेन

हि रसोपलब्धौ रागद्वेषनिमित्ते अङ्गारितत्वाभिधूमितत्वे स्यातामतो यत्किञ्चिदप्यास्वादनीयं नास्वादयेत्, पाठान्तरं वा 'आढायमाणे' आदरवानाहारे मूर्च्छितो गृद्धो न सञ्चारयेदिति, हन्यन्तरसङ्क्रमयदन्यत्रापि नास्वादयेदिति दर्शयति—स ह्याहारं चतुर्विधमप्याहारयन् रागद्वेषौ परिहरन्नास्वादयेदिति, तथा कुतश्चिन्निमित्ताद्धन्वन्तरं सञ्चारयन्नप्यनास्वादन्यन् सञ्चारयेदिति। किमिति यत आह—आहारलाघवमागमयन्-आपादयन्-नो आस्वादयेदित्यास्वादनिषेधेन चान्तप्रान्ताहाराभ्युपगमोऽभिहितो भवति, एवं च तपः 'से' तस्य भिक्षोरभिसमन्वागतं भवतीत्यादि गतार्थं यावत् 'सम्मत्तमेव सम्भिजाणिय'त्ति॥ तस्य चान्तप्रान्ताश्रितयाऽपचितमांसशोणितस्य जरदस्थिसन्ततेः क्रियाऽवसीदत्कायचेष्टस्य शरीरपरित्यागबुद्धिः स्यादित्याह—

जस्त णं भिक्खुस्स एवं भवइ—से गिलामि च खलु अहं इमंमि समए इमं सरी-
 रं अणुपुब्बेण परिवहित्तए, से अणुपुब्बेणं आहारं संवट्टिजा, अणुपुब्बेणं आहारं
 संवट्टित्ता कसाए पयणुए किच्चा समाहियच्चे फलगावयट्ठी उट्ठाय भिक्खू अभिनि-
 बुडच्चे (सू० २२१)

'णम्' इति वाक्यालङ्कारे यस्यैकत्वभावनाभावितस्य भिक्षोराहारोपकरणलाघवं गतस्य 'एव'मिति वक्ष्यमाणोऽभिप्रायो भवति, 'से' इति तच्छब्दार्थे तच्छब्दोऽपि वाक्योपन्यासार्थे, 'चः' शब्दसमुच्चये 'खलुः' अवधारणे, अहं चास्मिन् 'समये'

अवसरे संयमावसरे ग्लायामि ग्लानिमेष गतो रूक्षाहारतया तत्समुत्थेन वा रोगेण पीडितोऽतो न शक्तोमि रूक्षतपो-
 भिरभिनिष्टसं शरीरकमानुपूर्व्या-यथेष्टकालावश्यकक्रियारूपया परिवोदुं-नालमहं क्रियासु व्यापारयितुम्, अस्मिन्नवसरे
 इदं प्रतिक्षणं शीर्यमाणत्वाच्छरीरकमिति मत्या स भिक्षुरानुपूर्व्या-चतुर्थपष्ठाचाम्लादिकया आहारं 'संवर्त्तयेत्' संक्षिपेत्
 न पुनर्द्वादशसंवत्सरसंलेखनाऽऽनुपूर्वीह गृह्यते, ग्लानस्य तावन्मात्रकालस्थितेरभावाद्, अतस्तत्कालयोग्ययाऽऽनुपूर्व्या
 द्रव्यसंलेखनार्थमाहारं निरुन्ध्यादिति । द्रव्यसंलेखनया संल्लिख्य च यदपरं कुर्यात्तदाह-पष्ठाष्टमदशमद्वादशादिकयाऽऽनु-
 पूर्व्याऽऽहारं संवर्त्य कपायान् प्रतनून् कृत्वा सर्वकालं हि कपायतानवं विधेयं विशेषतस्तु संलेखनावसरे इत्यतस्तान् प्रतनून्
 कृत्वा सम्यगाहिता-व्यवस्थापिता अर्चा-शरीरं येन स समाहितार्चः, नियमितकायव्यापार इत्यर्थः, यदिवा अर्चा-
 लेख्या सम्यगाहिता-जनिता लेख्या येन स समाहितार्चः, अतिविशुद्धाध्यवसाय इत्यर्थः, यदिवाऽर्चा-क्रोधाद्यध्यवसाया-
 रिमका ज्वाला समाहिता-उपशमिताऽर्चा येन स तथा, 'फलं' कर्मक्षयरूपं तदेव फलकं तेनापदि-संसारभ्रमणरूपाया-
 मर्थः-प्रयोजनं फलकापदर्थः स विद्यते यस्यासौ फलकापदर्थी, यदिवा फलकवद्वास्यादिभिरुभयतो बाह्यतोऽभ्यन्तर-
 तश्चावकृष्टः फलकावकृष्ट इत्येवं विगृह्यार्पत्वात् 'फलगावयठी' इत्युक्तं, यदिवा तक्ष्यमाणोऽपि दुर्वचनवास्यादिभिः क-
 पायाभावतया फलकवदवतिष्ठते तच्छीलश्चेति फलकावस्थायी, वासीचन्दनकल्प इत्यर्थः, स एवम्भूतः प्रतिदिनं सा-
 कारभक्तप्रत्याख्यायी बलवति रोगावेगे उत्थाय-अभ्युद्यतमरणोद्यमं विधायामिनिर्वृत्तार्चः-शरीरसन्तापरहितो धृति-सं-
 हननाद्युपेतो महापुरुषाचीर्णमार्गान्निविधायीद्वितमरणं कुर्यात् ॥ कथं कुर्यादित्याह—

अणुपविसित्ता गामं वा नगरं वा खेडं वा कव्वडं वा मडवं वा पट्टणं वा दोणमुहं
 वा आगरं वा आसमं वा सन्निवेसं वा नेगमं वा रायहाणिं वा तणाइं जाइज्जा तणाइं
 जाइत्ता से तमायाए एगंतमवक्कमिज्जा, एगंतमवक्कमिज्जा अप्पंडे अप्पपाणे अप्प-
 वीए अप्पहरिए अप्पोसे अप्पोदए अप्पुत्तिंगपणगदगमद्वियमक्कडासंताणए पडि-
 लेहिय २ पमज्जिय २ तणाइं संथरिज्जा, तणाइं संथरित्ता इत्थवि समए इत्तरियं
 कुज्जा, तं सच्चं सच्चवाइं ओए तित्ते छिन्नकहंक्के आईयट्टे अणाइंए चिच्चाण भेउरं
 कायं संविहूय विरूवरूवे परीसहोवसगो अस्सि विस्संभणयाए भेरवमणुचिन्ने त-
 र्थावि तस्स कालपरियाए जाव अणुगामियं तिवेमि (सू० २२२) ८-६ ॥ विमो-
 क्षाध्यने पठ उद्देशकः ॥ ८ ॥

मसति बुद्धादीन् गुणानिति गम्यो वाऽष्टादशानां कारणामिति ग्रामः, सर्वत्र चाशब्दः पक्षान्तरदर्शनार्थः, नात्र
 करो विद्यत इति नकरं, पांशुप्राकारवच्चं खेडं, धुल्लकप्राकारवेष्टितं कर्षटं, अर्द्धचृतीयगव्यूतान्तप्रामिरहितं मडमं, पत्तनं

तु द्विधा-जलपत्तनं स्थलपत्तनं च, जलपत्तनं यथा काननद्वीपः, स्थलपत्तनं यथा मथुरा, 'द्रोणमुखं' जलस्थलनिर्गम-
 प्रवेशं यथा भरुकच्छं तामलिषी वा, 'आकरो' हिरण्याकरादिः, 'आश्रमः' तापसावसथोपलक्षित आश्रयः, 'सन्निवेशः' यात्रा-
 समागतजनावासो जनसमागमो वा 'नैगमः' प्रभूततरवणिग्वर्गवासः 'राजधानी' राजाधिष्ठानं राज्ञः पीठिकास्थानमि-
 त्यर्थः, एतेऽप्येतानि वा प्रविश्य तृणानि याचेत्, ततः किमित्याह-संस्तरकाय प्रासुकानि दर्भवीरणादिकानि क्वचिद्भ्रामादौ
 तृणस्वामिनमशुपिराणि तृणानि याचित्या स तान्यादायैकान्ते-गिरिगुहादायकामेद्-गच्छेदेकान्तं-रहोऽपक्रम्य च प्रासुकं
 महास्यण्डिलं प्रत्युपेक्षते, किम्भूतं तद्दर्शयति-अल्पान्यण्डानि कीटिकादीनां यत्र तदल्पाण्डं तस्मिन्, अल्पशब्दोऽत्राभावे
 वर्त्तते, अण्डकरहित इत्यर्थः, तथाऽल्पाः प्राणिनो-द्वीन्द्रियादयो यस्मिन् तत्तथा, तथा अल्पानि वीजानि नीवारइयामा-
 कादीनां यत्र तत्तथा, तथा अल्पानि हरितानि-दूर्वाप्रवालादीनि यत्र तत्तथा, तथाऽल्पावश्याये-अधस्तनोपरितनावश्याय-
 विमुद्भवर्जिते, तथाऽल्पोदके-भौमान्तरिक्षोदकरहिते, तथोत्तिङ्गपनकोदकमृत्तिकामर्कटसन्तानरहिते, तत्रोत्तिङ्गः-पिपी-
 लिकासन्तानकः पनको-भूम्यादाबुद्धिविशेषः उदकमृत्तिका-अचिराष्कायाद्रीकृता मृत्तिका मर्कटसन्तानको-लूतातन्तु-
 जालं, तदेवम्भूते महास्यण्डिले तृणानि संस्तेरत्, किं कृत्वा?-तत् स्थण्डिलं चक्षुषा प्रत्युपेक्ष्य २, वीप्सया भृशभावमाह,
 एवं रजोहरणादिना प्रमृज्य २, अत्रापि वीप्सया भृशार्थता सूचिता, संस्तीर्य च तृणान्युच्चारप्रस्रवणभूमिं च प्रत्युपेक्ष्य पूर्वा-
 भिमुखसंस्तरकगतः करतलललाटसर्शिशूतरजोहरणः कृतसिद्धनमस्कारः आवर्तितपञ्चनमस्कारोऽत्रापि समये अपिश-
 द्वादन्वयत्र वा समये 'इत्तर'मिति पादपोपगमनापेक्षया नियतदेशप्रचाराभ्युपगमादिद्धितमरणमुच्यते, न तु पुनरित्तरं

साकारं प्रत्याख्यानं, साकारप्रत्याख्यानस्यान्यस्मिन्नपि काले जिनकल्पिकादेरसम्भवात्, किं पुनर्यावत्कथिकभक्तप्रत्याख्या-
नावसर इति, इत्वरं हि रोगातुरः श्रावको विधत्ते, तद्यथा-यद्यहमस्माद्रोगात् पयैरहोभिर्मुक्तः स्यां ततो भोक्ष्ये, ना-
न्यथेत्यादि, तदेवमित्यरम्-इङ्गितमरणं धृतिसंहननादिवलोपेतः स्वकृतत्वग्वर्त्तनादिक्रियो यावज्जीवं चतुर्विधाहारनियमं
कुर्यादिति, उक्तं च—“पञ्चकखड्ग आहारं चडब्बिहं णियमओ गुरुसमीचे । इंगियदेसंमि तथा चिद्धंपि हु नियमओ कु-
णइ ॥ १ ॥ उव्वत्तइ परिअत्तइ काइगमाईऽवि अप्पणा कुणइ । सव्वमिह अप्पणच्चिअ ण अन्नजोगेण धितिवलिओ
॥ २ ॥” तच्चेङ्गितमरणं किम्मृतं किम्मृतश्च प्रतिपद्यत इत्याह—‘तद्’ इङ्गितमरणं सद्बन्धो हितं सत्यं,—सुगतिगमनावि-
संवादनात्सर्वज्ञोपदेशाच्च सत्यं-तथ्यं, तथा स्वतोऽपि सत्यं यदितुं शीलमस्येति सत्यवादी, यावज्जीवं यथोक्तानुष्ठानाद्य-
थाऽऽरोपितप्रतिज्ञाभारनिर्वहणादित्यर्थः, तथा ‘ओजः’ रागद्वेषरहितः, तथा ‘तीर्णः’ संसारसागरं, भाविनि भूतवदुपचा-
रात्तीर्णवत्तीर्ण इत्यर्थः, तथा ‘छिन्ना’ अपनीत्ता ‘कथं’ कथमपि या ‘कथा’ रागकथादिका विकथारूपा येन स छिन्नक-
थंकथः, यद्विद्या कथमहमिङ्गितमरणप्रतिज्ञां निर्बहिष्ये इत्येवंरूपा या कथा सा छिन्ना येन स छिन्नकथंकथः, दुष्क-
रानुष्ठानविधायी हि कथंकथी भवति, स तु पुनर्महापुरुषतया न व्याकुलताभियादिति, तथा आ-समन्तादतीव इता-
ज्ञाता परिच्छिन्ना जीवादयोऽर्था येन सोऽयमातीतार्थः आदत्तार्थो वा, यद्विद्याऽतीताः—सामस्येनातिक्रान्ताः अर्थाः—

१ प्रत्याख्याति आहारं चतुर्विधं नियमाद् गुरुसमीचे । इङ्गितदेशे तथा चेष्टामपि नियमतः करोति ॥ १ ॥ उद्धृतं परिवर्तते काथिक्याद्यपि आत्मना करोति ।
सर्वसिद्धान्तैव नान्ययोगेन धृतिमलिक ॥ २ ॥

प्रयोजनानि यस्य स तथा, उपरतव्यापार इत्यर्थः, तथा आ-समन्तादतीव इतो-गतोऽनाद्यनन्ते संसारे आतीतः न आतीतः अनातीतः, अनादत्तो वा संसारो येन स तथा, संसारार्णवपारगामीत्यर्थः, स एवम्भूत इङ्गितमरणं प्रतिपद्यते, विधिना 'त्यक्त्वा' प्रोद्ध्य स्वयमेव भिद्यते इति भिदुरं-प्रतिक्षणविशरहं 'कार्यं' कर्मवशाद्गृहीतमौदारिकं शरीरं त्यक्त्वा, तथा 'संधिधूय' परीपहोपसर्गान् प्रमथ्य 'विरूपरूपान्' नानाप्रकारान् सोढ्वा 'अस्मिन्' सर्वज्ञप्रणीत आगमे 'विष्वम्भ-णतया' विश्वासास्पदे तदुक्तार्थाविसंवादाध्यवसायेन भैरवं-भयानकमनुष्ठानं क्लृवैर्दुरध्यवसमिङ्गितमरणारूप्यमनुचीर्णवान्-अनुष्ठितवानिति, तच्च तेन यद्यपि रोगातुरतया व्यधायि तथापि तत्कालपर्यायागततुल्यफलमिति दर्शयितुमाह—'त-त्रापि' रोगपीडाऽऽहितेङ्गितमरणाभ्युपगमेऽपि, न केवलं कालपर्यायेणेत्यपिशब्दार्थः, 'तस्य' कालज्ञस्य भिक्षोरसावेव कालपर्यायः, कर्मक्षयस्योभयत्र समानत्वादिति, आह च—'सेवि तत्थ वियंतिकारए' इत्यादि पूर्ववद्गतार्थम्, इतिब्रवी-मिशब्दावपि क्षुण्णार्थाविति विमोक्षाध्ययनस्य पष्ठोद्देशकः समाप्तः ॥

उक्तः पष्ठोद्देशकः, साम्प्रतं सप्तमव्याख्या प्रतन्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः, इहानन्तरोद्देशके एकत्वभावनाभावि-तस्य धृतिसंहननाद्युपेतस्येङ्गितमरणमभिहितम्, इह तु सैवैकत्वभावना प्रतिमाभिर्निष्पाद्यत इतिकृत्वाऽतस्ताः प्रतिपा-द्यन्ते, तथा विशिष्टतरसंहननोपेतश्च पादपोपगमनमपि विदध्यादित्येतच्चेत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्योद्देशकस्यादिसूत्रम्—
जे भिक्खु अचेले परिबुसिए तस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-चाएमि अहं तणफासं

अहियासित्तए सीयफासं अहियासित्तए तेउफासं अहियासित्तए दंसमसगफासं अ-
हियासित्तए एगयरे अन्नतरे विरूवरूवे फासे अहियासित्तए, हिरिपडिच्छायणं चऽहं
नो संचाएमि अहिआसित्तए, एवं से कप्पेइ कडिबंधणं धारित्तए ॥ (सू० २२३)

यो भिक्षुः प्रतिमाप्रतिपन्नोऽभिग्रहविशेषादचेलो-दिग्वासाः 'पर्युपितः' संयमे व्यवस्थितो 'णमं' इति वाक्यालङ्कारे
'तस्य' भिक्षोः 'एव'मिति वक्ष्यमाणोऽभिप्रायो भवति, तद्यथा-शक्कोम्यहं तृणस्पर्शमपि सोढुं घृतिसंहननाद्युपेतस्य
वैराग्यभावनाभावितान्तःकरणस्यागमेन प्रत्यक्षीकृतनारकर्तियेवेदनाऽनुभवस्य न मे तृणस्पर्शो महति फलविशेषेऽभ्युद्य-
तस्य किञ्चित् प्रतिभासते, तथा शीतोष्णदंशमशकस्पर्शमधिसोढुमिति, तथा एकतरान् अन्यतरांश्चानुकूलप्रत्यनीकान्
विरूपरूपान् 'स्पर्शान्' दुःखविशेषानध्यासयितुं-सोढुमिति, किं त्वहं ह्री-लज्जा तथा गुह्यप्रदेशस्य प्रच्छादनं ह्रीप्रच्छा-
दनं, तच्चाहं त्यक्तुं न शक्नोमि, एतच्च प्रकृतिलज्जालुकतया साधनविकृतरूपतया वा स्यात्, एवमेभिः कारणैः 'से' तस्य
'कल्पते' युज्यते 'कटिवन्धनं' बोलपट्टकं कर्तुं, स च विस्तरेण चतुरङ्गुलाधिको हस्तो दैर्घ्येण कटिप्रमाण इति गणनाप्र-
माणनैकः, पुनरेतानि कारणानि न स्युः ततोऽचेल एव पराक्रमेत, अचेलतया शीतादिसर्शं सम्यगधिसहेतेति ॥ एतत्प्र-
तिपादयितुमाह—

अटुवा तत्थ परक्कमंतं भुज्जो अचेलं तणफासा फुसन्ति सीयफासा फुसन्ति तेउफासा ।

फुसन्ति दंसमसगफासा फुसन्ति एगयरे अन्नयरे अहियासेइ, अ-
 चेले लाघवियं आगममाणे जाव समभिजाणिया (सू० २२४)

स एवं कारणसद्भावे सति वस्त्रं विभ्रयादथवा नैवासौ जिह्वेति, ततोऽचेल एव पराक्रमेत, तं च तत्र संयमेऽचेलं
 पराक्रममाणं भूयः-पुनरतृणसर्शाः स्पृशन्ति-उपतापयन्ति, तथा शीतोष्णदंशशकसर्शाः स्पृशन्तीति, तथैकतरान-
 न्यतरांश्च विरूपरूपान् सर्शानुदीर्णानधिसहते असावचेलोऽचेललाघवमागमयन्नित्यादि गतार्थं यावत् 'सम्मत्तमेव समभि-
 जाणिय'त्ति ॥ किं च-प्रतिमाप्रतिपन्न एव विशिष्टमभिग्रहं गृह्णीयात्, तद्यथा-अहमन्येषां प्रतिमाप्रतिपन्नानामेव किञ्चिदा-
 स्यामि, तेभ्यो वा ग्रहीष्यामीत्येवमाकारं चतुर्भङ्गिकयाऽभिग्रहविशेषमाह-

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-अहं च खलु अन्नेसिं भिक्खूणं असणं वा ४ आहहु
 दलइस्सामि आहडं च साइजिस्सामि १ जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-अहं च
 खलु अन्नेसिं भिक्खूणं असणं वा ४ आहहु दलइस्सामि आहडं च नो साइस्सामि २
 जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-अहं च खलु असणं वा ४ आहहु नो दलइस्सामि
 आहडं च साइजिस्सामि ३ जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-अहं च खलु अन्नेसिं

भिवब्रूणं असणं वा ४ आहटु नो दलइस्सामि आहडं च नो साइज्जिस्सामि ४,
 अहं च खलु तेण अहाइरित्तेण अहेसणिज्जेण अहापरिगहिण्णं असणेण वां ४ अ-
 भिकङ्क साहम्मियस्स कुज्जा वेयावडियं करणाए, अहं वावि तेण अहाइरित्तेण अहे-
 सणिज्जेण अहापरिगहिण्णं असणेण वा पाणेण वा ४ अभिकङ्क साहम्मिएहिं कीर-
 माणं वेयावडियं साइज्जिस्सामि लाघवियं आगममाणे जाव सम्मत्तमेव समभि-

जाणिया (सू० २२५)

एतच्च पूर्वं व्याख्यातमेव, केवलमिह संस्कृतेनोच्यते-यस्य भिक्षोरेवं भवति-वक्ष्यमाणम्, तद्यथा-अहं च खल्वन्येभ्यो-
 भिक्षुभ्योऽशनादिकमाहृत्य दास्याम्यपराहृतं च स्वादयिष्यामीत्येको भङ्गकः १, तथा यस्य भिक्षोरेवं भवति, तद्यथा-अहं
 च खल्वन्येभ्योऽशनादिकमाहृत्य दास्याम्यपराहृतं च नो स्वादयिष्यामीति द्वितीयः २ यस्य भिक्षोरेवं भवति, तद्यथा-
 अहं च खल्वन्येभ्योऽशनादिकमाहृत्य नो दास्याम्यपराहृतं च स्वादयिष्यामीति तृतीयः ३ तथा यस्य भिक्षोरेवं भवति,
 तद्यथा-अहं च खल्वन्येभ्यो भिक्षुभ्योऽशनादिकमाहृत्य नो दास्याम्यपराहृतं च नो स्वादयिष्यामीति चतुर्थः ४ । इत्येवं
 चतुर्णामभिग्रहाणामन्यतरमभिग्रहं गृहीयात्, अथवा एतेषामेवाद्यानां त्रयाणां भङ्गानामेकपदेनैव कश्चिदभिग्रहं गृही-

यादिति दर्शयितुमाह-यस्य भिक्षोरेवंभूतोऽभिग्रहविशेषो भवति, तद्यथा-अहं च खलु तेन यथाऽतिरिक्तेन-आत्मपरि-
 भोगाधिकेन यथैपणीयेन यत्तेषां प्रतिमाप्रतिपन्नानामेपणीयमुक्तम्, तद्यथा-पद्मसु प्राभृतिकासु अग्रहः द्वयोरभिग्रहः
 तथा यथापरिगृहीतेनात्मार्थं स्वीकृतेनाशनादिना निर्जरामभिकाङ्क्ष्य साधर्मिकस्य वैयावृत्यं कुर्याद्, यद्यपि ते प्रतिमा-
 प्रतिपन्नत्वादेकत्र न भुञ्जते तथाप्येकाभिग्रहापादितानुष्ठानत्वात्सात्मभोगिका भण्यन्ते, अतस्तस्य समनोज्ञस्य करणाय-
 लपकरणार्थं वैयावृत्यं कुर्यामित्येवंभूतमभिग्रहं कश्चिद्ब्रूहति । तथाऽपरं दर्शयितुमाह-त्राशब्दः पूर्वस्मात्पक्षान्तरमाह-
 अपिशब्दः पुनःशब्दार्थे, अहं वा पुनस्तेन यथातिरिक्तेन यथैपणीयेन यथापरिगृहीतेनाशनेन ष निर्जरामभिकाङ्क्ष्य
 साधर्मिकैः क्रियमाणं वैयावृत्यं स्वादयिष्यामि-अभिलषिष्यामि, यो वाऽन्यः साधर्मिकोऽन्यस्य करोति तं चानुमो-
 दयिष्यामि-यथा सुप्तु भवता कृतमेवंभूतया वाचा, तथा कायेन च प्रसन्नदृष्टिमुखेन तथा मनसा चेति, किमित्येवं क-
 रोति?-लाघविकमित्यादि, गतार्थं ॥ तदेवमन्यतराभिग्रहवान् भिक्षुरचेलः सचेलो वा शरीरपीडायां सत्यामसत्यां वा
 आयुःशेषतामवगम्योद्यतमरणं विदध्यादिति दर्शयितुमाह-

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-से गिलामि खलु अहं इमस्मि समए इमं सरीरं
 अणुपुव्वेणं परिवहित्तए, से अणुपुव्वेणं आहारं संवट्टिज्जा २ कसाए पयणुए किच्चा
 समाहियच्चे फलगावयट्ठी उट्ठाय भिक्खू अभिनिव्वुडच्चे अणुपविसित्ता गामं वा नगरं

वा जाव रायहाणिं वा तणाई जाइजा जाव सन्थरिजा, इत्थवि समए कायं च
 जोगं च ईरियं च पच्चक्खाइजा, तं सच्चं सच्चावाई ओए तिन्ने छिन्नकहंकेहे आइयट्टे
 अणाईए चिच्चाणं भेउरं कायं संविहुणिय विरूवरूवे परीसहोवसगे अस्सि विस्संभणाए
 भेरवमणुचिन्ने तत्थवि तस्स कालपरियाए, सेवि तत्थ विअन्तिकारए, इच्चेयं विमोहाय-
 यणं हियं सुहं खमं निस्सेत्तं आणुगामियं तिवेमि (सू० २२६) ८-७ ॥

णमिति वाक्यालङ्कारे, यस्य भिक्षोरेवंभूतो-वक्ष्यमाणोऽभिप्रायो भवति, तद्यथा-ग्लायामि खल्वहमित्यादि यावन्तृ-
 णानि संस्मरेत्, संस्तीर्य च तृणानि यदपरं कुर्यात्तदाह-अत्रापि समये-अवसरे न केवलमन्यत्रानुज्ञाप्य संस्तारकमारुह्य
 सिद्धसमक्षं स्वत एव पञ्चमहाभ्रतारोपणं करोति, ततश्चतुर्विधमप्याहारं प्रत्याचष्टे, ततः पादपोषगमनाय कायं च-शरीरं
 प्रत्याचक्षीत, तद्योगं च-आकुञ्चनप्रसारणोन्मेषमेपादिकम्, तथेरणमीर्यां तां च सूक्ष्मां कायवागतां मनोगतां वाऽ-
 प्रज्ञास्तां प्रत्याचक्षीत, तच्च सत्यं सत्यवादीत्याद्यनन्तरोद्देशकवन्नेयम् । इतिब्रवीमिशब्दावपि ध्रुणणार्थविति विमोक्षा-
 धयनस्य सप्तमोद्देशकः समाप्तः ८-७ ॥

उक्तः सप्तमोद्देशकः, साम्प्रतमष्टम आरंभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इहानन्तरोद्देशकेषु रोगादिसम्भवे कालपर्यायागतं परिज्ञेद्विस्तमरणपादपोपगमनविधानमुक्तम्, इह तु तदेवानुपूर्वीविहारिणां कालपर्यायागतमुच्यते इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्योद्देशकस्यादिसूत्रमुच्यते—

अनुष्टुप् ॥ अणुपुव्वेण विमोहाइं, जाइं धीरा समासज्ज । वसुमन्तो मइमन्तो, सव्वं
 नच्चा अणेलिस्सं ॥ १ ॥ दुविहंपि विइत्ता णं, बुद्धा धम्मस्स पारगा । अणुपुव्वीइ स-
 ज्जाए, आरम्भाओ(य)तिउट्टई ॥ २ ॥ कसाए पयणू किच्चा, अप्पाहारे तित्तिक्खए । अह
 भिक्खू गिलाइज्जा, आहारस्सेव अन्तियं ॥ ३ ॥ जीवियं नाभिकङ्खिज्जा, मरणं नोवि
 पत्थए । दुहओऽवि न सज्जिज्जा, जीविए मरणे तथा ॥ ४ ॥

आनुपूर्वी—क्रमः, तद्यथा—प्रव्रज्याशिक्षासूत्रार्थग्रहणपरिनिष्ठितस्यैकाकिविहारित्थमित्यादि, यद्विद्या आनुपूर्वी—संलेख-
 नाक्रमश्चत्वारि विकृष्टानीत्यादि तथा आनुपूर्व्या यान्यभिहितानि, कानि पुनस्तानि ?—‘विमोहानि’ विगतो मोहो येषु येषां
 वा येभ्यो वा तानि तथा—भक्तपरिज्ञेद्विस्तमरणपादपोपगमनानि यान्येवंभूतानि यथाक्रममायातानि धीराः—अक्षोभ्याः
 समासाद्य—प्राप्य यसु—द्रव्यं संयमस्तद्वन्तो वसुमन्तः, तथा मननं मतिः—हेयोपादेयहानोपादानाध्यवसायस्तद्वन्तो मति-
 मन्तः, तथा ‘सर्व’ कृत्यमकृत्यं च ज्ञात्या यद्यस्य वा भक्तपरिज्ञानादिकं मरणविधानमुचितं धृत्तिसंहननाद्यपेक्षयाऽनन्यस-

दृशम्-अद्वितीयम्, सर्वं ज्ञात्वा समाधिमनुपालयेदिति ॥ १ ॥ किं च-द्वे विधे प्रकारावसेति द्विविधं तपो ब्राह्मण्य-
 न्तरं च, तद्विदित्वा-आसेव्य यदिवा मोक्षाधिकारे विमोक्तव्यं द्विविधं, तदपि ब्राह्मं शरीरोपकरणानि आन्तरं रागादि,
 तज्जेयतया विदित्वा त्यक्त्वेत्यर्थः, हेयपरित्यागफलत्वात् ज्ञानस्य, 'ण'मिति वाक्यालङ्कारे, के विदित्वा ?—'बुद्धा' अव-
 गततत्त्वा धर्मस्य-श्रुतचारित्राख्यस्य पारगाः-सम्यग्चेत्तारः, ते बुद्धा धर्मस्वरूपवेदिनः 'आनुपूर्व्या' प्रव्रज्यादिप्रमेण
 संयममनुपाल्य मम जीयतः कश्चिद्गुणो नास्तीत्यतः शरीरमोक्षावसरः प्राप्तः तथा कस्मै मरणायालमहमित्येवं 'संख्याय'
 ज्ञात्वा, आरम्भणमारम्भः-शरीरधारणायान्नेपणात्मकत्वात् द्रुयति-अपगच्छतीत्यर्थः, सुब्व्यत्ययेन पश्यम्यर्थे
 चतुर्थी, पाठान्तरं वा 'कम्मुणाओ तिअट्ठई' कर्माष्टभेदं तस्मात् द्रुयति 'वर्त्तमानसामीप्ये वर्त्तमानयद्वे'-
 (पा० ३-३-१३)त्यनेन भविष्यत्कालस्य वर्त्तमानता ॥२॥ स चाभ्युद्यतमरणाय संलेखनां कुर्वन् प्रधानभूतां भावसंलेखनां
 कुर्यादित्येतद्दर्शयितुमाह-कपः-संसारस्तस्यायाः कपायाः-क्रोधादयश्चत्वारस्तान् प्रतनून कृत्वा ततो यत्किञ्चनाश्रीयात्,
 तदपि न प्रकाममिति दर्शयति-'अल्पाहारः' स्लोकाशी पष्ठाष्टमादि संलेखनाक्रमायातं तपः कुर्वन् यत्रापि पारयेत्तत्राप्यल्प-
 मित्यर्थः, अल्पाहारतया च क्रोधोद्भवः स्यादतस्तदुपशमो विधेय इति दर्शयति-तितिक्षते-असदृशजनादपि दुर्भाषि-
 तादि क्षमते, रोगातङ्गं वा सम्यक् सहत इति, तथा च संलेखनां कुर्वन्नाहारस्याल्पतया 'अथे'त्यानन्तर्ये 'भिधुः' मु-
 मुधुः 'ग्लायेत' आहारेण विना ग्लानतां प्रजेत्, क्षणे मूर्च्छन्नाहारस्यैवान्तिकं-पर्यवसानं प्रजेदिति, चत्वारि विकृष्टानी-
 त्यादि संलेखनाद्ग्लानं विहायाशनं विदध्यादित्यर्थः, यदिवा ग्लानतामुपगतः सन्नाहारस्यान्तिकं-समीपं न प्रजेत्, तथाहि-

आहारयाभि तावत्कतिचिद्दिनानि पुनः संलेखनाशेषं विधास्येऽहमित्येवं नाहारान्तिकमियादिति ॥३॥ किं च-तत्र संलेख-
 नायां व्यवस्थितः सर्वदा वा साधुजीवितं-प्राणधारणलक्षणं नाभिकाङ्क्षेत्, नापि धुद्रेदनापरीपहमनधिसहमानो मरणं
 प्रार्थयेद् 'उभयतोऽपि' जीविते मरणे वा न सङ्गं विदध्यात् जीविते मरणे तथा ॥४॥ किं भूतस्तर्हि स्यादित्याह—
 मज्झत्यो निज्जरापेही, समाहिमणुपालए । अन्तो वहिं विजस्सिज्ज, अज्झरथं सुद्धमे-
 सए ॥ ५ ॥ जं किंचुवक्कमं जाणे, आज्जेमस्समप्पणो । तस्सेव अन्तरद्दाए, खिप्पं
 सिखिखज्ज पण्डिए ॥ ६ ॥ गामे वा अदुवा रणे, थंडिलं पडिलेहिया । अप्पपाणं तु
 विन्नाय, तणाइं संथरे सुणी ॥ ७ ॥ अणाहारो तुयट्ठिजा, पुट्ठो तत्थऽहियासए ।
 नाइवेलं उवचरे, माणुस्सेहि विपुट्ठवं ॥ ८ ॥

रागद्वेषयोर्मध्ये लिष्टतीति मध्यस्थः, यदिवा जीवितमरणयोर्निराकाङ्क्षतया मध्यस्थो निर्जामपेक्षितुं शीलमस्येति
 निर्जरापेक्षी, स एवंभूतः समाधि-मरणसमाधिमनुपालयेत्-जीवितमरणाशंसारहितः कालपर्यायेण यन्मरणमापद्यते
 तत् समाधिस्थोऽनुपालयेदिति भावः । अन्तः कपायान् चहिरपि शरीरोपकरणादिकं व्युत्थयामन्यध्य-
 ध्यात्मम्-अन्तःकरणं तच्छुद्धं सकलद्वन्द्वोपरमाद्विचोतसिकारहितमन्येपयेत्-प्रार्थयेदिति ॥ ५ ॥ किं च—
 उपक्रमणमुपक्रमः-उपायस्तं यं कथन जानीत, कस्योपक्रमः ?—'आयुःक्षेमस्य' आयुषः क्षेमं-सम्यक्पालनं तस्य,

कस्य सम्बन्धि तदायुः ?-आत्मनः, एतदुक्तं भवति-आत्मायुषो यं क्षेमप्रतिपालनोपायं जानीत तं क्षिप्रमेव शिक्षेत्-व्या-
 पारयेत् पण्डितो-बुद्धिमान्, 'तस्यैव' संलेखनाकालस्य 'अन्तराह्नाए'ति अन्तरकालेऽर्द्धसंलिखित एव देहे देही यदि
 कश्चित् यातादिक्षोभात् आतङ्क आशुजीवितापहारी स्यात् ततः समाधिमरणमभिकाङ्क्षन् तदुपशमोपायमेपणीयविधि-
 नाऽभ्यङ्गादिकं विदध्यात्, पुनरपि संलिखेत्, यदिवाऽऽत्मनः आयुःक्षेमस्य-जीवितस्य यत्किमप्युपक्रमणम्-आयुःपुङ्ग-
 लानां संवर्तनं समुपस्थितं तज्जानीत, ततस्तस्यैव संलेखनाकालस्य मध्येऽव्याकुलितमतिः क्षिप्रमेव भक्तपरिज्ञानादिकं शिक्षेत
 -आसेवेत पण्डितो-बुद्धिमानिति ॥ ६ ॥ संलेखनाशुद्धकायश्च मरणकालं समुपस्थितं ज्ञात्वा किं कुर्यादित्याह-ग्रामः-
 प्रतीतो, ग्रामशब्देन चात्र प्रतिश्रय उपलक्षितः, प्रतिश्रय एव स्थण्डिलं-संस्तारकभुवं प्रत्युपेक्ष्य, तथा अरण्ये वेत्यनेन चो-
 पाश्रयाद्गृहिरित्येतदुपलक्षितम्, उद्याने गिरिगुहायामरण्ये वा स्थण्डिलं प्रत्युपेक्ष्य विज्ञाय चारुप्राणं-प्राणिरहितम्, ग्रामा-
 दियाचितानि प्रासुकानि दर्भादिमयानि तृणानि संस्तरेत् 'मुनिः' यथोचितकालस्य वेत्तेति॥७॥ संस्तीर्य च तृणानि यत्कुर्या-
 त्त्तदाह-न विद्यते आहारोऽस्येत्यनाहारः तत्र यथाशक्ति यथासमाधानं च त्रिविधं चतुर्विधं वाऽऽहारं प्रत्याख्यायारोपित-
 पञ्चमहाव्रतः धान्तः-क्षामितसमस्तप्राणिगणः समसुखदुःखः अवर्जितपुण्यप्राग्भारतया मरणादविभ्यत् संस्तारके त्वगवर्तनं
 कुर्यात्, तत्र च स्पृष्टः परीपहोऽस्यैतत्त्वक्देहतया सम्यक्कानध्यासयेद्-अधिसहेत, तत्र मानुष्यैरनुकूलप्रतिकूलैः परीपहो-
 पसर्गैः स्पृष्टो-व्याप्तो नातिवेलमुपचरेत्-न 'मर्यादोलङ्घनं कुर्यात्, पुत्रकलत्रादिसम्बन्धान्नार्तध्यानवशगो भूयात्, प्र-
 तिकूलैर्वा परीपहोपसर्गेन क्रोधनिम्नः स्यादिति ॥ ८ ॥ एतदेव दर्शयितुमाह-

संसृपगा य जे पाणा, जे य उड्डमहाचरा । भुञ्जन्ति मंससोणियं, न छणे न पम-
 ज्ञए ॥ ९ ॥ पाणा देहं विहिसन्ति, ठाणाओ नवि उव्वमे । आसवेहिं विविचेहिं,
 तिप्पमाणोऽहियासए ॥ १० ॥ गन्थेहिं विविचेहिं, आउकालस्स पारए । पग्गहियतरगं
 चेयं, दवियस्स वियाणओ ॥ ११ ॥ अयं से अवेरे धम्मे, नायपुत्तेण साहिए । आयवज्जं
 पडीयारं, विजहिज्जा तिहा तिहा ॥ १२ ॥

संसर्पन्तीति संसर्पकाः—पिपीलिकाक्रोष्ट्रादयो ये प्राणाः—प्राणिनो ये चोर्द्ध्वचरा—गृध्रादयो ये चाधश्चराः विलवासि-
 त्वात्सर्पादयस्त एवंबृता नानाप्रकाराः ‘भुञ्जन्ते’ अभ्यवहरन्ति मांसं सिंहव्याघ्रादयः तथा शोणितं मशकादयः, तांश्च
 प्राणिन आहारार्थिनः समागतानवन्ति सुकुमारवद्धस्तादिभिर्नृक्षणुयात्—न हन्यात् न च भक्ष्यमाणं शरीरावयवं
 रजोहरणादिना प्रमार्जयेदिति ॥ ९ ॥ किं च—प्राणाः—प्राणिनो देहं मम (वि)हिसन्ति, न तु पुनर्ज्ञानदर्शनचारित्राणी-
 त्यतस्त्यक्देहाशिनस्तानन्तरायभयाच्च निषेधेयत्, तस्माच्च स्थानान्नाप्युद्भवेत्—नान्यत्र यायात्, किंभूतः सन्?—
 आश्रयैः—प्राणातिपातादिभिर्विषयकपायादिभिर्वा ‘विविक्तैः’ पृथग्भूतैरविद्यमानैः शुभाध्यवसायी तैर्भक्ष्यमाणोऽ-
 प्यमृतादिना तृष्यमाण इव सम्यक्तकृतां वेदनां तैस्तप्यमानो वाऽध्यासयेद्—अधिसहेत ॥ १० ॥ किं च—
 ग्रन्थैः सवाह्याभ्यन्तरेः शरीररागादिभिः ‘विविक्तैः’ त्यक्तैः सद्भिर्ग्रन्थैर्वा—अङ्गानङ्गप्रविष्टैरात्मानं भावयन् धर्ममृच्छक-

ध्यानान्यतरोपेतः 'आयुःकालस्य' मृत्युकालस्य 'पारगः' पारगामी स्यात्-यावदन्त्या उच्छ्वासनिश्वासास्तावच्चन्द्रिदध्याद्,
 एतन्मरणविधानकारी सिद्धिं त्रिविष्टपं वा प्राप्नुयादिति गतं भक्तपरिज्ञामरणं । साम्प्रतमिद्धितमरणं श्लोकाद्धादिनोच्यते-
 तद्यथा—'प्रगृहीततरकं चेदं' प्रकर्षेण गृहीततरं प्रगृहीततरं तदेव प्रगृहीततरकम्, 'इदं'मिति वक्ष्यमाणमिद्धितमरणम्,
 एतद्धि भक्तप्रत्याख्यानान्तकाशान्निधयेन चतुर्विधाहारप्रत्याख्यानादिद्धितप्रदेशसंस्कारकमात्रविहारान्भ्युपगमाच्च विशिष्ट-
 तरगृह्यतिसंहननाद्युपेतन प्रकर्षेण गृह्यत इति, कस्यैतन्नवति ?-द्रव्यं-संयमः स विद्यते यस्यासौ द्रविकस्तस्य 'विजा-
 नतो' गीतार्थस्य जघन्यतोऽपि नवपूर्वविशारदस्य भवति, नान्यस्येति, अत्रापीद्धितमरणे यत्संलेखनावृणसंस्तारा-
 दिकमभिहितं तत्सर्वं वाच्यम् ॥ ११ ॥ अयमपरो विधिरित्याह—'अयं स' इति सोऽयम् 'अपरः' अन्यो
 भक्तप्रत्याख्यानान्निश्च इद्धितमरणस्य 'धर्मो' विशेषो 'ज्ञातपुत्रेण' वीरवर्द्धमानस्वामिना सुप्रुहितः-उपलब्धः स्वाहितः,
 अस्य चानन्तरं वक्ष्यमाणत्वात्प्रत्यक्षासन्नवाचिनेदमाऽभिधानं, अत्रापीद्धितमरणे प्रव्रज्यादिको विधिः संलेखना च पूर्व-
 वद्रष्टव्या, तथोपकरणादिकं हित्वा 'स्थण्डिलं प्रत्युपेक्ष्यालोचितप्रतिक्रान्तः पञ्चमहाव्रतारूढश्चतुर्विधमाहारं प्रत्याख्याय
 संस्तारके तिष्ठति, अयमत्र विशेषः-आत्मवर्जं प्रतिचारम्-अङ्गव्यापारं विशेषेण जह्यात्-त्यजेत् 'त्रिविधत्रिविधेने'ति
 मनोवाक्यैः कृतकारितानुमतिभिः स्वव्यापारव्यतिरेकेण परित्यजेत्, स्वयमेव चोद्धर्त्तनपरिवर्त्तनं कायिकायोगादिकं
 विधत्ते ॥ १२ ॥ सर्वथा प्राणिसंरक्षणं पौनःपुन्येन विधेयमिति दर्शयितुमाह—

हरिणसु न निवज्जिजा, थण्डिलं मुणिया सए । विओसिज अणाहारो, पुण्णे तत्थऽ-

हियासए ॥ १३ ॥ इन्द्रिहं गिलायन्तो, समियं आहरे मुणी । तहावि से अगरिहे,
 अचले जे समाहिए ॥ १४ ॥ अभिक्कमे पडिक्कमे, सङ्कुचए पसारए । कायसाहार-
 णट्टाए, इत्थं वावि अचेयणो ॥ १५ ॥ परिक्कमे परिकिलन्ते, अडुवा चिट्ठे अहायए ।
 ठाणे ण परिकिलन्ते, निसीइजा. य अंतसो ॥ १६ ॥

हरितानि-दूर्वाङ्कुरादीनि तेषु नं शयीत स्थण्डिलं मत्वा शयीत तथा सवाह्याभ्यन्तरमुपधिं व्युत्सृज्य-त्यक्त्वाऽनाहारः
 सन् स्पृष्टः परीपहोपसर्गैः 'तत्र' तस्मिन् संस्तारके व्यवस्थितः सन् सर्वमध्यासयेद्-अधिसहेत ॥ १३ ॥ किं च—
 स ह्यनाहारतया मुनिर्ग्लायमान इन्द्रियैः शमिनो भावः शमिता-समता तां साम्यं वा आत्मन्याहारयेद्-व्यवस्था-
 पयेत् नार्त्तध्यानोपगतो भूयादिति, यथासमाधानमास्ते, तद्यथा-सङ्कोचननिर्विण्णो हस्तादिकं प्रसारयेत् तेनापि निर्विण्ण
 उपविशेत् यथेङ्कितदेशे सञ्चरेद्वा, तथाप्यसौ स्वकृतचेष्टत्वादगर्ह्य एव, किंभूत इति दर्शयति-अचलो यः समाहितः,
 यद्यप्यसाविङ्कितप्रदेशे स्वतः शरीरमात्रेण चलति तथाप्यभ्युद्यतमरणान्न चलतीत्यचलः सम्यगाहितं-व्यवस्थापितं धर्म-
 ध्याने शुक्लध्याने वा मनो येन स समाहितः, भावाचलितश्चेङ्कितप्रदेशे चङ्कमणादिकमपि कुर्यादिति ॥ १४ ॥ एतद्वर्शयितुमाह
 —प्रज्ञापकापेक्षयाऽभिमुखं क्रमणमभिक्रमणं, संस्तारकाङ्गमनमित्यर्थः, तथा प्रतीपं-पश्चादभिमुखं क्रमणं प्रतिक्रमण-
 मागमनमित्यर्थः, नियतदेशे गमनागमने कुर्यादितियावत्, तथा निष्पन्नो निष्पन्नो वा यथासमाधानं मुजादिकं सङ्को-

चयेत्प्रसारयेद्वा, किमर्थमेतदिति चेद्दर्शयति-कायस्य-शरीरस्य प्रकृतिपेलवस्य साधारणार्थं, कायसाधारणाच्च तस्मीडाकृ-
 ताद्युष्कोपक्रमपरिहारेण स्वायुःस्थितिक्षयान्मरणं यथा स्यात्, न पुनस्तेषां महासत्त्वतया शरीरपीडोत्थापितचित्तस्यान्य-
 थाभावः स्यादिति भावः, ननु च निरुद्धसमस्तकायचेष्टस्य शुष्ककाष्ठवदचेतनतया पतितस्य प्रचुरतरपुण्यप्राग्भारोऽभि-
 हित इति, नायं नियमः, संविशुद्धाध्यवसायतया यथाशक्त्यारोपितभारनिर्वाहिणः तत्तुल्य एव कर्मक्षयः अत्राप्यसौ वा-
 शब्दात्तत्र वा पादपोषगमनेऽचेतनवत्सक्रियोऽपि निष्क्रिय एव, यद्यथा 'अत्रापि' इङ्गितमरणेऽचेतनवच्छुष्ककाष्ठवत्स-
 र्वक्रियारहितो यथा पादपोषगमने तथा सति सामर्थ्ये तिष्ठेत् ॥ १५ ॥ एतत्सामर्थ्याभावे चैतत्कुर्यादित्याह—यदि
 निषण्णस्यानिषण्णस्य वा गात्रमङ्गः स्यात्, ततः परिक्रामेत्-चङ्गम्याद् यथानियमिते देशेऽकुटिलया गत्या गतांगतानि
 कुर्यात्, तेनापि श्रान्तः सन् अथवोपविष्टस्तिष्ठेत्, 'यथायतो' यथाप्रणिहितगात्र इति, यदा पुनः स्थानेनापि परिक्रम-
 मियात् तद्यथा-निषण्णो वा पर्यङ्केण वा अर्द्धपर्यङ्केण वोत्कुटुकासनो वा परिताम्यति तदा निषण्णः स्यात्, तत्राप्यु-
 चानको वा पार्श्वशायी वा दण्डायतो वा लगण्डशायी वा यथा समाधानमवतिष्ठेत् ॥ १६ ॥ किं च—

आसीणेऽणेलिसं मरणं, इन्दियाणि समीरए । कोलावासं समासज्ज, वितहं पाउरे
 साए ॥ १७ ॥ जओ वज्जं समुप्पजे, न तत्थ अवलम्भाए । तउ उक्कसे अप्पाणं, फासे

तत्थऽहियासाए ॥ १८ ॥ अयं चाययतरे सिया, जो एवमणुपालए । सव्वगायनिरो-

हेऽवि, ठाणाओ नवि उवभमे ॥ १९ ॥ अयं से उत्तमे धम्मे, पुव्वट्टाणस्स पग्गहे ।
अचिरं पडिलेहित्ता, विहरे चिट्ठ माहणे ॥ २० ॥

‘आसीनः आश्रितः किं तत्?—मरणम्, किंभूतम्?—‘अनीदृशम्’ अनन्यसदृशमितरजनदुरध्यवसेयम्, तथाभू-
तश्च किं कुर्यादिति दर्शयति—इन्द्रियाणीष्टानिष्टस्वविषयेभ्यः सकाशाद्रागद्वेषाकरणतया सम्यगीरयेत्—प्रेरयेदिति, कोला-
घुणकीदकास्तेषामावासः कोलावासस्तमन्तर्घुणक्षतमुद्देहिकानिचितं वा ‘समासाद्य’ लब्ध्वा तस्माद्यद्विदितथम्—आगन्तु-
कतदुत्थजन्तुरहितमवष्टम्भनाय प्रादुरेपयेत्—प्रकटं प्रत्युपेक्षणयोग्यमशुभमन्वेपयेत् ॥ १७ ॥ इङ्गितमरणे चोदनामभिधाय
यन्निषेधं तदर्शयितुमाह—‘यतो’ यस्मादनुष्ठानादवष्टम्भनादेर्वज्रवह्जं—गुरुत्वात्कर्म अवद्यं वा—पापं वा तत्समुत्पद्येत—
प्रादुष्य्यात्, न तत्र घुणक्षतकाष्ठादावलम्ब्येत—नावष्टम्भनादिकां क्रियां कुर्यात्, तथा ‘ततः’ तस्मादुत्क्षेपणापेक्षणादेः का-
ययोगाहुष्यणिहितवाग्योगादात्तध्यानानोयोगाच्चावद्यसमुत्पत्तिहेतोरत्मानमुत्कर्षेद्—उत्क्रामयेत्, पापोपादानादात्मानं
निवर्त्तयेदितियावत्, तत्र च धृतिसंहननाद्युपेतोऽप्रतिकर्मशरीरः प्रवर्धमानशुभाध्यवसायकण्डकोऽपूर्वापूर्वपरिणामारोही
सर्वज्ञप्रणीतागमानुसारेण पदार्थस्वरूपनिरूपणाहितमतिः अन्यदिदं शरीरं त्याज्यमित्येवंकृताध्यवसायः सर्वान् स्पर्शान्-
दुःखविशेषाननुकूलप्रतिकूलोपसर्गपरीषहापादितान् तथा वातपित्तश्लेष्मद्वन्द्वेतरप्रोद्भूतान् कर्मक्षयायोद्यतो मयैवैतदवद्यं
कृतं सोढव्यं चेत्येतदध्यवसायी अध्यासयेद्—अधिसहेत, यतो यन्मया त्यक्तं शरीरकमेतदेवोपद्रवन्ति न पुनर्जिघृक्षितं

धर्माचरणमित्याकलय्य सर्वपीडासहिष्णुर्भवेदिति ॥ १८ ॥ गत इङ्कितमरणाधिकारः, सास्त्रतं पादपोपगमनमाश्रित्याह—
अनन्तरमभिधास्यमानत्वाद्योऽयं प्रत्यक्षो मरणविधिः, स चाऽऽयततरो, न केवलं भक्तपरिज्ञाया इङ्कितमरणविधिराय-
ततरः, अयं च तस्मादायततर इति चशब्दार्थः, आयततर इत्याडभिविधौ सामस्येन यत आयतः, अयमनयोरति-
शयेनायत आयततरः, यदिवाऽयमनयोरतिशयेनाचो-गृहीत आत्तरः, यत्नेनाध्यवसित इत्यर्थः, तदेवमयं पाद-
पोपगमनमरणविधिरात्तरो-दृढतरः स्याद्भवेत्, अत्रापि यदिङ्कितमरणे प्रव्रज्यासंलेखनादिकमुक्तं तत्सर्वं द्रष्टव्यमिति,
यद्यसावायततरः ततः किमिति दर्शयति-यो भिक्षुः 'एवम्' उक्तविधिनैव पादपोपगमनविधिमनुपालयेत् 'सर्वगान्नि-
रोधेऽपि' उत्तम्यमानकायोऽपि मूर्च्छन्नपि मरणसमुद्घातगतो वा भक्ष्यमाणमांसशोणितोऽपि क्रोष्टुगृह्णपिपीलिकादि-
भिर्महासत्त्वतयाऽऽशंसितमहाफलविशेषः संस्तस्मात्स्थानात्-प्रदेशात् द्रव्यतो भावतोऽपि शुभाध्यवसायस्थानान्नु व्युद्भ-
मेत्-न स्थानान्तरं यायात् ॥ १९ ॥ किं च—'अयं' मित्यन्तःकरणनिष्पन्नत्वात्प्रत्यक्षः 'उत्तमः' प्रधानो मरणविधिः सर्वो-
त्तरत्वाद्धर्मो-विशेषः पादपोपगमनरूपो मरणविशेष इति, उत्तमत्वे कारणं दर्शयति—'पूर्वस्थानस्य प्रग्रह' इति पश्याम्यर्थे
पथी पूर्वस्थानाद्भक्तपरिज्ञेङ्कितमरणरूपाल्पकरणेण ग्रहोऽत्र पादपोपगमने, प्रगृहीततरमेतदित्यर्थः, तथाहि-अत्र यदिङ्कि-
तमरणानुमतं कायपरिस्पन्दनं तदपि निषेध्यते अच्छिन्नमूलपादपवन्निश्चेद्यो निष्क्रियो दह्यमानश्छिद्यमानो वा विपमप-
तितो वा तथैवास्ते न तस्मात्स्थानाच्चलति, चिलातपुत्रवत्, एतदेव दर्शयति-अचिरं स्थानं, तच्च स्थण्डिलं तत्पूर्वविधिना
प्रत्युपेक्ष्य तस्मिन् प्रत्युपेक्षिते स्थण्डिले विहरेदिति, अत्र पादपोपगमनाधिकाराद्विहरणं तद्विधिपालनमुक्तं, तच्च स्थाना-

तथानान्तरसंक्रमणम्, एतदेव च दर्शयति-तिष्ठेत् सर्वगात्रनिरोधेऽपि, स्थानान्तरासङ्गमणं कुर्यादित्यर्थः, कोऽसौ ?—
 'माहणे'ति साधुः, स हि निषण्णो निषण्ण ऊर्ध्वस्थितो वा निष्प्रतिकर्मा यद्यथानिक्षिप्तमङ्गमचेतन इव न चालयेदितियावत्
 ॥ २० ॥ एतदेव प्रकारान्तरेण दर्शयितुमाह—

अचिचं तु समासज्ञ, ठावए तत्थ अप्पणं । वोसिरे सव्वसो कायं, न मे देहे परी-
 सहा ॥ २१ ॥ जावज्जीवं परीसहा, उवसग्गा इति सङ्ख्या । संबुडे देहभेयाए, इय
 पन्नेऽहियासए ॥ २२ ॥ भेउरेसु न रज्जिजा, कामेसु बहुतरेसुवि । इच्छा लोभं न
 सेविजा, धुववन्नं सपेहिया ॥ २३ ॥ सासएहिं निमन्तिजा, दिव्वमायं न सदेहे । तं
 पडिबुज्झ माहणे, सव्वं नूमं विहूणिया ॥ २४ ॥

न विद्यते चित्तमस्मिन्नित्यचित्तम्-अचेतनं जीवरहितमित्यर्थः, तच्च स्थण्डिलं फलकादि वा 'समासाद्य' लब्ध्वा फल-
 केऽपि समर्थः कश्चित्काष्ठे वाऽवष्टभ्य तत्रात्मानं स्थापयेत्, व्यवस्थाप्य च त्यक्तचतुर्विधाहारो मेरुरिव निष्प्रकम्पः कृता-
 लोचनादिपरिकर्मा गुरुभिरनुज्ञातो व्युत्सृजेत्, 'सर्वशः' सर्वात्मना 'कायं'देहं, व्युत्सृष्टदेहस्य च यदि केचन परी-
 पहीपसर्गाः स्युस्ततो भावयेत्—'न मे देहे परीपहाः' मत्सम्बन्धी देह एव न भवति, परित्यक्तत्वात्, तदभावे कुतः
 परीपहाः?, यदिवान मम देहे परीपहाः, सम्यकरणेन सहमानस्य तत्कृतपीडयोद्भेगाभावात्, अतः परीपहान्

कर्मशत्रुजयसहायानितिकृत्वाऽपरीपहानेव मन्यते ॥ २१ ॥ ते पुनः कियन्तं कालं सोढव्या इत्याशङ्कान्युदासार्थमाह—
 'यावज्जीवं' यावत्प्राणधारणं तावत्सरीपहा उपसर्गाश्च सोढव्या इत्येतत् 'सङ्ख्याय' ज्ञात्वा तानध्यासयेदिति, यद्वि-
 वा न मे यावज्जीवं परीपहोपसर्गा इत्येतत्सङ्ख्याय-ज्ञात्वाऽधिसहेत, यद्विवा यावज्जीवमिति-यावदेव जीवितं तावत्प-
 रीपहोपसर्गजनिता पीडिति, तत्पुनः कतिपयनिमेषाऽवस्थायि एतदवस्थस्य ममात्यन्तमल्पमेवेत्यत एतत्सङ्ख्याय-ज्ञात्वा
 संवृतो यथानिक्षिप्तलक्षगात्रो 'देहभेदाय' शरीरत्यागायोत्थित इतिकृत्वा 'प्राज्ञः' उचितविधानवेदी, यद्यत्कायपीडाकार्यु-
 पतिष्ठते तत्तत्सम्यग्धिसहेत ॥ २२ ॥ एवंभूतं च साधुमुपलभ्य कश्चिद्राजादिभोगैरुपनिमन्त्रयेत्, तं त्रतिविधानार्थमाह—
 भेदनशीला भिदुराः-शब्दादयः कामगुणास्तेषु प्रभूततरेष्वपि 'न रज्येत्' न रागं यायात्, पाठान्तरं वा 'कामेषु
 बहुलेषुवि' इच्छामदनरूपेषु कामेषु बहुलेषु-अनल्पेष्वपीत्यर्थः, यद्यपि राजा राज्यकन्यादानादिनोपप्रलोभयेत् तथापि
 तत्र न गार्थमियात्, तथा इच्छारूपो लोभ इच्छालोभः-चक्रवर्तीन्द्रत्वाद्यभिलाषादिको निदानविशेषतमसौ निर्जरा-
 पेक्षी न सेवेत, सुरर्द्धिदर्शनमोहितो वह्नदत्तवन्निदानं न कुर्यादित्यर्थः, तथा चाग्नः—'इहलोगासंसर्पयोगे ३ पर-
 लोगासंसर्पयोगे २ जीवियासंसर्पयोगे ३ मरणासंसर्पयोगे ४ कामभोगासंसर्पयोगे ५ इत्यादि, 'वर्णः' संयमो मोक्षो
 वा स च सूक्ष्मो दुर्ज्ञेयत्वात्, पाठान्तरं वा—'ध्रुववन्नमि'त्यादि, ध्रुवः-अव्यभिचारी स चासौ वर्णश्च ध्रुववर्णस्तं संग्रह्य
 ध्रुवां वा शाश्वतीं यशःकीर्तिं पर्यालोच्य कामेच्छालोभविक्षेपं कुर्यादिति ॥ २३ ॥ किं च—शाश्वता-यावज्जीवमपरिधया-

अतिदिनदानाद्दार्थास्तैस्तथाभूतैर्विभवैः कश्चिन्निमन्त्रयेत् तल्लतिबुध्यस्व यथा शरीरार्थं धनं मृग्यते तदेव शरीरमशाश्व-
 तमिति, तथा दिव्यां मायां न श्रद्धीत, तद्यथा—यदि कश्चिद्देवो मीमांसया प्रत्यनीकतया वा भक्त्या वाऽन्यथा वा
 कौतुकादिना नानद्धिदानतो निमन्त्रयेत्, तां च तत्कृतां मायां न श्रद्धीत, तथा बुध्यस्व यथा देवमायैषा, अन्यथा
 कुतोऽयमाकस्मिकः पुरुषो दुर्लभमेतद्रव्यं प्रभूततरमेवंभूते क्षेत्रे काले भावे च दद्यात्, एवं द्रव्यादिनिरूपणया देवमायां
 बुध्यस्व इति, तथा देवाङ्गना वा यदि दिव्यं रूपं विधाय प्रार्थयेत् तामपि बुध्यस्वेति, 'माहणे'ति साधुः 'सर्वम्' अशेषं
 'नूमं'ति कर्म मायां वा तत् तां वा 'विधूय' अपनीय देवादिमायां बुध्यस्वेति क्रिया ॥ २४ ॥ किं च—

सव्वट्टेहिं अमुच्छिण्ण, आउकालस्स पारए । तित्तिक्खं परमं नच्चा, विमोहन्नयरं हियं

॥ २५ ॥ तिवेसि ॥ विमोक्षाध्ययनमष्टमं समाप्तम् । उद्देशः ॥ ८-८ ॥

सर्वे च तेऽर्थाश्च सर्वार्थाः—पञ्चप्रकाराः कामगुणास्तत्सम्पादका वा द्रव्यनिचयास्तैस्तेषु वा अमूर्च्छितः—अनध्युपपन्नः
 आयुःकालस्य यावन्मात्रं कालमायुः संतिष्ठते असौ आयुःकालस्तस्य पारम्—आयुष्कपुद्गलानां क्षयो मरणं तद्गच्छतीति
 पारगः, यथोक्तविधिना पादपोपगमनव्यवस्थितः प्रवर्द्धमानशुभाध्यवसायः स्वायुःकालान्तगः स्यादिति । तदेवं पादपो-
 पगमनविधिं परिसमाप्योपसंहारद्वारेण त्रयाणामपि मरणानां कालक्षेत्रपुरुपावस्थाश्रयणात्तुल्यकक्षतां पश्चार्द्धेन दर्शयति—
 तितिक्षा—परीपहोपसर्गापादित्तदुःखविशेषसहनं तत्रयाणामपि परमं—प्रधानमस्तीति 'ज्ञात्वा' अवधार्य 'विमोहान्वयतरं

हित'मिति विगतो मोहो येषु तानि विमोहानि-भक्तपरिज्ञेद्वितमरणपादपोषगमनानि तेषामन्यतरत्कालक्षेत्रादिकमाश्रित्य
 तुल्यफलत्वाद्धितं अभिप्रेतार्थसाधनादतो यथाशक्ति त्रयाणामन्यतरचुल्यबलत्वाद्यथावसरं विधेयं, इति अधिकारपरिसमाप्तौ
 ब्रवीमीति पूर्ववत्, नयविचारादिकमनुगतं वक्ष्यमाणं च द्रष्टव्यमिति विमोक्षाध्ययनस्याष्टमोद्देशकः समाप्तः । समाप्तं
 च विमोक्षाध्ययनमष्टममिति ॥ ग्रन्थाग्रम् ॥ १०२० ॥

अथोपधानश्रुताख्यं नवममध्ययनम्

उक्तमध्ययनमष्टमं, साम्प्रतं नवममारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इहानन्तराध्ययनेष्वष्टसु योऽर्थोऽभिहितः स तीर्थकृता वीरवर्द्धमानस्वामिना स्वत एवाचीर्णं इत्येतन्नवमेऽध्ययने प्रतिपाद्यते, अनन्तराध्ययनसम्बन्धस्त्वयम्—इहाम्युद्यतमरणं त्रिप्रकारमभिहितं, तत्रान्यतरस्मिन्नपि व्यवस्थितोऽष्टाध्ययनार्थविधायिनमतिघोरपरीपहोपसर्गसहिष्णुमाविकृ-तसन्मार्गावतारं तथा घातितयातिचतुष्टयाविभूतानन्तातिशयाप्रमेयमहाविषयस्वपरावभासककेवलज्ञानं भगवन्तं श्रीवर्द्धमानस्वामिनं समवसरणस्थं सत्त्वहिताय धर्मदेशनां कुर्वाणं ध्यायेदित्येतत्प्रतिपादनार्थमिदमध्ययनमुच्यते, इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्याध्यायनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि भवन्ति, तत्रोपक्रमेऽर्थाधिकारो द्वेषा—अध्ययनार्थाधिकार उद्देशार्थाधिकारश्च, तत्राध्ययनार्थाधिकारो लेशतोऽभिहितस्तमेव नियुक्तिकारः स्पष्टतरं विभणिपुराह—

जो जह्या तित्थरौ सो तइया अप्पणो य तित्थम्मि । वण्णेइ तवोकम्मं ओहाणसुयंमि अज्झयणे ॥२७६॥
यो यदा तीर्थकृदुलद्यते स तदाऽऽत्मीये तीर्थे आचारार्थप्रणयनावसानाध्ययने स्वतपःकर्म व्यावर्णयतीत्यर्थं सर्वतीर्थकृतां कल्पः, इह पुनरुपधानश्रुताख्यं चरममध्ययनमभूत् अत उपधानश्रुतमित्युक्तमिति ॥ किमेकाकारं केवलज्ञानवत्सर्वतीर्थकृतां तपःकर्मोतान्यथेत्यारेकाव्युदासार्थमाह—

सर्व्वेसिं तयोक्तम् निरुवसगं तु वणिणय जिणणं । नवरं तु वद्धमाणस्स सोवसगं सुणंयव्वं ॥ २७७ ॥
 त्तिरयरो चउनाणी सुरमहिओ सिज्झियव्वय धुवन्मि । अणिगूहियवलचिरिओ तवोविहाणंमि उज्जमह ॥
 किं पुण अवसेसेहिं दुक्खकल्यकारणा सुविहिएहिं । होइ न उज्जमियव्वं सपचवायंमिं माणुस्से ? ॥ २७९ ॥

गाथात्रयमन्युत्तानार्थम् ॥ अध्ययनार्थाधिकारं प्रतिपाद्योद्देशार्थाधिकारं प्रतिपादयन्नाह—

चरिया ऽसिज्जा य २ परीसहा य ३ आपंकिया(ए)चिगिच्छा ४ य । तवचरणेण ऽहिगारो चउसुहेसेसु नायव्वो ॥ २८० ॥
 चरणं चर्यत इति वा चर्या—श्रीवीरवर्द्धमानस्वामिनो विहारः, अयं प्रथमोद्देशके ऽर्थाधिकारः १, द्वितीयोद्देशके त्वयम-
 र्थाधिकारः, तद्यथा—शब्दा—वसतिः सा च याहम्भगवत आसीत् ताहग्बक्ष्यते २, तृतीये त्वयमर्थोधिकारः—मार्गाच्चयन-
 निर्जरार्थं परिपोढव्याः परीपहाः, उपलक्षणार्थत्वादुपसर्गाश्चानुकूलप्रतिकूला वर्द्धमानस्वामिनो ये ऽभूवन् ते ऽत्र प्रतिपा-
 द्यन्ते ३, चतुर्थे त्वयमर्थोधिकारः, तद्यथा—‘आतङ्किते’ धुत्पीडायामातङ्कोत्पत्तौ विशिष्टाभिग्रहावासाहारेण चिकित्से-
 दिति ४, तपश्चरणाधिकारस्तु चतुर्व्युद्देशकेष्वनुयायीति गार्थार्थः ॥ निक्षेपस्त्रिधा—ओघनिष्पन्नो नामनिष्पन्नः सूत्रालाप-
 कनिष्पन्नश्च, तत्रौघनिष्पन्ने निक्षेपे ऽध्ययनं, नामनिष्पन्ने तूपधानश्रुतमिति द्विपदं नाम, तत्रौपधानस्य श्रुतस्य च यथा-
 क्रमं निक्षेपः कर्तव्य इति न्यायादुपधाननिक्षेपचिकीर्षया ऽऽह—

नामंठवणुवहाणं ढव्वे भावे य होइ नायव्वं । एमेव य सुत्तस्सधि निक्खेवो चउव्विहो होइ ॥ २८१ ॥

नामोपधानं स्थापनोपधानं द्रव्योपधानं भावोपधानं च, श्रुतस्याप्येवमेव चतुर्द्धा निक्षेपः, तत्र द्रव्यश्रुतमनुपयुक्तस्य

यत् श्रुतं द्रव्यार्थं वा यत् श्रुतं कुभावचनिकश्रुतानि चेति द्रव्यश्रुतम्, भावश्रुतं त्वङ्गानङ्गप्रविष्टश्रुतविषयोपयोगः ॥
तत्र सुगमनामस्थापनाव्युदासेन द्रव्याद्युपधानप्रतिपादनायाह—

द्व्युपवहाणं सयणे भावुवहाणं तवो चरित्सस । तम्हा उ नाणदंसणतवचरणेहिं इहाहिगयं ॥ २८२ ॥
उप-सामीप्येन धीयते-व्यवस्थाप्यत इत्युपधानं द्रव्यभूतमुपधानं द्रव्योपधानं, तत्पुनः शब्दादौ सुखशयनार्थं शिरो-
ऽवष्टम्भनवस्तु, 'भावोपधान'मिति भावस्योपधानं भावोपधानं, तत्पुनर्ज्ञानदर्शनचारित्राणि तपो वा सवाह्याभ्यन्तरं, तेन
हि चारित्रपरिणतभावस्योपष्टम्भनं क्रियते, यत् एवं तस्मात् ज्ञानदर्शनतपश्चरणैरिहाधिकृतमिति गाथार्थः ॥ किं पुनः
कारणं चारित्रोपष्टम्भकतया तपो भावोपधानमुच्यते इत्याह—

जह खलु मइलं वत्थं सुज्झइ उदगाइएहिं दव्वेहिं । एवं भावुवहाणेण सुज्झए कम्ममट्टविहं ॥ २८३ ॥
'यथे'त्युदाहरणोपन्यासार्थः यथैतत्तथाऽन्यदपि द्रष्टव्यमित्यर्थः, खलुशब्दो वाक्यालङ्कारे, यथा मलिनं वस्त्रमुदका-
दिभिर्द्रव्यैः शुद्धिमुपयति एवं जीवस्यापि भावोपधानभूतेन सवाह्याभ्यन्तरेण तपसा अष्टप्रकारं कर्म शुद्धिमुपयतीति ॥
अस्य च कर्मक्षयहेतोस्तपस उपधानश्रुतत्वेनात्रोपात्तस्य 'तत्त्वभेदपर्यायैर्व्याख्ये'तिकृत्वा पर्यायदर्शनायाह-यदिवा
तपोऽनुष्ठानेनापादिता अवधूतनादयः कर्मापगमविशेषाः सम्भवन्तीत्यतस्तान् दर्शयितुमाह—

ओभूणण धुणण नात्तण विणात्तणं क्षयण खवण सोहिंकरं । छेयण भेयण फेटण डहणं धुवणं च कम्माणं ॥ २८४ ॥
तत्रावधूतनम्-अपूर्वकरणेन कर्मप्रग्रहेर्भेदापादनं, तच्च तपोऽन्यतरभेदमामर्थ्यान्वयतीत्येता क्रिया शेषेऽप्येकादश-

सुपदेव्यायोज्या, तथा 'धूननं' भिन्नग्रन्थेरनिवर्तिकरणेन सम्यक्त्वावस्थानं, तथा 'नाशनं' कर्मप्रकृतेः स्त्रिवुक्तसङ्क्रमेण प्रकृत्यन्तरगमनं, तथा 'विनाशनं' शैलेश्यवस्थायां सामस्येन कर्माभावापादनं, तथा ध्यापनम्-उपशमश्रेण्यां कर्मा-
 नुदयलक्षणं विध्यापनं, तथा 'क्षपणम्' अप्रत्याख्यानादिप्रक्रमेण क्षपकश्रेण्यां मोहाद्यभावापादनं, तथा 'शुद्धिकर'मि-
 ल्यनन्तानुबन्धिक्षयप्रक्रमेण क्षायिकसम्यक्त्वापादनं, तथा 'छेदनम्' उत्तरोत्तरशुभाध्यवसायारोहणात्स्थितिहासजननं,
 तथा 'भेदनं' वादरसम्परायावस्थायां सङ्घलनलोभस्य खण्डशो विधानं, तथा 'फेडण'न्ति अपनयनं चतुःस्थानिकादी-
 नामशुभप्रकृतीनां रसतरुयादिस्थानापादनं, तथा 'दहनं' केवलिसमुद्घातध्यानाग्निना वेदनीयस्य भस्मसात्करणं,
 शेषस्य च दग्धरज्जुतुल्यत्वापादनं, तथा 'धावनं' शुभाध्यवसायान्मिथ्यात्वपुद्गलानां सम्यक्त्वभावंसंजननमिति, एताश्च
 कर्मणोऽवस्थाः प्रायश उपशमश्रेणिक्षपकश्रेणिकेवलिसमुद्घातशैलेश्यवस्थाप्रकटनेन प्रभूता आविर्भविता भवन्ती-
 त्यतस्तत्प्रकटनाय प्रक्रम्यते, तत्रोपशमश्रेण्यामादोवेधानन्तानुबन्धिनामुपशमना तावत्कथ्यते, इहासंयतसम्यग्दृष्टिदे-
 शधिरतप्रमत्ताप्रमत्तानामन्यतरोऽन्यतरयोगे वर्त्तमान आरम्भको भवति, तत्रापि दर्शनसप्तकमेकेनोपशमयति,
 तद्यथा-अनन्तानुबन्धिनश्चतुरः, उपरितनलेन्द्रयात्रिके च विशुद्धे साकारोपयोग्यन्तःकोटीकोटीस्थितिसत्कर्मा परिवर्त्त-
 मानाः शुभप्रकृतीरेव बधन् प्रतिमयमशुभप्रकृतीनामनुभागमनन्तगुणहान्या हासयन् शुभानां चानन्तगुणवृद्ध्याऽनु-
 भागं व्यवस्थापयन् पत्योपमासङ्ख्येयभागहीनमुत्तरोत्तरं स्थितिवन्धं कुर्वन् करणकालापि पूर्वमन्तर्मुहूर्त्तं विशुध्य-
 मानः करणत्रयं विधत्ते, तच्च प्रत्येकमान्तमौहूर्त्तिकं, तद्यथा-यथाप्रवृत्तकरणमपूर्वकरणमनिवृत्तिकरणं चेति, चतुर्थ्युप-

दान्ताद्या, तत्र यथाप्रवृत्तकरणे मृतिसमयमनन्तगुणवृद्ध्या विशुद्धिमनुभवति, न तत्र स्थितिघातरसघातगुणश्रेणीगुण-
 सङ्गमाणान्यतमोऽपि विद्यते, तथा द्वितीयमपूर्वकरणं, किमुक्तं भवति ?-अपूर्वामपूर्वा क्रियां गच्छतीत्यपूर्वकरणं, तत्र
 च प्रथमसमय एव स्थितिघातरसघातगुणश्रेणिगुणसङ्गमा अन्यथ स्थितिवन्ध इत्येते पञ्चाप्यधिकारा यौगपद्येन पूर्वम-
 प्रवृत्ताः प्रवर्तन्त इत्यपूर्वकरणं, तथाऽनिवृत्तिकरणमित्यन्योऽन्यं नातिवर्तन्ते परिणामा अस्मिन्नित्यनिवृत्तिकरणं, एत-
 दुक्तं भवति-प्रथमसमयप्रतिपन्नानां तत्करणमसुमतां सर्वेषां तुल्यः परिणामः, एवं द्वितीयादिव्वप्यायोज्यं, अत्रापि पू-
 र्वोक्ता एव स्थितिघातादयः पञ्चाप्यधिकारा युगपत्प्रवर्तन्त इति, तत एभिस्त्रिभिरपि करणैर्यथोक्तक्रमेणानन्तानुबन्धिनः
 कपायानुपदामयति, उपशमनं नाम यथा धूलिरुदकेन सिक्ता द्रुघणादिभिर्हिता न वाद्यादिभिः प्रसर्प्यणादिविकारभा-
 ग्भवति, एवं कर्मधूल्यपि विशुद्ध्युदकार्द्रिकृता अनिवृत्तिकरणक्रियाहता सत्युदयोदीरणसङ्गमनिधत्तनिकाचनाकरणा-
 नामयोग्या भवति, तत्रापि प्रथमसमयोपशान्तं कर्मदलिकं स्लोकं द्वितीयादिषु समयेष्वसङ्ख्येयगुणवृद्ध्योपशम्यमान-
 ण्तमुद्गृह्येन सर्वमप्युपशान्तं भवति, एवमेकीयमतेनानन्तानुबन्धिनानुपशमोऽभिहितः, अन्ये त्वनन्तानुबन्धिनां विसं-
 योजनानेवाभिदधति, तद्यथा-क्षायोपशमिकसम्यग्दृष्टयश्चतुर्गतिका अप्यनन्तानुबन्धिनां विसंयोजकाः, तत्र नारका देवा
 विरतसम्यग्दृष्टयस्त्रिभ्योऽविरतदेशविरता मनुष्या अविरतदेशविरतप्रमत्ताप्रमत्ताः, एते सर्वेऽपि यथासम्भवं विशो-
 पेयिकेन परिणता अनन्तानुबन्धिविसंयोजनार्थं प्रागुक्तं कारणत्रयं कुर्वन्ति, तत्राप्यनन्तानुबन्धिनां स्थितिमपवर्त्सय-
 त्प्रपयर्चयन् यावत्सत्योपमासङ्ख्येयभागमात्रा तावद्विद्यते, तमपि पत्योपमासङ्ख्येयभागं थथ्यमानासु मोहप्रकृतिषु

प्रति समयं सङ्ग्रामयति, तत्रापि प्रथमसमये स्लोकं द्वितीयादिष्वसङ्ख्येयगुण एव यावच्चरमसमयं सर्वसङ्क्रमेणावलका-
 गतं मुक्त्या सर्वं सङ्ग्रामयति, आवलिकागतमपि स्त्रिकुसङ्क्रमेण वेद्यमानास्वरप्रकृतिषु सङ्ग्रामयति, एवमनन्तानुबन्धिनो
 विसंयोजिता भवन्ति । इदानीं दर्शनत्रिकोपशमना भण्यते-तत्र मिथ्यात्वस्योपशमको मिथ्यादृष्टिवेदकसम्यग्दृष्टिर्वा
 सम्यक्त्वसम्यग्मिथ्यात्वयोस्तु वेदक एवोपशमकः, तत्र मिथ्यात्वस्योपशमं कुर्वन्तस्यान्तरं कृत्वा प्रथमस्थितिं विपाके-
 नानुभूयोपशान्तमिथ्यात्वः सञ्चुपशमसम्यग्दृष्टिर्भवतीति । साम्प्रतं वेदकसम्यग्दृष्टिरुपशमश्रेणिं प्रतिपद्यमानोऽनन्ता-
 नुबन्धिनो विसंयोज्य संयमे वर्तमानो दर्शनत्रिकमुपशमयत्यनेन विधिना, तत्र यथाप्रवृत्तादीनि प्राग्वत्रीणि करणानि
 कृत्वाऽन्तरकरणं कुर्वन् वेदकसम्यक्त्वस्य प्रथमस्थितिमान्तमौहृत्तिकां करोति, इतरां त्वावलिकामात्रां, ततः किञ्चिद्भू-
 मुहूर्त्तमात्रां स्थितिं खण्डयित्वा वध्यमानानां प्रकृतीनां स्थितिवन्धमात्रेण कालेन तत्कर्मदलिकं सम्यक्त्वप्रथमस्थितौ प्र-
 क्षिपन्नेत्येवमनया प्रक्रियया सम्यक्त्वबन्धाभावादन्तरं क्रियमाणं कृतं भवति, मिथ्यात्वसम्यग्मिथ्यात्वप्रथमस्थितिदलिकमाय-
 लिकामात्रपरिमाणं सम्यक्त्वप्रथमस्थितौ स्त्रिकुसङ्क्रमेण सङ्ग्रामयति, तस्यामपि सम्यक्त्वप्रथमस्थितौ क्षीणायां सत्यामु-
 पशान्तदर्शनत्रिको भवतीति । तदनन्तरं चारित्रमोहनीयमुपशमयन् पूर्ववत् करणत्रयं करोति, नवरं यथाप्रवृत्तकरण-
 मप्रमत्तगुणस्थान एव भवति, द्वितीयं त्वपूर्वकरणमष्टममेव गुणस्थानकं, तस्य च प्रथमसमय एव स्थितिघातरसघातगुण-
 श्रेणिगुणसङ्क्रमापूर्वस्थितिवन्धा यौगपद्येन पञ्चाप्यधिकाराः प्रवर्त्तन्ते, तत्रापूर्वकरणसङ्ख्येयभागे गते निद्राप्रचल-
 योर्वन्धव्यवच्छेदो भवति, ततोऽपि बहुषु स्थितिकण्डकसहस्रेषु गतेषु सत्सु परभविकानाम्नां चरमसमये त्रिंशतो नाम-

प्रकृतीनां बन्धव्यवच्छेदं विधत्ते, ताश्चेमाः-देवगतिस्तदानुपूर्वीं पश्येन्द्रियजातिवैक्रियाँहारकेशरीरतदङ्गोपाङ्गानि तेजस-
 कामणदीरे चतुरस्रसंस्थानं धेर्णगन्धर्सेस्वर्शोर्गुल्लेषूपधार्तपरार्धातोच्छ्वासप्रशस्तविहायोगतित्रसंवादेरपर्याप्तिकप्रत्येकै-
 स्त्रिरशुभेशुभंगुस्वरादेर्यनिर्माणेतीर्थकरनामानि चेति, ततोऽपूर्वकरणचरमसमये हास्यरतिभयजुगुप्तानां बन्धव्यवच्छेदः,
 हास्यादिपट्टकस्य तूदयव्यवच्छेदश्च, सर्वकर्मणामप्रशस्तो (णां देशो) पशमनानिघत्तनिकाचनाकरणानि च व्यवच्छि-
 षन्ते, तदेवमसंयतसम्यग्दृष्ट्यादिष्वपूर्वकरणान्तेषु. सप्त कर्माण्युपशान्तानि लभ्यन्ते, तत ऊर्ध्वमनिवृत्तिकरणं, स च
 नवमो गुणः, तत्र व्यवस्थित एकविंशतीनां मोहप्रकृतीनामन्तरं कृत्वा नपुंसकवेदमुपशमयति, तदनन्तरं स्त्रीवेदं, ततो
 हास्यादिनसकं (ण्डं), पुनः पुंवेदस्य बन्धोदयव्यवच्छेदः, तत ऊर्ध्वं समयोनावलिकाद्वयेन पुंवेदोपशमः, ततः क्रोधद्वयस्य
 पुनः सञ्जलनक्रोपस्यैवं मानत्रिकस्य मायात्रिकस्य च, ततः सञ्जलनलोभं सूक्ष्मखण्डानि विधत्ते, तत्करणकालचरम-
 समये लोभद्वयमुपशमयति, एवं चानियुत्तिकरणान्ते सप्तविंशतिरुपशान्ता भवति, ततः सूक्ष्मखण्डान्यनुभवन् सूक्ष्मस-
 म्परायो भवति, तदन्ते ज्ञानान्तरायदशकदर्शनावरणचतुष्कयशःकीर्त्युच्चैर्गोत्राणां बन्धव्यवच्छेदः, तदेवमष्टाविंशति-
 मोहप्रकृत्युपशमे सत्युपशान्तवीतरागो भवति, स च जघन्यत एकं समयमुत्कृष्टतोऽन्तमुद्गर्त्तं, तद्वतिपातश्च भवक्षये-
 णाञ्ज्राक्षयेण वा स्यात्, स च यथाऽऽरूढो बन्धादिव्यवच्छेदं च यथा कृतवांस्तथैव प्रतिपतन्विधत्ते, कश्चिच्च मिथ्या-
 रामपि गच्छेदिति, यस्तु भयक्षयेण प्रतिपतति तस्य प्रथमसमय एव सर्वकरणानि प्रवर्तन्ते, एकमेव एव कश्चित् वारद्वय-
 गुपनमं विद्वेष्यादिति । गाग्रतं क्षपकत्रेणिर्व्याप्यन्ते-अस्याश्च मद्युव्य एयाष्टयर्षोपदि पर्सगान गारम्भको भवति, ग ग

प्रथममेव कारणत्रयपूर्वकमनन्तानुबन्धिनो विसंयोजयति, ततः कारणत्रयपूर्वकमेव मिथ्यात्वं तच्छेषं च सम्यग्मिथ्यात्वे
 प्रक्षिपन् क्षपयति, एवं सम्यग्मिथ्यात्वं, नवरं तच्छेषं सम्यक्त्वे प्रक्षिपति, एवं सम्यक्त्वमपि, तच्चरमसमये च वेदक-
 सम्यग्दृष्टिर्भवति, तत ऊर्ध्वं क्षायिकसम्यग्दृष्टिरिति, एताश्च सप्तपि कर्मप्रकृतीरसंयतसम्यग्दृष्ट्याद्यप्रमत्तान्ताः क्षपयन्ति,
 बद्धायुष्कश्चात्रैवावतिष्ठते, श्रेणिकवद्, अपरस्तु कपायाष्टकं क्षपयितुं कारणत्रयपूर्वकमारभते, तत्र यथाप्रवृत्तकरणम-
 प्रमत्तस्यैव, अपूर्वकरणे तु स्थितिघातादिकं प्राग्बन्धिद्राद्विकस्य देवगत्यादीनां च त्रिंशतां हास्यादिचतुष्कस्य (च) यथाक्रमं
 बन्धव्यवच्छेद उपशमश्रेणिक्रमेण वक्तव्यः, अनिवृत्तिकरणे तु स्त्यानद्धिन्निकस्य नरकतिर्यगतिददानुपूर्व्येकेन्द्रियादिजा-
 तिचतुष्टयातपोद्योतस्थावरसूक्ष्मसाधारणानां षोडशप्रकृतीनां क्षयः, ततः कपायाष्टकस्यापि, अन्येषां तु मतं-पूर्वं कपायाष्टकं
 क्षप्यते, पश्चात् षोडशेति, ततो नपुंसकवेदं, तदनन्तरं हास्यादिपट्टकं, पुनः पुंवेदं, ततः स्त्रीवेदं, ततः क्रमेण क्रोधादीन्
 सप्तलनान् क्षपयति, लोभं च खण्डशः कृत्वा क्षपयति, तत्र वादरखण्डानि क्षपयन्ननिवृत्तिवादरः सूक्ष्मानि तु सूक्ष्म-
 सम्पराय इति, तदन्ते च ज्ञानावरणीयादीनां षोडशप्रकृतीनां बन्धव्यवच्छेदं विधत्ते, ततः क्षीणमोहोऽन्तर्मुहूर्त्तं स्थित्या
 तदन्ते द्विचरमसमये निद्राद्वयं क्षपयति, अन्तसमये च ज्ञानान्तरायदशकं दर्शनावरणचतुष्कं च क्षपयित्वा निरा-
 वरणज्ञानदर्शनसमन्वितः केवली भवति, स च सातावेदनीयमैवैकं वभ्राति यावत्सयोग इति, स चान्तर्मुहूर्त्तं देशोनां
 पूर्वकोटिं वा यावद्भवति, ततोऽसावन्तर्मुहूर्त्तावशेषमायुर्ज्ञात्वा वेदनीयं च प्रभूतरमतस्तयोः स्थितिसाम्यापादनार्थं
 समुद्रयातमेतेन क्रमेण करोति, तद्यथा-औदारिककाययोगी आलोकान्तादूर्ध्वार्धःशरीरपरिणाहप्रमाणं प्रथमसमये

दण्डं करोति, पुनर्द्वितीयसमये तिरश्चीनमालोकान्तात्कायप्रमाणमेवौदारिककर्मणशरीरयोगी कपाटवत्कपाटं विधत्ते, तृतीयसमये त्वपरदिकिरश्चीनमेव कर्मणशरीरयोगी मन्थानवन्मन्थानं करोति, अनुश्रेणिगमनाच्च लोकस्य प्रायशो बहु पूरितं भवति, ततश्चतुर्थसमये कर्मणकाययोगेनैव मन्थान्तरालव्यापनात्सह निष्कुटैलोकः पूरितो भवति, पुनरनेनैव क्रमेण पश्चानुपूर्व्यां समुद्घातावस्थां चतुर्भिरेव समयैरुपसंहरंस्तद्व्यापारावांस्तत्तद्योगो भवति, केवलं पष्ठसमये मन्थानमुपसंहरन्नौदारिकमिश्रयोगी स्यादिति, तदेवं केवली समुद्घातं संहृत्य प्रत्यर्ष्यं च फलकादिकं ततो योगनिरोधं विधत्ते, तद्यथा-पूर्वं मनोयोगं चादरं निरुणद्धि, पुनर्वायोगं काययोगं च चादरमेवेति, पुनरनेनैव क्रमेण सूक्ष्ममनोयोगं निरुणद्धि, ततः सूक्ष्मवाग्योगं निरुणद्धि, ततः सूक्ष्मकाययोगं निरुन्धन् सूक्ष्मक्रियमप्रतिपाति तृतीयं शुक्लध्यानभेदमारोहति, तन्निरोधे च व्युपरतक्रियमनिवर्त्ति चतुर्थं शुक्लध्यानमारोहति, तदारूढश्चायोगिकेवलिभावमुपगतः सन्नन्तमुद्घर्त्तं यावत्कालमजघन्योत्कृष्टमास्ते, तत्र चासौ येषां कर्मणामुदयो नास्ति तानि स्थितिक्षयेण क्षपयन् वेद्यमानासु चापरप्रकृतिषु सङ्क्रामयन् क्षपयंश्च तावद्गतो यावद्विचरमसमयं, तत्र च द्विचरमसमये देवगतिसहगताः कर्मप्रकृतीः क्षपयति, ताश्चेमाः-देवगतिस्तदानुपूर्वी वैक्रियाहारकशरीरतदङ्गोपाङ्गचतुष्टयमेतद्वन्धनसङ्घाताविति च, तथा तत्रैवापरा इमाः क्षपयति, तद्यथा-औदारिकैतजसकर्मणानि शरीराणि एतद्वन्धनानि त्रीणि सङ्घातांश्च पट्ट संस्थानानि पट्टः संहननानि औदारिकशरीराङ्गोपाङ्गं वर्णगन्धरसस्पर्शा मनुष्यानुपूर्व्यगुरुलघूपघातपराघातोच्छ्वासप्रशस्ताप्रशस्तविहायोगतयस्तथाऽपर्यासकप्रत्येकस्थिरास्थिरशुभाशुभभुगदुर्भगदुस्वरदुःस्वरानादेयायशःकीर्त्तिनिर्माणानि तथा नीचैर्गोत्रमन्यतरद्वेदनीयमिति,

चरमसमये तु मनुष्यगतिपञ्चेंद्रियजातित्रसवादरपर्याप्तकमुभगादेयशःकीर्त्तितीर्थकरत्वान्यतरद्वेदनीयायुष्कोच्चैर्गोत्राण्येता
द्वादश तीर्थकृत् केषांचिन्मतेनानुपूर्वीसहिताख्योदश अतीर्थकृच्च द्वादशैकादश वा क्षपयति, अशेषकर्मक्षयसमनन्तरमेव
चास्यशर्वज्ञत्या ऐकान्तिकाल्यन्तिकानावाधलक्षणं सुखमनुभवन् सिद्धा(ब्ध्या)ल्यं लोकाग्रमुपैतीत्ययं गाथातात्पर्यार्थः ॥
साम्प्रतमुपसंहरंस्तीर्थकरासेवगतः प्ररोचनतां दर्शयितुमाह—

एवं तु समणुचिन्नं वीरवरेणं महाणुभावेणं । जं अणुचरित्तु धीरा सिवमचलं जन्ति निव्वाणं ॥ २८४ ॥

‘एवम्’ उक्तविधिना भावोपधानं-ज्ञानादि तपो वा वीरवर्द्धमानस्वामिना स्वतोऽनुष्ठितमतोऽन्येनापि मुमुक्षुणैतद-
नुष्ठेयमिति गाथार्थः ॥ संसासा ब्रह्मचर्याध्ययननिर्युक्तिः ॥ साम्प्रतं सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीयं, तच्चेदम्—

अहासुयं बइस्सामि जहा से समणे भगवं उट्टाए । संखाए तंसि हेमंते अहुणो पव्व-
इए रीइत्था ॥ १ ॥ णो चेविमेण वत्थेण पिहिस्सामि तंसि हेमंते । से पारंए आव-
कहाए, एयं खु अणुधम्मियं तस्स ॥ २ ॥ चत्तारि साहिए मासे, वहवे पाणजाइया
आगम्म । अभिरुज्झकायं विहरिसु, आरुसिया णं तत्थ हिंसिसु ॥३॥ संवच्छरं साहियं
मासं जं न रिक्कासि वत्थगं भगवं । अवेलाए तओ चाइ तं वोसिज्ज वत्थमणगारे ॥ ४ ॥

आर्यसुधर्मस्वामी जन्मस्वामिने पृच्छते कथयति, यथाश्रुतं यथासूत्रं वा वदिव्यामि, तद्यथा-स श्रमणो भगवान्
 धीरवर्चमानस्वाम्युत्थाय-उद्यतविहारं प्रतिपद्य सर्वालङ्कारं परित्यज्य पञ्चमुष्टिकं लोचं विधायैकेन देवदूष्येणेन्द्रशिक्षेन
 युक्तः कृतसामायिकप्रतिज्ञ आविर्भूतमनःपर्यायज्ञानोऽष्टप्रकारकर्मक्षयार्थं तीर्थप्रवर्तनार्थं चोत्थाय 'संख्याय' ज्ञात्वा
 तस्मिन् हेमन्ते मार्गशीर्षदशम्यां प्राचीनगामिन्यां छायायां प्रव्रज्याग्रहणसमनन्तरमेव 'रीयते स्म' विजहार, तथा च
 किञ्च कुण्डग्रामान्मुहूर्तशेषे दिवसे कर्मारग्राममाप, तत्र च भगवानित्त आरभ्य नानाविधाभिग्रहोपेतो घोरान् परीपहो-
 पसर्गानिधिसहमानो महासत्त्वतया म्लेच्छानप्युपशमं नयन् द्वादश वर्षाणि साधिकानि छद्मस्थो मौनव्रती तपश्चचार, अत्र
 च सामायिकारोपणसमनन्तरमेव सुरपतिना भगवदुपरि देवदूष्यं चिक्षिपे, तत् भगवताऽपि निःसङ्गाभिप्रायेणैव धर्मोपकरण-
 मृते न धर्मोऽनुष्ठानुं मुमुक्षुभिरपरैः शक्यत इति कारणोपेक्षया मध्यस्थवृत्तिना तथैवावधारितं, न पुनस्तस्य तदुपभोगे-
 च्छाऽस्तीति ॥ एतद्दर्शयितुमाह-न चैवाहमनेन वक्ष्णेन्द्रप्रक्षिप्तेनात्मानं पिधास्यामि-स्यगयिव्यामि' तस्मिन् हेमन्ते
 तदा वस्त्रं त्वक्त्राणीकरिव्यामि, लज्जाप्रच्छादनं वा विधास्यामि, किंभूतोऽसाविति दर्शयति-'स' भगवान् प्रतिज्ञायाः
 परीपहाणां संसारस्य वा पारं गच्छतीति पारगः, कियन्तं कालमिति दर्शयति-यावत्कथं यावज्जीवमित्यर्थः, किमर्थं पुनरसौ
 येभर्त्सीति चेद्दर्शयति-धुरयधारणे स च भिन्नरुमः, एतद्ब्रह्मायज्ञायधारणं तस्य भगवतोऽनु-पश्चाद्धार्मिकमनुधामि-
 कमेयेति, अपरैरपि तीर्थकृद्भिः समाचीर्णमित्यर्थः, तथा चागमः--'से वेमि जे य अईया जे य पडुप्पजा जे य आग-
 मेस्सा अरहंता भगवन्तो जे य पव्ययन्ति जे ज पव्ययन्ति सव्ये ते सोयधी धम्मो देसिगब्बोलिकट्ट तिरथपम्मयाए

एताऽप्युधमिगत्ति एगं देवदूसमायाए पव्यइंसु वा पव्ययंति वा पव्यइस्सन्ति व”त्ति, अपि च-‘गरीयस्स्वात्सच्च...
 धर्मस्यान्यैस्तथागतैः । शिष्यस्य प्रत्ययाचैव, वखं दधे न लज्जया ॥ १ ॥”इत्यादि ॥ तथा भगवतः प्रव्रजतो ये दिव्याः
 सुगन्धिपटवासा आतंस्तद्गन्धाकृष्टाश्च भ्रमरादयः समागत्य शरीरमुपतापयन्तीति, एतद्दर्शयितुमाह-चतुरः समधि-
 कान् मासान् बहवः प्राणिजातयो-भ्रमरादिकाः समागत्य आरुह्य च ‘कायं’ शरीरं ‘विजहुः’ काये प्रविचारं चकुरुः, तथा
 मांसशोणितार्धितयाऽऽरुह्य ‘तत्र’ काये ‘ण’मिति वाक्यालङ्कारे, ‘हिसिंसु’ इतश्चेतश्च विलुम्पन्ति स्मेत्यर्थः ॥ कियन्मात्रं
 कालं तदेवदूष्यं भगवति स्थितमित्येतद्दर्शयितुमाह-तदिन्द्रोपाहितं वखं संवत्सरमेकं साधिकं मासं ‘जं ण रिक्कासि’त्ति
 यत्त त्यफवान् भगवान् तत्स्थितकल्प इतिकृत्या, तत्त ऊर्ध्वं तद्वृत्तपरित्यागी, व्युत्सृज्य च तदनगारो भगवानचेलोऽ-
 भूविति, तच्च सुवर्णवालुकानदीपूराहतकण्टकावलन्नं धिगजातिना गृहीतमिति ॥ किं च-

अदु पोरिसिं तिरियं भित्तिं चक्खुमासज्ज अन्तसो ज्ञायइ । अह चक्खुभीया सं-
 हिया ते हन्ता हन्ता बहवे कंदिंसु ॥ ५ ॥ सयणेहिं वित्तिमिस्सेहिं इत्थिओ तत्थ
 से परिन्नाय । सागारियं न सेवेइ य, से सयं प्वेसिया ज्ञायइ ॥ ६ ॥ जे के इमे अ-
 गात्था मीसीभावं पहाय से ज्ञायइ । पुट्ठोवि नाभिभासिंसु गच्छइ नाइवत्तइ अंजू

॥ ७ ॥ षो सुकरमेयमेगसिं नाभिभासे य अभिवायमाणे । हयपुण्ड्रे तत्थ दण्डेहिं
 ह्यसियपुण्ड्रे अप्पपुण्णेहिं ॥ ८ ॥

‘अथ’ आनन्तर्यं पुरुषप्रमाणा पौरुषी-आत्मप्रमाणा वीथी तां गच्छन् ध्यायतीर्यसमितो गच्छति, तदेव चात्र ध्यानं यदीर्यसमितस्य गमनमिति भावः, किंभूतां तां?-तिर्यग्भित्ति-शकटोर्द्धिवदादौ सङ्कटामग्रतो विल्लीर्णामित्यर्थः, कथं ध्यायति?,—‘चधुरासाद्य’ चधुर्दत्त्वाऽन्तः-मध्ये दत्तावधानो भूत्वेति, तं च तथा रीयमाणं हृद्वा कदांचिदव्यक्तव्य-यतः कुमारदाय उपसर्गयेयुरिति दर्शयति—‘अथ’ आनन्तर्यं चधुःशब्दोऽत्र दर्शनपर्यायो, दर्शनादेव भीता दर्शनभीताः संहिता-मिलितास्ते बहवो डिम्भादयः पांसुमुष्ट्यादिभिर्हत्वा हत्वा चक्रन्दुः, अपरांश्च चुक्रुशुः-पश्यत यूयं नमो मुण्डितः, तथा कोऽयं फुतोऽयं किमीयो वा अयमित्येयं हलबोलं चक्रुरिति ॥ किं च-शक्यत एष्विति शयनानि-वसतयस्तेषु फुतश्चिन्त्रि-मिच्छाद्यतिमिश्रेषु गृहस्थतीर्थिकैः, तत्र व्यवस्थितः सन् यदि स्त्रीभिः प्रार्थ्यते ततस्ताः शुभमार्गागीला इति ज्ञात्वा ज्ञप-रिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरन् सागारिकं-भैशुनं न सेवेत, शून्येषु च भावभैशुनं न सेवेत, इत्येवं स भगवान् स्वय-म्-जात्मना धैराग्यमार्गमारमानं प्रवेक्ष्य धर्मध्यानं शुक्रध्यानं वा ध्यायति ॥ तथा-ये केचन इमेऽगारं-गृहं तत्र तिष्ठन्तीति अगारस्याः-गृहस्थास्तीर्मिश्रीभायमुपगतोऽपि द्रव्यतो भावतश्च तं मिश्रीभायं प्रहाय-त्यत्त्वा न भगवान् धर्मध्यानं ध्या-यति, तथा फुतश्चिन्त्रिच्छाद्दस्यैः पृष्टोऽपृष्टो वा न पश्चि, स्वकार्याय गच्छत्येष, न शेरुणो मोक्षपथमस्तिवर्जने ध्यायं वा,

धितः अवबद्धो 'मिथः' अन्योऽन्यं 'कथासु' स्वरकथासु समये वा कश्चिदवबद्धस्तं स्त्रीद्वयं वा परस्य कथायां गृह्यमपेक्ष्य तस्मि-
 न्नवसरे 'ज्ञातपुत्रो' भगवान् विशोको विगतहर्षश्च तान्मिथः कथाऽवबद्धान् मध्यस्थोऽद्राक्षीत्, एतान्यन्यानि चानुकूलप्रति-
 कूलानि परीपहोपसर्गरूपाण्युरालानि दुष्प्रघृष्याणि दुःखान्यस्मरन् 'गच्छति' संयमानुष्ठाने पराक्रमते, ज्ञाताः—क्षत्रियास्तेषां
 पुत्रः—अपत्यं ज्ञातपुत्रः—वीरवर्द्धमानस्वामी स भगवान् ज्ञातद्वन्दुःखस्मरणाय पराक्रमत इति सम्बन्धः, यदिवा शरणं—
 गृहं नात्र शरणमस्तीत्यशरणः—संयमस्तस्मै अशरणाय पराक्रमत इति, तथाहि—किमत्र चित्रं यद्भगवानपरिमितवलपराक्रमः
 प्रतिज्ञामन्दरमारूढः पराक्रमते इति?, स भगवानप्रव्रजितोऽपि प्रासुकाहारानुवर्त्यासीत्, श्रूयते च किल पञ्चत्वमुपगते
 मातापितरि समाप्तप्रतिज्ञोऽभूत्, ततः प्रविव्रजिषुः ज्ञातिभिरभिहितो, यथा—भगवन्! मा कृथाः क्षते क्षारावसेचनमित्ये-
 वसभिहितेन भगवताऽत्रधिना व्यज्ञायि, यथा—मय्यस्मिन्नवसरे प्रव्रजति सति बहवो नृष्टचिन्ता विगतासवश्च स्युरित्यव-
 धार्य तानुवाच—कियन्तं कालं पुनरत्र मया स्थातव्यमिति?, ते ऊचुः—संवत्सरद्वयेनास्माकं शोकापगमो भावीति, भट्टार-
 कोऽप्योमित्युवाच, किं त्वांहारादिकं मया स्वेच्छया कार्यं, नेच्छाविघाताय भवद्भिरुपस्थातव्यं, तैरपि यथाकथञ्चिदयं!
 तिष्ठत्विति मत्वा तैः सर्वैस्तथैव प्रतिपेदे ॥ ततो भगवांस्तद्वचनमनुवर्त्यात्मीयं च निष्क्रमणावसरमवगम्य संसारासारतां
 विज्ञाय तीर्थप्रवर्तनायोद्यत इति दर्शयितुमाह—अपि साधिके द्वे वर्षे शीतोदकममुच्यते—अनभ्यवहृत्यापीत्वेत्यर्थः, अपरा
 अपि पादधायनादिकाः क्रियाः प्राप्तुकैनेव प्रकृत्यं ततो निष्क्रान्तो, यथा च प्राणातिपातं परिहृतवान् एवं शेषत्रतान्यपि
 पालितयानिति, तथा 'एकत्व'मिति तत एकत्वभाषनाभावितान्तःकरणः चिन्तिता—व्यगिताऽर्था—कोपङ्गला येन स तथा,

यदिवा पिहितार्चो-गुप्ततनुः स भगवान् छद्मस्थकालेऽभिज्ञातदर्शनः-सम्यक्त्वभावनया भावतः शान्तः शान्द्रियनान्-
इन्द्रियैः ॥ स एवंभूतो भगवान् गृहवासेऽपि सावधारम्भत्यागी, किं पुनः प्रव्रज्यायामिति दर्शयितुमाह—

पुढविं च आउकार्यं च तेउकार्यं च वाउकार्यं च । पणगाइं वीयहरियाइं तसकायं च
सव्वसो नच्चा ॥ १२ ॥ एयाइं सन्ति पडिलेहे, चित्तमन्ताइ से अभिन्नाय । परिवज्जिय
विहरित्था इय सङ्गाय से महावीरे ॥ १३ ॥ अहु थावरा य तसत्ताए, तसा य थावर-
त्ताए । अहुवा सव्वजोणिया सत्ता कम्मुणा कप्पिया पुढो वाला ॥ १४ ॥ भगवं च
एवमन्नेसिं सोवहिए हु लुप्पईं वाले । कम्मं च सव्वसो नच्चा तं पडियाइक्खे पावगं
भगवं ॥ १५ ॥ दुविहं समिच्च मेहावी किरियमक्खायण्णेलिसं नाणी । आयाणसो-
यमइवायसोयं जोगं च सव्वसो णच्चा ॥ १६ ॥

श्लोकद्वयस्याप्ययमर्थः-एतानि पृथिव्यादीनि चित्तमन्त्यभिज्ञाय तदारम्भं परिवर्ज्यं विहरति स्म, क्रियाकारकसम्बन्धः,
तत्र पृथिवी सूक्ष्मवादादभेदेन द्विधा, सूक्ष्मा सर्वगा, वादराऽपि श्लक्ष्णकठिनभेदेन द्विधैव, तत्र श्लक्ष्णा शुक्लादिपयवर्णाः,

कठिना तु पृथ्वीशार्करावालुकादि पदत्रिंशद्भेदा शस्त्रपरिज्ञानुसारेण द्रष्टव्या, अष्कायोऽपि सूक्ष्मवादरभेदाद्विधा, तत्र
 सूक्ष्मः पूर्वगद्वादरस्तु शुद्धोदकादिभेदेन पञ्चधा, तेजःकायोऽपि पूर्ववत् नवरं वादरोऽङ्कारादि पञ्चधा, वायुरपि तथैवं,
 नवरं वादरं उत्कलिकादिभेदेन पञ्चधा, वनस्पतिरपि सूक्ष्मवादरभेदेन द्विधा, तत्र सूक्ष्मः सर्वगो वादरोऽप्यग्रमूलस्कन्ध-
 पर्वधीजसम्भूतभेदात्सामान्यतः षोढा, पुनर्द्विधा-प्रत्येकः साधारणश्च, तत्र प्रत्येको वृक्षगुच्छादिभेदाद्वादशधा, साधा-
 रणस्त्रनेकविध इति, स एवं भेदभिन्नोऽपि वनस्पतिः सूक्ष्मस्य सर्वगतत्वाद्दीन्द्रियत्वाच्च तद्द्रव्युदासेन वादरो भेदत्वेन
 संगृहीतः, तद्यथा-पनकग्रहणेन वीजाङ्कुरभावरहितस्य पनकादेरुल्यादिविशेषापन्नस्य ग्रहणं, वीजग्रहणेन त्वग्रवीजादेरुपा-
 दानं, हरितशब्देन शेषस्येतानि पृथिव्यादीनि भूतानि 'सन्ति' विद्यन्त इत्येवं प्रत्युपेक्ष्य तथा 'चित्तवन्ति' सचेतना-
 न्यभिधाय-ज्ञातां 'इति' एतत्सङ्ख्याय-अवगम्य स भगवान्महावीरस्तदारम्भं परिवर्ज्य विहृतवानिति ॥ पृथिवीकाया-
 दीनां जन्तूनां त्रसस्थावरत्वेन भेदमुपदर्श्य साम्प्रतमेपां परस्परतोऽनुगमनमप्यस्तीत्येतद्दर्शयितुमाह—'अथ' आनन्तर्धे
 'स्यान्ताः' पृथिव्यष्टेजोवायुवनस्पतयः ते 'त्रसतया' द्वीन्द्रियादितया 'विपरिणमन्ते' कर्मवशाद् गच्छन्ति, चशब्द
 उत्तरापेक्षया.समुच्चयार्थः, तथा 'त्रसजीवाश्च' कृम्यादयः 'स्थावरतया' पृथिव्यादित्वेन कर्मनिष्ठाः समुत्सद्यन्ते, तथा
 चान्यत्राप्युक्तम्—'अयणं भन्ते! जीवे पुढविकाइयत्ताए जाव तसकाइयत्ताए उववण्णपुन्वे?', हन्ता गोअमा! अ-
 न्दं अनुयाऽणंतपुत्तो जाव उववण्णपुन्वे' इति, अथवा सर्वा योनयः-उत्पत्तिस्थानानि येषां सत्त्वानां ते सर्वयोनिकाः

१ अथ गहन । जीवः पृथ्वीकाधिकृतयः वाक्, नगकाधिकृतयः शुक, हन्त गोमय । अयणं नृजनन्तद्वयो वाक्पुत्रपुत्रपुत्रे

सत्याः सर्वगतिभाजः, ते च 'बाला'रागद्वेषाकलिताः स्वकृतेन कर्मणा पृथक्या सवयानभाक्त्यन च काल्पताः व्यथ-
स्थिता इति, तथा चोक्तम्—“णत्थि किर सो पएसो लोए बालगकोडिमित्तोऽवि । जम्मणमरणावाहा अणेगसो
जत्थ णवि पत्ता ॥ १ ॥” अपि च—“रङ्गभूमिर्न सा काचिच्छुद्धा जगति विद्यते । विचित्रैः कर्मनेपथैर्यत्र सत्त्वेर्न ना-
दित्तम् ॥ २ ॥” इत्यादि ॥ किं च-भगवांश्च-असौ वीरयर्द्धमानस्याग्येवमन्यत-ज्ञातवान् सह उपधिना वर्त्तत इति सो-
पधिकः-द्रव्यभावोपधियुक्तः, दुरवधारणे, लुप्यत एव-कर्मणा क्लेशमनुभवत्येव 'अज्ञो' बाल इति, यदिवा हुहेती य-
स्मात्सोपधिकः कर्मणा लुप्यते बालस्तस्मात्कर्म च सर्वसो ज्ञात्वा तत्कर्म प्रत्याख्यातवांस्तदुपादानं च पापकफमुत्थलं
भगवान् वर्द्धमानस्वामीति ॥ किं च-द्वे विधे-प्रकारावस्येति द्विविधं, किं तत्?—कर्म, तचेर्याप्रत्ययं साम्प्रसारिकं च,
तद्विधिमपि 'समेत्य' ज्ञात्वा 'मेधावी' सर्वभावज्ञः, 'क्रियां' संयमानुष्ठानरूपां कर्मोच्छेत्रीमनीदृशीम्-अनन्यसदृशी-
माख्यातवान्, किंभूतो?-ज्ञानी, केवलज्ञानवानित्यर्थः, किं चापरमाख्यातवानिति दर्शयति-आदीयते कर्मनिनेनेति
आदानं-दुष्प्रणिहितमिन्द्रियमादानं च तत् स्रोतश्चादानस्रोतस्तु ज्ञात्वा तथाऽतिपातस्रोतश्च उपलक्षणार्थत्यादस्य मृपा-
वादादिकमपि ज्ञात्वा तथा 'योगं च' मनोवाफायलक्षणं दुष्प्रणिहितं 'सर्वशः' सर्वैः प्रकारैः कर्मवन्धायेति ज्ञात्वा
क्रियां संयमलक्षणाभाख्यातवानिति सम्बन्धः ॥ किं च—

अइवसियं अणाउट्टिं सयमन्नेसिं अकरणयाए । जस्सित्थिओ परिन्नाया सब्वकम्मावहा-

१ नात्थि किल य प्रदेसो लोके बालाप्रकोटीमात्रोऽपि । जम्मरणाभाया भवेवशो यत्र नेग प्राप्तः ॥ १ ॥

उ से अदकलू ॥ १७ ॥ अहांकडं न से सेवे सव्वसो कम्म अदकलू । जं किंचि
 पावगं भगवं तं अकुब्बं वियडं भुञ्जिथा ॥ १८ ॥ णो सेवइ य परवत्थं परपाएवी से
 न भुञ्जिथा । परिवज्जियाण उमाणं गच्छइ संखडिं असरणयाए ॥ १९ ॥ मायणणे
 असणपाणस्स नाणुगिञ्जे रसेसु अपडिन्ने । अचिंछपि नो पमज्जिजा नोवि य कंइयए
 सुणी गायं ॥ २० ॥

आकुट्टिः—हिंसा नाकुट्टिनाकुट्टिरहिंसेत्यर्थः, किंभूताम्?—अतिक्रान्ता पातकादतिपातिका-निर्दोषा तामाश्रित्य,
 स्वतोऽन्येषां चाकरणतया—अव्यापारतया प्रवृत्त इति, तथा यस्य स्त्रियः स्वरूपतस्तद्विपाकतश्च परिज्ञाता भवन्ति, सर्वे
 कर्म्मवहन्तीति सर्वकर्म्मवहाः—सर्वपापोपादानभूताः स एवाद्राक्षीत्—स एव यथावस्थितं संसारस्वभावं ज्ञातवानिति,
 एतदुक्तं भवति—स्त्रीस्वभावपरिज्ञानेन तत्परिहारेण च स भगवान् परमार्थदर्शयभूदिति ॥ मूलगुणानाख्यायोत्तरगुण-
 (शान्)प्रचिकटयिपुराह—‘यथा’ येन प्रकारेण पृष्ट्वा वा कृतं यथाकृतम्—आधाकर्म्मदि नासौ सेवते, किमिति ?
 —यतः ‘सर्वशः’ सर्वैः प्रकारैस्तदासेवनेन कर्म्मणाऽप्यप्रकारेण बन्धमद्राक्षीत्—दृष्टवान्, अन्यदप्येवंजातीयकं न सेवत
 इति दर्शयति—यत्किञ्चित्पापकं—पापोपादानकारणं तद्भगवानकुर्वन् ‘विकटं’ प्रासुकममुक्त्वा—उपमुक्तवान् ॥ किं च—नो से-

घते च-नोपभुङ्क्ते च परवखं-प्रधानं वखं परस्य वा वखं परवखं नासेवते, तथा परपात्रेऽप्यंसी न भुङ्क्ते, तथा परिव-
 ज्यापमानम्-अवगणय्य गच्छति असावाहाराय सह्यण्ड्यन्ते प्राणिनोऽस्यामिति सह्यण्डिस्तामाहारपाकस्थानभूतामशरणाय
 शरणमनालम्बमानोऽदीनमनस्कः कल्प इतिकृत्वा परीपहविजयार्थं गच्छतीति ॥ किं च-आहारस्य मात्रां जाना-
 तीति मात्राज्ञः, कस्य?-अश्वत इत्यशनं-शाल्योदनादि पीयत इति पानं-द्राक्षापानकादिः तस्य च, तथा नानुगृह्यो
 'रसेषु' विकृतिषु, भगवतो हि गृहस्थभावेऽपि रसेषु गृह्णिर्नासीत्, किं पुनः प्रव्रजितस्येति?, तथा रसेष्वेव ग्रहणं प्रत्य-
 प्रतिज्ञौ, यथा-मयाऽद्य सिंहकेसरा मोदका एव ग्राह्या इत्येवंरूपप्रतिज्ञारहितोऽन्यत्र तु कुल्मापादौ सप्रतिज्ञ एव, त-
 थाऽक्ष्यपि रजःकणुकाद्यपनयनाय नो प्रमार्जयेन्नापि च गात्रं मुनिरसी कण्डूयते-काष्ठादिना गात्रस्य कण्डूव्यपनोदं न
 विषत्त इति ॥ किं च-

अप्यं तिरियं पेहाए अप्पि पिट्टओ पेहाए । अप्यं बुइएऽपडिभाणी पंथपेहि चरे ज-
 यमाणे ॥ २१ ॥ सिसिरंसि अद्धपडिवन्ने तं वोसिज्ज वत्थमणगारे । पसारित्तु वाहुं
 परक्कमे नो अवलम्बियाण कंधंमि ॥ २२ ॥ एस विही अणुक्कन्तो माहणेण मंडमया ।
 बहुसो अपडिन्नेण भगवया एवं रियंति ॥ २३ ॥ त्तिवेमि ॥ उपधानश्रुताध्ययनोद्देशः ॥ १९-२१ ॥

अल्पशब्दोऽभावे वर्तते, अल्पं तिर्यक्-तिरश्चीनं गच्छन् प्रेक्षते, तथाऽल्पं पृष्ठतः स्थित्वोत्प्रेक्षते, तथा मार्गादि केनचित्पृष्ठः सन्नप्रतिभाषी सन्नल्पं ब्रूते, मौनेन गच्छत्येव केवलमिति दर्शयति-पथिप्रेक्षी 'चरेद्' गच्छेद्यतमानः-प्राणिविषये यत्नवानिति ॥ किं च-अध्वप्रतिपन्ने शिशिरे सति तद्देवदूष्यं वस्त्रं व्युत्सृज्यानगारो भगवान् प्रसार्य वाहू पराक्रमते, न तु पुनः शीतार्दितः सन् सङ्कोचयति, नापि स्कन्धेऽवलम्ब्य तिष्ठतीति ॥ साम्प्रतमुपसञ्जिहीर्षुराह-एष चर्याविधिरनन्तरोक्तोऽनुक्रान्तः-अनुचीर्णः 'माहणेण'ति श्रीवर्द्धमानस्वामिना 'मतिमता' विदित्तवेद्येन 'बहुशः' अनेकप्रकारमप्रतिज्ञेन-अनिदानेन 'भगवता' ऐश्वर्यादिगुणोपेतेन, 'एवम्' अनेन पथा भगवदनुचीर्णेनान्ये मुमुक्षवोऽशेषकर्मक्षयाय साधवो 'रीयन्ते' गच्छन्तीति । इतिरधिकारपरिसमाप्तौ, ब्रवीमीति पूर्ववद्, उपधानश्रुताध्ययनस्य प्रथमोद्देशक इति ॥ उक्तः प्रथमोद्देशकः, साम्प्रतं द्वितीय आरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः-इहानन्तरोद्देशके भगवतश्चर्याऽभिहिता, तत्र चावश्यं कयाचिच्छिष्यया-यसत्या भाव्यमतस्तत्त्वतिपादनायायमुद्देशकः प्रक्रम्यते इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्योद्देशकस्यादि सूत्रम्-

चरियासणाइं सिजाओ एगइयाओ जाओ बुइयाओ । आइक्ख ताइं सयणासणाइं जाइं सेवित्था से महावीरे ॥ १ ॥ आवेसणसभापवासु पणियसालासु एगया वासो । अदुवा पलियठाणेसु पलालपुञ्जेसु एगया वासो ॥ २ ॥ आगन्तारे आरा-

मागारे तह य नगरे व एगया वासो । सुसाणे सुणणगारे वा रुक्खमूले व एगया वासो
 ॥ ३ ॥ एषहिं सुणी सयणेहिं समणे आसि पतेरसवासे । राइं दिवंपि. जयमाणे अ-
 पमत्ते समाहिए झाइ ॥ ४ ॥

चर्यायामवश्यंभावितया यानि शय्यासनान्यभिहितानि सामर्थ्यायातानि तानि शयनासनानि-शय्याफलकादीन्या-
 चश्च सुधर्मस्वामी जम्बूनाम्नाऽभिहितो यानि सेवितवान् महंवीरो-वर्द्धमानस्वामीति, अयं च श्लोकश्चिरन्तनदीका-
 कारेण न व्याख्यातः, तत्र किं सुगमत्वादुताभावात्, सूत्रपुस्तकेषु तु दृश्यते, तदभिप्रायं च वयं न विद्म इति ॥ प्रश्रुप्रति-
 वचनमाह-भगवतो ह्याहाराभिग्रहवत् प्रतिभाव्यतिरेकेण प्रायशो न शय्याऽभिग्रह आसीत्, नवरं यत्रैव चरमपौरुषी
 भवति तत्रैवानुज्ञाप्य स्थितवान्, तद्दर्शयति-आ-समन्ताद्विशन्ति यत्रं तदावेशनं-शून्यगृहं सभा नाम ग्रामनगरादीनां
 तद्वासिलोकास्थायिकार्थमागन्तुकशयनार्थं च कुड्याद्याकृतिः क्रियते, 'प्रपा' उदकदानस्थानम् आवेशनं च संभा च प्रपा
 च आवेशनसभाप्रपास्तासु, तथा 'पण्यशालासु' आपणेषु 'एकदा' कदाचिद्वासो भगवतोऽथवा 'पलिय'न्ति, कर्म तस्य
 स्थानं कर्मस्थानं-अयस्कारवर्द्धकिकुड्यादिकं, तथा पलालपुञ्जेषु मञ्चोपरि व्यवस्थितेष्वधो, न पुनस्तेष्वधो, झुपिरत्या-
 दिति ॥ किं च-प्रसङ्गायाता आगत्य वा यत्र तिष्ठन्ति तदागन्तारं तत्पुनर्ग्रामान्नगराद्वा बहिः स्थानं तत्र, तथा आरा-
 मेऽगारं-गृहमारामागारं तत्र वा तथा नगरे वा एकदा वासः, तथा श्मशाने शून्यागारे वा, आवेशनशून्यागारयोर्भेदः

सकुल्याकुब्जकृतो, वृक्षमूले वा एकदा वास इति ॥ किं च—‘एतेषु’ पूर्वोक्तेषु ‘शयनेषु’ वसतिषु स ‘मुनिः’ जगत्रयवेत्ता ऋतुवज्रेषु वर्षासु वा ‘श्रमणः’ तपस्युद्युक्तः समना वाऽऽसीत् निश्चलमना इत्यर्थः, कियन्तं कालं यावदिति दर्शयति—‘पंतेलसवासे’ति प्रकर्षेण त्रयोदशं वर्षं यावत्समस्तां रात्रिं दिनमपि यतमानः संयमानुष्ठान उद्युक्तवान् तथाऽप्रमत्तो—निद्रादिप्रमादरहितः ‘समाहितमनाः’ विज्ञोतसिकारहितो धर्मध्यानं शुक्लध्यानं वा ध्यायतीति ॥ किं च—

णिद्वंपि नो पगामाए, सेवइ भगवं उट्टाए । जग्गावइ यं अप्पाणं इसिं साई य अप-
 डिन्ने ॥ ५ ॥ संबुज्झमाणे पुणरवि आसिसु भगवं उट्टाए । निक्खम्म एगयां राओ
 वहि चंकमिया मुहुत्तागं ॥ ६ ॥ सयणेहिं तत्थुवसंगा भीमा आसी अणेगरूवा य ।
 संसप्पगा य जे पाणा अदुवा जे पक्खिणो उवचरन्ति ॥ ७ ॥ अदु कुचरा उवंचरन्ति
 गामरक्खा य सत्तिहत्था य । अंदु गामिया उवसंगा इत्थी एगइया पुरिसा य ॥ ८ ॥

निद्रामप्यसावपरप्रमादरहितो न प्रकामतः सेवते, तथा च किल भगवतो द्वावशसु संबत्सेरु मध्येऽस्थिकग्रामे
 व्यन्तरोपसर्गान्ते कायोत्सर्गव्यवस्थितस्यैवान्तमुहूर्त्तं यावत्स्वप्नदर्शनाध्यासिनः सकृन्निद्राप्रमाद आसीत्, ततोऽपि
 चौरथायात्मानं ‘जागरयति’ कुशलानुष्ठाने प्रवर्त्तयति, यत्रापीपच्छय्याऽऽसीत् तत्राप्यप्रतिज्ञः—प्रतिज्ञारहितो, न त-

त्रापि स्वापान्भ्युपगमपूर्वकं शयित इत्यर्थः ॥ किं च-स मुनिर्निद्राप्रमादाद् व्युत्थितचित्तः 'संबुध्यमानः' संसारपातायायं प्रमाद इत्येवमवगच्छन् पुनरप्रमत्तो भगवान् संयमोत्थानेनोत्थाय यदि तत्रान्तर्व्यवस्थितस्य कुतश्चिद्राप्रमादः स्यात् ततस्तस्मान्निष्क्रम्यैकदा शीतकालरात्रादौ वहिश्चङ्कम्य मुहूर्त्तमात्रं निद्राप्रमादापनयनार्थं ध्याने स्थितवानिति ॥ किं च-शय्यते-स्थीयते उत्कुटुकासनादिभिर्येष्विति शयनानि-आश्रयस्थानानि तेषु तैर्वा तस्य भगवत उपसर्गा 'भीमा' भयानका आसन् अनेकरूपाश्च शीतोष्णादिरूपतयाऽनुकूलप्रतिष्कूलरूपतया वा, तथा संसर्पन्तीति संसर्पकाः-शून्यगृहादावहिनकुलादयो ये प्राणिनः 'उपचरन्ति'उप-सामीप्येन मांसादिकमश्रन्ति अथवा श्मशानादौ पक्षिणो गृध्रादय उपचरन्तीति वर्तते ॥ किं च-'अथ' अनन्तरं कुत्सितं चरन्तीति कुचराः-चौरपारदारिकादयस्ते च क्वचिच्छून्यगृहादौ 'उपचरन्ति' उपसर्गयन्ति, तथा ग्रामरक्षादयश्च त्रिकचत्वरादिव्यवस्थितं शकिकुन्तादिहस्ता उपचरन्तीति, अथ 'ग्रामिका' ग्रामधर्माश्रिता उपसर्गा एकाकिनः स्युः, तथाहि-काचित्स्त्री रूपदर्शनाध्युपपन्ना उपसर्गयेत् पुरुषो वेति ॥ किं च-

इहलोइयाइं परलोइयाइं भीमाइं अणेगरूवाइं । अवि सुभिभ दुभिभगन्धाइं सदाइं
अणेगरूवाइं ॥ ९ ॥ अहियासए सया समिए फासाइं विरूवरूवाइं । अरइं रइं अ-
भिभूय रीयइ माहणे अवहुवाइं ॥ १० ॥ स जणेहिं तत्थ पुच्छिसु एगंचरावि ए-
गया राओ । अब्वाहिए कसाइस्था पेहमाणे समाहिं अपडिन्ने ॥ ११ ॥ अयमंतरंसि ..

को इत्थ? अहमंसिति भिन्नु आहंहु । अयमुत्तमे से धम्मे तुसिणीए कसाइए झाइ ॥१२॥

इहलोकके भया ऐहलौकिकाः-मनुष्यकृताः के ते?-'सर्शाः' दुःखविशेषा दिव्यास्तराश्च पारलौकिकास्तानुपसर्गापादिकाः, तद्विषयानध्यासयति-अधिसहते, यदिवा इहैव जन्मनि ये दुःखयन्ति दण्डप्रहारादयः प्रतिकूलोपसर्गास्त ऐहलौगन्धाः-स्रृष्टचन्दनादयो दुर्गन्धाः-कुथितकडेवरादयः, तथा शब्दाधानेरूपा वीणावेणुमृदङ्गादिजनिताः, तथा क्रमैकरसिताद्युत्थापितास्तांश्चाविकृतमना 'अध्यासयति' अधिसहते, 'सदा' सर्वकालं सम्यगितः समितः-पञ्चभिः सप्रजति, 'माहणे'ति पूर्ववद् 'अवहुयादी' अवहुभाषी, एकद्विव्याकरणं क्वचिन्निमित्ते कृतवानिति भावः ॥ 'स' भगवानर्द्धत्रयोदश पक्षाधिकाः समा एकाकी विचरन् तत्र शून्यगृहादौ व्यवस्थितः सन् 'जनैः' लोकैः पृष्टः, तद्यथा-को भवान्? किमत्र स्थितः? कुतरस्यो वेत्येवं पृष्टोऽपि तूष्णींभावमभजत्, तथोपपत्याद्या अथेकचरा-एकाकिन एकदा-कदाचिद्रात्रायहि वा पप्रच्छुः, अव्याहते च भगवता कपायिताः ततो ज्ञानावृतदृष्टयो दण्डमुष्यादिताडनतोऽनार्थत्वमार्यातनप्रतिज्ञा विद्यत इत्यप्रतिज्ञः ॥ कथं ते पप्रच्छुरिति दर्शयितुमाह-अयमन्तः-मध्ये कोऽत्र व्यवस्थितः?, एवं सङ्केतागता दुधारिणः पृच्छन्ति कर्मकरादयो वा, तत्र नित्यवासिनो दुष्प्रणिहितमानसाः पृच्छन्ति, तत्र चैवं पृच्छतामेवां भगवां-

स्तूष्णीभावमेव भजते, कांचिद्बहुतरदोषापनयनाय जल्पत्यापि, कथमितं दशयातं-अहं. भिक्षुरस्मीति, एवमुक्ते यदि ते-
 स्वधारयन्ति ततस्तिष्ठत्येव, अथाभिप्रेतार्थव्याघातात् कपायिता मोहान्धाः. साम्प्रतेक्षितयैवं ब्रूयुः, यथा-तूर्णमस्मा-
 त्स्थानान्निर्गच्छ, ततो भगवानचिचयत्तावग्रह इतिकृत्वा निर्गच्छत्येव, यदिया न निर्गच्छत्येव भगवान् किंतु सोऽथमुत्तमः
 प्रधानो धर्म आचार इतिकृत्वा स कपायितेऽपि तस्मिन् गृहस्थे तूष्णीभावव्यवस्थितो यद्भविष्यत्तया ध्यायत्येव-न ध्या-
 नात्प्रच्यवते ॥ किं च—

जंसिप्येगे पवेयन्ति सिसिरे मारुए पवायन्ते । तंसिप्येगे अणगारा हिमवाए नि-
 वायमेसन्ति ॥ १३ ॥ संघाडीओ पवेसिस्सामो एहा य समादहमाणा । पिहिया व
 सख्लामो अइदुक्खे हिमगसंफासा ॥ १४ ॥ तंसि भगवं अपडिन्ने अहे विगडे अही-
 यासए । दविए निक्खम्म एगया राओ ठाइए भगवं समियाए ॥ १५ ॥ एस विही
 अणुक्कन्तो माहणेण मईमया । बहुसो अपडिण्णेण भगवया एवं रीयन्ति ॥ १६ ॥
 त्तिवेमि ॥ नवमस्य द्वितीय उद्देशकः ९-२ ॥

यस्मिन् शिशिरादावप्येके त्वक्त्राणाभावतया 'प्रवेपन्ते' दन्तवीणादिसमन्विताः कम्पन्ते, यदिया 'प्रवेदयन्ति'

शीतजनितं दुःखस्पर्शमनुभवन्ति, आर्त्तध्यानवशगा भवन्तीत्यर्थः, तस्मिंश्च शिशिरे हिमकणिनि मारुते च प्रवति स-
 त्येके न सर्वे 'अनगराः' तीर्थिकप्रव्रजिता हिमवाते सति शीतपीडितास्तदपनोदाय पावकं प्रज्वालयन्ति-अङ्गारशक-
 टिकामन्वेपयन्ति, प्राथारादिकं याचन्ते, यद्विवाऽनगरा इति-प्रार्थनाथतीर्थप्रव्रजिता गच्छवासिन एव शीतादिता
 निवातमेपन्ति-घङ्गशालादिकावसतीर्थातायनादिरहिताः प्रार्थयन्ति ॥ किं च-इह सङ्घाटीशब्देन शीतापनोदक्षमं कल्प-
 द्वयं त्रयं वा गृह्यते, ताः सङ्घाटीः शीतादिता वयं प्रवेक्ष्यामः, एवं शीतादिता अनगरा अपि विदधति, तीर्थिकप्रव्रजि-
 तास्त्वेधाः-समिधः काष्ठानीतियावद् एताश्च समादहन्तः शीतस्पर्शं सोढुं शक्यामः, तथा संघाट्या वा पिहिताः-स्थ-
 गिताः कम्बलाद्यावृत्तशरीरा इति, किमर्थमेतत्कुर्वन्तीति दर्शयति-यतोऽतिदुःखमेतद्-अतिदुःसहमेतद्यदुत हिमसंस्पर्शः-
 शीतस्पर्शवेदना दुःखेन सह्यन्त इतियावत् ॥ तदेवमेवंभूते शिशिरे यथोक्तानुष्ठानवत्सु च स्वयूथ्येतेरेज्वनगारेषु यद्-
 भवान् व्यधात्तद्दर्शयितुमाह-'तस्मिन्' एवंभूते शिशिरे हिमवाते शीतस्पर्शं च सर्वकपे 'भगवान्' ऐश्वर्यादिगुणोपेतस्तं
 शीतस्पर्शमध्यासयति-अधिसहते, किंभूतोऽसौ?-'अप्रतिज्ञो' न विद्यते निवातवसतिप्रार्थनादिका प्रतिज्ञा यस्य स तथा,
 क्वाध्यासयति?-'अधो विकटे' अधः-कुल्यादिरहिते छन्देष्युपरि तदभावेऽपि चेति, पुनरपि विशिनष्टि-रागद्वेषविर-
 हाद्भव्यभूतः कर्मग्रन्थिद्रायणाद्वा द्रवः-संयमः स विद्यते यस्यासौ द्रविकः, स च तथाऽध्यासयन् यद्यत्यन्तं शीतेन वा-
 ध्यते ततस्तस्मात् छन्नाग्निष्कम्य वहिरेकदा-रात्रौ मुहूर्तमात्रं स्थित्वा पुनः प्रविश्य स भगवान् शमितया सम्यग्वा सम-
 तथा वा व्यवस्थितः सन् तं शीतस्पर्शं रासभट्टान्तेन सोढुं शक्नोति-अधिसहते इति ॥ एतदेवोद्देशकार्थमुपसंजिहीर्षु-

राह-एस विही इत्याद्यनन्तरोद्देशकवन्नेयमिति । इतित्रवीमीतिशब्दौ पूर्ववद् । उपध्यानश्रुतस्य द्वितीयोद्देशकः परि-
समाप्त इति ॥

उक्तो द्वितीयोद्देशकः, साम्प्रतं तृतीय आरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इहानन्तरोद्देशके भगवतः शय्याः प्रतिपा-
दिताः, तासु च व्यवस्थितेन ये यथोपसर्गाः परीपहाश्च सोढास्तत्प्रतिपादनार्थमिदमुपक्रम्यत इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्या-
स्योद्देशकस्यादिसूत्रम्—

तणफासे सीयफासे य तेउफासे य दंसमसगे य । अहियासए सया समिए फासाइं
विरूवरूवाइं ॥ १ ॥ अह दुच्चरलाढमचारी बजभूमिं च सुब्भभूमिं च । पंतं सिज्जं
सेविसु आसणगाणि चैव पंताणि ॥ २ ॥ लाढेहिं तस्सुवसगा बहवे जाणवया लू-
सिसु । अह लूहदेसिए भत्ते कुकुरा तत्थ हिंसिसु निवइंसु ॥ ३ ॥ अप्पे जणे निवा-
रेइ लूसणए सुणए दसमाणे । लुच्छुकारिति आहंसु समणं कुकुरा दसंतुत्ति ॥ ४ ॥

तृणानां—कुशादीनां सर्शास्तृणसर्शाः तथा शीतसर्शाः तथा तेजःसर्शा—उष्णसर्शाश्चातापनादिकाले आसन् यदिवा
गच्छतः किल भगवतस्तेजःकाय एवासीत्, तथा दंशमशकादयश्च, एतान तणसर्शादीनः ‘विरूपरूपान’ नानाभूतान्

भगवानध्यासयति, सम्यगितिः-सम्यग्भावं गतः समितिभिः समितो वेति ॥ किं च—‘अथ’ आनन्तर्यं दुःखेन चर्यतेऽ-
 स्मिन्निति दुश्चरः स चासौ लाहश्च-जनपदविशेषो दुश्चरलाहस्तं चीर्णवान्-विहृतवान्, स च द्विरूपो-वज्रभूमिः शुभ्रभू-
 मिश्च, तं द्विरूपमपि विहृतवान्, तत्र च प्रान्तां ‘शय्यां’ वसतिं शून्यगृहादिकामनेकोपद्रवोपद्रुता सेवितवान्, तथा प्रान्तानि
 चासनानि-पांशूत्करशर्करालोष्टाष्ट्रुपचितानि च कांष्ठानि च दुर्घटितान्यासेवितवानिति ॥ किं च-लाढा नाम जनप-
 दविशेषास्तेषु च द्विरूपेष्वपि लाढेषु ‘तस्य’ भगवतो बहव उपसर्गाः प्रायशः प्रतिकूला आक्रोशश्वभक्षणादय आसन्,
 तानेव दर्शयति-जनपदे भवा जानपदा-अनार्याऽऽचारिणो लोकाः ते भगवन्तं लूपितवन्तो-दन्तभक्षणोल्मुकदण्डप्रहारा-
 दिभिर्जिहिंसुः, अथशब्दोऽपिशब्दार्थं, स चैवं द्रष्टव्यः, भक्तमपि तत्र ‘रूक्षदेश्यं’ रूक्षरूपमन्तप्रान्तमितियावत्, ते
 चानार्यतया प्रकृतिकोधनाः कर्पासाद्यभावत्वाच्च तृणप्रावरणाः सन्तो भगवति विरूपमाचरन्ति, तथा तत्र ‘कुर्कुराः’
 श्वानस्ते च जिहिंसुः, उपरि च निपेतुरिति ॥ किं च—‘अल्पः’ स्तोकः स जनो यदि परं सहस्राणामेको यदिवा नास्त्ये-
 वासाविति यस्मान् शुनो लूपकान् दशतो ‘निवारयति’ निपेधयति, अपि तु दण्डप्रहारादिभिर्भगवन्तं हत्वा तत्प्रेरणाय
 सीकुवन्ति, कथं नामैनं श्रमणं कुर्कुराः श्वानो दशन्तु-भक्षयन्तु !, तत्र चैवंविधे जनपदे भगवान् षण्मासावधिं कालं
 स्थितवानिति ॥ किं च—

एलिवखण् जणां भुजो बहवे वज्रभूमिं फरुसांसी । लट्टिं गहाय नालियं समणा तत्थ य .

विहरिंसु ॥ ५ ॥ एवंपि तत्थ विहरन्ता पुट्टुपुव्वा अहेसि सुणिएहिं । संलुच्चमाणा
सुणएहिं दुच्चराणि तत्थ लाढेहिं ॥ ६ ॥ निहाय दण्डं पाणेहिं तं कायं वोसज्जम-
णगारे । अह गामकण्टए भगवन्ते अहिआसए अभिसमिच्चा ॥ ७ ॥ नागो संग-
मसीसे वा पारए तत्थ से महावीरे ! एवंपि तत्थ लाढेहिं अलद्धपुव्वोवि एगया
गामो ॥ ८ ॥

‘इदृक्षः’ पूर्वोक्तस्वभावो यत्र जनस्तं तथाभूतं जनपदं भगवान् ‘भूयः’ पौनःपुन्येन विहृतवान्, तस्यां च वज्रभूमौ
बहवो जनाः परुषाशिनो-रूक्षाशिनो रूक्षाशितया च प्रकृतिक्रोधनास्ततो यतिरूपमुपलभ्य कदर्थयन्ति, ततस्तत्रान्ये श्रमणाः
शाक्यादयो यष्टि-देहप्रमाणां चतुरङ्गुलाधिकप्रमाणां वा नालिकां गृहीत्वा श्वादिनिषेधनाय विजहुरिति ॥ किं च-एवमपि
यष्ट्यादिकया सामग्र्या श्रमणा विहरन्तः ‘सृष्टपूर्वा’ आरब्धपूर्वाः श्वभिरासन्, तथा ‘संलुच्च्यमानाः’ इतश्चेतश्च भक्ष्यमाणाः
श्वभिरासन्, दुर्निवारत्वात्तेषां, ‘तत्र’ तेषु लाढेप्यार्यलोकानां दुःखेन चर्यन्त इति दुश्चराणि-ग्रामादीनीति ॥ तदेवंभूतेष्वपि
लाढेषु कथं भगवान् विहृतवानिति दर्शयितुमाह-प्राणिषु यो दण्डनाहण्डो-मनोवाक्कायादिकस्तं भगवान् ‘निधाय’
त्यक्त्वा, तथा तच्छरीरमप्यनगारो व्युत्सृज्याथ ‘ग्रामकण्टकान्’ नीचजनरूक्षालापानपि भगवांस्तांस्तान् सम्यक्करणतया
निर्जरामभिसमेत्य-ज्ञात्वाऽध्यासयति-अधिसहते ॥ कथमधिसहते इति दृष्टान्तद्वारेण दर्शयितुमाह-‘नागो’हस्ती च-

थाऽसौ संग्राममूर्द्धनि परानीकं जित्वा तत्पारगो भवति, एवं भगवानपि महावीरस्तत्र लोढेषु परीपहानीकं विजित्य पारगोऽभूत्, किं च-‘तत्र’ लोढेषु विरलत्वाद्भ्रामाणां क्वचिदेकदा वासायालब्धपूर्वो ग्रामोऽपि भगवता ॥ किं च—

उवसंकमन्तमपडिन्नं गामंतियम्मि अप्पत्तं । पडिनिक्खमिसु ल्हसिंसु एयाओ परं
 पलेहित्ति ॥ ९ ॥ हयपुव्वो तत्थ दण्डेण अदुवा सुट्ठिणा अदु कुन्तफलेण । अदु ले-
 लुणा कवालणे हन्ता हन्ता वहवे कन्दिंसु ॥ १० ॥ मंसाणि छिन्नपुव्वाणि उट्ठं-
 भिया एगया कायं । परीसहाइं लुंचिंसु अदुवा पंसुणा उवकरिंसु ॥ ११ ॥ उच्चा-
 लइय निहणिसु अदुवा आसणाउ खलइंसु । वोसट्ठुकायपणयाऽऽसी दुक्खसहे भगवं
 अपडिन्ने ॥ १२ ॥

‘उपसङ्ग्रामन्तं’ भिक्षायै वासाय वा गच्छन्तं, किंभूतम्?—‘अप्रतिज्ञं’ नियतनिवासादिप्रतिज्ञारहितं ग्रामान्तिकं प्राप्त-
 मप्राप्तमपि तस्माद्भ्रामात्रनिर्गत्य ते जना भगवन्तमद्वेषिषुः, एतच्चोचुः—इतोऽपि स्थानात्परं दूरतरं स्थानं ‘पर्येहि’ ग-
 च्छेति ॥ किं च-तत्र ग्रामादेर्वहिव्यवस्थितः पूर्वं हतो हतपूर्वः, केन?—दण्डेनाथवा मुष्टिनाऽथवा कुन्तादिफलेनाथवा
 लेष्टुना कपालेन-घटखर्पर्रादिना हत्वा हत्वा बहवोऽनार्याश्चक्रन्दुः—पश्यत यूयं किंभूतोऽयमित्येयं कलकलं चक्रुः ॥ किं

च-मांसानि च तत्र भगवतश्चिन्नपूर्वाणि एकदा कायमवष्टभ्य-आक्रम्य तथा नानाप्रकाराः प्रतिकूलपरीपहाश्च भग-
 वन्तमलुञ्चिषुः, अथवा पांडुनाऽऽऽकीर्णवन्त इति ॥ किं च-भगवन्तमूर्ध्वमुखिष्य भूमौ 'निहतवन्तः' क्षिप्तवन्तः, अथवा
 'आसनात्' गोदोहिकोत्कुटुकासनवीरासनादिकात् 'खलितवन्तो' निपातितवन्तः, भगवांस्तु पुनर्व्युत्सृष्टकायः परीप-
 हसहनं प्रति प्रणत आसीत्, परीपहोपसर्गकृतं दुःखं सहत इति दुःखसहो भगवान्, नास्य दुःखचिकित्साप्रतिज्ञा वि-
 द्यत इत्यप्रतिज्ञः ॥ कथं दुःखसहो भगवानित्येतद्दृष्टान्तद्वारेण दर्शयितुमाह—

सूरो सङ्गामसीसे वा संवुडे तत्थ से महावीरे । पडिसेवमाणे फरुसाइं अचले भ-
 गवं रीयित्था ॥ १३ ॥ एस विही अणुक्कन्तो० जाव रीयं ॥ १४ ॥ तिवेमि १-३ ॥

यथा हि संग्रामशिरसि 'शूरः' अक्षोभ्यः परैः कुन्तादिभिर्भिद्यमानोऽपि वर्मणा संवृताङ्गो न भङ्गमुपयातीति, एवं
 स भगवान्महावीरः 'तत्र' लाढादिजनपदे परीपहानीकतुद्यमानोऽपि प्रतिसेवमानश्च 'परुषान्' दुःखविशेषान् मेरुरिवा-
 चलो-निष्प्रकम्पो धृत्या संवृताङ्गो भगवान् 'रीयते स्म' ज्ञानदर्शनचारित्रात्मके मोक्षाध्वनि पराक्रमते स्मेति ॥ उद्देशका-
 र्थमुपसंजिहीर्षुराह—'एस विही'त्यादि पूर्ववद् । उपधानश्रुताध्ययनस्य तृतीयोद्देशकः परिसमाप्तः ॥

उक्तस्त्वृतीयोद्देशकः, साम्प्रतं चतुर्थे आरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इहानन्तरोद्देशके भगवतः परीपहोपसर्गा-
धिसहनं प्रतिपादितं, तदिहापि रोगात्कृपीडाचिकित्साव्युदासेन सम्यगधिसहते तदुत्पत्तौ च नितरां तपश्चरणायोद्य-
च्छतीत्येतत्प्रतिपाद्यते, तदनेन सम्बन्धेनायातस्यास्योद्देशकस्यादिसूत्रम्—

ओमोयरियं चाएइ अपुट्टेऽवि भगवं रोगेहिं । पुट्टे वा अपुट्टे वा नो से साइज्जई ते-
इच्छं ॥ १ ॥ संसोहणं च वमणं च गायब्भंगणं च सिणाणं च । संवाहणं च न से ।
कप्पे दन्तपक्खालणं च परिन्नाए ॥ २ ॥ विरए गामधम्महिं रीयइ माहणे अबहुंवाई ।
सिसिरंमि एगया भगवं छायाए झाइ आसीय ॥ ३ ॥ आयावइ य गिम्हाणं अच्छइ
उक्कुडुए अभित्तावे । अदु जाव इत्थ लूहेणं ओयणमंथुकुम्मासेणं ॥ ४ ॥

अपि शीतोष्णदंशमशकाक्रोशताडनाद्याः शक्याः परीपहाः सोढुं न पुनरवमोदरतां, भगवांस्तु पुना रोगैरस्पृष्टोऽपि
वातादिक्षोभाभावेऽप्यवमौदर्यं न्यूनोदरतां शक्नोति कर्तुं, लोको हि रोगैरभिद्रुतः संस्तदुपशमनायावमोदरतां विधत्ते
भगवांस्तु तदभावेऽपि विधत्त इत्यपिशब्दार्थः, अथवाऽस्पृष्टोऽपि कासश्वासादिभिर्द्रव्यरोगैः अपिशब्दात्स्पृष्टोऽप्यसद्देदनी-
यादिभिर्भावरोगैर्न्यूनोदरतां करोति, अथ किं द्रव्यरोगात्कृणा भगवतो न प्रादुष्यन्ति येन भावरोगैः स्पृष्ट इत्युक्तं?,
तदुच्यते, भगवतो हि न प्राकृतस्येव देहजाः कासश्वासादयो भवन्ति, आगन्तृकास्तु शस्त्रप्रहारजा भवेयुः, इत्येतदेव

दर्शयति—स च भगवान् स्पृष्टो वा श्वभक्षणादिभिरस्पृष्टो वा कासश्वासादिभिर्नासौ चिकित्सामभिलपति, न द्रव्यौषधाद्यु-
 पयोगतः पीडोपशमं प्रार्थयतीति ॥ एतदेव दर्शयितुमाह—गात्रस्य सम्यक् शोधनं संशोधनं—विरचनं निःसोत्रादिभिः तथा
 यमनं मदनफलादिभिः, चशब्द उत्तरपदसमुच्चयार्थो, गात्राभ्यङ्गनं च सहस्रपाकतैलादिभिः स्नानं चोद्धर्त्तनादिभिः संवाधानं
 च हस्तपादादिभिस्तस्य—भगवतो न कल्पते, तथा सर्वमेव शरीरमशुच्यात्मकमित्येवं 'परिज्ञाय' ज्ञात्वा दन्तकाष्ठादिभि-
 र्दन्तप्रक्षालनं च न कल्पत इति ॥ किं च—'विरतो' निवृत्तः केभ्यो?—'ग्रामधर्मेभ्यो' यथास्वमिन्द्रियाणां शब्दादिभ्यो वि-
 पयेभ्यो 'रीयते' संयमानुष्ठाने पराक्रमते, 'माहणे'त्ति, किंभूतो भगवान्? असावबहुवादी, सकृद्ब्याकरणभावाद्बहुशब्दोपा-
 दानम्, अन्यथा हि अवादीत्येव ब्रूयात्, तथैकदा शिशिरसमये स भगवांश्छायायां धर्मशुक्लध्यानध्याय्यासीचेति ॥ किं
 च—सुव्यत्ययेन सप्तम्यर्थे पष्ठी, ग्रीष्मेष्वातापयति, कथमिति दर्शयति—तिष्ठत्युत्कुडुकासनोऽभितापं—तापाभिमुखमिति;
 'अथ' आनन्तर्ये धर्माधारं देहं यापयति स्म रूक्षेण—स्नेहरहितेन केन?—'ओदनमन्थुकुल्मापेण' ओदनं च—कोद्रवौदनदि-
 मन्थु च—चदरचूर्णादिकं कुल्मापाश्च—माषविशेषा एवोत्तरापथे धान्यविशेषभूताः पर्युपितमापा वा सिद्धमापा वा ओदनम-
 न्थुकुल्मापमिति समाहारद्वन्द्वः तेनात्मानं यापयतीति सम्वन्ध इति ॥ एतदेव कालावधिं विशेषणतो दर्शयितुमाह—

एयाणि तित्ति पडिसेवे अट्ट मासे अ जावयं भगवं । अपि इत्थ एगया भगवं अद्ध-
 मासं अदुवा मासंपि ॥ ५ ॥ अवि साहिए दुवे मासे छपि मासे अदुवा विहं

रिथा । राओवरायं अपडिन्ने अन्नगिलायमेगया भुञ्जे ॥ ६ ॥ छट्टेण एगया भुञ्जे
 अदुवा अट्टमेण दसमेणं । दुवालसमेण एगया भुञ्जे पेहमाणे समाहिं अपडिन्ने ॥७॥
 णच्चा णं से महावीरे नोऽविय पावगं सयमकासी । अन्नेहिं वा ण कारिथा कीरंतपि
 नाणुजाणित्था ॥ ८ ॥

‘एतानि’ ओदनादीन्यनन्तरोक्तानि प्रतिसेवते, तानि च समाहारद्वन्द्वेन तिरोहितावयवसमुदायप्रधानेन निर्देशा-
 त्कस्यचिन्मन्दबुद्धेः स्यादारेका यथा-त्रीण्यपि समुदितानि प्रतिसेवत इति, अतस्तद्बुद्धुदासाय त्रीणीत्यनया सङ्ख्यया
 निर्देश इति, त्रीणि समस्तानि व्यस्तानि वा यथालाभं प्रतिसेवत इति, कियन्तं कालमिति दर्शयति-अष्टौ मासान् ऋतुवद्ध-
 संज्ञकानात्मानं अयापयद्-वर्तितवान् भगवानिति, तथा पानमप्यर्द्धमासमथवा मासं भगवान् पीतवान् ॥ अपि च-
 मासद्वयमपि साधिकम् अथवा पडपि मासान् साधिकान् भगवान्पानकमपीत्वाऽपि ‘रात्रोपरात्र’मित्यहर्निशं विहृत-
 वान्, किंभूतः?—‘अप्रतिज्ञः’ पानाभ्युपगमरहित इत्यर्थः, तथा ‘अन्नगिलाय’न्ति पर्युपितं तदेकदा भुक्तवानिति ॥
 किं च-पष्टेनैकदा भुङ्क्ते, पष्टं हि नामैकस्मिन्नहन्येकभक्तं विधाय पुनर्दिनद्वयमभुक्त्वा चतुर्थेऽह्नयेकभक्तमेव विधत्ते,
 ततश्चाद्यन्तयोरेकभक्तदिनयोर्भक्तद्वयं मध्यदिवंसयोश्च भक्तचतुष्टयमित्येवं पण्यां भक्तानां परित्यागात्पष्टं भवति, एवं
 दिनादिवृद्ध्याऽष्टमाद्यायोज्यमिति, अथाष्टमेन दशमेनाथवा द्वादशमेनैकदा कदाचिद्धक्तवान्, ‘समाधि’ शरीरसमा-

धानं 'प्रेक्षमाणः' पर्यालोचयन् न पुनर्भगवतः कथंचिद्दोर्मनस्यं समुत्सद्यते, तथाऽप्रतिज्ञः-अनिदान इति ॥ किं च-ज्ञात्वा हेयोपादेयं स महावीरः कर्मप्रेरणसहिष्णुर्नापि च पापकं कर्म स्वयमकार्षीत् न चाप्यन्यैरचीकरत् न च क्रियमाणमपरैरनुज्ञातवानिति ॥ किं च-

गामं पविसे नगरं वा घासमेसे कंडं परट्टाए । सुविशुद्धमेसिया भगवं आयतजोग-
याए सेवित्था ॥ ९ ॥ अटु वायसा दिगिंछत्ता जे अन्ने रसेसिणो सत्ता । घासेस-
णाए चिट्टन्ति सययं निवइए य पेहाए ॥ १० ॥ अटुवा माहणं च समणं वा गाम-
पिण्डोलगं च अतिहिं वा । सोवागमूसियारिं वा कुकुरं वावि विट्टियं पुरओ ॥ ११ ॥
वित्तिच्छेयं वज्जन्तो तेसिमप्पत्तियं परिहरन्तो । मन्दं परक्कमे भगवं अहिंसमाणो
घासमेसित्था ॥ १२ ॥

ग्रामं नगरं वा प्रविश्य भगवान् ग्रासमन्वेपयेत्, परार्थाय कृतमित्युद्गमदोपरहितं, तथा सुविशुद्धमुत्सादनादोपरहितं, तथैपणादोपरिहारेणैपित्वा-अन्वेष्य भगवानायतः-संयतो योगो-मनोवाक्कायलक्षणः आयतश्चासौ योगश्चायतयोगो-ज्ञानचतुष्टयेन सम्ययोगप्रणिधानमायतयोगस्य भाव आयतयोगता तथा सम्यगाहारं शुद्धं ग्रासैपणादोपरिहारेण से-

वितवानिति ॥ किं च—अथ भिक्षां पर्यटतो भगवतः पथि वायसाः—काका 'दिगिच्छ'त्ति बुभुक्षा तथाऽऽर्त्ता बुभुक्षार्त्ता ये चान्ये रसैपिणः—पानार्थिनः कपोतपारापतादयः सत्त्वाः तथा ग्रासस्यैपणार्थम्—अन्वेषणार्थं च ये तिष्ठन्ति तान् सत-
तम्—अनवरतं निपतितान् भूमौ 'प्रेक्ष्य' दृष्ट्वा तेषां वृत्तिव्यवच्छेदं वर्जयन्मन्दमाहारार्थी पराक्रमते ॥ किं च—अथ ब्रा-
ह्मणं लाभार्थमुपस्थितं दृष्ट्वा तथा श्रमणं शाक्याजीवकपरिव्राट्तापसनिर्ग्रन्थानामन्यतमं 'ग्रामपिण्डोलक' इति भिक्ष-
योदरभरणार्थं ग्राममाश्रितस्तुन्दपरिमृजो द्रमक इति, तथाऽतिथिं वा—आगन्तुकम् तथा श्वपाकं—चाण्डालं मार्जारी
वा कुकुरं वापि—श्वानं विविधं स्थितं—'पुरतः' अग्रतः समुपलभ्य तेषां वृत्तिच्छेदं वर्जयन् मनसो दुष्प्रणिधानं च वर्जयन्
मन्दं—मनाक् तेषां त्रासमकुर्वन् भगवान् पराक्रमते, तथा परांश्च कुन्थुकादीन् जन्तून् अहिंसन् ग्रासमन्वेपितवा-
निति ॥ किं च—

अवि सूइयं वा सुकं वा सीयं पिंडं पुराणकुम्मासं । अदु बुक्कसं पुलगं वा लद्धे पिंडे
अलद्धे दविए ॥ १३ ॥ अवि झांइ से महावीरे आसणत्थे अकुक्कुए झाणं । उड्डं अहे
तिरियं च पेहमाणे समाहिमपडिन्ने ॥ १४ ॥ अकसाई विगयगेही य सदरूवेसु अ-
मुच्छिए झाई । छउमत्थोऽवि परक्कममाणो न पमायं सइपि कुव्वित्था ॥ १५ ॥ सय-
मेव अभिसमागम्म आयतजोगमायसोहीए । अभिनिव्वुडे अमाइल्ले आवकहं भगवं

समियासी ॥ १६ ॥ एस विही अणु० रीयइ ॥ १७ ॥ त्तिबेमि ९-४ ब्रह्मचर्यश्रुतस्कन्धे

नवमाध्ययने चतुर्थं उद्देशकः ॥ ९ ॥

‘सूइयं’ति दध्यादिना भक्तमार्द्रांकृतमपि तथाभूतं शुष्कं वा-वहचनकादि शीतपिण्डं वा-पर्युषितभक्तम् तथा ‘पुराण-कुल्मापं वा’ बहुदिवससिद्धस्थितकुल्मापं, ‘बुक्कसं’ति चिरन्तनधान्यौदनं, यदिवा पुरातनसकुपिण्डं, यदिवा बहुदिवस-सम्भृतगोरसं गोधूममण्डकं चैति, तथा ‘पुलाकं’ यत्रनिष्पावादि, तदेवम्भूतं पिण्डमवाप्य रागद्वेषविरहाद् द्रविको भगवान् तथाऽन्यस्मिन्नपि पिण्डे लब्धेऽलब्धे वा द्रविक एव भगवानिति, तथाहि-लब्धे पर्याप्तौ शोभने वा नोत्कर्षं याति, नाप्यलब्धेऽपर्याप्तौशोभने वाऽऽस्मानमाहारदातारं वा जुगुप्सते ॥ किं च—तस्मिंस्तथाभूत आहारे लब्ध उप-भुक्तेऽलब्धे चापि ध्यायति स महावीरो, दुष्प्रणिधानादिना नापध्यानं विधत्ते, किमवस्थो ध्यायतीति दर्शयति-आसनस्थाः उक्तुकगोदोहिकावीरासनाद्यस्थोऽकौलुकः सन्-मुखविकारादिरहितो ध्यानं-धर्मशुक्रयोरन्यतरदारोहति, किं पुनस्तत्र ध्येयं ध्यायतीति दर्शयितुमाह-ऊर्ध्वमधस्तिर्यग्लोकस्य ये जीवपरमाण्वादिका भावा व्यवस्थितास्तान् द्रव्यपर्यायनित्यानि त्यादिरूपतया ध्यायति, तथा समाधिम्-अन्तःकरणशुद्धिं च प्रेक्षमाणोऽप्रतिज्ञो ध्यायतीति ॥ किं च-न कपाट्यक-पायी तदुदयापादितश्चतुर्व्यादिकार्याभावात्, तथा विगता गृद्धिः-गार्ध्वं यस्यासौ विगतगृद्धिः, तथा शब्दरूपादिवि-न्द्रियार्थेष्वमूर्च्छितो ध्यायति, मनोऽनुकूलेषु न रागमुपयाति नापीतरेषु द्वेषवशगोऽभूदिति, तथा छद्मनि-ज्ञानदर्शना-

वरणीयमोहनीयान्तरायात्मके तिष्ठतीति छद्मस्थ इत्येवंभूतोऽपि विविधम्-अनेकप्रकारं सदनुष्ठाने पराक्रममाणो न प्रमादं
 -कपायादिकं सकृदपि कृतवानिति ॥ किं च-स्वयमेव-आत्मना तत्त्वमभिसमागम्य विदितसंसारस्वभावः स्वयंबुद्धः सं-
 स्तीर्थप्रवर्तनायोद्यतवान्, तथा चोक्तम्—“आदित्यादिविंबुधविसरः सारमस्यां त्रिलोक्यामास्कन्दन्तं पदमनुपमं यच्छिवं
 त्वामुवाच । तीर्थं नाथो लघुभवभयच्छेदि तूर्णं विधत्स्वेत्येतद्वाक्यं त्वदधिगतये नो किमु स्वास्त्रियोगः ? ॥ १ ॥” इत्यादि,
 कथं तीर्थप्रवर्तनायोद्यत इति दर्शयति—‘आत्मशुद्ध्या’ आत्मकर्मक्षयोपशमोपशमक्षयलक्षणयाऽऽयतयोगं-सुप्रणिहितं म-
 नोवाक्कायात्मकं विधाय विषयकपायाद्युपशमादिभिर्निर्दृत्तः-शीतीभूतः, तथा अमायावी-मायारहित उपलक्षणार्थत्वाद्-
 स्याक्रीधाद्यपि द्रष्टव्यं, ‘यावत्कथ’मिति यावज्जीवं भगवान् पञ्चभिः समितिः तथा तिसृभिर्गुप्तिभिर्गुप्तश्चा-
 सीदिति ॥ श्रुतस्कन्धाध्ययनोद्देशकार्थमुपसंजिहीर्षुराह-एषः-अनन्तरोक्तः शस्त्रपरिज्ञादेरारभ्य योऽभिहितः सोऽनुक्रान्तः-
 अनुष्ठित आसेवनापरिज्ञया सेवितः, केन?-श्रीवर्द्धमानस्वामिना ‘मतिमता’ ज्ञानचतुष्टयान्वितेन बहुशः-अनेकशोऽप्रति-
 ज्ञेन-अनिदानेन भगवता-ऐश्वर्यादिगुणोपेतेन, अतोऽपरोऽपि मुमुक्षुरनेनैव भगवदाचीर्णेन मोक्षप्रगुणेन पथाऽऽस्महित-
 माचरन् रीयते-पराक्रमते, इतिरधिकारपरिसमाप्तौ, ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी जम्बूस्वामिने कथयति-सोऽहं ब्रवीमि येन
 मया भगवद्दत्तारविन्दादर्थंजातं निर्यातमवधारितमिति ॥ उक्तोऽनुगमः सूत्रालापकनिष्पन्ननिक्षेपश्च ससूत्रस्पर्शनिर्यु-
 क्तिकः, साम्प्रतं नयाः, ते च नैगमसङ्ग्रहव्यवहारःसूत्रशब्दसमभिरूढेवंभूतभेदभिन्नाः सामान्यतः सप्त, ते चान्यत्र
 सम्मत्यादौ लक्षणतो विधानतश्च न्यक्षेणाभिहिता इति, इह पुनस्त एव ज्ञानक्रियानयान्तर्भावद्वारेण समासतः प्रो-

च्यन्ते, अधिकृताचाराङ्गस्य ज्ञानक्रियात्मकतयोभयरूपत्वात् ज्ञानक्रियाधीनत्वान्मोक्षस्य तदर्थं च शास्त्रप्रवृत्तेरिति
 भावः, अत्र च परस्परतः सव्यपेक्षावेव ज्ञानक्रियानयौ विवक्षितकार्यसिद्ध्येऽलं नान्योऽन्यनिरपेक्षावित्येतत्प्रपञ्च्यते,
 तत्र ज्ञाननयाभिप्रायोऽयम्—यथा ज्ञानमेव प्रधानं न क्रियेति, समस्तहेयोपादेयहानोपादानप्रवृत्तेर्ज्ञानाधीनत्वात्, तथा
 हि—सुनिश्चितात् सम्यग्ज्ञानात्प्रवृत्तोऽर्थक्रियार्थी न विसंवाद्यते, तथा चोक्तम्—“विज्ञप्तिः फलदा पुंसां, न क्रिया फलदा
 मता । मिथ्याज्ञानात् प्रवृत्तस्य, फलासंवाददर्शनाद् ॥ १ ॥” इत्यादि, संविन्निष्ठत्वाच्च विषयव्यवस्थितीनां तत्पूर्वकसक-
 लदुःखप्रहीणत्वाच्चान्यव्यतिरेकदर्शनाच्च ज्ञानस्य प्राधान्यं, तथाहि—ज्ञानाभावेऽनर्थपरिहाराय प्रवर्तमानोऽपि तत्करोति
 येन नितरां पतङ्गवदनर्थेन संयुज्यते, ज्ञानसद्भावे च समस्तानप्यर्थानर्थसंशयांश्च यथाशक्तिः परिहरति, तथा चागमः
 —‘पढमं नाणं तओ’ इत्यादि, एवं तावत्क्षायोपशमिकं ज्ञानमाश्रित्योक्तं, क्षायिकमप्याश्रित्य तदेव प्रधानं, यस्मान्द्गवतः
 प्रणतसुरासुरमुकुटकोटिवेदिकाङ्कितचरणयुगलपीठस्य भवाम्भोधितटस्थस्य प्रतिपन्नदीक्षस्य त्रिलोकवन्धोस्तपश्चरणव-
 तोऽपि न तावदपवर्गप्राप्तिः सञ्जायते यावज्जीवाजीवाद्यखिलवस्तुपरिच्छेदरूपं धनघातिकर्मसंहतिक्षयात्केवलज्ञानं
 नोत्पन्नमित्यतो ज्ञानमेव प्रधानमैहिकामुष्मिकफलप्राप्तिकारणं, युक्तियुक्तत्वादिति । अधुना क्रियानयाभिप्रायोऽभि-
 धीयते, तद्यथा—क्रियैव प्रधानमैहिकामुष्मिकफलप्राप्तिकारणं, युक्तियुक्तत्वात्, यस्माद्दृशितेऽपि ज्ञानेनार्थक्रियास-
 मर्थेऽर्थे प्रमाता प्रेक्षापूर्वकारी यदि हानोपादानरूपां प्रवृत्तिक्रियां न कुर्यात् ततो ज्ञानं विफलतामियात्, तदर्थत्वात्त-
 स्येति, यस्य हि यदर्थं प्रवृत्तिस्तत्तस्य प्रधानमितरदप्रधानमिति न्यायात्, संविदा विषयव्यवस्थानस्याप्यर्थक्रियार्थत्वात्कि-

यायाः प्राधान्यम्, अन्वयव्यतिरेकावपि क्रियायां समुपलभ्येते, यतः—सम्यक्चिकित्साविधिज्ञोऽपि यथाथापधावाप्ता-
 वपि उपयोगक्रियारहितो नोहाघतामेति, तथा चोक्तम्—“शास्त्राण्यधीत्यापि भवन्ति मूर्खा, यस्तु क्रियावान् पुरुषः
 स विद्वान् । संचिन्त्यतामौपधमातुरं हि, किं ज्ञानमात्रेण करोत्यरोगम् ? ॥ १ ॥” तथा “क्रियैव फलदा पुसां, न ज्ञानं
 फलदं मतम् । यतः स्त्रीभक्ष्यभोगज्ञो, न ज्ञानात्सुखितो भवेत् ॥ १ ॥” इत्यादि, तत्क्रियायुक्तस्तु यथाऽभिलषितार्थ-
 भागभवत्यपि, कुत इति चेत् न हि दृष्टेऽनुपपन्नं नाम, न च सकललोकप्रत्यक्षसिद्धेऽर्थेऽन्यत्प्रमाणान्तरं मृग्यत इति,
 तथाऽऽमुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिनाऽपि तपश्चरणादिका क्रियैव कर्तव्या, मौनीन्द्रं प्रवचनमप्येवमेव व्यवस्थितं, यत उक्तं—
 ‘चेइयकुलगणसङ्घे आयरियाणं च पवयण सुए य । सव्वेसुऽवि तेण कयं तवसञ्जममुज्जमन्तेणं ॥ १ ॥” इतश्चैतदेव-
 मङ्गीकर्तव्यं, यतस्तीर्थकृदादिभिः क्रियारहितं ज्ञानमप्यफलमुक्तं, उक्तं च—‘सुवहुं पि सुअमधीतं किं काहि चरण-
 विप्पहूण(मुक्क)स्स ? । अंधस्स जह पलित्ता दीवसंतसहस्सकोडीवि ॥ १ ॥” इति क्रियापूर्वकक्रियाविकलत्वात्तस्येति
 भावः, न केवलं क्षायोपशमिकाञ्ज्ञानात्क्रिया प्रधाना, क्षायिकादपि, यतः सत्यपि जीवाजीवाद्यखिलवस्तुपरिच्छेदके ज्ञाने
 समुल्लसिते न व्युपतक्रियानिवर्त्तिध्यानक्रियामन्तरेण भवधारणीयकर्मोच्छेदः, तदच्छेदाच्च न मोक्षावाप्तिरित्यतो न
 ज्ञानं प्रधानं, चरणक्रियायां पुनरैहिकामुष्मिकफलावाप्तिरित्यतः सैव प्रधानभावमनुभवतीति, तदेवं ज्ञानमृते सम्य-
 क्रियाया अभावः, तदभावाच्च तदर्थप्रवृत्तस्य ज्ञानस्य वैफल्यम् । एवमादीनां युक्तीनामुभयत्राप्युपलब्धेर्व्याकुलितमतिः

१ चैत्यकुलगणसङ्घे आचार्ये च प्रवचने श्रुते च । सर्वेष्वपि तेन कृतं तपःसयमगोह्यच्छता ॥ १ ॥ २ सुबद्धपि श्रुतमधीतं किं करिष्यति विप्रहीणचरणस्य ? ।
 अन्धस्य यथा प्रदीप्ता दीपशतसहस्रकोट्यपि ॥ १ ॥

शिष्यः पृच्छति-किमिदानीं तत्त्वमस्तु?, आचार्य आह-नन्वभिहितमेव विस्मरणशीलो देवानांप्रियो यथा ज्ञानक्रिया-
 नयो परस्परसव्यपेक्षौ सकलकर्मकन्दोच्छेदात्मकस्य मोक्षस्य कारणभूताविति, प्रदीप्तसमस्तनगरान्तर्वर्तिपरस्परोपकार्यो-
 पकारकभावावाप्तानावाधस्थानौ पङ्कवन्धाविवेति, तथा चोक्तम्—“संजोयसिद्धीष्टं फलं वदन्ती”त्यादि, स्वतन्त्रप्रवृत्तौ तु
 न विवक्षितकार्यं साधयत इत्येतच्च प्रसिद्धमेव, यथा ‘ह्यं णाणं’मित्यादि, आगमेऽपि सर्वनयोपसंहारद्वारेणायमेवाथोऽ-
 भिहितो, यथा—‘संब्वेत्तिपि णयाणं बहुविहवत्तवयं णिसामेत्ता । तं सव्वणयधिसुद्धं जं चरणगुणद्धिओ साह् ॥ १ ॥
 त्ति’,-तदेतदाचाराङ्गं ज्ञानक्रियात्मकं अधिगतसम्यक्पथानां कुश्रुतसरित्कपायज्ञपकुलाकुलं प्रियविप्रयोगाप्रियसंप्रयो-
 गाद्यनेकव्यसनोपनिपातमहावर्त्तं मिथ्यात्वपवनेरणोपस्थापितभयशोकहास्यरत्यरत्यादितरङ्गं विश्रसावेलाचितं व्याधि-
 शतनकचक्रालयं महागम्भीरं भयजननं पश्यतां त्रासोत्सादकं महासंसारार्णवं साधूनामुत्तितीर्षतां तदुत्तरणसमर्थ-
 मव्याहृतं यानपात्रमिति, अतो मुमुक्षुणाऽऽत्यन्तिकैकान्तिकानावाधं शाश्वतमनन्तमजरमरमक्षयमव्यावाधमुपरतसम-
 स्तद्वन्दं सम्यग्दर्शनज्ञानव्रतचरणक्रियाकलापोपेतेन परमार्थपरमकार्यमनुत्तमं मोक्षस्थानं लिप्सुना समालम्बनीयमिति
 तदात्मकस्यं ब्रह्मचर्याल्यश्रुतरकन्धस्य निर्वृत्तिकुलीनश्रीशीलाचार्येण तत्त्वादित्यापरान्ना वाहरिसाधुसहायेन कृता
 टीका परिसमाप्तेति ॥ श्लोकतोऽग्रन्थमानम् ॥ ९७६ ॥

१ सयोगसिद्धेः फलं वदन्ति (नैवैकचक्रेण रथः प्रयाति । अन्धश्च पटुश्च वने समेस्य तौ संप्रयुक्तौ नगरे प्रविष्टौ ॥ १ ॥) २ इतं ज्ञानं क्रिया हीनं. ३ सर्वे-
 पामपि नयानां बहुविधव्यप्यतां निशम्य । तत्सर्वनयविशुद्धं यच्चरणगुणस्थितः साधुः ॥ १ ॥

द्वासप्तत्यधिकेषु हि शतेषु सप्तसु गतेषु गुप्तानाम् । संवत्सरेषु मासि च भाद्रपदं शुक्लपञ्चम्याम् ॥ १ ॥
 शीलाचार्येण कृता गम्भूतायां स्थितेन टीकेषा । सम्यगुपयुज्य शोध्यं मात्सर्यविनाकृतैरार्यैः ॥ २ ॥
 कृत्वाऽऽचारस्य मया टीकां यत्किमपि संचितं पुण्यम् । तेनाभुयाज्जगदिदं निर्वृतिमतुलां सदाचारम् ॥ ३ ॥
 वर्णः पदमथ वाक्यं पद्यादि च यन्मया परित्यक्तम् । तच्छोधनीयमत्र च व्यामोहः कस्य नो भवति ? ॥ ४ ॥

तत्त्वादित्यापराभिधानश्रीमच्छीलाचार्यविहिता वृत्तिब्रह्मचर्यश्रुतस्कन्धस्य आचाराङ्गस्य समाप्ता ॥

इति श्रीमद्भद्रबाहुस्वामिसंहन्धनिर्युक्तिसंकलिताचाराङ्गप्रथमश्रुतस्कन्धस्य
 वृत्तिः श्रीवाहरिगणिविहितसाहाय्यकेन श्रीशीलाङ्गाचार्येण तत्त्वा-
 दित्यापराभिधानेन विहिताऽऽयाता संपूर्तिम् ।

॥ अहम् ॥

जयत्यनाद्विपर्यन्तमनेकगुणरत्नभृत् । न्यत्कृताशेषतीर्थं तीर्थं तीर्थार्थिपैर्नुतम् ॥ १ ॥
नमः श्रीवैर्द्धमानाय, सदाचारविधायिने । प्रणताशेषगीर्वाणचूडारत्नार्चितांह्रिये ॥ २ ॥

आचारमेरोगैर्गदितस्य लेशतः, प्रवच्मि तच्छेषिकचूलिकागतम् ।

आरिप्सितेऽर्थे गुणवान् कृती सदां, जायेत निःशेषमशेषितक्रियः ॥ ३ ॥

उक्तो नवब्रह्मचर्याध्ययनात्मक आचारश्रुतस्कन्धः, साम्प्रतं द्वितीयोऽग्रश्रुतस्कन्धः समारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—उक्तं प्रागाचारपरिमाणं प्रतिपादयता, तद्यथा—“नवैवंभचेरमइओ अट्टारसपयसहस्सिओ वेओ । हयइय संपंचचूलो बहुबहुअयरो पयगेणं ॥ १ ॥” तत्राद्ये श्रुतस्कन्धे नवब्रह्मचर्याध्ययनानि प्रतिपादितानि, तेषु च न समस्तोऽपि विवक्षितोऽर्थोऽभिहितः अभिहितोऽपि सङ्क्षेपतोऽतोऽनभिहितार्थाभिधानाय सङ्क्षेपोक्तस्य च प्रपञ्चाय तदग्रभूताश्चतस्रश्चूडा उक्तानुकार्यसङ्ग्रहाहिकाः प्रतिपाद्यन्ते, तदात्मकश्च द्वितीयोऽग्रश्रुतस्कन्धः, इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या प्रतन्यते, तत्र नामस्थाने अनाहृत्य द्रव्याग्रनिक्षेपार्थं निर्युक्तिकृदाह—

१ ०तविशेष. २ ०र्नतम् ३ वीरनाथाय ४ ०इत्ये ५ नवब्रह्मचर्यमयोऽष्टादशपदसहस्रको वेदः । भवति च सपञ्चचूलो बहुबहुतरः पदामेण ॥ १ ॥

तत्र द्रव्याग्रं द्विधा-आगतो नोआगत इत्यादि भणित्वा व्यतिरिक्तं त्रिधा-सचित्ताचित्तमिश्रद्रव्यस्य वृक्षकुन्ता-
 देर्यदग्रमिति, अवगाहनान्नं यद्यस्य द्रव्यस्याधस्तादवगाढं तदवगाहनान्नं, तद्यथा-मनुष्यक्षेत्रे मन्दरवर्जानां पर्वतानामु-
 च्छ्रयचतुर्भागो भूमाववगाढ इति मन्दराणां तु योजनसहस्रमिति, आदेशाग्रम् आदिश्यत इत्यादेशः-व्यापारनियोजना,
 अग्रशब्दोऽत्र परिमाणवाची, ततश्च यत्र परिमितानामादेशो दीयते तदादेशाग्रं, तद्यथा-त्रिभिः पुरुषैः कर्म कारयति
 तान् वा भोजयतीति, कालाग्रम्-अधिकमासकः, यदिवाऽग्रशब्दः परिमाणवाचकस्तत्रातीतकालोऽनादिरनागतोऽनन्तः
 सर्वाद्धा वा, क्रमाग्रं तु क्रमेण-परिपाठ्याऽग्रं क्रमाग्रं, एतद् द्रव्यादि चतुर्विधं, तत्र द्रव्याग्रंमेकाणुकाद् द्व्यणुकं द्व्यणुकाद्
 व्यणुकमित्येवमादि । क्षेत्राग्रम्-एकप्रदेशावगाढाद् द्विप्रदेशावगाढं, द्विप्रदेशावगाढात्त्रिप्रदेशावगाढमित्यादि । काला-
 ग्रमेकसमयस्थितिकाद् द्विसमयस्थितिकं द्विसमयस्थितिकमित्यादि, भावाग्रमेकगुणकृष्णाद् द्विगुण-
 कृष्णं द्विगुणकृष्णात्त्रिगुणकृष्णमित्यादि, गणनाग्रं तु सङ्ख्याधर्मस्थानात्स्थानं, दशगुणमित्यर्थः, तद्यथा-एको दश
 शतं सहस्रमित्यादि, सञ्चयाग्रं तु सञ्चितस्य द्रव्यस्य यदुपरि तत्सञ्चयाग्रं, यथा तास्रोपस्करस्य सञ्चितस्योपरि शङ्खः,
 भावाग्रं तु त्रिविधं-प्रधानाग्रं १ प्रभूताग्रम् २ उपकाराग्रं ३ च, तत्र प्रधानाग्रं सचित्तादि त्रिधा, सचित्तमपि द्विपदा-
 दिभेदात्त्रिधैव, तत्र द्विपदेषु तीर्थकरंश्चतुष्पदेषु सिंहः अपदेषु कल्पवृक्षः, अचित्तं वैडूर्यादि मिश्रं तीर्थकरं पवालङ्कृतं

इति, प्रभूताग्रं त्वापेक्षिकं, तद्यथा—“जीवा^१ पौगल^२ समया^३ द्रव्य^४ पपसा^५ य पञ्जवा^६ चैव । थोवा^७डणंताणंता^८ विसेसमहिया^९ दुवे^{१०} णंता ॥ १ ॥” अत्र च यथोत्तरमग्रं, पर्यायमग्रं तु सर्वाग्रमिति, उपकाराग्रं तु यत्पूर्वोक्तस्य विलंरतोऽनुक्तस्य च प्रतिपादनादुपकारे वर्तते तद् यथा दशवैकालिकस्य चूडे, अयमेव वा श्रुतस्कन्ध आचारस्येत्यतोऽत्रोपकाराग्रेणाधिकार इति ॥ आह च निर्युक्तिकारः—

उचयारेण उ पगयं आयारस्सेव उचरिमाइं तु । रुखलस्स य पव्वयस्स य जह् अग्गाइं तहेयाइं ॥ ५ ॥

उपकाराग्रेणात्र प्रकृतम्—अधिकारः, यस्मादेतान्याचारस्यैवोपरि वर्तन्ते, तदुक्तविशेषवादितया तत्संबद्धानि, यथा वृक्ष-पर्वतादेरग्राणीति । श्रेयाणि त्वग्राणि शिष्यमतिव्युत्पत्त्यर्थमस्य चोपकाराग्रस्य सुखप्रतिपत्त्यर्थमिति, तदुक्तम्—“उच्चारि-अस्स सरिसं जं केणइ तं परूवए बिहिणा । जेणऽहिगारो तंमि उ परूविए होइ सुहगेज्झं ॥ १ ॥” तत्रेदमिदानीं वाच्यं—केनैतानि निर्यूढानि ? किमर्थं ? कुतो वेति ? अत आह—

धेरेहिऽणुगहट्ठा सीसहिअं होउ पागडत्थं च । आयाराओ अत्थो आयारंगेसु पविमत्तो ॥ ३ ॥

‘स्यविरैः’ श्रुतवृद्धैश्चतुर्दशपूर्वविद्भिर्निर्यूढानीति, किमर्थं ? शिष्यहितं भवत्वितिकृत्वाऽनुग्रहार्थं, तथाऽप्रकटोऽर्थः

१ जीवाः पुद्गलाः समयाः (त्रैकालिकाः) द्रव्याणि प्रदेशाश्च पर्यवाधैव । लोकाः अनन्तगुणा अनन्तगुणा विशेषाधिकाः द्वयेऽनन्ताः (अनन्तगुणाः अनन्तगुणाः) ॥ १ ॥

२ गायायां पञ्जवा इत्यनेनोपात्तं. ३ उच्चारितास्य सदस्यं यत्केनचित् तत् प्ररूप्यते विधिना । येनाधिकारत्वात्सिस्तु प्ररूपिते भवति सुतत्रागमम् ॥ १ ॥

प्रकटो यथा स्यादित्येवमर्थं च, कुतो निर्यूढानि ?, आचारात्सकाशात्समस्तोऽव्यर्थ आचाराग्रेषु विल्लरेण प्रविभक्त इति ॥
 साम्प्रतं यद्यस्मान्निर्यूढं तद्विभागेनाचष्ट इति—

विहअस्स य पंचमए अट्टमगस्स विहयंमि उइसे । भणिओ पिंडो सिज्जा वत्थं पाउग्गहो चेव ॥ ७ ॥
 पंचमगस्स चउत्थे इरिया वणिणज्जई समासेणं । छट्टस्स य पंचमए भासज्जायं वियाणाहि ॥ ८ ॥

सत्तिकगाणि सत्तवि निज्जूढाई महापरिन्नाओ । सत्थपरिन्ना भावण निज्जूढा उ धुय विमुत्ती ॥ ९ ॥

आयारपकप्पो पुण पच्चवत्खाणस्स तइयवत्थूओ । आयारनामधिज्जा वीसइमा पाहुडच्छेया ॥ १० ॥

ब्रह्मचर्याध्ययनानां द्वितीयमध्ययनं लोकविजयाख्यं, तत्र पञ्चमोद्देशक इदं सूत्रम्—“सव्वामगंधं परिन्नाय निरा-
 मगंधो परिब्बए” तत्रामग्रहणेन हननाद्यास्तिस्त्रः कोत्थो गृहीता गन्धोपादानादपरास्तिस्त्रः, एताः षड्यविशोधिकोत्थो

गृहीताः, ताश्चेमाः—स्वतो हन्ति घातयति म्रन्तमन्यमनुजानीते, तथा पचति पाचयति पचन्त (मन्य) मनुजानीत इति, तथा
 तत्रैव सूत्रम्—“अदिस्समाणो कयविक्कएहि”ति, अनेनापि तिस्रो-विशोधिकोत्थो गृहीताः, ताश्चेमाः—क्रीणाति कापयति

क्रीणन्तमन्यमनुजानीते, तथाऽष्टमस्य-विमोहाध्ययनस्य .द्वितीयोद्देशक इदं सूत्रम्—“भिकखू परक्कमेज्जा चिट्टेज वा
 निसीएज्ज वा तुयट्टिज्ज वा सुसाणंसि वे”त्यादि यावद् “वहिया विहरिज्जा तं भिकखुं गाहावती उवसंकमिच्चु वएज्जा-

अहमाउसंतो समणा ! तुब्भहाए असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पाणाइं भूयाइं जीयाइं सत्ताइं समारब्भ

अहमाउसंतो समणा ! तुब्भहाए असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पाणाइं भूयाइं जीयाइं सत्ताइं समारब्भ

अहमाउसंतो समणा ! तुब्भहाए असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पाणाइं भूयाइं जीयाइं सत्ताइं समारब्भ

अहमाउसंतो समणा ! तुब्भहाए असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पाणाइं भूयाइं जीयाइं सत्ताइं समारब्भ

समुद्दिस्त कीयं पामिच्च"मित्यादि, एतानि सर्वाण्यपि सूत्राण्याश्रित्यैकादश पिण्डैपणा निर्यूढाः, तथा तस्मिन्नेव द्विती-
याध्ययने पञ्चमोद्देशके सूत्रम्—"से वत्थं पडिगहं कंयलं पायपुंछणं उगहं. च कडासण"मिति, तत्र वस्त्रकम्बलपा-
दपुच्छनग्रहणाद् वस्त्रैपणा निर्यूढा, पतद्ग्रहणदात् पत्रैपणा निर्यूढा, अयग्रह इत्येतस्मादवग्रहप्रतिमा निर्यूढा, कदास-
नशिलेतस्मान्ज्येति, तथा पथमाध्ययनावन्त्याख्यस्य चतुर्थोद्देशके सूत्रम्—"गमाणुगामं दूइजमाणस्स दुज्जायं
दुप्परिकेतं" इत्यादिनेर्या सङ्क्षेपेण व्यावर्णितेत्यत एव ईर्याध्ययनं निर्यूढम्, तथा षष्ठाध्ययनस्य धूताख्यस्य पञ्चमोद्दे-
शके सूत्रम्—"आइरराइ विहयइ किट्टइ धम्माकामी"लेतस्माद्भाषाजाताध्ययनमाकृष्टमित्येवं विजानीयास्त्वमिति । तथा
ग्रहपरिशाध्ययने सप्तोद्देशकालेभ्यः प्रत्येकं सप्तापि सर्वैकता निर्यूढाः, तथा शस्त्रपरिशाध्ययनाद्भाषावना निर्यूढा,
तथा धूताध्ययनस्य द्वितीयपुर्थोद्देशकालाभ्यां त्रिमुत्तयध्ययनं निर्यूढमिति, तथा 'आचारप्रकल्पः'निशीथः, स च
प्रत्याख्यानपूर्वस्य अचतुर्थे पशु तस्यापि यथाचाराख्यं त्रिंशत्तितमं प्राभृतं ततो निर्यूढ इति ॥ ब्रह्मचर्याध्ययनेभ्य
आचाराग्राणि निर्यूढान्यतो निर्यूढनाधिकारादेव तान्यपि शस्त्रपरिशाध्ययनात्निर्यूढानीति दर्शयति—

अन्नोपशो उ भणिथो सत्पपरिणाय षंडनिपलेवो । सो पुण विभज्जमाणो तहा होइ नायव्वो ॥ ११ ॥

'गयाहता' अव्यक्तोऽपरिफुट इतियावत् 'भणितः' प्रतिपादितः, कोऽसौ?—'दण्डनिक्षेपः' दण्डः—प्राणिपीडालक्षण-
नाम निक्षेपा-परिणामः संयम इत्यर्थः, स च शस्त्रपरिशायाभव्यक्तोऽभिहितो यतस्तेन पुनः विभज्यमानः अष्टस्वप्य-
'यपयेवपायेव' तथा तथा-अनेकप्रकारो ज्ञातव्यो भवतीति ॥ कथं पुनरयं संयमः सङ्क्षेपाभिहितो विस्तार्यते? इत्याह—

एगविहो पुण सो संजमुत्ति अञ्जत्थ बाहिरो य दुहा । मणवयणकाय तिविही चउव्विहो चाउजामो उ ॥ १२ ॥
 पंच य महव्वयाइं तु पंचहा राइभोअणे छट्ठा । सीलंगसहस्साणि य आयांरस्सप्पीभागा ॥ १३ ॥
 अविरतिनिवृत्तिलक्षण एकविधः संयमः, स एवाध्यात्मिकवाह्यभेदाद् द्विधा भवति, पुनर्मनोवाक्काययोगभेदान्नि-
 विधः, स एव चतुर्यामभेदाच्चतुर्धा, पुनः पञ्चमहाव्रतभेदात्पञ्चधा, रात्रीभोजनविरतिपरिग्रहाच्च षोढा, इत्यादिकया
 प्रक्रियया भिद्यमानो यावदष्टादशशीलाङ्गसहस्रपरिमाणो भवतीति ॥ किं पुनरसौ संयमस्तत्र तत्र प्रवचने पञ्चमहाव्रत-
 रूपतया भिद्यते ? इत्याह—

आइक्खिखंडं विभइं विन्नाडं चैव सुहतरं होइ । एएण कारणेणं महव्वया पंच पन्नत्ता ॥ १४ ॥

संयमः पञ्चमहाव्रतरूपतया व्यवस्थापितः सन्नाख्यातुं विभक्तुं विज्ञातुं च सुखेनैव भवतीत्यतः कारणात्पञ्चमहाव्र-
 तानि प्रज्ञाप्यन्ते ॥ एतानि च पञ्च महाव्रतानि अखलितानि फलवन्ति भवन्त्यतो रक्षायतो विधेयस्तदर्थमाह—
 तेसिं च रक्खणट्ठा य भावणा पंच पंच इक्किंके । ता सत्थपरिन्नाए एसो अडिंभतरो होई ॥ १५ ॥

तोडयं शस्त्रपरिज्ञाध्ययनाभ्यन्तरो भवतीति ॥ साम्प्रतं चूडानां यथास्वं परिमाणमाह—
 जावोग्गहपडिमाओं पढमा सत्तिक्कगा विइअचूला । भावण विमुत्ति आयारपक्कप्पा तिननि इअ पंच ॥ १६ ॥

१ अष्टासगसस निष्कन्ती प्र. एसो उ अभ्यन्तरो होइ प्र.

पिण्डैपणाध्ययनादारभ्यावग्रहप्रतिमाध्ययनं यावदेतानि सप्ताध्ययनानि प्रथमा चूडा, सप्तसप्तैकका द्वितीया, भावना
 तृतीया, विमुक्तिश्चतुर्थी, आचारप्रकल्पो निशीथः, सा च पयमी चूडेति । तत्र चूडाया निक्षेपो नामादिः पद्धिधः, नाम-
 स्थापने धुण्णे, द्रव्यचूडा व्यतिरिक्ता सचिक्ता फुर्कुटस्य अचिक्ता मुकुटस्य चूडामणिः मिश्रा मयूरस्य, क्षेत्रचूडा-
 लोकलिङ्गुटरूपा, कालचूडाऽधिकमासकस्वभावा, भावचूडा त्वियमेव, क्षायोपशमिकभाववर्तित्वात् । इयं च सप्ताध्य-
 यनात्मिका, तत्राद्यमध्ययनं पिण्डैपणा, तस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि भवन्ति, यावन्नामनिष्पन्ने निक्षेपे पिण्डैपणाऽध्ययनं, तस्य
 निक्षेपद्वारेण सर्वा पिण्डनिर्युक्तिरत्र भवनीयेति ॥ साम्प्रतं सूत्रानुगमेऽस्त्वल्लितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं, तच्चेदम्—

से भिक्खू वा भिक्खुणी वा गाहावशुलं पिंडवायपडियाए अणुपविट्टे सगणे से जं पुण जाणिज्जा-असणं वा पाणं वा
 र्थाइमं वा साइमं वा पाणेहिं वा पणेहिं वा धीएहिं वा हरिएहिं वा संसत्तं उग्गिस्सं सीओदएण वा ओसित्तं रयसा वा
 परिचोसियं वा तहएणारं असणं वा पाणं वा र्थाइमं वा परहथंसिं वा परपायंसि वा अक्कासुयं अणेसणि-
 ज्जंति मत्तमाणे लोभेऽवि संते नो पडिग्गाहिज्जा ॥ से य आहए पडिग्गाहे सिया से तं आयाय एंगंतमवणमिज्जा, एंगंतमव-
 ळानित्ता ओहे आरामंसि वा ओहे उवस्सयंसि वा अपंठे अण्णपणे अण्णपीए अण्णहरिए अप्पोसे अप्पुदएः अप्पुत्तिंगपणगद-
 गगट्टियमण्णडासंताणए विगिंघिय २ उम्मीसं विसोहिय २ तओ संजयागेव गुंजिज्जा वा पीइज्जा वा, जं य नो संचाइज्जा
 सुत्तए वा पायए वा से तमायाय एंगंतमवणमिज्जा, ओहे श्मथंडिळंसि वा अट्टिरासंसि वा अट्टिरासंसि वा तुसर-

पर्यालोच्य गीतार्थो गृह्णीयादिति ॥ अथ कथञ्चिदनाभोगात्संस्कृतागामिसत्त्वोन्मिश्रं वा गृहीतं तत्र विधिमाह—
‘से आहृच्छे’त्यादि स च भावभिधुः ‘आहृच्छे’ति सहसा संसृक्तादिकमाहारजातं कदाचिदनाभोगात्प्रतिगृह्णीयात्, स
चानाभोगो दातृप्रतिगृहीतृपदद्वयाच्चतुर्धा योजनीय इति, ‘तम्’ एवंभूतमशुद्धमाहारमादायैकान्तम् ‘अपक्रामेत्’
गच्छेत्, तं ‘अपक्रम्य, गत्विति । यत्र सागारिकाणामनालोकमसम्पातं च भवति तदेकान्तमनेकधेति दर्शयति—
अथारामे वा अथोपाश्रये वा अथशब्दोऽनापातविशिष्टप्रदेशोपसङ्ग्रहार्थः, वाशब्दो विकल्पार्थः शून्यगृहाद्युपसङ्ग्र-
हार्थो वा, तद्विशिनष्टि—‘अल्याण्डे’ अल्पशब्दोऽभाववचनः, अपगताण्ड इत्यर्थः, एवमल्पवीजेऽल्पहरिते ‘अल्याव-
श्याये’ अवश्याय उदकसूक्ष्मतुषारः, अल्पोदके, तथा ‘अल्पोत्तिङ्गपनकदगमृत्तिकामर्कटसन्तानके’ तत्रोत्तिङ्गस्तृणा-
ग्रउदकविन्दुः, [भुञ्जीतेत्युत्तरक्रियया सम्बन्धः] पनकः—उल्लीविशेषः, उदकप्रधाना मृत्तिका उदकमृत्तिकेति, मर्कटः—सू-
क्ष्मजीवविशेषस्तेषां सन्तानः, यदिवा मर्कटकसन्तानः—कोलियकः, तदेवमण्डादिदोपरहिते आरामादिके स्थण्डिले गत्वा
प्रागृहीताहारस्य यत्संसर्कं तद् ‘विविच्य विविच्य’ त्यक्त्वा त्यक्त्वा, क्रियाऽभ्यावृत्त्याऽशुद्धस्य परित्यागनिःशेषता-
माह, ‘उन्मिश्रं वा’ आगामुकसत्त्वसंबलितं सक्तुकादि ततः प्राणिनः ‘विशोध्य विशोध्य’ अपनीयापनीय ‘ततः’ तद-
नन्तरं शेषं शुद्धं परिज्ञाय सम्यग्यत एव भुञ्जीत पिवेद्वा रागद्वेषविप्रमुक्तः सन्निति, उक्तञ्च—‘वायालीसेसणसंकडंमि

१ द्वाचत्वारिंशदेषणासचटे गहने जीव ! नैव छलितः । इदानीं यथा न छल्यसे शुभ्रन् रागद्वेषान्यां (तथा प्रवर्तस्व) ॥ १ ॥ रागेण साह्वार- द्वेषेण सधूमक
विजानीहि । रागद्वेषविमुक्तो भुञ्जीत वा निर्जराप्रेक्षी ॥ २ ॥

गहणंमि जीव ! ण हु छल्लिओ ! इण्हिं जह न छल्लिज्जसि भुंजतो रागदोसेहिं ॥ १ ॥ रागेण सइंगालं दोसेण सधूमगं
 वियाणाहि । रागदोसविमुक्को भुंजेज्जा निज्जरापेही ॥ २ ॥” यच्चाहारादिकं पातुं भोक्तुं वा न शक्तुयात्मात्रुयार्थादशुद्ध-
 पृथकरणासम्भवाद्वा स.भिक्षुः ‘तद्’ आहारजातमादायैकान्तमपक्रामत्, अपक्रम्य च तदाहारजातं ‘परिष्ठापयेत्’ त्यजे-
 दिति सम्बन्धः, यत्र च परिष्ठापयेत्तदर्थयति—‘अथ’ आनन्तर्यार्थे वाशब्द उत्तरापेक्षया विकल्पार्थः ‘ज्ञामे’ति दग्धं
 तस्मिन् वा स्थण्डिलेऽस्थिराशौ वा किट्टो-लोहादिमलस्तद्राशौ वा तुपराशौ वा गोमयराशौ वा, कियद्वा वक्ष्यते इत्यु-
 पसंहरति-अन्यतराशौ वा ‘तथाप्रकारे’ पूर्वसदृशे प्रासुके स्थण्डिले गत्वा तत् प्रत्युपेक्ष्य प्रत्युपेक्ष्य अक्षणा प्रमृज्य २
 रजोहरणादिना, अत्रापि द्विर्वचनमादख्यापनार्थमिति, प्रत्युपेक्षणप्रमार्जनपदाभ्यां सप्त भङ्गका भवन्ति, तद्यथा-अ-
 प्रत्युपेक्षितमप्रमार्जितम् १, अमप्रत्युपेक्षितं प्रमार्जितं २, प्रत्युपेक्ष्यप्रमार्जनपदाभ्यां सप्त भङ्गका भवन्ति, तद्यथा-अ-
 नसङ्क्रमणेन त्रसान् विराधयति, प्रत्युपेक्ष्याप्यप्रमृजन्नागन्तुकपृथ्वीकायादीन् विराधयतीति, चतुर्थभङ्गके तु चत्वारोऽमी,
 तद्यथा-दुष्प्रत्युपेक्षितं दुष्प्रमार्जितं ४, दुष्प्रत्युपेक्षितं सुप्रमार्जितं ५, सुप्रत्युपेक्षितं दुष्प्रमार्जितं ६, सुप्रत्युपेक्षितं सुप्र-
 मार्जितमिति ७, स्थापना । तत्रैवंभूते सप्तमभङ्गायाते स्थण्डिले ‘संयत एव’ सम्यगुपयुक्त एव शुद्धाशुद्धपुञ्जभागपरिक-
 ल्पनया ‘परिष्ठापयेत्’ त्यजेदिति ॥ साम्प्रतमौपधिविषयं विधिमाह—

से भिक्खू वा भिक्खूणी वा गाहावइ० जाव पविट्ठे समणे से जाओ पुण ओसहीओ जाणिज्जा-कसिणाओ सासियाओ

अविदलकडाओ अतिरिच्छच्छिन्नाओ अबुच्छिण्णाओ तरुणियं वा छिवाडि अणभिकंतमज्जियं पेहाए अफासुयं अणेसणि-

जंति मन्त्रमाणे लाभे संते नी पडिग्गाहिज्जा ॥ से भिक्खू वा० जाव पविट्ठे समाणे से जाओ पुण ओसहीओ जाणिज्जा-अ-
कंसिणाओ असासियाओ विदलकडाओ तिरिच्छन्निन्नाओ वुन्धिन्नाओ तरुणियं वा छिवाडिं अभिक्कंतं भजियं पेहाए
‘फासुयं एसणिज्जंति मन्त्रमाणे लाभे संते पडिग्गाहिज्जा ॥ (सू० २)

स भावभिधुर्गृहपतिकुलं प्रविष्टः सन् याः पुनः “औषधीः” शालिव्रीजादिकाः एवंभूता जानीयात्, तद्यथा—‘कसि-
णाओ’ति ‘कृत्स्नाः’ सम्पूर्णा अनुपहताः, अत्र च द्रव्यभावाभ्यां चतुर्भङ्गिका, तत्र द्रव्यकृत्स्ना अशस्त्रोपहताः, भाव-
कृत्स्नाः सचित्ताः, तत्र कृत्स्ना इत्यनेन चतुर्भङ्गकेष्व्याद्यं भङ्गत्रयमुपात्तं, ‘सासियाओ’त्ति, जीवस्य स्वाम्-आत्मीयासु-
त्सत्तिं प्रत्याश्रयो यासु ताः स्वाश्रयाः, अविनष्टयोनय इत्यर्थः, आगमे च कासाश्चिदौषधीनामविनष्टो योनिकालः पठ्यते,
तदुक्तम्—“एतेसि णं संते ! सालीणं केवइअं कालं जोणी संचिइइ ?” इत्याद्यालापकाः, ‘अविदलकडाओ’त्ति न द्विद-
लकृताः अद्विदलकृताः, अनूर्ध्वपाटिता इत्यर्थः, ‘अतिरिच्छच्छिन्नाओ’त्ति तिरश्चीनं छिन्नाः-कन्दलीकृतास्तत्प्रतिषेधाद्-
तिरश्चीनच्छिन्नाः, एताश्च द्रव्यतः कृत्स्ना भावतो भाज्याः, ‘अव्योच्छिन्नाओ’त्ति व्यवच्छिन्ना-जीवरहिता न व्यवच्छिन्नाः
अव्यवच्छिन्नाः, भावतः कृत्स्ना इत्यर्थः, तथा ‘तरुणियं वा छिवाडिं’ति, ‘तरुणीम्’ अपरिपक्वां ‘छिवाडि’न्ति मुद्गादेः
फलं, तामेव विशिनष्टि—‘अणभिक्कंतं भजिय’न्ति, नाभिक्रान्ता जीविताद् अनभिक्रान्ता, सचेतनेत्यर्थः, ‘अभजियं’
अभज्याम्-अमर्दितामविराधितामित्यर्थः, इति ‘प्रेक्ष्य’ दृष्ट्वा तदेवंभूतमाहारजातमप्रासुकमनेपणीयं वा मन्यमानो लाभे

१ एतेषां भदन्त ! शालीनो क्रियन्तं कालं योनिः संतिष्ठति.

सति न प्रतिगृहीयात् । साम्प्रतमेतदेव सूत्रं विपर्ययेणाह-स एव भावभिधुर्याः पुनरौषधीरेवं जानीयात्, तद्यथा—‘अ-
 कृत्स्नाः’ असम्पूर्णा द्रव्यतो भावतश्च पूर्ववच्चर्चः, ‘अस्वाश्रयाः’ विनष्टयोनयः, ‘द्विदलकृताः’ ऊर्ध्वपाटिताः ‘तिर-
 श्चीनच्छिन्नाः’ कन्दलीकृताः तथा तरुणिकां वा फलीं जीवितादपक्रान्तां भग्नां चेति, तदेवंभूतमाहारजातं प्रासुक-
 भेषणीयं च मन्थमानो लाभे सति कारणे गृहीयादिति ॥ ग्राह्याग्राह्याधिकार एवाहारविशेषमधिकृत्याह—

से भिरत् वा० जाव समाणे से जं पुण जाणिजा-पिहुयं वा बहुरयं वा भुंजियं वा मंथुं वा चाडलं वा चाडलपलंबं वा सइं
 संगमिय अफासुयं जाव नो पडिगाहिजा ॥ से भिक्खू वा० जाव समाणे से जं पुण जाणिजा-पिहुयं वा जाव चाडलपलंबं
 वा असइं भजियं दुक्खुत्तो वा तिक्खुत्तो वा भजियं फासुयं एत्तणिजं जाव पडिगाहिजा ॥ (सू० ३)

स भावभिधुर्गृहपतिकुलं प्रविष्टः सन् इत्यादि पूर्ववद्यावत् ‘पिहुयं व’त्ति पृथुकं जातावेकवचनं नवस्य शालित्रीह्या-
 देरग्निना ये लाजाः क्रियन्ते त इति, बहु रजः-तुपादिकं यस्मिंस्तद्वहुरजः, ‘भुजिय’न्ति अश्वर्द्धपक्कं गोधूमादेः शीर्षक-
 मन्यद्वा तिलगोधूमादि, तथा गोधूमादेः ‘मन्थुं’ चूर्णं तथा ‘चाडलाः’ तन्दुलाः शालित्रीह्यादेः त एव चूर्णीकृता-
 स्तत्कणिका वा चाडलपलंबंति, तदेवंभूतं पृथुकाद्याहारजातं सकृद् एकवारं ‘संभजियं’ति आमर्दितं किञ्चिदग्निना
 क्रियिदपरशखेणामासुकमनेपणीयं मन्यमानो लाभे सति न प्रतिगृहीयात् ॥ एतद्विपरीतं ग्राह्यमित्याह-पूर्ववत्,
 नारं यदसकृद्-अनेकशोऽभ्यादिना पक्वमामर्दितं वा दुष्पक्कादिदोपरहितं प्रासुकं मन्यमानो लाभे सति गृहीयादिति ॥
 साम्प्रतं गृहपतिकुलप्रवेशविधिमाह—

से भिक्खू वा भिक्खुणी वा गाहावइकुलं जाव पविसिउकामे नो अन्नउत्थिएण वा गारोत्थिएण वा पारंहारओ वा अपपरि-
 हारिएणं सद्धिं गाहावइकुलं पिडवायपडियांए पविसिज्ज वा निक्खमिज्ज वा ॥ से भिक्खू वा० बहिया वियारभूमिं वा विहार-
 भूमिं वा निक्खममाणे वा पचिसमाणे वा नो अन्नउत्थिएण वा गारत्थिएण वा परिहारओ वा अपरिहारिएण सद्धिं बहिया
 वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खमिज्ज वा पविसिज्ज वा ॥ से भिक्खू वा० गमाणुगामं दूइज्जमाणे नो अन्नउत्थिएण
 वा जाव गमाणुगामं दूइज्जिजा ॥ (सू० ४)

स भिक्षुर्यावद्दृहपतिकुलं प्रवेष्टुकाम एभिर्वक्ष्यमाणैः सार्द्धं न प्रविशेत् प्राक् प्रविष्टो वा न निष्कामेदिति सम्बन्धः ।
 यैः सह न प्रवेष्टव्यं तान् स्वनामग्राहमाह-तत्रान्यतीर्थिकाः--सरजस्कादयः 'गृहस्थाः' पिण्डोपजीविनो धिगजातिप्रभृ-
 तयः, तैः सह प्रविशतामसी दोषाः, तद्यथा-न्ते पृष्ठतो वा गच्छेयुरग्रतो वा, तत्राग्रतो गच्छन्तो यदि साध्वनुवृत्त्या गच्छे-
 युस्ततस्तत्कृत ईर्याप्रत्ययः कर्मबन्धः प्रवचनलाघवं च, तेषां वा स्वजालाद्युत्कर्ष इति, अथ पृष्ठतस्ततस्तलद्वेपो दातुर्या-
 ऽभद्रकस्य, लाभं च दाता संविभज्य दद्यात्तेनावमौदर्यादौ दुर्भिक्षादौ प्राणवृत्तिर्न स्यादित्येवमादयो दोषाः, तथा
 परिहरणं-परिहारस्तेन चरति-पारिहारिकः-पिण्डोपपरिहरणादुद्युक्तविहारी साधुरित्यर्थः, स एवंगुणकलितः साधुः
 'अपरिहारिकेण' पार्श्वस्थावसन्नकुशीलसंसक्त्यथाच्छन्दरूपेण न प्रविशेत्, तेन सह प्रविष्टानामनेपणीयभिक्षाग्रहणा-
 ग्रहणकृता दोषाः, तथाहि-अनेपणीयग्रहणे तलवृत्तिरनुज्ञाता भवति, अग्रहणे तैः सहासङ्खडादयो दोषाः, तत एतान्
 दोषान् ज्ञात्वा साधुर्युहपतिकुलं पिण्डपातप्रतिज्ञया तैः सह न प्रविशेश्चापि निष्कामेदिति ॥ तैः सह प्रसङ्गतोऽन्य-

त्रापि गमन प्रतिषेधमाह—स भिक्षुर्वहिः 'विचारभूमिं' सञ्ज्ञाव्युत्सर्गभूमिं तथा 'विहारभूमिं' स्वाध्यायभूमिं तैरन्यती-
 र्थिकादिभिः सह दोषसंभवात् प्रविशेदिति . सम्यन्धः, तथाहि-विचारभूमौ प्रासुकोदकस्वच्छास्वच्छवह्वल्पनिर्लेपनकृतो-
 पघातसद्भावाद्, विहारभूमौ वा सिद्धान्तालापकविकथनभयात्सेहाद्यसहिष्णुकलहसद्भावाच्च साधुस्तां तैः सह न
 प्रविशेन्नापि ततो निष्क्रामेदिति ॥ तथा—स भिक्षुर्ग्रामाद्रामो ग्रामान्तरमुपलक्षणार्थत्वाद्गारादिकमपि 'दूइज्जमाणो'स्ति
 गच्छन्नेभिरन्यतीर्थिकादिभिः सह दोषसंभवान्न गच्छेत्, तथाहि—काथिक्यादिनिरोधे सत्यात्मविराधना, व्युत्सर्गे च
 प्रासुकाप्रासुकप्रहणादावुपघातसंयमविराधने भयतः, एवं भोजनेऽपि दोषसंभवो भावनीयः सेहादिविप्रतारणादिदोष-
 श्चेति ॥ साम्प्रतं तद्दानप्रतिषेधार्थमाह—

से भिक्षुः वा भिक्खुणी वा० जाव पविटे समणे नो अन्नत्थियस्स वा गारत्थियंस्स वा परिहारिओ वा अपरिहारियस्स
 असणं वा पाणं वा राइमं वा साइमं वा दिज्जा वा अणुपइज्जा वा ॥ (सू० ५)

स भिक्षुर्यावमृहपतिकुलं प्रविष्टः सद्युपलक्षणत्यादुपाश्रयस्थो वा तेभ्योऽन्यतीर्थिकादिभ्यो दोषसंभवादशनादिकं ष
 न दद्यात् स्वतो नाप्यनुप्रदापयेदपरेण गृहस्थादिनेति, तथाहि—तेभ्यो दीयमानं दृष्ट्वा लोकोऽभिमन्यते—एते ह्येवंवि-
 धानामपि दक्षिणार्हाः, अपि च—तदुपटम्भादसंयमप्रवर्तनादयो दोषा जायन्त इति ॥ पिण्डाधिकार एवानेपणीयविशेष-
 प्रतिषेधमधिकृत्याह—

से भिक्षुः वा० जाव समणे असणं वा ष अस्सिपडियाए एगं साहम्मियं समुद्धिस्स पाणाइं भूयाइं जीवाइं सत्ताइं समा-

रन्म समुद्विस्त कीयं पामिचं अञ्चिजं अणिसट्टं अभिहडं आहट्टु चेएइ, तं तहप्पगारं असणं वा ४ पुरिसंतरकडं वा अपुरिसंतरकडं वा वहिया नीहडं वा अनीहडं वा अत्तट्ठियं वा अणत्तट्ठियं वा परियुत्तं वा अपरियुत्तं वा आसेवियं वा अणासेवियं वा अफासुयं जाव नो पडिगाहिजा, एवं पइवे साहम्मिया एगं साहम्मिणिं धइवे साहम्मिणीओ समुद्विस्त चत्तारि आलावणा भाणियव्वा ॥ (सू० ६)

स-भिधुर्यावद्गृहपतिकुलं प्रविष्टः सन्नेवंभूतमाहारजातं नो प्रतिगृह्णीयादिति सम्वन्धः, 'अरसंपडियाए'त्ति, न विद्यते स्व-द्रव्यमस्य सोऽयमस्वो-निर्ग्रन्थ इत्यर्थः, तत्प्रतिज्ञया कश्चिद्गृहस्थः प्रकृतिभद्रक एकं 'साधर्मिकं' साधुं 'समुद्विश्य' अस्वोऽयमित्यभिसन्धाय 'प्राणिनो भूतानि जीवाः सत्त्वाश्च' एतेषां किञ्चिद्देदाद्देदः, तान् समारभ्येत्यनेन मध्यग्रहणात्संरम्भसमारम्भभा गृहीताः, एतेषां च स्वरूपमिदम्—“संरूपो संरंभो परियावकरो भवे समारंभो । आरंभो उहवओ सुद्धनयाणं तु सव्वेसिं ॥ ६ ॥” इत्येवं समारम्भादि 'समुद्विश्य' अधिकृत्याधाकर्म कुर्यादिति, अनेन सर्वाऽविशुद्धिकोटिर्गृहीता, तथा 'क्रीतं' मूल्यगृहीतं 'पामिचं' उच्छिन्नकम् 'आच्छेद्यं' परस्माद्धलादाच्छिन्नम् - 'अणिसिट्ठं'ति 'अणिसट्टं' तत्स्यामिनाऽनुत्सङ्कलितं चोहकादि 'अभ्याहृतं' गृहस्थेनानीतं, तदेवंभूतं क्रीताद्याहृत्य 'चेएइ'त्ति ददाति, अनेनापि समस्ता विशुद्धिकोटिर्गृहीता, 'तद्' आहारजातं चतुर्विधमपि 'तथाप्रकारम्' आधाकर्मादिदोपदुष्टं यो ददाति तस्मात्पुरुषादपरः पुरुषः पुरुषान्तरं तत्कृतं वा अपुरुषान्तरकृतं वा-तथा तेनेव दात्रा क्रतं. तथा गृहान्नि-

र्गतमनिर्गतं वा, तथा तेनैव दात्रा स्वीकृतमस्वीकृतं वा, तथा तेनैव दात्रा तस्माद्बहुपरिभुक्तमपरिभुक्तं वा, तथा स्तोत्र-
मास्वादितमनास्वादितं वा, तदेवमप्रासुकमनेपणीयं च मन्यमानो लाभे सति न प्रतिगृह्णीयादिति । एतच्च प्रथमच-
रमतीर्थकृतोरकल्पनीयं, मध्यमतीर्थकराणां चान्यस्य कृतमन्यस्य कल्पत इति । एवं बहून् साधर्मिकान् समुद्दिश्य प्राग्ब-
धर्चः । तथा साध्वीसूत्रमप्येकत्वबहुत्वाभ्यां योजनीयमिति ॥ पुनरपि प्रकारान्तरेणाविशुद्धिकोटिमधिकृत्याह—

से भिक्त्वा० जाव समाणे से जं पुण जाणिञ्जा असणं वा ४ बह्वे समणा माहणा अतिहि किवणवणीमए पगणिय २
समुदिस्मं पाणइं वा ४ समारब्भ जाव नो पडिग्गाहिञ्जा ॥ (सू० ७)

स भावभिधुर्यावद्बृहपतिकुलं प्रविष्टस्तद्यत्पुनरेवंभूतमशनादि जानीयात्, तद्यथा-बहून् श्रमणानुद्दिश्य, ते च
पयविधाः-निर्ग्रन्थशाक्यतापसगैरिकाजीविका इति, ब्राह्मणान् भोजनकालोपस्थाय्यपूर्वो वाऽतिथिस्तानिति कृपणा-
दरिद्रास्तान् वणीमका-चन्दिप्रायास्तानपि श्रमणादीन् बहून् 'उद्दिश्य' प्रगणय्यं प्रगणय्योद्दिशति, तद्यथा-द्वित्राः
श्रमणाः पययाः ब्राह्मणा इत्यादिना प्रकारेण श्रमणादीन् परिसङ्ख्यातानुद्दिश्य, तथा प्राण्यादीन् समारभ्य यदशनादि
संस्कृतं तदामेवितमनासेधितं वाऽप्रासुकमनेपणीयमाधाकर्म, एवं मन्यमानो लाभे सति न प्रतिगृह्णीयादिति ॥ विशोधिको-
टेमधिकृत्याह—

से भिक्त्वा वा भिक्खूणी वा० जाव पविट्ठे समाणे से जं पुण जाणिञ्जा-असणं वा ४ बह्वे समणा माहणा अतिहि किवण-
वणीमए मगुरिरस्म जाव चेण्दं तं तह्लपगारं अग्गणं वा ४ अपुरिस्तंत्तरकंडं वा अचहियानीहडं अणत्तट्ठियं अपरियुत्तं

अंगासेवियं अफामुयं अंगेसणिजं जाव नो पडिगाहिजा । अह पुण एवं जाणिजा पुरिसंतरकडं वहियानीहडं अत्तट्टियं परिमुत्तं आसेवियं फामुयं एसणिजं जाव पडिगाहिजा ॥ (सू० ८)

स भिक्षुर्यंपुनरशनादि जानीयात्, किंभूतमिति दर्शयति-वहून् श्रमणब्राह्मणातिथिकृपणवणीमकान् समुद्दिश्य श्रमणाद्यर्थमिति यावत्, प्राणादींश्च समारभ्य यावदाहृत्य कश्चिद् गृहस्थो ददाति, तत्तथाप्रकारमशनाद्यपुरुषान्तरकृत-मवहिर्निर्गतमनात्मीकृतमपरिमुक्तमनासेवितमप्रासुकमनेपणीयं मन्यमानो लाभे सति न प्रतिगृह्णीयात् ॥ इयं च “जावं-तिया भिक्ख”त्ति, एतद्धृत्यर्थेन ग्राह्यमाह-अथशब्दः पूर्वोपेक्षी पुनःशब्दो विशेषणार्थः, अथ स भिक्षुः पुनरेवं जा-नीयात्, तद्यथा-‘पुरुषान्तरकृतम्’ अन्यार्थं कृतं वहिर्निर्गतमात्मीकृतं परिमुक्तमासेवितं प्रासुकमनेपणीयं च ज्ञात्वा लाभे सति प्रतिगृह्णीयात्, इदमुक्तं भवति-अविशोधिकोऽट्टियथा तथा न कल्पते, विशोधिकोऽट्टिस्तु पुरुषान्तरकृतात्मीय-कृतादिविशिष्टा कल्पत इति ॥ विशुद्धिकोऽट्टिमधिकृत्याह-

से भिक्खू वा भिक्खुणी वा गाहावइकुलं पिडवायपडियाए पविसिडकामे से जाइं पुण कुलाइं जाणिजा-इमेसु सल्लु कुलेसु निइए पिंडे दिज्जइ अगगपिंडे दिज्जइ नियए भए दिज्जइ नियए अबुडुभाए दिज्जइ, तहण्णगाराइं कुलाइं निइयाइं निइउमाण्णं नो भत्ताए वा पाणाए वा पविसिज्ज वा निक्खमिज्ज वा ॥ एयं सल्लु तरस भिक्खुस्स भिक्खुणीए वा साम-गियं जं सब्बट्टेहिं समिए सहिए सया जए (सू० ९) त्तिवेमि ॥ पिण्डैपणाध्ययन आद्योदेशकः ॥ १-१-१ ॥

१ यावलो भिक्षाः.

स भिक्षुर्यावहृहपतिकुलं प्रवेष्टुकामः से-तच्छब्दार्थे स च वाक्योपन्यासार्थः, यानि पुनरेवंभूतानि कुलानि जानीयात्, तद्यथा-इमेपु कुलेषु 'खलु' वाक्यालङ्कारे 'नित्यं' प्रतिदिनं 'पिण्डः' पोषो दीयते, तथा अग्रपिण्डः-शाल्योदनादेः प्रथम-मुच्यते भिक्षुार्थं व्यवस्थाप्यते सोऽग्रपिण्डो नित्यं भागः-अर्धपोषो दीयते, तथा नित्यमुपाद्धभागः-पोषचतुर्थभागः, तथाप्रकाराणि कुलानि 'नित्यानि' नित्यदानयुक्तानि नित्यदानादेव 'निइउमाणाइ'न्ति नित्यम् 'उमाणं'ति प्रवेशः स्वपक्षपरपक्षयोरेषु तानि तथा, इदमुक्तं भवति-नित्यलाभात्तेषु स्वपक्षः-संयतवर्गः परपक्षः-अपरभिक्षाचरवर्गः सर्वो भिक्षार्थं प्रविशेत्, तानि च बहुभ्यो दातव्यमिति तथाभूतमेव पाकं कुर्युः, तत्र च पट्टायवधः, अल्पे च पाके तदन्तरायः कृतः स्यादित्यतस्तानि नो भकार्यं पानार्थं वा प्रविशेन्निक्रामेद्वेति ॥ सर्वोपसंहारार्थमाह—

'एतद्दि'ति यदादेरारभ्योक्तं खलुशब्दो वाक्यालङ्कारार्थः, एतत्तस्य भिक्षोः 'सामर्थ्यं' समग्रता यदुद्गमोत्पादनग्रहणै-पणासंयोजनाप्रमाणेद्गालधूमकारणैः सुपरिशुद्धस्य पिण्डस्योपादानं क्रियते तज्ज्ञानाचारसामर्थ्यं दर्शनचारित्रतपोवीर्या-चारसंपन्नता चेति, अथर्वतत्सामर्थ्यं सूत्रेणैव दर्शयति-यत् 'सर्वार्थैः' सरसविरसादिभिराहारगतैः यदिवा रूपरस-गन्धस्पर्शगतैः सम्यगितः समितः, संयत इत्यर्थः, पञ्चभिर्वा समितिभिः समितः शुभेतेषु रागद्वेषविरहित इतियावत्, एवंभूतश्च सह हितेन वर्त्तत इति सहितः, सहितो वा ज्ञानदर्शनचारित्रैः, एवंभूतश्च सदा 'यतेत' संयमयुक्तो भवे-दित्युपदेशः, ब्रवीमीति जन्मनामानं सुधर्मस्वामीदमाह-भगवतः सकाशाच्छ्रुत्वाऽहं ब्रवीमि, न तु स्वैच्छयेति । शेषं पूर्व-यदिति ॥ पिण्डेषुपणाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥

उक्तः प्रथमोद्देशकः, साम्प्रतं द्वितीय आरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इहानन्तरोद्देशके पिण्डः प्रतिपादितस्तद्वि-
हापि तद्गतामेव विशुद्धकोटिमधिकृत्याह—

से भिक्त्वा वा भिक्वुणी वा गाहावशुलं पिण्डायपथियात् अणुपविष्टे समाने से जं पुण जाणिज्जा—अत्तणं वा ४ अइमि-
पोसहिण्येसु वा अद्धमासिण्यु वा मासिण्यु वा वेगासिण्यु वा पाउम्मासिण्यु वा पंचमासिण्यु वा छम्मा-
सिण्यु वा उउत्तु वा उउत्तंभीसु वा उउत्तंभीसु वा वहेये समणमाहणअतिहिकियवणीमणे एग्गाओ उम्माओ परिण-
सिज्जमाणे पेहाए वेदि उक्त्वाहि परिणसिज्जमाणे पेहाए विदि उक्त्वाहि परिणसिज्जमाणे पेहाए कुंभीगुहाओ वा कलोवा-
इओ वा संनिहिमंनिचयाओ वा परिणसिज्जमाणे पेहाए तहएग्गारं अत्तणं वा ४ अपुरिसंत्तरकडं जाव अणासेवियं अफासुयं
जाव नो पडिग्गाहिज्जा ॥ अह पुण एवं जाणिज्जा पुरिसंत्तरकडं जाव आसेवियं फासुयं पडिग्गाहिज्जा ॥ (सू० १०)

स भावभिधुर्यत्पुनरशनादिकमाहारमेवंभूतं जानीयात्, तद्यथा—अष्टम्यां पौषधः—उपवासादिकोऽष्टमीपौषधः स
विद्यते येषां तेऽष्टमीपौषधिका—उत्सवाः तथाऽर्द्धमासिकादयश्च ऋतुसन्धिः—ऋतोः पर्यवसानम् ऋतुपरिवर्तः—ऋत्यन्त-
रम्, इत्यादिषु प्रकरणेषु बहून् श्रमणब्राह्मणातिथिकृपणवणीमगानेकस्मात्पिठरकाद् गृहीत्वा कूरादिकं 'परिएसिज्जमा-
णे'ति तदीयमानाहारेण भोज्यमानान् 'प्रेक्ष्य' दृष्ट्वा, एवं द्विकादिकादपि पिठरकाद् गृहीत्वेत्यायोजनीयमिति, पिठरक
एव सङ्कटमुत्तः कुम्भी, 'कलोवाइओ व'त्ति पिच्छी पिठकं वा तस्माद्देकस्मादिति, सन्निधेः—गोरसादेः संनिचयस्तसा-
द्वेति, [तओ एवंविहं जावंतियं पिंडं समणादीणं परिणसिज्जमाणं पेहाए'त्ति,] एवंभूतं पिण्डं दीयमानं दृष्ट्वा अपुरुपा-

न्तरकृतादिविशेषणमप्राप्तुकमनेपणीयमिति मन्यमानो लाभे सति न प्रतिगृह्णीयादिति ॥ एतदेव सविशेषणं ग्राह्यमाह-
 अथ पुनः स भिक्षुरेवंभूतं जानीयात्तौ गृह्णीयादिति सम्बन्धः, तद्यथा-पुरुषान्तरकृतमित्यादि ॥ साम्प्रतं येषु कुलेषु
 भिक्षार्थं प्रयेष्टव्यं तान्यधिकृत्याह—

से भिक्षुः वा २ जाव समाने से जाइं पुण कुलाइं जाणिजा, तंजहा—उगगकुलाणि वा भोगकुलाणि वा राइअकुलाणि
 वा मत्तियकुलाणि वा इक्कागकुलाणि वा हरिवंसकुलाणि वा एसियंकुलाणि वा वेसियकुलाणि वा गंडागकुलाणि वा कोट्टा-
 गकुलाणि वा गामरकरकुलाणि वा बुक्कासकुलाणि वा अन्नयेरुसु वा तहप्पगारेसु कुलेसु अदुगुंछिएसु अगरहिएसु असणं
 वा ४ फामुयं जाव पडिगाहिजा ॥ (सू० ११)

स भिक्षुभिक्षार्थं प्रवेष्टुकामो यानि पुनरेवंभूतानि कुलानि जानीयात्तेषु प्रविशेदिति सम्बन्धः, तद्यथा-उग्रा-आर-
 क्षिकाः, भोगा-राज्ञः पूज्यस्थानीयाः, राजन्याः-सखिस्थानीयाः, क्षत्रिया-राष्ट्रकूटादयः, इक्ष्वाकवः-ऋषभस्वामिवं-
 प्राम उद्योपयति, कोट्टागाः-काष्ठतक्षका वर्द्धकिन इत्यर्थः, वौक्काशालियाः-तन्तुवायाः, कियन्तो वा वक्ष्यन्ते इत्युपसं-
 हरति-अन्यतरेषु वा तथाप्रकारेष्वजुगुप्सितेषु कुलेषु, नानादेशविनेयसुखप्रतिपत्त्यर्थं पर्यायान्तरेण दर्शयति-अगर्ह्येषु,
 यदिवा जुगुप्सितानि चर्मकारकुलादीनि गर्ह्याणि-दास्यादिकुलानि तद्विपर्ययभूतेषु कुलेषु लभ्यमानमाहारादिकं प्रासुक-
 मेपणीयमिति मन्यमानो गृह्णीयादिति ॥ तथा—

से भिक्खू वा २ जाव समाणे से जं पुण जाणिज्जा-असणं वा ४ समवाएसु वा पिंडनियरेसु वा इंदमहेसु वा लदमहेसु वा एवं रुद्धमहेसु वा मुग्गंदमहेसु वा भूयमहेसु वा जक्खमहेसु वा नामंगहेसु वा शूभमहेसु वा चेइयमहेसु वा रुक्कमहेसु वा गिरिमहेसु वा दरिमहेसु वा अगडमहेसु वा तलगमहेसु वा दहमहेसु वा नइमहेसु वा सरमहेसु वा सागरमहेसु वा आगरमहेसु वा अन्नयरेसु वा तहप्पगारेसु विरूवरूवेसु महामहेसु वट्टमाणेसु यद्धवे समणगाहणअतिहिक्खिवणवणीमगे एगाओ उक्खाओ परिणसिज्जमाणे पेहाए दोहि जाव संनिहिसंनिचयाओ वा परिणसिज्जमाणे पेहाए तहप्पगारं असणं वा ४ अपुरिसंतरफडं जाव नो पडिगाहिज्जा ॥ अह पुण एवं जाणिज्जा दिन्नं जं तैसिं दायव्वं, अह तत्थ भुंजमाणे पेहाए गाहावइमारियं वा गाहावइभगिणिं वा गाहावइपुत्तं वा धूयं वा सुण्हं वा धाई वा दासं वा दासिं वा कम्मकरं वा कम्मकरिं वा से पुब्बामेव आलोइज्जा-आउसिति वा भगिणिति वा वाहिसि मे इत्तो अन्नयरं भोयणजायं, से सेवं वयंतस्स परो असणं वा ४ आहट्टु दलइज्जा तहप्पगारं असणं वा ४ सयं वा पुण जाइज्जा परो वा से दिज्जा फासुयं जाव पडिगाहिज्जा ॥ (सू० १२)

स भिधुर्यत्पुनरेयंभूतमाहारादिकं जानीयात्तदपुरुषान्तरकृतादिविशेषणमप्रासुकमनेपणीयमिति मन्यमानो नो गृह्णीयादिति सम्वन्धः, तत्र समवायो-मेलकः शङ्खच्छेदश्रेण्यादेः पिण्डनिकरः-पितृपिण्डो मृतकभक्तमित्यर्थः, इन्द्रोत्सवः-प्रतीतः स्कन्दः-स्वामिकार्त्तिकेयस्तस्य महिमा-पूजा विशिष्टे काले क्रियते, रुद्रादयः-प्रतीताः नवरं मुकुन्दो-बलदेवः, तदेयंभूतेषु नानाप्रकारेषु प्रकरणेषु सत्सु तेषु च यदि यः कश्चिच्छ्रमणब्राह्मणातिथिकृपणवणीमगादिरापतति तस्मै स-

र्वस्मि दीयत इति मन्यमानोऽपुरुषान्तरकृतादिविशेषणविशिष्टमाहारादिकं न गृह्णीयात्, अथापि सर्वस्मै न दीयते तथा-
ऽपि जनार्णीमिति मन्यमान एवंभूते सङ्घडिविशेषे न प्रविशेदिति ॥ एतदेव सविशेषणं ग्राह्यमाह—

अथ पुनरेवंभूतमाहारादिकं जानीयात्, तद्यथा-दत्तं यत्सेभ्यः श्रमणादिभ्यो दातव्यम्, 'अथ' अनन्तरं तत्र स्व-
एव तान् गृहस्थान् भुञ्जानान् 'प्रेक्ष्य' दृष्ट्वाऽऽहारार्थं तत्र यायात्, तान् गृहस्थान् स्वनामग्राहमाह, तद्यथा-गृहपं-
तिभार्यादिकं भुञ्जानं पूर्वमेव 'आलोकयेत्' पश्येत् प्रभुं प्रभुसंदिष्टं वा व्रूयात्, तद्यथा-आयुग्मति ! भगिनि ! इत्यादि,
दास्यसि मलयमन्यतरद्भोजनजातमिति, एवं वदते साधवे परो-गृहस्थ आहृत्याशनादिकं दद्यात्, तत्र च जनसङ्कुल-
त्वात्प्रति वाऽन्यस्मिन् कारणे स्वत एव साधुर्याचेत्, अयाचितो वा गृहस्थो दद्यात्, तत्रासुकमेपणीयमिति मन्यमानो
गृह्णीयादिति ॥ अन्यग्रामचिन्तामधिकृत्याह—

से भिक्षू वा २ परं अखलौयणमेराण संस्रडि नशा .संयडिपडियाण नो अभिसंधारिजा गमणाण ॥ से भिक्षू
या २ पाईणं संस्रडि नशा पडीणं गच्छे अणाढायमाणे, पडीणं संस्रडि नशा पाईणं गच्छे अणाढायमाणे, दाहिणं
संस्रडि नशा उदीणं गच्छे अणाढायमाणे, उईणं संस्रडि नशा दाहिणं गच्छे अणाढायमाणे, जत्थेव सा संस्रडि
सिया, नंजहा—गामंसि वा नगरंसि वा मेडंसि वा कच्चडंसि वा मडंधंसि वा पट्टंसि वा आगरंसि वा दोणमुहंसि वा
नेगामंसि वा आसमंसि वा संगिवेमंसि वा जाव रायहणंसि वा संयडि संयडिपडियाण नो अभिसंधारिजा गमणाण, केवली
पूसा—आयणभेयं गंग्रडि संयडिपडियाण अभियारेमाणे आहाकग्गियं वा न्नेसियं वा गीगजायं वा पियगढं वा गा-

निचं वा अन्विष्टं वा अणिसिद्धं वा अभिहृतं वा आहृद् दिग्गणं ३०००० ॥

स भिक्षुः 'परं' प्रकर्यणार्द्धयोजनमात्रे क्षेत्रे संलण्घ्यन्ते-धिराध्यन्ते प्राणिनो यत्र सा सङ्घडिस्तां ज्ञात्वा तत्प्रतिज्ञया 'नाभिसंधारयेत्' न पर्यालोचयेत्तत्र गमनमिति, न तत्र गच्छेदितियावत् ॥ यदि पुनर्प्रमिषु परिपाठ्या पूर्वप्रवृत्तं गमनं तत्र च सङ्घडिं परिज्ञाय यद्विधेयं तद्दर्शयितुमाह—

स भिक्षुर्यदि 'प्राचीनां' पूर्वसां दिशि संलडिं जानीयात्ततः 'प्रतीचीनम्' अपरदिग्भागं गच्छेत्, अथ प्रतीचीनां जानीयात्ततः प्राचीनं गच्छेत्, एवमुत्तरत्रापि व्यत्ययो योजनीयः, कथं गच्छेत्?—'अनाद्रियमाणः'. सङ्घडिमनादर-यन्नित्यर्थः, एतदुक्तं भवति-यत्रैवासीं सङ्घडिः स्यात्तत्र न 'गन्तव्यमिति, क्व चासीं स्यादिति दर्शयति, तद्यथा-ग्रामे वा प्राचुर्येण ग्रामधर्मोपेतत्वात्, करादिगम्यो वा ग्रामः, नास्मिन् करोऽस्तीति नकरं, धूलिप्राकारोपेतं खेटं, कर्णदं-कुन-गरं, सर्वतोऽर्द्धयोजनाखरेण स्थितग्रामं मडमं पत्तनं-यस्य जलस्थलपथयोरन्यतरेण पर्याहारप्रवेशः, आकरः-ताम्रा-देरुत्तस्थानं, द्रोणमुखं-यस्य जलस्थलपथाभुभावपि, निगमा-गणिजस्तेषां स्थानं नैगमम्, आश्रमं-यत्तीर्थस्थानं, राज-धानी-यत्र राजा स्वयं तिष्ठति, सन्निवेशो यत्र प्रभूतानां भाण्डानां प्रवेश इति, तत्रैतेषु स्थानेषु सङ्घडिं ज्ञात्वा सङ्घ-डिप्रतिज्ञया न गमनम् 'अभिसंधारयेत्' न पर्यालोचयेत्, किमिति?, यतः केवली ब्रूयात् 'आदानमेतत्' कर्मोपादान-मेतदिति, पाठान्तरं वा 'आययणमेयं'ति आयतनं-स्थानमेतद्दोषाणां यत्सङ्घडीगमनमिति, कथं दोषाणामायतनमिति दर्शयति—'संलडिं संलण्डिपडियाए'त्ति, या या सङ्घडिस्तां ताम् 'अभिसन्धारयतः' तत्प्रतिज्ञया गच्छतः साधोरवश्यमे-

तेषां मध्येऽन्यतमो दोषः स्यात्, तद्यथा-आधाकर्म वा औद्देशिकं वा मिश्रजातं वा क्रीतकृतं वा उद्यतकं वा आच्छेद्यं वा अनिसृष्टम (घं वाऽ)भ्याहृतभि(तं वेति,) एतेषां दोषाणामन्यतमदोषदुष्टं भुञ्जीत, स हि प्रकरणकर्त्तव्यमभिसंधारयन्-यथाऽयं यतिर्मत्प्रकरणमुद्दिश्येहायातः, तदस्य मया येन केनचित्प्रकारेण देयमित्यभिसन्धायाधाकर्मादि विदध्यादिति, यदिया यो हि लोलुपतया सहृदिप्रतिज्ञया गच्छेत् स तत एवाधाकर्माद्यपि भुञ्जीतेति ॥ किञ्च-सहृदिनिमित्तमागच्छतः साधूनुद्दिश्य गृहस्य एवंभूता वसतीः कुर्यादित्याह—

असंजग भिक्वुपडियाए बुद्धियदुवारियाओ महह्रियदुवारियाओ कुञ्जा, महह्रियदुवारियाओ बुद्धियदुवारियाओ कुञ्जा, समाओ सिञ्जाओ विसमाओ कुञ्जा, विसमाओ सिञ्जाओ समाओ कुञ्जा, पवायाओ सिञ्जाओ निवायाओ कुञ्जा, निवायाओ विलुंगयामो सिञ्जाए, तम्हा से संजग नियंठे तहप्पगारं पुरेसंतण्डिं वा पच्छासंतण्डिं वा संलण्डिं संसण्डिपडियाए नो अभिसंधारिञ्जा गमणाए, एवं संलु तस्स भिक्वुस्स जाव सया जण (सू० १३) सिवेभि ॥ पिण्डैपणाध्ययने द्वितीयः १-१-२

‘असंयतः’ गृहस्यः स च श्रायकः प्रकृतिभद्रको वा स्यात्, तत्रासौ साधुप्रतिज्ञया धुद्रद्वाराः-सङ्कटद्वाराः सत्यस्ता महाद्वाराः कुर्यात्, व्यत्ययं वा कार्यपेक्षया कुर्यात्, तथा समाः शय्या-वसतयो विपमाः सागारिकापातभायात् कुर्यात्, साधुसमाधानार्थं वा व्यत्ययं कुर्यात्, तथा प्रवाताः शय्याः शीतभयान्निवाताः कुर्यात्, मीष्मकालापेक्षया वा व्यत्ययं विदध्यादिति, तथाऽन्तः-मध्ये उपाश्रयस्य बहिर्गो हरितानि छित्त्वा छित्त्वा विदार्य उपाश्रयं संस्कुर्यात्, संस्ता-

रकं वा संस्तारयेत्, गृहस्थश्चानेनाभिसन्धानेन संस्क्रुर्याद्-यथैषः-साधुः शय्यायाः संस्कारे विधातव्ये 'विलेगयोगामा'। स निर्ग्रन्थः अकिञ्चन इत्यतः स गृहस्थः कारणे संयतो वा स्वयमेव संस्कारयेदित्युपसंहरति-तस्मात् 'तथाप्रकाराम्' अने-कदोषदुष्टां सङ्घडिं विज्ञाय सा पुरःसङ्घडिः पश्चात्सङ्घडिर्वा भवेत्, जातनामकरणविवाहादिका पुरःसङ्घडिः तथा मृतकसङ्घडिः पश्चात्सङ्घडिरिति, यदिवा पुरः-अग्रतः सङ्घडिर्भविष्यति अतोऽनागतमेव यायात्, वसतिं वा गृहस्थः संस्क्रुर्यात्, वृत्ता वा सङ्घडिरतोऽत्र तच्छेषोपभोगाय साधयः समागच्छेयुरिति, सर्वथा सर्वां सङ्घडिं सङ्घडिप्रतिज्ञया 'नोऽभिसंधारयेत्' न पर्यालोचयेद्गमनक्रियामिति, एवं तस्य भिक्षोः सामर्थ्यं-सम्पूर्णता भिक्षुभावस्य यत्सर्वथा सङ्घ-डिवर्जनमिति ॥ प्रथमस्य द्वितीयः समाप्तः ॥

उक्तौ द्वितीयः, साम्प्रतं तृतीय आरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः-इहानन्तरोदेशके दोषसंभवात्सङ्घडिगमनं नि-
षिद्धं, प्रकारान्तरेणापि तद्गतानेव दोषानाह-

से एगइओ अन्नयं संबुडिं आसित्ता पिचित्ता छड्डिज्ज वा वमिज्ज वा भुत्ते वा से नो सम्भं परिणमिज्जा अन्नयरे वा से दुक्खे रोगायंके समुप्पज्जिजा केवली वूया आयाणमेयं ॥ (सू० १४) इह एतु भिक्खू गाहावईहिं वा गाहावईणीहिं वा परिवायएहिं वा परिवाईयाहिं वा एगजं सद्धि सुंडं पाउं भो वइमिस्सं इरत्था वा उवस्सयं पडिलेहेमाणो नो लभिज्जा त्सेव उवस्सयं संमिस्सीभावमावज्जिजा, अन्नमणे वा से मत्ते विप्परियासियभूगः इत्थिविगाहे वा किलीवे वा तं भिक्खुं

उपसंक्रमितुं वृथा—आउसंतो समणा ! अहे आरामंसि वा अहे उवस्सयंसि वा राजो वा वियाले वा गामधम्मनियंतियं
 कटु रहरिसयं मेहुणधम्मपरियारणाए आउट्टामो, तं चेवेगईओ सातिल्लिजा—अकरणिजं चयं संखाए एए आयाणा
 (आयतणाणि) संति संविज्जमाणा पञ्चधाया भवंति, तद्धा से संजए नियंठे तेहण्णारं पुरेसंखडिं वा पच्छासंखडिं वा
 संखडिं संखडिपडियाए नो अभिसधारिज्जा गमणाए ॥ (सू० १५)

स भिक्षुः 'एकदा' कदाचिद् एकचरो वा 'अन्यतरां' काञ्चित्पुरःसहृदिं पश्चात्सहृदिं वा 'सहृदि'मिति सहृदिभ-
 क्रम् 'जास्वाद्य' भुक्त्वा तथा पीत्वा शिखरिणीदुग्धादि, तच्चातिलोलुपतया रसगृह्याऽऽहारितं सत् 'छडुज्ज वा' छर्दि
 विदध्यात्, कदाचिच्चापरिणतं सद्विशूचिकां कुर्यात्, अन्यतरो वा रोगः—कुष्ठादिकः आतङ्कस्त्वाशुजीवितापहारी शूला-
 दिकः समुत्पद्येत, केवली—सर्वज्ञो व्रूयात्, यथा 'एतत्' सहृदीभक्तम् 'आदानं' कर्मोपादानं वर्त्तत इति । यथैतदा-
 दानं भवति तथा दर्शयति—'इहे'ति सहृदिस्थानेऽस्मिन् वा भवेऽमी अपायाः आमुष्मिक्कास्तु दुर्गतिगमनादयः, खलु-
 शब्दो वाक्यालङ्कारे, भिक्षणशीलो भिक्षुः स गृहपतिभिसन्धार्याभिर्वा परिव्राजकैः परित्राजिकाभिर्वा सार्द्धमेकद्यम्—एक-
 वाक्यतया संप्रधार्य 'भो' इत्यामन्त्रणे एतानामन्त्र्य चैतदर्शयति—सहृदिगतस्य लोलुपतया सर्व संभाव्यत इत्यतस्तेर्व्य-
 तिमिश्रं 'सोडं'ति सीधुमन्त्र्यद्वा प्रसन्नादिकं 'पातुं' पीत्वा ततः 'हुरयथा वा' वहिर्वा निर्गत्योपाश्रयं यांचेत, यदा च
 प्रत्युपेक्षमाणो विवक्षितमुपाश्रयं न लभेत ततस्तमेवोपाश्रयं यत्रासी सहृदिस्तत्रान्यत्र वा गृहस्थपरिव्राजिकादिकभिर्भि-
 श्रीभायमापद्येत, तत्र चासावन्यमना मत्तो गृहस्थादिको विपर्ययासीभूत आत्मानं न स्मरति, स वा भिक्षुरात्मानं न स्मरेत्.

स भिक्षुरन्यतरां पुरःसङ्घडिं पश्चात्सङ्घडिं वा श्रुत्वाऽन्यतः स्वतो वा 'निशम्य' निश्चित्य कुतश्चिद्धेतोस्ततस्तदभिमुखं
संप्रधावत्युत्सुकभूतेनात्मना—यथा ममात्र भविष्यत्यद्भुतभूतं भोज्यं, यतस्तत्र 'ध्रुवा' निश्चिता सङ्घडिरस्ति, 'नो संचाए-
इ'त्ति न शक्नोति, 'तत्र' सङ्घडिग्रामे इतरेतरेभ्यः कुलेभ्यः सङ्घडिरहितेभ्यः 'सामुयाणियं'ति भैक्षं, किम्भूतम्?—'एषणी-
यम्' आधाकर्मादिदोपरहितं 'वेसियं'ति केवलरजोहरणादिवेषाह्वधमुत्पादनादिदोपरहितम्, एवंभूतं पिण्डपातम्—आहारं
परिगृह्याभ्यवहर्तुं न शक्नोतीति सम्बन्धः, तत्र चासौ मातृस्थानं संपृशेत्, तस्य मातृस्थानं संभाव्येत, कथं?—यद्यपी-
तरकुलाहारप्रतिज्ञया गतो, न चासौ तमभ्यवहर्तुमलं पूर्वोक्त्या नीत्या, ततोऽसौ सङ्घडिमेव गच्छेत्, एवं च मातृस्थानं
तस्य संभाव्येत, तस्मान्नैवं कुर्याद्—ऐहिकामुष्मिकापायभयात् सङ्घडिग्रामगमनं न विदध्यादिति ॥ यथा च कुर्यात्तथाऽऽह—
'सः' भिक्षुः 'तत्र' सङ्घडिनिवेशे 'कालेनानुप्रविश्य तत्रेतरेतरेभ्यो गृहेभ्यः उग्रकुलादिभ्यः 'सामुदानिकं' समुदानं—भिक्षा
तत्र भवं सामुदानिकम् 'एषणीयं' प्राप्तुकं 'वैषिकं' केवलवेपावाप्तं धात्रीपिण्डादिरहितं पिण्डपातं प्रतिगृह्याहारमाहारये-
दिति ॥ पुनरपि सङ्घडिविशेषमधिकृत्याह—

से भिक्खू वा २ से जं पुण जाणिज्जा गामं वा जाव रायहाणि वा इमंसि खलु गामंसि वा जाव रायहाणिसि वा संख-
डी सिया तंपि य गामं वा जाव रायहाणि वा संखडिं संखडिपडियाए नो अभिसंधारिज्जा गमणाए ॥ केवली वूया
आयाणभेयं आइत्ताऽवमा णं संखडिं अणुपविस्समाणस्स—याएण वा पाए अक्कंतपुब्बे भवइ, हत्थेण वा हत्थे संचालि-
यपुब्बे भवेइ, पाएण वा पाए आवडियपुब्बे भवइ, सीसेण वा सीसे संपट्टियपुब्बे भवइ, काएण वा काए संखोभियपुब्बे

भवइ, दंडेण वा अट्टीण वा मुट्टीण वा लेखुणा वा कवलेण वा अभिहयपुब्बेण वा भवइ, सीओदण वा उरिसत्तपुब्बे भवइ, रयसा वा परिघासियपुब्बे भवइ, अणेसणिजे वा परिसुत्तपुब्बे भवइ, अनेसिं वा दिज्जमाणे पडिग्गाहियपुब्बे भवइ, तम्हा से संजए नियंठे तहप्पगारं आइत्तावमा णं संसट्ठिं संबडिपडियाए नो अभिसंधारिज्जा गमणाए ॥ (सू. १७)

स भिधुर्यदि पुनरेवंभूतं ग्रामादिकं जानीयात्, तद्यथा-ग्रामे वा नगरे वा यावद्राजधान्यां वा सङ्घडिर्भविष्यति, तत्र च चरकादयोऽपरे वा भिक्षाचराः स्युरतस्तदपि ग्रामादिकं सङ्घडिप्रतिज्ञया 'नाभिसन्धारयेद्गमनाय' न तत्र गमनं कुर्यादित्यर्थः ॥ तद्गतांश्च दोषान् सूत्रेणैवाह—केवली द्रूयाद् यथैतदादानं-कर्म्मोपादानं वर्त्तत इति दर्शयति-सा च सङ्घडिः आकीर्णा वा भवेत्-चरकादिभिः सङ्कुला 'अवमा'हीना शतस्योपस्कृते पञ्चशतोपस्थानादिति, तां चाकीर्णमिवमां चानुप्रविशतोऽमी दोषाः, तद्यथा-पादेनापरस्य पाद आक्रान्तो भवेत्, हस्तेन वा हस्तः संचालितो भवेत्, 'पात्रेण वा' भाजनेन वा 'पात्रं' भाजनमापतितपूर्वं भवेत्, शिरसा वा शिरः सङ्घट्टितं भवेत्, कायेनापरस्य-चरकादेः कायः सङ्घोभितपूर्वो भवेदिति, स च चरकादिरारुपितः कलहं कुर्यात्, कुपितेन च तेन दण्डेनारथा वा मुष्टिना वा कपालेन वा साधुरभिहतपूर्वो भवेत्, तथा शीतोदकेन वा कश्चित्सिञ्चेत्, रजसा वा परिघर्षितो भवेत् । एते तावत्सङ्कीर्णदोषाः, अवमदोषाश्चामी-अने-पणीयपरिभोगो भवेत्, स्लोकस्य संस्कृतत्वात्प्रभूतत्वाच्चार्यिणां, प्रकरणकारस्यायमाशयः स्याद्-यथा मत्प्रकरणमुद्दिश्यैते समायातास्त एतेभ्यो मया यथाकथञ्चिद्देहमित्यभिसन्धिनाऽऽधाकर्माद्यपि कुर्याद्, अतोऽनेपणीयपरिभोगः स्यादिति, कदाचिद्वा दात्राऽन्यस्मै दातुमभिवाञ्छितं, तच्चान्यस्मै दीयमानमन्तराले साधुर्युक्तीयात्, तस्मादेतान् दोषानभिसंप्रधार्य

संयतो निर्ग्रन्थस्तथाप्रकारामाकीर्णामयमा वा सङ्घडि विज्ञाय सङ्घडिप्रतिज्ञया नाभिसंधारयेद् गमनायेति ॥ साम्प्रतं सामान्येन पिण्डशङ्कामधिकृत्याह—

से भिक्खू वा २ जाव समाने से जं पुण जाणिज्जा असणं वा ४ एसणिज्जे सिया अणेसणिज्जे सिया वितिगिंछसमाव-
धेण अप्पाणेण असमाहडाण लेसाए तहप्पगारं असणं वा ४ लाभे संते नो पडिगाहिज्जा ॥ (सू. १८)

स भिधुर्गृहपतिकुलं प्रविष्टः सन् यत्पुनराहारजातमेपणीयमध्येवं शङ्केत, तद्यथा—विचिकित्सां—जुगुप्सा वाऽनेपणी-
याशङ्का तथा समापन्नः—शङ्कागृहीत आत्मा यस्य स तथा तेन शङ्कासमापन्नेनात्मना ‘असमाहडाए’ अशुद्धया ले-
इया—उद्गमादिदोषदुष्टमिदमित्येवं चित्तविधुल्याऽशुद्धा लेइया—अन्तःकरणरूपोपजायते तथा सत्या ‘तथाप्रकारम्’ अने-
पणीयं शङ्कादोषदुष्टमाहारादिकं सति लाभे “जं संके तं समावज्जे” इति वचनात्प्र प्रतिगृहीयादिति ॥ साम्प्रतं गच्छनि-
र्गतानधिकृत्य सूत्रमाह—

से भिक्खू गाहावइकुलं पविसिउकामे सव्वं भंडगमायाए गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए पविसिज्ज वा निक्खमिज्ज वा ॥

से भिक्खू वा २ वहिया विहारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खलममाणे वा पविसमाणे वा सव्वं भंडगमायाए वहिया विहा-
रभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खलमिज्ज वा पविसिज्ज वा ॥ से भिक्खू वा २ गामाणुगामं दूइजमाणे सव्वं भंडगमायाए
गामाणुगामं दूइजिज्जा ॥ (सू. १९)

स भिक्षुर्गच्छनिर्गतो जिनकल्पिकादिर्गृहपतिकुलं प्रवेष्टुकामः 'सर्व' निरवशेषं 'भण्डकं' धर्मोपकरणम् 'आंदाय' गृहीत्वा गृहपतिकुलं पिण्डपातप्रतिज्ञया प्रविशेद्वा ततो निष्क्रामेद्वा । तस्य चोपकरणमनेकधेति, तद्यथा—“दुग् तिग चउक्क पंचग नव दस एक्कारसेव वारसहे”त्यादि । तत्र जिनकल्पिको द्विविधः—छिद्रपाणिरच्छिद्रपाणिश्च, तत्राच्छिद्रपाणेः शतयनुरूपाभिग्रहविशेषाद् द्विविधमुपकरणं, तद्यथा—रजोहरणं मुखवस्त्रिका च, कस्यचित्त्वक्त्राणार्थं क्षौमपटपरिग्रहान्निविधम्, अपरस्योदकविन्दुपरितापादिरक्षणार्थमौर्णिकपटपरिग्रहाच्चतुर्द्धा, तथाऽसहिष्णुतरस्य द्वितीयक्षौमपटपरिग्रहान्प्रस्यधेति । छिद्रपाणेस्तु जिनकल्पिकस्य सप्तविधपात्रनिर्योगसमन्वितस्य रंजोहरणमुखवस्त्रिकादिग्रहणक्रमेण यथायोगं नवविधो दशविध एकादशविधो द्वादशविधश्चोपधिर्भवति, पात्रनिर्योगश्च—“पत्तं १ पत्तावंधो २ पायद्ववणं ३ च पाय-केसरिया ४ । पडलाइ ५ रयत्ताणं ६ च गोच्छओ ७ पायनिजोगो” ॥ १ ॥” अन्यत्रापि गच्छता सर्वमुपकरणं गृहीत्वा गन्तव्यमित्याह—स भिक्षुर्ग्रामादेर्दहिविहारभूमिं स्वाध्यायभूमिं विष्टोत्सर्गभूमिं सर्वमुपकरणमादाय प्रविशेन्निक्रामेद्वा, एतद्वितीयं, एवं ग्रामान्तरेऽपि तृतीयं सूत्रम् ॥ साम्प्रतं गमनाभावे निमित्तमाह—

से भिक्षूः० अह पुण एवं जाणिञ्जा—तिव्वदेसियं वासं वासेमाणं पेहाए तिव्वदेसियं महियं संनिचयमाणं पेहाए महवा-एण वा रयं समुद्धुयं पेहाए तिरिच्छसंपाइमा वा तसा पाणा संथडा संनिचयमाणा पेहाए से एवं नचा तो सव्वं भंडग-

१ पात्रं पात्रबन्धः पात्रस्थापनं च पात्रवेशारिका । पटलानि रजश्वाणं च गोच्छरुः पात्रनिर्योगः ॥ १ ॥

मायाए गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए पविसिज्ज वा 'निक्खमिज्ज वा बहिया विहारभूमिं वा विहारभूमिं वा निक्खमिज्ज वा पविसिज्ज वा गामाणुगामं दूइज्जिजा ॥ (सू० २०)

स भिक्षुरथ पुनरेवं विजानीयात्, तद्यथा-तीव्रं-बृहद्द्वारोपेतं देशिकं-बृहदक्षेत्रव्यापि तीव्रं च तंदेशिकं चेति समासः, बृहद्द्वारं महति क्षेत्रे वर्षन्तं प्रेक्ष्य, तथा तीव्रदेशिकां-महति देशेऽन्धकारोपेतां 'महिकां वा' धूमिकां संनिपंतन्तीं 'प्रेक्ष्य' उपलभ्य, तथा महावातेन वा समुद्भूतं रजः प्रेक्ष्य तिरश्चीनं वा संनिपततो-गच्छतः 'प्राणिनः' पतङ्गादीन् 'संस्कृ(स्त)-तान्' घनान् प्रेक्ष्य स भिक्षुरेवं ज्ञात्वा गृहपतिकुलादौ सूत्रत्रयोद्विष्टं सर्वमादाय न गच्छेन्नापि निष्कामेद्वेति, इदमुक्तं भवति-सामाचार्येवैषा यथा गच्छता साधुना गच्छनिर्गतेन तदन्तर्गतेन वा उपयोगो दातव्यः, तत्र यदि वर्षमहिकादिकं जानीयात्ततो जिनकल्पिको न गच्छत्येव, यतस्तस्य शक्तिरेषा यया षण्मासं यावत्पुरीयोत्सर्गनिये(रो)धं विदध्यात्, इतरस्तु सति कारणे यदि गच्छेत् न सर्वमुपकरणं गृहीत्वा गच्छेदिति तात्पर्यार्थः ॥ अधस्ताज्जुगुप्सितेषु दोषदर्शनात्मवेशप्रति-षेध उक्तः, साम्प्रतमज्जुगुप्सितेष्वपि केषुचिदोषदर्शनात्मवेशप्रतिषेधं दर्शयितुमाह-

से भिक्खू वा २ से जाइं पुण कुलाइं जाणिज्जा तंजहा—एत्थियाण वा राईण वा कुराईण वा रायपेसियाण वा रायवंस-ट्ठियाण वा अंतो वा वाहिं वा गच्छंवाण वा संनिविट्ठण.वा निमंतेमाणणं वा अनिमंतेमाणण वा असणं वा ४ छाभे संते नो पडिगाहिज्जा (सू० २१) ॥ १-१-३-३ ॥ पिण्डैपणायां तृतीय उदेशकः ॥

स भिक्षुर्यानि पुनरेवंभूतानि कुलानि जानीयात्, तद्यथा-क्षत्रियाः-चक्रवर्तिवासुदेववलदेवप्रभृतयस्तेषां कुलानि,

राजानः—क्षत्रियेभ्योऽन्ये, कुराजानः—प्रत्यन्तराजानः, राजप्रेष्याः—दण्डपाशिकंप्रभृतयः, राजवंशे स्थिता—राज्ञो मातु-
लभागिनेयादयः, एतेषां कुलेषु संपातभयाच्च प्रवेष्टव्यं, तेषां च गृहान्तर्बहिर्वा स्थितानां 'गच्छतां' पथि वहतां 'संनिवि-
ष्टानाम्' आवासितानां निमन्त्रयतामनिमन्त्रयतां वाऽशनादि सति लाभे न गृह्णीयादिति ॥ प्रथमस्याध्ययनस्य तृतीय
उद्देशकः समाप्तः ॥ १-१-३ ॥

उक्तस्तृतीयोद्देशकः, साम्प्रतं चतुर्थं आरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इहानन्तरोद्देशके सङ्घडिगतो विधिरभिहि-
तस्तदिहापि तच्छेषविधेः प्रतिपादनार्थमाह—

से भिक्खू वा० जाव समाणे से जं पुण जाणेज्जा मंसाइयं वा मच्छाइयं वा मंसंखलं वा मच्छखलं वा आहेणं वा पहेणं
वा हिंगोलं वा संमेलं वा हीरमाणं पेह्वाए अंतरा से मग्गा बहुपाणा बहुवीया बहुहरिया बहुओसा बहुउदया बहुउत्तिग-
पणगदगमट्टीयमक्खडासंताणया वहवे तत्थ समणमाहणअतिहिकिक्खणवणीमग्गा उवागया उवागमिस्संति (उवागच्छंति)
तत्थाइन्ना वित्ती नो पन्नस्स निक्खमणपवेसाए नो पन्नस्स वायणपुच्छणपरियट्टणाणुप्पेहधम्ममाणुओगचिंताए, से
एवं नचा तहप्पगारं पुरेसंखडिं वा पच्छासंखडिं वा संखडिं संखडियडिआए नो अभिसंधारिज्जा गमणाए ॥ से
भिक्खू वा० से जं पुण जाणिज्जा मंसाइयं वा मच्छाइयं वा जाव हीरमाणं वा पेह्वाए अंतरा से मग्गा अप्पा पाणा जाव
संताणगा नो जत्थ वहवे समण० जाव उवागमिस्संति अप्पाइन्ना वित्ती पन्नस्स निक्खमणपवेसाए पन्नस्स वायणपुच्छणप-
रियट्टणाणुप्पेहधम्ममाणुओगचिंताए, सेवं नचा तहप्पगारं पुरेसंखडिं वा० अभिसंधारिज्ज गमणाए ॥ (स० २२)

स भिक्षुः क्वचिद्रामादौ भिक्षार्थं प्रविष्टः सन् यद्येवंभूता सङ्घडिं जानीयात् तत्प्रतिज्ञया नाभिसंधारयेद् गमनाये-
 ल्यन्ते क्रिया, याद्गभूतां च सङ्घडिं न गन्तव्यं तां दर्शयति-मांसमादौ प्रधानं यस्यां सा मांसादिका तामिति, इद-
 मुकं भवति-मांसनिवृत्तिं कर्तुकामाः पूर्णायां वा निवृत्तौ मांसप्रचुरां सङ्घडिं कुर्युः, तत्र कश्चित्स्वजनादिस्तदनुरूपमेव
 किञ्चिन्नयेत्, तच्च नीयमानं दृष्ट्वा न तत्र गन्तव्यं, तत्र दोषान् वक्ष्यतीति, तथा मत्स्या आदौ प्रधानं यस्यां सा तथा,
 एवं मांसखलमिति, यत्र सङ्घडिनिमित्तं मांसं छित्त्वा शोष्यते शुष्कं वा पुञ्जीकृतमास्ते तत्तथा, क्रिया पूर्ववत्,
 एवं मत्स्यखलमपीति, तथा 'आहेणं'ति यद्विवाहोत्तरकालं वधूप्रवेशे चरगृहे भोजनं क्रियते, 'पहेणं'ति वध्या नीयमा-
 नाया यत्पितृगृहभोजनमिति, 'हिंगोलं'ति मृतकभक्तं यथादियात्राभोजनं वा, 'संसेलं'ति परिजनसन्मानभक्तं गोष्ठीभक्तं
 वा, तदेवंभूतां सङ्घडिं ज्ञात्वा तत्र च केनचित्स्वजनादिना तन्निमित्तमेव किञ्चिद् 'हियमाणं' नीयमानं प्रेक्ष्य तत्र भिक्षार्थं
 न गच्छेद्, यतस्तत्र गच्छतो गतस्य च दोषाः संभवन्ति, तांश्च दर्शयति-गच्छतस्तावदन्तरा-अन्तराले 'तस्य' भिक्षोः
 'मार्गाः' पन्थानो बहवः प्राणाः-प्राणिनः-पतङ्गादयो येषु ते तथा, तथा बहुबीजा बहुहरिता बहुवश्याया बहूदका
 बहूत्तिङ्गपनकोदकमृत्तिकामर्कटसन्तानकाः, प्रांसस्य च तत्र सङ्घडिस्थाने बहवः श्रमणब्राह्मणातिथिकृपणवणीमगा उपा-
 गता उपागमिष्यन्ति तथोपागच्छन्ति च, तत्राकीर्णां चरकादिभिः 'वृत्तिः' वर्तनम् अतो न तत्र प्राज्ञस्य निष्क्रमण-
 प्रवेशाय वृत्तिः कल्पते, नापि प्राज्ञस्य वाचनाप्रच्छनापरिवर्तनाऽनुप्रेक्षाधर्मानुयोगचिन्तायै वृत्तिः कल्पते, न तत्र
 जनाकीर्णो गीतवादित्रसम्भवात् स्वाध्यायादिक्रियाः प्रवर्तन्त इति भावः, स भिक्षुरेवं गच्छगतापेक्षया बहुदोषां तथाप्रकारां

मांसप्रधानादिकां पुरःसङ्घडिं पश्चात्सङ्घडिं वां ज्ञात्वा तत्रतिज्ञया नाभिसन्धारयेद्गमनायेति ॥ साम्प्रतमपवादमाह
 -स भिक्षुरध्वानक्षीणो ग्लानोत्थितस्तपश्चरणकर्षितो वाऽत्रमौदर्यं वा प्रेक्ष्य दुर्लभद्रव्यार्थी वा स यदि पुनरेवं जानी-
 यात्-मांसादिकमित्यादि पूर्ववदालापका यावदन्तरा-अन्तराले 'से' तस्य भिक्षोर्गच्छतो मार्गां अल्पप्राणा अल्पबीजा
 अल्पहरिता इत्यादि व्यत्ययेन पूर्ववदालापकः, तदेवमल्पदोषां सङ्घडिं ज्ञात्वा मांसादिदोषपरिहरणसमर्थः सति कारणे
 तत्रप्रतिज्ञयाऽभिसंधारयेद्गमनायेति ॥ पिण्डाधिकारेऽनुवर्तमाने भिक्षागोचरविशेषमधिकृत्याह—

से भिक्षू वा २ जाव पविसिउकामे से जं पुण जाणिज्जा खीरिणियाओ गावीओ खीरिज्जमाणीओ पेहाए असणं वा ४
 उवसंखडिज्जमाणं पेहाए पुरा अप्पजूहिए सेवं नचा नो गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए निक्खमिज्ज वा पविसिज्ज वा ॥
 से तमादाय एगंतमयफमिज्जा अणावायमसंलोए चिट्ठिज्जा, अह पुण एयं जाणिज्जा-खीरिणियाओ गावीओ खीरियाओ
 पेहाए असणं वा ४ उक्खलडियं पेहाए पुराए जूहिए सेवं नचा तओ संजयामेव गाहा० निक्खमिज्ज वा ॥ (सू० २३)

स भिक्षुर्गृहपतिकुलं प्रवेष्टुकामः सन्नथ पुनरेवं विजानीयाद्, यथा क्षीरिण्यो गावोऽत्र दुह्यन्ते, ताश्च दुह्यमानाः प्रेक्ष्य
 तथाऽशनादिकं चतुर्धमप्याहारमुपसंस्क्रियमाणं प्रेक्ष्य तथा 'अप्पजूहिए'त्ति सिद्धेऽप्योदनादिके 'पुरा' पूर्वमन्येपाम-
 दत्ते सति प्रवर्त्तमानाधिकरणापेक्षी पूर्वत्र च प्रकृतिभद्रकादिः कश्चिद्यतिं दृष्ट्वा श्रद्धावान् बहुतरं दुग्धं ददामीति वत्स-
 कपीडां कुर्यात् त्रसेयुर्वा दुह्यमाना गावस्तत्र संयमात्मविराधना, अर्द्धपक्वौदने च पार्कार्थं त्वरयाऽधिकं यत्नं कुर्यात्

ततः संयमविराधनेति, तदेवं ज्ञात्वा स भिक्षुर्गृहपतिकुलं पिण्डपातप्रतिज्ञया न प्रविशेन्नपि निष्क्रामेदिति ॥ यच्च कुर्या-
च्चदर्शयितुमाह—

‘सः’ भिक्षुः ‘तम्’ अर्थं गोदोहनादिकम् ‘आदाय’ गृहीत्वाऽवगम्येत्यर्थः, तत एकान्तमपक्रामेद्, अपक्रम्य च गृह-
स्थानामनापातेऽसंश्लोके च तिष्ठेत्, तत्र तिष्ठन्नथ पुनरेवं जानीयाद् यथा क्षीरिण्यो गवो दुग्धा इत्यादि पूर्वव्यत्ययेना-
लापका नेया यावन्निष्क्रामेत्प्रविशेद्वेति ॥ पिण्डाधिकार एवेदमाह—

भिक्षुरागा नामगे एवमाहंसु—समाणा वा वसमाणा वा गमाणुगामं दूइज्जमाणे खुइए एल्ल अयं गामे संनिरुद्धाए नो
महालए से हंता भयंतारो वाहिरगाणि गंमाणि भिक्षवायरियाए वयह, संति तत्थेगइयस्स भिक्खुस्स पुरेसंथुया वा पच्छा-
संथुया वा परिवसंति, तंजहा—गाहावई वा गाहावइणीओ वा गाहावइपुत्ता वा गाहावइधूयाओ वा गाहावईसुण्हाओ वा
धाइओ वा दासा वा दासीओ वा कम्मकरा वा कम्मकरीओ वा, तहप्पगाराइं कुलाइं पुरेसंथुयाणि वा पच्छासंथुयाणि वा
पुब्बामेव भिक्षुरायरियाए अणुपविसिस्सामि, अविय इत्थ लभिस्सामि पिंडं वा लोयं वा खीरं वा दहिं वा नवणीयं वा
घयं वा गुल्लं वा तिल्लं वा महुं वा मज्जं वा मंसं वा सक्कुल्लिं वा फाणियं वा पूयं वा सिहिरिणं वा, तं पुब्बामेव मुष्सा पिष्सा
पडिगाहं च संलिहिय संमज्जिय तओ पच्छा भिक्खुहिं सद्धिं गाहा० पविसिस्सामि वा निक्खमिस्सामि वा, माइट्ठाणं
संफासे, तं नो एवं करिज्जा ॥ से तत्थ भिक्खुहिं सद्धिं कालेण अणुपविसित्ता तत्थियरेयेरहिं कुलेहिं सामुदाणियं एसियं

वेसियं पिडवायं पडिगाहिता आहारं आहारिजा, एयं रलु तस्स भिक्खुस्स वां भिक्खुणीए वा सामग्गियं० (सू० २४) ॥

१-१-४ ॥ पिण्डैपणायां चतुर्थे उदेशकः ॥

भिक्षणशीला भिक्षुका नामैके साधवः केचनैवमुक्तवन्तः, किम्भूतास्ते इत्याह—‘समानाः’ इति जद्वावलपरिक्षीणतयै-
कस्मिन्नेव क्षेत्रे तिष्ठन्तः, तथा ‘वसमानाः’ मासकल्पविहारिणः, त एवंभूताः प्राघूर्णकान् समायातान् ग्रामानुग्रामं द्यू-
मानान्-गच्छत एवमूचुः—यथा धुल्लकोऽयं ग्रामोऽल्पगृहभिक्षादो वा, तथा संनिरुद्धः—सूतकादिना, नो महानिति पुन-
र्वचनमादरल्यापनार्थम्, अतिशयेन धुल्लक इत्यर्थः, ततो हन्त ! इत्यामन्त्रणं, यूयं भवन्तः—पूज्या वहिर्ग्रामेषु भिक्षाचर्यार्थं
व्रजतेत्येवं कुर्यात्, यदिवा तत्रैकस्य वास्तव्यस्य भिक्षोः ‘पुरःसंस्तुताः’ भ्रातृव्यादयः ‘पश्चात्संस्तुताः’ श्वशुरकुलसंवद्धाः
परिवसन्ति, तान् स्वनामग्राहमाह, तद्यथा—गृहपतिर्वेत्यादि सुगमं यावत्तथाप्रकाराणि कुलानि पुरःपश्चात्संस्तुतानि पूर्व-
मेव भिक्षाकालादहमेतेषु भिक्षार्थं प्रवेक्ष्यामि, अपि चैतेषु स्वजनादिकुलेष्वभिप्रेतं लाभं लप्स्ये, तदेव दर्शयति—‘पिण्डं’
शाल्योदनादिकं ‘लोक्यम्’ इतीन्द्रियानुकूलं रसाद्युपेतमुच्यते, तथा क्षीरं वेत्यादि सुगमं यावत्सिहरिणीं वेत्ति, नवरं
मद्यमांसे छेदसूत्राभिप्रायेण व्याख्येये, अथवा कश्चिदतिप्रमादावष्टब्धोऽत्यन्तगृह्युतया मधुमद्यमांसान्यप्याश्रयेदतस्त-
दुपादानं, ‘फाणियं’ति उदकेन द्रवीकृतो गुडः कथितोऽकथितो वा शिखरिणी माज्जिता, तल्लब्धं पूर्वमेव भुक्त्वा पेयं
च पीत्वा पतद्ग्रहं संलिह्य निरवयवं कृत्वा संमृज्य च वस्त्रादिनाऽऽर्द्रतामपनीय ततः पश्चादुपागते भिक्षाकालेऽविकृत-

वदनः प्राघूर्णकभिधुभिः सार्द्धं गृहपतिकुलं पिण्डपातप्रतिज्ञया प्रवेक्ष्यामि निष्क्रमिष्यामि चेत्यभिसन्धिना मातृस्थानं संस्पृशेदसावित्यतः प्रतिपिध्यते-नैवं कुर्यादिति ॥ कथं च कुर्यादित्याह—

‘सः’ भिधुः ‘तत्र’ ग्रामादौ प्राघूर्णकभिधुभिः सार्द्धं ‘कालेन’ भिक्षावसरेण प्राप्तेन गृहपतिकुलमनुप्रविश्य तत्र ‘इतरेतरेभ्यः’ उच्चावचेभ्यः कुलेभ्यः ‘सामुदानिकं’ भिक्षापिण्डम् ‘एषणीयम्’ उद्गमादिदोपरहितं ‘वैपिकं’ केवलवेपावासं धात्रीदूतनिमित्तादिपिण्डदोपरहितं ‘पिण्डपातं’ भैक्षं प्रतिगृह्य प्राघूर्णकादिभिः सह ग्रसैपणादिदोपरहितमाहारमाहारयेद्, एतत्तस्य भिक्षोः ‘सामग्र्यं’ संपूर्णो भिधुभाव इति ॥ प्रथमस्य चतुर्थः समाप्तः १-१-४ ॥

उक्तश्चतुर्थोद्देशकः, अधुना पञ्चमः समारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इहानन्तरोद्देशके पिण्डग्रहणविधिरभिहितः, अत्रापि स एवाभिधीयत इत्याह—

से भिक्खू वा २ जाव पविट्ठे समाणे से जं पुंण जाणिज्जा-अग्गपिंडं उक्खिक्खप्पमाणं पेहाए अग्गपिंडं निक्खिक्खप्पमाणं पेहाए अग्गपिंडं हीरमाणं पेहाए अग्गपिंडं परिभाइज्जमाणं पेहाए अग्गपिंडं परिसुंजमाणं पेहाए अग्गपिंडं परिट्ठविज्जमाणं पेहाए पुरा असिणाइ वा अवहाराइ वा पुरा जत्थइण्णे समण० वणीमगा खद्धं २ उवसंक्रमंति से इंता अहमवि खद्धं २ उवसंक्रमामि, माइट्ठानं संफासे, नो एवं करेज्जा ॥ (सू० २५)

स भिधुर्गृहपतिकुलं प्रविष्टः सन् यत्पुनरेवं जानीयात्तद्यथा—अग्रपिण्डो-निष्पन्नस्य शाल्योदनादेराहारस्य देवताद्यर्थं

स्तोकस्तोकोच्चारस्तमुक्षिप्यमाणं दृष्ट्वा, तथाऽन्यत्र निक्षिप्यमाणं, तथा 'ह्रियमाणं' नीयमानं देवतायतनादौ, तथा 'परिभज्यमानं' विभज्यमानं स्तोकं स्तोकमन्येभ्यो दीयमानं, तथा परिभुज्यमानं, तथा परित्यज्यमानं-देवायतनाच्चतुर्दिक्षु क्षिप्यमाणं, तथा 'पुरा अस्तिगाइ वंत्ति'-पुरा'पूर्वमन्ये श्रमणादयो येऽमुमग्रपिण्डमशितवन्तः, तथा पूर्वमपहतवन्तो-व्यवस्थाऽव्यवस्थया वा गृहीतवन्तः, तदभिप्रायेण पुनरपि पूर्वमिव वयमत्र लप्स्यामह इति यत्राग्रपिण्डादौ श्रमणादयः 'खड्गं खड्गं'ति त्वरितं त्वरितमुपसंक्रामन्ति, स भिक्षुरेतदपेक्ष्य कश्चिदेवं 'कुर्याद्' आलोचयेद्, यथा 'हन्त' इति वाक्योपन्यासार्थः अहमपि त्वरितमुपसंक्रामामि, एवं च कुर्वन् भिक्षुर्मातृस्थानं संस्पृशेदित्यतो नैवं कुर्यादिति ॥ साम्प्रतं भिक्षादनविधिप्रदर्शनार्थमाह—

से भिक्खू वा० जाव समाणे अंतरा से धप्पाणि वा फलिह्वाणि वा पागाराणि वा तोरणाणि वा अग्गालाणि वा अग्गलपासगाणि वा सत्ति परफमे संजयाभेय परिकमिज्जा, नो उज्जुयं गच्छिज्जा, केवली दूया आयागमेयं, से तत्थ परफममाणे पयलिज्ज वा पक्खलेज्ज वा पवडिज्ज वा, से तत्थ पयलमाणे वा पक्खलेज्जमाणे वा पवडमाणे वा, तत्थ से काए उघारेण वा पासवणेण वा रोलेण वा सिघणेण वा वंतेण वा पित्तेण वा पूणेण वा सुकेण वा सोणिणेण वा उगल्लिसे सिया, तह प्पगारं कायं नो अणंतरहियाए पुढवीए नो सत्तिणिद्धाए पुढवीए नो सत्खर्राए पुढवीए नो चित्तमंताए सिलाए नो चित्तमंताए लेद्धए कोलावासंसि वा दाहए जीवपइट्टिए सअंढे समाणे जाव ससंताणए नो आमज्जिज्ज वा पमज्जिज्ज वा संलिह्जिज्ज वा निलिह्जिज्ज वा उव्वलेज्ज वा उव्वट्टिज्ज वा आयाविज्ज वा आयाविज्ज वा, से पुब्बामेव अप्पसरस्सं वणं वा

पतं वा कटुं वा सकरं वा जाइजा, जाइत्ता से तमायाय एगंतमवक्कमिज्जा २ अहे झामथंडिलंसि वा जाव अन्नयंसि वा तहप्पगंसि पडिलेहिय पडिलेहिय पमज्जिय पमज्जिय तओ संजयोमेव आमज्जि वा जाव पयाविज्ज वा ॥ (सू० २६)

स भिक्षुर्भिक्षार्थं गृहपतिकुलं-पाटकं रथां ग्रामादिकं वा प्रविष्टः सन् मार्गं प्रत्युपेक्षेत, तत्र यदि 'अन्तरा' अन्तराले 'से' तस्य भिक्षोर्गच्छत एतानि स्युः, तद्यथा—'वप्राः' समुन्नता भूभागा ग्रामान्तरे वा केदाराः, तथा परिखा वा प्राकारा वा गृहस्य पत्तनस्य वा, तथा तोरणानि वा, तथाऽर्गला वाऽर्गलपाशका वा-यत्रार्गलाऽग्राणि निक्षिपन्ते, एतानि चान्तराले ज्ञात्वा प्रक्रम्यतेऽनेनेति प्रक्रमो-मार्गस्तस्मिन्नन्यस्मिन् सति संयत एव तेन 'पयक्रमेत' गच्छेत्, नैवर्जुना गच्छेत्, किमिति?, यतः 'केवली' सर्वज्ञो ब्रूयाद् 'आदानं' कर्मादानमेतत्, संयमात्मविराधनातः, तामेव दर्शयति—'स' भिक्षुः 'तत्र' तस्मिन् वप्रादियुक्ते मार्गे 'पराक्रममाणः' गच्छन् विपमत्वान्मार्गस्य कदाचित् 'प्रचलेत्' कम्पेत् प्रस्खलेद्वा तथा प्रपतेद्वा, स तत्र प्रस्खलन् प्रपतन् वा पण्णां कायानामन्यतमं विराधयेत्, तथा तत्र 'से' तस्य काय उच्चारण वा प्रस्ववणेन वा श्लेष्मणा वा सिद्धानकेन वा वान्तेन वा पित्तेन वा शुक्रेण वा शोणितेन वा उपलिप्तः स्यादित्यत एवं भूतेन पथा न गन्तव्यम्, अथ मार्गान्तराभावात्तैव गतः प्रस्खलितः सन् कर्दमाद्युपलिप्तकायो नैवं कुर्यादिति दर्शयति-स यतिस्तथाप्रकारम्-अशुचिकर्दमाद्युपलिप्तं कायमनन्तर्हितया-अव्यवहितया पृथिव्या तथा 'सस्त्रिगधया' आर्द्रया एवं सरजस्कया वा, तथा 'चित्तवत्या' सचित्तया शिलाया, तथा चित्तवता 'लेलुना' पृथिवीशकलेन वा, एवं कोला-घुणास्तदावासभूते दारुणि जीवप्रतिष्ठिते साण्डे सप्राणिनि यावत्ससन्तानके 'नो' नैव सकृदामृज्यान्नापि पुनः पुनः

प्रमृज्यात्, कर्दमादि शोधयेदित्यर्थः, तथा तत्रस्य एव 'न संलिहेज्जा' न संलिखेत्, नोद्धर्त्तनादिनोद्धलेत्, नापि तदेवप-
च्छुक्कमुद्धर्त्तयेत्, नापि तत्रस्य एव सकृदातापयेत्, पुनः पुनर्वा प्रतापयेत्, यत्कुर्यात्तदाह-स भिक्षुः 'पूर्वमेव' तदनन्त-
रमेवाल्परजस्कं तृणादि याचेत्, तेन चैकान्तस्थण्डिले स्थितः सन् गात्रं 'प्रमृज्यात्' शोधयेत्, शेषं सुगममिति ॥ किञ्च—
से भिक्खू वा० से जं पुण जाणिज्जा गेणं वियालं पडिपहे पेहाए महिसं वियालं पडिपहे पेहाए, एवं मणुस्सं आसं ह्दधिं
सीहं वग्यं विगं दीवियं अच्छं तरच्छं परिसरं सियालं निरालं सुणयं कोलसुणयं कोकंतियं चित्ताचिह्णडयं वियालं पडि-
पहे पेहाए सइ परक्कमे संजयामेव परक्कमेज्जा, नो उज्जुयं गच्छिज्जा । से भिक्खू वा० समणे अंतरा से उवाओ वा
खाणुए वा कंटए वा घसी वा भिलुगा वा विसमे वा विज्जले वा परियावज्जिज्जा, सइ परक्कमे संजयामेव, नो उज्जुयं
गच्छिज्जा ॥ (सू० २७)

स भिक्षुर्भिक्षार्थं प्रविष्टः सन् पथ्युपयोगं कुर्यात्, तत्र च यदि पुनरेयं जानीयाद् यथाऽत्र किञ्चिद्गवादिकमास्त इति
तन्मार्गं रुन्धानं 'गां' बलीवर्दं 'ब्यालं' हस्तं दुष्टमित्यर्थः, पन्थानं प्रति प्रतिपथस्तस्मिन् स्थितं प्रत्युपेक्ष्य, शेषं सुगमं, या-
वत्सति पराक्रमे-मार्गान्तरे ऋजुना पथाऽऽत्मविराधनासम्भवाद्वा गच्छेत्, नवरं 'विगं'ति वृकं 'द्वीपिनं' चित्रकम् 'अ-
च्छं'ति ऋक्षं 'परिसर'न्ति सरभं 'कोलसुणयं' महासूकरं 'कोकंतिय'न्ति शृगालाकृतिलोमटको रात्रौ को को इत्येवं रार-
दीति, 'चित्ताचिह्णडयं'ति आरण्यो जीवविशेषस्तमिति ॥ तथा—स भिक्षुर्भिक्षार्थं प्रविष्टः सन् मार्गोपयोगं दद्यात्,
तत्रान्तराले यद्येतत्पर्यापद्येत-स्यात्, तद्यथा—'अवपातः' गर्त्तः स्याणुर्वा कण्टको वा घसी नाम-स्थलादधस्तादवतरणं

‘भ्रुग’त्ति स्फुटितकृष्णभूरालिः विषमं-निम्नोन्नतं विज्जलं-ऊर्ध्वमः तत्रात्मसंयमविराधनासम्भवात् ‘पराक्रमे’ मार्गान्तरे सति ऋजुना पथा न गच्छेदिति ॥ तथा—

से भिक्खू वा० गाहावइखुलस्स दुवारवाहं कंटगडुंदियाए परिषिहियं पेहाए तेसिं पुब्बामेव उग्गहं अणुण्णविय अपडिलेहिय
अप्पमल्लिय नो अबंगुणिल्ल वा पविसिल्ल वा निकखमिल्ल वा, तेसिं पुब्बामेव उग्गहं अणुण्णविय पडिलेहिय पडिलेहिय
पमल्लिय पमल्लिय तओ संजयामेव अबंगुणिल्ल वा पविसेज्ज वा निकखमेज्ज वा ॥ (सू० २८)

स भिक्षुभिर्धार्यं प्रविष्टः सन्, गृहपतिकुलस्य ‘दुवारवाहं’ति द्वारभागस्तं कण्टकशाखया ‘पिहितं’ स्थगितं प्रेक्ष्य येषां तद्गृहं तेषामवग्रहं पूर्वमेव ‘अननुज्ञाप्य’ अयाचित्वा, तथा अप्रत्युपेक्ष्य चक्षुषाऽप्रमृज्य च रजोहरणादिना ‘नोऽवंगुणे-
ज्ज’त्ति नैवोद्घाटयेद्, उद्घाट्य च न प्रविशेन्नापि निष्क्रामेत्, दोषदर्शनात्, तथाहि-गृहपतिः प्रद्वेषं गच्छेत्, नष्टे च
वस्तुनि साधुविपया शङ्कोत्यचेत, उद्घाटद्वारे चान्यत् पश्चादि प्रविशेदित्येवं च संयमात्मविराधनेति । सति कारणेऽप-
वादमाह-स भिक्षुर्येषां तद्गृहं तेषां सम्बन्धिनमवग्रहम् ‘अनुज्ञाप्य’ याचित्वा प्रत्युपेक्ष्य प्रमृज्य च गृहोद्घाटनादि कुर्या-
दिति, एतदुक्तं भवति-स्वतो द्वारमुद्घाट्य न प्रवेष्टव्यमेव, यदि पुनर्गर्लानाचार्यादिप्रायोग्यं तत्र लभ्यते वैद्यो वा त-
त्रास्ते दुर्लभं वा द्रव्यं तत्र भविष्यति अवमौर्ध्ये वा सत्येभिः कारणैरुपस्थितैः स्थगितद्वारि व्यवस्थितः सन् शब्दं कुर्यात्,
स्वयं वा यथाविध्युद्घाट्य प्रवेष्टव्यमिति ॥ तत्र प्रविष्टस्य विधिं दर्शयितुमाह—

से भिक्खू वा २ से जं पुण जाणिल्ला समणं वा माहणं वा गामपिडोळगं वा असिद्धिं वा पुब्बपचिट्ठं पेहाए नो वेसिं सं-

लोए सपडिदुवारे चिद्विज्ञा, से तमायाय एगंतमवफमिज्ञा २ अणावायमसंलोए चिद्विज्ञा, से से परो अणावायमसंलोए चिट्टमाणस असणं वा ४ आहट्टु दलइज्ञा, से य एवं वइज्ञा—आउसंतो समणा ! इमे भे असणे वा ४ सब्वजणाए नि-सट्टे तं भुंजह वा णं परिभाएह वा णं, तं वेगइओ पडिगाहिचा तुसिणीओ उवेहिज्ञा, अवियाइं एयं मममेव सिया, माइ-ट्ठाणं संफासे, नो एवं करिज्ञा, से तमायाए तत्थ गच्छिज्ञा २ से पुब्बामेव आलोइज्ञा—आउसंतो समणा ! इमे भे असणे वा ४ सब्वजणाए निसिट्टे तं भुंजह वा णं जाव परिभाएह वा णं, सेणमेवं वयंतं परो वइज्ञा—आउसंतो समणा ! तुमं चेव णं परिभाएहि, से तत्थ परिभाएमाणे नो अप्पणो सद्धं २ डायं २ ऊसढं २ रसियं २ मणुन्नं २ निद्धं २ छुप्पं २, से तत्थ अमुच्छिण्ण अगिद्धे अग(ता)दिए अणञ्जोववन्ने बहुसममेव परिभाइज्ञा, से णं परिभाएमाणं परो वइज्ञा—आउसंतो समणा ! मा णं तुमं परिभाएहि सब्बे वेगइआ ठिया उ सुक्खामो वा पाहामो वा, से तत्थ भुंजमाणे नो अप्पणा सद्धं सद्धं जाव छुप्पं, से तत्थ अमुच्छिण्ण ४ बहुसममेव भुंजिज्ञा वा पाइज्ञा वा ॥ (सू० २९)

स भिक्षुर्मादौ भिक्षार्थं प्रविष्टो यदि पुनरेवं विजानीयाद् यथाऽत्र गृहे श्रमणादिः कश्चिन्नविष्टः, तं च पूर्वप्रविष्टं प्रेक्ष्य दातृप्रतिग्राहकासमाधानान्तरायभयाच्च तदालोके तिष्ठेत्, नापि तन्निर्गमद्वारं प्रति दातृप्रतिग्राहकासमाधानान्तरायभयात्, किन्तु स भिक्षुस्तं श्रमणादिकं भिक्षार्थमुपस्थितम् 'आदाय' अवगम्यैकान्तमपक्रामेत्, अपक्रम्य चान्येषां चानापाते-विजनेऽसंलोकं च संतिष्ठेत्, तत्र च तिष्ठतः स गृहस्थः 'से' तस्य भिक्षोधृतुर्विधमप्याहारमाहृत्य दधात्, प्रयच्छंश्चेत्तद्भूयाद्-यथा यूयं वहवो भिक्षार्थमुपस्थिता अहं च व्याकुलत्वान्नाहारं विभाजयितुमलमतो हे

आयुष्मन्तः ! श्रमणाः ! अयमाहारश्चतुर्विधोऽपि 'भे' युष्मभ्यं सर्वजनार्थं मया निसृष्टो-दत्तस्तत्साम्प्रतं स्वरुच्या तमा-
 हारमेकत्र वा भुङ्ग्वं परिभजध्वं वा-विभज्य वा गृहीतेत्यर्थः, तदेवंविध आहार उत्सर्गतो न ग्राह्यः, दुर्भिक्षे वाऽ-
 ध्याननिर्गतादौ वा द्वितीयपदे कारणे सति गृहीयाद्, गृहीत्वा च नैवं कुर्याद् यथा 'तमाहारं गृहीत्वा तूष्णीको गच्छ-
 नेवमुल्लेखेत-यथा ममैवायमेकस्य दत्तोऽपि चायमल्पत्वान्ममैवैकस्य स्याद्, एवं च मातृस्थानं संस्पृशेद्, अतो नैवं
 कुर्यादिति, यथा च कुर्यात्तथा च दर्शयति-स भिक्षुस्तमाहारं गृहीत्वा तत्र श्रमणाद्यन्तिके गच्छेद्, गत्वा च सः 'पू-
 र्वमेव' आदायेव तेपामाहारम् 'आलोकयेत्' दर्शयेत्, इदं च ब्रूयाद्-यथा भो आयुष्मन्तः ! श्रमणादयः ! अयमश-
 नादिक आहारो युष्माकं सर्वजनार्थमविभक्त एव गृहस्थेन निसृष्टो-दत्तस्तद्व्यूयमेकत्र भुङ्ग्वं विभजध्वं वा, 'से' अथैनं
 साधुमेवं द्रुवाणं कश्चिच्छ्रमणादिरेवं ब्रूयाद्-यथा भो आयुष्मन् ! श्रमण ! त्वमेवास्माकं परिभाजय, नैवं तावत्कुर्यात्,
 अथ सति कारणे कुर्यात् तदाऽनेन विधिनेति दर्शयति-स भिक्षुर्विभाजयन्नात्मनः 'खड्गं २' प्रचुरं २ 'डागं'ति शाकम्
 'ऊसढं'ति उच्छ्रितं वर्णादिगुणोपेतं, शेषं सुगमं यावद्द्रुक्षमिति न गृहीयादिति । अपि च—'सः' भिक्षुः 'तत्र' आहारे-
 ऽमूर्च्छितोऽगृहोऽनाहतोऽनध्युपपन्न इति, एतान्यादरख्यापनार्थमेकार्थिकान्युपात्तानि कथञ्चिन्नेदाद्वा व्याख्यातव्या-
 नीति, 'बहुसम'मिति सर्वमत्र समं किञ्चित्सिक्थादिना यद्यधिकं भवेदिति, तदेवं प्रभूतसमं परिभाजयेत्, तं च साधुं
 परिभाजयन्तं कश्चिदेवं ब्रूयाद्, यथा-आयुष्मन् ! श्रमण ! मा त्वं परिभाजय, किन्तु सर्व एव चैकत्र व्यवस्थिता
 वयं भोक्ष्यामहे पास्यामो वा, तत्र परतीर्थिकैः सार्द्धं न भोक्तव्यं, स्वयूथ्यैश्च पार्थ्वस्थादिभिः सह सम्भोगिकैः सहोधा-

लोचनां दत्त्वा भुञ्जानानामयं विधिः, तद्यथान्नो आत्मन इत्यादि, सुगममिति ॥ इहानन्तरसूत्रे वहिरालोकस्थानं निषिद्धं; साम्प्रतं तत्प्रवेशप्रतिपेधार्थमाह—

से भिक्खू वा से जं पुण जाणिज्जा समणं वा माहणं वा गामपिडोलगं वा अतिहिं वा पुण्वपविट्ठं पेहाए नो ते उवाइकम्म पविसिज्ज वा ओभासिज वा, से तमायाय एगंतमवक्खमिज्जा २ अणावायमसंलोए चिट्ठिज्जा, अह पुणेवं जाणिज्जा-पडिसे-हिए वा दिन्ने वा, तओ तंमि नियत्तिए संजयामेव पविसिज वा ओभासिज वा एयं० सामगियं० (सू० ३०)

॥ २-१-१-५ ॥ पिण्डैपणायां पञ्चम उद्देशकः ॥

स भिक्षुभिक्षार्थं ग्रामादौ प्रविष्टः सन् यदा पुनरेवं विजानीयात्, तद्यथा-अत्र गृहपतिकुले श्रमणादिकः प्रविष्टः, तं च पूर्वप्रविष्टं श्रमणादिकं प्रेक्ष्य ततो न तान् श्रमणादीन् पूर्वप्रविष्टानतिक्रम्य प्रविशेत्, नापि तत्स्थ एव 'अवभाषेत' दा-तारं याचेत्, अपि च-स तम् 'आदाय' अवगम्यैकान्तमपक्रामेद् अनापातासंलोके च तिष्ठेत् तावद्यावच्छ्रमणादिके प्रतिपिद्धे पिण्डे वा तस्मै दत्ते, ततस्तस्मिन् 'निवृत्ते' गृहान्निर्गते सति ततः संयत एव प्रविशेदवभाषेत वेति, एवं च तस्य भिक्षोः 'सामर्थ्यं' सम्पूर्णां भिक्षुभाव इति ॥ प्रथमस्य पञ्चमोद्देशकः समाप्तः ॥

पञ्चमोद्देशकानन्तरं पष्ठः समारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः-इहानन्तरोद्देशके श्रमणाद्यन्तरायभयाद्गृहप्रवेशो नि-षिद्धः, तदिहाप्यपरप्राण्यन्तरायप्रतिपेधार्थमाह—

से भिक्खू वा० से जं पुणं जाणिज्जा-रसेसिणो वहवे पाणा घासेसणाए संथडे संनिवइए पेहाए, तंजहा-कुक्कुडजाइयं वा सूयरजाइयं वा अगपिंडंसि वा वायसा संथडा संनिवइया पेहाए सइ परक्कमे संजया नो उज्जुयं गच्छिज्जा ॥ (सू० ३१)

स भिक्षुभिक्षार्थं प्रविष्टः सन् यदि पुनरेवं विजानीयात्, तद्यथा-बहवः 'प्राणाः' प्राणिनः रस्यते-आस्वाद्यत इति रस-स्तमेष्टुं शीलमेपां ते रसेपिणः, रसान्धेपिण इत्यर्थः, ते तदर्थिनः सन्तः पश्चाद् आसार्थं क्वचिद्रथ्यादौ संनिपतितास्तां-श्चाहारार्थं संस्कृ(स्त)तान्-घनान् संनिपतितान् प्रेक्ष्य ततस्तदभिमुखं न गच्छेदिति सम्बन्धः, तांश्च प्राणिनः स्वनामग्राह-माह-कुक्कुटजातिकं वेत्यनेन च पक्षिजातिरुद्दिष्टा, सूकरजातिकमित्यनेन च चतुष्पदजातिरिति, 'अग्रपिण्डे वा' काक-पिण्ड्यां वा वहिः क्षिप्तायां वायसाः संनिपतिता भवेयुः, तांश्च दृष्ट्वाऽग्रतः, ततः सति पराक्रमे-अन्यस्मिन् मार्गान्तरे 'संयतः' सम्यगुपयुक्तः संयतामन्त्रणं वा ऋजुस्तदभिमुखं वा ऋजुस्तत्र गच्छतोऽन्तरायं भवति, तेषां चान्यत्र संनिपतितानां वधोऽपि स्यादिति ॥ साम्प्रतं गृहपतिकुलं प्रविष्टस्य साधोर्विधिमाह-

से भिक्खू वा २ जाव नो गाहावइकुलस्स वा दुवारसाहं अवलंघिय २ चिट्ठिज्जा, नो गा० दगच्छइणमत्तए चिट्ठिज्जा,
 नो गा० चंदणिउयए चिट्ठिज्जा, नो गा० सिणाणस्स वा वणस्स वा संलोए सपडिदुवारे चिट्ठिज्जा, नो० आलोयं वा
 धिगगलं वा संधिं वा दगभवणं वा वाहाओ पगिज्झिय २ अंगुलियाए वा उदिसिय २ उण्णमिय २ अवनमिय २ निज्झा-
 इज्जा, नो गाहावइअंगुलियाए उदिसिय २ जाइज्जा, नो गा० अंगुलिए चालिय २ जाइज्जा, नो गा० अं१ तज्जिय २

जाइजा, नो गा० अं० उम्बुलंपिय [उक्खलुंदिपिय] २ जाइजा, नो गाहावंइ वंदिय'२ जाइजा नो वयणं फरुसं
वइजा ॥ (सू० ३२)

स भिक्षुभिक्षार्थं गृहपतिकुलं प्रविष्टः सन्नैतत्कुर्यात्, तद्यथा-नो गृहपतिकुलस्य द्वारशाखाम् 'अवलम्ब्यावलम्ब्य'
पौनःपुन्येन भृशं वाऽवलम्ब्य तिष्ठेद्, यतः सा जीर्णत्वात्पतेद् दुष्प्रतिष्ठितत्वाद्वा चलेत् ततश्च संयमात्मविराधनेति,
तथा 'उदकप्रतिष्ठापनमात्रके' उपकरणधावनोदकप्रक्षेपस्थाने प्रवचनजुगुप्साभयान्न तिष्ठेत्, तथा 'चंदणिवदय'त्ति
आचमनोदकप्रवाहभूमौ न तिष्ठेद्, दोषः पूर्वोक्त एव, तथा स्नानवर्चःसंलोकं तत्प्रतिद्वारं वा न तिष्ठेत्, एतदुक्तं भवति-
यत्र स्थितैः स्नानवर्चःक्रिये कुर्वन् गृहस्थः समवलोक्ष्यते तत्र न तिष्ठेदिति, दोषश्चात्र दर्शनाशङ्कया निःशङ्कतक्रियाया
अभावेन निरोधप्रद्वेषसम्भव इति, तथा नैव गृहपतिकुलस्य 'आलोकम्' आलोकस्थानं-गवाशादिकं, 'धिगलं'ति प्रदे-
शपतितसंस्कृतं, तथा 'संधि'त्ति चौरखातं भित्तिसन्धिं वा, तथा 'उदकभवनम्' उदकगृहं, सर्वाण्यप्येतानि भुजां 'प्रगृह्य
प्रगृह्य' पौनःपुन्येन प्रसार्य तथाऽहुल्योद्दिश्य तथा कायमवनम्योन्नम्य च न निध्यापयेत्-न प्रलोकयेन्नाप्यन्यस्यै प्रदर्श-
येत्, सर्वत्र द्विर्वचनमादरल्यापनार्थं, तत्र हि हृतनष्टादौ शङ्कोत्पद्यत इति ॥ अपि च-स भिक्षुर्गृहपतिकुलं प्रविष्टः सन्नैव
गृहपतिमहुल्याऽत्यर्थमुद्दिश्य तथा, चालयित्वा तथा 'तर्जयित्वा' भयमुपदर्श्य तथा कण्डूयनं कृत्वा तथा गृहपतिं
'वन्दित्वा' वाग्भिः स्तुत्वा प्रशस्य नो याचेत, अदत्ते च नैव तद्गृहपतिं परुषं वदेत्, तद्यथा-यक्षस्त्वं परगृहं रक्षसि, कुतस्ते

दानं?, यात्तैव भद्रिका भवतो न पुनरनुष्ठानम्, अपि च—“अक्षरद्वयमेतद्धि, नास्ति नास्ति यदुच्यते । तदिदं देहि देहीति, विपरीतं भविष्यति ॥ १ ॥” अन्यच्च—

अह तत्थ कंचि भुंजमाणं पेहाए गाहावइं वा० जाव कम्मकरिं वा से पुव्वामेव आलोइज्जा—आउसोत्ति वा भइणित्ति वा दाहिसि मे इत्तो अन्नयरं भोयणजायं?, से सेवं वयंतस्स परो हत्थं वा मत्तं वा दब्बिं वा भायणं वा सीओदगवियडेण वा उसिणोदगवियडेण वा उच्छोल्लिज्जा वा पहोइज्जा वा, से पुव्वामेव आलोइज्जा—आउसोत्ति वा भइणित्ति वा! मा एयं तुमं हत्थं वा० ४ सीओदगवियडेण वा २ उच्छोल्लेहि वा २, अभिकंखसि मे दाउं एवमेव दलयाहि, से सेवं वयंतस्स परो हत्थं वा ४ सीओ० उसि० उच्छोल्लित्ता पहोइत्ता आहट्टु दलइज्जा, तहप्पगारेणं पुरेकम्मकएणं हत्थेण वा ४ असणं वा ४ अफासुयं जाव नो पडिगाहिज्जा । अह पुण एवं जाणिज्जा नो पुरेकम्मकएणं उदउल्लेणं तहप्पगारेणं वा उदउल्लेण वा हत्थेण वा ४ असणं वा ४ अफासुयं जाव नो पडिगाहिज्जा । अह पुणेवं जाणिज्जा—नो उदउल्लेण ससिणिद्धेण सेसं तं चेव एवं—मसरक्खे उदउल्ले, ससिणिद्धे मट्टिया ऊसे । हरियाले हिंगुलए, मणोसिला अंजणे लोणे ॥ १ ॥ गेहय वन्निय सेडिय सोरट्टिय पिट्ट कुकुस उफुट्टसंसट्टेण । अह पुणेवं जाणिज्जा नो असंसट्टे संसट्टे तहप्पगारेण संसट्टेण हत्थेण वा ४ असणं वा ४ फासुयं जाव पडिगाहिज्जा ॥ (सू० ३३)

अथ भिक्षुस्तत्र गृहपतिकुले प्रविष्टः सन् कञ्चन गृहपत्यादिकं भुञ्जानं प्रेक्ष्य स भिक्षुः पूर्वमेवालोचयेद्—यथाऽयं गृहपतिस्तन्नार्या वा यावत्कर्मकरी वा भुङ्क्ते, पर्यालोच्य च सनामग्राहं याचेत्, तद्यथा—‘आउसेत्ति वे’त्ति, अमुक इति

धर्यते ! भगिनि ! इति वा इत्याद्यामप्य वास्यसि भेडसादाहारजातादन्यतरभ्रोजनजातमित्येवं याचेत, तच्च न वर्त्तते
 कर्म, कारणे वा सत्येनं पदेत्-अथ 'ये' तस्य गिणोरेभं पयतो यागमानस्य परो गृहस्थः कदाचिद्धस्तं मात्रं दर्वीं भा-
 लनं वा 'शीतोत्कण्ठिकेभं' शब्दाद्येन 'उष्णोत्कण्ठिकेभं' उष्णोदकेनाप्राप्तुकुण्ठिकेन पश्चाद्वा सचिन्तीभूतेन
 'उष्णोत्कण्ठिकेभं' उष्णोदकेन प्राप्तुं कुर्वात्, 'पक्षोपज्ज'सि प्रकर्षेण वा हस्तादेर्जायनं कुर्यात्, स भिक्षुर्हस्तादिकं पूर्व-
 यो पश्चात्प्रमाणमात्रोपयोगेन, पश्चात्प्रमाणे भवेदित्यर्थः, तच्च प्रक्षाल्यमानमालोच्ययायुक्त इत्येवं स्वनामप्राहं निवारयेद्,
 यथा मे । क्रमास्तमिति, यानि पुनरस्यो पक्षयो हस्तादिकं सन्निचोदकेन प्रक्षाल्य दद्यात्तदप्राप्तुकमिति ज्ञात्वा न प्रतिगृ-
 ह्योवापिति । किञ्च-अमात्ये विश्वर्षेणपति इह मनिः सान् यन् पुनरेवं विजानीयात्, तद्यथा- 'नो' नैव साधुभि-
 क्षारानाम् पुरा-यामता कुत प्रशास्वामिकं कर्म-किञ्चा यस्य हस्तादेः स तथा तेनोदकेनार्द्रेणेति-गलद्धिन्दुनेति,
 पान्तके भवति-साधुविशारानाम् नैव हस्तारिकं प्रशासितं किन्तु तथामहार एव स्वतः कुतोऽप्यनुष्ठानाबुदकाद्रौ
 प्रमाणं, एवं मानारिना इति मलद्विद्वेषना सीमामानं अतुर्गिभयथावारगमायुक्तभोगेणपीयगिति मत्या नो गृह्णीयादिति ।।
 यत्र पूर्वमेव निजानीयात्, तथामानं-नैव 'द्वरहादेण' मलद्विद्वेषना हस्तादिना तस्यात्, किन्तु 'सस्त्रिगधेन' शीतोदक-
 मन्त्रेणैव निजानीयात्, तथामानं एव प्रतिपृष्टीयात्, 'पयंगिति माफनं श्यायमतिन्विसति, यथोदकस्त्रिगधेन एस्तेन न
 मन्त्रेणैव निजानीयात्, तथामानं एव प्रतिपृष्टीयात्, यथोदकस्त्रिगधेन एस्तेन न
 मन्त्रेणैव निजानीयात्, तथामानं एव प्रतिपृष्टीयात्, यथोदकस्त्रिगधेन एस्तेन न
 मन्त्रेणैव निजानीयात्, तथामानं एव प्रतिपृष्टीयात्, यथोदकस्त्रिगधेन एस्तेन न

दृम्-अच्छदिततन्दुलचूर्णं; कुफुसाः-प्रतीताः, 'उक्कुण्ड'ति पीलुपर्णिकादेरुदूखलचूर्णितमार्द्रपर्णचूर्णमित्येवमादिना सस्त्रि-
 ग्धेन हस्तादिना दीयमानं न गृहीयात्, इत्येवमादिना तु असंसृष्टेन तु गृहीयादिति । अथ पुनरेवं जानीयान्नोऽसंसृष्टः
 किं तर्हि?-संसृष्टस्तज्जातीयनाहारादिना तेन संसृष्टेन हस्तादिना प्रासुकमेपणीयमिति गृहीयात्, अत्र चाष्टौ भङ्गाः, त-
 द्वाया—"असंसृष्टे हृत्थे असंसृष्टे मत्ते निरवसेसे दब्धे" इत्येकैकपदव्यभिचारान्नेयाः, स्थापना चेयम्—अथ पुनरसौ
 भिधुरेयं जानीयात्, तद्यथा-उदकादिनाऽसंसृष्टो हस्तादिस्ततो गृहीयात्, यदिवा तथाप्रकारेण दातव्यद्रव्यजातीयेन
 संसृष्टो हस्तादिस्तेन तथा प्रकारेण हस्तादिना दीयमानमाहारादिकं प्रासुकमेपणीयमिति कृत्वा प्रतिगृहीयादिति ॥ किञ्च—

से भिस्त्वा वा २ से जं पुण जाणिञ्जा पिहुयं वा बहुरयं वा जाव चाउलपलंवं वा असंजाए भिक्खुपडियाए चित्तमंताए
 सिलाए जाव संताणाए कुट्टिसु वा कुट्टिति वा कुट्टिस्संति वा उक्कणिसु वा ३ तहप्पगारं पिहुयं वा० अक्कासुयं नो
 पडिगाहिञ्जा ॥ (सू० ३४)

स भिक्षुर्भिक्षार्थं गृहपतिकुलं प्रविष्टः सन् यदि पुनरेवं विजानीयात्, तद्यथा—'पृथुकं' शाल्यादिलजान् 'बहुर-
 यं'ति पंहुकं 'चाउलपलंवं'ति अर्द्धपक्वशाल्यादिकणादिकमित्येवमादिकम् 'असंयतः' गृहस्थः 'भिक्षुप्रतिज्ञया' भिक्षुमु-
 द्विदय चित्तमत्यां शिलायां तथा सत्रीजायां सहरितायां साण्डायां यावन्मर्कटसन्तानोपेतायाम् 'अकुट्टियुः' कुट्टितवन्तः
 तथा पुट्टन्ति कुट्टिप्यन्ति वा, एकत्रचनाधिकारेऽपि छान्दसत्यासिद्ध्यत्ययेन बहुवचनं द्रष्टव्यं, पूर्वत्र वा जातावेकवचनं,

तच्च.पुंयुकादिकं सचित्तमचित्तं वा चित्तमत्यां शिलायां कुट्टयित्वा 'उष्णिंसु'त्ति साधर्थं वाताय दत्तवन्तो ददति दा-
स्यन्ति वा, तदेवं तथाप्रकारं पृथुकादि ज्ञात्वा लाभे सति नो प्रतिगृहीयादिति ॥ किञ्च—

से भिक्खू वा २ जाव समाणे से जं० विलं वा लोणं उच्चियं यां लोणं अस्संजए जाव संताणाए भिदिसु ३ रुचिसु

वा ३ विलं वा लोणं उच्चियं वा लोणं अफासुयं० नो पडिगाहिज्जा ॥ (सू० ३५)

स भिद्युर्यदि पुनरेवं विजानीयात्, तद्यथा-विलमिति खनिविशेषोत्पन्नं लवणम्; अस्य चोपलक्षणार्थत्वात्सैन्धवसौ-
वर्चलादिकमपि द्रष्टव्यं, तथोद्भिज्जमिति समुद्रोपकण्ठे क्षारोदकसम्पर्काद् यदुद्भिद्यते लवणम्, अस्याप्युपलक्षणार्थत्वा-
त्क्षारोदकसेकाद्यद्भवति रुमकादिकं तदपि ग्राह्यं, तदेवंभूतं लवणं पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टायां शिलायामर्भत्सुः-रुणि-
काकारं कुर्युः, तथा साध्वर्थमेव भिन्दन्ति भेतस्यन्ति वा तथा श्लक्ष्णतरार्थं 'रुचिसुव'त्ति पिष्टवन्तः पिंपन्ति पेश्यन्ति
वा, तदपि लवणमेवंप्रकारं ज्ञात्वा नो (प्रति) गृहीयात् ॥ अपि च—

से भिक्खू वा० से जं० असणं वा ४ अगणिनिक्खिरत्तं तहप्पगारं असणं वा ४ अफासुयं नो०, केवली दूया आयाणमेयं,

अस्संजए भिक्खुपडियाए उरिसिचमाणे वा आमज्जमाणे वा ओयारेमाणे वा पमज्जमाणे वा उव्वत्तमाणे

वा अगणिजीवे हिंसिज्जा, अह भिक्खूणं पुब्बोवइद्दा एस पइन्ना एस हेरु एस कारणे एसुवएत्ते जं तहप्पगारं असणं वा ४

अगणिनिक्खिरत्तं अफासुयं नो० पडि० एयं० सामग्गियं ॥ (सू० ३६) ॥ पिण्डैपणायां पट्ट उदेशकः २-१-१-६ ॥

स भिद्युर्गृहपतिकुलं प्रविष्टश्चतुर्विधमप्याहारमन्नाबुपरि निक्षिप्तं तथाप्रकारं ज्वालासंबद्धं लाभे सति न प्रतिगृही-

यात् । अत्रैव दोषमाह-केवली श्रूयात् 'आदानं' कर्मादानमेतदिति, तथाहि 'असंयतः' गृहस्थो भिक्षुप्रतिज्ञया तत्रान्युपरिव्यवस्थितमाहारम् 'उत्सिञ्चन्' आक्षिपन् 'निःसिञ्चन्' दत्तोद्धरितं प्रक्षिपन्, तथा 'आमर्जयन्' सकृच्छस्तादिना शोधयन्, तथा प्रकर्षेण मार्जयन्-शोधयन्, तथाऽवतारयन्, तथा 'अपवर्तयन्' तिरश्चीनं कुर्वन्नग्निजीवान् हिंस्यादिति । 'अध' अनन्तरं 'भिक्षूणां' साधूनां पूर्वोपदिष्टा एषा प्रतिज्ञा एष हेतुरेतत्कारणमयमुपदेशः यत्तथाप्रकारमग्निसं-वद्धमशनाद्यग्निनिक्षिप्तमप्रासुकमनेणीयमिति ज्ञात्वा लाभे सति न प्रतिगृह्णीयात्, एतत्खलु भिक्षोः 'सामग्र्यं' समग्रो भिक्षुभाव इति ॥ प्रथमाध्ययनस्य षष्ठ उद्देशकः समाप्तः ॥ २-१-१-६ ॥

षष्ठोद्देशकानन्तरं सप्तमः समारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः-इहानन्तरोद्देशके संयमविराधनाऽभिहिता, इह तु संयमात्मदातृविराधना तथा च विराधनया प्रवचनकुत्सेत्येतदत्र प्रतिपाद्यतं इति-

से भिक्षू वा २ से जं० असणं वां ४ खंधंसि वा यंभंसि वा मंचंसि वा मालंसि वा पासायंसि. वा हम्मियतलंसि वा अन्नयंसि वा तहण्णारंसि अंतलिकखजायंसि उवनिक्खित्ते सिया तहण्णारं मालोहडं असणं वा ४ अफासुयं नो०, केवली यूया आयाणमेयं, अस्संजए भिक्खुपुडियाए पीढं वा फलणं वा निस्सेणं वा उदूहलं वा आहट्टु उस्सविय दुरुहज्जा, से तस्य दुरुहमाणे पयल्लिज वा पवडिज वा, से तस्य पयलमाणे वा २ हत्थं वा पायं वा वाहुं वा ऊरुं वा उदरं वा सीसं

वा अन्नपरं वा कायंसि इन्द्रियजालं लूसिज वा पाणाणि वा ४ अभिहणिज वा विचासिज वा लेसिज वा संघसिज वा संघट्टिज वा परियाविज वा किलासिज वा ठाणाओ ठाणं संकामिज वा, तं तहप्पगारं मालोहडं असणं वा ४ लोभे संते नो पडिगाहिजा, से भिक्खू वा २ जाव समणे से जं० असणं वा ४ कुट्टियाओ वा कोलेजाड वा अससंजए भिक्खुपडियाए उकुञ्जिय अंबउजिय ओहरिय आहट्टु दलइजा, तहप्पगारं असणं वा ४ लोभे संते नो पडिगाहिजा ॥ (सू० ३७) ॥

स भिक्षुभिर्भार्यै प्रविष्टः सन् यदि पुनरेवं चतुर्विधमप्याहारं जानीयात्, तद्यथा—‘स्कन्धे’ अर्द्धप्राकारे ‘सम्भे वा’ शैलदारुमयादौ, तथा मञ्चके वा माले वा प्रासादे वा हर्म्यतले वा अन्यतरस्मिन् वा तथाप्रकारेऽन्तरिक्षजाते स आहारः ‘उपनिक्षिप्तः’ व्यवस्थापितो भवेत्, तं च तथाप्रकारमाहारं मालाहृतमिति मत्या लोभे सति न प्रतिगृह्णीयात्, केवली न्रूपायत आदानमेतदिति, तथाहि-असंयतो भिक्षुप्रतिज्ञया साधुदानार्थं पीठकं वा फलकं वा निश्रेणिं वा उदूखलं वाऽऽहृत्य-ऊर्ध्वं व्यवस्थाप्यारीहेत्, स तन्नारोहन् प्रचलेद्वा प्रपतेद्वा, स तत्र प्रचलन् प्रपतन् वा हस्तादिकमन्यतरद्वा काये इन्द्रियजातं ‘लूसेज’ति विराधयेत्, तथा प्राणिनो भूतानि जीवान् सत्त्वानभिहन्याद्विन्नासयेद्वा, लेपयेद्वा-संश्लेषं वा कुर्यात् तथा संघर्षं वा कुर्यात् तथा सङ्घट्टं वा कुर्यात्, एतच्च कुर्वस्तान् परितापयेद्वा क्लामयेद्वा स्थानात्स्थानं सङ्गामयेद्वा, तेदेतज्ज्ञात्वा यदाहारजातं तथाप्रकारं मालाहृतं तद्दामे सति नो प्रतिगृह्णीयादिति ॥ स भिक्षुर्यदि पुनरेवं भूतमाहारं जानीयात्, तद्यथा—‘कोष्ठिकातः’ मृन्मयकुशूलसंस्थानायाः तथा ‘कोलेजाओ’त्ति अधोवृत्तलाताकाराद् असंयतः ‘भिक्षुप्रतिज्ञया’ साधुमुद्दिश्य कोष्ठिकातः ‘उकुञ्जिय’त्ति ऊर्ध्वकायमुन्नम्य ततः कुञ्जीभूय, तथा कोलेजाओ

‘अवञ्जिअ’त्ति अधोऽनम्य, तथा ‘ओहरिय’त्ति तिरश्चीनो भूत्वाऽऽहारमाहृत्य दद्यात्, तच्च भिक्षुस्तथाप्रकारमधो-
मालाहृतमितिकृत्वा लाभे सति न प्रतिगृह्णीयादिति ॥ अधुना पृथिवीकायमधिकृत्याह—

से भिक्खू वा० से जं० असणं वा ४ मट्टियाउलित्तं तहप्पगारं असणं वा ४ लाभे सं०, केवली०, अस्संजए भि० म-
ट्टिओलित्तं असणं वा० उन्निमदमाणं पुढविकायं समारंभिज्जा तह तेउवाउवणस्सइत्तसकायं समारंभिज्जा, पुणरवि उल्लिपमाणे
पच्छाकम्मं करिज्जा, अह भिक्खूणं पुब्बो० जं तहप्पगारं मट्टिओलित्तं असणं वा लाभे० । से भिक्खू० से जं० असणं
वा ४ पुढविकायपइट्टियं तहप्पगारं असणं वा० अफ्फासुयं० । से भिक्खू० जं० असणं वा ४ आउकायपइट्टियं चेव, एवं
अगणिकायपइट्टियं लाभे० केवली०, अस्संज० भि० अगणि उस्सकिय निस्सकिय ओहरिय आहट्टु वलइज्जा अह भिक्खूणं०
जाव नो पडि० ॥ (सू० ३८) ॥

स भिक्षुर्गृहपतिकुलं प्रविष्टः सन् यदि पुनरेवं जानीयात्, तद्यथा-पिठरकादौ मृत्तिकयाऽवलिप्तमाहारं ‘तथाप्रकार’-
मित्यवलिप्तं केनचित्तरिज्ञाय पश्चात्कर्मभयाच्चतुर्विधमप्याहारं लाभे सति न प्रतिगृह्णीयात्, किमिति?, यतः केवली ब्रू-
यात्कर्मादानमेतदिति, तदेव दर्शयति—‘असंयतः’ गृहस्थो भिक्षुप्रतिज्ञया मृत्तिकोपलिप्तमशनादिकम्-अशनादिभाजनं
तच्चोद्भिन्दन् पृथिवीकायं समारभेत, स एव केवल्य्याह, तथा तेजोवायुवनस्पतित्रसकायं समारभेत, दत्ते सत्युत्तरकालं
पुनरपि शेषरक्षार्थं तद्भाजनमवलिम्पन् पश्चात्कर्म कुर्यात्, अथ भिक्षूणां पूर्वोपदिष्टा एषा प्रतिज्ञा एष हेतुरेतत्कारणमय-
मुपदेशः यत्तथाप्रकारं मृत्तिकोपलिप्तमशनादिजातं लाभे सति नो प्रतिगृह्णीयादिति ॥ स भिक्षुर्गृहपतिकुलं प्रविष्टः सन्

यदि पुनरेवंभूतमशनादि जानीयात्, तद्यथा—‘सच्चित्तपृथिवीकायप्रतिष्ठितं’ पृथ्वीकायोपरिव्यवस्थितमाहारं विज्ञाय पृथिवीकायसद्वृन्दनादिभयाह्लाभे सत्यप्रासुकमनेपणीयं च ज्ञात्वा न प्रतिगृह्णीयादिति ॥ एवमन्कायप्रतिष्ठितमग्निकायप्रतिष्ठितं लाभे सति न प्रतिगृह्णीयाद्, यतः केवली त्रयादादानमेतदिति । तदेव दर्शयति—असंयतो भिक्षुप्रतिज्ञयाऽग्निकायमुत्सुकादिना ‘ओसकिय’ति प्रज्वाल्य (निपिच्य), तथा ‘ओहरिय’ति अग्निकायोपरि व्यवस्थितं पिठरकादिकमाहारभाजनमपवृत्त्य तत आहृत्य—गृहीत्वाऽऽहारं दद्यात्, तत्र भिक्षूणां पूर्वोपदिष्टा एषा प्रतिज्ञा यदेतत्तथाभूतमाहारं नो प्रतिगृह्णीयादिति ॥

से भिक्खू वा २ से जं० असणं वा ४ अञ्जुसिणं अस्सजए भि० सुप्पेण वा विहुयेणेण वा तालियटेण वा पत्तेण वा साहाए वा साहाभगेण वा पिहुणेण वा पिहुणहत्थेण वा चेलेण वा चेलकणेण वा हत्थेण वा मुहेण वा फुमिज्ज वा वीइज्ज वा, से पुब्बामेव आलोइज्जा—आउसोत्ति वा भइणित्ति वा^१ मा एतं तुमं असणं वा अञ्जुसिणं सुप्पेण वा जाव फुमाहि वा वीयाहि वा अभिकंखसि मे दाउं, एमेव दलयाहि, से सेवं वयंतस्स परो सुप्पेण वा जाव वीइत्ता आहट्टु दलइज्जा तह-
प्पगार असणं वा ४ अफासुयं वा नो पडि० ॥ (सू० ३९) ॥

स भिक्षुर्गृहपतिकुलं प्रविष्टः सन् यदिपुनरेवं जानीयाद् यथाऽऽयुष्णमोदनादिकमसंयतो भिक्षुप्रतिज्ञया शीतीकरणार्थं सुर्पेण वा वीजनेन वा तालवृन्तेन वा मयूरपिच्छकृतव्यजनेनेत्यर्थः, तथा शाखया शाखाभङ्गेन पल्लवेनेत्यर्थः, तथा बर्हेण वा बर्हकलापेन वा, तथा वस्त्रेण वस्त्रकर्णेन वा हस्तेन वा मुखेन वा तथाप्रकारेणान्येन वा केनचित् ‘कुमेज्जा वे’ति

मुखवायुना शीतीकुर्याद् वज्रादिभिर्वा वीजयेत्, स भिक्षुः पूर्वमेव 'अलोकयेद्' दत्तोपयोगो भवेत्, तथाकुर्याणं च हृष्टतद्देत्, तद्यथा-अमुक ! इति वा भगिनि ! इति वा इत्यामन्त्र्य मैवं कृथा यद्यभिकाङ्क्षसि मे दातुं तत एवंस्थितमेव ददस्व, अथ पुनः स परो-गृहस्थः 'से' तस्य भिक्षोरेवं वदतोऽपि सूर्पेण वा यावन्मुखेन वा वीजयित्वाऽऽहृत्य तथाप्रकार-मशनादिकं दद्यात्, स च साधुरनेपणीयमिति मत्वा न परिगृहीयादिति ॥ पिण्डाधिकारं एवैपणादोपमधिकृत्याह—

से भिक्खु वा २ से जं० असणं वा ४ वणस्सइकायपइट्ठियं तहप्पगारं असणं वा ४ वण० लभे संते नो पडि० । एवं तसकाएवि ॥ (सू० ४०) ॥

स भिक्षुर्गृहपतिकुलं प्रविष्टः सन् यत्पुनरेवं जानीयाद्-वनस्यतिकायप्रतिष्ठितं, तं चतुर्विधमप्याहारं न गृहीयादिति ॥ एवं त्रसकायसूत्रमपि नेयमिति । अत्र च वनस्यतिकायप्रतिष्ठितमित्यादिना निक्षिप्ताख्य एपणादोपोऽभिहितः, एवमन्ये-ऽध्येपणादोपा यथासम्भवं सूत्रेष्वेवायोज्याः । ते चामी—“संक्रियं १ मक्खिय २ निक्खित्त ३ पिहिय ४ साहरिय ५ दायगु ६ म्मीसं ७ । अपरिणय ८ लिच्च ९ छड्डिय १० एसणदोसा दस हवंति ॥ १ ॥” तत्र शङ्कितमाधाकर्मादिना १, अक्षितमुदकादिना २, निक्षिप्तं पृथिवीकायावौ ३, पिहितं वीजपूरकादिना ४, 'साहरियं'ति मात्रकादेस्तुपाद्येयमन्यत्र सचित्तपृथिव्यादौ संहृत्य तेन मात्रकादिना यद्देदति तत्संहृतमित्युच्यते ५, 'दायग'ति दाता बालवृद्धाद्ययोग्यः ६, उ-न्मिश्रं-सचित्तमिश्रम् ७, अपरिणतमिति यद्देयं न सम्यगचिचीभूतं दातव्याहकयोर्वा न सम्यग्भावोपेतं . ८, लिप्तं वसा-दिना ९, 'छड्डियं'ति परिशाटय १० दिलेपणादोपाः ॥ साम्प्रतं पानकाधिकारमुद्दिश्याह—

१ शङ्कित मक्षित निक्षिप्त पिहितं सहतं दायकदोषदुष्टं उन्मिश्रम् । अपरिणत लिप्तं छर्दितं एपणादोपा दश भवन्ति ॥ १ ॥

से भिक्खु वा २ से जं पुण पाणगजायं जाणिज्जा, तंजहा—उस्सेइमं वा १ संसेइमं वा २ चाउलोदगं वा ३ अन्नयरं वा तहप्पगारं पाणगजायं अहुणाधेयं अणविलं अबुद्धत्थं अपरिणयं अविद्धत्थं अफासुयं जाव नो पडिगाहिज्जो । अंह पुण एवं जाणिज्जा चिराधेयं अंवलं बुद्धत्थं परिणयं फासुयं पडिगाहिज्जा । से भिक्खु वा० से जं पुण पाणगजायं जाणिज्जा, तंजहा—तिलोदगं वा ४ तुसोदगं वा ५ जवोदगं वा ६ आयमं वा ७ सोवीरं वा ८ सुद्धवियडं वा ९ अन्नयरं वा तहप्पगारं वा पाणगजायं पुब्बामेव आलोइज्जा—आउसोत्ति वा भइणित्ति वा ! दाहिसि मे इत्तो अन्नयरं पाणगजायं ? , से सेवं वयंतस्स परो वइज्जा—आउसंतो समणा ! तुमं चेवेयं पाणगजायं पडिग्गेण वा उरिसिचिया णं उयत्तिया णं गिण्हहि, तहप्पगारं पाणगजायं सयं वा गिण्हिज्जा परो वा से दिज्जा, फासुयं लाभे संते पडिगाहिज्जा ॥ (सू० ४१)

स भिशुर्गृहपतिकुलं पानकार्थं प्रविष्टः सन् यत्पुनरेवं जानीयात् तद्यथा—‘उस्सेइमं वे’ति पिष्टोत्स्वदनार्थमुदकं १ ‘संसेइमं वे’ति तिलधावनोदकं, यद्विवाऽरणिकादिसंस्निग्धावनोदकं २, तत्र प्रथमं द्वितीयोदके प्रासुके एव, तृतीयचतुर्थे तु मिश्रे, कालान्तरेण परिणते भवतः, ‘चाउलोदयं’ति तन्दुलधावनोदकम् ३, अत्र च त्रयोऽनादेशाः, तद्यथा—बुद्धुद-विगमो वा १ भाजनलम्बिन्दुशोषो वा २ तन्दुलपाकौ वा ३, आदेशस्वयम्—उदकस्वच्छीभावः, तदेवमाद्युदकम् ‘अनाम्लं’ स्वस्वादादचलितम् अव्युत्क्रान्तमपरिणतमविध्वस्तमप्रासुकं यावन्न प्रतिगृह्णीयादिति ॥ एतद्विपरीतं तु ग्राह्यमित्याह—अहेत्यादि सुगमम् । पुनः पानकाधिकार एव विशेषार्थमाह—स भिशुर्गृहपतिकुलं प्रविष्टो यत्पुनः पानकजातमेवं

जानीयात्, तद्यथा—‘तिलोदकं’ तिलैः केनचित्प्रकारेण प्रासुकीकृतमुदकम् ४, एवं तुपर्यैवैर्वा ५-६, तथा ‘आचाम्लम्’ अवश्यानं ७, ‘सौवीरम्’ आरनालं ८ ‘शुद्धचिकटं’ प्रासुकमुदकम् ९, अन्यद्वा तथाप्रकारं द्राक्षापानकादि ‘पानकजातं’ पानीयसामान्यं पूर्वमेव ‘अवलोकयेत्’ पश्येत्, तच्च दृष्ट्वा तं गृहस्थम् अमुक! इति वा भगिनि! इति वेत्यामन्त्रयैवं ब्रूयाद्—यथा दास्यसि मे किञ्चित्पानकजातं?, स परस्तं भिक्षुमेवं वदन्तमेवं ब्रूयाद्—यथा आयुष्मन्! श्रमण! त्वमेवेदं पानकजातं स्वकीयेन पतद्गृहेण टोप्परिकया कटाहकेन योत्सिञ्चयापवृत्स्य वा पानकभाण्डकं गृहाण, स एवमभ्यनुज्ञातः स्वयं गृहीयात् परो वा तस्मै दद्यात्, तदेवं लाभे सति प्रतिगृहीयादिति ॥ किञ्च—

से भिक्खू वा० से जं पुण पाणां जाणिज्जा—अणंतरहियाए पुढवीए जाव संताणए उद्धट्टु २ निक्खित्ते सिया, असंजए

भिक्खुपडियाए उदउहेण वा ससिणिद्धेण वा सकसाएण वा मत्तेण वा सीओदगेण वा संभोइत्ता आहट्टु दलइज्जा, तहप्पगारं पाणगजायं अफासुयं० एयं सल्लु सामग्गियं० ॥ (सू० ४२) ॥ पिण्डैपणायां सप्तमः २-१-१-७ ।

स भिक्षुर्यदि पुनरेवं जानीयात् तत्पानकं सचित्तेष्वव्यवहितेषु पृथिवीकायादिषु तथा मर्कटकादिसन्तानके वाऽन्यतो

भाजनादुद्धृत्योद्धृत्य ‘निक्षिप्तं’ व्यवस्थापितं स्यात्, यदिया स एव ‘असंयतः’ गृहस्थः ‘भिक्षुप्रतिज्ञया’ भिक्षुमुद्दिश्य ‘उद-
काद्रेण’ गलद्विन्दुना ‘सस्तिग्धेन’ गलदुदकविन्दुना ‘सकपायेण’ सचित्तपृथिव्याद्यवयवगुण्ठितेन ‘मात्रेण’ भाजनेन
शीतोदकेन वा ‘संभोएत्ता’ मिश्रयित्वाऽऽहृत्य दद्यात्, तथाप्रकारं पानकजातमप्रासुकमनेपणीयमिति मत्वा न परिगृही-
यात्, एतत्तस्य भिक्षोर्भिक्षुण्या वा ‘सामग्र्यं’ समग्रो भिक्षुभाव इति ॥ प्रथमस्य सप्तमः समाप्तः ॥ २-१-१-७ ॥

हापि तद्गतमेव विशेषमधिकृत्याह—

से भिक्खू वा २ से जं पुण पाणगजायं जाणिज्जा, तंजहा—अंवपाणगं वा १० अंवाडगपाणगं वा ११ कविट्टपाण० १२
माडलिंगपा० १३ मुहियापा० १४ दालिमपा० १५ लज्जूपा० १६ नालियेरपा० १७ करीरपा० १८ कोलपा० १९
आमलपा० २० चिंचापा० २२ अन्नयरं वा तहप्पगारं पाणगजातं सअट्टियं सकणुयं सवीयगं अस्संजए भिक्खुपडि-
याए छन्देण वा दूसेण वा बालगेण वा आविलियाण परिवीलियाण परिसवियाण आहट्टु दलइज्जा तहप्पगारं पाणगजायं
अफा० लाभे संते नो पडिगाहिज्जा ॥ (सू० ४३) ॥

स भिक्षुर्गृहपतिकुलं प्रविष्टः सन् यत्पुनरेवंभूतं पानकजातं जानीयात्, तद्यथा—‘अंवगपाणगं वे’त्यादि सुगमं, नवरं
‘मुहिया’ द्राक्षा कोलानि-चदराणि, एतेषु च पानकेषु द्राक्षावदराम्बिलिकादिकतिचित्तानकानि-तत्क्षणमेव संमर्द्धं क्रि-
यन्ते अपराणि त्वान्नाम्नाडकादिपानकानि द्वित्रादिदिनसन्धानेन विधीयन्त इत्येवंभूतं पानकजातं तथाप्रकारमन्यदपि
‘सास्थिकं’ सहास्थिना कुलकेन यद्दत्तते, तथा सह कणुकेन-त्वगाद्यवयवेन यद्दत्तते, तथा बीजेन सह यद्दत्तते, अस्थि-
बीजयोश्चामलकादौ प्रतीतो विशेषः, तदेवंभूतं पानकजातम् ‘असंयतः’ गृहस्थो भिक्षुमुद्दिश्य-साध्वर्थं द्राक्षादिकमामर्द्धं
पुनर्वशात्त्वग्निष्पादितच्छब्दकेन वा, तथा दूंसं-वखं तेन वा, तथा ‘बालगेण’ति गयादिवालधिवालनिष्पन्नचालनेकेन सुघ-
रिकागृहकेन वा इत्यादिनोपकरणेनारथ्याद्यपनयनार्थं सकृदापीड्य पुनः पुनः परिपीड्य, तथा परित्त्राव्य निर्गाल्याहृत्य

च साधुसमीपं दद्यादिति, एवंप्रकारं पानकजातमुद्गमदोषदुष्टं सत्यपि लाभे न प्रतिगृह्णीयात्, ते चामी उद्गमदोषाः—
 “आहाकम् १ हेसिअ २ पूतीकम्मे ३ अ मीसजाए अ ४ । ठवणा ५ पाहुडियाए ६ पाओअर ७ कीय ८ पामिच्चे ९
 ॥ १ ॥ परियट्टिए १० अभिहडे ११ उब्भिन्ने १२ मालोहडे १३ इअ । अच्छेज्जे १४ अणिसट्ठे १५ अज्झोअए १६ अ
 सोलसमे ॥ २ ॥” साध्वर्थं यत्सच्चित्तमचित्तीक्रियते अचित्तं वा यत्सच्यते तदाधाकर्म १ । तथाऽऽत्सार्थं यत्पूर्वसिद्धमेव
 लडुकचूर्णकादि साधुमुद्दिश्य पुनरपि [संत] गुडादिनां संस्क्रियते तदुद्देशिकं सामान्येन, विशेषतो विशेषसूत्रादवगन्तव्य-
 मिति २ । यदाधाकर्माद्यवयवसम्भिन्नं तत्पूतीकर्म ३ । संयतासंयताद्यर्थमादेरारभ्याहारपरिपाको मिश्रम् ४ । साध्वर्थं
 क्षीरादिस्थापनं स्थापना भण्यते ५ । प्रकरणस्य साध्वर्थमुत्सर्पणमवसर्पणं वा प्राभृतिका ६ । साधुनुद्दिश्य गवाक्षादिप्रका-
 शकरणं वहिर्वा प्रकाशे आहारस्य व्यवस्थापनं प्रादुष्करणम् ७ । द्रव्यादिविनिमयेन स्वीकृतं क्रीतम् ८ । साध्वर्थं यदन्य-
 स्मादुच्छिन्नकं गृह्यते तत्सामिचंति ९ । यच्छाल्योदनादि कोद्रवादिना प्रातिवेशिकगृहे परिबर्त्थ्य ददाति तत्परिवर्त्तितम्
 १० । यद्गृहादेः साधुवसतिमानीय ददाति तदाहृतम् ११ । गोमयाद्युपलिप्तं भाजनमुद्दिद्य ददाति तदुद्भिन्नम् १२ ।
 मालाद्यवस्थितं निश्रेण्यादिनाऽवतार्य ददाति तन्मालाहृतम् १३ । भृत्यादेराच्छिद्य यदीयते तदाच्छेद्यम् १४ । सामान्यं
 श्रेणीभक्तकांथेकस्य ददतोऽनिसृष्टम् १५ । स्वार्थमधिश्रयणादौ कृते पश्चात्तन्दुलादिप्रसृत्यादिप्रक्षेपादध्यवपूरकः १६ ।
 तदेवमन्यतमेनापि दोषेण दुष्टं न प्रतिगृह्णीयादिति ॥ पुनरपि भक्तपानविशेषमधिकृत्याह—

से भिक्खू वा० २ आगंतारेसु वा आरामागारेसु वा गाहावईगिहेसु वा परियावसहेसु वा अन्नगंधाणि वा पाणगंधाणि वा सुर-
भिगंधाणि वा आपाय २ से तत्थआसायपडियाए मुच्छिप गिद्धे गलिप अज्जोववन्ने जहो गंधो २ नो गंधमाघाइजा (सू० ४४)

‘आगंतारेसु व’त्ति पत्तनाद्धहिर्गहेसु, तेपु ह्यागत्यागत्य पथिकादयस्तिष्ठन्तीति, तथाऽऽरामगृहेसु वा गृहपतिर्गृहेसु वा ‘प-
र्यावसथेषु’ इति भिक्षुकादिमठेषु वा, इत्येवमादिष्वन्नपानगन्धान् सुरभीनाम्रायाप्राय स भिक्षुस्तेज्वास्वादनप्रतिज्ञया मूर्च्छितो
गृह्णो ग्रथितोऽध्युपपन्नः सन्नहो! गन्धः अहो! गन्ध इत्येवमादरवान् न गन्धं जिघ्रेदिति ॥ पुनरप्याहारमधिकृत्याह—

से भिक्खू वा २ से जं० सालुयं वा विरालियं वा सासवनालियं वा अन्नयरं वा तहप्पगारं- आमगं असत्थपरिणयं अ-
फासु० । से भिक्खू वा० से जं पुण० पिप्पलं वा मिरियं वा मिरियचुण्णं वा सिंगेरं वा सिंगेरचुण्णं
वा अन्नयरं वा तहप्पगारं वा आमगं वा असत्थ प० । से भिक्खू वा० से जं पुण पलंबजायं जाणिजा, तंजहा—
अंनपलं वा अंबाडगपलं वा तालप० शिञ्जिरिप० सुरहि० सह्रप० अन्नयरं तहप्पगारं पलंबजायं आमगं असत्थप० ।
से भिक्खू ५ से जं पुण पवालजायं जाणिजा, तंजहा—आसोद्धपवालं वा निगोहप० पिळुंबुप० निपूरप० सह्रइप०
अन्नयरं वा तहप्पगारं पवालजायं आमगं असत्थपरिणयं० । से भि० से जं पुण० सरडुयजायं जाणिजा, तंजहा—सरडुयं
वा कविट्टसर० वाडिमसर० विहस० अन्नयरं वा तहप्पगारं सरडुयजायं आमं असत्थ परिणयं० । से भिक्खू वा० से जं पु०
तंजहा—उंवरमंथुं वा नगोहमं० पिळुंबुमं० आसोत्थमं० अन्नयरं वा तहप्पगारं वा मंथुजायं आमयं दुरुकं साणुवीयं
अफासुयं० ॥ (सू० ४५) ॥

‘उच्छुमेरंगं’ति अपनीतत्वगिधुगण्डिका ‘अंककरेलुअं वा’ इत्येवमादीन् वनस्पतिविशेषान् जलजान् अन्यद्वा तथाप्रकारमामम्-अशत्रोपहतं नो प्रतिगृह्णीयादिति ॥ स भिधुर्यपुनरेवं जानीयात्, तद्यथा—‘उत्सलं’ नीलोत्पलादिनालं-तस्यैवाधारः, ‘भिसं’ पद्मकन्दमूलं ‘भिसमुणालं’ पद्मकन्दोपरिधित्तिनी लता ‘पोक्खलं’ पद्मकेसरं ‘पोक्खलविभंगं’ पद्मकन्दः अन्यद्वा तथाप्रकारमामम्-अशत्रोपहतं न प्रतिगृह्णीयादिति ॥

से भिक्खू वा २ से जं पु० अगधीयाणि वा मूलवीयाणि वा खंथवीयाणि वा पोर्दवी० अगजायाणि वा मूलजा० खंधजा० पोर्जा० नन्नत्थ त्थल्लिमत्थए ण वा त्थल्लिसीसे ण वा नालियेरमत्थएण वा खल्लूरिमत्थएण वा तालम० अन्नयरं वा तह० । से भिक्खू वा २ से जं० उच्छुं वा काणगं वा अंगारियं वा संमिस्सं विगदूमियं वित्त(त्त)ग्गं वा कंदलीऊसुगं अन्नयरं वा तहप्पगा० । से भिक्खू वा० से जं० लसुणं वा लसुणपत्तं वा ल० नालं वा लसुणकंदं वा ल० चोयंगं वा अन्नयरं वा० । से भिक्खू वा० से जं० अच्छियं वा कुंभिपफं तिंदुगं वा वेळुगं वा कासवनालियं वा अन्नयरं वा तहप्पगारं आमं असत्थ-प० । से भिक्खू वा० से जं० कणं वा कणकुंडगं वा कणपूयलियं वा चाउलं वा चाउलपिट्ठं वा तिलं वा तिलपिट्ठं वा तिलपप्प-डगं वा अन्नयरं वा तहप्पगारं आमं असत्थप० लाभे संते नो प०, एवं एल्लु तस्स भिक्खुस्स सामगियं ॥ (सू० ४८)

२-१-१-८ ॥ पिण्डैपणायामट्टम उदेशकः ॥

स भिधुर्यपुनरेवं जानीयात्, तद्यथा—‘अग्रवीजानि’ जपाकुसुमादीनि ‘मूलवीजानि’ जात्यादीनि ‘स्कन्धवीजानि’ सल्लस्यादीनि ‘पर्ववीजानि’ इक्ष्यादीनि, तथा अग्रजातानि मूलजातानि स्कन्धजातानि पर्वजातानीति, ‘णन्नत्थ’त्ति नान्य-

स्मादग्नादेरानीयान्यत्र प्ररोहितानि किन्तु तत्रैवाग्नादौ जातानि, तथा 'तकली-कन्दली 'ण' इति वा-
 क्पालद्वारे तन्मस्तकं-तन्मध्यवर्ती गर्भः, तथा 'कन्दलीचीर्य' कन्दलीस्तवकः, एवं नालिकेरादेरपि द्रष्टव्यमिति, अथवा
 कन्दल्यादिमस्तकेन सहशमन्यद्यच्छिन्नानन्तरमेव ध्वंसमुपयाति तत्तथाप्रकारमन्यदामम्-अशस्त्रपरिणतं न प्रतिगृहीयादि-
 ति ॥ स मिथुर्यपुनरेवं जानीयात्, तद्यथा-इक्षुं वा 'काणगं'ति व्याधिविशेषात्सच्छिद्रं, तथा 'अंगारकितं' विवर्णीभूतं,
 तथा 'सम्मिश्रं' स्फुटितत्वक् 'विगटूमियं'ति घृकैः शृगालैर्वा ईपद्भक्षितं, न ह्येतावता रन्धाद्युपद्रवेण तन्मासुकं भवतीति
 सूत्रोपन्यासः, तथा वेत्रायं 'कंदलीकसुयं'ति कन्दलीमध्यं, तथाऽन्यदप्येयंप्रकारमामम्-अशस्त्रोपहृतं न प्रतिगृहीयादिति ॥
 एवं लशुनसूत्रमपि सुगमं, नवरं 'चोअगं'ति क्रोशिकाकारा लशुनस्य बाह्यत्वक्, सा च यावत्सार्द्रा तावत्सच्चित्तेति ॥ 'अ-
 च्छियं'ति घृधविशेषफलं 'तेदुयं'ति टेम्बरूयं 'वेलुयं'ति विल्वं 'कासवनालियं'ति श्रीपर्णीफलं, कुम्भीपक्कशब्दः प्रत्येकम-
 भिसंबध्यते, एतदुक्तं भवति-न्यदच्छिकफलादिगर्त्तादावप्राप्तपाककालमेव बलात्पाकमानीयते तदामम्-अपरिणतं न प्रति-
 गृहीयादिति ॥ 'कणम्' इति शाल्यादेः कणिकास्तत्र कदाचिन्नाभिः संभवेत् 'कणिककुण्डं' कणिकाभिर्मिश्राः कुकुसाः
 'कणपूयलिअं'ति कणिकाभिर्मिश्राः पूयलिकाः कणपूलिकाः, अत्रापि मन्दपक्वादौ नाभिः संभाव्यते, शेषं सुगमं यावत्तस्य
 भिक्षोः 'सामग्र्यं' सम्पूर्णं भिक्षुभाय इति ॥ प्रथमस्याष्टमोद्देशकः समाप्तः ॥

उक्तोऽष्टमोद्देशकः, साम्प्रतं नवम आरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इहानन्तरमनेपणीयपिण्डपरिहार उक्तः, इहापि प्रकारान्तरेण स एवाभिधीयते—

इहं खलु पार्शनं वा ४ संतोऽद्या सङ्घा भवति, गाहावई वा जाव कम्मकरी वा, तेसिं च णं एवं युत्तपुब्बं भवइ—जे इमे भवन्ति समणा भगवंता सीलवंतो वयवंतो गुणवंतो संजया संबुडा वंभयारी उवरया भेहुणाओ धम्माओ, नो खलु एएसिं कप्पइ आहाकम्मिए असणे वा ४ मुत्तए वा पायए वा, से जं पुण इमं अम्हं अप्पणो अट्टाए निट्ठियं तं असणं ४ सब्बमेयं समणाणं निसिरामो, अवियाइं वयं पच्छा अप्पणो अट्टाए असणं वा ४ चेइस्सामो, एयप्पगारं निग्घोसं सुष्वा निसम्म तहप्पगारं असणं वा ४ अफासुयं० ॥ (सू० ४९)

‘इहे’ति वाक्योपन्यासे प्रज्ञापकक्षेत्रे वा, खलुशब्दो वाक्यालङ्कारे प्रज्ञापकाद्यपेक्षया प्राच्यादौ दिशि सन्ति-विद्यन्ते पुरुषाः तेषु च केचन श्रद्धालवो भवेयुः ते च श्रावकाः प्रकृतिभद्रका वा, ते चामी—गृहपतिर्यावत्कर्मकरी वेत्ति, तेषां चेदमुक्तपूर्वं भवेत्—‘णम्’ इति वाक्यालङ्कारे, ये इमे ‘श्रमणाः’ साधवो भगवन्तः ‘शीलवन्तः’ अष्टादशशीलाङ्गसहस्रधारिणः ‘व्रतवन्तः’ रात्रिभोजनविरमणपष्टपञ्चमहाव्रतधारिणः ‘गुणवन्तः’ पिण्डविशुद्ध्याद्युत्तरगुणोपेताः ‘संयताः’ इन्द्रियोन्द्रियसंयमवन्तः ‘संवृताः’ पिहितान्नवद्वाराः ‘ब्रह्मचारिणः’ नवविधब्रह्मगुसिगुप्ताः ‘उपरता मैथुनाद्धर्मात्’ अष्टादशविकल्पब्रह्मोपेता(संयताः); एतेषां च न कल्पते आधाकर्मिकमशनादि भोक्तुं पातुं वा, अतो यदात्मार्थमस्माकं निष्ठितं सिद्धमशनादि ४ तत्सर्वमेतेभ्यः श्रमणेभ्यः ‘णिसिरामो’त्ति प्रयच्छामः, अपि च—वयं पश्चादात्मार्थमशनाद्यन्यत् ‘चेत-

यिव्यामः' सङ्कल्पयिव्यामो निर्वर्त्तयिव्याम इतियावत्, तदेवं साधुरेवं 'निर्घोषं' ध्वनिं स्वत एव श्रुत्वाऽन्यतो वा कुतश्चित् 'निशम्य' ज्ञात्वा तथाप्रकारमशनादि पश्चात्कर्मभयादप्राप्तुकमित्यनेयणीयं मत्वा लाभे सति न प्रतिगृहीयादिति ॥
 किञ्च—

से भिक्खू वा० वसमाणे वा गामाणुगामं वा दूइज्जमाणे से जं० गामं वा जाव रायहाणि वा इमंसि खलु गामंसि वा रायहाणिस्सि वा संतेगइयस्स भिक्खुस्स पुरेसंथुया वा पच्छासंथुया वा परिवसंति, तंजहा—गाहावई वा जाव कम्म० तहप्पगाराई कुलाई नो पुब्बामेव भत्ताए वा निक्खमिज्ज वा पविसेज्ज वा २, केवली बूया—आयाणमेयं, पुरा पेहाए तस्स परो अट्टाए असणं वा ४ उवकरिज्ज वा उवक्खडिज्ज वा, अह भिक्खूणं पुब्बोवइट्ठा ४ जं नो तहप्पगाराई कुलाई पुब्बामेव भत्ताए वा पाणाए वा पविसिज्ज वा निक्खमिज्ज वा २, से तमायाय एंगंतमवक्कमिज्जा २ अणावायमसंलोए चिट्ठिज्जा, से तत्थ कालेणं अणुपविसिज्जा २ तत्थियेयेरोहिं कुलेहिं सामुदाणियं एसियं वेसियं पिंडवायं एसित्ता आहारं आहारिज्जा, सिया से परो कालेण अणुपविट्ठस्स आहाकम्मियं असणं वा उवकरिज्ज वा उवक्खडिज्ज वा तं चेगइओ तुसिणीओ उवेहेज्जा, आहडमेव पच्चाइक्खिस्सामि, माइट्ठाणं संफासे, नो एवं करिज्जा, से पुब्बामेव आलोइज्जा—आउसोत्ति वा मइणित्ति वा! नो खलु मे कप्पइ आहाकम्मियं असणं वा ४ भुत्तए वा पायए वा, मा उवकरोहि मा उवक्खडेहि, से सेवं वयं तस्स परो आहाकम्मियं असणं वा ४ उवक्खडवित्ता आहट्टु दलइज्जा तहप्पगारं असणं वा० अफ्फासुयं० ॥ (सू० ५०)

स भिक्षुर्यपुनरेवं जानीयात्, तद्यथा—ग्रामं वा यावद्राजधानीं वा, अस्मिंश्च ग्रामादौ 'सन्ति' विद्यन्ते कस्यचिद्भिक्षोः

'पूर्वसंस्तुताः' पितृव्यादयः 'पथ्यात्संस्तुता वा' श्वशुरादयः, ते च तत्र वद्धगृहाः प्रवन्धेन प्रतिवसन्ति, ते चामी-गृहप-
 तिर्वा यावत्कर्मकरी वा, तथाप्रकाराणि च कुलानि भक्षपानाद्यर्थं न प्रविशेत् नापि निष्क्रामेत्, स्वमनीषिकापरिहारा-
 र्थमाह-केवली ब्रूयात्कर्मोपादानमेतत्, किमिति?, यतः पूर्वमेवैतत् 'प्रत्युपेक्षेत' पर्यालोचयेत्, तथा 'एतस्य' भिक्षोः कृते
 'परः' गृहस्योऽशनाद्यर्थम् 'उपकुर्यात्' ढौक्येदुपकरणजातम्, 'उक्त्वडेज्ज'त्ति तदशनादि पचेद्वेति, 'अथ' अनन्तरं भि-
 क्षूणां पूर्वोपदिष्टमेतत्प्रतिज्ञादि, यथा-नो तथाप्रकाराणि स्वजनसम्बन्धीनि कुलानि पूर्वमेव-भिक्षाकालादारत एव भक्ता-
 द्यर्थं प्रविशेद्वा निष्क्रामेद्वेति । यद्विधेयं तद्दर्शयति--'से तमादाये'ति 'सः' साधुः 'एतत्' स्वजनकुलम् 'आदाय' ज्ञात्वा
 केनचित्स्वजनेनाज्ञात एवैकान्तमपक्रामेद्, अपक्रम्य च स्वजनाद्यनापातेऽनालोकै च तिष्ठेत्, स च तत्र स्वजनसम्बद्ध-
 ग्रामादौ 'कालेन' भिक्षाऽग्रसरेणानुप्रविशेत्, अनुप्रविश्य च 'इतरेतरेभ्यः कुलेभ्यः' स्वजनरहितेभ्यः 'एसियं'ति एषणी-
 यम्-उद्गमादिदोपरहितं 'वेसियं'ति वेपमात्रादवासयुत्पादनादिदोपरहितं 'विण्डपातं' भिक्षाम् 'एपित्वा' अन्विव्य एव-
 भूतं ग्रसैपणादोपरहितमाहारमाहारयेदिति । ते चामी उत्पादनादोपाः, तद्यथा--"धाई १ दूइ २ निमित्ते ३ आजीव ४
 वणीमगे ५ तिगिच्छा ६ य । कोहे ७ माणे ८ माया ९ लोभे १० य ह्यन्ति दस एए ॥ १ ॥ पुण्डिपच्छासंथव ११ विजा
 १२ मंते १३ अ चुण्ण १४ जोगे १५ य । उत्पायणाय दोसा सोलसमे मूलकम्मे य १६ ॥ २ ॥" तत्राशनाद्यर्थं दातु-
 रपत्योपकारे वर्त्तत इति धात्रीपिण्डः १, तथा कार्यसङ्घट्टनाय दील्यं विधत्ते इति दूतीपिण्डः २, निमित्तम्-अङ्गुष्ठमश्रादि
 तदवाप्तौ निमित्तपिण्डः ३, तथा जाल्याद्याजीवनादवाप्त आजीविकापिण्डः ४, दातुर्यस्मिन् भक्तिस्तत्प्रशंसतयाऽवाप्तौ च-

गीमगपिण्डः ५, सूक्ष्मेतरचिकित्स्याऽद्याप्तश्चिकित्सापिण्डः ६, एवं क्रोधमानमायालोभैरवाप्तः क्रोधादिपिण्डः १०, भि-
 क्षादानात्पूर्वं पश्चाद्वा दातुः 'कर्णायते भवानि'त्येवं संस्तवादवाप्तः पूर्वपश्चात्संस्तवपिण्डः ११, विद्ययाऽवाप्तो विद्यापिण्डः
 १२, तथैव मन्त्रजापावाप्तो मन्त्रपिण्डः १३, वशीकरणार्थं द्रव्यचूर्णादवासश्चूर्णपिण्डः १४, योगाद्-अञ्जनादेरवाप्तो
 योगपिण्डः १५, यदनुष्ठानान्नाहर्भशातनादेर्मूलमवाप्यते तद्विधानादवाप्तो मूलपिण्डः १६, तदेवमेते साधुसमुत्थाः षोडशोत्पा-
 दनादोपाः । आसैपणादोपाश्चामी—“संजोअणा १ पमाणे २ इंगाले ३ धूम ४ कारणे ५ चेव ।” तत्राहारलोलुपतया
 दधिगुहादेः संयोजनां विदधतः संयोजनादोपः १, द्वात्रिंशत्कवलप्रमाणतिरिक्तमाहारमाहारयतः प्रमाणदोपः २, तथा-
 ऽऽहाररागाह्लाद्द्विद् भुञ्जानस्य चारित्राङ्गारत्वापादनादङ्गारदोपः ३, तथाऽन्तप्रान्तादावाहारद्वेषाच्चारित्रस्याभिधूमनाद्भू-
 तदोपः ४, वेदनादिकारणमन्तरेण भुञ्जानस्य कारणदोपः ५, इत्येवं वेपमात्रावाप्तं आसैपणादिदोपरहितः सत्राहारमा-
 हारयेदिति । अथ कदाचिदेवं स्यात्, सः 'परः' गृहस्थः कालेनानुप्रविष्टस्यापि भिक्षोराधाकर्मिकमशनादि विदध्यात्,
 तच्च कश्चित्साधुस्तूष्णीभावेनोत्प्रेक्षत, किमर्थम्?, आहृतमेव प्रत्याख्यास्यामीति, एवं च मातृस्थानं संस्पृशेत्, न चैवं
 कुर्यात्, यथा च कुर्यात्तद्दर्शयति—स पूर्वमेवं 'आलोकयेत्' दत्तोपयोगो भवेत्, हृष्टा चाहारं संस्क्रियमाणमेवं वदेद्-
 यथा अमुक! इति वा भगिनि! इति वा न खलु मम कल्पत आधाकर्मिक आहारो भोक्तुं वा पातुं वाऽतस्तदर्थं यत्नो न
 सिद्धः...

लभे सति

से भिक्खू वा से जं० मंसं वा मच्छं वा भञ्जिज्जाणं पेष्णए तिल्लपूयं वा आप्पसाए उक्खव्वडिज्जाणं पेष्णए नो रत्थं २
उवसंफमिणु ओभासिज्जा, नत्तए गिलाणणीसाए ॥ (सू० ५१)

स पुनः साधुर्यदि पुनरेयं जानीयात्, तद्यथा-मांसं वा मत्स्यं वा 'भज्यमान'मिति पच्यमानं तैलप्रधानं वा पूयं, तच्च किमर्थं क्रियते इति दर्शयति-यसिन्नायाते कर्मण्यादिश्यते परिजनः स आदेशः-प्राघूर्णकस्तदर्थं संस्क्रियमाणमाहारं प्रेक्ष्य लोडुपतया 'नो' नैव 'खद्धं २'ति शीघ्रं २, द्विर्वचनमादरव्यापनार्थमुपसंक्रम्यावभाषेत-याचेत, अन्यत्र ग्लानादिकार्यादिति ॥

से भिक्खू वा० अन्नयरं भोयणजायं पडिगाहिता सुन्धि सुन्धि शुया दुन्धि २ परिट्ठवेइ, माइट्ठाणं संफासे, नो एवं करिज्जा । सुन्धि वा दुन्धि वा सव्वं शुंजिज्जा नो किंचिवि परिट्ठविज्जा ॥ (सू० ५२)

स मिधुरन्यतरद् भोजनजातं परिगृह्य सुरभि सुरभि भक्षयेत् दुर्गन्धं २ परित्यजेत्, धीप्सायां द्विर्वचनं, मातृस्थानं चैवं संस्पृशेत्, तच्च न कुर्यात्, यथा च कुर्यात् तद्दर्शयति-सुरभि वा दुर्गन्धं वा सर्वं भुञ्जीत न परित्यजेदिति ॥

से भिक्खू वा २ अन्नयरं पाणराजायं पडिगाहिता पुक्कं २ आविइत्ता कसायं २ परिट्ठवेइ, माइट्ठाणं संफासे, नो एवं करिज्जा । पुक्कं पुक्केइ वा कसायं कसाइ वा सव्वमेयं शुंजिज्जा, नो किंचिवि परि० ॥ (सू० ५३)

एवं पानकसूत्रमपि, नवरं वर्णगन्धोपेतं पुष्पं तद्विपरीतं कपायं, धीप्सायां द्विर्वचनं, दोषश्चानन्तरसूत्रयोराराहारगार्ह्यात् सूत्रार्थहानिः कर्मबन्धश्चेति ॥

से भिक्त्वा० बहुपरियावन्नं भोयणजायं पडिगाहिता वहवे साहम्मिया तथ वसंति संभोइया समणुत्ता अपरिहारिया
 अदूरगया, तेसि अणालोइया अणामंते परिट्टेवेइ, माइंटाणं संफासे, नो एवं करेज्जा, से तमायाए तथ गच्छिज्जा २ से
 पुव्यामेर आलोइज्जा—आउसंतो समणा ! इमे मे असणे वा पाणे वा ४ बहुपरियावन्ने तं सुंजइ णं, से सेवं वयंतं परो व-
 इज्जा—आउसंतो समणा ! आहारमेयं असणं वा ४ जावइयं २ सरइ तावइयं २ भुक्खामो वा पाहामो वा सब्बमेयं परिस-
 डइ सब्बमेयं भुक्खामो वा पाहामो वा ॥ (सू० ५४)

स भिक्षुर्वहशनादि पर्यापन्नं-लब्धं परिगृह्य बहुभिर्वा प्रकरैराचार्यग्लानप्राघूर्णकाद्यर्थं दुर्लभद्रव्यादिभिः पर्यापन्नमा-
 हारजातं परिगृह्य तद्बहुत्वान्नोक्तुमसमर्थः, तत्र च साधर्मिकाः सम्भोगिकाः समनोज्ञा अपरिहारिका एकार्थाश्चालापकाः,
 इत्येतेषु सत्स्वदूरगतेषु वा ताननापृच्छ्य प्रमादितया 'परिष्ठापयेत्' परित्यजेत्, एवं च मातृस्थानं संस्पृशेत्, नैवं कुर्यात्,
 यद्य कुर्यात्तद्दर्शयति-स भिक्षुस्तदधिकमाहारजातं परिगृह्य तत्समीपं गच्छेद्, गत्वा च पूर्वमेव 'आलोकयेत्' दर्शयेत्,
 एवं च ब्रूयाद्-आयुष्मन् ! श्रमण ! ममैतदशनादि बहु पर्यापन्नं नाहं भोक्तुमलमतो यूयं किञ्चिद् भुङ्क्ष्वं, तस्य चैवं व-
 दतः स परो ब्रूयाद्-यावन्मात्रं भोक्तुं शक्नुमस्तावन्मात्रं भोक्ष्यामहे पास्यामो वा, सर्वे वा 'परिशदति' उपयुज्यन्ते तत्सर्वं
 भोक्ष्यामहे पास्याम इति ॥

से भिक्त्वा वा २ से जं० असणं वा ४ परं समुरिस्स वहिया नीदहं जं परोहि असमणुत्तायं अणिसिद्धं अफा० जाव नो

पङ्किकाङ्गा जं परोहिं समणुष्णायं समं णिसिद्धं फासुयं जाव पङ्किकाङ्गा, एवं खलु तस्स त्रिपलुस्स भिक्खुणीए वा सामगियं (सू० ५५) ॥ २-१-१-९ ॥ पिण्डैपणायां नवम उद्देशकः ।

स पुनर्यदेवंभूतमाहारजातं जानीयात्, तद्यथा—‘परं’ चारभटादिकमुद्दिश्य गृहान्निष्क्रान्तं यच्च परैर्यदि भवान् क-
 सौचिहृदाति ददात्वित्येवं समनुज्ञातं नेतुर्दातुर्वा स्वामित्येनानिष्टदं वा तद् बहुदोषपुष्टत्वाद्प्राप्तुकमनेपणीयमिति मत्वा
 न प्रतिगृहीयात्, तद्विपरीतं तु प्रतिगृहीयादिति, एतत्तस्य भिक्षोः सामग्र्यमिति ॥ प्रथमाध्ययनस्य नवमोद्देशकः परि-
 समाप्तः ॥

बुद्धो नवमोऽधुना दशम आरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इहानन्तरं पिण्डग्रहणविधिः प्रतिपादितः, इह तु
 साधारणादिपिण्डायाप्ती वसती गतेन साधुना यद्विधेयं तद्दर्शयितुमाह—

से एगइओ साहारणं वा पिंडवायं पङ्किकाङ्गा ते साहम्मिए अणापुच्छित्ता जस्स जस्स इच्छइ तस्स तस्स खद्धं यद्धं
 वल्लं, माइट्ठणं संफासे, नो एवं करिज्जा । से तमायाय तथ गच्छिज्जा २ एवं वइज्जा—आउसंतो समणा ! संति मम
 पुरेसंथुया वा पच्छ० तंजहा—आयरिए वा १ उवज्जाए वा २ पवित्ती वा ३ धेरे वा ४ गणी वा ५ गणहरे वा ६
 गणावच्छेइएं वा ७ अबियाइं एएसिं सद्धं सद्धं दाहामि, सेणेवं वयंतं परो वइज्जा—कामं खलु आउसो ! अहापज्जातं
 निसिराहि, जावइयं २ परो वदइ तावइयं २ निसिरिज्जा, सब्बमेवं परो वयइ सब्बमेयं निसिरिज्जा ॥ (सू० ५६)

‘सः भिक्षुः ‘एकतरः’ कश्चित् ‘साधारणं’ बहूनां सामान्येन दत्तं वाशब्दः पूर्वोत्तरापेक्षया पक्षान्तरद्योतकः पिण्डपातं परिगृह्य तान् साधर्मिकाननापृच्छ्य यस्मै यस्मै रोचते तस्मै तस्मै स्वमनीषिकया ‘खड्गं खड्गं’ति प्रभूतं प्रभूतं प्रयच्छति, एवं च मातृस्थानं संसृशेत् तस्मान्नैवं कुर्यादिति ॥ असाधारणपिण्डवासावपि यद्विधेयं तद्वर्शयति—

‘सः’ भिक्षुः ‘तम्’ एषणीयं केवलवेपावासं पिण्डमादाय ‘तत्र’ आचार्याद्यन्तिके गच्छेत्, गत्वा चैवं वदेद्, यथा- आयुष्मन्! श्रमण! ‘सन्ति’ विद्यन्ते मम ‘पुरःसंस्तुताः’ यदन्तिके प्रत्रजितस्तत्सम्बन्धिनः ‘पश्चात्संस्तुता वा’ यदन्तिकेऽधीतं श्रुतं वा तत्सम्बन्धिनो वाऽन्यत्रावासिताः, तांश्च स्वनामग्राहमाह, तद्यथा—‘आचार्यः’ अनुयोगधरः १ ‘उपाध्यायः’ अध्यापकः २ प्रवृत्तिर्यथायोगं वेद्यावृत्त्यादौ साधूनां प्रवर्तकः ३, संयमादौ सीदतां साधूनां स्थिरीकरणात्स्थविरः ४, गच्छाधिपो गणी ५, यस्त्वाचार्यदेशीयो गुर्वदेशात् साधुगणं गृहीत्वा पृथग्विहरति स गणधरः ६, गणावच्छेदकस्तु गच्छकार्यचिन्तकः ७, ‘अवियाइ’ति इत्येवमादीनुद्दिश्यैतद्वदेद्—यथाऽहमेतेभ्यो युष्मदनुज्ञया ‘खड्गं खड्गं’ति प्रभूतं प्रभूतं दास्यामि, तदेवं विज्ञप्तः सन् ‘परः’ आचार्यादिर्यावन्मात्रमनुजानीते तावन्मात्रमेव ‘निसृजेत्’ दद्यात् सर्वा-नुज्ञया सर्वं वा दद्यादिति ॥ किञ्च—

से एवाइओ मणुअं भोयणजायं पडिगाहित्ता पंतेण भोयणेण पलिच्छापइ मा मेयं दाइयं संतं दट्ठणं सयमाइए आयरिए वा जाव गणावच्छेए वा, नो रत्तु मे कस्सइ किञ्चि वायव्वं सिया, माइहाणं संफासे, नो एवुं करिज्जा । से तमाथाए

तथ गच्छिञ्जा २ पुब्बामेव उच्चाणए हत्थे पडिगगहं कट्टु इमं तल्लु इमं खल्लुसि आलोइञ्जा, नो किञ्चिवि णिगूहिञ्जा ।
 से एगइओ अन्नयरं भोयणजायं पडिगाहिच्चा भइयं २ सुवा विवन्नं विरसमाइइइ, माइ०, नो एयं० ॥ (सू० ५७)

सुगमं, यावन्नैवं कुर्यात्, यच्च कुर्यात्तद्दर्शयति—‘सः’ मिथुः ‘तं’ पिण्डमादाय ‘तत्र’ आचार्याद्यन्तिके गच्छेद्, गत्वा
 च सर्वं यथाऽप्रस्थितमेव दर्शयेत्, न किञ्चित् ‘अवगूहयेत्’ प्रच्छादयेदिति ॥ साम्प्रतमदतो मातृस्थानप्रतिषेधमाह—

‘सः’ मिथुः ‘एकतरः’ कश्चित् ‘अन्यतरत्’ वर्णाद्युपेतं भोजनजातं परिगृह्यादत्रैव रसगृह्युतया भद्रकं २ भुक्त्वा यद्
 ‘विवर्णम्’ अन्तप्रान्तादिकं तस्मतिथये ‘समाहरति’ आनयति, एवं च मातृस्थानं संस्पृशेत्, न चैवं कुर्यादिति ॥ किञ्च—

से भिक्खू वा० से ज० अंतरुच्छियं वा उच्छुगडियं वा उच्छुचोयगं वा उच्छुसालगं वा उच्छुडालगं वा
 सिंवलं वा सिंवलथालगं वा अस्सि तल्लु पडिगगहियंसि अप्पे भोयणजाए वहुउज्झियधम्मिए तहप्पगारं अंतरुच्छुयं वा०
 अफा० ॥ से भिक्खू वा २ से जं० वहुअट्टियं वा मंसं वा मच्छं वा वहुकंटयं अस्सि खल्लु० तहप्पगार वहुअट्टियं वा मंसं०
 लाभे संतो० । से भिक्खू वा० सिया णं परो वहुअट्टिणं मंसेण वा मच्छेण वा उवनिमंतिञ्जा—आउसंतो समणा ! अभि-
 कंतरसि वहुअट्टियं मंसं पडिगाहिच्चाए ? एयप्पगारं निग्घोसं सुवा निसम्म से पुब्बामेव आलोइञ्जा—आउसोत्ति वा २
 नो तल्लु मे कप्पइ वहु० पडिगा०, अभिकंतरसि मे वाउं जावइयं तावइयं पुगलं दलयहि, मा य अट्टियाइं, से सेवं
 वयंतस्स परो अभिहट्टु अंतो पडिगगहंसि वहु० परिभाइत्ता निहट्टु दलइञ्जा, तहप्पगारं पडिगगहं परहत्थंसि वा पर-
 पायसि वा अफा० नो० । से आइच्च पडिगाहिप सिया तं नोहित्ति वइञ्जा नो अणिहित्ति वइञ्जा, से तमायाय एयंतम-

वफमिजा २ अहे आरामंसि वा अहे उवस्सयंसि वा अप्पडे जाव संताणए मंसंगं मच्छंगं भुञ्जा अट्टियाइं कंटाए गहाय
 से तमायाय एंगंतमवफमिजां २ अहे झामयंडिलंसि वा जाव पमल्लिय पमल्लिय परट्टविजा ॥ (सू० ५८)

स भिधुर्यपुनरेयंभूतमाहारजातं जानीयात्, तद्यथा—‘अंतरुच्छुअं व’त्ति इधुपर्वमध्यम् ‘इधुगंडियं’ति सपर्वेशुशकलं
 ‘चोयगो’ पीलितेशुच्छोदिका ‘मेरुकं’ त्यत्रं ‘सालगं’ति दीर्घशाखा ‘डालगं’ति शाखैकदेशः ‘सिंवलि’न्ति मुद्गादीनां विध्वस्ता
 फलिः ‘सिंवलियालगं’ति यह्यादिफलीनां स्थाली फलीनां वा पाकः, अत्र चैवंभूते परिगृहीतेऽप्यन्तरिक्ष्वादिकेऽल्पमश-
 नीयं बहुपरित्यजनधर्मकमिति मत्वा न प्रतिगृह्णीयादिति ॥ एवं मांससूत्रमपि नेयम्, अस्य चोपादानं क्वचिद्ब्रूताद्युपश-
 मनार्थं सदैद्योपदेशतो वाह्यपरिभोगेन स्वेदादिना ज्ञानाद्युपकारकत्वात्फलवद्दृष्टं, भुजिञ्चात्र वहिःपरिभोगार्थं नाभ्यव-
 हारार्थं पदातिभोगवदिति ॥ एवं गृहस्थामन्त्रणादिविधिषुद्गलसूत्रमपि सुगममिति, तदेवमादिना छेदसूत्राभिप्रायेण ग्रहणे
 सत्यपि कण्टकादिप्रतिष्ठापनत्रिधिरपि सुगम इति ॥

से भिम्बू० सिया से परो अभिहट्टु अंतो पडिग्गे विलं वा लोणं उन्निभयं वा लोणं परिभाइत्ता नीहट्टु दलइज्जा, तहए-
 गारं पडिग्गहं परहत्थंसि वा २ अफासुयं नो पडि०, से आहए पडिगाहिए सिया तं च नाइदूरगए जाणिज्जा, से तमायाए
 तत्य गच्छिज्जा २ पुब्बामेव आलोइज्जा—आउसोत्ति वा २ इमं किं ते जाणया दिन्नं उयाहु अजाणया ?, से य भगिज्जा—
 नो रलु मे जाणया दिन्नं, अजाणया दिन्नं, कामं रलु आउसो ! इयाणि निसिरामि, तं अंजह वा णं परिभाएह वा णं तं
 परेहिं समणुप्रायं समणुमट्ठं तओ संजयोमेव भुंजिज्जा वा पीइज्जा वा, जं च नो संचाएइ भोत्तए वा पायए वा साहम्मिया

तत्थ वसंति संभोइया सणुन्ना अपरिहारिया अदूरगया, तेसिं अणुप्पयायव्वं सिया, नो जत्थ साहम्मिया जहेय अहुप-
रियाव्वं कीरइ तेहेय कापव्वं सिया, एवं खलु० ॥ (सू० ५९) ॥ २-१-१-१० ॥ पिण्डैपणायां दशम उदेशकः ॥

स भिक्षुर्गृहादौ प्रविष्टः, तस्य च स्यात्-कदाचित् 'परः' गृहस्थः 'अभिहृष्ट अंतो' इति अन्तः प्रविश्य पतद्गृहे-काष्ठ-
च्छन्नकादौ ग्लानाद्यर्थं खण्डादियाचने सति. 'विडं वा लयणं' खनिविशेषोत्पन्नम् 'उद्भिज्जं वा' लयणाकराद्युत्पन्नं 'परि-
भाएत्तं'ति दातव्यं विभज्य दातव्यद्रव्यात्कश्चिदंशं गृहीत्वेत्यर्थः, ततो निःसृत्य दद्यात्, तथाप्रकारं परहस्तादिगतमेव
प्रतिषेधयेत्, तच्च 'आहचें'ति सहसा प्रतिगृहीतं भवेत्, तं च दातारमदूरगतं ज्ञात्वा स भिक्षुस्तद्व्यवहारादिकमादाय त-
त्समीपं गच्छेद्, गत्वा च पूर्वमेव तद्व्यवहारादिकम् 'आलोकयेत्' दर्शयेद्, एतच्च त्रयाद्-अमुक! इति वा भगिनि! इति
वा, एतच्च लवणादिकं किं त्वया जानता दत्तमुताजानता?, एवमुक्तः सन् पर एव वेदेद्-यथा पूर्वं मयाऽजानता दत्तं,
साम्प्रतं तु यदि भवतोऽनेन भयोजनं ततो दत्तम्, एतत्परिभोगं कुरुध्वं, तदेवं परैः समनुज्ञातं समनुसृष्टं सत्प्रासुकं
कारणवशादप्रासुकं वा भुञ्जीति पिवेद्वा, यच्च न शक्नोति भोक्तुं पातुं वा तत्साधर्मिकादिभ्यो दद्यात्, तदभावे बहुपर्या-
पन्नविधिं प्राक्तनं विदध्यात्, एतत्तस्य भिक्षोः सामर्थ्यमिति ॥ प्रथमस्य दशमः समाप्तः ॥ २-१-१-१० ॥

उक्तो दशमः, अधुनैकादशः समारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः-इहानन्तरोद्देशके लब्धस्य पिण्डस्य विधिरुक्तः,
तद्विहापि विशेषतः स एवोच्यते-

भिवत्सणा नामने एवमाहंतु समाणे वा वसमाणे वा गमाणुगामं वा दूइज्जमाणे मणुत्रं भोयणजायं लभित्ता से भिव्खू गिलाह, से इंदह णं तरसाइरह, से य भिव्खू नो भुंजिज्जा तुमं चेव णं भुंजिज्जासि, से एगइओ भोक्खामित्तिकट्टु पलिउं-चिय २ आलोइज्जा, तंजहा—इमे पिंढे इमे लोए इमे तित्ते इमे कडुयए इमे कसाए इमे अंविले इमे महुरे, नो खलु इत्तो किंचि गिलाणस्स सयइत्ति माइट्ठाणं संफासे, नो एवं करिज्जा, तहाठियं आलोइज्जा जहाठियं गिलाणस्स सयइत्ति, तं तित्तयं तित्तणत्ति वा कडुयं कडुयं कसायं कसायं अंविलं महुरं महुरं ॥ (सू० ६०)

भिक्षामटन्ति भिक्षाटाः भिक्षणशीलाः साधव इत्यर्थः, नामशब्दः सम्भावनायां, वक्ष्यमाणमेपां संभाव्यते, 'एके' के-चन एवमाहुः—साधुसमीपमागत्य वक्ष्यमाणमुक्तवन्तः, ते च साधवः 'समाना वा' साम्भोगिका भवेयुः, वाशब्दादसा-म्भोगिका वा, तेऽपि च 'वसन्तः' वास्तव्या अन्यतो वा ग्रामादेः समागता भवेयुः, तेषु च कश्चित्साधुः 'ग्लायति' ग्लानिमुभयति, तत्कृते तान् सम्भोगिकादींस्ते भिक्षाटा मनोज्ञभोजनलाभे सत्येवमाहुरिति सम्बन्धः, 'से' इति एतन्मनो-ज्ञमाहारजातं 'हन्दह' गृहीत यूयं 'णम्' इति वाक्यालङ्कारे 'तस्य' ग्लानस्य 'आहरत' नयत; तस्मै प्रयच्छत इत्यर्थः, ग्लानश्चेन्न भुङ्क्ते ग्राहक एवाभिधीयते—त्वमेव भुङ्क्ष्वेति, स च भिक्षुर्भिक्षोर्हस्ताद् ग्लानार्थं गृहीत्वाऽऽहारं तत्राध्युपपन्नः सत्रेक एवाहं भोक्ष्य इतिकृत्वा तस्य ग्लानस्य 'पलिउंचिय' पलिउंचिय'त्ति मनोज्ञं गोपित्वा वातादिरोगमु-दिरय तथा तस्य 'आलोकयेत्' दर्शयति यथाऽपथ्योऽयं पिण्ड इति बुद्धिरुत्पद्यते, तद्यथा—अग्रतो ढौकयित्वा वदति—अयं पिण्डो भवदर्थं साधुना दत्तः, किन्त्ययं 'लोए'त्ति रूक्षः, तथा त्तिकः कडुः कपायोऽम्बो महुरो वेत्यादि दोषदुष्ट-

त्यान्नातः किञ्चिद् ग्लानस्य 'स्वदतीति' उपकारे न वर्त्तत इत्यर्थः, एवं च मातृस्थानं संस्पृशेत्, न चैतत्कुर्व्यादिति । यथा च कुर्यात्तद्दर्शयति—तथाऽवस्थितमेव ग्लानस्यालोकेद्यथाऽवस्थितमिति, एतदुक्तं भवति—मातृस्थानपरित्यागेन यथाऽवस्थितमेव ब्रूयादिति, शेषं सुगमम् ॥ तथा—

भिक्खत्ताणं नामेणे एवमाहंशु—समाणे वा वसमाणे वा गमाणुगागं वूइज्जमाणे वा मणुमं भोयणजायं लभित्ता से य भिक्खू गिलाइ से इंदद णं तस्स आहरह, से य भिक्खू नो भुंजिज्जा आहारिज्जा, से णं नो रल्लु मे अंतराप आहरिस्सामि, इथेयाइं आयत्तणाइं उवाइफम्म ॥ (सू० ६१)

'भिक्षादाः' साधवो मनोज्ञमाहारं लब्ध्वा समनोज्ञांस्तान्श्च वास्तव्यान् प्राघूर्णकान् वा ग्लानमुद्दिश्यैवमूचुः—एतन्मनोज्ञमाहारजातं गृह्णीत यूयं ग्लानाय नयत, स चेन्न भुङ्क्ते ततोऽसदन्तिकर्मव ग्लानाद्यर्थम् 'आहरेत्' आनयेत्, स चैवमुक्तः सश्रेयं वदेद्—यथाऽन्तरायमन्तरेणाहरिष्यामीति प्रतिज्ञयाऽऽहारमादाय ग्लानान्तिकं गत्वा प्राक्तनान् भक्तादिरूक्षादिदोषानुद्घात्य ग्लानायादत्त्वा स्वत एव लौल्याद्भुक्त्वा ततस्तस्य साधोर्निवेदयति, यथा मम शूलं वैयाघृत्यकालापयास्यादिकमन्तराधिकमभूदतोऽहं तद् ग्लानभक्तं गृहीत्वा नायात इत्यादि मातृ[सं]स्थानं संस्पृशेत्, एतदेव दर्शयति—इत्येतानि—पूर्वोक्तान्यायतनानि—कर्मोपादानस्थानानि 'उपातिक्रम्य' सम्यक् परिहृत्य मातृस्थानपरिहारेण ग्लानाय वा दद्याद्मातृसाधुसमीपं वाऽऽहरेदिति ॥ विण्ढाधिकार एव सप्तविण्ढैपणा अधिकृत्य सूत्रमाह—

अहं भिक्खू जाणिज्जा सत्त विण्ढेसणाओ सत्त पाणेसणाओ, तत्थ खल्ल इमा पढमा विण्ढेसणा—असंसद्वे हृत्ये असंसद्वे

मत्ते, तहृप्पगारेण असंसट्ठेण हत्थेण वा मत्तेण वा असणं वा ४ सयं वा णं जाइज्जा परो वा से दिज्जा फासुयं पडिगा-
हिज्जा, पढमा पिडेसणा १ ॥ अहावरा दुच्चा पिडेसणा—संसट्ठे हत्थे संसट्ठे मत्ते, तह्वेव दुच्चा पिडेसणा २ ॥ अ-
हावरा तच्चा पिडेसणा—इह खलु पाईणं वा ४ संतेगइया सुड्ढा भवंति—गाहावई वा जाव कम्मकरी वा, तेसिं च णं
अन्नयेसु विरुवरूवेसु भायणजाएसु उवनिक्खित्तपुब्बे सिया, तंजहा—थालंसि वा पिठरंसि वा सरगंसि वा परगंसि वा
वरगंसि वा, अह पुणेवं जाणिज्जा—असंसट्ठे हत्थे संसट्ठे मत्ते, संसट्ठे वा हत्थे असंसट्ठे मत्ते, से य पडिगहधारी सिया
पाणिपडिगहिए वा, से पुब्बामेव—आउसोत्ति वा ! २ एएण तुमं असंसट्ठेण हत्थेण संसट्ठेण मत्तेणं संसट्ठेण वा हत्थेण
असंसट्ठेण मत्तेण अरंसि पडिगहगंसि वा पाणिसि वा निहट्ठु उचिचु द्ढयाहि तहृप्पगारं भोयणजायं सयं वा णं जा-
इज्जा २ फासुयं० पडिगाहिज्जा, तइया पिडेसणा ३ ॥ अहावरा चउत्था पिडेसणा—से भिक्खू वा० से जं० पिहुयं
वा जाव चाउलपलवं वा अरंसि खलु पडिगहियंसि अप्पे पन्थाकम्मे अप्पे पज्जवजाए, तहृप्पगारं पिहुयं वा जाव
चाउलपलवं वा सयं वा णं० जाव पडि०, चउत्था पिडेसणा ४ ॥ अहावरा पंचमा पिडेसणा—से भिक्खू वा २
उग्गहियमेव भोयणजायं जाणिज्जा, तंजहा—सरावंसि वा डिडिमंसि वा कोसगंसि वा, अह पुणेवं जाणिज्जा वहुपरिया-
वन्ने पाणीसु दगलेवे, तहृप्पगारं असणं वा ४ सयं० जाव पडिगाहि०, पंचमा पिडेसणा ५ ॥ अहावरा छट्ठा पिडेसणा—
से भिक्खू वा २ पग्गहियमेव भोयणजायं जाणिज्जा, जं च सयट्ठाए पग्गहियं, जं च परट्ठाए पग्गहियं, तं पायपरिया-
वन्नं तं पाणिपरियावन्नं फासुयं पडि०, छट्ठा पिडेसणा ६ ॥ अहावरा सत्तमा पिडेसणा—से भिक्खू वा० वहुउच्चि-

यधम्मियं भोयणजायं जाणिज्जा, जं चउत्ते बहवे दुपयचउपयसमणसाइणअतिहिक्खिवणवणीमगा नावकंलंति, तहप्यगारं उच्चियधम्मियं भोयणजायं सयं वा णं जाइज्जा परो वा से दिज्जा जाव पडि०, सत्तमा पिंडेसणा ७ ॥ इधेयाओ सत्त पिंडेसणाओ, अहावराओ सत्त पाणेसणाओ, तत्थ खलु इमा पढमा पाणेसणा—असंसष्टे इत्थे असंसष्टे मत्ते, तं धेव भाणियब्बं, नवरं चउत्थाए नाणत्तं । से सिक्खू धा० से जं० पुण पाणगजायं जाणिज्जां, तंजहा—तिलोदगं वा ६, अस्सि खलु पडिगगहियंसि अत्थे पच्छांकम्मे तहेव पडिगाहिज्जा ॥ (सू० ६२)

अथशब्दोऽधिकारान्तरे, किमधिकुरुते?, सप्त पिण्डैपणाः पानैपणाश्चेति, 'अथ' अनन्तरं भिक्षुर्जानीयात्, काः?—सप्त-पिण्डैपणाः पानैपणाश्च, ताश्चेमाः, तद्यथा—“असंसट्टा १ संसट्टा २ उद्धडा ३ अप्पलेवा ४ उगगहिआ ५ पगगहिया ६ उच्चियधम्ममे”ति, अत्र च द्वये साधवो—गच्छान्तर्गता गच्छविनिर्गताश्च, तत्र गच्छान्तर्गतानां सप्तानामपि ग्रहणमनुज्ञातं, गच्छनिर्गतानां पुनराद्ययोर्द्वयोरग्रहः पञ्चस्वभिग्रह इति, तत्राद्यां तावद्दर्शयति—‘तत्र’ तासु मध्ये ‘खलु’ इत्यलङ्कारे, इमा प्रथमा पिण्डैपणा, तद्यथा—असंसृष्टो हस्तोऽसंसृष्टं च मान्नं, द्रव्यं पुनः सावशेषं वा स्यान्निरवशेषं वा, तत्र निरवशेषे पश्चात्कर्मदोपस्तथाऽपि गच्छस्य वालाद्याकुलत्वात्तन्निषेधो नास्ति, अत एव सूत्रे तच्चिन्ता न कृता, शेषं सुगमम् ॥ तथाऽपरा द्वितीया पिण्डैपणा, तद्यथा—संसृष्टो हस्तः संसृष्टं मात्रकमित्यादि सुगमम् ॥ अथापरा तृतीया पिण्डैपणा, तद्यथा इह खलु प्रज्ञापकापेक्षया प्राच्यादिषु विधु सन्ति केचित् श्रद्धालवः, ते चामी—गृहपत्यादयः कर्मकरीपर्यन्ताः, तेषां च गृहेष्वन्यतरेषु नानाप्रकारेषु भाजनेषु पूर्वमुत्क्षिप्तमशनादि स्यात्, भाजनानि च स्थालादीनि सुनोध्यानि नवरं ‘सरगम्’ इति

शरिकाभिः कृतं सूर्पादि 'परगं' वंशनिष्पन्नं छव्यकादि 'वरगं' मण्यादि महार्धमूल्यं, शेषं सुगमं यावत्परिगृह्णीयादिति, अत्र च संसृष्टासंसृष्टसावशेषद्रव्यैरष्टौ भङ्गाः, तेषु चाष्टमो भङ्गः संसृष्टो हस्तः संसृष्टं मात्रं सावशेषं द्रव्यमित्येष गच्छ-निर्गतानामपि कल्पते, शेषास्तु भङ्गा गच्छान्तर्गतानां सूत्रार्थहान्यादिकं कारणमाश्रित्य कल्पन्त इति ॥ अपरा चतुर्थी पिण्डैपणाऽल्पलेपा नाम, सा यत्पुनरेवमल्पलेपं जानीयात्, तद्यथा—'पृथुकम्' इति भुग्नशाल्याद्यपगतुपं यावत् 'तन्दु-ल्पलम्बं' इति भुग्नशाल्यादितन्दुलानिति, अत्र च पृथुकादिके गृहीतेऽयत्नं पश्चात्कर्मदि, तथाऽल्पं पर्यायजातमल्पं तुपादि त्यजनीयमित्येवंप्रकारमल्पलेपम्, अन्यदपि वल्लचनकादि यावत्परिगृह्णीयादिति ॥ अथापरा पञ्चमी पिण्डैपणाऽ-वगृहीता नाम, तद्यथा—स भिक्षुर्यावदुपहृतमेव भोक्तुकामस्य भाजनस्थितमेव भोजनजातं ढोकितं जानीयात्, तत्पुनर्भा-जनं दर्शयति, तद्यथा—'शरायं' प्रतीतं 'डिण्डिमं' कंश (कांस्य) भाजनं 'कोशकं' प्रतीतं, तेन च दात्रा कदाचित् पूर्वमे-वोदकेन हस्तो मात्रकं वा धौतं स्यात्, तथा च निपिच्छं ग्रहणम्, अथ पुनरेवं जानीयाद्धुपर्यापन्नः—परिणतः पाण्यादिपू-दकलेपः, तत एव ज्ञात्वा यावद् गृह्णीयादिति ॥ अथापरा षष्ठी पिण्डैपणा प्रगृहीता नाम—स्वार्थं परार्थं वा पिठरकादेरु-च्युच्य चट्टुकादिनोत्क्षिप्ता परेण च न गृहीता प्रव्रजिताय वा दापिता सा प्रकर्षेण गृहीता प्रगृहीता तां तथाभूतां प्राभृ-तिकां 'पात्रपर्यापन्नां वा' पात्रस्थितां 'पाणिपर्यापन्नां वा' हस्तस्थितां वा यावत्प्रतिगृह्णीयादिति ॥ अथापरा सप्तमी पिण्डै-पणा उज्जितधर्मिका नाम, सा च सुगमा ॥ आसु च सप्तस्वपि पिण्डैपणासु संसृष्टाद्यष्टभङ्गका भणनीयाः, नवरं चतु-र्थी नानाल्वमिति, तस्या अल्पत्वात्संसृष्टाद्यभाव इति ॥ एवं पानैपणा अपि नेया भङ्गकाश्चायोज्याः, नवरं चतुर्थी

नानात्वं, स्वच्छत्वाच्च तस्या अल्पलेपत्वं, ततश्च संसृष्टाद्यभाव इति, आसां चैषणाना यथोत्तरं विशुद्धितारतम्यादेव एव क्रमो न्याय्य इति ॥ साम्प्रतमेताः प्रतिपद्यमानेन पूर्वप्रतिपन्नेन वा यद्विधेयं तद्वर्शयितुमाह—

इषेयासिं सत्तण्हं पिंडेसणणं सत्तण्हं पाणेसणणं अन्नयरं पडिमं पडिवज्जमाणे नो एवं वइज्जा—मिच्छापडिवज्जा खलु एए भयंतारो, अहमेगे सम्मं पडिवज्जे, जे एए भयंतारो एयाओ पडिमाओ पंडिवज्जित्ता णं विहरति जो य अहमंसि एयं पडिमं पडिवज्जित्ताणं विहरामि सब्बेऽवि ते उ जिणाणए उवट्ठिया अशुन्नसमाहीए, एवं च णं विहरंति, एयं खलु तस्स मिक्खुस्स मिक्खुणीए वा सामग्गियं ॥ (सू० ६३) २-१-१-११ पिण्डैयणायामेकादश उद्देशकः ॥

इत्येतासां सप्तानां पिण्डैयणानां पानैयणानां वाऽन्यतरां प्रतिमां प्रतिपद्यमानो नैतद्धदेत्, तद्यथा—‘मिथ्याप्रतिपन्नाः’ न सम्यक् पिण्डैयणाद्यभिग्रहवन्तो भगवन्तः—साधवः, अहर्भैकः सम्यक्प्रतिपन्नो, यतो मया विशुद्धः पिण्डैयणाभिग्रहः कृत एभिश्च न, इत्येवं गच्छनिर्गतेन गच्छान्तर्गतेन वा समदृष्ट्या द्रष्टव्याः, नापि गच्छान्तर्गतेनोत्तरोत्तरपिण्डैयणाभिग्रहवता पूर्वपूर्वतरपिण्डैयणाभिग्रहवन्तो द्रूष्या इति, यच्च विधेयं तद्वर्शयति—य एते भगवन्तः—साधव एताः ‘प्रतिमाः’ पिण्डैयणाद्यभिग्रहविशेषान् ‘प्रतिपद्य’ गृहीत्वा ग्रामानुग्रामं ‘विहरन्ति’ यथायोगं पर्यटन्ति, यां चाहं प्रतिमां प्रतिपद्य विहरामि, सर्वेऽव्येते जिनाज्ञायां जिनाज्ञया वा ‘समुत्थिताः’ अभ्युद्यतविहारिणः संवृत्ताः, ते चान्योऽन्यसमाधिना यो यस्य गच्छान्तर्गतादेः समाधिरभिहितः, तद्यथा—सप्तपि गच्छवासिनां, तन्निर्गतानां तु द्वयोरग्रहः पञ्चस्वभिग्रहः

इत्यनेन 'विहरन्ति' यतन्त इति, तथाविहारिणश्च सर्वेऽपि ते जिनाज्ञां नातिलक्षन्ते, तथा चोक्तम्—“जोऽपि दुवत्थ-
 त्तिमत्थो बहुमत्थ अचेलओच्च संथरइ । न हु ते हीलंति परं सन्नेवि अ ते जिणाणाए ॥ १ ॥” एतत्तस्य भिक्षोर्भिक्षुण्या
 वा 'सामग्र्यं' सम्पूर्णं भिक्षुभावो यदात्मोत्कर्षवर्जनमिति २-१-१-११ ॥ द्वितीयश्रुतस्कन्धे प्रथमाध्ययनटीका परिसमाप्ता ॥

अथ द्वितीयं शय्यैपणाख्यमध्ययनम्

उक्तं प्रथममध्ययनं, साम्प्रतं द्वितीयमारभ्यते, अस्य चांयमभिसम्बन्धः—इहानन्तराध्ययने धर्माधारशरीरपरिपालनार्थमादावेव पिण्डग्रहणविधिरुक्तः, स च गृहीतः सन्नवश्यमल्पसागारिके प्रतिश्रये भोक्तव्य इत्यतस्तद्गतगुणदोषनिरूपणार्थं द्वितीयमध्ययनम्, अनेन च सम्बन्धेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि व्यावर्णनीयानि, तत्र नामनिष्पन्ने निक्षेपे शय्यैपणेति, तस्या निक्षेपविधानाय पिण्डैपणानिर्युक्तिर्यत्र संभवति तां तत्रातिदिश्य प्रथमगाथया अपरासां च निर्युक्तीनां यथायोगं संभवं द्वितीयगाथया आविर्भाव्य निक्षेपं च तृतीयगाथया शय्यापट्टनिक्षेपे प्राप्ते नामस्थापने अनाहत्य निर्युक्तिकृदाह—

दृब्धे खित्ते काले भावे सिद्धां य जा तर्हि पगयं । केरिसिया सिद्धा खल्ल संजयजोगत्ति नायव्वा ? ॥ २९८ ॥
 द्रव्यशय्यां क्षेत्रशय्या कालशय्या भावशय्या, अत्र च या द्रव्यशय्या तस्यां प्रकृतं, तामेव च दर्शयति—कीदृशी सा द्रव्यशय्या? संयतानां योग्येत्वं ज्ञातव्या भविष्यति ॥ द्रव्यशय्याव्याचिख्यासयाऽऽह—

तिविहां य दृब्धसिद्धा सचित्ताऽचित्ता मीसगा चेव । खित्तंमि जंमि खित्ते काले जा जंमि कालंमि ॥ २९९ ॥
 त्रिविधा द्रव्यशय्या भवति, तद्यथा—सचित्ता अचित्ता मिश्रा चेति, तत्र सचित्ता पृथिवीकायादौ, अचित्ता तत्रैव प्रा-

सुक्रे, मिश्राऽपि तत्रैवाद्धपरिणते, अथवा सचित्तामुत्तरगाथया स्वत एव निर्युक्तिकृद् भावयिष्यति । 'क्षेत्र'मिति तु क्षेत्र-
नय्या, सा च यत्र ग्रामादिके क्षेत्रे क्रियते, कालशय्या तु या यस्मिन्नुवद्धादिके काले क्रियते ॥ तत्र सचित्तद्रव्यशय्यो-
दाहरणार्थमाह—

उक्कलकलिंग गोअम वग्गुमई चेव होइ नायब्बा । एयं तु उदाहरणं नायब्बं द्रव्यसिज्जाए ॥ ३०० ॥

अस्या भावार्थः कथानकादवसेयः, तच्चेदम्—एकस्यामटव्यां द्वौ भ्रातराबुत्कलकलिङ्गाभिधानौ विपमप्रदेशे पल्लिं निवेद्य
चौर्येण वत्तेते, तयोश्च भगिनी वल्लुमती नाम, तत्र कदाचिद् गौतमाभिधानो नैमित्तिकः समायातः, ताभ्यां च प्रति-
पन्नः, तथा च वल्लुमत्योक्तं—यथा नायं भद्रकः, अत्र वसन् यदा तदाऽयमस्माकं पल्लिविनाशाय भविष्यत्यतो निर्द्धाल्यते,
ततस्ताभ्यां तद्वचनानिर्द्धादितः, स तस्यां प्रद्वेषमापन्नः प्रतिज्ञामग्रहीद्, यथा-नाहं गौतमो भवामि यदि वल्लुमत्युदरं
विदार्य तत्र न स्वपिमीति, अन्ये तु भणन्ति—सैव वल्लुमत्यपत्यानां लघुत्वात्पल्लिस्वामिनी, उत्कलकलिङ्गौ नैमित्तिकौ,
सा तयोर्भक्त्या गौतमं पूर्वनैमित्तिकं निर्द्धादितवती, अतस्तत्प्रद्वेषात्प्रतिज्ञामादाय सर्पपान् वपन्निर्गतः, सर्पपाश्च वर्षाकालेन
जाताः, ततस्तदनुसारेणान्यं राजानं प्रवेश्य सा पल्ली समस्ता लुण्ठिता दग्धा च, गौतमेनापि वल्लुमत्या उदरं पाटयित्वा
सावशेषजीवितदेहाया उपरि सुप्तमित्येषा वा सचित्ता द्रव्यशय्येति ॥ भावशय्याप्रतिपादनार्थमाह—

दुविहा य भावसिज्जा कायगए छव्विहे य भावंमि । भावे जो जत्थ जया सुहुहुहगब्भाइसिज्जासु ॥ ३०१ ॥
द्वे विधे-प्रकारावस्थाः सा द्विविधा, तद्यथा-कायविषया पद्मावविषया च, तत्र यो जीवः 'यत्र' औदयिकादौ भावे

‘यदा’ यस्मिन् काले वर्तते सा तस्य पद्मावरूपा भावशय्या, शयनं शय्या स्थितिरिति कृत्वा, तथा रुद्यादिकायंगतो गर्भ-
त्वेन स्थितो यो जीवस्तस्य रुद्यादिकाय एव भावशय्या, यतः रुद्यादिकाये सुखिते दुःखिते वा ताद्भागवस्थ
एव तदन्तर्वर्ती जीवो भवति, अतः कायविषया भावशय्या द्वितीयेति ॥ अध्ययनार्थाधिकारः सर्वोऽपि शय्याविषयः,
उद्देशार्थाधिकारप्रतिपादनाय निर्युक्तिकृदाह—

सन्वेचि य सिज्जविसोहिकारणा तहचि अत्थि उ विसेसो । उद्देशे उद्देशे बुच्छामि समासओ किञ्चि ॥३०२॥
‘सर्वोऽपि’ त्रयोऽप्युद्देशका यद्यपि शय्याविशुद्धिकारकास्तथाऽपि प्रत्येकमस्ति विशेषस्तमहं लेशतो वक्ष्य इति ॥ एत-
देवाह—

उगगमदोसां पढमिह्युयंमि संसत्तपच्चवाया य ? । वीयंमि सोअवाई बहुविहसिज्जाविवेगो २ य ॥ ३०३ ॥
तत्र प्रथमोद्देशके वसतेरुहमदोषाः—आधाकर्मादयस्तथा गृहस्थादिसंस्कृतप्रत्यपायश्च चिन्त्यन्ते?, तथा द्वितीयोद्देशके
शौचवादिदोषा बहुप्रकारः शय्याविवेकश्च—त्यागश्च प्रतिपाद्यत इत्ययमर्थार्थाधिकारः २ ॥

तद्वै जयंतच्छलणा सञ्ज्ञांयस्सऽणुवरोहि जइयब्बं । समविसमाईएसु य समणेणं निज्जरट्टाप ३ ॥ ३०४ ॥
तृतीयोद्देशके यतमानस्य—उद्गमादिदोषपरिहारिणः साधोर्यां छलना स्यात्तत्परिहारे यतितव्यं, तथा स्वाध्यायानुपरोधिनि
समविषयमादौ प्रतिश्रये साधुना निर्जरार्थिना स्यात्तव्यमित्ययमर्थार्थाधिकारः ३ ॥ गतो निर्युक्तयनुगमः, अधुना सूत्रानुगमे
सूत्रमुचारयितव्यं, तच्चेदम्—

से भिक्खू वा० अभिकंखिज्जा उवस्सयं एस्सित्तए अणुपविसित्ता गामं वा जाव रायहाणिं वा, से जं पुण उवस्सयं जा-
 णिज्जा सअंडं जाव ससंताणयं तहप्पगारे उवस्सए नो ठाणं वा सिज्जं वा निसीहिं वा चेइज्जा ॥ से भिक्खू वा० से जं
 पुण उवस्सयं जाणिज्जा अप्पंडं जाव अप्पसंताणयं तहप्पगारे उवस्सए पडिलेहिता पमजित्ता तओ संजयमेव ठाणं वा
 ३ चेइज्जा ॥ से जं पुण उवस्सयं जाणिज्जा अस्सि पडियाए एगं साहम्मियं समुद्दिस्स पाणाइं ४ समारब्भ समुद्दिस्स
 कीयं पामिचं अच्चिज्जं अणिसट्ठं अभिहडं आहट्टु चेएइ, तहप्पगारे उवस्सए पुरिसंतरकडे वा जाव अणासेविए वा नो
 ठाणं वा ३ चेइज्जा । एवं वहवे साहम्मिया एगं साहम्मिणिं वहवे साहम्मिणीओ ॥ से भिक्खू वा० से जं पुण उ०
 वहवे समणवणीमए पगणिय २ समुद्दिस्स तं चेव भाणियव्वं ॥ से भिक्खू वा० से जं० वहवे समण० समुद्दिस्स
 पाणाइं ४ जाव चेएति, तहप्पगारे उवस्सए अपुरिसंतरकडे जाव अणासेविए नो ठाणं वा ३ चेइज्जा ३, अह पुणेवं
 जाणिज्जा पुरिसंतरकडे जाव सेविए पडिलेहिता २ तओ संजयमेव चेइज्जा ॥ से भिक्खू वा० से जं पुण अस्संजए
 भिक्खुपडियाए कडिए वा उक्कविए वा छत्रे वा लित्ते वा घट्टे वा मट्टे वा संमट्टे वा संपयूमिए वा तहप्पगारे उवस्सए
 अपुरिसंतरकडे जाव अणासेविए नो ठाणं वा सेजं वा निसीहिं वा चेइज्जा, अह पुण एवं जाणिज्जा पुरिसंतरकडे जाव
 आसेविए पडिलेहिता २ तओ चेइज्जा ॥ (सू० ६४)

स भिधुः 'उपाश्रयं' वसतिमेपितुं यद्यभिकान्नेत्ततो ग्रामादिकमनुप्रविशेत्, तत्र च प्रविश्य साधुयोग्यं प्रतिश्रयस-
 न्येपयेत्, तत्र च यदि साण्डादिकमुपाश्रयं जानीयात्तत्तत्र स्थानादिकं न विदध्यादिति दर्शयति-सुगमं, नवरं

'स्थानं' कायोत्सर्गः 'शय्या' संस्तरकः 'निषीधिका' स्वाध्यायभूमिः 'णो चेइज्ज'त्ति नो चेतयेत्-नो कुर्यादित्यर्थः ॥
 एतद्विपरीते तु प्रत्युपेक्ष्य स्थानादीनि कुर्यादिति ॥ साम्प्रतं प्रतिश्रयगतानुद्गमादिदोषान् विभणिपुराह-'सः' भाव-
 मिधुर्यत्पुनरेवंभूतं प्रतिश्रयं जानीयात्, तद्यथा—'अस्सिपडियाए'त्ति एतत्प्रतिज्ञया एतान् साधून् प्रतिज्ञाय-उद्दिश्य
 प्राण्युपमर्देन साधुप्रतिश्रयं काञ्चिच्छ्राद्धः कुर्यादिति । एतदेव दर्शयति-एकं साधमिकं 'साधुम्' अर्हत्प्रणीतघर्मानुष्ठापिनं
 सम्यगुद्दिश्य-प्रतिज्ञाय प्राणिनः 'समारभ्य' प्रतिश्रयार्थमुपमर्द्यं कुर्यात्, तथा तमेव साधुं सम्यगुद्दिश्य 'क्रीतं'
 मूल्येनावाप्तं, तथा 'पामिच्चं'ति अन्यस्मादुच्छिन्नं गृहीतम् 'आच्छेद्यमि'ति भृत्यादेर्वलादाच्छिद्य गृहीतम् 'अनिसृष्टं'
 स्वामिनाऽनुत्सङ्कलितम् 'अभ्याहृतं' निष्पन्नमेवान्यतः समानीतम्, एवंभूतं प्रतिश्रयम् 'आहृत्य' उपेत्य 'चेएइ'त्ति
 साधये ददाति, तथाप्रकारे चोपाश्रये पुरुषान्तरकृतादौ स्थानादि न विदध्यादिति ॥ एवं बहुवचनसूत्रमपि नेयम् ॥
 तथा साध्वीसूत्रमर्थेक्यचनबहुवचनाभ्यां नेयमिति ॥ किञ्च-सूत्रद्वयं पिण्डैपणानुसारेण नेयं, सुगमं च ॥ तथा-
 स मिधुर्यत्पुनरेवंभूतं प्रतिश्रयं जानीयात्, तद्यथा-मिधुप्रतिज्ञया 'असंयतः' गृहस्थः प्रतिश्रयं कुर्यात्, स चैवंभूतः
 स्यात्, तद्यथा—'कटकितः' काष्ठादिभिः कुड्यादौ संस्कृतः 'उक्कंविओ'त्ति वंशादिकम्बाभिरववद्धः 'छन्ने व'त्ति दर्भा-
 दिभिश्छादितः लिप्तः गोमयादिना घृष्टः सुधादिलरपिण्डेन मृष्टः स एव लेवनिकादिना समीकृतः 'संसृष्टः' भूमिकर्मा-
 दिना संस्कृतः 'संप्रधूपितः' दुर्गन्धापनयनार्थं धूपादिना धूपितः, तदेवंभूते प्रतिश्रयेऽपुरुषान्तरस्वीकृते यावदनासेविते
 स्थानादि न कुर्यात्, पुरुषान्तरकृतासेवितादौ प्रत्युपेक्ष्य स्थानादि कुर्यादिति ॥

से भिक्खू वा० से जं० पुंण उवस्सयं जा० अस्संजए भिक्खुपडियाए खुडियाओ दुवारियाओ मह्हियाओ कुब्जा, जहा पिंडेसणाए जांव संथारगं संथारिज्जा वहिया वा निन्नक्खु तहप्पगारे उवस्सए अपु० नो ठाणं० ३ अह पुणेवं० पुरिसंतरकडे आसेविए पडिलेहित्ता २ तओ संजयमेव आव चेइज्जा ॥ से भिक्खू वा० से जं० अस्संजए भिक्खुपडियाए उदगगप्पसूयाणि कंदाणि वा मूलाणि वा पत्ताणि वा पुप्फाणि वा वीयाणि वा हरियाणि वा ठाणाओ ठाणं साहरइ वहिया वा निण्णक्खू त० अपु० नो ठाणं वा चेइज्जा, अह पुण० पुरिसंतरकडं चेइज्जा ॥ से भिक्खू वा से जं० अस्संज० भि० पीढं वा फलगं वा निस्सेणि वा उदूखलं वा ठाणाओ ठाणं साहरइ वहिया वा निण्णक्खू तहप्पगारे उ० अपु० नो ठाणं वा चेइज्जा, अह पुण० पुरिसं० चेइज्जा ॥ (सू० ६५)

स भिक्षुर्यं पुनरेवभूतं प्रतिश्रयं जानीयात्, तद्यथा—'असंयतः' गृहस्थः साधुप्रतिज्ञया लघुद्वारं प्रतिश्रयं महाद्वारं विदध्यात्, तत्रैवभूते पुरूपान्तरास्वीकृतादौ स्थानादि न विदध्यात्, पुरूपान्तरस्वीकृतासेवितादौ तु विदध्यादिति, अत्र सूत्रद्वयेऽप्युत्तरगुणा अभिहिताः, एतदोपदुष्टाऽपि पुरूपान्तरस्वीकृतादिका कल्पते, मूलगुणदुष्टा तु पुरूपान्तरस्वीकृताऽपि न कल्पते, ते चामी मूलगुणदोषाः—'पंडी वंसो दो धारणाउ चत्तारि मूलवेलीओ" एतैः पृष्ठयंशादिभिः साधुप्रतिज्ञया या वसतिः क्रियते सा मूलगुणदुष्टा ॥ स भिक्षुर्यं पुनरेवभूतं प्रतिश्रयं जानीयात्, तद्यथा—गृहस्थः साधुप्रतिज्ञया उदकप्रसूतानि कन्दादीनि स्थानान्तरं सङ्ग्रामयति वहिर्वा 'निण्णक्खु'त्ति निस्सारयति तथाभूते प्रतिश्रये पुरुषा-

न्तरास्वीकृते स्थानादि न कुर्यात्, पुरुषान्तरस्वीकृते तु कुर्यादिति ॥ एवमचित्तनिःसारणसूत्रमपि नेयम्, अत्र च त्रसा-
द्विराधना स्यादिति भावः ॥ किञ्च—

से भिक्खू वा० से जं० तंजहा—खंधंसि वा मंचंसि वा माळंसि वा पासा० हम्मि० अन्नयरंसि वा तहृप्पगारंसि अंतलि-
क्खजायंसि, नन्नत्थ आगांडाणागाडेहिं कारणेहिं ठाणं वा नो चेइज्जा ॥ से आहृत्थ चेइए सिया नो तत्थ सीओदंगंवि-
यडेण वा २ हत्थाणि वा पायाणि वा अच्छीणि वा दंतानि वा सुहं वा उच्छोल्लिज्ज वा पहोइज्ज वा, नो तत्थ ऊत्सढं पक-
रेज्जा, तंजहा—उगारं वा पा० खे० सिं० वंतं वा पिचं वा पूयं वा सोणियं वा अन्नयरं वा सरीरावयवं वा, केवली चूया
आयाणमेयं, से तत्थ ऊत्सढं पगरेमाणे पयल्लिज्ज वा २, से तत्थ पयलमाणे वा पवडमाणे वा हत्थं वा जाव सीसं वा
अन्नयरं वा कायंसि इंदियजालं ल्हसिज्ज वा पाणिं ४ अभिद्विज्जं वा जाव ववरोविज्ज वा, अथ भिक्खूणं पुण्वोवइहा ४
जं तहृप्पगारं उवत्सए अंतलिक्खजाए नो ठाणंसि वा ३ चेइज्जा ॥ (सू० ६६)

स भिक्षुर्न पुनरेवंभूतमुपाश्रयं जानीयात्, तद्यथा—स्कन्धः—एकस्य स्तम्भस्योपर्याश्रयः, मद्यमालौ—प्रतीतौ, प्रासादो-
द्वितीयभूमिका, हर्म्यतलं—भूमिगृहम्, अन्यसिन् वा तथाप्रकारे प्रतिश्रये स्थानादि न विदध्यादन्यत्र तथाविधप्रयोज-
नादिति, स चैवंभूतः प्रतिश्रयस्तथाविधप्रयोजने सति यद्याहृत्य—उपेत्य गृहीतः स्यात्तदानीं यत्तत्र विधेयं तद्दर्शयति—न
तत्र शीतोदंकादिना हस्तादिधावनं विदध्यात्, तथा न च तत्र व्ययस्थितः ‘उत्सृष्टम्’ उत्सर्जनं—त्यागमुच्चारणेः कुर्यात्,
केवली ब्रूयात्कर्मोपादानमेतदात्मसंयमविराधनातः, एतदेव दर्शयति—स तत्र त्यागं कुर्वन् पतेद्वा पतंश्चान्यतरं शरीराव-

ययमिन्द्रियं वा विनाशयेत्, तथा प्राणिनश्चाभिहन्याद्यावज्जीविताद् 'व्यपरोपयेत्' प्रच्यावयेदिति, अथ भिक्षूणां पूर्वोप-
दिष्टमेतत्प्रतिज्ञादिकं यत्तथाभूतेऽन्तरिक्षजाते प्रतिश्रये स्थानादि न विधेयमिति ॥ अपि च—

से भिक्खु वा० से जं० सइत्थियं सखुट्टं सपसुभत्तपाणं तहप्पगारे सागारिए उवस्सए नो ठाणं वा ३ चेइज्जा । आ-
'याणमेयं भिक्खुस्स गाहावइकुलेण सद्धिं संवसमाणस्स अलसगे वा विसूइया वा छट्ठी वा उब्वाहिज्जा अन्नयरे वा से
दुकरे रोगायंके समुपज्जिज्जा, अस्संजए कळुणपडियाए तं भिक्खुस्स गायं तिहेण वा घएण वा नवणीएण वा वसाए वा
अन्नंगिज्जा वा मक्खिज्जा वा सिणाणेण वा कक्केण वा लुद्धेण वा वण्णेण वा पउमेण वा आधंसिज्जा वा पधंसिज्जा
वा उब्बलिज्जा वा उब्बट्टिज्जा वा सीओदगवियडेण वा उसिणोदगवियडेण वा उच्छोलिज्जा वा पक्खालिज्जा वा सिणाविज्जा वा
सिचिज्जा वा दारुणा वा दारुपरिणामं कट्टु अगणिकायं उज्जालिज्जा वा पज्जालिज्जा वा उज्जालित्ता कायं आयाविज्जा वा प०
अह भिक्खूणं पुब्बोवइडा० जं तहप्पगारे सागारिए उवस्सए नो ठाणं वा ३ चेइज्जा ॥ (सू० ६७)

स भिक्षुर्यं पुनरेवंभूतमुपाश्रयं जानीयात् तद्यथा—यत्र खियं तिष्ठन्तीं जानीयात्, तथा 'सखुट्टु'न्ति सवालं, यदि-
वा सह धुद्रेरवचः—सिंहश्वमार्जारदिभिर्यो वर्तते, तथा पशवश्च भक्तपाने च, यदिया पशूनां भक्तपाने तद्युक्तं, तथा-
प्रकारे सागारिके गृहस्थाकुलप्रतिश्रये स्थानादि न कुर्याद्, यतस्तत्रामी दोषाः, तद्यथा—आदानं कर्मोपादानमेतद्, भिक्षो-
र्गृहपतिकुटुम्बेन सह संवसतो यतस्तत्र भोजनादिक्रिया निःशङ्का न संभवति, व्याधिविशेषो वा कश्चित्संभवेदिति दर्श-
यति—'अलसगे'त्ति हस्तपादादिस्तम्मः श्वयथुर्वा, विशूचिकाछर्दी प्रतीते, एते व्याधयस्तं साधुमुद्वाधेरन्, अन्यतरद्वा

दुःखं 'रोगः' ज्वरादिः 'आतङ्कः' सद्यः प्राणहारी शूलादिस्तत्र समुत्सयेत, तं च तथाभूतं रोगातङ्कपीडितं दृष्ट्वाऽसंयतः कारुण्येन भक्त्या वा तद्भिक्षुगात्रं तैलादिनाऽभ्यजुयात् तथेपन्वक्षयेद्वा पुनश्च स्नानं-सुगन्धिद्रव्यसमुदयः, कल्कः-क-पायद्रव्यकाथः, लोधं-प्रतीतं, वर्णकः-कम्पिहृकादिः, चूर्णौ यवादीनां पद्मकं-प्रतीतम्, इत्यादिना द्रव्येण ईप्सुनः पुनर्वा घर्षयेत्, घृष्टा चाभ्यङ्गार्पणयनार्थमुद्धर्त्तयेत्, ततश्च शीतोदकेन वा उष्णोदकेन वा 'उच्छोलेज्जा'सि ईप्सुच्छोलेन विदध्यात् प्रक्षालयेत्, पुनः पुनः स्नानं वा-सोत्तमाङ्गं कुर्यात्सियेद्वेति, तथा दारुणा वा दारूणां परिणामं कृत्वा-सं-घर्षं कृत्वाऽग्निमुज्ज्वालयेत्प्रज्वालयेद्वा, तथा च कृत्वा साधुकायम् 'आतापयेत्' सकृत् प्रतापयेत्पुनः पुनः । अथ साधूनां पूर्वोपदिष्टमेतत्प्रतिज्ञादिकं यत्तथाभूते ससागारिके प्रतिश्रये स्थानादिकं न कुर्यादिति ॥

आयाणमेयं भिक्खुस्स सागारिए उवस्सए उवस्सए संवसमाणस्स इह खलु गाहावई वा जाव कम्मकरी वा अन्नमन्नं अफोसंति वा पचंति वा रंभंति वा उद्विंति वा, अह भिक्खुणं उधावयं मणं नियंछिज्जा, एए खलु अन्नमन्नं अफोसंतु वा मा वा अफोसंतु जाव मा वा उद्विंतु, अह भिक्खुणं पुब्बं जं तहप्पगारे सां नो ठाणं वा ३ चेइज्जा ॥ (सू० ६८)

कर्मोपादानमेतद्भिक्षोः ससागारिके प्रतिश्रये वसतो, यतस्तत्र वहवः प्रत्यपायाः संभवन्ति, तानेव दर्शयति-'इह' इत्थं-भूते प्रतिश्रये गृहपत्यादयः परस्परत आक्रोशादिकाः क्रियाः कुर्युः, तथा च कुर्वतो दृष्ट्वा स साधुः कदाचिदुच्चावचं मनः कुर्यात्, तत्रोच्चं नाम मैयं कुर्यन्तु, अवचं नाम कुर्वन्त्विति, शेषं सुगममिति ॥

आयाणमेयं भिक्खुस्स गाहावईहि सद्धिं संवसमाणस्स, इह खलु गाहावई अप्पणो सयद्वाए अगणिकायं उज्जालिज्जा वा

पञ्चलिङ्ग वा विद्मन्विज वा, अह भिक्खू उच्चावयं मणं नियंछिज्जा, एए एल्लु अगणिकायं उ० वा २ मा वा उ० पञ्जा लिंनु वा मा वा प०, विज्मन्विंनु वा मा वा वि०, अह भिक्खूणं पु० जं तहप्पगारे उ० नो ठाणं वा ३ चेइज्जा ॥ (सू० ६९)

एतदपि गृहपत्यादिभिः स्वार्थमग्निस्मरणे क्रियमाणे भिक्षोरुच्चावचमनःसम्भवप्रतिपादकं सूत्रं सुगमम् ॥ अपि च—

आयाणमेयं भिन्नुस्स गाहावईहिं सद्धिं संवसमाणस्स, इह एल्लु गाहावइस्स कुंडले वा गुणे वा मणी वा मुत्तिए वा हिरण्णेषु वा सुवण्णेषु वा कडगाणि वा तुडियाणि वा तिसराणि वा पालंयाणि वा हारे वा अद्धहारे वा एगावली वा कणगावली वा मुत्तान्नी वा रयणावली वा तरुणीयं वा कुमार्दिं अलंकियविभूसियं पेहाए, अह भिक्खू उच्चाव० एरिसिया वा सा नो वा एरिसिया इय वा णं वूया इय वा णं मणं साइज्जा, अह भिक्खूणं पु० ४ जं तहप्पगारे उवस्सए नो० ठा० ॥ (सू० ७०)

गृहस्थैः सह संवसतो भिक्षोरेते च वक्ष्यमाणा दोषाः, तद्यथा-अलङ्कारजातं दृष्ट्वा कन्यकां वाऽलङ्कृतां समुपलभ्य ईदृशी सादृशी वा शोभनाऽशोभना वा मद्भार्यासदृशी वा तथाऽलङ्कारो वा शोभनोऽशोभन इत्यादिकां वाचं ब्रूयात्, तथोच्चावचं शोभनाशोभनादी मनः कुर्यादिति समुदायार्थः, तत्र गुणो-रसना हिरण्यं-दीनारादिद्रव्यजातं द्रुहितानि-मृणालिकाः प्रालम्बः-आम्रदीपन आभरणविशेषः, शेषं सुगमम् ॥ किञ्च—

आयाणमेयं भिक्खुस्स गाहावईहिं सद्धिं संवसमाणस्स, इह एल्लु गाहावइधूयाओ वा गा० सुण्हाओ वा गा० धईओ वा गा० दासीओ वा गा० कम्मकरीओ वा तासिं च णं एवं वुत्तपुब्बं भवइ—जे इमे भवंति समणा

गाहावई नामेगे सुइसमायारा भवंति, से भिक्खू य असिणाणए मोयसमायारे से तगंधे दुगंधे पडिक्खूले पडिलोमे थावि भवइ, जं पुवं कम्मं तं पच्छा कम्मं जं पच्छा कम्मं तं पुरे कम्मं, तं भिक्खुपडियाए वट्टमाणे करिजा वा नो करिजा वा, अह भिक्खुणं पु० जं तहप्पगारे उ० नो ठाणं० ॥ (सू० ७२)

‘एके’ केचन गृहपतयः शुचिः समाचारो येषां ते तथा, ते च भागवतादिभक्ता भवन्ति भोगिनो वा-चन्दनागुरुकुङ्कु-मकर्पूरादिसेविनः, भिक्षुश्चास्नानतया तथाकार्यवशात् ‘मोया’त्ति कायिका तत्समाचरणात्स भिक्षुस्तद्गन्धो भवति, तथा च दुर्गन्धः, एवंभूतश्च तेषां गृहस्थानां ‘प्रतिकूलः’ नानुकूलोऽनभिमतः, तथा ‘प्रतिलोमः’ तद्गन्धाद्विपरीतगन्धो भवति, एकार्थिकी वैतानतिशयानभिमतत्वल्यापनाथाबुपात्ताविति, तथा ते गृहस्थाः साधुप्रतिज्ञया यत्तत्र भोजनस्वाध्यायभूमौ स्नानादिकं पूर्वं कृतवन्तस्तत्तेषामुपरोधात्पश्चात्कुर्वन्ति यद्वा पश्चात्कृतवन्तस्तत्पूर्वं कुर्वन्ति, एवमवसर्पणोत्सर्पणक्रियया साधूनामधिकरणसम्भवः, यदिया ते गृहस्थाः साधूपरोधात्प्राप्तकालमपि भोजनादिकं न कुर्युः, ततश्चान्तरायमनःपीडा-दिदोषसम्भवः, अथवा त एव साधवो गृहस्थोपरोधाद्यत्पूर्वं कर्म-प्रत्युपेक्षणादिकं तत्पश्चात्कुर्युर्विपरीतं वा कालातिक्रमेण कुर्युर्न कुर्युर्वा, अथ भिक्षूणां पूर्वोपदिष्टमेतत्प्रतिज्ञादिकं यत्तथाविधे प्रतिश्रये स्थानादिकं न कार्यमिति ॥ किञ्च—

आयाणमेयं भिक्खुस्स गाहावईहिं सद्धिं सं०, इह खलु गाहावइस्स अप्पणो सयट्ठाए विरूख्खे भोगणजाए उक्कय-डिए सिया, अह पच्छा भिक्खुपडियाए असणं वा ४ उक्कखडिज्ज वा उक्करिज्ज वा, तं च भिक्खू अभिकंठिजा मु-त्तए वा पायए वा वियट्ठिए वा, अह भि० जं नो तह० ॥’ (सू० ७३) आयाणमेयं भिक्खुस्स गाहावइणा सद्धिं संव०

इह रज्जु गाहावइस्स अण्णो सयट्ठाए विरुत्तल्लाइं दारुयाइं भिन्नपुब्बाइं भवंति, अह पंछा भिक्खुपडियाए विरुत्तल्ला-
 याइं दारुयाइं भिदिज्जा वा फिणिज्जा वा पामिघेज्जा वा दारुणां वा दारुपरिणामं कट्ठु अगणिकायं उ० प०, तत्थं भिक्खु
 अभिक्कंरिज्जा आयावित्तए वा पयावित्तए वा वियट्ठित्तए वा, अह भिक्खु० जं नो तहप्पगारे० ॥ (सू० ७४)

कर्मोपादानमेतद्भिक्षोर्यगृहस्थावब्रह्मे प्रतिश्रये स्थानमिति, तद्यथा—‘गाहावइस्स अप्पणो’त्ति, तृतीयार्थे पष्ठी, गृहप-
 तिना आत्मना स्वार्थं ‘विरुत्तरूपः’ नानाप्रकार आहारः संस्कृतः स्यात्, ‘अर्थ’ अनन्तरं पश्चात्साधूनुद्दिश्याशानादिपाकं
 वा कुर्यात्, तदुपकरणानि वा ढीकयेत्, तं च तथाभूतमाहारं साधुभोक्तुं पातुं वाऽभिकाक्षेत्, ‘विअट्ठित्तए व’त्ति तत्रै-
 वाहारगृहस्था वियत्तित्तुम्—आसित्तुमांकाक्षेत्, शेषं पूर्ववदिति ॥ एवं काष्ठाग्निप्रज्वालनसूत्रमपि नेयमिति ॥ किय—

से भिक्खू वा० उगारपासवणेण उब्बाहिज्जमाणे राओ वा वियाले वा गाहावइल्लस्स दुवारवाहं अबंगुणिज्जा, तेणे य
 तत्संधिचारी अणुपविसिज्जा, तस्सं भिक्खुस्स नो कप्पइ म्मं वइत्तए—अयं तेणो पविसइ वा नो वा पविसइ उवहियइ
 वा नो वा० आयइ वा नो वा० तेण हंडं अन्नेण हंडं तस्स हंडं अन्नस्स हंडं अयं तेणे अयं उवच-
 एण अयं हंता अयं इत्थमकासी तं तवस्सि भिम्सुं अत्तेपं तेणंति संकइ, अह भिक्खुणं पु० जाव नो ठा० ॥ (सू० ७५)

स भिक्षुस्तत्र गृहस्थसंसर्के प्रतिश्रये वसन्तुचारादिना वाध्यमानो विकालादौ प्रतिश्रयद्वारभागमुद्घाटयेत्, तत्र च
 ‘स्तेनः’ चौरः ‘तत्सन्धिचारी’ छिद्रान्वेषी अनुप्रविशेत्, तं च दृष्ट्वा तस्य भिक्षोर्नैवं वक्तुं कल्पते—प्रथाऽयं चौरः प्रविशति
 न वेति, तथोपलीयते न वेति, तथाऽयमतिपतति न वेति, तथा वदति वा न वदति वा, तेनामुक्तेनापहतम् अन्येन वा,

तस्यापहतमन्यस्य वा, अयं स स्तेनस्तदुपचारको वा, अयं गृहीतायुधोऽयं हन्ता अयमत्राकार्षादित्यादि न वदनीयं, यत एवं. तस्य चीरस्य व्यापत्तिः स्यात्, स वा प्रद्विष्टस्तं साधुं व्यापादयेदित्यादिदोषाः, अभणने च तमेव तपस्विनं भिक्षुमस्तेनं स्तेनमित्याशङ्केतेति, शेषं पूर्ववदिति ॥ पुनरपि वसतिदोषाभिधित्सयाऽऽह—

से भिस्सू वा से जं० तणपुंजेसु वा पलालपुंजेसु वा सअडे जाव ससंताणए तहप्पगारे उ० नो ठाणं वा० ॥ ३ ॥ से

भिस्सू वा० से जं० तणपुं० पलाल० अपडे जाव चेइज्जा ॥ (सू० ७६)

सुगमम्, एतद्विपरीतसूत्रमपि सुगमं, नवरमल्पशब्दोऽभाववाची ॥ साम्प्रतं वसतिपरित्यागमुदेशकार्थीधिकारनिर्दिष्ट-
मधिकृत्याह—

से अगंतारेसु आरामागारेसु वा गाहानइडुलेसु वा परियावसहेसु वा अभिक्खणं साहम्मिएहि उवयमाणेहि नो उवइज्जा ॥ (सू० ७७)

यत्र आमार्देर्वहिरागत्यागस्य पथिकादयस्तिष्ठन्ति तान्यागन्तागाराणि, तथाऽऽराममध्यगृहाण्यारामागाराणि, पर्याव-
सथा-मठाः, इत्यादिषु प्रतिश्रयेषु 'अभीक्षणम्' अनवरतं 'साधर्मिकैः' अपरसाधुभिः 'अवपतद्भिः' आगच्छद्भिर्मसादि-
विहारिभिश्छदितेषु 'नावपतेत्' नागच्छेत्-तेषु मासकल्पादि न कुर्यादिति ॥ साम्प्रतं कालातिक्रान्तवसतिदोषमाह—

से आगंतारेसु वा ४ जे भयंतारो उडुवद्धियं वा वासावासियं वा कप्पं उवाइणित्ता तत्थेव भुज्जो संबसंति, अयमाउसो !

पालादपंतकिरियावि भवति १ ॥ (सू० ७८)

तेष्व्यागन्तागारादिषु ये भगवन्तः 'ऋतुवद्धम्' इति शीतोष्णकालयोर्मसरूपम् 'उपनीय' अतिवाह्य वर्षासु वा चतु-

रो मासान्तियाह्य तत्रैवं पुनः कारणमन्तरेणासते, अयमायुष्मन् ! कालातिक्रमदोषः संभवति, तथा च ख्यादिप्रतिबन्धः स्नेहादुद्गमादिदोषसम्भवो वेत्यतस्तथा स्थानं न कल्पत इति १ ॥ इदानीमुपस्थानदोषमभिधित्सुराह—

से आंगंतरेषु वा ४ जे भयंतरो उडु० वासा० कपं उवाइणावित्ता तं दुगुणा दु(ति)गुणेण वा अपरिहरित्ता तत्थेव मुज्जो० अयमाउसो ! उव्हाणकि० २ ॥ (सू० ७९)

ये 'भगवन्तः' साधव आगन्तागारादिषु ऋतुवद्धं वर्षा वाऽतिवाह्यान्यत्र मासमेकं स्थित्वा 'द्विगुणत्रिगुणादिना' मास- (सादि)रूपेण अपरिहृत्य-द्वित्रैर्मासैर्ब्यवधानमकृत्वा पुनस्तत्रैव वसन्ति, अयमेवंभूतः प्रतिश्रय उपस्थानक्रियादोषदुष्टो भयत्यतस्तत्रावस्थातुं न कल्पत इति २ ॥ इदानीमभिक्रान्तवसतिप्रतिपादनायाह—

इह रसलु पाईणं वा ४ संतेगइया सड्ढा भवंति, तंजहा—गाहावई वा जाव कम्मकरीओ वा, तेसिं चंणं आयारगोयरे नो सुनिसंते भवइ, तं सइहमाणेहिं पत्तियमाणेहिं रोयमाणेहिं वहवे समण माहण अतिहिकिवणवणीमए ससुइस्स तत्थ २ अगारीहिं अगाराइं चेइयाइं भवंति, तंजहा—आएसणाणि वा आयतणाणि वा देवकुलाणि वा सहाओ वा पवाणि वा पणियगिहाणि वा पणियसालाओ वा जाणगिहाणि वा जाणसालाओ वा सुहाकम्मंताणि वा वड्ढकं० वक्कयकं० इंगा- लकम्मं० कट्टक० सुसाणक० सुणागारगिरिकंदरसंतिसेलोवट्टाणकम्मंताणि वा भवणगिहाणि वा, जे भयंतरो तहण्णगाराइं आएसणाणि वा जाव गिहाणि वा तेहिं उवयमाणेहिं उवयंति अयमाउसो ! अभिफंतकिरिया याचि भवइ ३ ॥ (सू० ८०)

इह प्रज्ञापकाद्यपेक्षया प्राच्यादिषु दिक्षु श्रावकाः प्रकृतिभद्रका वा गृहपत्यादयो भवेयुः, तेषां च साध्याचारगोचरः 'जो

गुणिसंतो भवइ'त्ति न सुष्ठु निशान्तः--श्रुतोऽवंगतो भवति, साधूनामेवंभूतः प्रतिश्रयः कल्पते नैवंभूत इत्येवं न ज्ञातं
 भवतीत्यर्थः, प्रतिश्रयदानफलं च स्वर्गादिकं तैः कुतश्चिदवगतं, तच्छ्रद्धानैः प्रतीयमानै रोचयद्भिरित्येकार्थी एते किञ्चि-
 न्नेदाद्वा भेदः, तदेवंभूतैः 'अगारिभिः' गृहस्थैर्वहन् श्रमणादीन् उद्दिश्य तत्र तत्रारामादौ यानशालादीनि स्वार्थं कुर्वन्नि-
 श्रमणाद्यवकाशार्थं 'चेइयाइ' महान्ति कृतानि भवन्ति, तानि चागाराणि स्वनामग्राहं दर्शयति, तद्यथा--'आदेशनानि'
 लोहकारादिशालाः 'आयतनानि' देवकुलपार्थ्यापवरकाः 'देवकुलानि' प्रतीतानि 'सभाः' चातुर्वेद्यादिशालाः 'प्रपाः' उद-
 कदानस्थानानि 'पण्यगृहाणि वा' पण्यापणाः 'पण्यशालाः' घट्टशालाः 'यानगृहाणि' रथादीनि यत्र यानानि तिष्ठन्ति
 'यानशालाः' यत्र यानानि निष्पाद्यन्ते 'सुधाकर्मान्तानि' यत्र सुधापरिकर्म क्रियते, एवं दर्भवर्धवल्कजाङ्गारकाष्ठकर्म[का-
 ष्ट]गृहाणि द्रष्टव्यानि, 'श्रमशानगृहं' प्रतीतं (शून्यागारं-विविक्तगृहं) शान्तिकर्मगृहं-यत्र शान्तिकर्म क्रियते गिरिगृहं-पर्व-
 तोपरिगृहं कन्दरं-गिरिगुहा संस्कृता शैलोपस्थापनं-पापाणमण्डपः; तदेवंभूतानि गृहाणि तैश्चरकब्राह्मणादिभिरभिका-
 न्तानि पूर्व पश्चाद् 'भगवन्तः' साधवः 'अवपतन्ति' अवतरन्ति, इयमायुष्मन्! विनेयामन्त्रणम्, अभिक्कान्तक्रिया वस-
 तिर्भवति, अल्पदोषा चेयम् ३ ॥

इह सत्तु पाईणं वा जाव रोयमाणेहिं वहवे समणमाहणअतिहिकिणवणिमए समुदिस्स तत्थ तत्थ अगारिहिं अगाराइं
 चेइयाइं भवति, तं० --आएसणाणि वा जाव भवणगिहाणि वा, ले भयंतारो तहप्प० आएसणाणि जाव गिहाणि वा
 तेहिं अणोवयमाणेहिं उवयंति अयमाउत्तो ! अणभिकंतकिरिया यावि भवइ ॥ (सू० ८१)

सुगमं, नवरं चरकादिभिरनवसेवितपूर्वा अनभिक्रान्तक्रिया वसतिर्भवति, इयं धानभिक्रान्तत्वादेवाकल्पनीयेति ४ ॥
साम्प्रतं वर्ज्याभिधानां वसतिमाह—

इह खलु पार्श्वं वा ४ जाव कम्पकरीओ वा, तेसि च णं एवं वुत्तपुव्वं भवइ—जे इमे भवंति समणा भगवंतो जाव
उवरया मेहुणाओ धम्माओ, नो खलु एएसिं भयंताराणं कप्पइ आहाकंमिए उवस्सए वत्थए, से जाणिमाणि अम्हं अप्पणो
सयट्ठाए चेइयाइं भवंति, तं०—आएसणाणि वा जाव . गिहाणि वा, सव्वाणि ताणि समणां निसिरामो, अवियाइं वयं
पच्छा अप्पणो सयट्ठाए चेइस्सामो, तं०—आएसणाणि वा जाव०, एयप्पगां निग्घोसं सुआ निसम्म जे भयंतारो तहप्प०
आएसणाणि वा जाव गिहाणि वा उवागच्छंति इयराइयेरिहिं पाहुडेहिं वट्ठंति, अयमाउसो ! वज्जकिरियावि भवइ ५ ॥ (सू० ८२)

इह खल्वित्यादि प्रायः सुगमं, समुदायार्थस्त्वयम्—गृहस्थैः साधाचाराभिज्ञैर्यन्यात्मार्थं गृहाणि निर्घृत्तानि तानि
साधुभ्यो दत्त्वाऽऽत्मार्थं त्वन्यानि कुर्वन्ति, ते च साधवस्तेष्वितरेतरेषूच्चावचेपु 'पाहुडेहिं'ति प्रदत्तेषु गृहेषु यदि वर्तन्ते
ततो वर्ज्यक्रियाभिधाना वसतिर्भवति, सा च न कल्पत इति ५ ॥ इदानीं महावर्ज्याभिधानां वसतिमधिकृत्याह—

इह खलु पार्श्वं वा ४ संतेगइआ संड्ढा भवंति, तेसि च णं आयागोयेरे जाव तं रोयमाणेहिं बहवे समणमाहण जाव
वणीमगे पगणिय २ समुदिस्स तंत्य २ अंगारीहिं अत्ताराइं चेइयाइं भवंति, तं०—आएसणाणि वा जाव गिहाणि वा,
जे भयंतारो तहप्पगाराइं आएसणाणि वा जाव गिहाणि वा उवागच्छंति इयराइयेरिहिं पाहुडेहिं०, अयमाउसो ! महावज्ज-
किरियावि :

इहेत्यादि प्रायः सुगममेव, नवरं श्रमणाद्यर्थं निष्पादिताया यावन्तिक्रवसतौ स्थानादि कुर्वतो महावज्याभिधाना वसतिर्भवति, अतः अकल्प्या चेयं विशुद्धकोटिश्रेति ६ ॥ इदानीं सावद्याभिधानामधिकृत्याह—

इह खलु पार्श्वं वा ४ संतेगइया जाव तं सदहमाणेहिं तं पत्तियमाणेहिं तं रोयमाणेहिं बहवे समणमाहणअतिहिकिवणवणीमणे पगणिय २ समुदिसस तत्थ २ अंगाराइं चेइयाइं भवंति तं०—आएसणाणि वा जाव भवणंगिहाणि वा, जे भयंतारो तहप्पगाराणि आएसणाणि वा जाव भवणगिहाणि वा उवागच्छंति इयराइयेरेहिं पाहुडेहिं, अयमाउसो ! सावज्जकियरिया यावि भवइ ७ ॥ (सू० ८४)

इहेत्यादि प्रायः सुगमं, नवरं पञ्चविधश्रमणाद्यर्थमेवैषा कल्पिता, ते चामी श्रमणाः—“निगंधं १ सक्क २ तावस ३ गेरुअ ४ आजीव ५ पंचहा समणा ।” इति, अस्यां च स्थानादि कुर्वतः सावद्यक्रियाऽभिधाना वसतिर्भवति, अकल्पनीया, चेयं विशुद्धकोटिश्रेति ७ ॥ महासावद्याभिधानामधिकृत्याह—

इह खलु पार्श्वं वा ४ जाव तं रोयमाणेहिं एगं समणजायं समुदिसस तत्थ २ अगारीहिं अगाराइं चेइयाइं भवन्ति, तं० आएसणाणि जाव गिहाणि वा महया पुढुविकायसमारंभेणं जाव महया तसकायसमारंभेणं महया विरुवंरूवेहिं पावकम्मकिरेहिं, तंजहा—छायणओ लेवणओ संथारुवारपिहणओ सीओदए वा परट्टवियपुब्बे भवइ अगणिकाए वा उज्जालियपुब्बे

१ निमंन्याः शाक्याः तापसा गैरिका आनीविकाः पद्मथाः श्रमणाः.

भवद्, जे भयंतारो तह० आएसणाणि वा० उवागच्छंति इयराइयेहिं पाहुणेहिं दुपकसं ते कम्मं सेवति, अयमाउसो!
 महासावज्जफिरिया यावि भवद् ८ ॥ (सू० ८५)

इह कश्चिद्गृहपत्यादिरेकं साधर्मिकमुद्दिश्य पृथिवीकायादिसंभ्रमसमारम्भैरन्यतरेण वा महता तथा 'विरूपरूपैः'
 नानारूपैः पापकर्मकृत्यैः—अनुष्ठानैः, तद्यथा—छादनतो लेपनतस्तथा संस्तारकार्थं द्वारढकनार्थं च, इत्यादीनि प्रयोज-
 नान्युद्दिश्य शीतोदकं त्यक्तपूर्वं भवेत् अग्निर्वा प्रज्वालितपूर्वो भवेत्, तदस्यां वसती स्थानादि कुर्वन्तस्ते द्विपक्षं कर्मा-
 सेवन्ते, तद्यथा—प्रप्रज्याम् आधाकर्मिकसत्यासेवनाद्गृहस्थत्वं च रागद्वेषं च ईर्यापथं सम्परायिकं च; इत्यादिदोषान्म-
 हासावद्यक्रियाऽभिधाना वसतिर्भवतीति ८ ॥ इदानीमल्पक्रियाऽभिधानामधिकृत्याह—

इह खलु पाईणं वा० रोयमाणेहिं अप्पणो सयट्ठाए तत्थ २ अगारीहिं जाव उज्जालियपुव्वे भवद्, जे भयंतारो तह्पण०
 आएसणाणि वा० उवागच्छंति इयराइयेहिं पाहुणेहिं एगपक्खं ते कम्मं सेवति, अयमाउसो! अप्पसावज्जफिरिया यावि
 भवद् ९ ॥ एवं खलु तस्स० (सू० ८६) ॥ २-१-२-२ ॥ शब्दोपणायां द्वितीयोऽशकः ॥

सुगमं, नवरमल्पशब्दोऽभावाचीति ९ । एतत्तस्यं भिक्षोः 'सामर्थ्यं' संपूर्णो भिक्षुभाव इति ॥ "कालाङ्कतु १ व-
 ठाण २ अभिकंता ३ चैव अणभिकंता ४ थ । वज्जा य ५ महावज्जा ६ सावज्जा ७ मह ८ डप्पफिरिआ ९ य ॥ १ ॥"

१ कालातिगन्ता उपस्थाना अभिकान्ता वैधानभिकान्ता च । वज्जा च महावज्जा सायथा महासावया अल्पक्रिया च ॥ १ ॥

एताश्च नव वसतयो यथाक्रमं नवभिरनन्तरसूत्रैः प्रतिपादिताः, आसु चाभिक्रान्ताल्पक्रिये योग्ये शेषास्त्वयोग्या इति ॥
द्वितीयाध्ययनस्य द्वितीयः ॥ २-१-२-२ ॥

उक्तो द्वितीयोद्देशकोऽधुना तृतीयः समारभ्यते, अस्य चायमभिसंबन्धः, इहानन्तरसूत्रेऽल्पक्रिया शुद्धा वसतिर-
भिहिता, इहाप्यादिसूत्रेण तद्विपरीतां दर्शयितुमाह—

- से य नो सुलभे फासुए ङ्छे अहेसणिज्जे नो य सल्ल सुद्धे इमेहिं पाहुवेहिं, तंजहा—छायणओ लेवणओ संधारदुवारपिहणओ
- पिडवाएसणाओ, से य भिक्खू चरियारए ठाणरए निसीहियारए सिज्जासंधारपिडवाएसणाए, संति भिक्खुणो एवमक्खा-
- इणो उग्जुया नियगपडिवन्ना अमायं कुब्बमाणा वियाहिया, संतेगइया पाहुडिया उक्खित्तपुब्बा भवइ, एवं निकिरत्तपुब्बा भवइ, परिभाइयपुब्बा भवइ, परियुत्तपुब्बा भवइ, एवं वियागरेमाणे समियाए वियागरेइ?,
इंता भवइ ॥ (सू० ८७)

अत्र च कदाचित्कश्चित्सार्धसत्यन्वेपणार्थं भिक्षार्थं वा गृहपतिकुलं प्रविष्टः सन् केनचिच्छ्रद्धालुनैवमभिधीयते, त-
द्यथा-प्रचुरान्नपानोऽयं ग्रामोऽतोऽत्र भवतां वसतिमभिगृह्य स्थातुं युक्तमित्येवमभिहितः सन्नेवमाचक्षीत-न केवलं पि-
ण्डपातः प्रासुक्तो दुर्लभस्तदवाप्तावपि यत्रासौ भुज्यते स च प्रासुकः-आधाकर्मादिरहितः प्रतिश्रयो दुर्लभः, 'लंछ' इति
छादनाद्युत्तरगुणदोषरहितः, एतदेव दर्शयति—'अहेसणिज्जे'ति यथाऽसौ मूलोत्तरगुणदोषरहितत्वेनैपणीयो भवति तथा-

भूतो दुर्लभ इति, ते चामी मूलोत्तरगुणाः—“पंढी वंसो दो धारणाओ चत्तारि मूलवेलीओं । मूलगुणेहिं विसुद्धा
 एसा आहागडा वसही ॥ १ ॥ वंसगकडणोकंपण छायण लेवण दुवारभूमीओ । परिकम्मविप्पमुफा एसा मूलुत्तरगुणेसु
 ॥ २ ॥ दूमिअधूमिअवासिअउज्जोवियबलिकडा अ घत्ता य । सित्ता सम्मट्ठावि अ विसोहिकोडीगया वसही ॥ ३ ॥”
 अत्र च प्रायशः सर्वत्र सम्भवित्वाबुत्तरगुणानां तानेव दर्शयति, न चासौ शुद्धा भवत्यंभीभिः कर्मोपादानकर्मभिः, त-
 द्वा—‘छादनतः’ दर्भादिना, ‘लेपनतः’ गोमयादिना संस्कारकम्—अपवर्तकमाश्रित्य, तथा द्वारमाश्रित्य बृहच्छुत्वा-
 पादानतः, तथा द्वारस्थगनं—कपाटमाश्रित्य, तथा पिण्डपतैपणामाश्रित्य, तथाहि—कस्मिंश्चित्प्रतिश्रये प्रतिवसतः सा-
 धून शय्यातरः पिण्डेनोपनिमन्त्रयेत्, तद्वहे निषिद्धाचरणमग्रहे तत्प्रद्वेषादिसम्भव इत्यादिभिरुत्तरगुणैः शुद्धः प्रतिश्रयो
 दुरापः, शुद्धं च प्रतिश्रये साधुना स्थानादि विधेयं, यत उरुम्—“मूलुत्तरगुणसुद्धं थीपसुपंडगविवज्जियं वसहिं । से-
 येज्जा सब्बकालं विवज्जाए हुंति दोसा उ ॥ १ ॥” मूलोत्तरगुणशुद्धावाप्तावपि स्वाध्यायादिभूमीसमन्वितो विविक्तो दुराप
 इति दर्शयति—‘से’ इत्यादि, तत्र च भिक्षवः चर्यारताः—निरोधासहिष्णुत्वाच्छ्रमणशीलाः, तथा ‘स्थानरताः’ कायोरसर्ग-
 कारिणः ‘निपीधिकारताः’ स्वाध्यायध्यायिनः शय्या—सर्वाङ्गिकी संस्कारकः—अर्द्धतृतीयहस्तप्रमाणः, यदिवा शयनं शय्या

१ दृष्टिर्वेशो द्वे धारणे चत्तसो मूलवेत्यः । मूलगुणैर्विशुद्धा एषा यथावृत्ता परतिः ॥ १ यंशकपटनोरकम्मन्सच्छादनत्वेनं द्वारभूमेः । परिकर्मविप्रगुणा एषा
 मूलोत्तरगुणैः ॥ ३ ॥ पवलिता धूपिता पाणिता उवोतिता वृत्तबलिका न व्यफा च । सिफा रंगुष्टाडणि च विषोपिरोदीगता परतिः ॥ ३ ॥ २ मूलोत्तरगुणशुद्धं
 श्रीपशुपण्डकविश्वकिंतां परतिम् । तेवेत यदाकालं विपर्यये गु गपन्ति दोषाः ॥ १ ॥

तदर्थं संस्कारकः शय्यासंस्कारकस्तत्र केचिद्रताः ग्लानादिभावात्, तथा लब्धे पिण्डपातेः आसैषणारतास्तदेवं 'सन्ति' भवन्ति केचन भिक्षवः 'एवमाख्यायिनः' यथाऽवस्थितवसतिगुणदोषाख्यायिनः ऋजुवो नियागः—संयमो मोक्षो वा तं प्रतिपन्नाः; तथा अमायायिनः, एवंविशिष्टाः साधवः 'व्याख्याताः' प्रतिपादिताः, तदेवं वसतिगुणदोषानाख्याय गतेषु तेषु तैश्च श्रावकैरेवंभूतैःपणीयवसत्यभावे साध्वर्थमादेरारभ्य वसतिः कृता पूर्वकृता वा छादनादिना संस्कृता भवेत्, पुनश्च तेष्वन्येषु वा साधुषु समागतेषु 'सन्ति' विद्यन्ते तथाभूताः केचन गृहस्थाः य एवंभूतां छलनां विदधुः, तथा—प्राभृतिकेव प्राभृतिका-दानार्थं कल्पिता वसतिरिह गृह्यते; सा च तैर्गृहस्थैः 'उत्क्षिप्तपूर्वा' तेषामादौ दर्शिता यथाऽस्यां वसत यूयमिति, तथा 'निक्षिप्तपूर्वा' पूर्वमेव अस्माभिरात्मकृते निष्पादितां, तथा 'परिभाइयपुञ्ज'त्ति पूर्वमेवास्माभिरियं भ्रातृव्यादेः परिकल्पितेत्येवंभूता भवेत्, तथाऽन्यैरपीयं परिभुक्तपूर्वा, तथा पूर्वमेवास्माभिरियं परिल्यकेति, यदि च भगवतां नोपयुज्यते ततो वयमेनामपनेष्यामः, इत्येवमादिका छलना पुनः सम्यग् विज्ञाय परिहर्तव्येति; ननु किमेवं छलनासम्भवेऽपि यथाऽत्रस्थितवसतिगुणदोषादिकं गृहस्थेन पृष्टः साधुर्व्याकुर्वन्—कथयन् सम्यगेव व्याकरोति?, यदि वैयं व्याकुर्वन् सम्यग् व्याकर्त्ता भवति?, आचार्य आह—हन्त इति शिष्यामन्त्रेण सम्यगेव व्याकर्त्ता भवतीति ॥ तथा विधकार्यवशाच्चरककार्पटिकादिभिः सह संवासे विधिमाह—

- से भिक्खू वा० से जं पुण उवस्सयं जाणिल्ला खुडियाओ खुड्डुवारियाओ नियायाओ संनिरुद्धाओ भवन्ति, तहृप्पगा० उवस्सए राओ वा वियाले वा निक्खल्लममाणे वा प० पुए हत्थेण वा पच्छा पाएण वा तओ संजयामेव निक्खल्लमिज्ज वा २; :

केवली धूया आयाणमेयं, जे तत्थ समणाण वा माहणाण वा छत्तए वा मत्तए वा दंडए वा लट्ठिया वा भिसिया वा नालिया-
वा चेलं वा चिलिमिली वा चम्मए वा चम्मकोसए वा चम्मछेयणए वा दुब्बद्धे दुन्निक्खित्ते अणिकंपे चलाचले भिक्खू-
य राओ वा वियाले वा निक्खरममाणे वा २ पयल्लिज वा २, से तत्थ पयलमाणे वा० हत्थं वा० ल्हसिज वा पाणाणि
वा ४ जाव ववरोविज्ज वा, अह भिक्खूणं पुब्बोवइट्ठं जं तह० उवस्सए पुप हत्थेण निक्खर० वा पच्छा पाएणं तओ संज-
यामेव नि० पविसिज वा ॥ (सू० ८८)

स भिक्षुर्ये पुनरेवभूतं प्रतिश्रयं जानीयात्, तद्यथा—‘धुद्रिकाः’ लघ्व्यः तथा धुद्रद्वाराः ‘नीचाः’ उच्चैस्त्वरहिताः
‘संनिरुद्धाः’ गृहस्थाकुला वसतयो भवन्ति, ताश्चैवं भवन्ति-तस्यां साधुवसती शय्यातरेणान्येषामपि कतिपयदिवसस्यायिनां
चरकादीनामयंकाशो दत्तो भवेत्, तेषां वा पूर्वस्थितानां पश्चात्साधूनामुपाश्रयो दत्तो भवेत्, तत्र कार्यवशाद्द्वसता
राश्यादौ निर्गच्छता प्रविशता वा यथा चरकाद्युपकरणोपघातो न भवति तदवयवोपघातो वा तथा पुरो हस्तकरणादि-
कया गमनागमनादिक्रियया यतितव्यं, शेषं कण्ठ्यं, नवरं ‘चिलिमिली’ यमनिका ‘चर्मकोशः’ पाष्णित्रं सहकफिदिः ॥
इदानीं वसतियाज्जाविधिमधिकृत्याह—

से आगतोरु वा. अणुवीय उवस्सयं जाइज्जा, जे तत्थ ईसरे जे तत्थ समहिट्ठाए ते उवस्सयं अणुअधिज्जा—कामं एण्डु
आउसो! अहालंदं अहापरिआयं वसिस्सामो जाव आउसंतो! जाव आउसंतस्स उवस्सए जाव साहम्मियाइं ततो उवस्सयं
णिग्घिस्सामो तेण परं विहरिस्सामो ॥ (सू० ८९)

स भिक्षुरागन्तागारादीनि गृहाणि पूर्वोक्तानि तेषु प्रविद्यानुविचिन्त्य च-किंभूतोऽयं प्रतिश्रयः ? कश्चात्रेश्वरः ? इ-
त्येवं पर्यालोच्य च प्रतिश्रयं याचेत्, यस्तत्र 'ईश्वरः' गृहस्वामी यो वा तत्र 'समधिष्ठाता' प्रभुनियुक्तस्तानुपाश्रयमनु-
ज्ञापयेत्, तद्यथा—'कामं' तवेच्छया आयुष्मन् ! त्वया यथापरिज्ञातं प्रतिश्रयं कालतो भूभागतश्च तथैवाधिवत्स्यामः,
एवमुक्तः स कदाचिद् गृहस्य एवं ब्रूयाद्-यथा कियत्कालं भवतामत्रावस्थानमिति ? एवं गृहस्थेन पृष्टः साधुः—वसति-
प्रत्युपेक्षक एतद् ब्रूयाद्-यथा कारणमन्तरेण ऋतुवद्धे मासमेकं वर्षासु चतुरो मासानवस्थानमिति, एवमुक्तः कदाचि-
त्सरो ब्रूयात्—नैतावन्तं कालं ममात्रावस्थानं वसतिर्वा, तत्र साधुस्तथाभूतकारणसद्भावे एवं ब्रूयाद्-यावत्कालमि-
हायुष्मन्त आसते यावद्वा भवत उपाश्रयस्तावत्कालमेवोपाश्रयं गृहीष्यामः, ततः परेण विहरिष्याम इत्युत्तरेण सम्बन्धः,
साधुप्रमाणप्रश्ने चोत्तरं दद्याद् यथा समुद्रसंस्थानीयाः सुरयो, नास्ति परिमाणं, यतस्तत्र कार्यार्थिनः केचनागच्छन्ति
अपरे कृतकार्या गच्छन्त्यतो यावन्तः साधर्मिकाः समागमिष्यन्ति तावतामयमाश्रयः, साधुपरिमाणं न कथनीयमिति
भावार्थः ॥ किञ्च—

से भिक्षू वा० जस्युवस्सए संवसिज्जा तस्स पुब्बामेव नामगुरं जाणिज्जा, तओ पच्छा तस्स गिहे निमंतेमाणस्स वा.
अनिमंतेमाणस्स वा असणं वा ४ अफासुयं जाव नो पडिगाहेज्जा ॥ (सू० ९०)

सुगमं, नवरं साधूनां सामाचार्येषां, यदुत शय्यातरस्य नामगोत्रादि ज्ञातव्यं, तत्परिज्ञानाच्च सुखेनैव प्राधूर्णिका-
दयो भिक्षामटन्तः शय्यातरगृहप्रवेशं परिहरिष्यन्तीति ॥ किञ्च—

से भिक्खू वा० से जं० शसागारियं सागणियं सददयं नो पन्नस्स निक्खमणपवेसाए जावऽणुचिताए तहप्पगारे उवस्सए नो ठा० ॥ (सू० ९१)

स भिधुर्यं पुनरेवंभूतं प्रतिश्रयं जानीयात्, तद्यथा--ससागारिकं साम्भिकं सोदकं, तत्र स्वाध्यायादिकृते स्थानादि न विधेयमिति ॥ तथा--

से भिक्खू वा० से जं० गाहावइकुलस्स मञ्जंमञ्जेणं गंतुं पंथए पडिवडं वा नो पन्नस्स जाव चिंताए तह उ० नो ठा० ॥ (सू० ९२)

यस्योपाश्रयस्य गृहस्थगृहमध्येन पन्थास्तत्र बहुपायसम्भवात्तत्र न स्यातव्यमिति ॥ तथा--

से भिक्खू वा० से जं०, इह खलु गाहावई वा० कम्मकरीओ वा अन्नमन्नं अणोसंति वा जाव उद्वंति वा नो पन्नस्स०, सेवं नचा तहप्पगारे उ० नो ठा० ॥ (सू० ९३) से भिक्खू वा० से जं पुण० इह खलु गाहावई वा कम्मअरीओ वा अन्नमन्नस्स गायं तिहेण वा नव० घ० वसाए वा अब्भंगेति वा मक्खंति वा नो पण्णस्स जाव तहप्प० उव० नो ठा० (सू० ९४) से भिक्खू वा० से जं पुण०--इह खलु गाहावई वा जाव कम्मकरीओ अन्नमन्नस्स गायं सिणाणेण वा क० लु० पु० प० आपंसंति वा पघंसंति वा उव्वलंति वा उव्वट्ठिति वा नो पन्नस्स० (सू० ९५) से भिक्खू० से जं पुण उवस्सयं जाणिज्जा, इह खलु गाहावती वा जाव कम्मकरी वा अण्णमण्णस्स गायं सीओदग० उसिणो० उच्छो० पघेयंति सिंचंति सिणावंति वा नो पन्नस्स जाव नो ठाणं० ॥ (सू० ९६)

सुगमं, नवरं यत्र प्रातिवेशिकाः प्रत्यहं कलहायमानास्तिष्ठन्ति तत्र स्वाध्यायाद्युपरोधान्न स्थेयमिति ॥ एवं तैलाद्य-
भ्यङ्गकराद्युद्धर्त्तनोदकप्रक्षालनसूत्रमपि नेयमिति ॥ किञ्च—

से भिक्खू वा० से जं० इह एलु गाहावई वा जाव कम्मकरीओ वा निगिणा ठिया निगिणा उलीणा मेहुणधम्मं विन्नवि-
ति रहस्सियं वा मंतं मंतंति नो पन्नस्स जाव नो ठाणं वा ३ चेइल्ला ॥ (सू० ९७)

यत्र प्रातिवेशिकस्त्रियः 'निगिणाउ'त्ति मुक्तपरिधाना आसते, तथा 'उपलीनाः' प्रच्छन्ना मैथुनधर्मविषयं किञ्चिद्रहस्यं
रात्रिसम्भोगं परस्परं कथयन्ति, अपरं वा रहस्यमकार्यसंबद्धं मन्त्रं मन्त्रन्यते, तथाभूते प्रतिश्रये न स्थानादि विधेयं,
यतस्तत्र स्वाध्यायक्षितिचित्तविपुल्यादयो दोषाः समुपजायन्त इति ॥ अपि च—

से भिक्खू वा से जं पुण उ० आइन्नसंलिक्वं नो पन्नस्स० ॥ (सू० ९८)

कण्ठ्यं, नवरं, तत्रायं दोषः—चित्रभिसिदर्शनात्स्वाध्यायक्षितिः, तथाविधचित्रस्थलयादिदर्शनात्पूर्वक्रीडिताक्रीडित-
स्मरणकौतुकादिसम्भव इति ॥ साम्प्रतं फलहंकादिसंस्तारकमधिकृत्याह—

से भिक्खू वा० अभिंकरिज्जा संथारणं एसित्तए, से जं० संथारणं जाणिज्जा सअंडं जाव संसंताणयं, तहएप्पगारं संथारं
लाभे संते नो पडि० १ ॥ से भिक्खू वा से जं० अप्पंडं जाव संताणगरुयं तहएप्पगारं नो प० २ ॥ से भिक्खू वा० अप्पंडं
लदुयं अप्पाडिहारियं तह० नोप० ३ ॥ से भिक्खू वा० अप्पंडं जाव अप्पसंताणगं लदुअं पाडिहारियं नो अह्मावळं

तहृप्पगारं लाभे सतं नां पडिगाहिज्जा ४ ॥ स भिक्खू वा २ स ज पुण सथारग जाणज्जा अप्पड जाव सताणग लहुअ
पाडिहारिअं अहायळं, तहृप्पगारं संधारगं लाभे सते पडिगाहिज्जा ५ ॥ (सू० १११)

स भिक्षुर्यदि फलहकादिसंस्तरकमेपितुमभिकाङ्क्षयेत्, तच्चैवंभूतं जानीयात्, तद्यथा-प्रथमसूत्रे साण्डादित्वात्संय-
मविराघनादोषः १, द्वितीयसूत्रे गुरुत्वादुत्क्षेपणादावात्मविराधनादिदोषः २, तृतीयसूत्रेऽप्रतिहारकत्वात्तत्परित्यागादि-
दोषः ३, चतुर्थसूत्रे त्ववच्छत्वात्तद्वन्धनादिपलिमन्थदोषः ४, पञ्चमसूत्रे त्वल्पाण्डं यावदल्पसन्तानकलघुप्रतिहारिकावच-
च्छत्वात्सर्वदोषविप्रमुक्तत्वात्संस्तरको ग्राह्य इति सूत्रपञ्चकसमुदायार्थः ५ ॥ साम्प्रतं संस्तरकमुद्दिश्याभिग्रहविशेषानाह—

इथेयाइं आयतणाइं उमाइकम—अह भिक्खू जाणिज्जा इमाइं चउहिं पडिमाहिं संधारगं एसित्तए, तत्थ एल्लु इमा पढमा
पडिमा—से भिक्खू वा २ उदिसिय २ संधारगं जाइज्जा, तंजहा—इकडं वा कडिणं वा जंतुयं वा परगं वा मोरगं
वा तणयं वा सोरगं वा कुसं वा कुशगं वा विप्पलं वा पलालं वा, से पुब्बामेव आलोइज्जा—आउसोति वा म०
दाहिसि मे इत्तो अन्नयरं संधारगं ? तह० संधारगं सयं वा णं जाइज्जा परो वा देज्जा फासुयं एसणिज्जं जाव पडि०,
पढमा पडिमा ॥ (सू० १००)

‘इत्येतानि’ पूर्वोक्तानि ‘आयतनादीनि’ दोषरहितस्थानानि वसतिगतानि संस्तरकगतानि च ‘उपातिक्रम्य’ परिहृत्य
प्रक्ष्यमाणान्श्च दोषान् परिहृत्य संस्तरको ग्राह्य इति दर्शयति—‘अथ’ आनन्तर्ये स भावभिक्षुर्जानीयात् ‘आभिः’
करणभूताभिश्चतसृभिः ‘प्रतिमाभिः’ अभिग्रहविशेषभूताभिः संस्तरकमन्धेयुं, ताश्चेमाः—उद्दिष्ट १ प्रेक्ष्य २ तस्यैव ३

ततो ग्रहीष्यामि नान्यदिति द्वितीया प्रतिमा २, तदपि यदि तस्यैव शय्यातरस्य गृहे भवति ततो ग्रहीष्यामि नान्यत आनीय तत्र शयिष्य इति तृतीया ३ तदपि फलहकादिकं यदि यथासंस्तमेवास्ते ततो ग्रहीष्यामि नान्यथेति चतुर्थी प्रतिमा ४ । आसु च प्रतिमास्वाद्ययोः प्रतिमयोर्गच्छनिर्गतानामग्रहः, उत्तरयोरन्यतरस्यामभिग्रहः, गच्छान्तर्गतानां तु चतस्रोऽपि कल्पन्त इति, एताश्च यथाक्रमं सूत्रैर्दर्शयति—तत्र खल्विमा प्रथमा प्रतिमा तद्यथा—उद्दिश्योद्दिश्येकडादी- नामन्यतमद्ग्रहीष्यामीत्येवं यस्याभिग्रहः सोऽपरलाभेऽपि न प्रतिगृहीयादिति, 'शेषं कण्ठ्यं नवरं 'कठिनं' वंशकटादि 'जन्तुकं' तृणविशेषोत्पन्नं 'परकं' येन तृणविशेषेण पुष्पाणि ग्रथयन्ते 'मोरगं'ति मयूरपिच्छनिष्पन्नं 'कुच्चगं'ति येन कूर्चकाः क्रियन्ते, एते चैवंभूताः संस्तारका अनूपदेशे साद्रीदिभूम्यन्तरणार्थमनुज्ञाता इति ॥

अहावरा दुष्वा पडिमा—से मिक्खू वा० पेहाए संथारगं जाइज्जा, तंजहा—गाहावइं वा से पुब्बामेव आ-
लोइज्जा—आड० ! भइ० ! दाहिसि से ? आंवं पडिगाहिज्जा, दुष्वा पडिमा २ ॥ अहावरा तथा पडिमा—से मिक्खू वा०
जसुवस्सए संवसिज्जां जे तत्थ अहासमन्नाए, तंजहा—इक्कडे इ वा जाव पलाले इ वा तस्स लामे संवसिज्जा तरसालामे
एक्कुइए वा नेसज्जिए वा विहरिज्जा तथा पडिमा ३ ॥ (सू० १०१)

अत्रापि पूर्ववत्सर्वं भणनीयं, यदि परं तमिक्कडादिकं संस्तारकं हृष्टा याचते नादृष्टमिति ॥ एवं तृतीयाऽपि नेया,

इयांस्तु विशेषः—गच्छान्तर्गतो निर्गतो वा यदि वसतिदातैव संस्कारकं प्रयच्छति ततो गृह्णाति, तदभावे उत्कटुको वा निपण्णो वा पद्मासनादिना सर्वरात्रमास्त इति ॥

अहावरा चउत्था पडिमा—से भिक्खू वा अहासंधडमेव संधारणं जाइजा, तंजहा—पुढविसिलं वा कट्टसिलं वा अहासं-
यडमेव, तस्स लभे संते प्रंवसिज्जा, तस्स अलाभे उक्कडुए वा २ विहरिज्जा, चउत्था पडिमा ४ ॥ (सू० १०२)

एतदपि सुगमं, केवलमस्यामयं विशेषः—यदि शिलादिसंस्कारकं यथासंस्तृतं शयनयोग्यं लभ्यते ततः शेते नान्य-
थेति ॥ किय—

इशेयाणं चउण्हं पडिमाणं अन्नयरं पडिमं पडिवज्जमाणे तं चेव जाव अन्नोऽन्नसगाहीए एवं च णं विहरति ॥ (सू० १०३)

आसां चतसुणां प्रतिमानामन्यतरां प्रतिपद्यमानोऽन्यमपरप्रतिमाप्रतिपन्नं साधुं न हीलयेद्, यस्मात्ते सर्वेऽपि जिना-
ज्ञामाश्रित्य समाधिना वर्तन्त इति ॥ साम्प्रतं प्रातिहारकसंस्कारकप्रत्यर्पणे विधिमाह—

से भिक्खू वा० अभिकंरिज्जा संधारणं पयस्पिणित्तए, से जं पुणं संधारणं जाणिज्जा सअंढं जांव ससंताणयं तहृण० सं-
धारणं नो पयस्पिणिज्जा ॥ (सू० १०४)

स भिक्षुः प्रातिहारिकं संस्कारकं यदि प्रत्यर्पयितुमभिकाङ्क्षेदेवंभूतं जानीयात तद्यथा—ग्रहकोकिलकाद्यण्डकसंवद्धमप्रत्यु-
पेक्षणयोग्यं ततो न प्रत्यर्पयेदिति ॥ किय—

से भिक्खू० अभिकंरिज्जा सं० से जं० अप्पंडं० तहप्पारं० संथारं पडिलेहियं २ प० २ आयावियं २ विहुणियं २
 एओ संजयामेव पचप्पिणिज्जा ॥ (सू० १०५)

सुगमम् । साम्प्रतं वसती विधिमधिकृत्याह—

से भिक्खू वा० समाणे वा वसमाणे वा गामानुगामं दूइज्जमाणे वा पुब्बामेव पन्नस्स उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहिज्जा, के-
 वली वूया आयाणमेयं—अपडिलेहियाए उच्चारपासवणभूमीए, से भिक्खू वा० राओ वा वियले वा उच्चारपासवणं परिट्ठेवे-
 माणे पयलिज्ज वा २, से तत्थ पयलमाणे वा २ हत्थं वा पायं वा जाव ल्खसेज्ज व पाणाणि वा ४ ववरोविज्जा, अह
 भिक्खू णं पु० जं पुब्बामेव पन्नस्स उ० भूमिं पडिलेहिज्जा ॥ (सू० १०६)

सुगमं, नवरं साधूनां सामाचार्येपा, यदुत-विकाले प्रश्रवणादिभूमयः प्रत्युपेक्षणीया इति ॥ साम्प्रतं संस्तारकभू-
 मिमधिकृत्याह—

से भिक्खू वा २ अभिकंरिज्जा सिज्जासंथारागभूमिं पडिलेहित्तए नन्नत्थ आयरिएण वा उ० जाव गणावच्छेएण वा बालेण
 वा बुद्धेण वा सेहेण वा गिलाणेण वा आएसेण वा अंतेण वा मग्गेण वा विसमेण वा पवाएण वा निवाणए वा,
 तओ संजयामेव पडिलेहियं २ पमज्जियं २ तओ संजयामेव वहुफासुयं सिज्जासंथारं संथरिज्जा ॥ (सू० १०७)

स भिक्षुराचार्योपाध्यायादिभिः स्वीकृतां भूमिं मुक्त्वाऽन्यां स्वसंस्तरणाय प्रत्युपेक्षेत, शेषं सुगमं, नवरमादेशः—
 प्राघूर्णक इति, तथाऽन्तेन वेल्यादीनां पदानां तृतीया सप्तम्यर्थ इति ॥ इदानीं शयनविधिमधिकृत्याह—

से भिक्खू वा० बहु० संधरित्ता अभिकंखिज्जा यहुफासुए सिज्जासंधारए दुरुहित्ताए ॥ से भिक्खू बहु० दुरुहमाणे पुब्बामेव-
ससीसोवरियं कायं पाए य पमज्जिय २ तओ संजयामेव बहु० दुरुहित्ता तओ संजयामेव बहु० सइज्जा ॥ (सू० १०८)

से इत्यादि स्पष्टम् । इदानीं सुप्तविधिमधिकृत्याह—

से भिक्खू वा० बहु० सयमाणे नो अन्नमन्नस्स हत्थेण हत्थं पाएण पायं काएण कायं आसाइज्जा, से अणासायमाणे तओ
संजयामेव बहु० सइज्जा ॥ से भिक्खू वा उस्सासमाणे वा नीसासमाणे वा कासमाणे वा छीयमाणे वा जंभायमाणे वा
उणोए वा वायनिसगं वा करेमाणे पुब्बामेव आसयं वा पोसयं वा पाणिणा परिपेहित्ता तओ संजयामेव ऊससिज्जा वा
जाव वायनिसगं वा करेज्जा ॥ (सू० १०९)

नेगदसिद्धम्, इयमन्न . भायना—स्वपद्भिर्हस्तमात्रव्यवहितसंस्कारैः स्वसव्यमिति ॥ एवं सुप्तस्य निःश्वसितादिविधि-
नुत्तानार्थं, नवरम् 'आसयं व'त्ति आस्यं 'पोसयं वा' इत्यधिष्ठानमिति ॥ साम्प्रतं सामान्येन शय्यामङ्गीकृत्याह—

से भिक्खू वा० समा वेगया सिज्जा भविज्जा विसमा वेगया सि० पवाया वे० निवाया वे० ससरक्खा वे० अण्णसरक्खा
वे० सदंसमसगा वेगया अण्णदंसमसगा० सपरिसाडा वे० अपरिसाडा वे० सउवसगा वे० निरुवसगा वे० तहप्पगाराहिं
सिज्जाहिं संविज्जमाणाहिं पग्गाहियतरागं विहारं विहरिज्जा नो किंचिवि गिलाइज्जा, एवं खलु० जं सब्बहेहिं सहिए

सुखोन्नेयं, यावत्तथाप्रकारासु वसतिषु विद्यमानासु 'प्रगृहीततर'मिति वैव काचिद्विषमसमादिका वसतिः संपन्ना
तामेव समचित्तोऽधिवसेत्—न तत्र व्यलीकादिकं कुर्यात्, एतत्तस्य भिक्षोः सामग्र्यं यत्सर्वार्थैः सहितः सदा यतेतेति ॥
द्वितीयमध्ययनं शक्याख्यं समाप्तम् ॥ २-१-२-२ ॥

उक्तं द्वितीयमध्ययनं, साम्प्रतं तृतीयमारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इहाद्येऽध्ययने धर्मशरीरपरिपालनार्थं
पिण्डः प्रतिपादितः, स चावश्यमैहिकामुष्मिकापायरक्षणार्थं वसतौ भोक्तव्य इति द्वितीयेऽध्ययने वसतिः प्रतिपादिता,
साम्प्रतं तथोरन्वेषणार्थं गमनं विधेयं, तच्च यदा यथा विधेयमित्येतत्प्रतिपाद्यम्, इत्यनेन सम्बन्धेना-
यात्स्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि भवन्ति, तत्र निक्षेपनिर्युक्त्यनुगमे नामनिक्षेपणार्थं निर्युक्तिकृदाह—
नामं १ ठवणाइरिया २ द्रव्ये ३ खित्ते ४ यकाल ५ भावे ६ य । एसो खलु इरियाए निक्खेवो छन्विहो होइ ॥३०५॥

कण्ठ्यं । नामस्थापने क्षुण्णत्वादानादृत्य द्रव्येर्थाप्रतिपादनार्थमाह—

द्रव्वइरियाओ त्तिविहा सच्चित्ताचित्तमीसगा चेव । खित्तंमि जंमि खित्ते काले कालो जहिं होइ ॥ ३०६ ॥
तत्र द्रव्येर्था सच्चित्ताचित्तमिश्रभेदात्रिविधा, ईरणमीर्था गमनमित्यर्थः, तत्र सचित्तस्य—त्रायुपुरुपादेर्द्रव्यस्य यद्गमनं
सा सचित्तद्रव्येर्था, एवं परमाणवादिद्रव्यस्य गमनमचित्तद्रव्येर्था, तथा मिश्रद्रव्येर्था रथादिगमनमिति, क्षेत्र्या यस्मिन्
क्षेत्रे गमनं क्रियते ईर्था वा वर्ण्यते, एवं कालेर्थाऽपि द्रष्टव्येति ॥ भावेर्थाप्रतिपादनायाह—

भावहरियाओ दुविहा चरणरिया चेव संजमरिया य । समणस्स कंहं गमणं निद्धोसं होइ परिसुद्धं ? ॥ ३०७ ॥
 भावविषयेयां द्विधा-चरणेयां संयमेयां च, तत्र संयमेयां सप्तदशविधसंयमानुष्ठानं, यद्विवाऽसङ्ख्येयेषु संयमस्थाने-
 प्येकस्मात्संयमस्थानादपरं संयमस्थानं गच्छतः संयमेयां भवति, चरणेयां तु 'अत्र यत्र मञ्च चर गत्यर्थाः' चरतेभ्ये
 ल्युट् चरणं तद्रूपेयां चरणेयां, चरणं गतिर्गमनमित्यर्थः, तच्च श्रमणस्य 'कथं' केन प्रकारेण भावरूपं गमनं निर्दोषं
 भवति ? इति ॥ आह—

आलंबणे य फाले मग्गे जयणाइ चेव परिसुद्धं । भंगेहिं सोलसविहं जं परिसुद्धं पसत्थं तु ॥ ३०८ ॥

'आलम्बनं' प्रवचनसङ्गच्छाचार्यादिप्रयोजनं 'कालः' साधूनां विहरणयोग्योऽवसरः 'मार्गः' जनैः पद्भ्यां ध्रुवणाः
 पन्थाः 'यतना' उपयुक्तस्य युगमात्रहृष्टित्वं, तदेवमालम्बनकालमार्गयतनापदैरेकैकपदव्यभिचाराद् धे भङ्गास्तैः षोडश-
 विधं गमनं भवति ॥ तस्य च यत्परिशुद्धं तदेव प्रशस्तं भवतीति दर्शयितुमाह—

चउकारणपरिसुद्धं अहवाचि (ह्रु) होज्ज कारणजाए । आलंबणजयणाए काले मग्गे य जइयच्चं ॥ ३०९ ॥

चतुर्भिः कारणैः साधोर्गमनं परिशुद्धं भवति, तद्यथा-आलम्बनेन दिवा मार्गेण यतनया गच्छत इति, अथवाऽका-
 लेऽपि ग्लानाद्यालम्बनेन यतनया गच्छतः शुद्धमेव गमनं भवति, एवंभूते च मार्गं साधुना यतितव्यमिति ॥ उक्तो नाम-
 निष्पन्नो निक्षेपः, साम्प्रतमुद्देशार्थाधिकारमधिकृत्याह—

सन्वेचि ईरियविसोहिकारगा तहचि अत्थि उ विसेसो । उद्देशे उद्देशे बुच्छामि जहक्कमं किंचि ॥ ३१० ॥

‘सर्वेऽपि’ त्रयोऽपि यद्यपीर्याविशुद्धिकारकास्त्रथाऽपि प्रत्युद्देशकमस्ति विशेषः, तं च यथाक्रमं किञ्चिद्ब्रह्मक्षयाम इति ॥
यथाप्रतिज्ञातमाह—

पढमे उवागमण निगमो य अद्वाण नावजयणा य । विहए आरूढ छलणं जंघासंतार पुच्छा य ॥ ३११ ॥
प्रथमोद्देशके वर्षाकालादाबुपागमनं—स्थानं तथा निर्गमश्च शरत्कालादौ यथा भवति तदत्र प्रतिपाद्यमध्वनि यतना चेति, द्वितीयोद्देशके नायादायारूढस्य छलनं—प्रक्षेपणं व्यावर्ण्यते, जङ्घासन्तारे च पानीये यतना, तथा नानाप्रकारे च प्रश्ने साधुना यद्विधेयमेतच्च प्रतिपाद्यमिति ॥

तइयंमि अदापणया अप्पडिबंधो य होइ उवाहिंमि । वज्जेयव्वं च सया संसारियरायगिहगमणं ॥ ३१२ ॥
तृतीयोद्देशके यदि कश्चिद्बुदकादीनि पृच्छति, तस्य जानताऽप्यदर्शना विधेयेत्ययमधिकारः, तथोपधावप्रतिबन्धो विधेयः, तदपहरणे च स्वजनराजगृहगमनं च वर्जनीयं, न च तेपामाख्येयमिति ॥ साम्प्रतं सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणो-
पेतं सूत्रमुच्चारणीयं, तच्चेदम्—

अबुवगए खलु वासांवासे अभिपवुढे वहवे पाणा अमिसंभूया वहवे वीया अहुणाभिन्ना अंतरा से मग्गा बहुपाणा बहु-
वीया जाव संसंताणगा अणभिकंता पंथा नो विन्नाया मग्गा सेवं नच्चा नो गामाणुगामं दूइज्जिजा, तओ संजयामेव वासा-
वासं उवल्लिइजा ॥ (सू० १११)

आभिसुख्येनोपगतासु वर्षासु अभिप्रवृष्टे च पयोसुचि, अत्र वर्षाकालवृष्टिभ्यां चत्वारो भङ्गाः, तत्र साधूनां सामा-

चार्यवैपा, यदुत-निर्व्याघातेनाप्राप्त एवापाढचतुर्मासके तृणफलकडगलकभस्ममात्रकादिपरिग्रहः, किमिति !, यतो जातायां घृष्टी बहवः 'प्राणिनः' इन्द्रगोपकवीयावकर्दभकादयः 'अभिसंभूताः' प्रादुर्भूताः, तथा बहूनि 'बीजानि' अभिनवाङ्कुरितानि, अन्तराले च मार्गस्तस्य-साधोर्गच्छतो बहुप्राणिनो बहुबीजा यावत्ससन्तानका अनभिक्रान्ताश्च पन्थानः, अत एव तृणाकुलत्वान्न विज्ञाताः मार्गाः, स-साधुरेवं ज्ञात्वा न ग्रामाद्ग्रामान्तरं यायात्, ततः संयत एव वर्षासु यथाऽवसरप्राप्तायां पसताबुपलीयेत-नर्पाकालं कुर्यादिति ॥ एतदपवादार्यमाह—

ये भिगर्त्वा० सेखं गामं वा जाव रायहारिणं वा इमंसि रलु गामंसि वा जाव राय० नो महर्दे विहारभूमी नो महर्दे विहारभूमी नो सुलभे पीढफलगसिज्जासंधारो नो सुलभे फासुए उंछे अहेसणिजे जत्थ बह्वे समण० घणीमगा उवागया उवागमिस्संति य अचाइत्ता वित्ती नो पन्नरस निक्खरणे जाव चिंताए, सेवं नथा सहप्पगारं गामं वा नगरं वा जाव रायहारिणं वा नो वासायासं उवल्लिज्जा ॥ से भि० से जं० गामं वा जाव राय० इमंसि रलु गामंसि वा जाव महर्दे विहारभूमी महर्दे विहार० सुलभे जत्थ पीढ ४ सुलभे फा० नो जत्थ बह्वे समण० उवागमिस्संति वा अप्पाइत्ता वित्ती जाव रायहारिणं वा तओ संजयामेव वासावासं उवल्लिज्जा ॥ (सू० ११२)

स भिधुर्यत्पुनरेवं राजधान्यादिकं जानीयात्, तद्यथा-अस्मिन् ग्रामे यावद् राजधान्यां वा न विद्यते महती 'विहारभूमी' स्वाध्यायभूमी; तथा 'विचारभूमी' बहिर्गमनभूमी; तथा नैवान्न सुलभानि पीढफलकशय्यासंस्तारकादीनि, तथा न सुलभः प्रासुकः पिण्डपातः, 'उंछे'ति एषणीयः, एतदेव दर्शयति—'अहेसणीजे'ति यथाऽसाबुत्तमादिदोपर-

हित एषणीयो भवति तथाभूतो दुर्लभ इति, यत्र च ग्रामनगरादौ बहवः श्रमणब्राह्मणकृपणवणीमगादय उपागता अपरे चोपागमिष्यन्ति, एवं च तत्रात्याकीर्णा वृत्तिः, वर्तनं-वृत्तिः, सा च भिक्षादनस्वाध्यायध्यानवहिर्गमनकार्येषु जनसङ्कुलत्वादाकीर्णा भवति, सतश्च न प्राज्ञस्य तत्र निष्क्रमणप्रवेशौ यावच्चिन्तनादिकाः क्रिया निरुपद्रवाः संभवन्ति, स साधुरेवं ज्ञात्वा न तत्र वर्षाकालं विदध्यादिति ॥ एवं च व्यत्ययसूत्रमपि व्यत्ययेन नेयमिति ॥ साम्प्रतं गतेऽपि वर्षाकाले यदा यथा च गन्तव्यं तदधिकृत्याह—

अह पुणेवं जाणिज्जा-चत्तारि मासा वासावासाणं वीइकंता हेमंताण य पंचदसरायकप्पे परियुसिए, अंतरा से मग्गे बहुपाणा जाव ससंताणगा नो जत्थ बहवे जाव उवागमिस्संति, सेवं नचा नो गामाणुगामं दूइज्जिजा ॥ अह पुणेवं जाणिज्जा चत्तारि मासा० कप्पे परियुसिए, अंतरा से मग्गे अप्पंडा जाव ससंताणगा बहवे जत्थ समण० उवागमिस्संति, सेवं नचा तओ संजयामेव० दूइज्जिजा ॥ (सू० ११३)

अर्थेवं जानीयाइ यथा चत्वारोऽपि मासाः प्रावृट्कालसम्बन्धिनोऽतिक्रान्ताः, कार्तिकचातुर्मासिकमतिक्रान्तमित्यर्थः, तत्रोत्सर्गतो यदि न वृष्टिस्ततः प्रतिपद्येवान्धत्र गत्वा पारणकं विधेयम्, अथ वृष्टिस्ततो हेमन्तस्य पञ्चसु दशसु वा देनेषु 'पर्युषितेषु' गतेषु गमनं विधेयं, तत्रापि यद्यन्तराले पन्थानः साण्डा यावत्ससन्तानका भवेयुर्न च तत्र बहवः श्रमणब्राह्मणादयः समागताः समागताः समागमिष्यन्ति वा ततः समस्तमेव मार्गशिरं यावत्तत्रैव स्थेयं, तत ऊर्ध्वं यथा तथाऽस्तु न स्थेयमिति ॥ एवमेतद्विपर्ययसूत्रमप्युक्तार्थम् ॥ इदानीं मार्गयतनामधिकृत्याह—

से भिक्खू वा० गामाणुगामं दूइज्जमाणे पुरओ जुगमायाए पेहमाणे दद्वूण तसे पाणे उद्धट्टु पादं रीइज्जा साहट्टु पायं रीइज्जा वित्तिरिच्छं वा कट्टु पायं रीइज्जा, सइ परकमे संजयामेव परिकमिज्जा नो उल्लुयं गच्छिज्जा, तओ संजयामेव गामाणुगामं दूइज्जिज्जा ॥ से भिक्खू वा० गामा० दूइज्जमाणे अंतरा से पाणाणि वा वी० हरि० उदए वा मट्टिआ वा अविद्धत्थे सइ परकमे जाव नो उल्लुयं गच्छिज्जा, तओ संजया० गामा० दूइज्जिज्जा ॥ (सू० ११४)

स भिक्षुर्यावद् ग्रामान्तरं गच्छन् 'पुरतः' अग्रतः 'युगमात्रं' चतुर्हस्तप्रमाणं शकटोद्धिसंस्थितं भूभागं पश्यन् गच्छेत्, तत्र च पथि दृष्ट्वा 'त्रसान् प्राणिनः' पतङ्गादीन् 'उद्धट्टु'त्तिं पादमुद्धृत्याग्रतलेन पादपातप्रदेशं वाऽतिक्रम्य गच्छेत्, एवं संहृत्य-शरीराभिमुखमाक्षिप्य पादं विवक्षितपादपातप्रदेशादारत एव विन्यस्य उत्क्षिप्य वाऽग्रभागं पाद्विणकया गच्छेत्, तथा तिरश्चीनं वा पादं कृत्वा गच्छेत्, अयं चान्यमार्गाभावे विधिः, सति त्वन्यस्मिन् पराक्रमे—गमनमार्गं संयतः संस्तौ नैव 'पराक्रमेत्' गच्छेत् न ऋजुनेत्येवं ग्रामान्तरं गच्छेत् सर्वोपसंहारोऽयमिति ॥ से इत्यादि, उत्तानार्थम् ॥ अपि च—

से भिक्खू वा० गामा० दूइज्जमाणे अंतरा से विरूवरूज्जाणि पंचतिगाणि दसुगययाणि मिलम्बूणि अणाययियाणि दुसन्नपाणि दुप्पन्नवणिज्जाणि अकालपडियोहीणि अकालपरिभोईणि सइ लाढे विहाराए संधरसणेहिं जाणवएहिं नो विहारवडियाए पवज्जिजा गमणाए, केवली बूया आयाणमेयं, तेणं वाला अयं तेणे अयं उवचए अयं तेतो आगएत्तिकट्टु तं भिक्खुं अफोसिज्जा वा जाव उइविज्जा वा जाय उदइविज्जा वा वत्थं प० कं० पाय० अच्छिज्जा वा भिदिज्जा वा अवहरिज्जा वा परिद्विज्जा

वा, अहं भिक्खुणं पु० जं तहप्पगाराइं विरु० पञ्चितियाणि दस्सुगा० जाव विहारवत्तियाए नो पवञ्जिज वा गमणाए तओ संजया गा० दू० ॥ (सू० ११५)

स भिक्षुर्ग्रामान्तरं गच्छन् यत्पुनरेवं जानीयात्, तद्यथा—‘अन्तरा’ ग्रामान्तराले ‘विरूपरूपाणि’ नानाप्रकाराणि प्रात्यन्तिकानि दस्यूनां-चौराणामायतनानि-स्थानानि ‘मिलक्खूणि’त्ति वर्धरशवरपुलिन्द्रादिम्लेच्छप्रधानानि ‘अनार्याणि’ अर्द्धपण्डितजनपदवाह्यानि ‘दुःसञ्जाप्यानि’ दुःखेनार्थसञ्ज्ञां ज्ञाप्यन्ते, तथा ‘दुःप्रज्ञाप्यानि’ दुःखेन धर्मसञ्ज्ञो-पदेशनानार्थसङ्कल्पान्निवर्त्यन्ते ‘अकालप्रतिबोधीनि’ न तेषां कश्चिदपर्यटनकालोऽस्ति, अर्द्धरात्रादावपि मृगयादी गमन-सम्भवात्, तथाऽकालभोजीन्यपीति, सत्यन्यस्मिन् ग्रामादिके विहारे विद्यमानेषु चान्येष्वार्यजनपदेषु न तेषु म्लेच्छ-स्थानेषु विहरिष्यामीति गमनं न प्रतिपद्येत, किमिति?, यतः केवली त्रयात्कर्मोपादानमेतत्, संयमात्मविराधनातः, तत्रा-त्मविराधने संयमविराधनाऽपि संभवतीत्यात्मविराधनां दर्शयति—‘ते’ म्लेच्छाः ‘णम्’ इति वाक्यालङ्कारे एवमूचुः, तद्यथा-अयं स्तेनः, अयमुपचरकः-चरोऽयं तस्मादस्मच्छत्रुग्रामादागत इतिकृत्वा वाचाऽऽक्रोशयेयुः, तथा दण्डेन ताडयेयुः यावज्जीविताह्वयपरोपयेयुः, तथा बद्धादि ‘आच्छिन्द्युः’ अपहरेयुः, ततस्तं साधुं निर्द्धीटयेयुरिति । अथ साधूनां पूर्वो-पदिष्टमेतत्प्रतिज्ञादिकं यत्तथाभूतेषु म्लेच्छस्थानेषु गमनार्थं न प्रतिपद्यते, ततस्तानि परिहरन् संयत एव ग्रामान्तरं गच्छेदिति ॥ तथा—

से भिक्खु० दूइज्जमाणे अंतरा से अरायाणि वा गणरायाणि वा जुवरायाणि वा दोरजाणि वा वेरजाणि वा विरुद्धरजाणि

- वा सह छोटे विहाराए संथ० जण० नो विहारबडियाए०, केवली दूया आयाणसेयं, तेणं घाला तं चेव जात्र गमणाए तओ सं० गा० दू० ॥ (सू० ११६)

कण्ठयं, नवरम् 'अराजानि' यत्र राजा मृतः 'युवराजानि' यत्र नाद्यापि राज्याभिषेको भवतीति ॥ किञ्च—

से भिक्खू वा गा० दूइज्जमाणे अंतरा से विहं सिया, से जं पुण विहं जाणिज्जा एगहणेण वा दुआहेण वा तिआहेण वा चउआहेण वा पंचाहेण वा पाउणिज्ज वा नो पाउणिज्ज वा तहप्पगारं विहं अणेगाहगमणिज्जं सइ लोडे जाव गमणाए, केवली दूया आयाणसेयं, अंतरा से वासे सिया पाणेषु वा धीएसु वा हरि० उद० मट्टियाए वा अविद्धत्थांए, अह भिक्खू जं तह० अणेगाह० जाव नो पव०, तओ सं० गा० दू० ॥ (सू० ११७)

स भिक्षुग्रामान्तरं गच्छन् यत्पुनरेवं जानीयात् 'अन्तरा' ग्रामान्तराले सम गच्छतः 'विहं'ति अनेकाहगमनीयः पन्थाः 'स्यात्' भवेत्, तमेवंभूतमध्वानं ज्ञात्वा सत्यन्यस्मिन् विहारस्थाने न तत्र गमनाय सति विदध्यादिति, शेषं सुगमम् ॥ साम्प्रतं नौगमनविधिमधिकृत्याह—

से भि० गामा० दूइज्जिजा० अंतरा से नावासंतारिमे उदए 'सिया, से जं पुण नावं जाणिज्जा असंजए अ भिररु- पडियाए किणिज्ज वा पामिग्गेज्ज वा नावाए वा नावं परिणामं कट्टु थलाओ वा नावं जलंसि ओगाहिज्जा जलाओ वा नावं थलंसि उक्कसिज्जा पुण्णं वा नावं उरिसिचिज्जा सन्नं वा नावं उप्पीलाचिज्जा सहप्पगारं नावं उडुगामिणि वा अहे-

गा० तिरियगामि० परं जोयणमेराए अद्धजोयणमेराए अप्तरे वा मुजतरे वा नो दूरुहिल्ला गमणाए ॥ से भिवखू वा० पुन्वामेव तिरिच्छसंपाइमं नावं जाणिल्ला, जाणित्ता से तमायाए एंगंतमवक्कमिल्ला २ भण्डगं पडिलेहिल्ला २ एगओ भो- यणभंडगं करिल्ला २ ससीसोवरियं कायं पाए पमल्लिल्ला सागारं भत्तं पक्कत्ताइल्ला, एगं पायं जले क्किया एगं पायं थले क्किया तओ सं० नावं दूरुहिल्ला ॥ (सू० ११८)

स भिक्षुप्रार्थमान्तराले यदि नौसंतार्यमुदकं जानीयात्, नावं चैवंभूतां विजानीयात्, तद्यथा—‘असंयतः’ गृहस्थो भिक्षुप्रतिज्ञया नावं क्रीणीयात्, अन्यस्मादुच्छिन्नां वा गृहीयात्, परिवर्त्तनां वा कुर्यात्, एवं स्थलाद्यानयनादिक्रियो- प्तेतां नावं ज्ञात्वा नारुहेदिति, शेषं सुगमम् ॥ इदानीं कारणजाते नावारोहणविधिमाह—सुगमम् ॥ तथा—

से भिवखू वा० नावं दुरुहमाणे नो नावाओ पुरओ दुरुहिल्ला नो नावाओ मग्गओ दुरुहिल्ला नो नावाओ मज्झओ दुरुहिल्ला नो वाहाओ पगिज्झिय २ अंगुलियाए उदिसिय २ ओणमिय २ उन्नमिय २ निज्जाइल्ला । से णं परो नावागओ नावा- गयं वइल्ला—आउसतो ! समणा एयं ता तुमं नावं उक्कसाहिल्ला वा बुक्कसाहि वा खिवाहि वा ख्खूयाए वा गहाय आका- साहि, नो से तं परित्तं परिजाणिल्ला, तुसिणीओ उवेहिल्ला । से णं परो नावागओ नावाग० वइ०—आउसं० नो संचा- एसि तुमं नावं उक्कसित्तए वा ३ ख्खूयाए वा गहाय आकसित्तए वा आहर एयं नावाए ख्खूयं सयं चेव णं वयं नावं उक्कसिस्सामो वा जाव ख्खूए वा गहाय आकसिस्सामो, नो से तं प० तुसि० । से णं प० आउसं० एअं ता तुमं नावं आलित्तेण वा पीढएण वा वंसेण वा धेळएण वा अवलुएण वा वाहेहि, नो से तं प० तुसि० । से णं परो० एयं वा तुमं

नावाए उदयं हत्येण वा पाएण वा भत्तेण वा पडिग्गहेण वा नावाउस्सिचणेण वा उस्सिचाहि, नो से तं० सेणं परो० समणा ! एयं तुमं नावाए उत्तिगं हत्येण वा पाएण वा वाहुणा वा ऊरुणा वा उदरेण वा सीसेण वा फाएण वा उस्सिचणेण वा चेलेण वा मट्टियाए वा कुसपत्तएण वा कुविंघण वा पिदेहि, नो से तं० ॥ से भिम्मू वा २ नावाए उत्तिगेण उदयं आसवमाणं पेहाए उवरुवर्णि नावं कज्जलावेमाणं पेहाए नो परं उवसंकमित्तु एवं वूया—आउसंतो ! गाहावइ एयं ते नावाए उदयं उत्तिगेण आसवइ उवरुवर्णि नावा वा कज्जलावेइ, एयप्पगारं मणं वा वायं वा नो पुरओ कट्टु विहरिज्जा अप्पुस्सुए अय-
 . हिहेसे एगंतगाएण अप्पाणं विउसेज्जा समादीए, तओ सं० नावासंतारिसे व्यउदए आहारियं रीइज्जा, एयं खलु सया जइ-
 ज्जासिं चिवेमि ॥ इरियाए पढमो उदेसो (सू० ११९) २-१-३-१ ॥

स्पष्टं, नवरं नो नावोऽग्रभागमारुहेत् निर्यामकोपद्रवसम्भवात्, नावारोहिणां वा पुरतो नारोहेत्, प्रवर्तनाधिकर-
 णसम्भवात्, तत्रस्थश्च नौव्यापारं नापरेण चोदितः कुर्यात्, नाप्यन्यं कारयेदिति । 'उत्तिगं'ति रन्ध्रं 'कज्जलावेमाणं'ति
 ज्ञाव्यमानम् 'अप्पुस्सुए'त्ति अविमनस्कः शरीरोपकरणादौ मूर्छामकुर्वन् दस्मिंश्चोदके नावं गच्छन् 'अहारिय'मिति
 यथाऽऽर्थं भवति तथा गच्छेद्, विशिष्टाध्यवसायो यायादित्यर्थः, एतत्तस्य भिक्षोः सामर्थ्यमिति ॥ तृतीयस्याध्ययनस्य
 प्रथमोद्देशकः समाप्तः २-१-३-१ ॥

उक्तः प्रथमोद्देशकोऽधुना द्वितीयः समारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इहानन्तरोद्देशके नावि व्यवस्थितस्य विधिरभिहितस्तदिहापि स एवाभिधीयते, इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्योद्देशकस्यादिसूत्रम्—

से णं परो णावा० आउसंतो ! समणा एयं ता तुमं छत्तणं वा जाव चम्मंछेयणं वा गिण्हाहि, एयाणि तुमं विरुवल्वाणि सत्थजायाणि धारेहि, एयं ता तुमं दारणं वा पज्जेहि, नो से तं० ॥ (सू० १२०)

सः 'परः' गृहस्थादिर्नावि व्यवस्थितस्तत्स्थमेव साधुमेवं ब्रूयात्, तद्यथा—आयुग्मन् ! श्रमण ! एतन्मदीयं तावच्छत्रकादि गृहाण, तथैतानि 'शस्त्रजातानि' आयुधविशेषान् धारय, तथा दारकाद्युदकं पायय, इत्येतां 'परिज्ञां' पार्थनां परस्य न शृणुयादिति ॥ तदकरणे च परः प्रद्विष्टः सन् यदि नावः प्रक्षिपेत्तत्र यत्कर्त्तव्यं तदाह—

से णं परो नावागए नावागयं वएज्जा—आउसंतो ! एस णं समणे नावाए भंडमारिए भवइ, से णं वाहाए गहाय नावाओ उदगंसि पक्खिविज्जा, एयप्पगारं निग्घोसं सुवा निसम्म से य चीवरधारी सिया शिप्पामेव चीवरणि उव्वेडिज्जा वा निवेडिज्जा वा उप्फेसं वा करिज्जा, अह० अभिक्कंतवूरकम्मा खलु वाला वाहाहिं गहाय ना० पक्खिविज्जा से पुब्बामेव वइज्जा—आउसंतो ! -गाहावई मा भेत्तो वाहाए गहाय नावाओ उदगंसि पक्खिवह, सयं चेव णं अहं नावाओ उदगंसि ओगाहिस्सामि, से णेवं वयंतं परो सहसा बलसा वाहाहिं ग० पक्खिविज्जा तं नो सुमणे सिया नो दुम्मणे सिया नो उच्चावयं मणं नियंछिज्जा नो तेसिं बालणं घायाए वहाए 'समुडिज्जा, अप्पुसुए जाव समाहीए तओ सं० उदगंसि पविज्जा ॥ (सू० १२१)

स परः 'णम्' इति वाक्यालङ्कारे नौगतस्तत्स्थं साधुमुद्दिश्यापरमेयं ब्रूयात्, तद्यथा-आयुष्मन् ! अयमत्र श्रमणो भ्रण्डवन्निश्चैष्टत्वाद् गुरुः भाण्डेन वोपकरणेन गुरुः, तदेतन्न च बाहुभ्राह्मं नाव उदके प्रक्षिपत यूयमित्येयंप्रकारं शब्दं श्रुत्वा तथाऽन्यतो वा कुतश्चित् 'निशम्य' अयगम्य 'सः' साधुर्गच्छगतो निर्गतो वा तेन च चीवरधारिणैतद्विधेयं-क्षिप्रमेव चीवराण्यसाराणि गुरुत्वान्निर्वाहितुमशक्यानि च 'उद्रेष्टयेत्' पृथक् कुर्यात्, तद्विपरीतानि तु 'निर्वेष्टयेत्' सुवद्भानि कुर्यात्, तथा 'उष्फेसं वा कुञ्ज'सि शिरोवेष्टनं वा कुर्याद् येन संवृतोपकरणो निर्व्याकुलत्वात्सुखेनैव जलं तरति, तांश्च धर्मदेशनयाऽनुकूलयेत्, अथ पुनरेवं जानीयादित्यादि कण्ठ्यमिति ॥ साम्प्रतमुदकं हवमानस्य विधिमाह—

से भिक्खू वा० उदगंसि पवज्जाणे नो हत्थेण हत्थं पाएण पायं फाएण कायं आसाइज्जा, से अणासायणाए अणासायमाणे तओ सं० उदगंसि पवज्जा ॥ से भिक्खू वा० उदगंसि पवमाणे नो उग्गुगनिगुगियं करिज्जा, मागेयं उदगं कशेसु वा अच्छीसु वा नक्कंसि वा मुहंसि वा परियावज्जिज्जा, तओ० संजयमेव उदगंसि पवज्जा ॥ से भिक्खू वा उदगंसि पवमाणे दुब्बलियं पाउणिज्जा खिप्पामेव उवहिं विगिचिज्जा वा विसोहिज्जा वा, नो चेव णं साइज्जिज्जा, अह पु० पाए सिया उदगाओ तीरं पाउणित्ताए, तओ संजयमेव उदउहेण वा ससिणउहेण वा फाएण उदगतीरे चिट्ठिज्जा ॥ से भिक्खू वा० उदउहं वा २ कायं नो आमज्जिज्जा वा गो पमज्जिज्जा वा संलिहिज्जा वा संलिहिज्जा वा उब्बलिज्जा वा उब्बट्ठिज्जा वा आयाविज्ज वा पया०, अह पु० विगओदओ मे फाए छिअसिणेहे फाए तहप्पगारं कायं आमज्जिज्ज वा पयाविज्ज वा तओ सं० गामा० दूइज्जिज्जा ॥ (सू० १२२)

स भिक्षुरुदके ह्यवमानो हस्तादिकं हस्तादिना 'नासादयेत्' न संस्पृशेद्, अप्कायादिसंरक्षणार्थमिति भावः, ततस्तथा कुर्वन् संयत एवोदकं ह्यवेदिति ॥ तथा—स भिक्षुरुदके ह्यवमानो मज्जनोन्मज्जने नो विदध्यादिति (शेषं) सुगममिति ॥ किञ्च स भिक्षुरुदके ह्यवमानः 'दौर्वल्यं' श्रमं प्राप्नुयात् ततः क्षिप्रमेवोपधिं त्यजेत् तद्देशं वा विशेषयेत्-त्यजेदिति, नैवोपधावासक्तो भवेत् । अथ पुनरेवं जानीयात् 'पारए सिअ'त्ति समर्थोऽहमस्मि सोपधिरेवोदकयारगमनाय ततस्तस्मादुदकादुत्तीर्णः सन् संयत एवोदकार्द्रेण गलद्धिन्दुना कायेन सस्त्रिग्धेन वोदकतीरे तिष्ठेत्, तत्र चेर्यापथिकां च प्रतिक्ामेत् ॥ न चैतत्कुर्यादित्याह—स्पष्टं, नवरमत्रेयं सामाचारी-यदुदकार्द्रं वस्त्रं तत्स्वत एव यावन्निष्प्रगलं भवति तावदुदकतीर एव स्थेयम्, अथ चौरादिभयाद्गमनं स्यात्ततः प्रलम्बमानं कायेनास्पृशता नेयमिति ॥ तथा—

से भिक्खू वा गामाणुगामं दूइज्जमाणे नो परेहिं सद्धि परिजविय २ गामा० दूइ०, तओ० सं० गामा० दूइ०॥(सू० १२३)

कण्ठ्यं, नवरं 'परिजविय २'त्ति परैः सार्द्धं भृशमुल्लापं कुर्वन्न गच्छेदिति ॥ इदानीं जङ्घासंतरणविधिमाह—

से भिक्खू वा गामा० दू० अंतरा से जंघासंतरिमे उदगे सिया, से पुज्जामेव ससीसोवरियं कायं पाए य पमज्जिज्जा २ एगं पायं जले किच्चा एगं पायं थले किच्चा तओ सं० उदगंसि आहारियं रीएज्जा ॥ से भि० आहारियं रीयमाणे नो हत्थेण हत्थं जाव अणासायमाणे तओ संजयामेव जंघासंतरिमे उदए अहारियं रीएज्जा ॥ से भिक्खू वा० जंघासंतरिमे उदए अहारियं रीयमाणे नो सायावडियाए नो परिदाहपडियाए महइमहालयंसि उदयंसि कायं विवसिज्जा, तओ संजयामेव जंघासंतरिमे उदए अहारियं रीएज्जा, अह पुण एवं जाणिज्जा पारए सिया उदगाओ तीरं पाउणित्तए, तओ संजयामेव

उदङ्गेषु वा २ काएण दगतीरए चिट्टिजा ॥ से मि० उदङ्गं वा कायं ससि० कायं नो आमजिज वा नो० अह पु०
 विगओदए मे काए छिअसिणेहे तहएगारं कायं आमजिज वा० पंयाविज वा तओ सं० गामा० दूइ० ॥ (सू० १२४)

‘तस्य’ भिक्षोर्ग्रामान्तरं गच्छतो यदा अन्तराले जानुदग्नादिकमुदकं स्यात्त ऊर्ध्वकायं मुखवस्त्रिकया अधःकायं च
 रजोहरणेन प्रमृज्योदकं प्रविशेत्, प्रविष्टश्च पादमेकं जले कृत्वाऽपरमुत्क्षिपन् गच्छेत्, न जलमालोडयता गन्तव्यमि-
 त्यर्थः, ‘अहारियं रीएज’त्ति यथा गच्छेन्नादवितर्दं विकारं वा कुर्वन् गच्छेदिति ॥ स भिक्षुर्यथाऽऽर्यमेव
 गच्छन् महत्पुदके महाश्रये वक्षःस्थलादिप्रमाणे जङ्घातरणीये नदीह्रदादौ पूर्वविधिनेव कायं प्रवेशयेत्, प्रविष्टश्च यद्यु-
 पकरणं निर्वाहयितुमसमर्थस्ततः सर्वमसारं वा परिलजेत्, अर्धयं जानीयाच्छकोऽहं पारगमनाय ततस्तथाभूत एव
 गच्छेत्, उत्तीर्णश्च कायोत्सर्गादि पूर्ववत्कुर्यादिति ॥ आमर्जनप्रमार्जनादिसूत्रं पूर्ववन्नेयमिति ॥ साम्प्रतमुदकोत्तीर्णस्य
 गमनविधिमाह—

से भिक्खू वा० गामा० दूइजमाणे नो मट्टियागएहि पाएहि हरियाणि छिदिय २ विकुल्लिय २ विफालिय २ उम्मग्गेण
 हरियवहए गच्छिजा, जमेयं पाएहि मट्टियं रिप्पामेव हरियाणि अयहंरु, माइट्ठाणं संफासे, नो एवं करिजा, से पुब्बा-
 मेव अप्पहरियं मगं पडिलेहिजा तओ० सं० गामा० ॥ से भिक्खू वा २ गमाणुगामं दूइजमाणे अंतरा से वप्पाणि या
 फ० पा० तो० अ० अगलपासगणि वा गद्दाओ वा इरीओ वा सइ परफमे संजयोमेवं परिक्कमिजा नो उज्जु०, केवली०,
 से तत्थ परफममाणे पयलिज वा २, से तत्थ पयलमाणे वा २ रुक्खाणि वा गुच्छाणि वा गुम्माणि वा लयाओ वा वहीओ

वा तणाणि वा गह्वणाणि वा हरियाणि वा अवलंबिय २ उत्तरिज्जा, जे तत्थ पाडिपहिया उवागच्छंति ते पाणी जाइज्जा २, तओ सं०अवलंबिय २ उत्तरिज्जा तओ सं० गामा० दू० ॥ से भिक्खू वा० गा० दूइज्जमाणे अंतरा से जवसाणि वा सगड्ढाणि वा रहाणि वा सचक्काणि वा परचक्काणि वा से णं वा विरूवरूवं संनिरुद्धं पेहाए सइ परकमे सं० नो उ०, से णं परो सेणागओ वइज्जा आउसंतो! एस णं समणे सेणाए अभिनिवारियं करेइ, से णं वाहाए गहाय आगसह, से णं परो बाहाहि गहाय आगसिज्जा, तं नो सुमणे सिया जाव समाहीए तओ सं० गामा० दू० ॥ (सू० १२५)

स भिक्षुलदकादुत्तीर्णः सन् कर्दमाविलपादः सन्(नो)हरितानि भृशं छित्त्वा तथा विकुञ्जानि कृत्वा एवं भृशं पाटयित्वोन्मार्गेण हरितवधाय गच्छेद्-यथैनां पादमृत्तिकां हरितान्यपनयेयुरित्येवं मातृस्थानं संस्पृशेत्, न चैतत्कुर्याच्छेषं सुगममिति ॥ स भिक्षुर्ग्रामान्तराले यदि वप्रादिकं पश्येत्ततः सत्यन्यस्मिन् सङ्गमे तेन ऋजुना पथा न गच्छेद्, यतस्तत्र गर्त्तादौ निपतन् सचित्तं वृक्षादिकमवलम्बेत, तच्चायुक्तम्, अथ कारणिकस्तेनैव गच्छेत्, कथञ्चित्पतितश्च गच्छगतो वह्यादिकमप्यवलम्ब्य प्रातिपथिकं हस्तं वा याचित्वा संयत एव गच्छेदिति ॥ किञ्च-स भिक्षुर्यदि ग्रामान्तराले 'यवसं' गोधूमाम्दिधान्यं शकटस्कन्धावारनिवेशादिकं वा भवेत् तत्र बहुपायसम्भवात्तन्मध्येन सत्यपरस्मिन् पराक्रमे न गच्छेत्, शेषं सुगममिति ॥ तथा—

से भिक्खू वा० गामा० दूइज्जमाणे अंतरा से पाडिपहिया उवागच्छिज्जा, ते णं पाडिपहिया एवं वइज्जा—आउ० सम्मणा! केवइए एस गामे वा जाव रायहाणी वा केवइया इत्थ आसा इत्थी गामपिडोलगा मणुस्सा परिवसंति! से बहुमत्ते

बहुउदए बहुजणे बहुजवसे से अप्पत्ते अप्पुदए अप्पजणे अप्पजवसे ? , एयप्पगाराणि पसिणाणि पुच्छिज्जा, एयप्प०
 पुट्ठो वा अप्पुट्ठो वा नो चागरिज्जा, एवं एल्लु० जं सब्बट्ठेहि० ॥ (सू० १२६) ॥ २-१-३-२

‘से’ तस्य भिक्षोरपान्तराले गच्छतः ‘प्रातिपथिकाः’ संमुखाः पथिका भवेयुः, ते चैवं वदेयुर्यथाऽऽयुष्मन् ! श्रमण !
 किम्भूतोऽयं ग्रामः ? इत्यादि पृष्टो न तेपामाचक्षीत, नापि तान् पृच्छेदिति पिण्डार्थः, एतत्तस्य भिक्षोः सामग्र्यमिति ॥
 तृतीयस्याध्ययनस्य द्वितीयः ॥ २-१-३-२

उक्तो द्वितीयोद्देशकः साम्प्रतं तृतीयः समारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इहानन्तरं गंमनविधिः प्रतिपादितः,
 इहापि स एव प्रतिपाद्यते, इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्योद्देशकस्यादिसूत्रम्—

से भिक्खू वा गामा० दूइज्जमाणे अंतरा से वप्पाणि वा जाव दरीओ वा जाव कूडागाराणि वा पासायाणि वा नूमग्नि-
 हाणि वा रुक्खगिहाणि वा पव्वयग्नि० रुक्खं वा चेइयकडं धूमं वा चेइयकडं आपसणाणि वा जाव भवणगिहाणि वा
 नो वाहाओ पगिच्चिय २ अंगुलिआए उदिसिय २ ओणमिय २ उन्नमिय २ निज्जाइज्जा, तओ सं० गामा० ॥ से
 भिक्खू वा० गामा० दू० माणे अंतरा से कच्छाणि वा दवियाणि वा नूमाणि वा वलयाणि वा गहणाणि वा गहणविट्ठु-
 म्माणि वणाणि वा वणवि० पव्वयाणि वा पव्वयवि० अगडाणि वा तलागाणि वा दहाणि वा नईओ वा थावीओ वा

पुष्करिणीओ वा दीहियाओ वा गुंजालियाओ वा सराणि वा सरपंतियाणि वा सरसरपंतियाणि वा नो वाहाओ पगि-
 ज्झिय २ जाव निब्दाइजा, केवली०, जे तत्थ मिगा वा पसू वा पंखी वा सरीसिवा वा सीहा वा जलचरा वा थलचरा वा
 एहचरा वा सत्ता ते उत्तसिज्ज वा वित्तसिज्ज वा वाडं वा सरणं वा कंखिज्जा, चारिस्ति मे अयं समणे, अह भिक्खू णं पु०
 जं नो वाहाओ पगिज्झिय २ निब्दाइजा, तओ संजयामेव आयरिउवञ्जाएहिं सद्धिं गमाणुगामं दूइज्जिज्जा ॥ (सू० १२७)

स भिक्षुर्ग्रामान्तरं गच्छन् यद्यन्तराले एतत्सद्येत्, तद्यथा-परिखाः प्राकारान् 'कूटागारान्' पर्वतोपरि गृ-
 हाणि, 'नूमगृहाणि' भूमीगृहाणि, वृक्षप्रधानानि तदुपरि वा गृहाणि वृक्षगृहाणि, पर्वतगृहाणि—पर्वतगुहाः, 'रुक्खं वा
 चेइअकडं'ति वृक्षस्याधो व्यन्तरादिस्थलकं 'स्तूपं वा' व्यन्तरादिकृतं, तदेवमादिकं साधुना भृशं बाहुं 'प्रगृह्य' उत्क्षिप्य
 तथाऽद्भुलीः प्रसार्य तथा कायमवनम्योन्नम्य वा न दर्शनीयं नाप्यवलोकनीयं, दोषाश्चात्र दग्धमुपितादौ साधुराश-
 ङ्कथेताजितेन्द्रियो वा संभाव्येत तत्स्थः पक्षिगणो वा संत्रासं गच्छेत्, एतद्दोषभयात्संयत एव 'दूयेत्' गच्छेदिति ॥ तथा-
 स भिक्षुर्ग्रामान्तरं गच्छेत्, तस्य च गच्छतो यद्येतानि भवेयुः, तद्यथा—'कच्छाः' नद्यासन्ननिम्नप्रदेशा मूलकवालु-
 ङ्गादिवाटिका वा 'दवियाणि'त्ति अटव्यां घासार्थं राजकुलावरुद्धभूमयः 'निम्नानि' गर्त्तादीनि 'वलयानि' नद्यादिवेष्टि-
 तभूमिभागाः 'गहनं' निर्जलप्रदेशोऽरण्यक्षेत्रं वा 'गुञ्जालिकाः' दीर्घा गम्भीराः कुटिलाः श्लक्षणाः जलाशयाः 'सरःपङ्क्तयः'
 प्रतीताः 'सरःसरःपङ्क्तयः' परस्परसंलग्नानि बहूनि सरांसीति, एवमादीनि बाहादिना न प्रदर्शयेद् अवलोकयेद्वा, यतः
 केवली त्र्यात्कर्मोपादानमेतत्, किमिति?, यतो ये तत्स्थाः पक्षिमृगसरीसृपादयस्ते त्रासं गच्छेयुः, तदावासितानां वा

साधुविषयाऽऽशङ्का समुत्सद्येत, अथ साधूनां पूर्वोपदिष्टमेतत्प्रतिज्ञादिकं यत्तथा न कुर्यात्, आचार्योपाध्यायादिभिश्च
गीतार्थैः सह विहरेदिति ॥ साम्प्रतमाचार्यार्थादिना सह गच्छतः साधोर्विधिमाह—

से भिक्खू वा २ आयरिउवज्झा० गामा० नो आयरियउवज्झायस्स हत्थेण वा हत्थं जाव अणासायमाणे तओ संजयामेवं
आयरिउ० सद्धिं जाव दूइज्जिजा ॥ से भिक्खू वा आय० सद्धिं दूइज्जमाणे अंतरा से पाडियहिया उवागच्छिजा, ते णं.
पा० एवं वइजा—आउसंतो! समणा! के तुब्भे? कओ वा एह? कहिं वा गच्छिहिह?, जे तत्थ आयरिए वा उवज्झाए
वा से भासिज वा वियागरिज वा, आयरिउवज्झायस्स भासमाणस्स वा नो अंतरा भासं करिजा,
तओ० सं० अहाराइणिए वा० दूइज्जिजा ॥ से भिक्खू वा अहाराइणियं गामा० दू० नो राइणियस्स हत्थेण हत्थं जाव
अणासायमाणे तओ सं० अहाराइणियं गामा० दू० ॥ से भिक्खू वा २ अहाराइणिअं गामाणुगामं दूइज्जमाणे अंतरा से
पाडियहिया उवागच्छिजा, ते णं पाडियहिया एवं वइजा—आउसंतो! समणा! के तुब्भे?, जे तत्थ सब्बराइणिए से
भासिज वा वागरिज वा, राइणियस्स भासमाणस्स वा नो अंतरा भासं भासिजा, तओ संजयामेव
अहाराइणियाए गामाणुगामं दूइज्जिजा ॥ (सू० १२८)

स भिक्षुराचार्यादिभिः सह गच्छंस्तावन्मात्रायां भूमौ स्थितो गच्छेद् यथा हस्तादिसंस्पर्शो न भवतीति ॥ तथा—
स भिक्षुराचार्यादिभिः सार्द्धं गच्छन् प्रातिपथिकेन पृष्टः सन् आचार्यार्थानतिक्रम्य नोत्तरं दद्यात्, नाप्याचार्यार्थादी
जल्पत्यन्तरभाषां कुर्यात्, गच्छंश्च संयत एव युगमात्रया दृष्ट्या यथारत्नाधिकं गच्छेदिति तात्पर्यार्थः ॥ एवमुत्तरसू-

त्रयमप्याचार्योपाध्यायैरिवापरेणापि रत्नाधिकेन साधुना सह गच्छता हस्तादिसङ्घट्टोऽन्तरभाषा च वर्जनीयेति द्रष्टव्यमिति ॥ किञ्च—

• से भिक्खु वा० दूइज्जमाणे अंतरा से पाडिबहिया उवागच्छिज्जा, ते णं पा० एवं बइज्जा—आउ० स०! अविद्याइं इत्तो पडिबहे पासह, तं०—मणुस्सं वा गोणं वा महिसं वा पसुं वा पक्खि वा सिरीसिवं वा जलयरं वा से आइक्खह दंसेह, तं नो आइक्खिज्जा नो दंसिज्जा, नो तस्स तं परित्रं परिजाणिज्जा, तुसिणीए उवेहिज्जा, जाणं वा नो जाणंति वइज्जा, तथो सं० गामा० दू० ॥ से भिक्खु वा० गा० दू० अंतरा से पाडि० उवा०, ते णं पा० एवं बइज्जां—आउ० स०! अविद्याइं इत्तो पडिबहे पासह उदुगपसूयाणि कंदाणि वा मूलाणि वा तथा पत्ता पुष्पा फला वीया हरिया उदुगं वा संनिहियं अगणि वा संनिखित्तं से आइक्खह जाव दूइज्जिज्जा ॥ से भिक्खु वा० गामा० दूइज्जमाणे अंतरा से पाडि० उवा०, ते णं पाडि० एवं आउ० स० अविद्याइं इत्तो पडिबहे पासह जवसाणि वा जाव से णं वा विरूवरूवं संनिविट्ठं से आइक्खह जाव दूइज्जिज्जा ॥ से भिक्खु वा० गामा० दूइज्जमाणे अंतरा पा० जाव आउ० स० केवइए इत्तो गामे वा जाव रायहाणि वा से आइक्खह जाव दूइज्जिज्जा ॥ से भिक्खु वा २ गामाणुगामं. दूइज्जिज्जा, अंतरा से पाडिपहिया आउसंतो समणा! केवइए इत्तो गामस्स नगरस्स वा जाव रायहाणीए वा मग्गे से आइक्खह, तहेव जाव दूइज्जिज्जा ॥ (सू० १२९)

‘से’ तस्य भिक्षोर्गच्छतः प्रातिपथिकः कश्चित्संमुखीन एतद्भूयात्, तद्यथा—आयुष्मन्! श्रमण! अपिच किं भवता पथ्यागच्छता कश्चिन्मनुष्यादिरुपलब्धः?, तं चैवं पृच्छन्तं तूष्णीभावेनोपेक्षेत, यद्विवा जानन्नपि नाहं जानामीत्येवं

वदेदिति ॥ अपि च-स भिक्षुर्ग्रामान्तरं गच्छन् केनचित्संमुखीनेन प्रातिपथिकेन पृष्टः सन् उदकप्रसूतं कन्दमूलादि नै-
वाचक्षीत, जानन्नपि नैव जानामीति वा ब्रूयादिति ॥ एवं यवसासनादिसूत्रमपि नेयमिति ॥ तथा कियदूरे ग्रामादिप्रश्र-
सूत्रमपि नेयमिति ॥ एवं कियान् पन्था ? इत्येतदपीति ॥ किय—

से भिक्खू० गा० दू० अंतरा से गेणं वियालं पेहाए जाव चित्तचिह्णं वियालं प० पेहाए नो तेसि भीओ उ-
म्मगणं गच्छिज्जा नो मगाओ उम्मगं संकमिज्जा नो गहणं वा वणं वा दुगं वा अणुपविसिज्जा नो रुक्खंसि दूरुहिज्जा
नो महइमहालयंसि उदयंसि कायं विउसिज्जा नो वाडं वा सरणं वा सेणं वा सत्थं वा कंखिज्जा अप्पुरसुए जाव समा-
हीए तओ संजयमेव गामाणुगामं दूइज्जिज्जा ॥ से भिक्खू० गामाणुगामं दूइज्जमाणे अंतरा से विहं सिया, से जं पुण
विहं जाणिज्जा इमंसि खलु विहंसि वहेये आमोसगा उवगरणपडियाए संपिडिया गच्छिज्जा, नो तेसि भीओ उम्मगणेण
गच्छिज्जा जाव समाहीए तओ संजयमेव गामाणुगामं दूइज्जेज्जा ॥ (सू० १३०) .

स भिक्षुर्ग्रामान्तरं गच्छन् यद्यन्तराले “गां” वृषभं ‘ब्यालं’ दर्पितं प्रतिपथे पश्येत्, तथा सिंहं व्याघ्रं यावच्चित्रकं तदपत्यं
वा ब्यालं क्रूरं दृष्ट्वा च तद्भयान्नैवोन्मार्गेण गच्छेत्, न च गहनादिकमनुप्रविशेत्, नापि वृक्षादिकमारोहेत्, न चोदकं प्र-
विशेत्, नापि शरणमभिकाङ्क्षेत्, अपि त्वल्पोत्सुकोऽविमनस्कः संयत एव गच्छेत्, एतच्च गच्छनिर्गतिविधेयं, गच्छान्तर्ग-
तास्तु व्यालादिकं परिहरत्यपीति ॥ किय—‘से’ तस्य भिक्षुर्ग्रामान्तराले गच्छतः ‘विहं’ति अंतवीप्रायो दीर्घोऽध्या भवेत्,
तत्र च ‘आमोपकाः’ स्तेनाः ‘उपकरणप्रतिज्ञया’ उपकरणार्थिनः समागच्छेयुः, न तद्भयादुन्मार्गगमनादि कुर्यादिति ॥

से भिक्खु वा० गा० दू० अंतरा से आमोसगा संपिडिया गच्छिज्जा, ते णं आ० एवं वइज्जा—आउ० स०! आहुर
 एयं वरथं वा ४ देहि निम्भिरवाहि, तं नो दिज्जा निक्खियविज्जा, नो वंदिय २ जाइज्जा, नो अंजलि कट्टु जाइज्जा, नो कलु-
 णपडियाए जाइज्जा, धम्मियाए जायणाए जाइज्जा, तुसिणीयभावेण वा ते णं आमोसगा सयं करणिज्जंतिकट्टु अक्कोसंति
 वा जाव उद्वंति वा वरथं वा ४ अच्छिदिज्जा वा जाव परिद्विज्जा वा, तं नो गामसंसारियं कुज्जा, नो रायसंसारियं
 कुज्जा, नो परं उवसंक्रमित्तु बूया—आउसंतो! गाहावई एए रल्लु आमोसगा उवगरणपडियाए सयंकरणिज्जंतिकट्टु अक्को-
 संति वा जाव परिद्वंति वा, एयप्पगारं मणं वा वायं वा नो पुत्थो कट्टु विहरिज्जा, अप्पुत्सुए जाव समाहीणं तओ संज-
 यामेव गामा० दू३० ॥ एयं रल्लु० सया जइ० (सू० १३१) त्तिवमि ॥ समाप्तमीर्याख्यं तृतीयमध्ययनम् ॥२-१-३-३

स भिक्षुर्ग्रामान्तरे गच्छन् यदि स्तेनैरुपकरणं याच्येत तत्तेषां न समर्पयेत्, बलाद्गृह्णतां भूमौ निक्षिपेत्, न च चौर-
 गृहीतमुपकरणं वन्दित्वा दीनं वा वदित्वा पुनर्याचेत्, अपि तु धर्मकथनपूर्वकं गच्छान्तर्गतो याचेत् तूष्णीभावेन वो-
 पेक्षेत्, ते पुनः स्तेनाः स्वकरणीयमतिकृत्यैतत्कुर्युः, तद्यथा—आक्रोशन्ति वाचा ताडयन्ति दण्डेन यावज्जीवितात्त्याज-
 यन्ति, वस्त्रादिकं वाऽऽच्छिन्ध्युर्यावत्तत्रैव 'प्रतिष्ठापयेयुः' त्यजेयुः, तच्च तेषामेवं चेष्टितं न ग्रामे 'संसारणीयं' कथनीयं,
 नापि राजकुलादी, नापि परं—गृहस्थमुपसंक्रम्य चौरचेष्टितं कथयेत्, नाप्येवंप्रकारं मनो वाचं वा सङ्कल्प्यान्यत्र गच्छे-
 दिति, एतत्तस्य भिक्षोः सामग्र्यमिति ॥ तृतीयमध्ययनं समाप्तम् ॥

अथ चतुर्थं भाषाजातमध्ययनम् ।

उक्तं तृतीयमध्ययनं, साम्प्रतं चतुर्थमारभ्यते, अस्य चायमभिमन्त्रन्धः—इहानन्तराध्ययने पिण्डविशुद्ध्यर्थं गमनविधिरुक्तः, तत्र च गतेन पथि वा यादृग्भूतं वाच्यं न वाच्यं वा, अनेन च सम्बन्धेनायातस्य भाषाजाताध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि भवन्ति, तत्र निक्षेपनिर्गुक्त्यनुगमे भाषाजातशब्दयोर्निक्षेपार्थं निर्गुक्तिकृदाह—

जह वषं तह भासा जाण छर्षं च होइ नापञ्चं । उप्पत्तीण ? तह पञ्चयं २ तरं ३ जायगहणे ४ य ॥ ३१३ ॥

यथा वाक्यशुद्ध्याध्ययने वाक्यस्य निक्षेपः कृतस्तथा भाषाया अपि कर्त्तव्यः, जातशब्दस्य तु पट्टनिक्षेपोऽयं ज्ञातव्यो-
नाम १ स्थापना २ द्रव्य ३ क्षेत्र ४ काण्ड ५ भाव ६ रूपः, तत्र नामस्थापने धुण्णे, द्रव्यजातं तु आगमतो नोआग-
मतः, व्यतिरिक्तं निर्गुक्तिकारो गाथापश्चाद्धेन दर्शयति—तच्चतुर्विधम्, उल्लिखितं १ पर्ययजातम् २ अन्तरजातं ३
प्रहणजातं ४, तत्रोत्पत्तिजातं नाम यानि द्रव्याणि भाषावर्गणान्तःपातीनि काययोगशुद्धीतानि वाग्योगेन निरुद्धानि
भाषात्वेनोत्पद्यन्ते तदुत्पत्तिजातं, यद्रव्यं भाषात्वेनोत्पन्नमित्यर्थः १, पर्ययजातं तरेव चाग्निरुद्धानि वाग्योगेन निरुद्धानि
स्यानि भाषावर्गणान्तर्गतानि निरुद्धानि निरुद्धानि निरुद्धानि निरुद्धानि निरुद्धानि निरुद्धानि निरुद्धानि निरुद्धानि निरुद्धानि
त्यन्तराले समश्रेण्यामेव निरुद्धानि निरुद्धानि निरुद्धानि निरुद्धानि निरुद्धानि निरुद्धानि निरुद्धानि निरुद्धानि

व्याणि समश्रेणिविश्रेणिस्थानि भापात्वेन परिणतानि कर्णशङ्कुलीविवरप्रविष्टानि गृह्यन्ते तानि चानन्तप्रदेशिकानि द्रव्यतः क्षेत्रतोऽसङ्ख्येयप्रदेशावगाढानि कालत एकद्वित्र्ययादियावदसङ्ख्येयसमयस्थितिकानि भावतो वर्णगन्धरस-
 स्पर्शवन्ति तानि चैवंभूतानि ग्रहणजातमित्युच्यन्ते ४ । उक्तं द्रव्यजातं, क्षेत्रादिजातं तु स्पष्टत्वान्निर्गुणिकारेण नोक्तं, तच्चैवंभूतं-यस्मिन् क्षेत्रे भापाजातं व्यावर्ण्यते यावन्मात्रं वा क्षेत्रं स्पृशति तत्क्षेत्रजातम्, एवं कालजातमपि, भाव-
 जातं तु तान्येवोत्पत्तिपर्यवान्तरग्रहणद्रव्याणि श्रोतरि यदा शब्दोऽयमिति बुद्धिमुत्पादयन्तीति । इह त्वधिकारो द्रव्यभा-
 पाजातेन, द्रव्यस्य प्राधान्यविवक्षया, द्रव्यस्य तु विशिष्टावस्था भाव इतिकृत्वा भावभापाजातेनाप्यधिकार इति ॥ उद्दे-
 शार्थाधिकारार्थमाह—
 सन्वेऽपि य वयणविसोहिकारगा तद्वि अत्थि उ विसेसो । वयणविभक्ती पढमे उप्पत्ती वज्जणा वीए ॥ ३१४ ॥

यद्यपि द्वावप्युद्देशकौ वचनविशुद्धिकारकौ तथाऽप्यस्ति विशेषः, स चार्थ-प्रथमोद्देशके वचनस्य विभक्तिः वचनवि-
 धाद्युत्पत्तिर्यथा न भवति तथा भापितव्यम् ॥ साम्प्रतं सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं, तच्चेदम्—
 से भिस्खू वा २ इमाहं क्यायाराहं सुष्वा निसम्म इमाहं अणायाराहं अणारियुन्वाहं जाणिज्जा—जे कोहा वा वायं विडं-
 जंति जे माणा वा० जे मायाए वा० जे लोभा वा वायं विडंजंति जाणओ वा फरुसं वयंति अजाणओ वा फ० सब्बं चेयं
 सावज्जं वज्जिज्जा विवेगमायाए, धुवं चेयं जाणिज्जा अणुवं चेयं जाणिज्जा असणं वा ४ लभिय नो लभिय भुंजिय नो भुं-

जिय अदुवा आंगओ अदुवा नो आगओ अदुवा एइ अदुवा नो एइ अदुवा एहिइ अदुवा नो एहिइ इत्यवि आगए इ-
 त्यवि नो आगए इत्यवि एइ इत्यवि नो एति इत्यवि एहिइ इत्यवि नो एहिइ ॥ अणुवीइ निट्टाभासी समियाए संजए
 भासं भासिज्जा, तंजहा—एगवयणं १ दुवयणं २ वहुव० ३ इत्थि० ४ पुरि० ५ नंपुसगवयणं ६ अज्झरथव० ७ उव-
 णीयवयणं ८ अवणीयवयणं ९ उवणीयवणीयव० १० अवणीयवणीयव० ११ तीयव० १२ पडुप्पन्नव० १३ अणा-
 गव० १४ पच्चखलवयणं १५ परुखलव० १६, से एगवयणं वईस्सामीति एगवयणं वइज्जा जाव परुखलवयणं वइस्सा-
 नीति परुस्सवयणं वइज्जा, इत्थी वेस पुंरिसो वेस नंपुसगं वेस एयं वा चेयं अन्नं वा चेयं अणुवीइ निट्टाभासी समियाए
 संजए भासं भासिज्जा, इत्थेयाइं आययणाइं उवातिकम्म ॥ अह भिक्खू जाणिज्जा चत्तारि भासज्जायाइं, तंजहा—सच्चमेगं
 पडगं भारज्जायं १ धीयं मोसं २ तईयं सचामोसं ३ जं नेव सचं नेव मोसं नेव सचामोसं असचामोसं नाम तं चउत्थं
 भारज्जायं ४ ॥ से वेसि जे अईया जे ग पडुप्पन्ना जे अणागया अरहंता भगवंतो सव्वे ते एयाणि चैव चत्तारि भासज्जा-
 याइं भासिठु वा भासंति वा भासिरसंति वा पन्नविसु वा ३, सव्वाइं च णं एयाइं अचित्ताणि वण्णमंताणि गंधमंताणि
 रसमंताणि फारसंगाणि पशोप्पइगाइं निप्परिणामभम्माइं भवंतीति अक्खयायाइं ॥ (सू० १३२)

त भावभिधुः 'इमान्' इलन्तःरुरणनिष्पन्नान्, इदमः प्रत्यक्षासन्नवाचित्वात्समनन्तरं वक्ष्यमाणान् वाच्याचारा

भाषापाराः—याव्यापारास्तान् शुल्का, तथा 'निशम्य' ज्ञात्वा भाषासमित्या भाषां भाषेतोत्तरेण सम्बन्ध इति । तत्र
 भाषाभवा भाषा न भाषितव्येति तत्तावदर्शयति—'इमान्' वक्ष्यमाणान् 'अनाचारान्' साधनाभाषणयोग्यान् पूर्व-

साधुभिरनाचीर्णपूर्वान् साधुर्जानीयात्, तद्यथा-ये केचन क्रोधाद्वा वाचं 'विडंजन्ति' विविधं व्यापारयन्ति-भाषन्ते
 यथा चौरस्त्वं दासस्त्वमित्यादि तथा मानेन भाषन्ते यथोत्तमजातिरहं हीनस्त्वंमित्यादि तथा सायया यथा ग्लानो-
 ऽहमपरसन्देशकं वा सावद्यकं केनचिदुपायेन कथयित्वा मिथ्यादुष्कृतं करोति सहसा. ममैतदायातमिति तथा लोभे-
 नाहमनेनोक्तेनातः किञ्चिच्छस्य इति तथा कस्यचिदोषं जानानात्सदोषोद्घटनेन परुषं वदन्ति अजानाना वा, सर्वं चैत-
 त्क्रोधादिवचनं सहावद्येन-पापेन गर्हणेन वा वर्तते इति सावद्यं तद्वर्जयेत् विवेकमादाय, विवेकिना भूत्वा सावद्यं वचनं
 वर्जनीयमित्यर्थः, तथा केनचित्साद्धं साधुना जल्पता नैवं सावधारणं वचो वक्तव्यं यथा 'ध्रुवमेतत्' निश्चितं वृष्ट्या-
 दिकं भविष्यतीत्येवं जानीयाद् अद्युवं वा जानीयादिति । तथा कथञ्चित्साधुं भिक्षार्थं प्रविष्टं ज्ञातिकुलं वा गतं चिर-
 यन्तमुद्दिश्यापरे साधव एवं ब्रवीरन् यथा-भुङ्महे वयं स तत्राशनादिकं लब्ध्वैव समागमिष्यति, यदिवा ध्रियते
 तदर्थं किञ्चित् नैवासौ तस्माद्बधलाभः समागमिष्यति, एवं तत्रैव भुक्त्वाऽभुक्त्वा वा समागमिष्यतीति सावधारणं न
 वक्तव्यम्, अथ चैवंभूतां सावधारणां वाचं न ब्रूयाद् यथाऽऽगतः कश्चिद्राजादिर्नो वा समागतः तथाऽऽगच्छति न
 वा समागच्छति एवं समागमिष्यति न वेति, एवमत्र पत्तनमठादवपि भूतादिकालत्रयं योज्यं, यमर्थं सम्यग् न जानी-
 यात्तदेवमेवैतदिति न ब्रूयादिति भावार्थः, सामान्येन सर्वत्रगः साधोरयमुपदेशो, यथा-'अनुविचिन्त्य' विचार्य
 सम्यग्निश्चित्यातिशयेन श्रुतोपदेशेन वा प्रयोजने सति 'निष्ठाभाषी' सावधारणभाषी सन् 'समित्या' भाषासमित्या
 'समतया वा' रागद्वेषाकरणलक्षणया पोडशवचनविधिज्ञो भाषणं ज्ञानेन । तद्व्या तां पोडश-

वचनविधिगतां दर्शयति—‘तद्यथे’त्ययमुपप्रदर्शनार्थः, एकवचनं वृक्षः १, द्विवचनं वृक्षौ २, बहुवचनं वृक्षा इति ३, स्त्रीवचनं वीणा कन्या इत्यादि ४, पुंवचनं घटः पट इत्यादि ५, नपुंसकवचनं पीठं देवकुलमित्यादि ६, अध्यात्मवचनम्, आत्मन्यधि अध्यात्मं—हृदयगतं तत्परिहारेणान्यद्गणित्यतस्तदेव सहसा पतितम् ७, ‘उपनीतवचनं’ प्रशंसान्वयवचनं यथा रूपवती स्त्री ८, तद्विपर्ययेणापनीतवचनं यथेयं रूपहीनेति ९, ‘उपनीतापनीतवचनं’ कश्चिद् गुणः प्रशस्यः कश्चिन्नित्यो, यथा—रूपवतीयं स्त्री किन्त्वसद्वृत्तेति १०, ‘अपनीतोपनीतवचनम्’ अरूपवती स्त्री किन्तु सद्वृत्तेति ११, ‘अतीतवचनं’ कृतवान् १२ ‘वर्तमानवचनं’ करोति १३ ‘अनागतवचनं’ करिष्यति १४ ‘प्रत्यक्षवचनम्’ एष देवदत्तः १५, ‘परोक्षवचनं’ स देवदत्तः १६, इत्येतानि षोडश वचनानि, अमीषां स भिक्षुरेकार्थविवक्षायामेकवचनमेव ब्रूयाद् यावत्परोक्षवचनविवक्षायां परोक्षवचनमेव ब्रूयादिति । तथा ख्यादिके दृष्टे सति ख्येवैषा पुरुषो वा नपुंसकं वा, एवमेवैतदन्यद्वैतत्, एवम् ‘अनुविचिन्त्य’ निश्चित्य निष्ठाभाषी सन् समित्या संयत एव भाषां भाषेत; तथा ‘इत्येतानि’ पूर्वोक्तानि भाषागतानि वक्ष्यमाणानि वा ‘आयतनानि’ दोषस्थानानि ‘उपातिक्रम्य’ अतिलङ्घ्य भाषां भाषेत । अथ स भिक्षुर्जानीयात् ‘चत्वारि भाषाजातानि’ चत्स्रो भाषाः, तद्यथा—सत्यमेकं प्रथमं भाषाजातं यथार्थम्—अवितथं, तद्यथा गौरीवाश्वोऽश्व एवेति १, एतद्विपरीता तु मृषा द्वितीया, यथा गौरश्वोऽश्वो गौरिति २, तृतीया भाषा सत्यामृषेति, यत्र किञ्चित्सत्यं किञ्चिन्मृषेति, यथाऽश्वेन यान्तं देवदत्तमुष्ट्रेण यातीत्यभिदधाति ३, चतुर्थी तु भाषा योच्यमाना न सत्यो नापि मृषा नापि सत्यामृषा आमन्त्रणाज्ञापनादिका साऽत्रासत्याऽमृषेति ४ ॥ स्वमनीषिकापरिहारार्थमाह—

सोऽहं यदेतद्ब्रवीमि तत्सर्वरेव तीर्थकृद्भिरतीतानागतवर्त्तमानैर्भाषितं भाष्यते भाषिष्यते च, अपि चैतानि—सर्वाण्य-
 प्येतानि भाषाद्रव्याण्यचित्तानि च वर्णगन्धरसस्पर्शवन्ति चयोपचयिकानि विविधपरिणामधर्माणि भवन्तीति, एवमाल्यातं
 तीर्थकृद्भिरिति, अत्र च वर्णादिमत्त्वाविष्करणेन शब्दस्य मूर्त्तत्वमावेदितं, न ह्यमूर्त्तस्याकाशादेर्वर्णादयः संभवन्ति तथा
 चयोपचयधर्माणीत्यनेन तु शब्दस्थानित्यत्वमाविष्कृतं, विचित्रपरिणामत्वाच्छब्दद्रव्याणामिति ॥ साम्प्रतं शब्दस्य कृत-
 कत्वाविष्करणायाह—

से भिक्खू वा० से जं पुण जाणिज्जा पुंवि भासा अभासा भासिज्जमाणी भासा भासा भासासमयवीद्दकंता च णं भा-
 सिया भासा अभासा ॥ से भिक्खू वा० से जं पुण जाणिज्जा जा य भासा सच्चा १ जा य भासा मोसा २ जा य भासा
 सच्चा मोसा २ जा य भासा असच्चाऽमोसा ४, तहप्पगारं भासं सावज्जं सक्किरियं कक्कसं कडुयं निद्धुरं फरुसं अण्हयकरिं
 छेयणकरिं भेयणकरि परिथावणकरिं उद्ववणकरिं भूओवघाइयं अभिक्कंत्त नो भासिज्जा ॥ से भिक्खू वा भिक्खुणी वा से
 जं पुण जाणिज्जा, जा य भासा सच्चा सुहुमा जा य भासा असच्चा मोसा तहप्पगारं भासं असावज्जं जाव अंभूओवघाइयं
 अभिक्कंत्त भासं भासिज्जा ॥ (सू० १३३)

स भिक्षुरेवंभूतं शब्दं जानीयात्, तद्यथा—भाषाद्रव्यवर्गानां वाग्योगनिस्सरणात् 'पूर्वं' प्रागभाषा 'भाष्यमाणैव'
 वाग्योगेन निस्तृज्यमानैव भाषा, भाषाद्रव्याणि भाषा भवति, तदनेन तांत्वोष्ठादिव्यापारेण प्रागसतः शब्दस्य निष्पाद-
 नात्स्फुटमेव कृतकत्वमावेदितं, मृत्पिण्डे दण्डश्चक्रास्त्रितेन पणोत्तरकालमव्य-

भाषैव, यथा कपालावस्थायां घटोऽघट इति, तदनेन प्रागभावप्रध्वंसाभावौ शब्दस्यावेदिताविति ॥ इदानीं चतसृणां भाषाणामभाषणीयामाह—स भिक्षुर्यी पुनरेवं जानीयात्, तद्यथा—सत्यां १ मृपां २ सत्यामृपाम् ३ असत्यामृपां ४, तत्र मृपा सत्यामृपा च साधूनां तावन्न वाच्या, सत्याऽपि या कर्कशादिगुणोपेता सा न वाच्या, तां च दर्शयति—सहावधेन वर्त्तत इति सावधा तां सत्यामपि न भाषेत, तथा सह क्रियया—अनर्थदण्डप्रवृत्तिलक्षणया वर्त्तत इति सक्रिया तामिति तथा ‘कर्कशां’ चर्विताक्षरां तथा ‘कटुकां’ चित्तोद्वेगकारिणीं तथा ‘निधुरां’ हक्काप्रधानां ‘परुषां’ मर्मोद्घाटनपराम् ‘अण्हयकरि’न्ति कर्माश्रवकरीम्, एवं छेदनभेदनकरीं यावदपद्रावणकरीमित्येवमादिकां ‘भूतोपघातिनीं’ प्राण्युपतापकारिणीम् ‘अभिकाङ्क्ष्य’ मनसा पर्यालोच्य सत्यामपि न भाषेतेति ॥ भाषणीयां त्वाह—स भिक्षुर्यी पुनरेवं जानीयात्, तद्यथा—या च भाषा सत्यां ‘सूक्ष्मे’ति कुशाग्रीयया बुद्ध्या पर्यालोच्यमाना मृपाऽपि सत्या भवति यथा सत्यपि मृगदर्शने लुब्धकादेरपलाप इति, उक्तञ्च—“अलिअं न भासिअब्बं अरिथि हु सच्चंपि अं न वत्तब्बं । सच्चंपि होइ अलिअं अं परपीडाकरं वयणं ॥ १ ॥” या चासत्यामृपा—आमन्त्रण्याज्ञापनादिका तां तथाप्रकारां भाषामसावद्यामक्रियां यावदभूतोपघातिनीं मनसा पूर्वम् ‘अभिकाङ्क्ष्य’ पर्यालोच्य सर्वदा साधुर्भाषां भाषेतेति ॥ किञ्च—

सें भिषखू वा पुमं आमंतेमाणे आमंतिए वा अपडिसुणेमाणे नो एवं वइजा—होलिति वा गोलिति वा वसुलेत्ति वा कुप-
क्खेत्ति वा यडदासित्ति वा साणेत्ति वा तेणित्ति वा चारिएत्ति वा माईत्ति वा मुसावाइत्ति वा, एयाइं तुमं ते जणगा वा,

१ अलीकं न भाषितव्यं आत्येव सत्यमपि यत्र वक्तव्यम् । सत्यमपि भवत्यलीकं यत् परपीडाकरं वचनम् ॥ १ ॥

ऽहं यदेतद्भ्रं भासं सावजं सकिरियं जाव भूओवघाइयं अभिकंल नो भासिज्जा ॥ से भिक्खू वा० पुमं आमंतेमाणे आमं-
 तानि भाप अण्णडिसुणेमाणे एवं वइज्जा—अरुगे इ वा आउसोत्ति वा आउसंतारोत्ति वा सावगेत्ति वा उवासगेत्ति वा ध-
 र्थकृद्धिंत्ते वा धम्मपिएत्ति वा, एयप्पगार भासं असावजं जाव अभिकंल भासिज्जा ॥ से भिक्खू वा २ इत्थि आमंतेमाणे
 वयोपन्नामंतिए य अण्णडिसुणेमाणे नो एवं वइज्जा—होली इ वा गोलीति वा इत्थीगमेणं नेयव्वं ॥ से भिक्खू वा २ इत्थि
 का आमंतेमाणे आमंतिए य अण्णडिसुणेमाणी एवं वइज्जा—आउसोत्ति वा भइणित्ति वा भोईति वा भगवईति वा साविगेत्ति
 वा उवासिएत्ति वा धम्मिएत्ति वा धम्मपिएत्ति वा, एयप्पगारं भासं असावजं जाव अभिकंल भासिज्जा ॥ (सू० १३४)

ऽवज्ञासंसूचकौ, तथा 'वसुले'त्ति वृपलः 'कुपक्षः' कुत्तितान्वयः घटदास इति वा श्वेति वा स्तेन इति वा चारिक
 वा मारीति वा मृपावादीति वा, इत्येतानि-अनन्तरोक्तानि त्यमसि तव जनकौ वा-मातांपितरावेतानीति, एवं-
 रां भापां यावन्न भायेतेति ॥ एतद्विपर्ययेण च भाषितव्यमाह-स, भिक्षुः पुमांसमामन्त्रयन्नामन्त्रितं वाऽशृण्वन्तमेवं
 [यथाऽमुक इति वा आयुष्मन्निति वा आयुष्मन्त इति वा तथा श्रावक धर्मप्रिय इति, एवमादिकां भापां भाये-
 ॥ एवं स्त्रियमधिकृत्य सूत्रद्वयमपि प्रतिषेधविधिभ्यां नेयमिति ॥ पुनरप्यभाषणीयामाह—
 से भि० नो एवं वइज्जा—नभोदेवित्ति वा गज्जदेवित्ति वा विज्जुदेवित्ति वा पयुद्धे० निरुद्धेवित्ति वा पडउ वा वासं

मा वा पडउ निण्णज्जउ वा सस्सं मा वा नि० विभाउ वा रयणी मा वा विभाउ उदेउ वा कुरिणं मा वा उदेउ सो वा

राया जयउ वा मा जयउ, नो एयप्पगारं भासं भासिज्जा ॥ पत्रवं से भिक्खू षा २ अंतलिक्खेत्ति वा गुञ्जाणुचरिएत्ति वा संमुच्छिए वा निवइए वा पओ वइज्जा युट्टवलाहेगएत्ति वा, एयं खलु तस्स भिक्खुस्स भिक्खुणीए वा सामगियं जं स-
ब्बट्ठेहिं समिए सहिए सया जइज्जासि त्तिवेमि २-१-४-१ ॥ भापाध्ययनस्य प्रथमः ॥ (सू० १३५)

स भिक्षुरेवंभूतामसंयतभाषां न वदेत्, तद्यथा-नभोदेवं इति वा गर्जति देव इति वा तथा विद्युदेवः प्रवृष्टो देवः निवृष्टो देवः, एवं पततु वर्षा मा वा, निष्पद्यतां शस्यं मेति वा, विभातु रजनी मेति वा, उदेतु सूर्यो मा वा, जयत्वसौ राजा मा वेति, एवंप्रकारां देवादिकां भाषां न भाषेत ॥ कारणजाते तु प्रज्ञावान् संयतभाषयाऽन्तरिक्षमित्यादिकया भाषेत, एतत्तस्य भिक्षोः सामग्र्यमिति ॥ चतुर्थस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः २-१-४-१ ॥

उक्तः प्रथमोद्देशकः, साम्प्रतं द्वितीयः समारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः-इहानन्तरोद्देशके वाच्यावाच्यविशेषोऽभिहितः, तदिहापि स एव शेषभूतोऽभिधीयते, इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्योद्देशकस्यादिसूत्रम्-

से भिक्खू वा जहा वेगईयाइं रुवाइं पासिज्जा तहावि ताइं नो एवं वइज्जा, तंजहाँ-गंडी गंडीति वा कुट्टी कुट्टीति वा जाव मडुमेहुणीति वा हत्थच्छिन्नं हत्थच्छिन्नेत्ति वा एवं पायच्छिन्नेत्ति वा नफच्छिन्नेइ वा फणच्छिन्नेइ वा उट्टच्छिन्नेति वा, जेया-वन्ने तहप्पगारा एयप्पगाराहिं भासाहिं बुइया २ कुप्पंति माणवा ते यवि तहप्पगाराहिं भासाहिं अभिकंल नो भासिज्जा ॥

से मिस्त्रू वा० जहा वेगइयाइं रूवाइं पासिज्जा तहावि ताइं एवं वइज्जा—तंजहा—ओंयंसी ओंयंसिस्ति वा तेयंसी तेयं-
सीति वा जससी जसंसीइ वा वंसी वचसीइ वा अभिरूयंसी २ पडिरूवंसी २ पासाइयं २ दरिसणिज्जं दरिसणीयस्ति
वा, जे यावन्ने तहप्पगारा तहप्पगाराहिं भासाइं तुइया २ नो कुप्पति माणवा तेयावि तहप्पगारा एयप्पगाराहि भासाहिं
अभिकंप भासिज्जा ॥ से मिक्खू वा० जहा वेगइयाइं रूवाइं पासिज्जा, तंजहा—वप्पाणि वा जाव गिहाणि वा, तहावि
ताइं नो एवं वइज्जा, तंजहा—सुकडे इ वा सुहुकडे इ वा साहुकडे इ वा क्खणे इ वा करणिज्जे इ वा, एयप्पगारं भासं
सावज्जं जाव नो भासिज्जा ॥ से मिक्खू वा० जहा वेगइयाइं रूवाइं पासिज्जा, तंजहा—वप्पाणि वा जाव गिहाणि वा
तहावि ताइं एवं वइज्जा, तंजहा—आरंभकडे इ वा सावज्जकडे इ वा पयत्तकडे इ वा पासाइयं पासाइए वा दरिसणीयं
दरिसणीयंति वा अमिरूवं अमिरूवंति वा पडिरूवं पडिरूवंति वा एयप्पगारं भासं असावज्जं जाव भासिज्जा ॥ (सू० १३६)

स भिद्युर्यद्यपि 'एगइयाइ'न्ति कानिचिद्रूपाणि गण्डीपदकुष्ठयादीनि पश्येत् तथाव्येतानि स्वनामग्राहं तद्विशेषणविशि-
ष्टानि नोच्चारयेदिति, तद्यथेत्युदाहरणोपप्रदर्शनार्थः, 'गण्डी' गण्डमस्यास्तीति गण्डी यदिवोच्छूनगुल्फपादः स गण्डी-
त्येयं न व्याहर्तव्यः, तथा कुष्ठपि न कुष्ठीति व्याहर्तव्यः, एवमपरव्याधिविशिष्टो न व्याहर्तव्यो यावन्मधुमेहीति
मधुगर्णमूत्रानवरतप्रश्नातीति, अत्र च घृताध्ययने व्याधिविशेषाः प्रतिपादितास्तदपेक्षया सूत्रे यावदित्युक्तम्, एवं छिन्न-
हस्तपादनासिकाकर्णोष्ठादयः, तथाऽन्ये च तथाप्रकाराः काणकुण्डादयः, तद्विशेषणविशिष्टाभिर्वाग्भिरुक्ता उक्ताः कु-
प्यन्ति मानयान्तांस्तथाप्रकारोत्थथाप्रकाराभिर्वाग्भिरभिकाह्य नो भायेतेति ॥ यथा च भायेत तथाऽऽह-स भिद्युर्यद्यपि

गण्डीपदादिव्याधिप्रस्तं पश्येत्तथाऽपि तस्य यः कश्चिद्विशिष्टो गुण ओजस्तेज इत्यादिकस्तमुद्दिश्य सति कारणे वदेदिति, केशवत्कृष्णश्वशुकुदन्तगुणोद्घाटनवहुणग्राही भवेदित्यर्थः ॥ तथा स भिक्षुर्यद्यप्येतानि रूपाणि पश्येत्तद्यथा—‘वप्राः’ प्राकारा यावद्गृहाणि, तथाऽप्येतानि नैवं वदेत्, तद्यथा—सुकृतमेतत् सुदु कृतमेतत् साधु-शोभनं कल्याणमेतत्, कर्त्तव्यमेतदेवंविधं भवद्विधानामिति, एवंप्रकारामन्यामपि भाषामधिकरणानुमोदनात् नो भाषेतेति ॥ पुनर्भाषणीयामाह-स भिक्षुर्यप्रादिकं दृष्ट्वाऽपि तदुद्देशेन न किञ्चिद् ब्रूयात्, प्रयोजने सत्येवं संयतभाषया ब्रूयात्, तद्यथा-महारम्भकृतमेतत् सावद्यकृतमेतत् तथा प्रयत्नकृतमेतत्, एवं प्रसादनीयदर्शनादिकां भाषामसावद्यां भाषेतेति ॥

से भिक्खू वा २ असणं वा० उवक्खडियं तहाविहं नो एवं वइज्जा, तं० सुकडेत्ति वा सुदुक्कडे इ वा साहुक्कडे इ वा क-
 ह्माणे इ वा करणिल्ले इ वा, एयप्पगारं भासं सावज्जं जाव नो भासिज्जा ॥ से भिक्खू वा २ असणं वा ४ उवक्खडियं
 पेहाय एवं वइज्जा, तं०-आरंभकडेत्ति वा सावज्जकडेत्ति वा पयत्तकडे इ वा भइयं भरेत्ति वा ऊसढं ऊसढे इ वा रसियं
 २ गणुन्नं २ एयप्पगारं भासं असावज्जं जाव भासिज्जा ॥ (सू० १३७)

एवमशनादिगतप्रतिषेधसूत्रद्वयमपि नेयमिति, नवरम् ‘ऊसढ’न्ति उच्छ्रितं वर्णगन्धाद्युपेतमिति ॥ पुनरभाषणीयामाह-
 क्रिय—

से भिक्खू वा भिक्खुणी वा मणुस्सं वा गेणं वा महिसं वा मिगं वा पसुं वा पक्खिं वा सरीसिबं वा जल्लरं वा से तं
 परियूढकायं पेहाए नो एवं वइज्जा—यूले इ वा पमेइले इ वा वट्टे इ वा वज्जे इ वा पाइमे इ वा, एयप्पगारं भासं सा-

वज्र जाव नो भासिज्जा ॥ से भिक्खू वा भिक्खुणी वा मणुस्सं वा जाव जलयरं वा सेत्तं परियूढकायं पेहाए एवं वइज्जा
 —परियूढकायत्ति वा उवचियकायत्ति वा थिरसंघयणेत्ति वा चियंससोणिएत्ति वा बहुपडिपुन्नइंदिइएत्ति वा, एयप्पगारं
 भासं असावजं जाव भासिज्जां ॥ से भिक्खू वा २ विरुवरूवाओ गाओ पेहाए नो एवं वइज्जा, तंजहा—गाओ दुज्जा-
 ओत्ति वा दम्मेत्ति वा गोरहत्ति वा वाहिमत्ति वा रहजोगत्ति वा, एयप्पगारं भासं सावजं जाव नो भासिज्जा ॥ से भि०
 विरुवरूवाओ गाओ पेहाए एवं वइज्जा, तंजहा—जुवंगवित्ति वा धेणुत्ति वा रसवइत्ति वा हस्से इ वा महल्ले इ वा महव्व-
 ए इ वा संवहणित्ति वा, एअप्पगारं भासं असावजं जाव अभिक्ख वासिज्जा ॥ से भिक्खू वा० तहेव गंतुयुज्जाणइं पव्व-
 याइं वणाणिं वा रुक्खा महल्ले पेहाए नो एवं वइज्जा, तं०—पासायजोगात्ति वा तोरणजोगाइ वा गिहजोगाइ वा फ-
 लिहजो० अगलजो० नावाजो० उदग० दोणजो० पीढचंगवेरंगलकुलियजंतलट्टीनामिगंडीआसणजो० सयणजाणउवस्स-
 यजोगाइं वा, एयप्पगार० नो भासिज्जा ॥ से भिक्खू वा० तहेव गंतु० एवं वइज्जा, तंजहा—जाइमंता इ वा दीहवट्टा इ
 वा महालया इ वा पयायसाला इ वा विडिमसाला इ वा पासाइया इ वा जाव पडिरूवात्ति वा एयप्पगारं भासं असा-
 वजं जाव भासिज्जा ॥ से भि० बहुसंभूया वणफला पेहाए तहावि ते नो एवं वइज्जा, तंजहा—पक्का इ वा पायखज्जा
 इ वा वेलेइया इ वा टाला इ वा वेहिया इ वा, एयप्पगारं भासं सावजं जाव नो भासिज्जा ॥ से भिक्खू० बहुसंभूया वण-
 फला अंवा पेहाए एवं वइज्जा, तं०—असंथडा इ वा बहुनिवट्टिमफला इ वा बहुसंभूया इ वा भूयरुचित्ति वा, एयप्पगारं
 भा० असा० ॥ से० बहुसंभूया ओसही पेहाए तहावि ताओ न एवं वइज्जा, तंजहा—पक्का इ वा नीलीया इ वा छवी-

इया इ वा लाइमा इ वा भज्जिमा इ वा बहुरज्जा इ वा, एयप्पगा० नो भासिजा ॥ से० षडु० पेहाए तद्द्वि एवं षड्जा,
 तं०—रूडा इ वा वहुसंभूया इ वा थिरा इ वा ऊसडा इ वा गच्चिभाया इ वा पसुया इ वा ससारा इ वा, एयप्पगारं
 भासं असायजं जाय भासि० ॥ (सू० १३८)

स भिक्षुर्गवादिकं 'परिवृद्धकार्यं' पुष्टकार्यं प्रेक्ष्य नैतद्धदेत्, तद्यथा—स्थूलोऽयं प्रमेदुरोऽयं तथा घृतस्तथा वध्यो बह-
 नयोग्यो वां, एवं पचनयोग्यो देवतादेः पातनयोग्यो वेति, एवमादिकामन्यामर्थ्येवंप्रकारं सावधां भाषां नो भाषेतेति ॥
 भाषणविधिमाह—स भिक्षुर्गवादिकं परिवृद्धकार्यं प्रेक्ष्यैवं वदेत्, तद्यथा—परिवृद्धकार्योऽयमित्यादि सुगममिति ॥ तथा—स भिक्षुः
 'विरूपरूपाः' नानाप्रकारा गाः समीक्ष्य नैतद्धदेत्, तद्यथा—दोहनयोग्या एता गावो दोहनकालो वा वर्तते तथा 'दम्यः'
 दमनयोग्योऽयं 'गोरहकः' कल्होटकः, एवं वाहनयोग्यो रथयोग्यो वेति, एवंप्रकारं सावधां भाषां नो भाषेतेति ॥ सति
 कारणे भाषणविधिमाह—स भिक्षुर्नानाप्रकारा गाः प्रेक्ष्य प्रयोजनं सत्येवं ब्रूयात्, तद्यथा—'जुबंगवे'त्ति युवाऽयं गौः धेनुरिति
 वा रसवतीति वा, (इत्स्वः महान् महाव्ययो वा) एवं संवहन इति, एवंप्रकारामसावधां भाषां भाषेतेति ॥ किञ्च—स भिक्षु-
 रुधानादिकं गत्वा महतो वृक्षान् प्रेक्ष्य नैवं वदेत्, तद्यथा—प्रासादादियोग्या अमी वृक्षा इति, एवमादिकां सावधां भाषां
 नो भाषेतेति ॥ यत्तु वदेत्तदाह—स भिक्षुस्तथैवोद्यानादिकं गत्वैवं वदेत्, तद्यथा—'जातिमन्तः' सुजातय इति, एवमादिकां
 भाषामसावधां संयत एव भाषेतेति ॥ किञ्च—स भिक्षुर्बहुसंभूतानि वृक्षफलानि प्रेक्ष्य नैवं वदेत्, तद्यथा—एतानि फलानि
 'पक्वानि' पाकप्राप्तानि, तथा 'पाकखाद्यानि' बद्धास्थीनि गत्तोमक्षेपकोद्रवपलालादिना विपच्य भक्षणयोग्यानीति, तथा

'वेलोचितानि' पाकातिशयतो ग्रहणकालोचितानि, अतः परं कालं न विपहन्तीत्यर्थः, 'दालानि' अनववद्धास्थीनि कोम-
 लास्थीनीति यदुक्तं भवति, तथा 'द्वैधिकानि' इति पेशीसम्पादनेन द्वैधीभावकरणयोग्यानि वेति, एवमादिकां भाषां
 फलगतां सावद्यां नो भाषेत ॥ यदभिधानीयं तदाह-स भिक्षुर्वहुसम्भृतफलानाम्चान् प्रेक्ष्यैवं वदेत्, तद्यथा—'अस-
 मर्थाः' अतिभरेण न शक्नुवन्ति फलानि धारयितुमित्यर्थः, एतेन पकार्थ उक्तः, तथा 'बहुनिर्वर्तितफलाः' बहूनि
 निर्वर्तितानि फलानि येषु ते तथा, एतेन पाकखाद्यार्थ उक्तः, तथा 'बहुसम्भृताः' बहूनि संभृतानि पाकातिशयतो ग्रहण-
 कालोचितानि फलानि येषु ते तथा, अनेन वेलोचितार्थ उक्तः, तथा 'भूतरूपाः' इति वा भूतानि रूपाण्यनववद्धास्थीनि
 कोमलफलरूपाणि येषु ते तथा, अनेन दालाद्यर्थ उपलक्षितः, एवंभूता एते आम्बाः, आम्बग्रहणं प्रधानोपलक्षणम्, एवं-
 भूतामनवद्यां भाषां भाषेतेति ॥ किञ्च-स भिक्षुर्वहुसम्भृता ओषधीर्विष्य तथाऽप्येता नैतद्वदेत्, तद्यथा-पक्वा नीला
 आर्द्राः छविमत्यः 'लाइमाः' लाजायोग्यां रोपणयोग्या वा, तथा 'मज्जिमाओ'त्ति पचनयोग्या भञ्जनयोग्या वा 'बहु-
 खज्जा' बहुभक्ष्याः पृथुककरणयोग्या वेति, एवंप्रकारं सावद्यां भाषां नो भाषेत ॥ यथा च भाषेत तदाह-स भिक्षुर्वहुसं-
 भृता ओषधीः प्रेक्ष्यैतद् ब्रूयात्, तद्यथा-रूढा इत्यादिकामसावद्यां भाषां भाषेत ॥ किञ्च—

से भिक्खु वां० तहप्पगाराइं सदाइं सुणिल्ला तहावि एथाइं नो एवं, वइज्जा, तंजहा—सुसहेत्ति वा दुसहेत्ति वा, एयप्प-
 गारं मासं सावल्लं नो भासिल्ला ॥ से. सि० तदादि तावं एवं वडल्ला नंतवहा—एतदं एतदिति वा एतदं दुसदिति

वा, एयप्पगारं असावज्जं जाव भासिज्जा, एकं रूवाइं किण्हेत्ति वा ५ गंधाइं सुरमिगंधित्ति वा २ रसाइं तिचाणि वा ५
फासाइं कक्खडाणि वा ८ ॥ (सू० १३९)

स भिद्युर्यद्यप्येतान् शब्दान् शृणुयात् तथाऽपि नैवं वदेत्, तद्यथा-शोभनः शब्दोऽशोभनो वा साङ्गलिकोऽसाङ्ग-
लिको वा, इत्ययं न व्याहर्त्तव्यः ॥ विपरीतं त्वाह—यथाऽवस्थितशब्दप्रज्ञापनाविषये एतद्वदेत्, तद्यथा—‘सुसदं’ति
शोभनशब्दं शोभनमेव ब्रूयाद्, अशोभनं त्वशोभनमिति ॥ एवं रूपादिसूत्रमपि नेयम् ॥ किञ्च—

से मिक्खू वा० वंता कोहं च माणं च मायं च लोभं च अणुवीइ निट्ठाभासी निसम्मभासी अतुरियभासी विवेगभासी
समियाए संजाए भासं भासिज्जा ५ ॥ एवं खलु० सया जइ (सू० १४०) त्तिवेमि ॥ २-१-४-२ ॥ भापाऽध्ययनं
चतुर्थम् ॥ २-१-४ ॥

स भिद्युः क्रोधादिकं वान्त्सैवंभूतो भवेत्, तद्यथा-अनुविचिन्त्य निष्ठाभापी निश्च्यभापी अत्वरित्तभापी विवेकभापी
भापासचित्युपेतो भापां भापेत, एतत्तस्य भिक्षोः सामग्र्यमिति ॥ चतुर्थमध्ययनं भापाजातार्यं २-१-४ समाप्तमिति ॥

अथ वस्त्रैपणाऽध्ययनम् ।

चतुर्थीध्ययनानन्तरं पञ्चममारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इहानेन्तराध्ययने भाषासमितिः प्रतिपादिता, तदनन्तरमेपणासमितिर्भवतीति सा वस्त्रगतां प्रतिपाद्यते, इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि उपक्रमादीनि भवन्ति, तत्रोपक्रमान्तर्गतोऽध्ययनार्थाधिकारो वस्त्रैपणा प्रतिपाद्यति; उद्देशार्थाधिकारदर्शनार्थं तु निर्युक्ति-
कार आह—

पढमे गहणं धीए धरणं पगयं तु दव्ववत्थेणं । एमेव होइ पायं भावे पायं तु गुणधारी ॥ ३१५ ॥

प्रथमे उद्देशके वस्त्रग्रहणविधिः प्रतिपादितः, द्वितीये तु धरणविधिरिति ॥ नामनिष्पन्ने तु निक्षेपे वस्त्रैपणेति, तत्र वस्त्रस्य नामादिश्चतुर्विधो निक्षेपः, तत्रापि नामस्थापने क्षुण्णे, द्रव्यवस्त्रं त्रिधा, तद्यथा—एकेन्द्रियनिष्पन्नं कार्पासिकादि, विकलेन्द्रियनिष्पन्नं चीनांशुकादि, पञ्चेन्द्रियनिष्पन्नं कम्बलरत्नादि, भाववस्त्रं त्वष्टादशशीलाङ्गसहस्राणीति, इह तु द्रव्य-
वस्त्रेणाधिकारः, तदाह निर्युक्तिकारः—‘पगयं तु दव्ववत्थेणं’ति । वस्त्रस्येव पात्रस्यापि निक्षेप इति मन्यमानोऽत्रैव पात्रस्यापि निक्षेपातिनिर्देशं निर्युक्तिकारो गाथापश्चाद्धेनाह—‘एवमेव’ इति वस्त्रयत्नात्रस्यापि चतुर्विधो निक्षेपः, तत्र द्रव्यपात्रमेकेन्द्रियादिनिष्पन्नं, भावपात्रं साधुरेवं गुणधारीति ॥ साम्प्रतं सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं, तच्चेदम्—
से भि० अभिकंमिज्जा वत्थं पसित्ताए, से जं पुण वत्थं जाणिज्जा, तंजद्दा—जंगियं वा भंगियं वा साणियं वा पोत्तगं वा

खोमियं वा तूलकडं वा, तदुष्णगरं वत्थं वा जे निगंगंथे तरुणे जुगवं बलवं अप्पायंके थिरसंधयणे से एगं वत्थं धारिजा नो धीयं, जा निगंगंथी सा चत्तारिसंपाडीओ धारिजा, एगं दुहत्थचित्थारं दो तिहत्थचित्थाराओ एगं चउहत्थचित्थारं, तदुष्णगारेहिं वत्थेहिं असंधिल्लमाणेहिं, अहं पच्छा एगमेगं संसिविजा ॥ (सू० १४१)

स भिक्षुरभिकाङ्क्षेद्वखमन्वेपुं तत्र यत्पुनरेवंभूतं वस्त्रं जानीयात्, तद्यथा—‘जंगियं’ति जह्ममोष्ट्राद्यूर्णानिष्पन्नं, तथा ‘भंगियं’ति नानाभङ्गिकविकलेन्द्रियलालानिष्पन्नं, तथा ‘साणयं’ति सणवत्कलनिष्पन्नं ‘पोत्तगं’ति ताज्यादिपत्रसद्भुतनिष्पन्नं ‘खोमियं’ति कार्पासिकं ‘तूलकडं’ति अर्कादितूलनिष्पन्नम्, एवं तथाप्रकारमन्यदपि वस्त्रं धारयेदित्युत्तरेण सम्बन्धः । येन साधुना यावन्ति धारणीयानि तद्दर्शयति—तत्र यस्तरुणो निर्ग्रन्थः—साधुर्यैवने वर्त्तते ‘बलवान्’ समर्थः ‘अल्पातङ्कः’ अरोगी ‘स्थिरसंहननः’ दृढकायो दृढघृतिश्च, स एवंभूतः साधुरेकं ‘वस्त्रं’ प्रावरणं त्वक्त्राणार्थं धारयेत् नो द्वितीयमिति, यदपरमाचार्यादिकृते विभक्तिं तस्य स्वयं परिभोगं न कुरुते, यः पुनर्बालो दुर्बलो वृद्धो वा यावदल्पसंहननः स यथासमाधि द्वादिक्मपि धारयेदिति, जिनकल्पिकस्तु यथाप्रतिज्ञमेव धारयेत् न तत्रापवादोऽस्ति । या पुनर्निर्ग्रन्थी सा चतस्रः संघाटिका धारयेत्, तद्यथा—एकां द्विहस्तपरिमाणं यां प्रतिश्रये तिष्ठन्ती प्रावृणोति, द्वे त्रिहस्तपरिमाणे, तत्रैकामुज्ज्वलां भिक्षाकाले प्रावृणोति, अपरां वहिर्भूमिगमनावसर इति, तथाऽपरां चतुर्हस्तविल्लरां समवसरणादौ सर्वशरीरप्रच्छादिकां प्रावृणोति, तस्याश्च यथाकृताया अलाभे अथ पश्चादेकमेकेन सार्द्धं सीव्येदिति ॥ किञ्च—

से मि० परं अद्धजोयणमेराए वत्थपडिया० नो अभिसंधारिल्ल गमणाए ॥ (सू० १४२)

स भिक्षुर्वस्त्रार्थमर्द्धयोजनात्परतो गमनाय मनो न विदध्यादिति ॥

से मि० से ज० अस्तिपडियाए एगं साहस्मियं समुदिस पाणाइं जहा पिंडेसणाए भाणियब्बं ॥ एवं बहवे साहस्मिया एग साहस्मिणिं बहवे साहस्मिणीजो बहवे समणमाहण० तहेव पुरिसंतरकडा जहा पिंडेसणाए ॥ (सू० १४३)

सूत्रद्वयमाधाकर्मिकोद्देशेन पिण्डैपणावन्नेयमिति ॥ साम्प्रतमुत्तरगुणानधिकृत्याह—

से मि० से जं० असंजए भिक्खुपडियाए कीयं वा धोयं वा रत्तं वा घट्टं वा मट्टं वा संपधूमियं वा तहप्पगारं वत्थं अपुरिसंतरकडं जाव नो०, अह पु० पुरिसं० जाव पडिगाहिज्जा ॥ (सू० १४४)

‘साधुप्रतिज्ञया’ साधुमुद्दिश्य गृहस्थेन क्रीतधौतादिकं वस्त्रमपुरुषान्तरकृतं न प्रतिगृहीयात्, पुरुषान्तरस्वीकृतं तु गृहीयादिति पिण्डार्थः ॥ अपि च—

से भिक्खू वा २ से जाइं पुण वत्थाइं जाणिज्जा विरूवरूवाइं महद्धणमुह्वाइं, तं०—आईणगाणि वा सहिणाणि वा सहिणकहाणाणि वा आयाणि वा कायाणि वा खोमियाणि वा दुगुह्याणि वा पट्टाणि वा मलयाणि वा पञ्चुन्नाणि वा अंसुयाणि वा चीणंसुयाणि वा देसरागाणि वा अमिलाणि वा गज्जफलाणि वा फालियाणि वा कोयवाणि वा कंबलागाणि वा पावराणि वा, अन्नयराणि वा तह० वत्थाइ महद्धणमुह्वाइं लभे सते नो पडिगाहिज्जा ॥ से मि० आईणपाडरणाणि वत्थाणि जाणिज्जा, तं०—उहाणि वा पेसाणि वा किण्हमिगाईणगाणि वा नीलमिगाईणगाणि वा गोरमि० कणगाणि

वा कणगकंटाणि वा कणगपट्टाणि वा कणगफुसियाणि वा कणगघाणि वा विग्घाणि वा [विग्घाणि वा]

आभरणाणि वा आभरणविचित्राणि वा, अन्नयराणि तद्ध० आईणपांडरणाणि वत्थाणि लाभे संते नो० ॥ (सू० १४५)

स भिक्षुर्यानि पुनर्महाधनमूल्यानि जानीयात्, तद्यथा—‘आजिनानि’ मूपकादिचर्मनिष्पन्नानि श्लक्ष्णानि—सूक्ष्माणि च तानि वर्णच्छब्दादिभिश्च कल्याणानि—शोभनानि वा सूक्ष्मकल्याणानि, ‘आयाणि’त्ति क्वचिद्देशविशेषेऽजाः सूक्ष्मरो-
मवल्यो भवन्ति तत्पक्ष्मनिष्पन्नानि आजकानि भवन्ति, तथा क्वचिद्देशे इन्द्रनीलवर्णः कर्पासो भवति तेन निष्पन्नानि
कायंकानि, ‘क्षौमिकं’ सामान्यकार्पासिकं ‘दुकूलं’ गौडविषयविशिष्टकार्पासिकं पट्टसूत्रनिष्पन्नानि पट्टानि ‘मलयानि’ मल-
यजसूत्रोत्पन्नानि ‘पद्भुवं’ति वल्कलतन्तुनिष्पन्नम् अंशुकचीनांशुकादीनि नानादेशेषु प्रसिद्धाभिधानानि, तानि च महार्ध-
मूल्यानीतिकृत्वा ऐहिकामुष्मिकापायभयाह्लाभे सति न प्रतिगृह्णीयादिति ॥ स भिक्षुर्यानि पुनरेवंभूतानि अजिननिष्प-
न्नानि ‘प्रावर्णीयानि’ वस्त्राणि जानीयात्, तद्यथा—‘उद्दाणि व’त्ति उद्दाः—सिन्धुविषये मत्स्यास्तत्सूक्ष्मचर्मनिष्पन्नानि उ-
द्दाणि ‘पेसाणि’त्ति सिन्धुविषय एव सूक्ष्मचर्मणः पशवस्तच्चर्मनिष्पन्नानीति ‘पेसलाणि’त्ति तच्चर्मसूक्ष्मपक्ष्मनिष्पन्नानि कृ-
ष्णनीलगौरमृगाजिनानि—प्रतीतानि ‘कनकानि च’ इति कनकरसच्छुरितानि, तथा कनकस्येव कान्तियेषां तानि कनक-
कान्तीनि तथा कृतकनकरसपट्टानि कनकपट्टानि एवं ‘कनकलचितानि’ कनकरसस्तवकाद्यितानि कनकसृष्टानि तथा
व्याघ्रचर्मणि एवं ‘वग्घाणि’त्ति व्याघ्रचर्मविचित्रितानि ‘आभरणाणि’ आभरणप्रधानानि ‘आभरणविचित्राणि’ गिरिवि-

डकादिविभूषितानि अन्यानि वा तथाप्रकाराण्यजिनप्रावरणानि लाभे सति न प्रतिगृहीयादिति ॥ साम्प्रतं वस्त्रग्रहणा-
भिग्रहविशेषमधिकृत्याह—

इषेइयाइं आयतणाइं उवाइकम्म अह भिक्खू जाणिज्जा चउहिं पडिमाहिं वत्थं एसित्तए, तत्थ खलु इमा पढमा पडिमा,
से भि० २ उदेसिय वत्थं जाइज्जा, तं०—जंगियं वा जाव तूलकडं वा, तह० वत्थं सयं वा ण जाइज्जा, परो० फासुयं०
पडि०, पढमा पडिमा १ । अहावरा दुच्चा पडिमा—से भि० पेहाए वत्थं जाइज्जा गाहावई वा० कम्मकरी वा से पुब्बा-
मेव आलोइज्जा—आउसोत्ति वा २ दाहिसि मे इत्तो अन्नयरं वत्थं?, तहप्प० वत्थं सयं वा० परो० फासुयं एस०
लभे० पडि०, दुच्चा पडिमा २ । अहावरा तच्चा पडिमा—से भिक्खू वा० से जं पुण० तं अंतरिज्जं वा उत्तरिज्जं वा
तहप्पगारं वत्थं सयं० पडि०, तच्चा पडिमा ३ । अहावरा चउत्था पडिमा—से० उब्झियधम्मियं वत्थं जाइज्जा जं च-
उत्ते बहवे समण० वंणीमगा नावकंखंति तहप्प० उब्झिय० वत्थं सयं० परो० फासुयं जाव प०, चउत्थापडिमा ४ ॥
इच्चेयाणं चउण्हं पडिमाणं जहा पिंडेसणाए ॥ सिया णं एताए एसमाणं परो बइज्जा—आउसंतो समणा! इज्जाहि
तुमं मासेण वा दूसराएण वा पंचराएण वा सुते सुततरे वा तो ते वयं अन्नयरं वत्थं दाहामो, एयप्पगारं निग्घोसं सुच्चा
नि० से पुब्बामेव आलोइज्जा—आउसोत्ति वा ! २ नो खलु मे कप्पइ एयप्पगारं संगारं पडिसुणित्तए, अभिकंखसि मे
दाउं इयाणिमेव दलयाहि, से नेवं वयंनं परो बइज्जा—आउ० स० ! अणुगच्छाहि तो ते वयं अन्न० वत्थं दाहामो, से
पुब्बामेव आलोइज्जा—आउसोत्ति ! वा २ नो खलु मे कप्पइ संगारवयणे पडिसुणित्तए०, से सेवं वयंतं परो गेया बइज्जा .

—आउसोत्ति वा भइणित्ति वा ! आहरेयं वत्थं समणस्स दाहामो, अवियाइं वयं पच्छावि अप्पणो सयट्ठाए पाणाइं ४
समारंभ समुदिस्स जाव चेइस्सामो, एयप्पगारं निग्घोसं सुच्चा निसम्म तहप्पगारं वत्थं अफासुअं जाव नो पडिगाहिज्जा
॥ सिआ णं परो नेतां वइज्जा—आउसोत्ति ! वा २ आहर एयं वत्थं सिणणे वा ४ आघंसित्ता वा ५० समणस्स णं दा-
हामो; एयप्पगारं निग्घोसं सुच्चा नि० से पुब्बामेव आउ० भ० ! मा एयं तुमं वत्थं सिणणेण वा जाव पधंसाहि वा,
अभि० एमेव दलयाहि, से सेवं वयंतस्स परो सिणणेण वा पधंसित्ता दलइज्जा, तहप्प० वत्थं अफा० नो ५० ॥ से णं परो
नेता वइज्जा०—भ० ! आहर एयं वत्थं सीओदगवियडेण वा २ उच्छोलेत्ता वा पहोलेत्ता वा समणस्स णं दाहामो०,
एय० निग्घोसं तहेव नवरं मा एयं तुमं वत्थं सीओदग० उत्ति० उच्छोलेहि वा पहोलेहि वा, अभिकंखसि, सेसं तहेव
जाव नो पडिगाहिज्जा ॥ से णं परो ने० आ० भ० ! आहरेयं वत्थं कंदाणि वा जाव हरियाणि वा विसोहित्ता समणस्स
णं दाहामो, एय० निग्घोसं तहेव, नवरं मा एयाणि तुमं कंदाणि वा जाव विसोहेहि, नो खलु मे कप्पइ एयप्पगारे वत्थे
पडिगाहित्ताए, से सेवं वयंतस्स परो जाव विसोहित्ता दलइज्जा, तहप्प० वत्थं अफासुअं नो ५० ॥ सिया से परो नेता
वत्थं निसिरिज्जा, से पुब्बा० आ० भ० ! तुमं चेव णं संतियं वत्थं अंतोअंतेणं पडिलेहिज्जिस्सामि, केवली वूया आ०,
वत्थंतेण वड्ढे सिया कुंडले वा गुणे वा हिरण्णे वा सुवण्णे वा मणी वा जाव रयणावली वा पाणे वा वीए वा हरिए वा,
अहं भिक्खू णं पु० जं पुब्बामेव वत्थं अंतोअंतेण पडिलेहिज्जा ॥ (सू० १४६)

‘इत्येतानि’ पूर्वोक्तानि वक्ष्यमाणानि वाऽऽयतनान्यतिक्रम्याथं भिक्षुधत्तसूभिः ‘प्रतिमाभिः’ वक्ष्यमाणैरभिग्रहविशेषै-

र्ब्रह्मन्वेष्टुं जानीयात्, तद्यथा—‘उद्दिष्टं’ प्राक् सङ्कल्पितं ब्रह्मं याचिष्ये, प्रथमा प्रतिमा १, तथा ‘प्रेक्षितं’ दृष्टं सद् ब्रह्मं याचिष्ये नापरमिति द्वितीया २, तथा अन्तरपरिभोगेन उत्तरीयपरिभोगेन वा शय्यातरेण परिशुक्तप्रायं ब्रह्मं ग्रहीष्यामीति तृतीया ३, तथा तदेवोत्सृष्टधार्मिकं ब्रह्मं ग्रहीष्यामीति चतुर्थी प्रतिमेति ४ सूत्रचतुष्टयसमुदायार्थः । आसां चतसृणां प्रतिमानां शेषो विधिः पिण्डैपणावज्ञेय इति ॥ किञ्च—‘स्यात्’ कदाचित् ‘णम्’ इति वाक्यालङ्कारे ‘ए-तया’ अनन्तरोक्तया ब्रह्मैपणया ब्रह्मन्वेपयन्तं साधुं परो वदेद्, यथा—आयुष्मन् ! श्रमण ! त्वं मासादौ गते समागच्छ ततोऽहं ब्रह्मादिकं दास्यामि, इत्येवं तस्य न शृणुयात्, शेषं सुगमं यावदिदानीमेव ददस्विति, एवं वदन्तं साधुं परो ब्रूयाद्, यथा—अनुगच्छ तावत्पुनः स्तोकेवलायां समागताय दास्यामि, इत्येतदपि न प्रतिशृणुयाद्, वदेच्चेदानीमेव ददस्विति, तदेवं पुनरपि वदन्तं साधुं ‘परो’ गृहस्थो नेताऽपरं भगिन्यादिकमाहूय वदेद् यथाऽऽनयैतद्, ब्रह्मं येन श्रमणाय दीयते, वयं पुनरात्मार्थं भूतोपमर्देनापरं करिष्याम इति, एतन्नकारं व्रह्मं पश्चात्कर्मभयाल्लाभे सति न प्रतिगृह्णीयादिति ॥ तथा—स्यात्पर एवं वदेद्, यथा—स्नानादिना सुगन्धिद्रव्येणार्घ्यणादिकां क्रियां कृत्वा दास्यामि, तदेतन्निशम्य प्रतिपेधं विदध्यात्, अथ प्रतिपिद्धोऽप्येवं कुर्यात्, ततो न प्रतिगृह्णीयादिति ॥ एवमुदकादिना धावनादिसूत्रमपि ॥ स परो वदेद्याचितः सन् यथा कन्दादीनि ब्रह्मादपनीय दास्यामीति, अत्रापि पूर्ववन्निषेधादिकश्चर्च इति ॥ किञ्च—स्यात्परो याचितः सन् कदाचिद्ब्रह्मं ‘निसृजेत्’ दद्यात्, तं च ददमानमेवं ब्रूयाद्, यथा—स्वदीयमेवाहं ब्रह्मन्तोपान्तेन प्रत्युपेक्षिष्ये, नैया-

प्रत्युपेक्षितं गृहीयाद्, यतः केवली ब्रूयात्कर्मोपादानमेतत्, किमिति?, यतस्तत्र किञ्चित्कुण्डलादिकमाभरणजातं वज्रं भवेत्, सचिचं वा किञ्चिद् भवेद्, अतः साधूनां पूर्वोपदिष्टमेतत्प्रतिज्ञादिकं यद्वखं प्रत्युपेक्ष्य गृहीयादिति ॥ किञ्च—
 से मि० से जं० सअंडं० ससंताणं तहप्प० वत्थं अफा० नो प० ॥ से मि० से जं० अप्पंडं जाव संताणं अनलं अथिं
 अयुवं अधरणिज्जं रोइज्जंतं न रुचइ तह अफा० नो प० ॥ से मि० से जं० अप्पंडं जाव संताणं अलं थिंरं धुवं धार-
 णिज्जं रोइज्जंतं रुचइ, तह० वत्थं फासु० पडि० ॥ से मि० नो नवए मे वत्थेत्तिकट्टु नो बहुदेसिएण सिणाणेण वा जाव
 पयंसिज्जा ॥ से मि० नो नवए मे वत्थेत्तिकट्टु नो बहुदे० सीओदगवियंढेण वा २ जाव पओइज्जा ॥ से भियखू वा २
 दुत्थिमांघे मे वत्थित्तिकट्टु नो बहु० सिणाणेण तहव. बहुसीओ० उरिसं० आलावओ ॥ (सू० १४७)

स मिथुर्यपुनः साण्डादिकं वखं जानीयात् तन्न प्रतिगृहीयादिति ॥ स मिथुर्यपुनरेवंभूतं वखं जानीयात्, तद्यथा—
 अल्पाण्डं यावदल्पसन्तानकं किन्तु 'अनलम्' अभीष्टकार्यासमर्थं हीनादित्वात्, तथा 'अस्थिरं' जीर्णम् 'अधुवं' स्व-
 ल्पकालानुज्ञापनात्, तथा 'अधारणीयम्' अग्रशस्तप्रदेशखड्गनादिकलङ्काङ्कितत्वात्, तथा चोक्तम्—'चत्तारि देविया
 भागा, दो य भागा य माणुसा । आसुरा य दुवे भागा, मज्जे वत्थस्स रक्खसो ॥ १ ॥ देविएसुत्तमो लाभो, माणुसेसु
 अ मज्झिमो । आसुरेसु अ गेलन्नं, मरणं जाण रक्खसे ॥ २ ॥" स्थापना चेत्यम् ॥ किञ्च—'लव्वंलणहीणो उवही उवहणइ

१ चत्वारो देविका भागा द्वौ च भागौ च माणुजौ । आसुरो च द्वौ भागौ मध्ये वत्खसं राक्षसौ ॥ १ ॥ देविकेयुत्तमो लाभो मानुष्ययोश्च मध्यमः । आसुर-
 योश्च ग्लानत्वं मरणं जानीहि राक्षसे ॥ २ ॥ २ लक्षणहीन उपधिरूपहन्ति ज्ञानदर्शनचरित्राणि.

नाणदंसणचरित्तं” इत्यादि, तदेवंभूतमप्रायोग्यं ‘रोच्यमानं’ प्रशस्यमानं दीयमानमपि वा दात्रा न रोचते, साधवे न कल्पत इत्यर्थः ॥ एतेषां चानलादीनां चतुर्णां पदानां षोडश भङ्गा भवन्ति, तत्राद्याः षड्दशशुद्धाः, शुद्धस्त्वेकः षोडश-स्तमधिकृत्य. सूत्रमाह-स मिथुर्यत्पुनरेवंभूतं वस्त्रं चतुष्पदविशुद्धं जानीयात्तच्च लाभे सति गृहीयादिति पिण्डार्थः ॥ किञ्च-स मिथुः ‘नवम्’ अभिनवं वस्त्रं मम नास्तीतिकृत्वा ततः ‘वहुदेइयेन’ ईषद्गुना ‘स्नानादिकेन’ सुगन्धिद्रव्येणा-घृष्य प्रघृष्य वा नो शोभनत्वमापादयेदिति ॥ तथा-स मिथुः ‘नवम्’ अभिनवं वस्त्रं मम नास्तीतिकृत्वा . ततस्तस्यैव ‘नो’ नैव शीतोदकेन बहुशो न धावनादि कुर्यादिति ॥ अपि च-स मिथुर्यद्यपि मलोपचितत्वाहुर्गन्धि वस्त्रं स्यात् तथा-ऽपि तदपनयनार्थं सुगन्धिद्रव्योदकादिना नो धावनादि कुर्याद् गच्छनिर्गतः, तदन्तर्गतस्तु यतनया प्रासुकोदकादिना लोकोपघातसंस्किभयात् मलापनयनार्थं कुर्यादपीति ॥ धौतस्य प्रतापनविधिमधिकृत्याह—

से भिक्खू वा० अभिकंखिज्ज वत्थं आयावित्तए वा प०, तहप्पगारं वत्थं नो अणंतरहियाए जाव पुढवीए संताणए आयाविज्ज वा प० ॥ से मि० अभि० वत्थं आ० प० त० वत्थं थुणंसि वा गिहेलुगंसि वा उसुयालंसि वा कामजलंसि वा अन्नयरे तहप्पगारे अंतलिक्खलजाए दुब्बद्धे दुन्निक्खित्ते अणिकंप्पे चलाचले नो आ० नो प० ॥ से भिक्खू वा० अमि० आयावित्तए वा तह० वत्थं कुकियंसि वा भित्तंसि वा सिलंसि वा लेलुंसि वा अन्नयरे वा तह० अंतलि० जाव नो आयाविज्ज वा प० ॥ से मि० वत्थं आया० प० तह० वत्थं खंधंसि वा मं० मा० पासा० ह० अन्नयरे वा तह० अंतलि० नो आयाविज्ज वा० प० ॥ से० तमायाए एगंतमवक्कमिज्जा २ अहे झामथंडिलंसि वा जाव अन्नयरंसि वा’ तहप्पगारंसि थंडिलंसि पडिले-

अथ ५ पञ्चाङ्ग ५ तन्वा स० वत्य आयावज्ज वा पया०, एय खलु० सया जइजास (सू० १४८) तिवर्गि ॥

२-१-५-१ ॥ वत्येसणत्स पठमो उदेशो सगसो ॥

स भिक्षुरव्यवहितायां भूमौ वृखं नातापयेदिति ॥ किय-स भिक्षुर्यथभिकाङ्ग्येद्वल्लमातापयितुं ततः स्थूणादौ चलाचले स्थूणाविवल्लपतनभयान्नातापयेत्, तत्र गिहेलुकः-उम्बरः 'उसूयालं' उदूवलं 'कामजलं' स्नानपीठमिति ॥ स भिक्षुभिस्त्रि-शिलादौ पतनादिभयाद्वृखं नातापयेदिति ॥ स भिक्षुः स्कन्धमग्रकप्रासादादावन्तरिक्षजाते वृखं पतनादिभयादेव नातापयेदिति ॥ यथा चातापयेत्तथा चाह-स भिक्षुस्तद्वल्लमादाय स्थण्डिलादि प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा प्रमृज्य च रजोहरणा-दिना तत आतापनाविकं कुर्यादिति, एतत्तस्य भिक्षोः सामग्र्यमिति ॥ पयमस्य प्रथमोदेशकः समाप्तः ॥ २-१-५-१ ॥

उक्तः प्रथमोदेशकः, साम्प्रतं द्वितीयः समारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः-इहानन्तरोदेशके वल्लग्रहणविधिरभिहि-तस्तदनन्तरं धरणविधिरभिधीयते, इत्यनेन सम्बन्धेनाश्रातस्यास्योदेशकस्यादिसूत्रम्--

से भिक्खू वा० अहेसणिजाइं वत्याइं जाइज्जा अहापरिगहियाइं वत्याइं धारिज्जा नो धोइज्जा नो रएज्जा नो धोयरचाइं वत्याइं धारिज्जा अपलिउंचमाणो गामंतरेसु० ओमचेलिए, एवं खलु वत्यधारिस्स सामगियं ॥ से मि० गाहावइकुलं पविसिउकामे संखं वीवरत्तायाए गाहावइकुलं निक्खमिज्ज वा पविसिज्ज वा, एवं व्हिय विहारभूमिं वा विचारभूमिं वा गामाणुगामं वा

दूइजिजा, अह पु० तिन्वेदेसियं वा वासं वासमाणं पेहाए जहा पिंडेसणाए नवरं सव्वं चीवरमायाए ॥ (सू० १४९)

सं भिक्षुः 'यथैपणीयानि' अपरिकर्माणि वस्त्राणि याचेत यथापरिगृहीतानि च धारयेत्, न तत्र किञ्चित्कुर्यादिति दर्शयति, तद्यथा-न तद्वस्त्रं गृहीतं सत् प्रक्षालयेत् नापि रञ्जयेत् तथा नापि वाकुशिकतया धौतरकानि धारयेत्, तथा-भूतानि न गृहीयादित्यर्थः, तथाभूताधौतारकवस्त्रधारी च ग्रामान्तरे गच्छन् 'अपलिङ्चमाणे'त्ति अगोपयन् सुखेनैव गच्छेद्, यतोऽसौ—'अवमचेलिकः' असारवस्त्रधारी, इत्येतत्तस्य भिक्षोर्वस्त्रधारिणः 'सामग्र्यं' सम्पूर्णो भिक्षुभावः यदे-वंभूतवस्त्रधारणमिति, एतच्च सूत्रं जिनकल्पिकोद्देशेन द्रष्टव्यं, वस्त्रधारित्वविशेषणाद् गच्छान्तर्गतेऽपि चाविरुद्धमिति ॥ किञ्च-से इत्यादि पिण्डेपणावनेयं, नवरं तत्र सर्वमुपधिम्, अत्र तु स सर्वं चीवरमादायेति विशेषः ॥ इदानीं प्रातिहा-

रिकोपहतवस्त्रविधिमधिकृत्याह—

से एगइओ मुहुत्तगं २ पाडिहारियं वत्थं जाइजा जाव एगाहेण वा दु० ति० चउ० पंचाहेण वा विप्पवसिय २ उवागच्छिजा, नो तह वत्थं अप्पणो गिण्हिजा नो अन्नमन्नस्स दिजा, नो पामिच्चं कुजा, नो वत्थेण वत्थपरिणामं करिजा, नो परं उवंसंकिच्चा एवं वइजा—आउ० समणा! अभिक्कलसि वत्थं धारित्ताए वा परिहरित्ताए वा?, थिरं वा संतं नो पलिच्छिदिय २ परट्टविजा, तहप्पगारं वत्थं ससंधियं वत्थं तस्स चेव निसि रिजा नो णं साइज्जिजा ॥ से एगइओ एयप्पगारं निग्घोसं सुया नि० ले भयंतारो तहप्पगाराणि वत्थाणि ससंधियाणि मुहुत्तगं २ जाव एगाहेण वा० ५ विप्पवसिय २ उ-वागच्छंति, तह० वत्थाणि नो अप्पणा गिण्हंति नो अन्नमन्नस्स दलयंति तं चेव जाव नो साइज्जंति, यहुवयणेण भाणि-

यत्नं, से हंता अहमवि मुहुत्तगं पाडिहारियं वत्थं जाइत्ता जाव एगाहेण वा ५ विप्पवसिय २ उवागच्छिस्सामि, अवियाइं एयं गमेव सिया, माइट्ठाणं संफसे नो एवं करिज्जा ॥ (सू० १५०)

स कश्चित्साधुरपरं साधुं मुहूर्त्तादिकालोद्देशेन प्रातिहारिकं वस्त्रं याचेत्, याचित्वा चैकाक्षेव ग्रामान्तरादौ गतः, तत्र चासावेकाहं यावत्साहं वोषित्वाऽऽगतः, तस्य चैकाकित्वात्स्वप्तौ वस्त्रमुपहतं, तच्च तथाविधं वस्त्रं तस्य समर्पयतोऽपि वस्त्रस्वामी न गृह्णीयात्, नापि गृहीत्वाऽन्यस्यै दद्यात्, नाप्युच्छिन्नं दद्याद्, यथा गृहाणेदं, त्वं पुनः कतिभिरहो-भिर्ममान्यद्दद्यात्, नापि तदेव वस्त्रेण परिवर्त्तयेत्, न चापरं साधुमुपसंक्रम्यैतद्ददेत्, तद्यथा-आयुष्मन् ! श्रमण ! 'अभिकाङ्क्षसि' इच्छस्येवंभूतं वस्त्रं धारयितुं परिभोक्तुं चेति ?, यदि पुनरेकाकी कश्चिद्गच्छेत्तस्य तदुपहतं वस्त्रं समर्पयेत् न स्थिरं-दृढं सत् 'परिच्छिन्द्य परिच्छिन्द्य' खण्डशः २ कृत्वा 'परिष्ठापयेत्' त्यजेत्, तथाप्रकारं वस्त्रं 'ससंधिय'न्ति उप-हतं स्वतो वस्त्रस्वामी 'नास्वादयेत्' न परिभुञ्जीत, अपि तु तस्यैवोपहन्युः समर्पयेत्, अन्यस्यै वैकाकिनो गन्तुः सम-र्पयेदिति । एवं बहुवचनेनापि नेयमिति ॥ किय- 'सः' भिक्षुः 'एकः' कश्चिदेवं साध्याचारमवगम्य ततोऽहमपि प्रातिहा-रिकं वस्त्रं मुहूर्त्तादिकालमुद्दिश्य याचित्वाऽन्यत्रैकाहादिना वासेनोपहनिष्यामि, ततस्तद्वस्त्रं ममैव भविष्यतीत्येवं मातृ-स्थानं संस्पृशेत्, न चैतत्कुर्यादिति ॥ तथा—

से भि० नो वण्णमंताइं वत्थाइं विवण्णाइं करिज्जा विवण्णाइं न वण्णमंताइं करिज्जा, अन्नं वा वत्थं लभिस्सामित्तिक्कट्टु नो अन्नमन्नस्स दिज्जा, नो पागिचं कुज्जा, नो वत्थेण वत्थपरिणामं कुज्जा, नो परं उवसंकमित्तु एवं वदेज्जा—आउत्तो० !

सममिच्छन्ति मे वत्सं धारित्वा वा परिहरित्वा वा ?, थिरं वा संतं नो पलिच्छिद्यिष्य २ परिद्विज्जा, जहा मेयं वत्सं
पावगं परो मन्नइ, परं च णं अदत्तहारी पडिपहे पेहाए तस्स वत्थस्स नियाणाय नो तेसिं भीओ उम्ममणेणं गच्छिज्जा,
जव अणुसुए, तओ संजयामेव गामाणुगामं दूइज्जिज्जा ॥ से मिक्खू वा० गामाणुगामं दूइज्जमार्णे अंतरा से विहं सिया,
से जं पुण विहं जाणिजा इमंसि रसलु विहंसि वहवे आमोसगा वत्थपडियाए संपिडिया गच्छेज्जा, णो तेसिं भीओ उम्म-
मणेणं गच्छेज्जा जाव गामा० दूइज्जेज्जा ॥ से मि० दूइज्जमाणे अंतरा से आमोसगा पडियागच्छेज्जा, ते णं आमोसगा एव
वदेज्जा—आउसं० ! आहरेयं वत्सं देहि णिकित्वाहि जहा रियाए णणत्तं वत्थपडियाए, एयं खलु० सया जइज्जासि

(सू० १५१) सिवमि वत्थेसणा समत्ता ॥ २-१-५-२

स भिक्षुर्वर्णवन्ति वस्त्राणि चौरादिभयान्नो विगतवर्णानि कुर्यात्, उत्सर्गतस्तादृशानि न ब्राह्मण्येव, गृहीतानां वा
परिकर्म न विधेयमिति तात्पर्यार्थः, तथा विवर्णानि न शोभनवर्णानि कुर्यादित्यादि सुगममिति ॥ नवरं 'विहं'ति अटवी-
प्रायः पन्थाः । तथा तस्य भिक्षोः पथि यदि 'आमोपकाः' चौरा वस्त्रग्रहणप्रतिज्ञया समागच्छेयुरित्यादि पूर्वोक्तं यावदे-
तत्तस्य भिक्षोः सामर्थ्यमिति ॥ पञ्चममध्ययनं समाप्तम् ॥ २-१-५ ॥

अथ पात्रैपणाल्यं षष्ठसध्ययनम् ।

पद्यसाध्ययनानन्तरं षष्ठमारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इह प्रथमेऽध्ययने पिण्डविधिरुक्तः, स च वसतावागमो-
केन विधिना भोक्तव्य इति द्वितीये वसतिविधिरभिहितः, तदन्वेषणार्थं च तृतीये ईर्यासमितिः प्रतिपादिता, पिण्डाद्यर्थं
प्रवृत्तेन कथं भाषितव्यमिति चतुर्थे भाषासमितिरुक्ता, स च पदलक्षैर्विना न ग्राह्य इति तदर्थं पद्यमे वक्ष्येपणा प्रति-
पादिता, तदधुना पात्रैणापि विना पिण्डो न ग्राह्य इत्यनेन सम्बन्धेन पात्रैपणाऽध्ययनमायातम्, अस्य च चत्वार्य-
नुर्योगद्वाराणि भवन्ति, तत्र नामनिष्पन्ने निक्षेपे पात्रैपणाऽध्ययनम्, अस्य च निक्षेपोऽर्थाधिकारश्चानन्तराध्ययन एव
लाघवार्थं निर्युक्तिक्रूताऽभिहितः, साम्प्रतं सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं, तच्चेदम्—

से भिक्खू वा अभिंकरिज्जा पायं एसित्तप, से जं पुण पाइं जाणिज्जा, तंजहा—अलाउयपायं वा दारुपायं वा मट्टियापायं
चा, तहूपगारं पायं जे निगंथे तकणे जाव थिरसंययणे से एगं पायं धारिज्जा नो यिइयं ॥ से भि० परं अत्तजोयणेमेराए
पायपडियाए नो अभिसंधारिज्जा गमणाए ॥ से भि० से जं० अहिंस पडियाए एगं साहम्मियं समुदिसस पाणाइं ४ जहा
पिंढेसणाए पचारि आलायगा, पंचमे घहवे समण० पगणिय २ तदेव ॥ से भिक्खू वा० अस्संजंइं भिक्खुपडियाए यहवे
समणगाहणे० यत्थेसणाऽलावओ ॥ से भिक्खू वा० से जाइं पुण पायाइं जाणिज्जा विरुक्खूवाइं महद्धणमुहाइं, तं०—अयपा-

याणि वा तउपाया० तंवपाया० सीसगपा० हिरण्णपा० सुवण्णपा० रीरिअपाया० हारुडपा० मणिकायकंसपाया० सं-
 खसिंगपा० दंतपा० चेलपा० सेलपा० चम्मपा० अन्नयराइं वा तह० विरुवरूवाइं महद्धणमुलाइं पायाइं अफासुयाइं नो० ॥ से
 मि० से जाइं पुण पाया० विरुव० महद्धणवंधणाइं, तं०—अयवंधणाणि वा जाव चम्मवंधणाणि वा, अन्नयराइं तहृष्प०
 महद्धणवंधणाइं अफा० नो प० ॥ इधेयाइं आयतणाइं उवाइक्कम्म अह भिक्खू जाणिज्जा चउहिं पडिमाहिं पायं एसित्तए,
 तत्थ खलु इमा पढमा पडिमा—से भिक्खू० उदिसियि २ पायं जाएज्जा, तंजहा—अलाउयपायं वा ३ तह० पायं संयं
 वा णं जाइज्जा जाव पडि० पढमा पडिमा १ । अहावरा० से० पेहाए पायं जाइज्जा, तं०—गाहावइं वा कम्मकरीं वा
 से पुब्बामेव आलोइज्जा, आउ० भ० ! दाहिसि मे इत्तो अन्नयरं पादं तं०—लाउयपायं वा ३, तह० पायं संयं वा जाव
 पडि०, दुचा पडिमा २ । अहा० से मि० से जं पुण पायं जाणिज्जा संगइयं वा वेजइयंतियं वा तहृष्प० पायं संयं वा
 जाव पडि०, तचा पडिमा ३ । अहावरा चउत्था पडिमा—से मि० उज्झियधम्मियं जाएज्जा जावउत्ते वहुवे समणा जाव
 नावकंयति तह० जाएज्जा जाव पडि०, चउत्था पडिमा ४ । इधेइयाणं चउण्हं पडिमाणं अन्नयरं पडिमं जहा पिंडेसणाए
 ॥ से णं एयाए एसणाए एसमाणं पासित्ता परो वइज्जा, आउ० स० ! एज्जासि तुमं मासेण वा जहा वत्थेसणाए, से णं परो
 नेत्ता व०—आ० भ० ! आहारेयं पायं तिहेण वा घ० नव० वसाए वा अब्भंगित्ता वा तहेव सिणाणादि तहेव सीओ-
 दगाइं कंदाइं तहेव ॥ से णं परो ने०—आउ० स० ! मुहुत्तगं २ जाव अच्छाहि ताव अम्हे असणं वा उवकरेसु वा
 उवक्खउत्तेसु वा, तो ते वयं आउसो० ! सपाणं सभोयणं पडिग्गहं दाहामो, तुच्छए पडिग्गहे दिन्ने समणस्स नो सुहु

साधु भवइ, से पुब्बामेव आलोइजा—आउ० भइ०! नो रलु मे कप्पइ आहाकम्मिए असणे वा ४ गुत्तए वा०, मा उव-
 करेदि मा उवपरडेदि, अभिकंरासि मे दाउं एमेव वलयादि, से सेयं वयंतस्स परो असणं वा ४ उवकरित्ता उवकल-
 वित्ता सपाणं सभोयणं पडिग्गहणं दलइजा तह० पडिग्गहणं अफासुयं जाव नो पडिग्गाहिजा ॥ सिया से परो उवगित्ता
 पडिग्गहणं निसिरिजा, से पुब्बामे० आउ० भ०! तुगं चेव णं संसियं पडिग्गहणं अत्तोअंतेणं पडिलेदिरसामि, केवली०
 आयाण०, अंतो पडिग्गहणंसि पाणणि वा धीया० हरि०, अह भिक्खूणं पु० जं पुब्बामेव पडिग्गहणं अंतोअंतेणं पडि०
 सअंडाइं सब्बे आलावगा भाणियब्बा जहा वत्थेसणाए, नाणतं तिहेण वा घय० नव० वसाए वा सिणणावि जाव अन्न-
 यंसि वा तहप्पगा० थंडिलंसि पडिलेदिय २ पम० २ तजो० संज० आमज्जिजा, एवं रलु० सया जएजा त्तिवेमि ॥

(सू० १५२) २-१-६-१

स भिक्षुरभिकाङ्क्षेत् पात्रमन्वेष्टुं, तत्पुनरेवं जानीयात्, तद्यथा-अलाबुकादिकं तत्र च यः स्थिरसंहननाद्युपेतः स
 एकमेव पात्रं विभृयात्-न च द्वितीयं, स च जिनकल्पिकादिः, इतरस्तु मात्रकसद्वितीयं पात्रं धारयेत्, तत्र सद्घाटके
 सत्येकस्मिन् भक्तं द्वितीये पात्रे पानकं, मात्रकं त्वाचार्यादिप्रायोग्यकृतेऽशुद्धस्य वेति ॥ 'से भिक्खू' इत्यादीनि सूत्राणि
 सुगमानि यावन्महार्थमूल्यानि पात्राणि लाभे सत्यप्रासुकानि न प्रतिगृह्णीयादिति, नवरं 'हारपुडपाय'त्ति लोहपात्रमिति ॥
 एवमयोवन्धनादिसूत्रमपि सुगमं । तथा प्रतिमाचतुष्टयसूत्राण्यपि वस्त्रैपणावज्ञेयानीति, नवरं तृतीयप्रतिमायां 'संगइयं'ति
 दातुः स्वाङ्गिकं-परिभुक्प्रायं 'वेजयंतियं'ति द्वित्रेषु पात्रेषु पर्यायेणोपमुज्यमानं पात्रं याचेत् ॥ 'एतया' अनन्तरोक्तया

पात्रपणया पात्रमन्त्रिपन्तं साधुं प्रेक्ष्य परो ब्रूयाद् भगिन्यादिकं यथा-तैलादिनाऽभ्यज्य साधवे ददस्वेत्यादि सुगममिति ॥
 तथा-स नेतां तं साधुमेवं ब्रूयाद्, यथा-रिक्तं पात्रं दातुं न वर्त्तत इति मुहूर्त्तकं तिष्ठ त्वं यावदशनदिकं कृत्वा पात्रकं
 भूत्वा ददामीत्येवं कुर्वन्तं निषेधयेत्, निषिद्धोऽपि यदि कुर्यात्ततः पात्रं न गृह्णीथादिति ॥ यथा दीयमानं गृह्णीयात्तथा-
 ऽऽह-तेन दात्रा दीयमानं पात्रमन्तोपान्तेन प्रत्युपेक्षेतेत्यादि वस्त्रवन्नेयमिति, एतत्तस्य भिक्षोः सामग्र्यमिति ॥ पृष्ठस्या-
 ध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः परिसमाप्तः ॥ २-१-६-१ ॥

उद्देशकाभिसम्बन्धोऽयम्-इहानन्तरसूत्रे पात्रनिरीक्षणमभिहितमिहापि तच्छेषमभिधीयते इत्यनेन सम्बन्धेनायात्तस्या-
 स्योद्देशकस्येदमादिसूत्रम्-

से भिक्खू वा २ गाहावइकुलं पिण्डं पविट्ठे समाने पुब्बामेव पेहाए पडिग्गहं अवहट्ठु पाणे पमज्जिय रयं तओ सं०
 गाहावइं० पिण्डं निक्ख० प०, केवली०, आउ० ! अतो पडिग्गहंसि पाणे वा बीए वा हरि० परियावज्जिजा, अह भिक्खूणं
 पु० जं पुब्बामेव पेहाए पडिग्गहं अवहट्ठु पाणे पमज्जिय रयं तओ सं० गाहावइं० निक्खमिज्ज वा २ ॥ (सू० १५३)
 स भिक्षुर्गृहपतिकुलं पिण्डपातप्रतिज्ञया प्रविशन् पूर्वमेव भृशं प्रत्युपेक्ष्य पतद्ग्रहं, तत्र च यदि प्राणिनः पश्येत्त-
 स्तान् 'आहृत्य' निष्कृष्य त्यक्त्वेत्यर्थः, तथा प्रमृज्य च रजस्ततः संयत एव गृहपतिकुलं प्रविशेद्वा निष्क्रामेद्वा इत्येयो-
 ऽपि पात्रविधिरेव, यतोऽत्रापि पूर्वं पात्रं सस्यक् प्रत्युपेक्ष्य प्रमृज्य च पिण्डो ग्राह्य इति पात्रगतैव चिन्तेति, किमिति
 पात्रं प्रत्युपेक्ष्य पिण्डो ग्राह्य इति !, अप्रत्युपेक्षिते तु कर्मबन्धो भवतीत्याह-केवली ब्रूयाद् यथा कर्मोपादानमेतत्, यथा

च कर्मोपादानं तथा दर्शयति—‘अन्तः’ मध्ये पतद्ब्रह्मकस्य प्राणिनो—द्वीन्द्रियादयः, तथा बीजानि रजो वा ‘पर्यापद्ये-
रन्’ भवेयुः, तथाभूते च पात्रे पिण्डं गृह्यतः कर्मोपादानं भवतीत्यर्थः, साधूनां पूर्वोपदिष्टमेतद्व्यतिशदिकं यत्पूर्वमेव
पात्रप्रत्युपेक्षणं कृत्वा तद्गतप्राणिनो रजश्चापनीय गृह्यतिकुले प्रवेशो निष्क्रमणं वा कार्यमिति ॥ किञ्च—

से मि० जाव समाने सिया से परो आहृद्दु अंतो पडिगाहंगंसि सीओदगं परिभाइत्ता नीहृद्दु दलइज्जा, तहप्प० पडिगाहंगं
परहृत्यंसि वा परपायंसि वा अफासुयं जाव नो प०, से य आहृष पडिगाहिए सिया खिप्पामेव उदगंसि साहरिज्जा, से
पडिगाहमायाए पाणं परिद्विज्जा, ससिणिद्व्याए वा भूमीए नियमिज्जा ॥ से० उदउल्लं वा ससिणिद्वं वा पडिगाहं नो आम-
ज्जिज्जा वा २ अह पु० विगजोदए मे पडिगाहए छिन्नसिणेहे तह० पडिगाहं तओ० सं० आमज्जिज्जा वा जाव पयाविज्जा
वा ॥ से मि० गाहा० पविसिउकामे पडिगाहमायाए गाहा० पिंड० पविसिज्जा वा नि०, एवं बहिया वियारभूमी विहारभूमी
वा गामा० दूइज्जिज्जा, तिब्बंदेसीयाए जहा विइयाए वत्येसणाए नवरं इत्य पडिगाहे, एयं उल्लु तस्स० जं सव्वट्टेहि
सहिए सया जएज्जासि (सू० १५४) तिवेमि ॥ पाएसणा सम्मत्ता ॥ २-१-६-२ ॥

स भिक्षुर्गृहपतिकुलं पिण्डपातप्रतिज्ञया प्रविष्टः सन् पानकं याचेत्, तस्य च स्यात्—कदाचित्स परो गृहस्थोऽन्नाभोगेन
प्रत्यनीकतया, तथाऽऽनुक्रम्यया विमर्षतया वा गृहान्तः—सम्य एवापरसिन् पतद्ब्रह्मे स्वकीये भाजने आहृत्य शीतोदकं
‘परिभाज्य’ विभागीकृत्य ‘णीहृद्दु’ति निःसार्य दद्यात्, स—साधुस्तथाप्रकारं शीतोदकं पदहस्तगतं परपात्रगतं वाऽप्रासुक-

भिति मत्या न प्रतिगृहीयात्, तद्यथाऽकामेन विमनस्केन वा प्रतिगृहीतं स्यात् ततः क्षिप्रमेव तस्यैव दातुरुदकभाजने
 प्रक्षिपेत्, अनिच्छतः कूपादौ समानजातीयोदके प्रतिष्ठापनविधिना प्रतिष्ठापनं कुर्यात्, तदभावेऽन्यत्र वा छायागत्तादौ
 प्रक्षिपेत्, सति चान्यस्मिन् भाजने तत् सभाजनमेव निरुपरोधिनि स्थाने मुञ्चेदिति ॥ तथा-स भिक्षुरुदकाद्रादेः पत-
 ब्रह्मस्यामर्जनादि न कुर्यादीपच्छुष्कस्य तु कुर्यादिति पिण्डार्थः ॥ किञ्च-स भिक्षुः क्वचिद् गृहपतिकुलादौ गच्छन् स-
 पतद्ग्रह एव गच्छेदित्यादि सुगमं यावदेतत्तस्य भिक्षोः सामग्र्यमिति ॥ पष्ठमध्ययनं समाप्तम् ॥ २-१-६ ॥

अथ सप्तममवग्रहप्रतिमाख्यमध्ययनम् ।

उक्तं षष्ठमध्ययनमधुना सप्तममारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—पिण्डशय्यावस्त्रपात्रादयोऽवग्रहमाश्रित्य भवन्तीत्यतोऽसावेव कतिविधो भवतीत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि भवन्ति, तत्रोपक्रमान्तर्गतोऽर्थाधिकारोऽयं—यथा साधुना विशुद्धोऽवग्रहो ग्राह्य इति, नामनिष्पन्ने तु निक्षेपेऽवग्रहप्रतिमिति नाम, तत्रावग्रहस्य नामस्थापने क्षुण्णत्वाद्नाहृत्य द्रव्यादिचतुर्विधं निक्षेपं दर्शयितुकामो निर्युक्तिकार आह—

एवमेव खित्ते काले भावेऽपि य उग्रहो च उद्धा उ । देविंद १ रायउगह २ गिहवइ ३ सागरिय ४ साहम्मी ॥३१६॥

द्रव्यावग्रहः क्षेत्रावग्रहः कालावग्रहो भावावग्रहश्चैत्येवं चतुर्विधोऽवग्रहः, यद्यथा सामान्येन पञ्चविधोऽवग्रहः; तत्राया—रेपेन्द्रस्य लोकमध्यवर्तिरुचकदक्षिणार्द्धमवग्रहः १, राज्ञश्चक्रवर्त्यादेर्भरतादिक्षेत्रं २, गृहपतेर्ग्राममहत्तरादेर्ग्रामपाटनारिरुमयग्रहः ३, तथा सागारिकस्य—शय्यातरस्य घङ्गशालादिकं ४, साधर्मिकाः—साधवो ये मासकल्पेन तत्रावस्थितास्तेषां वसलापिरवग्रहः सपादं योजनमिति ५, तदेवं पञ्चविधोऽवग्रहः, वसत्यादिपरिग्रहं च कुर्वता सर्वेऽप्येते यथाऽवसरमनुशास्या इति ॥ साम्प्रतं द्रव्याद्यवग्रहप्रतिपादनायाह—

एवमुग्रहो उ तिविहो सचिच्चित्तमीसंओ चेव । खित्तुगहोऽवि तिविहो डुविहो कालुगहो होइ ॥३१७॥

प्रत्यापवग्रहस्त्रिविधः, शिष्यादेः सचित्तो रजोहरणादेरचित्तः शिष्यरजोहरणादेर्मिश्रः, क्षेत्रावग्रहोऽपि सचित्तादि-

स्त्रिविध एव, यदिवा ग्रामनगरारण्यभेदादिति, कालावग्रहस्तु ऋतुवद्धर्षाकालभेदाद्धिधेति ॥ भावावग्रहप्रतिपादनार्थमाह—
 महउगगहो य गहणुगहो य भावुगगहो दुहा होइ । इंदिय नोइंदिय अत्यवंजणे उगगहो दुसहा ॥ ३१८ ॥
 भावावग्रहो द्वेषा, तद्यथा—मत्यवग्रहो ग्रहणावग्रहश्च, तत्र मत्यवग्रहो द्विधा—अर्थावग्रहो व्यञ्जनावग्रहश्च, तत्रार्थाव-
 ग्रह इन्द्रियनोइन्द्रियभेदात् पोढा, व्यञ्जनमनोवर्जश्चतुर्धा, स एष सर्वोऽपि मतिभावावग्रहो दश-
 धेति ॥ ग्रहणावग्रहार्थमाह—

गहणुगहम्मि अपरिगगहस्स समणस्स गहणपरिणामो । कह पाडिहारियाऽपाडिहारिए होइ ? जहयन्वं ३१९ ॥
 अपरिग्रहस्य साधोर्यदा पिण्डवसतिवस्त्रपात्रग्रहणपरिणामो भवति तदा स ग्रहणभावावग्रहो भवति, तस्मिंश्च सति 'कथं'
 केन प्रकारेण मम शुद्धं वसत्यादिकं प्रातिहारिकमप्रातिहारिकं वा भवेदित्येवं यतितव्यमिति, प्रागुक्तश्च देवेन्द्राद्यवग्रहः
 पञ्चविधोऽव्यस्मिन् ग्रहणावग्रहे द्रष्टव्य इति ॥ गतो नामनिष्पन्नो निक्षेपः, साग्रतं सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीयं, तच्चेदम्—

समणे भविस्सामि अणगारे अकिंचणे अपुत्ते अपसू परदत्तभोई पावं कम्मं नो करिस्सामित्ति समुट्ठाए सन्वं भंते ! अदि-
 न्नादानं पच्चक्खामि, से अणुपविसित्ता गामं वा जाव रायहाणि वा नेव सयं अदिन्नं गिण्हिज्जा नेवऽभ्रेद्धिं अदिन्नं गिण्हा-
 विज्जा अदिन्नं गिण्हंतेवि अन्ने न समणुजाणिज्जा, जेहिवि सद्धिं संपब्बइए तेसिपि जाइं छत्तगं वा जाव चम्मछेयणगं वा
 तेसि पुब्बाभेव उगगहं अणुणुन्नविय अपडिलेहिय २ अपमज्जिय २ नो उगिगिण्हिज्जा वा परिगिण्हिज्जा वा, तेसि पुब्बाभेव उगगहं
 जाइज्जा अणुन्नविय पडिलेहिय पमज्जिय तओ से० बग्गिण्हिज्जा वा प० ॥ (सू० १५५)

श्राम्यतीति श्रमणः-तपस्वी यतोऽहमत एवंभूतो भविष्यामीति 'दर्शयति—'अनगारः' अगा-वृक्षास्तैर्निष्पन्नमगारं
 तन्न विद्यत इत्यनगारः, त्यक्तगृहपाश इत्यर्थः, तथा 'अकिञ्चनः' न विद्यते किमप्यस्येत्यकिञ्चनो, निष्परिग्रहं इत्यर्थः, तथा
 'अपुत्रः' स्वजनवन्धुरहितो, निर्मम इत्यर्थः, एवम् 'अपशुः' द्विपदचतुष्पदादिरहितः, यत एवमतः परदत्तभोजी सन्
 पापं कर्म न करिष्यामीत्येवं समुत्थायैतत्प्रतिज्ञो भवामीति दर्शयति-यथा सर्वं भदन्त ! अदत्तादानं प्रत्याख्यामि, दन्त-
 शोधनमात्रमपि परकीयमदत्तं न गृह्णामीत्यर्थः, तदनेन विशेषणकदम्बकेनापरेपां शाक्यसरजंस्कादीनां सम्यक्श्रमणत्वं
 निराकृतं भवति, स चैवंभूतोऽकिञ्चनः श्रमणोऽनुप्रविश्य ग्रामं वा यावद्वाजधानीं वा नैव स्वयमदत्तं गृह्णीयात् नैवा-
 परेण ग्राहयेत् नाप्यपरं गृह्णन्तं समनुजानीयात्, यैर्वा साधुभिः सह सम्यक् प्रव्रजितस्तिष्ठति वा तेषामपि समन्वयु-
 पकरणमननुज्ञाप्य न गृह्णीयादिति दर्शयति, तद्यथा-छत्रकमिति 'छद अपवारणे' छादयतीति छत्रं-वर्षाकल्पादि, यदि-
 वा कारणिकः क्वचित्कुङ्कुणदेशादावतिवृष्टिसम्भवाच्छत्रकमपि गृह्णीयाद् यावच्चर्मच्छेदनकमप्यननुज्ञाप्याप्रत्युपेक्ष्य च ना-
 वगृह्णीयात् सकृत् प्रगृह्णीयादनेकशः । तेषां च सम्बन्धि यथा गृह्णीयात्तथा दर्शयति-पूर्वमेव ताननुज्ञाप्य प्रत्युपेक्ष्य
 चक्षुषा प्रमृज्य रजोहरणादिना सकृदनेकशो वा गृह्णीयादिति ॥ किञ्च—

से मि० आंगंतारेसु वा ४ अणुवीह उगगं जाइजा, जे तत्थ ईसरे जे तत्थ समहिट्टए ते उगगं अणुब्रविजा—कामं खल्ल
 आउत्तो० ! अहालंदं अहापरिन्नायं वसामो जाव आउत्तो ! जाव आउसंतस्स उगगे जाव साहम्मिया एइतावं उगगं उग्गिण्हि-
 रसामो, तेण परं विहरिस्सामो ॥ से किं पुण तत्थोगहंसि एवोगहियंसि जे तत्थ साहम्मिया संभोइया समणुत्ता उवाग-

च्छिन्ना जे तेण सयमेसित्तए असणे वा ४ तेण ते साहम्मिया ३ उवनिमंतिज्जा, नो चैव णं परवडियाए ओगिञ्जिय २ उवनि० ॥ (सू० १५६).

स भिक्षुरागन्तागारादौ प्रविश्यानुविचिन्त्य च-पर्यालोच्य चतिविहारयोग्यं क्षेत्रं ततोऽवग्रहं वसत्यादिकं याचेत, यश्च याच्यस्तं दर्शयति-यस्तत्र 'ईश्वरः' गृहस्वामी तथा यस्तत्र 'समधिष्ठाता' गृहपतिना निक्षिप्तभरः कृतस्तानवग्रहं-क्षेत्रावग्रहम् 'अनुज्ञापयेत्' याचेत, कथमिति दर्शयति-'काम'मिति तवेच्छया 'खलु' इति वाक्यालङ्कारे आयुष्मन् ! गृहपते ! 'अ-हलंद'मिति यावन्मात्रं कालं भवाननुजानीते 'अहापरिन्नायं'ति यावन्मात्रं क्षेत्रमनुजानीपे तावन्मात्रं कालं तावन्मात्रं च क्षेत्रमाश्रित्य वयं वसाम इति यावत्, इहायुष्मन् ! यावन्मात्रं कालमिहायुष्मतोऽवग्रहो यावन्तश्च साधर्मिकाः-साधवः समागमिष्यन्ति एतावन्मात्रमवग्रहिष्यामस्तत ऊर्ध्वं विहरिष्याम इति ॥ अवगृहीते चावग्रहे सत्युत्तरकालविधिमाह-तदे-वमवगृहीतेऽवग्रहे स साधुः किं पुनः कुर्यादिति दर्शयति-ये तत्र केचन प्राधूर्णकाः 'साधर्मिकाः' साधवः 'साम्भो-गिकाः' एकसामाचारीप्रविष्टाः 'समनोज्ञाः' उद्युक्तविहारिणः 'उपागच्छेयुः' अतिथयो भवेयुः, ते चैवंभूता ये तेनैव साधुना परलोकाधिना स्वयमेपितच्चाः, ते च स्वयमेवागता भवेयुः, तांश्चाशनादिना स्वयमाहूतेन स साधुरुपनिमन्त्रयेद्, यथा-गृ-हीत यूयमेतन्मयाऽऽनीतमशनादिकं क्रियतां ममानुग्रहमित्येवमुपनिमन्त्रयेत्, न चैव 'परवडियाए'त्ति परानीतं यदश-नादि तन्मृशम् 'अवगृह्य' आश्रित्य नोपनिमन्त्रयेत्, किं तर्हि ?, स्वयमेवानीतेन निमन्त्रयेदिति ॥ तथा-

से आगंतोरसु वा ४ जाव से किं पुण तत्थोग्गहंसि एवोग्गहियंसि जे तत्थ साहम्मिआ अन्नसंभोइआ समणुआ उवाग-

च्छिञ्जा जे तेण सयमेसित्ताए पीढे वां फलए वा सिञ्जा वा संथारए वा देण ते साहम्मिए अन्नसंभोइए समणुन्ने उवनि-
मंतिञ्जा नो चेषणं परवडियाए ओगिञ्जिय उवनिमंतिञ्जा ॥ से आगंतारेसु वा ४ जाव से किं पुण तत्थुगगहंसि एवोग्गहियंसि
जे तत्थ गहावईण वा गाहा० पुत्ताण वा सूई वा पिप्पलए वा कणसोहणए वा तं अप्पणो एगस्स अट्टाए
पाडिहारियं जाइत्ता नो अन्नमन्नस्स विज्ज वा अणुपइज्ज वा, संयकरणिज्जंतिकट्टु, से तमायाए तत्थ गच्छिञ्जा २ पुब्बा-
मेव उत्ताणए हत्थे कट्टु भूमीए वा ठवित्ता इमं खलु २ ति आलोइञ्जा, नो चैव णं सयं पाणिणां परपाणिसि पच्चप्पि-
णिञ्जा ॥ (सू० १५७)

पूर्वसूत्रवत्सर्वं, नवरमसाम्भोगिकान् पीठफलकादिनोपनिमन्त्रयेद्, यतस्तेषां तदेव पीठिकादिसंभोग्यं नाशनादीनि ॥
किञ्च-तस्मिन्नवग्रहे गृहीते यस्तत्र गृहपत्यादिको भवेत् तस्य सम्बन्धि सूच्यादिकं यदि कार्यार्थमेकमात्मानमुद्दिश्य गृही-
यात् तदपरेषां साधूनां न समर्पयेत्, कृतकार्यंश्च प्रतीपं गृहस्थस्यैवानेन सूत्रोक्तेन विधिना समर्पयेदिति ॥ अपि च—

से भि० से जं० उगगहं जाणिञ्जा अणंतरहियाए पुढवीए जाव संताणए तह० उगगहं नो गिण्हिञ्जा वा २ ॥ से भि० से जं
पुण उगगहं थूणंसि वा ४ तह० अंतलिव्खजाए दुब्बद्धे जाव नो उगिण्हिञ्जा वा २ ॥ से भि० से जं० कुलियंसि वा ४ जाव
नो उगिण्हिञ्जा वा २ ॥ से भि० खंधंसि वा ४ अन्नयरे वा तह० जाव नो उगगहं उगिण्हिञ्जं वा २ ॥ से भि० से जं०
पुण० ससागारियं० सखुट्टुपसुभत्तपणं नो पन्नस्स निक्खरमणपवेसे जाव धम्मणुओगचित्ताए, सेवं नचा तह० उवस्सए
ससागारिए० नो उवगगहं उगिण्हिञ्जा वा २ ॥ से भि० से जं० गाहावइकुलस्स मञ्जंमञ्जेणं गंतुं पथे पडिवट्ठं वा नो

पत्रस जाव सेयं न० ॥ से मि० से जं० इह खलु गाहावई वा जाव कम्मकरीओ वा अन्नमन्नं अफोसंति वा तहेव तिस्सादि सिणाणादि सीओदगवियडादि निरिणाइ वा जहा सिज्जाए आलावगा, तवरं उग्गह्वत्तन्वया ॥ से मि० से जं० आइन्न-संलिक्खे नो पन्नस्स० उग्गिण्हज्जा वा २, एयं खलु० ॥ (सू० १५८) उग्गहपडिमाए पढमो उरेसो ॥ २-१-७-१ ॥

यत्पुनः सच्चित्तपृथिवीसम्बन्धमवग्रहं जानीयात्तन्न गृहीयादिति ॥ तथा-अन्तरिक्षजातमप्यवग्रहं न गृहीयादित्यादि शय्यावनेयं यावदुद्देशकसमाप्तिः, नवरमवग्रहाभिलाप इति ॥ सप्तमस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ २-१-७-१ ॥

उक्तः प्रथमोद्देशकः, अधुना द्वितीयः समारभ्यते; अस्य चायमभिसम्बन्धः-पूर्वोद्देशकेऽवग्रहः प्रतिपादितस्तदिहापि तच्छेषप्रतिपादनायोद्देशकः, तस्य चादिसूत्रम्—

से आंगंतोरसु वा ४ अणुवीइ उग्गहं जाइज्जा, जे तत्थ ईसरे० ते उग्गहं अणुन्नविज्जा कामं खलु आत्तमो! अहाळंदं अहाप-रिन्नायं वसामो जाव आवसो! जाव आवसंतस्स उग्गहे जाव साहम्मिआए ताव उग्गहं उग्गिण्हस्सामो, तेण परं वि०, से किं पुण तत्थ उग्गहंसि पवोगहियंसि जे तत्थ समणाण वा माह० छत्तए वा जाव चम्मछेदणए वा तं नो अंतोहिंतो वाहिं नीणिज्जा वहियाओ वा नो अंतो पविसिज्जा, सुत्तं वा नो पडिबोहिज्जा, नो तेसिं किंचिधि अप्पत्तियं पडिणीयं करिज्जा ॥ (सू० १५९)

स भिक्षुरागन्तागारादावपरत्नाहाणाद्युपभोगसामान्ये कारणिकः सश्रीश्वरादिकं पूर्व्यप्रक्रमेणावग्रहं याचेत, तस्मिंश्चाव-

गृहीतेऽवग्रहे यत्तत्र श्रमणब्राह्मणादीनां छत्राद्युपकरणजातं भवेत्तन्नैवाभ्यन्तरतो वह्निंष्कामयेत् नापि ततोऽभ्यन्तरं प्रवेशयेत् नापि ब्राह्मणादिकं सुप्तं प्रतिबोधयेत् न च तेषाम् 'अप्पत्तियं'ति मनसः पीडां कुर्यात् तथा 'प्रत्यनीकतां' प्रतिकूलतां न विदध्यादिति ॥

से मि० अभिकंरिज्जा अंवरणं उवागच्छत्तए जे तथ ईसरे २ ते उगाहं अणुजाणाविज्जा—कामं खलु जाव विहरि-
स्वामो, से किं पुण० एवोगाहियंसि अह भिक्खू इच्छिज्जा अंयं भुत्तए वा से जं पुण अंवं जाणिज्जा सअहं संसंताणं तह०
अंवं अफा० नो प० ॥ से मि० से जं० अप्पंडं अप्पसंताणं अतिरिच्छिन्नं अब्बोच्छिन्नं अफासुयं जाव नो पडिगाहिज्जा ॥
से मि० से जं० अप्पंडं वा जाव संताणं तिरिच्छिन्नं युच्छिन्नं फा० पडि० ॥ से मि० अंवरिज्जां वा अंवरिसियं वा
अंवरचोयगं वा अंवरसालगं वा अंवरडालगं वा भुत्तए वा पायए वा, से जं० अंवरिज्जां वा ५ सअहं अफा० नो पडि० ॥ से
भिक्खू वा २ से जं० अंवं वा अंवरिज्जां वा अप्पंडं० अतिरिच्छिन्नं २ अफा० नो प० ॥ से जं० अंवरडालगं वा अप्पंडं
५ तिरिच्छिच्छिन्नं युच्छिन्नं फासुयं पडि० ॥ से मि० अभिकंरिज्जा उच्छुवणं उवागच्छत्तए, जे तथ ईसरे जाव
उगाहंसि० ॥ अह भिक्खू इच्छिज्जा उच्छुं भुत्तए वा पा०, से जं० उच्छुं जाणिज्जा सअहं जाव नो प०, अतिरिच्छिच्छिन्नं
तदेव, तिरिच्छिच्छिन्नेऽपि तदेव ॥ से मि० अभिकंरि० अंतरुच्छुयं वा उच्छुगंडियं वा उच्छुचोयगं वा उच्छुसा० उच्छुडा०
भुत्तए वा पाय०, से जं० पु० अंतरुच्छुयं वा जाव डालगं वा सअहं० नो प० ॥ से मि० से जं० अंतरुच्छुयं वा०
अप्पंडं वा० जाव पडि०, अतिरिच्छिच्छिन्नं तदेव ॥ से मि० ल्हसणवणं उवागच्छत्तए, तदेव तिन्निवि आलावगा, नवरं

लृसुणं ॥ से मि० लृसुणं वा लृसुणकंदं वा लृ० चोयगं वा लृसुणनालगं वा मुत्तए वा २ से जं० लसुणं वा जाव
लसुणवीयं वा सअंडं जाव नो प०, एवं अतिरिच्छच्छिन्नेडवि तिरिच्छच्छिन्ने जाव प० ॥ (सू० १६०) "

स भिक्षुः कदाचिदाश्रयनेऽथग्रहमीश्वरादिकं याचेत्, तत्रस्थश्च सति कारणे आश्रं भोक्तुमिच्छेत्, तच्चाश्रं साण्डं
ससन्तानकमप्रासुकमिति च मत्वा न प्रतिगृहीयादिति ॥ किञ्च-स भिक्षुर्यपुनराश्रमल्याण्डमल्पसन्तानकं वा जानी-
यात् किन्तु 'अतिरथीनच्छिन्नं' तिरश्चीनमपाटितं तथा 'अव्यवच्छिन्नम्' अखण्डितं यावदप्रासुकं न प्रतिगृहीयादिति ॥
तथा-स भिक्षुरत्याण्डमल्पसन्तानकं तिरश्चीनच्छिन्नं तथा व्यवच्छिन्नं यावत्प्रासुकं कारणे सति गृहीयादिति ॥ एवमा-
श्रयवसम्यन्धि सूत्रत्रयमपि नेयमिति, नवरम्—'अंभित्तयं'ति आश्राद्धम् 'अंबपेसी' आश्रफाली 'अंबचोयगं'ति
आश्रच्छली सालगं-रसं 'डालगं'ति आश्रश्लक्ष्णखण्डानीति ॥ एवमिधुसूत्रत्रयमप्याश्रसूत्रवन्नेयमिति, नवरम् 'अंतरुच्छ्रुयं'ति
पर्यमध्यमिति ॥ एवं लशुनसूत्रत्रयमपि नेयमिति, आश्रादिसूत्राणामवकाशो निशीथपोडशोद्देशकादवगन्तव्य इति ॥
साश्रतमवग्रहाभिग्रहविशेषानधिकृत्याह—

से मि० आगंतारेसु वा ४ जावोगहियंसि जे तत्थ गाहावईण वा गाहा० पुत्ताण वा इशेयाइं आयतणाइं उवाइक्कम्म अह
मिक्खू जाणिज्जा, इमाहिं सत्तहिं पडिमाहिं उगगहं उगिण्हत्तए, तत्थ ललु इमा पढमा पडिमा—से आगंतारेसु वा ४ अ-
णुवीइ उगगहं जाइज्जा जाव विहरिस्सामो पढमा पडिमा १ । अहावर० जस्स णं मिक्खुस्स एवं भवइ—अहं च ललु
अत्तेमि मिक्खूणं अट्टाप उगगहं उगिण्हिस्सामि, अण्णेसिं मिक्खूणं उगगहे उगगहिए उव्वहिसामि, दुच्चा पडिमा २ । अहा-

वरा० जस्स णं मि० अहं च० उगिण्हिस्सामि अन्नेसिं च उगहे उगहिए नो उवह्णिस्सामि, तथा पडिमा ३ । अहान-
 वरा० जस्स णं मि० अहं च० नो उगहं उगिण्हिस्सामि, अन्नेसिं च उगहे उगहिए उवह्णिस्सामि, चउत्था पडिमा ४ ।
 अहावरा० जस्स णं अहं च उल्लु अप्पणो अट्टाप उगहं चउ०, नो दुण्हं नो तिण्हं नो चउण्हं नो पंचण्हं पंचमा पडिमा ५ ।
 अहावरा० से मि० जस्स एव उगहे उवह्णिस्सामि जे तत्थ अहासमभागए इक्कडे वा जाव पलले तस्स लामे संवसिज्जा,
 तस्स अलामे उक्कुडुओ वा नेसज्जिओ वा विहरिज्जा, छट्ठा पडिमा ६ । अहावरा स० जे मि० अहासंथडमेव उगहं जा-
 इज्जा, तंजहा—पुढविसिंलं वा कट्टसिंलं वा अहासंथडमेव तंस्स लामे संते०, तस्स अलामे उ० ने० विहरिज्जा, सत्तमा
 पडिमा ७ । इषेयासिं सत्तण्हं पडिमाणं अन्नयरं जहा पिंसेसणाए ॥ (सू० १६१)

स भिक्षुरागन्तागारादावग्रहे गृहीते ये तत्र गृहपत्यादयस्तेषां सम्बन्धीन्यायतनानि पूर्वप्रतिपादितान्यतिक्रम्येतानि च
 वक्ष्यमाणानि कर्मोपादानानि परिहृत्यावग्रहमग्रहीतुं जानीयात्, अथ भिक्षुः सप्तभिः प्रतिमाभिरभिग्रहविशेषैरवग्रहं
 गृहीयात्, तत्रैयं प्रथमा प्रतिमा, तद्यथा—स भिक्षुरागन्तागारादौ पूर्वमेव विचिन्तयैवंभूतः प्रतिश्रयो मया ग्राह्यो नान्य-
 थाभूत इति प्रथमा । तथाऽन्यस्य च भिक्षोरेवंभूतोऽभिग्रहो भवति, तद्यथा—अहं च खल्वन्येषां साधूनां कृतेऽवग्रहं
 'गृहीष्यामि' याचिष्ये, अन्येषां वाऽवग्रहे गृहीते सति 'उपालयिष्ये' वत्स्यामीति द्वितीया । प्रथमा प्रतिमा सामान्येन,
 इयं तु गच्छान्तर्गतानां साधूनां साम्भोगिकानामसांभोगिकानां चोद्युक्तविहारिणां, यत्स्तेऽन्योऽन्यार्थं याचन्त इति ।
 तृतीया त्वियम्—अन्यार्थमवग्रहं याचिष्येऽन्यावगृहीते तु न स्यास्यामीति, एषा त्वाहालन्दिकानां, यतस्ते सूत्रार्थविशेष-

माचार्यादभिकाङ्क्षन्त आचार्यार्थं याचन्ते । चतुर्थी पुनरहमन्येषां कृतेऽवग्रहं न याचिष्ये अन्यावगृहीते च वत्स्यामीति; इयं तु गच्छ एवाभ्युद्यतविहारिणां जिनकल्याद्यर्थं परिकर्म कुर्वताम् । अथापरा पञ्चमी-अहमात्मकृतेऽवग्रहमवग्रही-
 प्यामि न चापरेषां द्वित्रिचतुष्पञ्चानामिति, इयं तु जिनकल्पिकस्य । अथापरा षष्ठी-यदीयमवग्रहं ग्रहीष्यामि तदीयमे-
 नोत्कटादिमंस्लारकं ग्रहीष्यामि, इतरथोऽकुटुको वा निषण्णः उपविष्टो वा रजनीं गमिष्यामीत्येषा जिनकल्पिकादेरिति ।
 अथापरा सप्तमी-एषैव पूर्वोक्ता, नवरं यथासंस्तुतमेव शिलादिकं ग्रहीष्यामि नेतरदिति, शेषमात्मोत्कर्षवर्जनादि पिण्डैप-
 णान्नेममिति ॥ किय-

सुयं मे आउसंतेणं भगवया एवमक्सायं—इह खलु थेरोहिं भगवतेहिं पंचविहे. उगगहे पत्रत्ते, तं०—देविदुत्तगगे १ राय-
 उगगहे २ गगहावइउगगहे ३ सागारियउगगहे ४ साहम्बियउगगहे ५, एवं खलु तस्स भिक्खुस्स भिक्खुणीए वा सामग्गियं
 (सू० १६२) उगगहपडिमा सम्मत्ता ॥ अध्ययनं समाप्तं सप्तमम् ॥ २-१-७-२ ॥

श्रुतं मयाऽऽयुष्मता भगवतैवमाख्यातम्-इह खलु स्थिरैर्भगवद्भिः पञ्चविधोऽवग्रहो व्याख्यातः, तद्यथा-देवेन्द्रा-
 वग्रह इत्यादि सुखलोन्नेयं यावदुद्देशकसमाप्तिरिति ॥ अवग्रहप्रतिमाख्यं सप्तममध्ययनं समाप्तं, तत्समाप्तौ प्रथमाऽऽचा-
 राङ्गचूला समाप्ता ॥ २-१-७ ॥

सप्तसप्तिकाख्या द्वितीया चूला ।

उक्तं सप्तममध्यनं, तदुक्तौ च प्रथमचूलाऽभिहिता, इदानीं द्वितीया समारभ्यते, अस्याश्चायमभिसम्बन्धः—इहानन्तरचूलायां वसत्यवग्रहः प्रतिपादितः, तत्र च कीदृशे स्थाने कायोत्सर्गस्वाध्यायोच्चारप्रश्रवणादि विधेयमित्येतत्प्रतिपादनाय द्वितीयचूला, सा च सप्ताध्ययनात्मिकेति नियुक्तिकृद्दर्शयितुमाह—

सप्तिकागाणि इफस्सरगाणि पुञ्च भणिगं तर्हि ठाणं । उद्धठाणे पगयं निसीहियाए तर्हि छक्कं ॥ ३२० ॥

‘सप्तैककान्येकसराणी’ति सप्ताध्ययनान्युद्देशकरहितानि भवन्तीत्यर्थः; तत्रापि ‘पूर्वं’ प्रथमं स्थानाख्यमध्ययनमभिहितमित्यतस्तद्वाख्यायते इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि भवन्ति, तत्रोपक्रमान्तर्गतोऽर्थाधिकारोऽयम्—किंभूतं साधुना स्थानमाश्रयितव्यमिति, नामनिष्पन्ने तु निक्षेपे स्थानमिति नाम, तस्य च नामादिश्चतुर्धा निक्षेपः; तत्रेह द्रव्यमाश्रित्योर्द्धस्थानेनाधिकारः; तदाह नियुक्तिकारः—ऊर्द्धस्थाने ‘प्रकृतं’ प्रस्ताव इति, द्वितीयमध्ययनं निशीथिका, तस्याश्च पद्मको निक्षेपः; तं च स्वस्थान एव करिव्यामीति । साम्प्रतं सूत्रमुच्चारणीयं, तच्चेदम्—

से मिक्लू पा० अभिकरेज्जा ठाणं ठाइत्तए, से अणुपविसिज्जा गामं वा जाय रायदाणि वा, से जं पुण ठाणं जाणिज्जा—
सअंहे जाव मण्ण्हासंताणयं तं तह० ठाणं अफासुयं अणेस० लाभे संते नो प०, एवं सिज्जागेणेण नेयव्वं जाव उदयपसु-

यादृति ॥ इधेयाइं आयतणाइं उवाइकम्म २ अह भिक्खू इच्छिज्जा चउहिं पडिमाहिं ठाणं ठाइत्तए, तत्थिमा पढमा पडिमा
 —अचित्तं एलु उवसज्जिजा अवलंबिजा काएण विप्परिकम्माइ सवियारं ठाणं ठाइस्सामि पढमा पडिमा । अहावरा दुब्बा
 पडिमा—अचित्तं एलु उवसज्जेजा अवलंबिजा काएण विप्परिकम्माइ नो सवियारं ठाणं ठाइस्सामि दुब्बा पडिमा । अ-
 हावरा तथा पडिमा—अचित्तं एलु उवसज्जेजा अवलंबिजा नो काएण विपरिकम्माइ नो सवियारं ठाणं ठाइस्सामिति
 तथा पडिमा । अहावरा चउत्था पडिमा—अचित्तं खलु उवसज्जेजा नो अवलंबिजा काएण नो परकम्माइ नो सवियारं
 ठाणं ठाइस्सामिति वोसट्टकाए वोसट्टकेसमंयुलोमनहे संनिरुद्धं वा ठाणं ठाइस्सामिति चउत्था पडिमा, इधेयासिं चउण्हं
 पडिमाणं जाव पग्गहिइतरायं विहरिजा, नो किंचिवि वइजा, एयं खलु तस्सु० जाव जइज्जासि तिन्नेमि (सू० १६३) ॥
 ठाणासत्तिकयं सम्मत्तं ॥ २-२-८ ॥

'स' पूर्वोक्तो भिक्षुर्यदा स्थानमभिकाङ्क्षेत् स्थातुं तदा सोऽनुप्रविशेद्भ्रामादिकम्, अनुप्रविश्य च स्थानमूर्द्धस्थानाद्यर्थ-
 मन्येप्येत्, तच्च साण्डं यावत्ससन्तानकमप्रासुकमिति लाभे सति न प्रतिगृहीयादिति, इत्येवमन्यान्यपि सूत्राणि शय्या-
 वद्वय्यानि यावदुदकप्रसृतानि कन्दादीनि यदि भवेयुस्तत्तथाभूतं स्थानं न गृहीयादिति ॥ साम्प्रतं प्रतिमोक्षेनेनाह-
 'इत्येतानि' पूर्वोक्तानि वक्ष्यमाणानि वा 'आयतनानि' कर्मोपादानानि 'उपातिकम्य २' अतिलङ्घ्याथ भिक्षुः स्थानं स्था-
 तुमिच्छेत् 'वत्सृभिः प्रतिमाभिः' अभिग्रहविशेषैः करणभूतैः, तांश्च यथाक्रममाह, तत्रेयं प्रथमा प्रतिमा-कस्यचिच्चिक्षो-
 रेयंभूतोऽभिग्रहो भवति, यथाऽहमचित्तं स्थानमुपाश्रयिष्यामि, तथा किञ्चिदचित्तं कुड्यादिकमवलम्बयिष्ये कायेन, तथा

‘विपरिक्रमिष्यामि’ परिस्पन्दं करिष्यामि, हस्तपादाद्याकुञ्चनादि करिष्यामीत्यर्थः, तथा तत्रैव सविचारं स्तोकपादादिविहरणरूपं स्थानं ‘स्थास्यामि’ समाश्रयिष्यामि, प्रथमा प्रतिमा । द्वितीयायां त्वाकुञ्चनप्रसारणादिक्रियामचलम्बनं च करिष्ये न पादविहरणमिति । तृतीयायां त्वाकुञ्चनप्रसारणमेव नावलम्बनपादविहरणे इति । चतुर्थ्यां पुनस्त्रयमपि न विधत्ते, स चैवंभूतो भवति-व्युत्सृष्टः-त्यक्तः परिमितं कालं कायो येन स तथा, तथा व्युत्सृष्टं केशदमश्रुलोमनखं येन स तथा, एवंभूतश्च सम्यग्निरुद्धं स्थानं स्थास्यामीत्येवं प्रतिज्ञाय कायोत्सर्गव्यवस्थितो मेरुवन्निष्प्रकम्पस्तिष्ठेत्, यद्यपि कश्चित्केशाद्युत्पाटयेत्तथाऽपि स्थानान्न चलेदिति, आसां चान्यतमां प्रतिमां प्रतिपद्य नापरमप्रतिपन्नप्रतिमं साधुमपवदेन्नात्मोत्कर्षं कुर्यान्न किञ्चिदेवंजातीयं वदेदिति ॥ २-२-१ ॥

प्रथमानन्तरं द्वितीयः सप्तैककः, सम्बन्धश्चास्य-इहानन्तराध्ययने स्थानं प्रतिपादितं, तच्च किंभूतं स्वाध्याययोग्यं?, तस्यां च स्वाध्यायभूमौ यद्विधेयं यच्च न विधेयमित्यनेन सम्बन्धेन निपीधिकाऽध्ययनमायातम्, अस्य च चत्वार्यनुयोगद्वाराणि भवन्ति, तत्र नामनिष्पक्षे निक्षेपे निपीधिकेति नाम, अस्य च नामस्थापनाद्रव्यक्षेत्रकालभावैः पड्विधो निक्षेपः, नामस्थापने पूर्ववत्, द्रव्यनिपीथं नोआगमतो ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तं यद्रव्यं प्रच्छन्नं, क्षेत्रनिपीथं तु ब्रह्मलोकरिष्ठविमानपार्श्ववर्तिन्यः कृष्णराजयो यस्मिन् वा क्षेत्रे तद्ब्रह्माख्यायते, कालनिपीथं कृष्णरजन्यो यत्र वा काले निपीथं व्या-

१ निशीथनिपीथयोः प्राकृते एकेन निशीहशब्देन वाच्यत्वात् एवं निक्षेपवर्णनं तथा च निपीधिका निशीथिकेत्युभयमपि संमतमभिधानयोः ।

ख्यात इति, भावनिषीधं नो आगत इदमेवाध्ययनम्, आगमैकदेशत्वात्, गतो नामनिष्यन्नो निक्षेपः, साम्प्रतं सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीयं, तच्चेदम्—

से भिक्खु वा २ जमिकं० निसीहियं फासुयं गमणाए, से पुण निसीहियं जाणिजा—सअंडं तह० अफा० नो चेइस्सामि ॥ से भिक्खु० अभिकंखेजा निसीहियं गमणाए, से पुण नि० अप्पपाणं अप्पवीयं जाव संताणयं तह० निसीहियं फासुयं चेइस्सामि, एवं सिज्जागमेणं नेयव्वं जाव उदयप्पसूयाइं ॥ जे तथ्थ दुवग्गा तिवग्गा चउवग्गा पंचवग्गा वा अभिसंधारिंति निसीहियं गमणाए ते नो अन्नमन्नस्स कायं आलिंगिज्ज वा चुंविज्ज वा दंतेहिं वा नहेहिं वा अच्छिद्विज्ज वा युच्छि०, एयं रत्तु० जं सब्वेहेहिं सहिए समिए सया जएजा, सेयमिणं मन्निज्जासि त्तिवेमि ॥ (सू० १६४) निसीहियासत्तिकयं ॥ २-२-९ ॥

स भावभिधुर्यदि वसतेरुपहताया अन्यत्र निषीधिकां-स्वाध्यायभूमिं गन्तुमभिकाङ्क्षेत्, तां च यदि साण्डा यावत्ससन्तानकां जानीयात्ततोऽप्रासुकत्वान्न परिगृह्णीयादिति ॥ किञ्च-स भिक्षुरल्पाण्डादिकां गृह्णीयादिति ॥ एवमन्यान्यपि सूत्राणि शक्यावन्नेयानि यावद् यत्रोदकप्रसूतानि कन्दादीनि स्युस्तां न गृह्णीयादिति ॥ तत्र गतानां विधिमधिकृत्याह-ये तत्र साधयो नैपेधिकाभूमौ द्वित्राद्या गच्छेयुस्ते नान्योऽन्यस्य 'कायं' शरीरमालिङ्गयेयुः-परस्परं गात्रसंसर्शं न कुर्युरित्यर्थः, नापि 'विविधम्' अनेकप्रकारं यथा मोहोदयो भवति तथा विलिङ्गेयुरिति, तथा कन्दर्पप्रधाना वक्रसंयोगादिकाः क्रिया न कुर्युरिति, एतत्तस्य भिक्षोः सामर्थ्यं यदसौ 'सर्वार्थः' अशेषप्रयोजनैरामुष्मिकैः 'सहितः' समन्वितः तथा 'स-

मितः' पञ्चभिः समितिभिः 'सद्वा' यावदायुस्तावत्संयमानुष्ठाने यतेत, एतदेव च श्रेय इत्येव मन्येतेति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥
निपीधिकाऽध्ययनं द्वितीयमादितौ नवमं समाप्तमिति ॥ २-२-२ ॥

साम्प्रतं तृतीयः सप्तैककः समांरभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः-इहानन्तरे निपीधिका प्रतिपादिता, तत्र च कथम्भूतायां भूमायुच्चारदि विधेयमिति, अथ च नामनिष्पन्ने निक्षेपे उच्चारप्रश्रवण इति नाम, तदस्य निरुक्त्यर्थं निर्युक्तिकृदाह—
उच्चयइ सरीराओ उचारो पसवइत्ति पासवणं । तं कह आयरमाणस्स होइ सोही न अइयारो ? ॥३२१॥
शरीरादुत्-प्राबल्येन ज्ययती-अपयाति चरतीति वा उच्चारः-विष्टा; तथा प्रकर्षेण श्रयतीति प्रश्रवणम्-एकिका,
तच्च कथमाचरतः साधोः शुद्धिर्भवति नातिचार इति? ॥ उत्तरगाथया दर्शयितुमाह—

मुणिणा छक्कायदयावरेण सुत्तभणियंमि ओगासे । उचारविउस्सगो कायब्बो अप्पमत्तेणं ॥ ३२२ ॥
'साधुना' पइजीवकायरक्षणोद्युक्तेन वक्ष्यमाणसूत्रोक्ते स्थण्डिले उच्चारप्रश्रवणे विधेये अप्रमत्तेनेति ॥ निर्युक्त्यनुगमा-
नन्तरं सूत्रानुगमे सूत्रं, तच्चेदम्—

से भि० उचारपासवणकिरियाए उब्बाहिल्लमाणे सयस्स पायुंछुणस्स असईए तओ पच्छा साहम्मियं जाइज्जा ॥ से भि०
से जं पु० थंडिल्लं जाणिज्जा सअंडं तह० थंडिल्लिसि तो उचारपासवणं वोसिरिज्जा ॥ से भि० जं पुण थं० अप्पणं जाव
संताणयं तह० थं० उच्चा० वोसिरिज्जा ॥ से भि० से जं० अस्सिपण्डियाए एणं साहम्मियं समुहिरस्स वा अस्सि० यहवे

साहम्मिया स० अस्ति प० एगं साहम्मिणिं स० अस्तिप० वहवे साहम्मिणीओ स० अस्ति० वहवे समण० पगणिय
 २ समु० पाणाइं ४ जाव उरेसियं चेएइ, तह० थंडिलं पुरिसंतरकडं जाव वहियानीहडं वा अनी० अन्नयरंसि वा तहूप-
 गांसि थं० उचारं नो वोसि० ॥ से भि० से जं० वहवे समणमा० कि० व० अतिही समुदिस्स पाणाइं भूयाइं जीवाइं
 सत्ताइं जाव उरेसियं चेएइ, तह० थंडिलं पुरिसंतरगडं जाव वहियाअनीहडं अन्नयरंसि वा तह० थंडिलंसि नो उचारपा-
 सवण०, अह पुण एवं जाणिज्जा—अपुरिसंतरगडं जाव वहिया नीहडं अन्नयरंसि वा तहूपगारं० थं० उचार० वोसि० ॥
 से० जं० अस्तिपडियाए कयं वा कारियं वा पामिच्चियं वा छत्रं वा घट्टं वा मडं वा लित्तं वा समट्टं वा संपथूवियं वां
 अन्नयरंसि वा तह० थंडि० नो उ० ॥ से भि० से जं पुण थं० जाणेज्जा, इह रलु गाहावई वा गाहा० पुत्ता वा कंदाणि
 वा जाय हरियाणि वा अंतराओ वा दाहि नीहरंति वहियाओ वा अंतो साहरंति अन्नयरंसि वा तह० थं० नो उच्चा० ॥
 से भि० से जं पुण० जाणेज्जा—संधंसि वा पीढंसि वा मंचंसि वा मालंसि वा अट्टंसि वा पासायंसि वा अन्नयरंसि वा०
 थं० नो उ० ॥ से भि० से जं पुण० अणंतरहियाए पुंढवीए ससिणिद्धाए पु० ससरक्खाए पु० मट्टियाए मक्कडाए चि-
 त्तमंताए सिलाए चित्तमंताए लेलुयाए कोलावासंसि वा दारुयंसि वा जीवपइट्टियंसि वा जाव मक्कडासंताणयंसि अन्न०
 तह० थं० नो उ० ॥ (सू० १६५)

स भिक्षुः कदाचिदुचारप्रश्रवणकर्त्तव्यतयोत्-प्राधत्येन वाध्यमानः स्वकीयपादपुञ्छनसमाध्यादाबुच्चारदिकं कुर्यात्,
 स्वकीयस्य त्वभायेऽन्ये 'साधमिकं' सायुं याचेत पूर्वप्रत्युपेक्षितं पादपुञ्छनकसमाध्यादिकमिति, तदनेनेतत्प्रतिपादितं

भवति-वेगधारणं न कर्तव्यमिति ॥ अपि च-स भिक्षुरुच्चारप्रश्रवणशङ्कायां पूर्वमेव स्थण्डिलं गच्छेत्, तस्मिंश्च साण्डा-
 दिकेऽप्रासुकत्वादुच्चारादि न कुर्यादिति ॥ किञ्च-अल्पाण्डादिके तु प्रासुके कार्यमिति ॥ तथा स भिक्षुर्यत्पुनरेवंभूतं स्थ-
 ण्डिलं जानीयात्, तद्यथा-एकं बहून् वा साधर्मिकान् समुद्दिश्य तत्प्रतिज्ञया कदाचित्कश्चित्स्थण्डिलं कुर्यात् तथा श्र-
 वणादीन् प्रणय्य वा कुर्यात्, तच्चैवंभूतं पुरुषान्तरस्वीकृतं वा मूलगुणदुष्टमुद्देशिकं स्थण्डिलमाश्रित्योच्चारादि
 न कुर्यादिति ॥ किञ्च-स भिक्षुर्यवन्तिके स्थण्डिलेऽपुरुषान्तरस्वीकृते उच्चारादि न कुर्यात्, पुरुषान्तरस्वीकृते तु कुर्या-
 दिति ॥ अपि च-स भिक्षुः साधुमुद्दिश्य क्रीतादादुत्तरगुणाशुद्धे स्थण्डिले उच्चारादि न कुर्यादिति ॥ किञ्च-स भिक्षुर्यह-
 पत्यादिना कन्दादिके स्थण्डिलान्निष्काश्यमाने तत्र वा निक्षिप्यमाणे नोच्चारादि कुर्यादिति ॥ तथा-स भिक्षुः स्कन्धादौ
 स्थण्डिले नोच्चारादि कुर्यादिति ॥ किञ्च-स भिक्षुर्यत्पुनरेवंभूतं स्थण्डिलं जानीयात्, तद्यथा-अनन्तरितायां सचिन्तायां
 पृथिव्यां तत्रोच्चारादि न कुर्यात्, शेषं सुगमं, नवरं 'कोलांयासं'ति घृणायासम् ॥ अपि च—

से भि० से जं० जाणे०—इह खलु गाहावई वा गाहावइपुत्ता वा कंदाणि वा जाव वीयाणि वा परिसाडिसु वा परिसा-
 ङिति वा परिसाडिसंति वा अन्न० तह० नो उ० ॥ से भि० से जं० इह खलु गाहावई वा गा० पुत्ता वा सालीणि वा
 वीहीणि वा मुगाणि वा मासाणि वा कुलत्याणि वा जवाणि वा जवजवाणि वा पइरिसु वा पइरिति वा पइरिसंति वा
 अन्नयरंसि वा तह० थंडि० नो उ० ॥ से भि० २ जं० आमोयाणि वा घासाणि वा भिडुयाणि वा विज्जुलयाणि वा राणुयाणि
 वा कडयाणि वा पगडाणि वा दरीणि वा पटुग्गाणि वा समाणि वा २ अन्नयरंसि तह० नो उ० ॥ से भिक्खू० से जं०

पुण यंढिष्ठं जाणिजा माणुसरंघणाणि वा महिसकरणाणि वा वसहक० अस्सक० कुक्कुडक० मक्कडक० हयक० लावयक०
 पट्टयक० तित्तिरक० कयोयक० कविंजलकरणाणि वा अन्नयरंसि वा तह० नो उ० ॥ से भि० से जं० जाणे० वेहाण-
 सट्टाणेषु वा गिद्धपट्टा० वा तरुपडणट्टाणेषु वा० मेरुपडणठा० विसभक्खणयठा० अगणिपडणट्टा० अन्नयरंसि वा
 तह० नो उ० ॥ से भि० से जं० आरामाणि वा उज्जाणाणि वा वणाणि वा वणसंडाणि वा देवकुलाणि वा सभाणि वा
 पवाणि वा अन्न० तह० नो उ० ॥ से भिक्खू० से जं० पुण जा० अट्टालयाणि वा चरियाणि वा दाराणि वा गोपुराणि
 वा अन्नयरंसि वा तह० थं० नो उ० ॥ से भि० से जं० जाणे० तिगाणि वा चडकाणि वा चचराणि वा चडम्मुहाणि
 वा अन्नयरंसि वा तह० नो उ० ॥ से भि० से जं० जाणे० इंगालदाहेसु खारदाहेसु वा मडयदाहेसु वा मडयथूमियासु
 वा मडयचेदएसु वा अन्नयरंसि वा तह० थं० नो उ० ॥ से जं० जाणे० नइयायतणेषु वा पंकायणेषु वा ओघायणेषु वा
 सेयणवहंसि वा अन्नयरंसि वा तह० थं० नो उ० ॥ से भि० से जं० जाणे० नवियासु वा मट्टियखाणिआसु नवियासु
 गोण्णहेलियासु वा गवाणीसु वा राणीसु वा अन्नयरंसि वा तह० थं० नो उ० ॥ से जं० जा० डागवचंसि वा सागव०
 मूलाग० हत्थंकरवचंसि वा अन्नयरंसि वा तह० नो उ० वो० ॥ से भि० से जं० असणवणंसि वा सणव० धायइव० के-
 यइवणंसि वा अंयव० असोगव० नागव० पुन्नागव० बुल्लगव० अन्नयेरसु तह० पुत्तोवेएसु वा पुप्फोवेएसु वा फलोवेएसु
 वा धीओवेएसु वा हरिओवेएसु वा नो उ० वो० ॥ (सू० १६६)

४. स भिक्षुर्यपुनरेयंभूतं स्यण्डिलं जानीयात्-तद्यथा यत्र गृहपत्यादयः कन्दवीजादिपरिक्षेपणादिक्रियाः कालत्रयव-

सिनीः कुर्युस्तत्रैहिकामुष्मिकापायभयादुच्चारदि न कुर्यादिति ॥ तथा-यत्र च गृहपत्यादयः शाल्यादीन्युसवन्तो वपन्ति
 चस्यन्ति वा तत्राप्युच्चारदि न विदध्यादिति ॥ किञ्च-स भिक्षुर्यत्पुनरेवंभूतं स्थण्डिलं जानीयात्, तद्यथा-‘आमो-
 कानि’ कचवरपुञ्जाः ‘घासाः’ बृहल्यो भूमिराजयः ‘भिक्षुगणि’ श्लक्ष्णभूमिराजयः ‘विज्जलं’ पिच्छलं ‘स्थाणुः’ प्रतीतः ‘क-
 डवाणि’ इधुयोन्नलकादिदण्डकाः ‘प्रगर्ताः’ महागर्ताः ‘दरी’ प्रतीता ‘प्रतुर्गणि’ कुल्यमाकारादीनि, एतानि च समानि
 वा विपमानि वा भवेयुस्तदेतेष्व्यात्मसंयमविराधनासम्भवाच्चोच्चारदि कुर्यादिति ॥ किञ्च-स भिक्षुर्यत्पुनरेवंभूतं स्थण्डिलं
 जानीयात्, तद्यथा-‘मानुपरन्धनानि’ जुह्यादीनि तथा महिष्यादीनुद्दिश्य यत्र किञ्चित्क्रियते ते वा यत्र स्थाप्यन्ते
 तत्र लोकविरुद्धप्रवचनोपघातादिभयान्नोच्चारदि कुर्यादिति ॥ तथा-स भिक्षुः ‘वेहानसस्थानानि’ मानुपोलम्बनस्थानानि
 ‘गृध्रपृष्ठस्थानानि’ यत्र मुमूर्षवो गृध्रादिभक्षणार्थं रुधिरादिदिग्धदेहा निपत्यासते ‘तरुपतनस्थानानि’ यत्र मुमूर्षव ए-
 वानशनेन तरुव्यतितास्तिष्ठन्ति तरुभ्यो वा यत्र पतन्ति; एवं मेरुपतनस्थानान्यपि, मेरुश्च-पर्यतोऽभिधीयत इति, एवं
 विपभक्षणाग्निप्रवेशस्थानादियु नोच्चारदि कुर्यादिति ॥ अपि च-आरामदेवकुलादौ नोच्चारदि विदध्यादिति ॥ तथा-
 प्राकारसम्बन्धिन्यद्वालादौ नोच्चारदि कुर्यादिति ॥ किञ्च-त्रिकचतुष्कचत्वरादौ च नोच्चारदि व्युत्सृजेदिति ॥ किञ्च-स
 भिक्षुरङ्गारदाहस्थानरमशानादौ नोच्चारदि विदध्यादिति ॥ अपि च-‘नद्यायतनानि’ यत्र तीर्थस्थानेषु लोकाः पुण्यार्थ
 स्नानादि कुर्वन्ति ‘पङ्कगयतनानि’ यत्र पङ्किलप्रदेशे लोका धर्मार्थं लोटनादिक्रियां कुर्वन्ति ‘ओघायतनानि’ यानि प्रघा-
 हत एव पूज्यस्थानानि तडागजलप्रवेशौघमार्गो वा ‘सेचनपथे वा’ नोच्चारदि विधेयमिति ॥ तथा-स भि-

धुरभिनवासु मृत्तलनिष्ठ, तथा नवासु गोमूत्रहेल्यासु 'गवादनीषु' सामान्येन वा गवादनीषु खनीषु वा नोच्चारानि विदध्यादिति ॥ किय—'डाग'त्ति डालप्रधानं शाकं पत्रप्रधानं तु शाकमेव तद्धति स्थाने, तथा मूलकादिवति च नोच्चारानि कुर्यादिति ॥ तथा-अशनो-वीर्यकस्तद्वनादौ च नोच्चारानि कुर्यादिति, तथा पत्रपुष्पफलाद्युपेतेष्विति ॥ कथं चोच्चारानि कुर्यादिति दर्शयति—

सेमि० सयपाययं वा परपाययं वा गहाय से तमायाए एगंतमवकमे अणावायंसि असंलयंसि अप्पपाणंसि जाव मक्कडासंताणयंसि अहारामंसि वा उवस्सयंसि तओ संजयामेव उच्चारपासवणं वोसरिज्जा, से तमायाए एगंतमवकमे अणावाहंसि जाव संताणयंसि अहारामंसि वा क्षामथंडिहंसि वा अन्नयंसि वा तह० थंडिहंसि अचित्तंसि तओ संजयामेव उच्चारपासवणं वोसरिज्जा, एयं रल्लु तत्स० सया जद्धज्जासि (सू० १६७)त्तिवेमि ॥ उच्चारपासवणसत्तिकओ सम्मत्तो ॥ २-२-३ ॥

स भिक्षुः स्वकीयं परकीयं वा 'पात्रकं' समाधिस्थानं गृहीत्वा स्थण्डिलं वाऽनापातमसंलोकं गत्वोच्चारं प्रस्रवणं वा 'कुर्यात्' प्रतिष्ठापयेदिति, शेषमध्ययनसमाप्तिं यावत्पूर्ववदिति ॥ तृतीयं सप्तकैकाध्ययनमादितो दशमं समाप्तम् ॥ २-२-३-३०

तृतीयानन्तरं चतुर्थः सप्तककः संसारस्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इहाद्ये स्थानं द्वितीये स्वाध्यायभूमिस्तृतीये उच्चारानिषिधिः प्रतिपादितः. तेषु च वर्तमानानि शृणुयात्सेष्व्यरक्तद्विष्टेन भाव्यम्, इत्यनेन

संभन्धेनायातस्यास्य नामनिष्पन्ने निक्षेपे शब्दसंक्षेपक इति नाम, अस्य च नामस्थापने अनाहत्य द्रव्यनिक्षेपं दर्शयितुं निर्युक्तिकृद्गाथापथार्द्धेनाह—

[द्रव्यं संठाणार्द्धं भावो ब्रह्मकसिणं स भावो य] । द्रव्यं सद्परिणयं भावो उ गुणा य किञ्ची य ॥ ३२३ ॥
 द्रव्यं नोआगमतो व्यतिरिक्तं शब्दत्वेन यानि भापाद्रव्याणि परिणतानि तानीह गृह्यन्ते, भावशब्दस्वागमतः शब्दे उपयुक्तः, नोआगमतस्तु गुणा-अहिंसादिलक्षणा यतोऽसौ हिंसाऽनृतादिविरतिलक्षणैर्गुणैः श्लाघ्यते, कीर्त्तिश्च यथा भगवत एव चतुस्त्रिंशदतिशयाद्युपेतस्य सातिशयरूपसंपत्समन्वितस्येत्यर्हन्नििति लोके ख्यातिरिति, निर्युक्त्यनुगमादनन्तरं सूत्रानुगमे सूत्रं, तच्चेदम्—

से मि० मुंशंसदाणि वा नंदीस० झहरीस० अन्नयराणि वा तह० विरुवरूवाइं सदाइं वितताइं फंरसोयणपडियाए नो अभि-
 संधारिजा गमणाए ॥ से मि० अहावेगइयाइं सदाइं सुणेइ, तं—रीणासदाणि वा विपंचीस० पिप्पी(बद्धी)सगस० तूण-
 यसदा० वणयस० तुंवंवीणियसदाणि वा ढंकुणसदाइं अन्नयराइं तह० विरुवरूवाइं० सदाइं वितताइं फणसोयपडियाए नो
 अभिसंधारिजा गमणाए ॥ से मि० अहावेगइयाइं सदाइं सुणेइ, तं०—तालसदाणि वा कंसतालसदाणि वा लसियसदा०
 गोधियस० किरिकिरियास० अन्नयरा० तह० विरुव० सदाणि फण० गमणाए ॥ से मि० अहावेग० तं० संरस-
 दाणि वा वेणु० वंसस० लरगुहिस० परिपिरियास० अन्नय० तह० विरुव० सदाइं झुसिराइं कन्न० ॥ (सू० १६८)

‘य’ पृथ्वाधिकृतो भिक्षुर्यदि विततततधनशुपिररूपांश्चतुर्धिधानातोद्यशब्दान् शृणुयात्, ततस्तच्छ्रवणप्रतिज्ञया ‘ना-

भित्तन्धारयेत्प्रमनाय' न तदाकर्णनाय गमनं कुर्यादित्यर्थः, तत्र विततं-मृदङ्गनन्दीश्लह्यार्थादि, ततं-वीणाविपञ्चीवद्धीसकादि-
 तग्नीवाद्यं, वीणादीनां च भेदस्तन्त्रीसङ्ख्यातोऽवसेयः, धनं तु-हस्ततालकंसालादि प्रतीतमेव नवरं लत्तिका-कंशिका गो-
 हिका-भाण्डानां कक्षाहस्तगततोद्यविशेषः 'किरिकिरिया' तेषामेव वंशादिकम्बिकातोद्यं, शुषिरं तु शङ्खवेणवादीनि प्रतीतान्येव,
 नवरं खरमुही-सोहाडिका 'पिरिपिरिय'स्त्रि कोलियकपुटावनञ्जा वंशादिनलिका, इत्येव सूत्रचतुष्टयसमुदायार्थः ॥ किञ्च—

से मि० अहावेग० तं० वप्पाणि वा फलिहाणि वा जाव सराणि वा सागराणि वा सरसरपंतियाणि वा अन्न० तह० वि-
 स्त्व० सदाइं कण्ण० ॥ से मि० अहावे० तं० फच्छाणि वा गूमाणि वा गहणाणि वा वणाणि वा वणदुग्गाणि पब्बयाणि
 वा पच्चयदुग्गाणि वा अन्न० ॥ अहा० तं० गामाणि वा नगराणि वा निगमाणि वा रायदाणाणि वा आसमपट्टणसंनिवे-
 साणि वा अन्न० तह० नो अमि० ॥ से मि० अहावे० आरामाणि वा उज्जाणाणि वा वणाणि वा वणसंडाणि वा देवकुलाणि
 वा रामाणि वा पवाणि वा अन्न० तहा० सदाइं नो अमि० ॥ से मि० अहावे० अट्टाणि वा अट्टालयाणि वा चरियाणि वा
 चाराणि वा गोपुराणि वा अन्न० तह० सदाइं नो अमि० ॥ से मि० अहावे० तंजहा—तियाणि वा चउकाणि वा च-
 चराणि वा चन्नुदाणि वा अन्न० तह० सदाइं नो अमि० ॥ से मि० अहावे० तंजहा—महिसकरणट्टाणाणि वा वस-
 भफ० अरराफ० इत्थिफ० जाव कर्बिजलकरणट्टा० अन्न० तह० नो अमि० ॥ से मि० अहावे० तंज० महिसजुदाणि वा
 जाव कर्बिजलट्टु० अन्न० तह० नो अमि० ॥ से मि० अहावे० तं० जूहियठाणाणि वा इयजू० गयजू० अन्न० तह०
 नो अमि० ॥ (सू० १६९)

स भिक्षुरथ कदाचिदेकतरान् कांश्चित् शब्दान् शृणुयात्, तद्यथा—'वष्पाणि वे'ति वप्रः—केदारस्तदादिर्वा, तद्धर्णकाः शब्दा वप्रा एवोक्ताः, वप्रादियु वा श्रव्यगेयादयो ये शब्दास्तच्छ्रवणप्रतिज्ञया वप्रादीन् गच्छेदित्येवं सर्वत्रायोज्यम् । अपि च—यावन्महिपयुजानीति पडपि सूत्राणि सुबोध्यानि ॥ किञ्च—स भिक्षुर्यथमिति—इच्छं वधूवररादिकं तत्स्थानं वेदिकादि, तत्र श्रव्यगेयादिशब्दश्रवणप्रतिज्ञया न गच्छेत्, वधूवरवर्णनं वा यत्र क्रियते तत्र न गच्छेदिति, एवं ह्यगणजयूथादिस्थानानि द्रष्टव्यानीति ॥ तथा—

से मि० जाव सुणेइ, संजहा—अक्खाइयठाणाणि वा माणुम्माणियट्ठाणाणि वा महताऽऽहयनट्टीगीयवाइयंतीतलतालुडुडि-
यपइप्पवाइयट्ठाणाणि वा अन्न० तह० सदाइं नो अभिसं० ॥ से मि० जाव सुणेइ, सं०—ऋहाणि वा डिंवाणि वा ड-
मराणि वा दोरजाणि वा वेर० विरुद्धर० अन्न० तह० सदाइं नो० ॥ से मि० जाव सुणेइ खुड्डियं धारियं परिभुत्तमं-
डियं अलंकियं निवुञ्जमाणं पेहाए एगं वा पुरिसं वहाए नीणिज्जमाणं पेहाए अन्नयराणि वा तह० नो अभि० ॥ से
मि० अन्नयराइं विरुव० महासवाइं एवं जाणेज्जा संजहा—बहुसगडाणि वा बहुमिलक्खूणि वा बहुपञ्चंताणि
वा अन्न० तह० विरुव० महासवाइं कन्नसोयपडियाए नो अभिसंधारिज्जा गमणाए ॥ से मि० अन्नयराइं विरुव० महु-
स्सवाइं एवं जाणिज्जा, संजहा—इत्थीणि वा पुरिस्ताणि वा थेंराणि वा डहराणि वा मड्डिमाणि वा अभरणविभूसियाणि
वा गायंताणि वा वायंताणि वा नचंताणि वा हसंताणि वा रसंताणि वा मोहंताणि वा विपुलं असणं पाणं खाइमं साइमं
परिसुंजंताणि वा परिमायंताणि वा विच्छड्डियमाणानि वा अन्नय० तह० विरुव० महु० कन्नसोय०

॥ से मि० नो इहलोइएहिं सरेहिं नो परलोइएहिं स० नो सुएहिं स० नो अमुएहिं स० नो दिट्टेहिं सरेहिं नो अदि-
 ट्टेहिं स० नो कंतेहिं सरेहिं सज्जिजा नो गिज्जिजा नो मुज्जिजा नो अञ्जोववज्जिजा, एयं खलु० जाव जएज्जिसि
 (सू० १७०) त्थियेमि ॥ सदसत्तिकओ ॥ २-२-४ ॥

स भिधुः 'आख्यायिकास्थानानि' कथानकस्थानानि, तथा 'मानोन्मानस्थानानि' मानं-प्रस्थकादिः उन्मानं-
 नाराचादि, यदिचा मानोन्मानमित्यश्वादीनां वेगादिपरीक्षां तत्स्थानानि तद्दर्शनस्थानानि वा, तथा महान्ति च
 तानि आहतनृत्यगीतवादित्रतन्त्रीतलतालत्रुटितप्रत्युत्पन्नानि च तेषां स्थानानि-सभास्तद्दर्शनानि वा श्रवणप्रतिज्ञया
 नाभिसन्धारयेद्गमनायेति ॥ किञ्च-कलहादिवर्णनं तत्स्थानं वा श्रवणप्रतिज्ञया न गच्छेदिति ॥ अपि च-स
 भिधुः क्षुद्धिकां 'दारिकां' डिक्करिकां मण्डितालङ्कृतां बहुपरिवृतां 'णिवुज्जमार्णि'ति अश्वादिना नीयमानां, तथैकं
 पुरुषं यथाय नीयमानं प्रेक्ष्याहमत्र किञ्चिच्छ्रेष्यामीति श्रवणार्थं तत्र न गच्छेदिति ॥ स भिधुर्यान्येवं जानीयात्, महा-
 न्येतान्याश्रवस्थानानि-पापोपादानस्थानानि वर्त्तन्ते, तद्यथा-त्रहुशकटानि बहुस्थानि बहुभ्लेच्छानि बहुप्रात्यन्तिकानि,
 इत्येवंप्रकाराणि स्थानानि श्रवणप्रतिज्ञया नाभिसन्धारयेद् गन्तुमिति ॥ किञ्च-स भिक्षुर्महोत्सवस्थानानि यान्येवंभूतानि
 जानीयात्, तद्यथा-स्त्रीपुरुषस्थविरवालमध्यवयांस्येतानि भूपितानि-गायनादिकाः क्रिया यत्र कुर्वन्ति तानि स्थानानि
 श्रवणेच्छया न गच्छेदिति ॥ इदानीं सर्वोपसंहारार्थमाह-सः 'भिधुः' ऐहिकामुष्मिकापायभीरुः 'नो' नैव 'ऐहलोकिकैः'
 मनुष्यादिरुतैः 'पारलोकिकैः' पारापतादिकृतेरैहिकामुष्मिकैर्वा शब्दैः, तथा श्रुतेरश्रुतेर्वा, तथा साक्षात्पलंच्छे-

रनुपलब्धैर्वा 'न सङ्गं कुर्यात्' न रागं गच्छेत् न गान्धर्वं प्रतिपद्येत न तेषु मुह्येत नाध्युपपन्नो भवेत्, एतत्तस्य भिक्षाः सामग्र्यं; शेषं पूर्ववत्, इह च सर्वत्रायं दोषः—अजितेन्द्रियत्वं स्वाध्यायादिहाभी रागद्वेषसम्भव इति; एवमन्येऽपि दोषा पेहिंकासुष्मिकापायभूताः स्वधिया समालोच्या इति ॥ चतुर्थसप्तैककाध्ययनमादित एकादशं समाप्तम् ॥ २-२-४-११ ॥

अथ पञ्चमं रूपसप्तैककमध्ययनम् । चतुर्थसप्तैककानन्तरं पञ्चमं समारम्भ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः—इहानन्तरं श्रवणेन्द्रियमाश्रित्य रागद्वेषोत्पत्तिर्निपिद्धा तदिहापि चक्षुरिन्द्रियमाश्रित्य निषिध्यते, इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्याध्ययनस्य नामनिष्पन्ने निक्षेपे रूपसप्तैकक इति नाम, तत्र रूपस्य चतुर्धा निक्षेपः, नामस्थापने अनादृत्य द्रव्यभावनिक्षेपार्थं निर्युक्तिकृद् गाथाऽर्द्धमाह—

दृवं संठाणार्हं भावो वन्न कसिणं सभावो यं । [दृवं सहपरिणयं भावो उ गुणा य कित्ती य] ॥ ३२४ ॥
 तत्र द्रव्यं नोआगमतो व्यतिरिक्तं पञ्च संस्थानानि परिमण्डलादीनि, भावरूपं द्विधा—वर्णतः स्वभावतश्च, तत्र वर्णतः कृत्वाः पञ्चापि वर्णाः, स्वभावरूपं त्वन्तर्गतक्रोधादिवशाच्च भङ्गललाटनयनारोपणनिष्ठुरवागादिकम्, एतद्विपरीतं प्रसन्नस्येति, उक्तञ्च—“रूढस्स खरा दिट्ठी उप्पलधवला पसन्नचित्तस्स । दुहियस्स ओमिलायइ गंतुमणस्सुसुआ होइ ॥१॥” सूत्रानुगमे सूत्रं, तच्चेदम्—

१ इत्स खरा दट्टिः उत्पलधवला प्रसन्नचित्तस्स । दुःखितस्यावम्लायति गन्तुमत्स उत्तुका भवति ॥ १ ॥

से मि० अहोवैगइयाइं रूवाइं पासइ, तं० गंधिमाणि वा वेदिमाणि वा पूरिमाणि वा संघाइमाणि वा कट्टकम्माणि वा पो-
 त्यकम्माणि वा चित्तक० मणिकम्माणि वा दंतक० पत्तच्छिज्जकम्माणि वा विविहाणि वा वेदिमाइं अन्नयराइं० विरू०
 षक्खुदंसणपडियाए नो अभिसंघारिज्ज गमणाए, एवं नायब्बं जहा सइपडिमा सब्वा वाइत्तवज्जा रूवपडिमावि ॥ (सू०
 १७१) पञ्चमं सत्तिकयं ॥ २-२-५ ॥

स भावभिधुः क्वचित् पर्यटन्नदैकानि—कानिचिन्नानाविधानि रूपाणि पश्यति, तद्यथा—‘अथितानि’ अथितपुष्पादि-
 निर्वर्चितस्वस्तिकादीनि ‘वेष्टिमानि’ वखादिनिर्वर्चितपुत्तलिकादीनि ‘पूरिमाणि’त्ति यान्यन्तः पूरणेन पुरुषाद्याकृतीनि भवन्ति
 ‘संघातिमानि’ चोलकादीनि ‘काष्ठकर्माणि’ रथादीनि ‘पुस्तककर्माणि’ लेख्यकर्माणि ‘चित्रकर्माणि’ प्रतीतानि ‘मणिकर्माणि’
 विचित्रमणिनिष्पादितस्वस्तिकादीनि, तथा ‘दन्तकर्माणि’ दन्तपुत्तलिकादीनि, तथा पत्रच्छेद्यकर्माणि, इत्येवमादीनि विरू-
 परूपाणि चद्युर्दर्शनप्रतिज्ञया नाभिसन्धारयेद्गमनाय, एतानि द्रष्टुं गमने मनोऽपि न विदध्यादित्यर्थः । एवं शब्दसष्टै-
 ककसूत्राणि चतुर्विधातोद्यरहितानि सर्वाण्यपीहायोज्यानि केवलं रूपप्रतिज्ञेयतेवमभिलापो योज्यः, दोषाश्चात्र प्राग्वत्स-
 मायोज्या इति ॥ पञ्चमं ससैककाध्ययनमादितो द्वादशं समाप्तमिति ॥ २-२-५-१२ ॥

अथ पठं परक्रियाभिधं ससैककमध्ययनम् । साम्प्रतं पञ्चमानन्तरं षष्ठः ससैककः समारभ्यते, अस्य षायमभि-
 सुख्यन्धः—अनन्तरं रागद्वेषोत्पत्तिमित्प्रतिषेधोऽभिहितः, तदिहापि स एवान्येन प्रकारेणाभिधीयते इत्यनेन सम्बन्धे-

नायातस्यास्य नामनिष्पन्ने निक्षेपे परक्रियेत्यादानपदेन नाम, तत्र परशब्दस्य पङ्क्तिं निक्षेपं दर्शयितुं निर्युक्तिकारो
गाथाऽर्द्धमाह—

छकं परइक्षिकं त १ दन्न २ माएस ३ कम ४ थहु ५ पहाणे ६ ।

पदं 'पर' इति परशब्दविषये नामादिः पङ्क्तौ निक्षेपः, तत्र नामस्थापने क्षुण्णे, द्रव्यादिपरमेकैकं पङ्क्तिं भवतीति दर्शयति, तद्यथा-तत्परम् १ अन्यपरम् २ आदेशपरं ३ क्रमपरं ४ बहुपरं ५ प्रधानपर ६ मिति, तत्र द्रव्यपरं तावत्तद्द्रव्यपर्यैव पर्याप्तान्-परमन्यत्तपरं यथा परमाणोः परः परमाणुः १, अन्यपरं त्यन्यरूपतया परमन्यद्, यथा एकाणुकाद् ह्यणुकथयणुकादि, एवं ह्यणुकादेकाणुकथयणुकादि २, 'आदेशपरम्' आदिशयते-आज्ञाप्यत इत्यादेशः-यः कस्यांचित्क्रियायां नियोज्यते कर्मकरादिः स चासौ परश्चादेशपर इति ३, क्रमपरं तु द्रव्यादि चतुर्द्धा, तत्र द्रव्यतः क्रमपरमेकप्रदेशिकद्रव्याद् द्विप्रदेशिकद्रव्यम्, एवं ह्यणुकाथयणुकमित्यादि, क्षेत्रत एकप्रदेशावगाढाद् द्विप्रदेशावगाढमित्यादि; काजत एकसमयस्थितिकाद् द्विसमयस्थितिकमित्यादि, भावतः क्रमपरमेकगुणकृष्णाद्विगुणकृष्णमित्यादि ४, बहुपरं बहुत्वेन परं बहुपरं यद्यस्माद्बहु तद्बहुपरं, तद्यथा—"जीवा पुगल समया दन्न पएसा य पज्जवा चेव । धोवाणंताणंता शितेरअहिया दुवेऽणंता ॥ १ ॥" तत्र जीवाः स्तोकाः तेभ्यः पुद्गला अनन्तगुणा इत्यादि ५, प्रधानपरं तु प्रधानत्वेन "१०, छिपवाणां तीर्थकरः चतुष्पदानां सिंहादिः अपदानामर्जुनसुवर्णपनसादिः ६, एवं क्षेत्रकालभावपराण्यपि तत्परा-

द्विपङ्क्तिधत्वेन क्षेत्रादिप्राधान्यतया पूर्ववत्स्वधिया योज्यानीति, सामान्येन तु जम्बूद्वीपक्षेत्रापुष्करादिकं क्षेत्रं परं, काल-
परं तु प्राष्टृफालाच्छरत्कालः, भावपरमौदयिकादौपशमिकादिः ॥ साम्प्रतं सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीयं, तच्चेदम्—

परकिरियं अञ्जस्थियं संसेसियं नो तं सायए नो तं नियमे, सिया से परो पाए आमज्जिज्ज वा पमज्जिज्ज वा नो तं सायए
नो तं नियमे । से सिया परो पायाइं संवाहिल्ल वा पलिमदिल्ल वा नो तं सायए नो तं नियमे । से सिया परो पायाइं
कुसिज्ज वा रइज्ज वा नो तं सायए नो तं नियमे । से सिया परो पायाइं तिह्णेण वा घ० वसाए वा मक्खिल्ल वा अट्ठिम-
गिज्ज वा नो तं २ । से सिया परो पायाइं लुद्धेण वा कक्केण वा चुन्नेण वा वण्णेण वा उल्लोढिल्ल वा उव्वल्लिज्ज वा नो तं २ ।
से सिया परो पायाइं सीओदग्गवियडेण वा २ उच्छोल्लिज्ज वा पहोल्लिज्ज वा नो तं ० । से सिया परो पायाइं अन्नयरेण
विलेयणजाएण आल्लिपिज्ज वा विळिपिज्ज वा नो तं ० । से सिया परो पायाइं अन्नयरेण धूवणजाएण धूविज्ज वा पधू०
नो तं २ । से सिया परो पायाओ आणुयं वा कंटयं वा नीहरिल्ल वा विसोहिल्ल वा नो तं ० २ । से सिया परो
पायाओ पूयं वा सोणियं वा नीहरिल्ल वा विसो० नो तं ० २ । से सिया परो कायं आमज्जेज्ज वा पमज्जिज्ज वा नो तं सा-
यए नो तं नियमे । से सिया परो कायं लोट्टेण वा संवाहिल्ल वा पलिमदिल्ल वा नो तं ० २ । से सिया परो कायं ति-
ह्णेण वा घ० वसा० मक्खिल्ल वा अच्चमंगिल्ल वा नो तं ० २ । से सिया परो कायं लुद्धेण वा ४ उल्लोढिल्ल वा उव्वल्लिज्ज
वा नो तं ० २ । से सिया परो कायं सीओ० उसिणो० उच्छोल्लिज्ज वा प० नो तं ० २ । से सिया परो कायं अन्नयरेण
विलेयणजाएण आल्लिपिज्ज वा २ नो तं ० २ । से० कायं अन्नयरेण धूवणजाएण धूविज्ज वा प० नो तं ० २ । से० का-

यंसि वणं आमज्जिज्ज वा २ नो तं २ । से० वणं संवाहिल्ल वा पलि० नो तं० । से० वणं तिह्णेण वा घ० २ मक्खिल्ल
 वा अच्चं० नो तं० २ । से० वणं लुद्धेण वा ४ उल्लोहिल्ल वा उव्वलेज्ज वा नो तं० २ । से सिया परो कायंसि वणं
 सीओ० उ० उच्छोल्लिज्ज वा प० नो तं० २ । से० सि वणं चा गंडं वा अरइं वा पुलयं वा भगंदलं वा अन्नयरेणं सत्थजाएणं
 अच्छिदिज्ज वा विच्छिदिज्ज वा नो तं० २ । से सिया परो अन्न० जाएण आच्छिदित्ता वा विच्छिदित्ता वा
 पूयं वा सोणियं वा नीहरिल्ल वा वि० नो तं० २ । से० कायंसि गंडं वा अरइं वा पुलइयं वा भगंदलं वा आमज्जिज्ज वा
 २ नो तं० २ । से० गंडं वा ४ संवाहिल्ल वा पलि० नो तं० २ । से० कायं० गंडं वा ४ तिह्णेण वा ३ मक्खिल्ल वा २
 नो तं० २ । से० गंडं वा लुद्धेण वा ४ उल्लोहिल्ल वा उ० नो तं० २ । से० गंडं वा ४ सीओदग २ उच्छोल्लिज्ज वा
 प० नो तं० २ । से० गंडं वा ४ अन्नयरेणं सत्थजाएणं अच्छिदिज्ज वा वि० अन्न० सत्थ० अच्छिदित्ता वा २ पूयं वा
 २ सोणियं वा नीह० विसो० नो तं सायए २ । से सिया परो कायंसि सेयं वा जहं वा नीहरिल्ल वा वि० नो तं० २ ।
 से सिया परो अच्छिमलं वा कण्णमलं वा दंतमलं वा नहम० नीहरिल्ल वा २ नो तं० २ । से सिया परो दीहाइं वा लाइं
 दीहाइं वा रोमाइं दीहाइं भसुहाइं दीहाइं कम्मखरोमाइं दीहाइं वत्थिरोमाइं कप्पिल्ल वा संठविल्ल वा नो तं० २ । से सिया
 परो सीसाओ लिक्खं वा जूयं वा नीहरिल्ल वा वि० नो तं० २ । से सिया परो अंकंसि वा पलियंकंसि वा तुयट्ठावित्ता
 पायाइं आमज्जिज्ज वा पम०, एवं हिट्ठिमो गमो पायाइ भाणियव्वो । से सिया परो अंकंसि वा २ तुयट्ठावित्ता हारं वा
 अद्धहार वा उरत्थं वा गेवेयं वा मउडं वा पालंथं वा सुवन्नसुत्तं वा आविहिल्ल वा पिणहिल्ल वा नो तं० २ । से० परो आ-

रामंसि वा उज्जाणंसि वा नीहरिता वा पविसित्ता वा पाथाइं आमज्जिज्जा वा प० नो तं साइए ॥ एवं नेयव्वा अन्नमन्न-
किरियावि ॥ (सू० १७२)

पर-आत्मनो व्यतिरिक्तोऽन्यस्तस्य क्रिया-चेष्टा कायव्यापाररूपा तां परक्रियाम् 'आध्यात्मिकीम्' आत्मनि क्रिय-
माणां, पुनरपि विशिनष्टि—'सांश्लेषिकी' कर्मसंश्लेषजननी 'नो' नैव 'आस्वादयेत्' अभिलषेत्, मनसा न तत्राभिलाषं
—'से' तस्य साधोनिष्प्रतिकर्मशरीरस्य सः 'परः' अन्यो धर्मश्रद्धया पादौ रजोऽवगुण्ठितौ आमृज्यात् कर्षटादिना,
वाशब्दस्तूत्तरपक्षापेक्षः, तत्रास्वादयेन्नापि नियमयेदिति, एवं स साधुस्तं परं पादौ संवाधयन्तं मर्दयन्तं वा स्पर्शयन्तं-
रञ्जयन्तं, तथा तैलादिना म्रक्षयन्तमभ्यञ्जयन्तं वा, तथा लोधादिना उद्धर्तनादि कुर्वन्तं, तथा शीतोदकादिना
च्छीलनादि कुर्वाणं, तथाऽन्यतरेण सुगन्धिद्रव्येणालिम्पन्तं, तथा विशिष्टधूपेन धूपयन्तं, तथा पादात्कण्टका-
देकमुद्धरन्तम्, एवं शोणितादिकं निस्सारयन्तं 'नास्वादयेत्' मनसा नाभिलषेत् नापि नियमयेत्—कारयेद्वाचा
गयेनेति ॥ शेषानि कायव्रणगतादीनि आरामप्रवेशनिष्क्रमणप्रसार्जनसूत्रं यावदुत्तानार्थानि ॥ एवममुमेवार्थमुत्तरसप्तकेऽपि
व्यत्यात्सङ्गेपरुचिः सूत्रकारोऽतिदिशति—'एवम्' इति याः पूर्वोक्ताः क्रिया-रजःप्रसार्जनादिकास्ताः 'अन्योऽन्यं'
परस्परतः साधुना कृतप्रतिक्रियया न विधेया इत्येवं नेतव्योऽन्योऽन्यक्रियांससैकक इति ॥ किञ्च—

से सिया परो सुद्वेणं असुद्वेणं वा वेइच्छं आउटे से० असुद्वेणं वइवलेणं वेइच्छं आउटे ॥ से सिया परो गिलाणस्त

सचित्तानि वा कंदाणि वा मूलाणि वा तयाणि वा हरियाणि वा खणितु कडितु वा कडुावितु वा तदृच्छ आउट्टाविज्ज नो
 तं सा० २ कडुयेयणा पाणभूयजीवसत्ता वेयणं वेईति, एयं खलु० समिए सया जए सेयमिणं मन्निज्वासि (सू० १७३)
 त्तिवेमि ॥ छट्ठओ सत्तिकओ ॥ २-२-६ ॥

‘से’ तस्य साधोः स परः शुद्धेनाशुद्धेन वा ‘वाग्वलेन’ मन्त्रादिसामर्थ्येन ‘चिकित्सां’ व्याध्युपशमम् ‘आउट्टे’ति कर्तु-
 मभिलषेत् । तथा स परो ग्लानस्य साधोश्चिकित्सार्थं सचित्तानि कन्दमूलादीनि ‘खनित्वा’ समाकृष्य स्वतोऽन्येन वा
 खानयित्वा चिकित्सां कर्तुमभिलषेत् तच्च ‘नास्वादयेत्’ नाभिलयेन्नमनसा, एतच्च भावयेत्-इह पूर्वकृतकर्मफले-
 श्वरा जीवाः कर्मविपाककृतकडुकवेदनाः कृत्वा परेषां शरीरमानसा वेदनाः स्वतः प्राणिभूतजीवसत्त्वास्तत्कर्मविपा-
 कजां वेदनामनुभवन्तीति, उक्तञ्च—“पुनरपि सहनीयो दुःखपाकस्तवायं, न खलु भवति नाशः कर्मणां सञ्चितानाम् ।
 इति सहगणयित्वा यद्यदायाति सम्यक्, सदसदिति विवेकोऽन्यत्र भूयः कुतस्ते ? ॥ १ ॥” शेषमुक्तार्थं यावदध्ययन-
 परिसमाप्तिरिति ॥ पष्ठमादितत्त्वयोदशं सप्तैककाध्ययनं समाप्तम् ॥ २-१-६-१३ ॥

अथ सप्तममन्योऽन्यक्रियाभिधमध्ययनम् । पष्ठानन्तरं सप्तमोऽस्य चायमभिसम्बन्धः-इहानन्तराध्ययने सामा-
 न्येन परक्रिया निषिद्धा, इह तु गच्छनिर्गतोद्देशेनान्योऽन्यक्रिया निषिध्यते, इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यासाध्ययनस्य
 नामनिष्पन्ने निक्षेपे अन्योऽन्यक्रियेति नाम, तत्रान्यस्य निक्षेपार्थं निर्युक्तिकृद् गाथापश्चाद्धमाह—

अत्रे छर्कं तं पुण तदन्नमाएसओ चेव ॥ ३२५ ॥

अन्यस्य नामादिपड्धिो निक्षेपः, तत्र नामस्थापने धुण्णे, द्रव्यान्यत्रिधा-तदन्यद् अन्यान्यद् आदेशान्यच्चेति द्रव्य-
परवन्नेयमिति ॥ अत्र परक्रियायामन्योऽन्यक्रियायां च गच्छान्तर्गतैर्यतना कर्त्तव्येति, गच्छनिर्गतानां त्वेतया न प्रयोज-
नमिति दर्शयितुं निर्युक्तिः कृदाह—

जयमाणस्स परो जं करेइ जयणाएँ तत्थ अहिगारो । निष्पडिकम्मस्स उ अन्नमन्नकरणं अजुत्तं तु ॥ ३२६ ॥

जयमाणस्सेत्यादि पातनिकयैव भावितार्था ॥ साम्प्रतं सूत्रं, तच्चेदम्—

॥ सत्तिक्काणं निज्जुत्ती सम्मत्ता ॥

से भिक्खू वा २ अन्नमन्नकिरियं अज्जस्थियं संसेइयं नो तं सायए २ ॥ से अन्नमन्नं पाए आमज्जिज्ज वा० नो तं०, सेसं

तं चेव, एयं सल्लु० जइज्जासि (सू० १७४) त्थिवेमि ॥ सप्तमम् ॥ २-२-७ ॥

अन्योऽन्यस्य-परस्परस्य क्रियां-पादादिप्रमार्जनादिकां सर्वां पूर्वोक्तां क्रियाव्यतिहारविशेषितामाध्यात्मिकीं सांश्लेषिकीं

नास्वादयेदित्यादि पूर्ववन्नेयं यावदध्ययनसमाप्तिरिति ॥ सप्तममादितश्चतुर्दशं, सप्तैककाध्ययनं समाप्तं, द्वितीया च समाप्ता
चूलिका ॥ २-२-७-१० ॥

अथ भावनाख्या तृतीया चूलिका ।

उक्ता द्वितीया चूला, तदनन्तरं तृतीया समारभ्यते, अस्याश्चाथमभिसम्बन्धः—इहादितः प्रभृति येन श्रीवर्द्धमान-
स्वामिनेदमर्थतोऽभिहितं तस्योपकारित्वात्तद्वक्तव्यतां प्रतिपादयितुं तथा पञ्चमहाव्रतोपेतेन साधुना पिण्डशय्यादिकं ग्राह्य-
मतस्तेषां महाव्रतानां परिपालनार्थं भावनाः प्रतिपाद्या इत्यनेन सम्बन्धेनायातेयं चूडेति, अस्याश्चतयार्थयुयोगद्वाराणि
भवन्ति, तत्रोपक्रमान्तर्गतोऽयमर्थोधिकारः, तद्यथा—अप्रशस्तभावनापरित्यागेन प्रशस्ता भावना भावयितव्या इति, नाम-
निष्पन्ने निक्षेपे भावनेति नाम, तस्याश्च नामादि चतुर्विधो निक्षेपः, तत्र नामस्थापने धुण्णत्वादानादित्य द्रव्यादिनिक्षेपार्थं
निर्युक्तिकृदाह—

द्रव्यं गंधगतिलाइएसु सीउण्हविसहणाईसु । भावंभि होइ दुविहा पसत्थ तह अप्पसत्था य ॥ ३२७ ॥

तत्र 'द्रव्य'मिति द्रव्यभाषना नोआगमतो व्यतिरिक्ता गन्धाङ्कैः—जातिकुसुमादिभिर्द्रव्यैस्तिलादिषु द्रव्येषु या वासना
सा द्रव्यभावनेति, तथा शीतेन भाषितः शीतसहिष्णुरुष्णेन वा उष्णसहिष्णुर्भवतीति, आदिग्रहणाद्व्यायामधुण्णदेहो
व्यायामसहिष्णुरित्याद्यन्येनापि द्रव्येण द्रव्यस्य या भावना सा द्रव्यभावनेति, भावे तु—भावविषया प्रशस्ताऽप्रशस्तभेदेन
द्विरूपा भावनेति ॥ तत्राप्रशस्तां भावभावनामधिकृत्याह—

पाणिवहसुसावाए अदत्तमेहुणपरिग्गहे चेव । कोहे माणे माया लोभे य हवंति अपसत्था ॥ ३२८ ॥

पाणिवधाद्यकार्येषु प्रथमं प्रवर्त्तमानः साशङ्कः प्रवर्त्तते पश्चालौनःपुन्यकरणतया निशङ्कः प्रवर्त्तते, तदुक्तम्—“क-

रोत्यादौ तावत्सृष्टणहृदयः किञ्चिदशुभं, द्वितीयं सापेक्षो विमृशति च कार्यं च कुरुते । तृतीयं निःशङ्को विगतघृणम-
न्यत्प्रकुरुते, ततः पापाभ्यासात्सततमशुभेषु प्ररमते ॥ १ ॥” ॥ प्रशस्तभावनामाह—
दंसणनाणचरित्ते तववेरगो य होइ उ पसत्था । जा य जहा ता य तहा लक्खण बुच्छं सलक्खणओ ॥ ३२९ ॥

दर्शनज्ञानचारित्रतपवैराग्यादिषु या यथा च प्रशस्तभावना भवति तां प्रत्येकं लक्षणतो वक्ष्य इति ॥ दर्शनभावनार्थमाह—
तित्थगराण भगवओ पवयणपावयणिअइसइहीणं । अभिगमणनमणदरिसणकित्तणसंपूअणाथुणणा ॥ ३३० ॥
तीर्थकृतां भगवतां प्रयचनस्य-द्वादशाङ्गस्य गणिपिटकस्य, तथा प्रावचनिनाम्-आचार्यादीनां युगप्रधानानां, तथा-
ऽतिशयिनामृद्धिमतां-केवलिमनःपर्यायावधिमच्चतुर्दशपूर्वविदां तथाऽऽमर्षोपध्यादिप्राप्तऋद्धीनां यदभिगमनं गत्वा च
दर्शनं तथा गुणोत्कीर्तनं संपूजनं गन्धादिना स्तोत्रैः स्तवनमित्यादिका दर्शनभावना, अनया हि दर्शनभावनयाऽनवरतं
भाव्यमानया दर्शनशुद्धिर्भवतीति ॥ किञ्च—

जम्माभिसेयनिकलमणचरणानाणुप्पया य निव्वाणे । द्वियलोअभवणमंदरंनदीसरभोमनगरेसुं ॥ ३३१ ॥
अट्ठावयमुज्जित्ते गयग्गपयए य धम्मचक्के य । पासरहावत्सनगं चमरुप्पायं च वंदामि ॥ ३३२ ॥

तीर्थकृतां जन्मभूमिषु तथा निष्क्रमणचरणज्ञानोत्पत्तिनिर्वाणभूमिषु तथा देवलोकभवनेषु मन्दरेषु तथा नन्दीश्व-
रद्वीपादौ भूमिषु च-पातालभवनेषु यानि शाश्वतानि चैत्यानि तानि वन्देऽहमिति द्वितीयगाथायामन्ते क्रियेति, एव-
मष्टापदे, तथा श्रीमदुज्जयन्तगिरौ ‘गजाग्रपदे’ दशार्णकृत्वत्तिनि तथा तन्वत्तिनामं धर्मचक्रे तथा अहिच्छन्नायां

पार्थनाथस्य धरणेन्द्रमहिमास्थाने, एवं रथावर्ते पर्वते वैरस्वामिना यत्र पादपोषणं कृतं यत्र च श्रामद्वज्जमानमाश्रित्य चमरेन्द्रेणोत्तनं कृतम्, एतेषु च स्थानेषु यथासम्भवमभिगमनवन्दनपूजनोत्कीर्तनादिकाः क्रियाः कुर्वतो दर्शनशुद्धिर्भवतीति ॥ किञ्च—

गणियं निमिचा जुत्ती संदिष्टी अचितहं इमं नाणं । इय एगंतमुवगया गुणपचइया इमे अत्था ॥ ३३३ ॥
गुणमाहृप्पं इसिनामकित्तणं सुरनरिंद्रपूया य । पोरणचेइयाणि य इय एसा दंसणे होइं ॥ ३३४ ॥

प्रवचनविदाममी गुणप्रत्ययिका अर्था भवन्ति, तद्यथा-गणितविषये-त्रीजगणितादौ परं पारमुपगतोऽयं, तथाऽष्टाङ्गस्य निमित्तस्य पारगोऽयं, तथा हृष्टिपातोक्ता नानाविधा युक्तीः--द्रव्यसंयोगात् हेतून्ना वेत्ति, तथा सम्यग्-अविपरीता हृष्टिः--दर्शनस्य त्रिदशैरपि चालयितुमशक्या तथाऽवितथसस्येदं ज्ञानं यथैवायमाह तत्तथैवेत्येवं प्रावचनिकस्याचार्यादेः प्रशंसां कुर्वतो दर्शनविशुद्धिर्भवतीति, एवमन्यदपि गुणमाहात्म्यमाचार्यादेर्वर्णयतः तथा पूर्वमहर्षीणां च नामोत्कीर्तनं कुर्वतः तेषामेव च सुरनरेन्द्रपूजादिकं कथयतः तथा चिरन्तनचैत्यानि पूजयतः इत्येवमादिकां क्रियां कुर्वतस्तद्भासनावासितस्य दर्शनविशुद्धिर्भवतीत्येया प्रशस्ता दर्शनविषया भावनेति ॥ ज्ञानभावनामधिकृत्याह—

तत्तं जीवाजीवा नायन्वा जाणणा इहं दिट्ठा । इह कज्जकरणकारगसिद्धी इह बंधमुक्खो य ॥ ३३५ ॥
यद्धो य बंधहेऊ बंधणबंधप्फलं सुक्कहियं तु । संसारपबंधोऽवि य इहयं कहिओ जिणवरेहिं ॥ ३३६ ॥
नाणं भविस्सई एवमाइया चायणाइयाओ य । सज्झाप आउत्तो गुरूकुलवासो य इय नाणे ॥ ३३७ ॥

तत्र ज्ञानस्य भावना ज्ञानभावना-एवंभूतं मौनीन्द्रं ज्ञानं प्रवचनं यथाऽवस्थिताशेषपदार्थाविर्भावकमित्येवंरूपेति, अन्या च प्रधानमोक्षाङ्गं सम्यक्त्वमाधिगमिकमाविर्भवति, यतस्तत्त्वार्थश्रद्धानं सम्यग्दर्शनं, तत्त्वं च जीवाजीवादयो नव प्रवचने कार्य-परमार्थरूपं मोक्षाख्यं तर्थां करणं-क्रियासिद्धौ प्रकृष्टोपकारकं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि, तथैहैव-आर्हते सम्यग्दर्शनाद्यनुष्ठाता, क्रियासिद्धिश्च-इहैव मोक्षावाप्तिलक्षणा, तामेव दर्शयति-बन्धः-कर्मबन्धनं तस्मान्मोक्षः-कर्मवि-चटनलक्षणः, असावपीहैव, नान्यत्र शाक्यादिकप्रवचने भवति, इत्येवं ज्ञानं भावयतो ज्ञानभावना भवतीति ॥ तथा 'बद्धः' अष्टप्रकारकर्मपुद्गलैः प्रतिप्रदेशमवष्टब्धो जीवः; तथा 'बन्धहेतवः' मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकपाययोगाः तथा बन्ध-नम्-अष्टप्रकारकर्मवर्णारूपं तत्फलं-चतुर्गतिसंसारपर्यटनसातासाताद्यनुभवनरूपमिति, एतत्सर्वमत्रैव सुकथितम्, अ-न्यद्वा यत्किञ्चित्सुभाषितं तदिहैव प्रवचनेऽभिहितमिति ज्ञानभावना, तथा विचित्रसंसारप्रपञ्चोऽत्रैव जिनेन्द्रैः कथित इति ॥ तथा ज्ञानं मम विशिष्टतरं भविष्यतीति ज्ञानभावना विधेया, ज्ञानमभ्यसनीयमित्यर्थः, आदिग्रहणादेकाग्रचि-त्तादयो गुणा भवन्तीति, तथैतदपि ज्ञाने भावनीयं, यथा—"जं अन्नाणी कम्मं खवेइ" इत्यादि, तथैभिश्च कारणैर्ज्ञा-नमभ्यसनीयं, तद्यथा-ज्ञानसङ्ग्रहार्थं निर्जरार्थम् अव्यवच्छिद्यर्थं स्वाध्यायार्थमित्यादि, तथा ज्ञानभावना नित्यं गुरुकुलवासो भवति, तथा चोक्तम्—"माणस्स होइ भागी थिरयरओ दंसणे चरित्ते य । धन्ना आयकहाए गुरुकुल-वासं न मुञ्चन्ति ॥ १ ॥", इत्यादिका ज्ञानविषया भावना भवतीति ॥ चारित्र्यमायानामधिकृत्याह—

साह्युमाहसाधन्मा सचमदत्तावरइ य वभ च । साह्यु पारंगगाहावरइ साह्यु तवो वारसंगो य
 वेरगमप्पमाओ एगत्ता (गंगे) भावणा य परिसंगं । इय चरणमणुगयाओ भणिया इत्तो तवो बुच्छं ॥३३९॥
 साधु-शोभनोऽहिंसादिलक्षणो धर्म इति प्रथमव्रतभावना, तथा सत्यमस्मिन्नेवाहते प्रवचने साधु-शोभनं नान्यत्रेति
 द्वितीयव्रतस्य, तथाऽदत्तविरतिश्चात्रैव साधीति तृतीयस्य, एवं ब्रह्मचर्यमप्यत्रैव नवगुप्तिसंगं धार्यत इति, तथा परिग्र-
 हविरतिश्चैव साधीति, एवं द्वादशाङ्गं तप इहैव शोभनं नान्यत्रेति ॥ तथा वैराग्यभावना-सांसारिकसुखजुगुप्साख्या,
 एवमप्रमादभावना-मद्यादिप्रमादानां कर्मवन्धोपादानरूपाणामनासेवनरूपा, तथैकामभावना—“एकौ मे सांसओ अप्पा,
 णाणदंसणसंजुओ । सेसा मे वहिरा भावा, सब्बे संजोगलक्खणा ॥ ३ ॥” इत्यादिका भावनाः (इति प्रकृतमृपित्वाङ्गं)
 ‘चरणमुपगताः’ चरणाश्रिताः, इत ऊर्ध्वं तपोभावनां ‘वक्ष्ये’ अभिधास्य इति ॥

किह मे ह्यिज्जसंवसो दिवसो? किं वा पट्टं तवं काउं? । को इह द्रव्ये जोगो खित्ते काले समयभावे? ॥३४०॥
 ‘कथं’ केन निर्विकृत्यादिना तपसा मम दिवसोऽवन्ध्यो भवेत्? कतरद्वा तपोऽहं विधातुं ‘प्रभुः’ शक्तः?, तच्च कृत-
 रत्तपः कस्मिन् द्रव्यादौ मम निर्वहति? इति भावनीयं, तत्र द्रव्ये उत्सर्गतो वल्लचणकादिके क्षेत्रे स्निग्धरूक्षादी काले
 शीतोष्णादी भायेऽग्लानोऽहमेवंभूतं तपः कर्तुमलम्, इत्येवं द्रव्यादिकं पर्यालोच्य यथाशक्ति तपो विधेयं “शक्तित-
 रत्यागतपसी” (तत्त्वार्थे अ० ६ सू० २३ दर्शन०) इति वचनादिति ॥ किञ्च—

१ एको मे शश्रुत आत्मा ज्ञानदर्शनसंयुतः । शेषा मे याथा भावाः सर्वे संयोगलक्षणाः ॥ १ ॥

उच्छाहपालणाए इति (एव) तवे संजमे घ संघयणे । वेरगणेऽणिच्चाई होइ चरित्ते इहं पगयं ॥ ३४१ ॥

तथाऽनशननादिके तपस्यनिगूहितबलवीर्येणोत्साहः कर्तव्यः, गृहीतस्य च प्रतिपालनं कर्तव्यमिति, उक्तञ्च—“तित्थ-
यरो चउनाणी सुरमहिओ सिञ्जिअव्वयधुवग्ग्मि । अणिगूहिअवलविरिओ सब्वत्थामेसु उज्जमइ ॥ १ ॥ किं पुण अव-
सेहिं दुक्खक्खयकारणा सुविहिएहिं । होइ न उज्जमिअव्वं सपच्चवार्यंमि माणुस्से? ॥ २ ॥” इत्येवं तपसि भावना वि-
था । एवं ‘संयमे’ इन्द्रियनोइन्द्रियनिग्रहरूपे, तथा ‘संहनने’ वज्रपभादिके तपोनिर्याहनासमर्थे भावना विधेयेति,
राग्यभावना त्वनित्यत्वादिभावनारूपा, तदुक्तम्—“भावयितव्यमनित्यत्व १ मशरणत्वं २ तथैकता ३ ऽन्यत्वे ४ । अ-
चित्त्वं ५ संसारः ६ कर्माश्रव ७ संवर ८ विधिश्च ॥ १ ॥ निर्जरण ९ लोकविस्तर १० धर्मस्वाख्याततत्त्वचिन्ता च ११ ।
।धेः सुदुर्लभत्वं च १२ भावना द्वादश विशुद्धाः ॥ २ ॥” इत्यादिका अनेकप्रकारा भावना भवन्तीति, इह पुनश्चारित्रे
कृतं—चरित्रभावनयेहाधिकार इति ॥ निर्युक्त्यनुगमानन्तरं सूत्रमुच्चारणीयं, तच्चेदम्—

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे पंचहत्युत्तरे यावि हुत्था, तंजहा—हत्युत्तराई चुए चइत्ता गब्भं वक्कंते हत्यु-
त्तराहिं गब्भाओ गब्भं साहरिए हत्युत्तराहिं जाए हत्युत्तराहिं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए हत्युत्तराहिं कसिणे
पडिपुत्ते अब्बाघाए निरावरणे अणते अणुत्तरे केवलवरनाणदंसणे समुप्पन्ने, साइणा भगवं परिनिब्बुए । (सू० १७५)

१ तीर्थवरपथशुशानी सुरमहितो ध्रुवे सेधित्तव्ये । अनिगूहितबलवीर्यं सर्वस्थानोद्यच्छति ॥ १ ॥ किं पुनरवसेयैर्दु संक्षयवारणात् सुविहिते । भवति नोद्यमित्तवं
प्रलपाये मानुष्ये ॥ २ ॥

समणे भगवं महावीरे इमाए ओसत्पिणीए सुसमसुसमाए समाए धीइकंताए सुसमाए समाए धीइकंताए सुसमदुस्त-
माए समाए धीइकंताए दूसमसुसमाए समाए धदु विइकंताए पन्नहत्तरीए वासेहिं मासेहिं य अद्धनवमेहिं सेसेहिं जे से
गिम्हाणं चउत्थे मासे अट्टमे पक्खे आसाढसुद्धे तस्स णं आसाढसुद्धस्स छट्ठीपक्खेणं हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवा-
गएणं महाविजयसिद्धत्थपुत्तएणं भवक्खएणं चउत्ता इह एल्लु जंबुद्वीपे णं दीवे भारहे वासे दाहिणडुभरहे दाहिणमाहणकुंड-
आउक्खएणं ठिइक्खएणं उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स देवाणंदाए माहणीए जालंधरस्स गुत्ताए सीहुच्चभवभूएणं अप्पणेणं
पुरसंनिवेशंति तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स देवाणंदाए माहणीए जालंधरस्स गुत्ताए सीहुच्चभवभूएणं अप्पणेणं
कुच्छिसि गब्भं वक्खंते, समणे भगवं महावीरे तिन्राणोवगए यावि हुत्था, चइस्तामिति जाणइ चुएमिति जाणइ चयमाणे
न याणेइ, सुद्धमे णं से काले पन्नत्ते, तओ णं समणे भगवं महावीरे हियाणुकंपएणं देवेणं जीयभेयंतिकट्टु जे से वासाणं
तवे मासे पंचमे पक्खे आसोयवहुले तस्स णं आसोयवहुलस्स तेरसीपक्खेणं हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं वा-
सीहिं राइंदिएहिं वइकंतेहिं तेसीइमस्स राइंदियस्स परियाए वट्टमाणे दाहिणमाहणकुंडपुरसंनिवेशओ उत्तरखत्तियकुं-
डपुरसंनिवेशंसि नायाणं खत्तियाणं सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कासवगुत्तस्स तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्टसगुत्ताए असु-
माणं पुगलाणं अवहारं करित्ता सुमाणं पुगलाणं पक्खेवं करित्ता कुच्छिसि गब्भं साहरइ, जेवि य से तिसलाए खत्ति-
याणीए कुच्छिसि गब्भे तंपि य दाहिणमाहणकुंडपुरसंनिवेशंसि उस० को० देवा० जालंधरायणगुत्ताए कुच्छिसि गब्भं
साहरइ, समणे भगवं महावीरे तिन्राणोवगए यावि होत्था—साहरिज्जिस्तामिति जाणइ साहरिज्जमाणे न यागइ साह-

रिएमिति जाणइ समणाउत्तो ! । तेणं कालेणं तेणं समएणं तिसलाए खत्तियाणीए अहऽनया कयाई नवण्हं मासाणं बहु-
 पडिपुत्ताणं अद्धमाणाराइंदियाणं वीइकंताणं जे से गिम्हाणं पढमे मासे दुचे पक्खे चित्तसुद्धे तस्स णं चित्तसुद्धस्स तेर-
 सीपक्खेणं हत्थु० जोग० समणं भगवं महावीरं अरोगा अरोगं पसूया । जणं राइं तिसलाख० समणं० महावीरं
 अरोया अरोयं पसूया तणं राइं भवणवइवाणमंतरजोइसियविमाणवासिदेवेहिं देवीहि य उवयंतेहिं उप्पयंतेहि य एगे
 महं दिब्बे देवुज्जोए देवसन्निवाए देवकहक्कहए उप्पिजलगभूए यावि हुत्था । जणं रयणिं० तिसलाख० समणं० पसूया
 तणं रयणिं वहवे देवा य देवीओ य एगं महं अमयवासं च १ गंधवासं च २ चुन्नवासं च ३ पुण्फवा० ४ हिरन्न-
 वासं च ५ रयणवासं च ६ वासिसु, जणं रयणिं तिसलाख० समणं० पसूया तणं रयणिं भवणवइवाणमंतरजोइ-
 सियविमाणवासिणो देवा य देवीओ य समणस्स भगवओ महावीरस्स सूइकम्माइं तित्थयराभिसेयं च करंसु, जओ णं
 पमिइ भगवं महावीरे तिसलाए ख० कुच्छिसि गब्भं आगए तओ णं पमिइ तं कुलं विपुलेणं हिरत्तेणं सुवत्तेणं धणेणं ध-
 नेणं माणिकेणं युत्तिएणं संखसिलप्पवालेणं अईव २ परिवड्ढइ, तओ णं समणस्स भगवओ महावीरस्स अम्मापियरो एय-
 महं जाणित्ता निव्वत्तदसाहंसि दुक्कंतंसि सुइभूयंसि विपुलं असणपाणखाइमसाइमं उवक्खडावित्ति २ ता भित्तनाइसयणसं-
 बंधिवगं उवनिमंतंति मित्त० उवनिमंतित्ता वहवे समणमाहणकिवणवणीमगाहिं भिच्छुंडगंपंडरगाईण विच्छड्ढंति विग्गोवित्ति
 विस्साणित्ति दायोरेसु दाणं पज्जभाइत्ति विच्छट्ठित्ता विग्गो० विस्साणित्ता दाया० पज्जभाइत्ता भित्तनाइ० मुंजावित्ति मित्त०
 मंजानित्ति १० वग्गेण इममेयारुवं नामधिल्लं कारवित्ति—जओ णं पमिइ इमे कुमारे ति० ए० कुच्छिसि गब्भे आहूए

तत्रो णं पमिइ इमं कुलं विपुलेणं हिरत्रेणं० संखसिलप्पवालेणं अतीव २ परिवडुइ वा होउ णं कुमारे वद्धमाणे, तत्रो णं
 समणे भगवं महावीरे पंचधाइपरिखुडे, तं०—खीरंधाईए १ मज्जणधाईए २ मंडणधाईए ३ खेलावणधाइए ४ अंकथा० ५
 अंकाओ अंकं साहरिज्जमाणे रस्से मणिकुट्टिमत्तले गिरिकंदरसमुद्धीणेविव चंपयपायवे अहाणुपुन्वीए संबडुइ, तत्रो णं समणे
 भगवं० विनायपरिणय (मित्ते) विणियत्तवालभावे अप्पुस्सुयाइं उरालाइं माणुस्सगाइं पंचलक्खणाइं कामभोगाइं सइफरिस-
 रसरूवंगंधाइं परियारेमाणे एवं च णं विहरइ। (सू० १७६)। समणे भगवं महावीरे कासवगुत्ते तस्स णं इमे तिन्नि नामधिज्जा
 एवमाहिज्जंति, तंजहा—अम्मापिउसंति वद्धमाणे १ सहसंसुइए समणे २ भीमं भयभेरवं उरालं अवेलयं परीसह—
 सहत्तिकट्टु देवेहिं से नामं कयं समणे भगवं महावीरे ३, समणस्स णं भगवओ महावीरस्स पिया कासवगुत्तेणं तस्स णं
 तिन्नि नाम० तं०—सिद्धत्थे इ वा सिज्जंसे इ वा जसंसे इ वा, समणस्स णं० अम्मा वासिट्ठरसगुत्ता तीसे णं तिन्नि ना०,
 तं०—तिसला इ वा विदेहदिन्ना इ वा पियकारिणी इ वा, समणस्स णं भ० पित्तिअएसुपासे कासवगुत्तेणं, समण० जिट्ठे
 भाया नंदिवद्धणे कासवगुत्तेणं, समणस्स णं जेट्ठा भइणी सुदंसणा कासवगुत्तेणं, समणस्स णं भग० भज्जा जसोया कोडि-
 ज्ञागुत्तेणं, समणस्स णं० धूया कासवगोत्तेणं तीसे णं दो नामधिज्जा एवमा०—अणुज्जा इ वा पियदंसणा इ वा, समणस्स णं
 भ० नत्तूई कोसिया गुत्तेणं तीसे णं दो नाम० तं०—सेसवई इ वा जसवई इ वा, (सू० १७७)। समणस्स णं० ३ अम्मा-
 पियरो पासावधिज्जा समणोवासगा यावि हुत्था, ते णं वहुइं वासाइं समणोवासगपरियागं पालइत्ता छण्हं जीवन्निकायाणं
 साक्खणनिमित्तं आलोइत्ता निदित्ता गरिहित्ता पडिक्कमित्ता अहारिहं उत्तरगुणपायच्छित्ताइं पडिक्कमित्ता कुससंथारंगं दुल्ल-

मद्येणं कृष्णदकरमिन् समलंकरेद् २ त्ता दुर्गं पि महया वेडव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ २ एगं महं चंदप्पहं सिवियं सहस्स-
याहणियं विडव्वति, तंजहा—ईशानिगतसभुरगतनमकरविहगवानरकुंजररुसरभचमरसदूलसीहवणलयभत्तिचित्तलयवि-
ज्वाहरमिदुणजुयलजंतजोगजुतं अभीसहस्समालिणीयं सुनिरुवियं मिसिमिसितरूवगसहस्सकलियं ईसिं मिसमाणं भिम्भि-
समाणं चक्खुल्लोयणलेसं मुत्ताहलमुत्ताजालंतरोवियं तवणीयपवरलंब्रूसपलंबंतमुत्तदामं हारख्हारभूसणसमोणयं अहिय-
पिच्छणिज्जं पउमल्यभत्तिचित्तं असोगलयभत्तिचित्तं कुंदलयभत्तिचित्तं नाणालयभत्ति० विरइयं सुभं चारुकंतरूवं नाणाम-
णिपंपयन्नयंपटापडायपडिमंडियगसिहरं पासाईयं दरिसणिज्जं सुरूवं,—सीया उवणीया जिणवरस्स जरमरणविप्पमुक्कस्स ।
ओसत्तमह्हादामा जलथलयदिव्वबुसुमेहिं ॥ १ ॥ सिवियाइ मज्झयारे दिव्वं वररयणरूवचिंचइयं । सीहासणं महरिहं
सपायपीढं जिणवरस्स ॥ २ ॥ आलइयमालमउडो भासुरवुंदी वराभरणधारी । रोमियवत्यनियत्थो जस्स थ मुल्लं सयस-
इस्सं ॥ ३ ॥ छट्ठेण उ भत्तेणं अज्झवसाणेण सुंदरेण जिणो । लेसाहिं विसुज्झंतो आरुहई उत्तमं सीयं ॥ ४ ॥ सीहा-
सणे निविट्ठो सणीसाणा य दोहि पासेहिं । वीयंति चामराहिं मणिरयणविचित्तदंडाहिं ॥ ५ ॥ पुब्बि उक्खित्ता माणु-
सेहिं साहट्टु रोमकूवेहिं । पच्छा वहंति देवां सुरअसुरा गरुलनार्गिदा ॥ ६ ॥ पुरत्तो सुरा वहंती असुरा पुण दाहिणंभि
पासंभि । अयरे वहंति गरुला नागा पुण उत्तरे पासे ॥ ७ ॥ वणसंडं व कुसुमियं पउमसरो वा जहा सरयकाले । सो-
इइ कुसुमभरेणं इय गगणयलं सुराणेहिं ॥ ८ ॥ सिद्धत्थवणं व जहा कणयारवणं व चंपयवणं वा । सोइइ कु० ॥ ९ ॥
वरपडइभेरिप्राप्तरिसंरसयसहस्सिपहिं तूरेहिं । गयणयले धरणियले तूरनिनाओ पट्टमरम्भो ॥ १० ॥ ततचित्तं धणसु-

सिरं आञ्जं चडञ्चिहं बहुविहीयं । याइति तस्य देवा बहूहिं आनट्टगसएहिं ॥ ११ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं जे से हेमंताणं पढमे मासे पढमे पक्खे मग्गसिरवहुले तस्स णं मग्गसिरवहुलस्स दसमीपक्खेणं सुव्वएणं दिवसेणं विजाएणं सुट्टेणं हत्थुत्तरानक्खत्तेणं जोगोवगएणं पाईणगामिणीए छायाए विइयाए पोरिसीए छट्टेणं भत्तेणं अपाणएणं एगसाडग्गमायाए चंदप्पभाए सिवियाए सहस्सवाहिनियाए सदेवमण्युर्यासुराए परिसाए समणिल्लमाणे उत्तरखत्तियकुंडपुरसंनिवेसस्स मज्झंमज्जेणं निगच्छइ २ जेणेव नायसंडे उज्जाणे तेणेव उवागच्छइ २ ईसिं रयणिल्लमाणं अच्छेत्पेणं भूमिभाएणं सणियं २ चंदप्पभं सिवियं सहस्सवाहिणि ठवेइ २ सणियं २ चंदप्पभाओ सीयाओ सहस्सवाहिणीओ पचीयरइ २ सणियं २ पुरत्थाभिमुहे सीहासणे निसीयइ आभरणालंकारं ओमुअइ, तओ णं वेसमणे देवे 'भत्तुव्वायपडिओ भगवओ महावीरस्स हंसलक्खणेणं पडेणं आभरणालंकारं पडिच्छइ, तओ णं समणे भगवं महावीरे दाहिणेणं दाहिणं वामेणं वामं पंचमुट्ठियं लोयं करेइ, तओ णं सक्के देविंदे देवराया समणस्स भगवओ महावीरस्स जन्नवायपडिए वइरामएणं थालेण केसाइं पडिच्छइ २ अणुजाणेसि भंतेत्तिकट्टु स्तीरोयसागरं साहरइ, तओ णं समणे जाव लोयं करित्ता सिद्धाणं नमुष्कारं करेइ २ सव्वं मे अकरणिजं पावकम्मंतिकट्टु सामाइयं चरित्तं पडिवज्जइ २ देवपरिसं च मणुयपरिसं च आलिवक्खत्तित्तभूयमिव ठवेइ—दिव्वो मणुस्सघोसो तुरियनिनाओ य सक्कवयणेणं । खिल्लमेव निलुक्को जाहे पडिवज्जइ चरित्तं ॥ १ ॥ पडिवज्जित्तु चरित्तं अहोनिंसं सव्वपाणभूयहियं । साहट्टु लोमपुलया सव्वे देवा निसामिति ॥ २ ॥ तओ णं समणस्स भगवओ महावीरस्स सामाइयं खओवसमियं चरित्तं पडिवन्नस्स मणपज्जवनाणे नामं नाणे समुप्पत्ते अट्टाइजेहिं

दीवेहि दोहि य समुदेहि सत्रीणं पंचिदियाणं पञ्जत्ताणं वियत्तमणसाणं मणोगयाइं भावाइं जाणेइ । तओ णं समणे
 भगवं महावीरे पव्वइए समाणे मित्तनाइं सयणसंबंधिवगं पंडिविसज्जेइ, २ इमं एयारूवं अभिगहं अभिगिण्हइ—यारस
 वासाइं वोसट्टकाए चियत्तदेहे जे केइ उवसग्गा समुप्पज्जति, तंजहा—दिग्वा वा माणुस्सा वा तेरिच्छिया वा, ते सब्बे
 उवसग्गे समुप्पन्ने समाणे सम्मं सहिस्सामि खमिस्सामि अहिआसइस्सामि, तओ णं स० भ० महावीरे इमं एयारूवं
 अभिगहं अभिगिण्हत्ता वोसिट्टचत्तदेहे दिवसें मुहुत्तसेसे कुम्मारगामं समणुपत्ते, तओ णं स० भ० वोसिट्टचत्तदेहे
 अणुत्तरेणं आलाणं अणुत्तरेणं विहारोणं एवं संजमेणं पग्गहेणं संवरेणं वंभचेरवासेणं खंतीए मुत्तीए समिईए गुत्तीए
 तुट्ठीए ठाणेणं कमेणं सुचरियफलनिग्वाणमुत्तिमगेणं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ, एवं वा विहरमाणस्स जे केइ उवसग्गा
 समुप्पज्जति—दिग्वा वा माणुस्सा वा तिरिच्छिया वा, ते सब्बे उवसग्गे समुप्पन्ने समाणे अणाठले अब्वहिए अदीणमाणसे
 तिविहमणवणकायगुत्ते सम्मं सहइ खमइ तितिक्खइ अहियासेइ, तओ णं समणस्स भगवओ महावीरस्स एएणं विहा-
 रेणं विहरमाणस्स वारस वासा वीइक्कता तेरसमस्स य वासस्स परियाए वट्टमाणस्स जे से गिम्हानं दुञ्चे मासे चउत्थे
 पक्खे वइसाहसुद्धे तस्स णं वेसाहसुद्धस्स दसमीपक्खेणं सुव्वएणं दिवसेणं विजाएणं मुहुत्तेणं हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जो-
 गोवगएणं पाईणगामिणीए छायाए वियत्ताए पोरिसीए जंभियगामस्स नगरस्स वहिया नईए उज्जुवालियाए उत्तरकूले
 सामागस्स गाहावइस्स कट्टकरणंति उंडुजाणूअहोसिरस्स झाणकोटोवगयस्स वेयावत्तस्स चेइयस्स उत्तरपुरिच्छिमे विसी-
 भगे मालक्खत्तस्स अदूरसंते उकुडुयस्स गोदोदियाए आयावणाए भत्तेणं अपाणणं सुब्बज्जाणं

तरियाए वट्टमाणस्स निव्वणे कसिणे पडिपुत्ते अब्वाहए निरावरणे अणंते अणुत्तरे केवलवरनाणदंसणे समुप्पन्ने, से भगवं अरहं जिणे केवली सव्वन्नू सव्वभावदरिस्सी सदेवमणुयासुरस्स लोगस्स पज्जाए जाणइ, तं०—आगइं गइं ठिइं चयणं उ-
 ववायं भुत्तं पीयं कडं पडिसेवियं आविकम्मं रहोकम्मं लवियं कहियं मणोमाणसियं सव्वलोए सव्वजीवाणं सव्वभावाइं
 जाणमाणे पासमाणे एवं च णं विहरइ, जणं दिवसं समणस्स भगवओ महावीरस्स निव्वणे कसिणे जाव समुप्पन्ने
 तणं दिवसं भवणवइवाणमंतरजोइसियविमाणवासिदेवेहि य देवीहि य उवयंतेहि जाव उप्पिजलग्गभूए यावि हुत्था, तज्जो
 णं समणे भगवं महावीरे उप्पन्नवरनाणदंसणधरे अप्पणं च लोगं च अभिसमिक्खत पुव्वं देवाणं धम्ममाइक्खइ, ततो
 पच्छा मणुस्साणं, तज्जो णं समणे भगवं महावीरे उप्पन्ननाणदंसणधरे गेयमार्इणं समणणं पंच महव्वयाइं सभावणाइं
 छज्जीवनिकाया आतिक्खति भासइ परूवेइ, तं—पुढविकाए जाव तसकाए, पढमं भंते ! महव्वयं पच्चक्खामि सव्वं पा-
 णाइवायं से सुहुमं वा थायरं वा तसं वा थावरं वा नेव सयं पाणाइवायं करिज्जा ३ जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणसा
 वयसा कायसा तस्स भंते ! पडिक्कामि निंदामि गरिहामि अप्पणं वोसिरामि, तस्सिमाओ पंच भावणाओ भवंति, त-

त्थिमा पढमा भावणा—

‘तेणं कालेण’मित्यादि ‘तेन कालेन’ इति दुप्पमसुपमादिना ‘तेन समयेन’ इति विवक्षितेन विशिष्टेन कालेन सतोत्स-
 स्यादिकमभूदिति सम्बन्धः; तत्र ‘पंचहथुत्तरे यावि हुत्था’ इत्येवमादिना ‘आरोगा आरोगं पसूय’त्ति, इत्येवमन्तेन ग्रन्थेन
 भगवतः श्रीवर्द्धमानस्वामिनो विमानच्यवनं ब्राह्मणीगर्भधानं ततः शक्रादेशात्रिशलागर्भसंहरणमुत्पत्तिश्चाभिहिता, ‘तत्थ

पंचहथुत्तरोहिं होत्व'त्ति हस्त उत्तरो यासामुत्तरफाल्गुनीनां ता हस्तोत्तराः, ताश्च पञ्चसु स्थानेषु—गर्भाधानसंहरणं जन्म-
दीक्षाज्ञानोत्तरूपेषु संवृत्ता अतः पञ्चहस्तोत्तरो भगवानभूदिति, 'चवमाणे ण जाणइ'त्ति आन्तर्मुहूर्त्तिकत्वाच्छुद्धस्थो-
पयोगस्य व्यवनकालस्य च सूक्ष्मत्वादिति, तथा 'जण्णं रयणी अरोया अरोयं पसूयन्ती'त्येवमादिना 'उप्पन्ननाणदंसण-
धरे गोयमार्इणं समणाणं निगंथाणं' पञ्च महव्वयाइं सभावणाइं छज्जीवनिकायाइं आइक्खइं'त्येवमन्तेन ग्रन्थेन भग-
वतो वीरवर्द्धमानस्वामिनो जातकर्माभिपेकसंवर्द्धनदीक्षाकेवलज्ञानोत्तयोऽभिहिताः, प्रकटार्थं च सर्वमपि सूत्रं, साम्प्र-
तमुत्सन्नज्ञानेन भगवता पद्धानां महाव्रतानां प्राणातिपातविरमणादीनां प्रत्येकं याः पञ्च पञ्च भावनाः प्ररूपितास्ता व्या-
प्यन्ते, तत्र प्रथममहाव्रतभावनाः पञ्च, तत्र प्रथमां तावदाह—

इरियासमिए से निगंथे नो अणइरियासमिएत्ति, केवली वूया०—अणइरियासमिए से निगंथे पाणाइं भूयाइं जीवाइं स-
त्ताइं अभिहणिज्जा वा वत्तिज्जा वा परियाधिज्जा वा लेसिज्जा वा उद्विज्जा वा, इरियासमिए से निगंथे नो इरियाअसमिइत्ति'
पढमा भावणा १ । अहावरा दुग्धा भावणा—मणं परियाणइ से निगंथे, जे य मणे पावए सायजे सकिरिए अणहयकरे
छेयकरे भेयकरे अहिगरणिए पाउसिए पारियाधिए पाणाइवाइए भूओवघाइए, तहप्पगारं मणं नो पघारिज्जा गमणाए,
मणं परिजाणइ से निगंथे, जे य मणे अयवएत्ति दुग्धा भावणा २ । अहावरा तथा भावणा—वइं परिजाणइ से निगंथे,
जा य वइं पाविया सावज्जा सकिरिया जाय भूओवपाइया तहप्पगारं वइं नो उचारिज्जा, जे वइं परिजाणइ से निगंथे,
जाय यइ अपावियत्ति तथा भावणा ३ । अहावरा चउत्था भावणा—आयाणअंडगत्तनिकखेवणासमिए से निगंथे, नो

अणायणभंडमत्तनिक्खेवणासमिए, केवली बूया०—आयाणभंडमत्तनिक्खेवणाअसमिए से निग्गंथे पाणाइं भूयाइं जीवाइं-
 सत्ताइं अभिहणिज्जा वा जाव उद्धविज्ज वा, तम्हा आयाणभंडमत्तनिक्खेवणासमिए से निग्गंथे, नो आयाणभंडमत्तनिक्खेवणा-
 असमिएत्ति चउत्था भावणा ४ । अहावरा पंचमा भावणा—आलोइयपणभोयणभोई से निग्गंथे नो अणालोइयपणभोयण-
 भोई, केवली बूया०—अणालोइयपणभोयणभोई से निग्गंथे पाणाणि वा ४ अभिहणिज्ज वा जाव उद्धविज्ज वा, तम्हा आलो-
 इयपणभोयणभोई से निग्गंथे नो अणालोइयपणभोयणभोईत्ति पंचमा भावणा ५ । एयावता महव्वए सम्मं काएण फा-
 सिए पालिए तीरिए किट्टिए अवट्टिए आणाए आराहिए यावि भवइ, पढमे भंते ! महव्वए पाणाइवायाओ वेरमणं ॥
 अहावरं दुञ्चं महव्वयं पञ्चक्खमि, सव्वं मुसावायं वइदोसं, से कोहा वा लोहा वा भया वा हासा वा नेव सयं मुसं
 भासिज्जा नेवत्तेणं मुसं भासाविज्जा अन्नपि मुसं भासंतं न समणुमत्तिज्जा तिविहं तिविहेणं मणसा वयसा कायसा, तत्स
 भंते ! पडिक्कमामि जाव वोसिरामि, तस्सिमाओ पंच भावणाओ भवति—तत्थिमा पढमा भावणा—अणुवीइभासी से निग्गंथे
 नो अणुवीइभासी, केवली बूया०—अणुवीइभासी से निग्गंथे समावज्जिज्ज मोसं वयणाए, अणुवीइभासी से निग्गंथे नो
 अणुवीइभासित्ति पढमा भावणा । अहावरा दुञ्चा भावणा—कोहं परियाणइ से निग्गंथे नो कोहणे सिया, केवली बूया-
 कोहपत्ते कोहत्तं समावइज्जा मोसं वयणाए, कोहं परियाणइ से निग्गंथे न य कोहणे सियत्ति दुञ्चा भावणा । अहावरा तथा
 भावणा—लोभं परियाणइ से निग्गंथे नो अ लोभणए सिया, केवली बूया—लोभपत्ते लोभी समावइज्जा मोसं वयणाए,
 लोभं परियाणइ से निग्गंथे नो य लोभणए सियत्ति तथा भावणा । अहवरा चउत्था भावणा—भयं परिजाणइ से

निगंधे नो भयभीरुए सिया, केवली यूया-भयपत्ते भीरू समावइजा मोसं वयणाए, भयं परिजाणइ से निगंधे नो भय-
 भीरुए सिया चउत्था भावणा ४ । अहावर पंचमा भावणा-हासं, परियाणइ से निगंधे नो च हासणए सिया, केव०
 हासपत्ते हासी समावइजा मोसं वयणाए, हासे परियाणइ से निगंधे नो हासणए सियत्ति पंचमी भावणा ५ । एताव-
 ता दोये महव्वए सम्मं काएण फासिए जाव आणाए आराहिए यावि भवइ दुषे भंते ! महव्वए ॥ अहावरं तच्चं भंते !
 महव्वयं पशक्खसि सव्वं अदिन्नादाणं, से गामे वा नगरे वा रंने वा अणुं वा बडुं वा अणुं वा थूलं वा चित्तमंतं वा
 अचित्तमंतं वा नेव सयं अदिन्नं गिण्हिजा.नेवत्तेहिं अदिन्नं गिण्हिजा अदिन्नं अन्नपि गिण्हंतं न समणुजाणिजा जावलीवाए
 जाव वोसिरामि, तस्सिमाओ पंच भावणाओ भवंति, तत्थिमा पढमा भावणा-अणुवीइ मिउग्गहं जाई से निगंधे नो
 अणुवीइमिउग्गहं जाई से निगंधे, केवली यूया-अणुवीइ मिउग्गहं जाई निगंधे अदिन्नं गिण्हेजा, अणुवीइ मिउ-
 ग्गहं जाई से निगंधे नो अणुवीइ मिउग्गहं जाइत्ति पढमा भावणा १ । अहवर दुष्सा भावणा-अणुन्नविय पाणभोय-
 णभोई से निगंधे नो अणुन्नविअ पाणभोयणभोई, केवली यूया-अणुन्नविय पाणभोयणभोई से निगंधे अदिन्नं भुंजिजा,
 तन्हा अणुन्नविय पाणभोयणभोई से निगंधे नो अणुन्नविय पाणभोयणभोईत्ति दुष्सा भावणा २ । अहवर तच्चा भा-
 यणा-निगंधेणं उग्गहंसि उग्गहियंसि एतावताव उग्गहणसीलए सिया, केवली यूया-निगंधेणं उग्गहंसि अणुग्गहियंसि
 एतावता अणुग्गहणसीले अदिन्नं ओगिण्हिजा, निगंधेणं उग्गहं उग्गहियंसि एतावताव उग्गहणसीलएत्ति तच्चा भावणा ।
 अहावर चउत्था भावणा-निगंधेणं उग्गहंसि उग्गहियंसि अभिक्खणं २ उग्गहणसीलए सिया, केवली यूया-निगंधेणं

उगहंसि उ अभिक्खणं २ अणुगहणसीले अदिन्नं गिण्हिज्जा, निगंथे उगहंसि उगहियंसि अभिक्खणं २ उगहणसी-
 लएत्ति चउत्था भावणा । अहावरा पंचमा भावणा-अणुवीइ मिउगहजाई से निगंथे साहम्मिएसु, नो अणुवीई
 मिउगहजाई, केवली द्यूया—अणुवीइ मिउगहजाई से निगंथे साहम्मिएसु अदिन्नं उगिण्हिज्जा अणुवीइमिउगहजाई
 से निगंथे साहम्मिएसु नो अणुवीइमिउगहजाती इइ पंचमा भावणा, एतावया तञ्जे महव्वए सम्मं० जाव आणाए आरा-
 हए यावि भवइ, तथं भंते ! महव्वयं ॥ अहावरं चउत्थं महव्वयं पञ्चस्वामि सव्वं मेहुणं, से दिव्वं वा माणुस्सं वा तिरि-
 क्खजोणियं वा नेव सयं मेहुणं गच्छेज्जा तं चवं अदिन्नादाणवचव्वया भाणियव्वा जाव वोसिरामि, तस्सिमाओ पंच भाव-
 णाओ भवंति, तत्थिमा पढमा भावणा—नो निगंथे अभिक्खणं २ इत्थीणं कइं कहित्तए सिया, केवली द्यूया—निगंथे णं
 अभिक्खणं २ इत्थीणं कइं कइमाणे संतिभेया संतिविभंगा संतिकेवलीपत्रत्ताओ धम्माओ भंसिज्जा, नो निगंथे णं अभि-
 क्खणं २ इत्थीणं कइं कहित्तए सियत्ति पढमा भावणा १ । अहावरा दुष्सा भावणा—नो निगंथे इत्थीणं मणोहराइं २
 इंदियाइं आलोइत्तए निज्झाइत्तए सिया, केवली द्यूया—निगंथे णं इत्थीणं मणोहराइं २ इंदियाइं आलोएमाणे निज्झाएमाणे संति-
 भेया संतिविभंगा जाव धम्माओ भंसिज्जा, नो निगंथे इत्थीणं मणोहराइं २ इंदियाइं आलोइत्तए निज्झाइत्तए सियत्ति
 दुष्सा भावणा २ । अहावरा तथा भावणा—नो निगंथे इत्थीणं पुव्वरयाइं पुव्वकीलियाइं सुमरित्तए सिया, केवली द्यूया—
 निगंथे णं इत्थीणं पुव्वरयाइं पुव्वकीलियाइं सरमाणे संतिभेया जाव भंसिज्जा, नो निगंथे इत्थीणं पुव्वरयाइं पुव्वकी-
 लियाइं सरित्तए सियत्ति तथा भावणा ३ । अहावरा चउत्था भावणा—नाइमत्तपाणभोयणभोई से निगंथे न पणीय-

सभोयणभोई से निगंथे, केवली वूया—अइमत्तपाणभोयणभोई से निगंथे पणियरसभोयणभोई संतिभेया जाव भंसिज्जा, नाइमत्तपाणभोयणभोई से निगंथे नो पणीयरसभोयणभोइत्ति चउत्था भावणा ४ । अहावरं पंचमा भावणा—नो निगंथे इत्थीपसुपंडगसंसत्ताइं सयणासणाइं सेवित्तए सिया, केवली वूया—निगंथे णं इत्थीपसुपंडगसंसत्ताइं सयणासणाइं सेवे-
 माणे संतिभेया जाव भंसिज्जा, नो निगंथे इत्थीपसुपंडगसंसत्ताइं सयणासणाइं सेवित्तए सियत्ति पंचमा भावणा ५,
 एतावया चउत्थे महव्वए सम्मं काएण फासेइ जाव आराहिए यावि भवइ, चउत्थं भंते! महव्वयं ॥ अहावरं पंचमं
 भंते! महव्वयं सव्वं परिगहं पच्चक्खामि से अप्पं वा वहुं वा अणुं वा थूलं वा चित्तमंतमचित्तं वा नेव सयं परिग्गहं
 गिण्हिज्जा नेवनेहं परिगहं गिण्हविज्जा अन्नं पि परिगहं गिण्हंतं न समणुज्जाणिज्जा जाव वोसिरामि, तस्सिमाओ पंच
 भावणाओ भवंति, तत्थिमा पढमा भावणा—सोयओ णं जीवे [मणुन्ना]मणुन्नाइं सदाइं सुणेइ मणुन्नामणुन्नेहिं सदेहिं नो
 सज्जिज्जा नो रज्जिज्जा नो मुच्चि(च्छे)ज्जा नो अच्चोववज्जिज्जा नो विणिघायमावज्जिज्जा, केवली वूया—निगं-
 थे णं मणुन्नामणुन्नेहिं सदेहिं सज्जमाणे जाव विणिघायमावज्जमाणे संतिभेया संतिविभंगा संतिकेवल्लिपन्नत्ताओ
 धम्माओ भंसिज्जा, न सक्का न सोउ सदा, सोतविसयमागया । रागदोसा उ जे तत्थ, ते भिक्खू परिवज्जाए ॥ १ ॥ सो-
 यओ जीचे मणुन्नामणुन्नाइं सदाइं सुणेइ पढमा भावणा १ । अहावरा दुच्चा भावणा—चक्खूओ जीवो मणुन्नामणुन्नाइं रुवाइं
 पासइ मणुन्नामणुन्नेहिं रुवेहिं सज्जमाणे जाव विणिघायमावज्जमाणे संतिभेया जाव भंसिज्जा,—न सक्का रुवमइद्दु, चक्खुविसय-
 मागयं । रागदोसा उ जे तत्थ, ते भिक्खू परिवज्जाए ॥ १ ॥ चक्खूओ जीवो मणुन्ना २ रुवाइं पासइ, दुच्चा भावणा ।

अहावरा तथा भावणा—घणओ जीवे मणुन्ना २ इं गंधां अघायइ मणुन्नामणुन्नेहिं गंधेहिं नो सज्जिजा नो रज्जिजा जाव नो विणिघायमावज्जिजा केवली वूया—मणुन्नामणुन्नेहिं गंधेहिं सज्जमाणे जाव विणिघायमावज्जमाणे संतिभेया जाव भंसिज्जा,—न सक्का गंधमघाउं, नासाविसयमागयं । रागदोसा उ जे तत्थ, ते भिक्खू परिवज्जए ॥ १ ॥ घाणओ जीवो मणुन्ना २ इं गंधां अघायइत्ति तथा भावणा ३ । अहावरा चउत्था भावणा—जिन्नाओ जीवो मणुन्ना २ इं रसां अस्साएइ, मणुन्नामणुन्नेहिं रसेहिं नो सज्जिजा जाव नो विणिघायमावज्जिजा, केवली वूया—निगंथे णं मणुन्नामणुन्नेहिं रसेहिं सज्जमाणे जाव विणिघायमावज्जमाणे संतिभेया जाव भंसिज्जा,—न सक्का रसमस्साउं, जीहाविसयमागयं । रागदोसा उ जे तत्थ, ते भिक्खू परिवज्जए ॥ १ ॥ जीहाओ जीवो मणुन्ना २ इं रसां अस्साएइत्ति चउत्था भावणा ४ । अहावरा पंचमा भावणा—फासओ जीवो मणुन्ना २ इं फासां पडिसेवेएइ मणुन्नामणुन्नेहिं फासेहिं नो सज्जिजा जाव नो विणिघायमावज्जिजा, केवली वूया—निगंथे णं मणुन्नामणुन्नेहिं फासेहिं सज्जमाणे जाव विणिघायमावज्जमाणे संतिभेया संतिविभंगा संतिकेवलीपन्नत्ताओ धम्माओ भंसिज्जा,—न सक्का फासमवेएउं, फासविसयमागयं । रागदोसा ० ॥ १ ॥ फासओ जीवो मणुन्ना २ इं फासां पडिसेवेएत्ति पंचमा भावणा ५ । एतावता पंचमे महव्वते सम्मं अवट्टिए आणाए आराहिए यावि भवइ, पंचमं भंते ! महव्वयं । इंशेएहिं पंचमहव्वएहिं पणवीसाहिं य भावणाहिं संपन्ने अणगारे अहासुयं अहाकप्पं अहामागं-सम्मं काण्ण फासित्ता पालित्ता तीरित्ता किट्टित्ता आणाए आराहित्तां यावि भवइ ॥ (सू० १७९) भावनाऽध्ययनम् ॥ २-३ ॥

'इरिया समिए' इत्यादि, ईरणं गमनमीर्या तस्यां समितो-दत्तावधानः पुरतो युगमात्रभूभागन्यस्तदृष्टिगामीत्यर्थः,

न त्वसमितो भवेत्, किमिति ? यतः केवली श्रूयात्कर्मोपादानमेतद्, गमनक्रियायामसमितो हि प्राणिनः 'अभिहन्यात्' पादेन ताडयेत्, तथा 'वर्त्तयेत्' अन्यत्र पातयेत्, तथा 'परितापयेत्' पीडामुत्पादयेत्, 'अपद्रापयेद्वा' जीविताह्वयपरोपयेदित्यत ईर्यासमितेन भवितव्यमिति प्रथमा भावना, द्वितीयभावनायां तु मनसा दुष्प्रणिहितेन न भाव्यं, तद्वर्शयति-यन्मनः 'पापकं' सावद्यं सक्रियम् 'अण्हयकरं'ति कर्माश्रवकारि, तथा छेदनभेदनकरं अधिकरणकरं कलहकरं कृष्टदोषं प्रदोषिकं तथा प्राणिनां परितापकारीत्यादि न विधेयमिति, अथापरा तृतीया भावना-दुष्प्रसक्ता या वाक्पणिनामपकारिणी सा नाभिधातव्येति तात्पर्यार्थः, तथा चतुर्थी भावना-आदानभाण्डमात्रनिक्षेपणासमितिः, तत्र च भेर्ग्रन्थेन साधुना समितेन भवितव्यमिति, तथाऽपरा पञ्चमी भावना—'आलोकितं' प्रत्युपेक्षितमशनादि भोक्तव्यं, दकरणे दोषसम्भवादिति, इत्येवं पञ्चभिर्भावनाभिः प्रथमं व्रतं स्पर्शितं पालितं तीर्णं कीर्तितमवस्थितमाज्ञयाऽऽराधितं यतीति । द्वितीयव्रतभावनामाह, तत्र प्रथमेयम्-अनुविचिन्त्यभाषिणा भवितव्यं, तदकरणे दोष सम्भवात्, द्वितीयत्वनायां तु क्रोधः सदा परित्याज्यो, यतः क्रोधान्धो मिथ्याऽपि भाषत इति, तृतीयभावनायां तु लोभजयः कर्त्तव्यः, स्यापि मृपावादेहेतुत्वादिति हृदयम्, चतुर्थ्यां पुनर्भयं त्याज्यं, पूर्वोक्तादेव हेतोरिति, पञ्चमभावनायां तु हास्यमिति, पञ्चभिर्भावनाभिर्यावदाज्ञयाऽऽराधितं भवतीति । तृतीयव्रते प्रथमभावनेपा-अनुविचिन्त्य शुद्धोऽवग्रहो याचनीयः, द्वितीयभावना त्याचार्यादीननुज्ञाप्य भोजनादिकं विधेयम्, तृतीया त्वेषा-अवग्रहं गृह्यता निर्ग्रन्थेन साधुना रेमित पवावग्रहो ग्राह्य इति, चतुर्थभावनायां तु 'अभीक्षणम्' अनवरतमवग्रहपरिमाणं विधेयमिति, पञ्चम्यां त्वनु-

विचिन्त्य मितमवग्रहं साधर्मिकसम्बन्धिनं गृहीयात्, इत्येवमाज्ञया तृतीयव्रतमाराधितं भवतीति । चतुर्थव्रते प्रथमे-
यम्-स्त्रीणां सम्बन्धिनीं कथां न कुर्यात्, द्वितीयायां तु तदिन्द्रियाणि मनोहारीणि नालोकयेत्, तृतीयायां तु पूर्व-
क्रीडितादि न स्मरेत्, चतुर्थ्यां नातिमात्रभोजनपानासेवी स्यात्, पञ्चम्यां तु स्त्रीपशुपण्डकविरहितशय्याऽवस्थानमिति ।
पञ्चमव्रतभावना पुनरेषा-श्रोत्रमाश्रित्य मनोज्ञान् शब्दान् श्रुत्वा न तत्र गार्ह्यं विदध्यादिति, एवं द्वितीयतृतीयच-
तुर्थपञ्चमभावनासु यथाक्रमं रूपरसगन्धस्पर्शेषु गार्ह्यं न कार्यमिति, शेषं सुगमं यावदध्ययनं समाप्तमिति ॥ भावनाख्यं
पञ्चदशमध्ययनं । तृतीया चूडा समाधेति ॥ २-३-१५ ।

उक्तं तृतीयचूडालोकं भावनाख्यमध्ययनं, साम्प्रतं चतुर्थचूडारूपं विमुक्त्यध्ययनमारभ्यते, अस्य चायमभिसम्बन्धः-
इहानन्तरं महाव्रतभावनाः प्रतिपादिताः तदिहाव्यनित्यभावना प्रतिपाद्यते, इत्यनेन सम्बन्धेनायातस्यास्याध्ययनस्य च-
त्वार्यन्युयोगद्वाराणि भवन्ति, तत्रोपक्रमान्तर्गतमर्थार्थधिकारं दर्शयितुं निर्युक्तिकृदाह-

अणिचे पव्वए रूपे भुयगस्स तहा (या) महंसमुद्दे य । एए खल्ल अहिगारा अज्झयणंमी विमुत्तीए ३४२
अस्याध्ययनस्यानित्यत्वाधिकारः तथा पर्वताधिकारः पुना रूथाधिकारः तथा भुजगत्वगधिकार एवं समुद्राधिका-
रश्च, इत्येते पञ्चार्थार्थधिकारास्तांश्च यथायोगं सूत्र एव भणिय्याम इति ॥ नामनिष्पत्ते तु निक्षेपे विमुक्तिरिति नाम, अस्य
च नामादिनिक्षेपः उत्तराध्ययनान्तःपातिविमोक्षाध्ययनवदित्यतिदेष्टुं निर्युक्तिकार आह-

जो चैव होइ सुखलो सा उ विमुक्ति पगयं तु भावेणं । देसविमुक्का साहू सन्वविमुक्का भवे सिद्धा ३४३
य एव मोक्षः सैव विमुक्तिः, अस्याश्च मोक्षवन्निक्षेप इत्यर्थः, प्रकृतम्-अधिकारी भावविमुक्त्येति, भावविमुक्तिस्तु
देशसर्वभेदाद्देया, तत्र देशतः साधूनां भवस्थकेवलपर्यन्तानां, सर्वविमुक्तास्तु सिद्धा इति, अष्टविधकर्मविघटनादिति ॥
सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारयितव्यं, तच्चेदम्—

अणिचमावासुर्विति जंतुणो, पलोएए सुच्चमिणं अणुत्तरं । विउसिरे विनु अगारवंधणं, अभीरु आरंभपरिगहं चए ॥ १ ॥

आयसन्त्यस्मित्यावासो-मनुष्यादिभवस्तच्छरीरं वा तमनित्यमुप-सामीप्येन यान्ति-गच्छन्ति जन्तवः-प्राणिन
इति, चतसृष्वपि गतिषु यत्र यत्रोत्पद्यन्ते तत्र तत्रानित्यभावमुपगच्छन्तीत्यर्थः, एतच्च मौनीन्द्रं प्रवचनमनुत्तरं श्रुत्वा
‘प्रलोक्येत्’ पर्यालोचयेद्, यथैव प्रवचनेऽनित्यत्वादिकमभिहितं तथैव लक्ष्यते-दृश्यते इत्यर्थः, एतच्च श्रुत्वा प्रलोक्य
च विद्वान् ‘व्युत्सृजेत्’ परित्यजेत् ‘अगारवन्धनं’ गृहपाशं पुत्रकलत्रधनधान्यादिरूपं, किम्भूतः सन्? इत्याह—
‘अभीरुः’ सप्तप्रकारभयरहितः परीपहोपसर्गाप्रधृष्यश्च ‘आरम्भं’ सावद्यमनुष्ठानं परिग्रहं च सवाह्याभ्यन्तरं त्यजे-
दिति ॥ १ ॥ साम्प्रतं पर्वताधिकारे,—

वहागयं भिक्खुमणंतसंजयं, अणेलिसं विनु चरंतमेसणं । तुदंति वायाहि अमिइवं नरा, सरेहिं संगामगयं व कुंजरं ॥ २ ॥

तथाभूतं साधुम्-अनित्यत्वादिवासनोपेतं व्युत्सृष्टगृहवन्धनं त्यक्त्वात्मपरिग्रहं, तथाऽनन्तेष्वेकेन्द्रियादिषु सम्बन्ध
यतः संयतस्तम् ‘अनीहयाम्’ अनन्यसदृशं ‘विद्धांसं’ जिनागमगृहीतसारम् ‘एषणायां चरन्तं’ परिशुद्धाहारादिना वर्त्तमानं,

तमित्थंभूतं भिक्षुं 'नरा': मिथ्यादृष्टयः पापोपहतात्मानः 'वाग्भिः' असभ्यालौपैः 'तुदन्ति' व्यथन्ते, पीडामुत्सादन्यन्ती-
त्यर्थः, तथा लोष्टप्रहारदिभिरभिद्रवन्ति च, कथमिति दृष्टान्तमाह-शरैः सङ्ग्रामगतं कुञ्जरमिव ॥ २ ॥ अपिच—
तदृष्णगारेहिं जणेहिं हीलिय, ससङ्गफासा फरसा उईरिया । तितिक्कए नणि अडुट्टचेयसा, गिरिव्व वाएण न संपवेयए ॥ ३ ॥

'तथाप्रकारैः' अनार्यप्रार्थैर्जभिः 'हीलितः' कदर्थितः, कथं?, यतस्तैः परुपास्तीत्राः सशब्दाः--साक्रोशाः स्वर्शाः--शीतो-
प्यादिका दुःखोत्सादका उत्-प्रावल्येनेरिता-जनिताः कृता इत्यर्थः, तांश्च स मुनिरेवं हीलितोऽपि 'तितिक्षते' सम्यक्-
सहते, यतोऽसौ 'ज्ञानी' पूर्वकृतकर्मण एवायं विपाकानुभव इत्येवं मन्यमानः, 'अदुष्टचेताः' अकलुपान्तःकरणः सन्
'न तैः संप्रवेपते' न कम्पते गिरिरिव वातेनेति ॥ ३ ॥ अधुना रूप्यदृष्टान्तमधिकृत्याह—

उवेहमाणे कुसलेहिं संवसे, अकंत्तदुक्कसी तसथावरा दुही । अळ्खए सव्वसहे मद्दामुणी, तद्दा हि से सुस्समणे समाहिए ॥ ४ ॥

'उपेक्षमाणः' परीपहोपसर्गान् सहमान इष्टानिष्टविषयेषु वोपेक्षमाणो-माध्यस्थ्यंभवल्भमानः 'कुशलैः' गीतार्थैः सह
संवसेदिति, कथम्?, अकान्तम्-अनभिप्रेतं दुःखम्-असतावेदनीयं तद्विद्यते येषां त्रसस्थावराणां तान् दुःखिनस्त्रस-
स्थावरान् 'अळ्खपयन्' अपरितापयन् पिहिताश्रवद्धारः पृथ्वीवत् 'सर्वसहः' परीपहोपसर्गसहिष्णुः 'महामुनिः' सम्यग्जग-
त्रयस्वभाववेत्ता तथा ह्यसौ सुश्रमण इति समाख्यातः ॥ ४ ॥ किञ्च—

विऊ नए धम्मपयं अणुत्तरं, विणीयतण्हस्स मुणिस्स ज्ञायओ । समाहियस्सडगिसिद्दा व तेयसा, तवो य पत्ता य जसो य वडुइ ॥ ५ ॥

'षिद्धान्' कालज्ञः 'नतः' प्रणतः प्रहः, किं तत्?—'धर्मपदं' क्षान्त्यादिकं, किंभूतम्?—'अणुत्तरं' प्रधानमित्यर्थः,

तस्य चैवंभूतस्य मुनेर्विगततृष्णस्य ध्यायतो धर्मध्यानं 'समाहितस्य' उपयुक्तस्याग्निशिखावत्तेजसा ज्वलतस्तपः प्रज्ञा यंशश्च
 वर्धते इति ॥ ५ ॥ तथा—

दिसोदिसंऽर्णतजिणेण ताइणा, महव्वया खेमपया पवेइया । महागुरु निस्सयरा उईरिया, तमेव तेउत्तिदिसं पगासगा ॥ ६ ॥
 'दिशोदिश'मिति सर्वास्वप्येकेन्द्रियादिषु भावदिक्षु 'क्षेमपदानि' रक्षणस्थानानि 'प्रवेदितानि' प्ररूपितानि, अनन्त-
 श्चासौ ज्ञानात्मतया नित्यतया वा जिनश्च—रागद्वेषजयनादनन्तजिनस्तेन, किंभूतानि व्रतानि?—'महागुरुणि' कापुरूपै-
 दुर्वहत्वात् 'निःस्वकराणि' स्व—कर्मानादिसम्बन्धात्तदपनयनसमर्थानि निःस्वकराणि 'उदीरितानि' आविष्कृतानि तेजस-
 इव तमोऽपनयनात्त्रिदिशं प्रकाशकानि, यथा तेजस्तमोऽपनीयोर्ध्वाधस्तिर्यक् प्रकाशते एवं तान्यपि कर्मतमोऽपनयनहे-
 तुत्वात्त्रिदिशं प्रकाशकानीति ॥ ६ ॥ मूलगुणानन्तरमुत्तरगुणाभिधित्तयाऽऽह—

सिएहि भिक्खू असिए परिव्वए, असज्जमित्थीसु चइज्ज पूरणं । अण्हिसओ लोगमिणं तहा परं, न भिज्जई कामगुणेहि पंडिए ॥ ७ ॥
 सिताः—वद्धाः कर्मणा गृहपाशेन रागद्वेषादिनिबन्धनेन वेति गृहस्था अन्यतीर्थिका वा तैः 'असितः' अवद्धः—तैः सार्द्धं
 ङ्गमकुर्वन् भिक्षुः 'परिव्रजेत्' संयमानुष्ठायी भवेत्, तथा स्त्रीषु 'असज्जन्' सङ्गमकुर्वन् पूजनं त्यजेत्—न सत्काराभिलाषी
 भवेत्, तथा 'अनिश्रितः' असंबद्धः 'इहलोके' अस्मिन् जन्मनि तथा 'परलोके' स्वर्गादाविति, एवंभूतश्च 'कामगुणैः'
 मनोज्ञशब्दादिभिः 'न मीयते' न तोल्यते न स्वीक्रियत इतियावत् 'पण्डितः' कटुविपाककामगुणदर्शीति ॥ ७ ॥
 तहा विमुक्कस्स परिव्वचारिणो, धिईमओ दुक्खखम्मस्स भिक्खुणो । विसुब्बहई जंसि मळं पुरेकडं, समीरियं रुप्पमळं व जोइणा ॥ ८ ॥

‘तथा’ तेन प्रकारेण मूलोत्तरगुणधारित्वेन विमुक्तो-निसङ्गस्तस्य, तथा परिज्ञानं परिज्ञा-सदसद्विवेकस्तथा चरितुं शीलमस्येति परिज्ञाचारी-ज्ञानपूर्व क्रियाकारी तस्य, तथा धृतिः-समाधानं संयमे यस्य स धृतिमांस्तस्य, दुःखम्-असा-तावेदनीयोदयस्तदुदीर्णं सम्यक् क्षमते-सहते, न वैकृष्यमुपयाति नापि तदुपशमार्थं वैद्यौषधादि मृगयते, तदेवंभूतस्य भिक्षोः पूर्वोपात्तं कर्म ‘विशुध्यति’ अपगच्छति, किमिव ?-‘समीरितं’ मेरितं रूष्यमलमिव ‘ज्योतिषा’ अग्निनेति ॥ ८ ॥

साम्प्रतं भुजङ्गत्वगधिकारमधिकृत्याह—

से ह्यु परिज्ञासमयंमि वदई, निराससे उवरय मेहुणा चरे । भुयंगमे जुन्नतयं जहा चए, विमुचई से दुहसिज्ज माहणे ॥ ९ ॥

‘स’ एवंभूतो भिक्षुर्मूलोत्तरगुणधारी पिण्डैपणाध्ययनार्थकरणोद्युक्तः परिज्ञासमये वर्तते, तथा ‘निराशंसः’ ऐहिका-मुष्मिकाशंसारहितः, तथा मैथुनादुपरतः, अस्य चोपलक्षणत्वादपरमहाव्रतधारी च, तदेवंभूतो भिक्षुर्यथा सर्पः कञ्चुकं मुक्त्वा निर्मलीभवति एवं मुनिरपि ‘दुःखशय्यातः’ नरकादिभवाद्धिमुच्यत इति ॥ ९ ॥ समुद्राधिकारमधिकृत्याह—

जमाहु ओह सलिलं अपारयं, महासमुदं व भुयाहि दुत्तरं । अहे य णं परिजाणाहि पंडिए, से ह्यु मुणी अंतकडेत्ति वुचई ॥ १० ॥

‘यं’ संसारं समुद्रमिव भुजाभ्यां दुस्तरमाहुस्तीर्थकृतो गणधरादयो वा, किम्भूतम् ?-ओघरूपं, तत्र द्रव्यौघः सलिल-प्रवेशो भावौघ आन्त्रवद्वाराणि, तथा मिथ्यात्वाद्यपारसलिलम्, इत्यनेनास्य दुस्तरत्वे कारणमुक्तम्, अथैनं संसार-समुद्रमेवंभूतं नपरिज्ञया सम्यग् जानीहि प्रत्याख्यानपरिज्ञया तु परिहर ‘पण्डितः’ सदसद्विवेकज्ञः, स च मुनिरेवंभूतः कर्मणोऽन्तकृदुच्यते ॥ १० ॥ अपिच—

जहा दि बद्ध इह माणवेहिं, जहा य तेसिं तु विमुक्त आहिए । अहा तथा बन्धविमुक्तल जे विक्र, से हु मुणी अंतकडेति बुझई ॥ ११ ॥
 'यथा' येन प्रकारेण मिथ्यात्वादिना 'बद्धं' कर्म प्रकृतिस्थित्यादिनाऽऽत्मसात्कृतम् 'इह' अस्मिन् संसारे 'मानवैः'
 मनुष्यैरिति तथा यथा च सम्यग्दर्शनादिना तेषां कर्मणां विमोक्ष आख्यातः इत्येवं याथातथ्येन बन्धविमोक्षयोर्यः सम्य-
 ग्वेत्ता स मुनिः कर्मणोऽन्तकृतमुच्यते ॥ किञ्च—

इमंमि लोए परए य दोसुवि, न विज्झई बंधण जस्स किचिवि । से हु निरालंघणमप्यइट्टिए, कलंकलीभावपहं
 विमुचइ ॥ १२ ॥ त्तिवेमि ॥ विसुत्ती सम्मत्ता ॥ २-४ ॥ आचाराङ्गसूत्रं समाप्तं ॥ ग्रन्थाप्रं २५५४ ॥

अस्मिन् लोके परत्र च द्वयोरपि लोकयोर्न यस्य बन्धनं किञ्चनास्ति सः 'निरालम्बनः' ऐहिकामुष्मिकाशंसारहितः
 'अप्रतिष्ठितः' न क्वचित्प्रतिबद्धोऽशरीरी वा स एवंभूतः 'कलंकलीभावात्' संसारगर्भादिपर्यटनाद्विमुच्यते ॥ त्रवीमीति
 पूर्ववत् ॥ उक्तोऽनुगमः, साम्प्रतं नयाः, ते च ज्ञानक्रियानययोरवतरन्ति, तत्र ज्ञाननयः प्राह—यथा ज्ञानमेवैहिकामु-
 ष्मिकार्थावाप्तये, तदुक्तम्—“णायम्मि गिण्हिअब्बे अगिण्हिअब्बंमि चेव अर्थंमि । जइअव्वमेव इइ जो उवएसो
 सो णओ नाम ॥ १ ॥” यतितव्यमिति ज्ञाने यत्नो विधेय इति य उपदेशः स नयो नामेति—स ज्ञाननयो नामेत्यर्थः ।
 क्रियानयस्त्विदमाह—“क्रियैव फलदा पुंसां, न ज्ञानं फलदं मतम् । यतः स्त्रीभक्ष्यभोगज्ञो, न ज्ञानात्सुखितो भवेत्
 ॥ १ ॥” तथा—“शास्त्राण्यधीत्यापि भवन्ति मूर्खा, यस्तु क्रियावान् पुरुषः स विद्वान् । संचिन्त्यतामौपधमातुरं हि,
 किं ज्ञानमात्रेण करोत्यरेगंम् ? ॥ १ ॥” तथा—णायमित्यादि, ज्ञातयोरपि ग्राह्यग्राहकयोरर्थयोस्तथाऽपि यतितव्यमेवेति

क्रियेवाभ्यसनीयेति, इति यो नयः स क्रियानयो नामेति, एवं प्रत्येकमभिसन्धाय परमार्थोऽयं ज्ञानाक्रियाम्या-
मोक्ष' इति; तथा चागमः—“सर्वेसिपि नयाणं बहुविधवस्तुष्वयं निसामित्ता । तं सव्यनयविसुद्धं जं चरणगुणद्विओ सा-
हू ॥ १ ॥” चरणं—क्रिया गुणो—ज्ञानं तद्वान् साधुर्मोक्षसाधनायालमिति तात्पर्यार्थः ॥

आचारदीकाकरणे यदासं, पुण्यं मया मोक्षगमैकहेतुः । तेनापनीयाशुभराशिमुच्चैराचारमार्गप्रवणोऽस्तु लोकः ॥ १ ॥
अन्त्ये निर्युक्तिगाथाः—

आयारस्स भगवओ षडत्थचूलाइ एस निज्जुत्ती । पंचमचूलनिसीहं तस्स य उवरिं भणीहामि ॥३४४॥
सत्तहिं छहिं चउचउहि य पंचहि अट्ठचउहि नायव्वा । उद्देसएहिं पढमे सुयत्वंधे नव य अज्झयणा ३४५
इक्कारस तिति दोदो दोदो उद्देसएहिं नायव्वा । सत्तयअट्ठयनवमा इक्कसरा हुंति अज्झयणा ॥ ३४६ ॥

॥ इतिश्रीआचाराङ्गनिर्युक्तिः ॥

पाहण्णे महसद्धो परिमाणे चव होइ नायव्वो । पाहण्णे परिमाणे य छव्विहो होइ निक्खेवो ॥ १ ॥
दव्वे खेत्ते काले भावंमि य होति या पहाणा उ । तेसि महासद्धो खलु पाहण्णेणं तु निप्फन्नो ॥ २ ॥
दव्वे खेत्ते काले भावंमि य जे भवे महंता उ । तेसु महासद्धो खलु पमाणओ होति निप्फन्नो ॥ ३ ॥
दव्वे खेत्ते काले भावपरिणणा य होइ वोद्धव्वा । जाणणओचवक्खणओ य दुविहा पुणेक्केक्खा ॥ ४ ॥

तावपरिष्णा दुविहा मूलगुणे चैव उत्तरगुणे य । मूलगुणे पंचविहा दुविहा पुण उत्तरगुणेसु ॥ ५ ॥
[हण्णेण उ पगयं परिष्णाएय तहय दुविहाए । परिष्णाणेसु पहाणे महापरिष्णा तओ होइ ॥ ६ ॥
धीणं मणुईणं तिरिक्खजोणीगयाण इत्थीणं । तिविहेण परिचाओ महापरिष्णाए निज्जुत्ती ॥ ७ ॥

अविष्टता निर्युक्तिरेपा महापरिज्ञायाः, अविष्टता इत्यत्रोपन्यस्ताः ।

॥ इत्याचार्यश्रीशीलाङ्कविरचितायामाचारदीकायां द्वितीयश्रुतस्कन्धः समाप्तः,

समाप्तं चाचाराङ्गमिति ॥ ॥ ग्रन्थाग्रम् १२००० ॥

इति श्रीमदाचाराङ्गविवरणं श्रीशीलाङ्काचार्यीयं समाप्तम् ।